

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2013–2014)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2014

Utgiftskapitler: 100–172

Inntektskapittel: 3100

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2013–2014)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2014

Utgiftskapitler: 100–172

Inntektskapittel: 3100

Innhold

Del I	Innledende del	9	Del II	Nærmere om budsjettforslaget	49
1	Innledning	11	9	Budsjettforslaget	51
2	Kvalitetssikring og kontroll av tilskuddsmidlene	18		Programområdet 02	
3	Tabelloversikter over budsjettforslaget	21		Utenriksforvaltningen	51
4	Generelle merknader til budsjettforslaget	24		<i>Programkategori 02.00</i>	
5	Overføring til neste budsjettermin – bruk av stikkordet «kan overføres»	26		<i>Administrasjon av utenriktjenesten</i>	51
6	Årsoversikt for Utenriksdepartementet	28		Kap. 100 Utenriksdepartementet	54
7	Programområde 02 Utenriksforvaltning	29		Kap. 3100 Utenriksdepartementet	57
7.1	Satsing i nordområdene	29		Kap. 103 Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	58
7.2	Fremme norsk sikkerhet	30		Kap. 104 Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	58
7.3	Sikre økonomi og samfunnsinteresser i en globalisert verden .	32		<i>Programkategori 02.10 Utenriksformål</i>	59
7.4	Sikre norsk innflytelse i våre nærområder	33		Kap. 115 Kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål	59
7.5	Rettferdig global styring	34		Kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner	63
7.6	Fremme menneskerettigheter	35		Kap. 117 EØS- finansieringsordningene	88
7.7	Kultur, norgesfremme og informasjon	35		Kap. 118 Nordområdetiltak mv.	103
7.8	Konsulær bistand og utlendingsfeltet	36		Kap. 119 Globale sikkerhetstiltak mv.	113
8	Programområde 03 Internasjonal bistand	38		Programområde 03 Internasjonal bistand	116
8.1	Rettferdig fordeling, demokrati og menneskerettigheter	38		<i>Programkategori 03.00</i>	
8.2	Energi, klima og miljø	39		<i>Administrasjon av utviklingshjelpen</i>	116
8.3	Kvinner og likestilling	40		Kap. 140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen	117
8.4	FN og de multilaterale finansinstitusjonene	41		Kap. 141 Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	117
8.5	Sårbare stater, konflikt og humanitær bistand	42		Kap. 144 Fredskorpset	118
8.6	Helse, utdanning og sosiale sikkerhetsnett	43		<i>Programkategori 03.10 Bilateral bistand</i>	119
8.7	Matsikkerhet og klimatilpasning	44		Kap. 150 Bistand til Afrika	120
8.8	Rapport om norsk utviklingssamarbeid i 2012	45		Kap. 151 Bistand til Asia	137
				Kap. 152 Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	148
				Kap. 153 Bistand til Latin-Amerika	151
				<i>Programkategori 03.20 Globale ordninger</i>	156
				Kap. 160 Sivilt samfunn og demokrati- utvikling	158
				Kap. 161 Næringsutvikling	167
				Kap. 162 Overgangsbistand (gap)	170
				Kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	172
				Kap. 164 Fred, forsoning og demokrati	181

Kap. 165	Forskning, kompetanseheving og evaluering	191	11.4.4	Restriksjoner på bruk av skatteparadiser	309
Kap. 166	Miljø og bærekraftig utvikling mv.	197	11.4.5	Miljøeffekter	309
Kap. 167	Flyktningiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	211	11.5	Sjekkliste for politikktutforming	309
Kap. 168	Kvinner og likestilling	212	12	Rapport om effekter av norsk utviklingssamarbeid	311
Kap. 169	Globale helse- og vaksineinitiativ .	216	12.1	Innledning	311
<i>Programkategori 03.30 Multilateral bistand ..</i>		227	12.2	Effekter på utvalgte utviklingspolitiske områder	312
Kap. 170	FN-organisasjoner mv.	228	12.2.1	Global helse: fokus på mødre- og barnedødelighet	313
Kap. 171	Multilaterale finansinstitusjoner ..	259	12.2.2	Afghanistan: Eksempel på en sårbar stat	316
Kap. 172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	273	12.2.3	Humanitær innsats	319
Del III	Spesielle tema	275	12.2.4	Kvinneres rettigheter og likestilling	322
10	Nordområdepolitikken – Langsiktig satsing på kunnskap, aktivitet og nærvær	277	12.2.5	Menneskerettigheter	325
11	Rapport om samstemt politikk for utvikling 2013	292	12.2.6	Olje for utvikling-programmet	329
11.1	Om fordeling og økonomisk vekst – hvorfor god fordelingspolitikk er viktig for utvikling	292	12.3	Effektmåling i utviklingssamarbeidet	330
11.1.1	Dele for å skape	292	12.3.1	Hvorfor måle effekter?	330
11.1.2	Den norske modellen	293	12.3.2	Resultatrapportering	331
11.1.3	Politikk i utviklingsland som gir god fordeling	293	12.3.3	Utfordringer	333
11.1.4	Utviklingslandenes egne fordelingsutfordringer	295	13	Klima- og miljøtiltak innenfor Utenriksdepartementets ansvarsområde	335
11.2	Incentiver for investeringer og samfunnsansvar nedfelt i norsk politikk	297	14	Likestilling i bistanden	348
11.2.1	Incentiver for investeringer	297	14.1	Kvinneres rettigheter og likestilling i utviklingspolitikken	348
11.2.2	Bedriftsetableringer og arbeidsplasser.	298	14.1.1	Mål og virkemidler	348
11.2.3	Incentiver med virkninger for samfunnsansvar og god fordelingspolitikk	299	15	Likestilling og ikke-diskriminering internt i utenriktjenesten	355
11.3	Andre forhold i norsk politikk som innvirker på fordelingspolitikken i utviklingsland	304	16	Omtale av lederes ansettelsesvilkår i statlige foretak under Utenriksdepartementet	364
11.3.1	Norske posisjoner og politikk i internasjonale fora	304	Forslag	366	
11.3.2	Handel	306	Vedlegg 1	Tusenårsmålene og status for måloppnåelse	375
11.3.3	Remittances – billigere pengeoverføringer	307	Vedlegg 2	Bilateral bistand i 2012	381
11.3.4	Særlig viktige bistandsfinansierte ordninger	307	Vedlegg 3	Bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og stiftelser	386
11.4	Norsk politikk – Utfordringer og forbedringspunkter	308			
11.4.1	Importtollen på jordbruksvarer	308			
11.4.2	Utvidet land for land-rapportering	308			
11.4.3	Norsk politikk og krav til sjekk av verdikjedene	309			

Vedlegg 4	
Bistand gjennom ikke-norske frivillige organisasjoner og stiftelser	387

Vedlegg 5	
Bistand gjennom multilaterale organisasjoner	388

Vedlegg 6	
Bilateral bistand fordelt på sektorer	389

Vedlegg 7	
Bistand som andel av BNI i OECD/DAC-land 2012	390

Oversikt over bokser

Boks 9.1	Oppfølging av FNs konferanse for bærekraftig utvikling – «Rio+20»: Utvikling av nye bærekraftsmål	201
Boks 12.1	Sårbare stater	316
Boks 12.2	Kvinneres situasjon i Afghanistan	325

Boks 12.3	Kinaprogrammet ved Senter for menneskerettigheter ...	328
Boks 12.4	Effekter av norsk støtte for funksjonshemmedes rettigheter gjennom Atlas-alliansen	329

Tabelloversikt

Tabell 8.1	Samlet ODA-godkjent bistand fordelt på bistandstype	45
Tabell 8.2	Samlet bilateral bistand fordelt på hovedregion	46
Tabell 8.3	Bistand fordelt på type avtalepartner	47
Tabell 8.4	Multilaterale organisasjoner: De største mottakerne av norsk bistand	47
Tabell 8.5	Norske frivillige organisasjoner; De seks største mottakerne av norsk bistand	48

Tabell 9.1	Indikatorer på situasjonen i utvalgte land i Afrika	121
Tabell 9.2	Fakta om utviklingsbankene	260
Tabell 10.1	Oppfølging av regjeringens nordområdesatsing	278
Tabell 14.1	Tiltak til kvinner og likestilling, i mill. kroner og som andel av bilateral bistand	354

Vedlegg 1		
Tabell 1.1	Tusenårsmålene og status for måloppnåelse	379

Figuroversikt

Figur 8.1	De fem største mottakerlandene av norsk bilateral bistand	46	Vedlegg 2		
Figur 9.1	Fordeling av EØS-midlene 2004–09 per land	90	Figur 2.1	Bilateral bistand til største mottakerland i Afrika fordelt på kapittel og post, 2012 (NOK 1000)	381
Figur 9.2	Fordeling av midler per sektor, EØS midlene 2004–2009	91	Figur 2.2	Bilateral bistand til største mottakerland i Asia	382
Figur 9.3	Fordelingen av EØS-midler per sektor. Sammenlignet med fordelingen for perioden 2004 – 2009 har støtten til klima og miljø økt betydelig, og er nå det største innsatsområdet1. Støtten til kulturarv er redusert.	95	Figur 2.3	Bilateral bistand til Midtøsten	383
Figur 9.4	Andel av støtten til miljø- og klimatiltak per land	96	Figur 2.4	Bilateral bistand til største mottakerland i Latin-Amerika	384
Figur 9.5	Fordeling av midler per mottakerland 2009–2014	97	Figur 2.5	Bilateral bistand til hovedregionene fordelt på kapittel og post	385
Figur 12.1	Eksempel på resultatkjede	312	Vedlegg 3		
Figur 12.2	FNs tusenårsmål	313	Figur 3.1	Bistand forvaltet av norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser	386
Figur 12.3	Barnedødelighet globalt	314	Vedlegg 4		
Figur 12.4	Mødredødelighet globalt	314	Figur 4.1	Bistand forvaltet av ikke-norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser	387
Figur 12.5	Barne- og mødredødelighet i utvalgte land	315	Vedlegg 5		
Figur 12.6	Afghanistan: oppnåelse av utvalgte tusenårsmål	318	Figur 5.1	Bistand gjennom multilaterale organisasjoner	388
Figur 12.7	Antallet dødsofre for landminer per år globalt	320	Vedlegg 6		
Figur 12.8	Ernæring og trygt drikkevann	321	Figur 6.1	Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer	389
Figur 12.9	Kvinneres rettigheter og likestilling	323			

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2013–2014)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2014

Utgiftskapitler: 100–172

Inntektskapittel: 3100

*Tilråding fra Utenriksdepartementet 27. september 2013,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

Del I
Innledning del

1 Innledning

Regjeringen vil fortsette å føre en utenrikspolitikk som gjør en forskjell i verden og som tør å gå foran. Norsk utenrikspolitikk skal fremme norske interesser og bygge opp under folkeretten, sikkerhet, demokrati, grunnleggende menneskerettigheter og rettferdig fordeling. Norge har godt med ressurser, god økonomi og et stabilt styre. Som en global «overskuddsnasjon» medfører det et ansvar for å bidra også til globale fellesskapsverdier.

Ankerfester for vår utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitikk er medlemskapene i FN og NATO og vårt nære forhold til våre nordiske naboer, Europa og EU, blant annet gjennom EØS-avtalen og Schengen-samarbeidet. Hovedlinjene for norsk utenrikspolitikk er fastlagt i St.meld. nr. 15 (2008–2009) *Interesser, ansvar og muligheter*.

Vi lever i en tid preget av globale forandringer i makt og innflytelse. Vestens relative innflytelse blir mindre. Norsk verdiskapning påvirkes direkte av utviklingen. Et nytt geopolitisk landskap, også på energiområdet, påvirker Norge. Endret dynamikk i det internasjonale samspillet skaper nye allianser, nye avhengighetsforhold og nye utfordringer. Regjeringen er spesielt opptatt av å sikre norsk økonomi, innflytelse og kontakt mot de nye maktsentra. Regjeringen jobber derfor aktivt for å styrke båndene til fremvoksende makter og regioner. Samtidig forblir tradisjonelle maktpoler og allianser relevante og viktige.

Den økonomiske og politiske utviklingen går raskere i regionene enn på globalt nivå. Vi må derfor koble oss tettere på de regionale prosessene.

Store stater som Brasil, India, Indonesia, Russland, Sør-Afrika og Kina (BRICS), med sin sterke økonomiske vekst og økende deltakelse i verdensøkonomien og internasjonale relasjoner, endrer det globale maktbildet. Også andre land, som Mexico, Vietnam, Tyrkia og Thailand, er i økende grad blitt økonomiske og politiske aktører av betydning. Disse landene har voksende og målrettede internasjonale ambisjoner og interesser og gjør seg gjeldende i global politikk så vel som i det internasjonale utviklingsarbeidet. Dette vil få innvirkning på Norges rolle i verden, også på norsk utviklingspolitikk. Norge skal derfor søke nye allianser og samarbeid, og samtidig konsentrere inn-

satsen der vår kunnskap og erfaring er etterspurt og har ringvirkninger.

Det er viktig at vi fortsetter å videreutvikle våre europeiske og transatlantiske bånd. Den internasjonale finanskrisen som startet i 2007/2008 fortsetter å sette dype spor. Krisen rammer mennesker og samfunn gjennom voksende arbeidsledighet, redusert velferd og krevende omstillinger. For Norge er utviklingen i Europa av stor betydning. Svikter etterspørselen etter våre varer, vil dette få konsekvenser for økonomi og sysselsetting også her hjemme.

Den økonomiske utviklingen i Europa setter også under press verdier og normer som Europa har stått i første rekke for å forsvare. Intoleranse og hatefulle ytringer øker, og minoriteter er nå mer sårbare. Likestilling og menneskerettighetene for homofile, lesbiske, bifile og transpersoner svekkes en rekke steder i verden. Dette er alvorlig. Regjeringen vil derfor fortsette å være en pådriver i disse spørsmålene, og arbeide for å styrke de internasjonale organisasjoner og miljøer for toleranse, demokrati, rettsstatsprinsipper og menneskerettigheter, som FN, Europarådet og OSSE.

Som en mellomstor og åpen økonomi, er Norge særlig avhengig av sterke internasjonale normer, institusjoner og kjørerregler. Forpliktende internasjonalt samarbeid er en forutsetning for at vi fullt ut kan realisere vårt økonomiske, politiske og kulturelle potensiale. Å arbeide for en bedre organisert verden er i norsk egeninteresse. Regjeringen vil derfor fortsette å arbeide for en styrking av styringsinstrumenter, økonomiske, rettslige og politiske, som kan fremme forpliktende internasjonalt samarbeid.

Regjeringen gjorde i 2005 nordområdene til regjeringens viktigste strategiske satsingsområde i utenrikspolitikken. Regjeringen har investert kraftig i nordområdekunnskap, i næringsutvikling, sikkerhet og beredskap, samt godt nabo-skap i nord. I Meld. St. 7 (2011–2012) *Nordområdene – Visjon og virkemidler* gis den strategiske retningen for vår politikk. Samtidig redegjøres det for en rekke strategiske prioriteringer for regjeringens satsing på nordområdene i årene fremover.

Det er av stor betydning for Norge at vi har sikret full internasjonal enighet om at havretten gjelder i nord. I takt med den økende interessen for nordområdene og Arktis, har Arktisk råds betydning vokst. Opptaket av nye permanente observatører på utenriksministermøtet i Arktisk råd 15. mai i år er i så måte svært positivt. Arktisk råd er det eneste sirkumpolare forum som samler alle de arktiske landene, og som har permanent urfolkdeltagelse.

Barentssamarbeidet og samarbeidet med Russland i nord representerer også sentrale strategiske interesser for Norge. Det operative Barentssamarbeidet og det grensenære samarbeidet med Russland er viktige elementer i det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland. I forbindelse med 20-årsjubileet for samarbeidet ble det på norsk initiativ avviklet et statsministermøte mellom Barentsregionens medlemsland i Kirkenes. Her ble en fremtidsrettet erklæring om Barentssamarbeidet vedtatt.

Videreutvikling av forholdet til Russland vil forbli en hovedprioritet for regjeringen. Vår Russlandspolitikk skal være samarbeidsorientert, konsistent og forutsigbar. Energi-, miljø- og fiskerisamarbeid vil stå sentralt, i tillegg til utdannings- og forskningssamarbeid og folk-til-folk kontakt. Menneskerettighetssituasjonen i Russland gir grunn til økende bekymring. Derfor vil vi fortsette å engasjere oss i menneskerettigheter og Russlands forpliktelser på dette feltet, og støtte styrking av rettsstat, sivilt samfunn og en fri presse.

Vårt NATO-medlemskap og transatlantiske samarbeid trykker vår sikkerhet. Norge har arbeidet aktivt for at NATO igjen skulle rette oppmerksomheten mot sine kjerneområder. Dette slås fast i NATOs strategisk konsept som definerer tre hovedoppgaver for NATO: Kollektivt forsvar, internasjonal krisehåndtering og sikkerhet gjennom partnerskap. Dette er i tråd med regjeringens holdning. Vi vil bidra til NATOs fortsatte relevans. NATOs råd og generalsekretær avla et besøk til Norge 6. – 7. mai i år. Besøket bidro til å heve Norges og nordområdenes profil i alliansen. Vi vil fortsette arbeidet med å styrke NATOs nær-områdepolitikk. Det nordiske samarbeidet innen forsvars- og sikkerhetspolitikken har fått et kraftig løft, og regjeringen vil fortsette arbeidet med et enda tettere samarbeid.

Global nedrustning bidrar til en tryggere verden. Arbeidet for en verden uten kjernevåpen, konvensjonelle nedrustningsavtaler og ikke-spredning, samt gjennomføring av effektiv eksportkontroll, er helt sentralt for regjeringen.

Som en pådriver for både minekonvensjonen, konvensjonen mot klaseammunisjon og den internasjonale våpenhandelsavtalen (ATT) vil regjeringen videreføre innsatsen med å gå foran i humanitære nedrustningsspørsmål. Regjeringen arbeider for å sette de humanitære konsekvenser ved bruk av kjernevåpen på den internasjonale dagsorden. Vi vil følge opp minekonvensjonen og konvensjonen om klaseammunisjon. Arbeid mot væpnet vold vil likeledes bli prioritert. Norge har lenge arbeidet aktivt for å oppnå en mest mulig omfattende og streng internasjonal avtale som regulerer våpenhandel. Regjeringen er meget tilfreds med at FNs generalforsamling vedtok en avtale om handel med våpen (Arms Trade Treaty – ATT) 27. mars 2013. Regjeringen legger saken om ratifisering frem for Stortinget høsten 2013. ATT setter standarder for lands nasjonale kontroll med eksporten av våpen, og åpner for at land som ønsker det kan videreføre en mer restriktiv eksportkontrollpraksis.

Regjeringen vil videreføre en streng og omfattende norsk eksportkontroll, samtidig som vi vil sikre at norske forsvars- og teknologibedrifter fortsatt sikres stabile og forutsigbare rammevilkår for sin eksportaktivitet og mulighet for deltakelse i internasjonalt utviklings- og produksjons-samarbeid.

Gjennom en aktiv europapolitikk har regjeringen forsterket samarbeidet i EØS og Schengen, og samtidig stått opp for norske interesser og vist at det finnes et handlingsrom innenfor EØS-avtalen som vi har brukt. Regjeringen vil fortsette å ivareta norske interesser og bidra til gjennomslag for norske syn. Dette vil vi gjøre både overfor EU og overfor de enkelte medlemsland. EØS-avtalen utgjør den sentrale byggesteinen i vår kontakt med EU. Gjennom EØS-finansieringsordningene bidrar vi til sosial og økonomisk utvikling, hovedsakelig i de sentraleuropeiske landene. Dette er i deres og vår egen interesse. EØS-finansieringsordningene styrker samarbeidet med disse landene på en rekke områder, og regjeringen vil fortsatt prioritere områder som er relevante også for Norge. I lys av den vanskelige økonomiske situasjonen for mange europeiske land vil regjeringen søke å legge økt vekt på å støtte opp under sysselsetting og sosial utvikling gjennom EØS-midlene.

Regjeringen bruker arbeidet både i EØS, OECD, FN og ILO til å stå opp for viktige prinsipper i arbeidslivet og å advare mot en internasjonal trend mot større forskjeller.

Norge skal ta et internasjonalt ansvar for fred og sikkerhet. Gjennom vår deltakelse i ISAF-operasjonen i Afghanistan, NATOs operasjon for

piratbekjempelse utenfor Somalia, FN-operasjonen i Mali og andre FN-operasjoner, gjør vi det. Regjeringen prioriterer deltakelse i internasjonale operasjoner under FN-mandat. Afghanistan har vært vårt viktigste internasjonale militære engasjement i over et tiår. I tråd med enigheten mellom Afghanistan, NATO og det øvrige internasjonale samfunn vil sikkerhetsansvaret bli overført til afghanske myndigheter innen utgangen av 2014. Norges militære engasjement er innrettet for å bidra til en slik overføring, og reduseres derfor i takt med denne prosessen. Den sivile bistanden til Afghanistan vil fortsette på et høyt nivå, men nivå vil avhenge av Afghanistans vilje til å møte egne forpliktelser.

FN er en helt sentral partner i utvikling, statsbygging og krisehåndtering og dens nær universelle medlemskap gir FN global legitimitet. FN-paktens grunnleggende demokratiske verdier utgjør et fundament også for det norske samfunn. Regjeringen vil bidra til et sterkt og effektivt FN. I en egen melding til Stortinget om norsk FN-politikk, Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger*, har regjeringen skissert de viktigste norske prioriteringene i vår politikk for et sterkt FN. Norge skal samtidig være en kritisk FN-venn. Derfor vil regjeringen fortsette sitt bidrag til styrking og effektivisering av FN.

Som tilhenger av et sterkt FN arbeider Norge for større åpenhet og effektivitet i FN både gjennom deltakelse i styrende organer og gjennom bevilgninger. Norske bidrag til FN skal bidra til resultater og økt forutsigbarhet for å sikre den nødvendige strategiske styring og planlegging av FNs virksomhet. Kjernebidrag til FNs fond og programmer vil derfor som hovedregel bli forsøkt opprettholdt på et høyt nivå.

Regjeringen har over tid jobbet målrettet med å gjøre de multilaterale utviklingsbankene bedre og mer demokratiske og dette arbeidet fortsetter.

Gjennomføringen av Sikkerhetsrådsresolusjon 1325 og arbeid mot seksualisert vold er en viktig prioritet for regjeringen. Vi vil arbeide aktivt i FNs organisasjoner og med andre land for å sikre videre oppfølging. Om lag 2 mrd. kroner har gått til årlig innsats for å oppnå målene i resolusjonen.

Regjeringen vil også ha tett kontakt med FN knyttet til vår egen politikk for fred og forsoning. Vi vil fortsette vår engasjementspolitikk, og være rede til å bistå parter som ønsker vår hjelp for å skape fredelige løsninger på konflikter. Vi vil ikke slutte oss til EUs terrorliste.

Mange konflikter i dag utspiller seg mellom og i svake stater. Konflikter hindrer demokratisk, økonomisk og sosial utvikling. Mange konfliktom-

råder preges av flyktninger og internt fordrevne som i stor grad må basere sin eksistens på nødhjelp. Land i konflikt har 50 prosent høyere spedbarnsdødelighet, 15 prosent høyere andel underernærte og 20 prosent høyere andel som ikke kan lese og skrive, enn fattige land som ikke befinner seg i konflikt. I tillegg til de menneskelige lidelsene har konflikter også enorme økonomiske kostnader som setter de involverte landene langt tilbake. Norge har kunnskap om fred- og forsoningsarbeid. Innsats for å unngå utvæpnete konflikter bryter ut, arbeidet med å avslutte eksisterende konflikter og utvikle demokrati, er derfor et prioritert arbeid for regjeringen. Det siste året har særlig Myanmar, arbeidet for gjenoppbygging av Somalia, forsoningsarbeid i Colombia samt Midtøsten hatt stor prioritet.

FNs tusenårs mål vil fortsatt være en ledetråd i regjeringens politikk for utvikling. Norge har tatt et spesielt ansvar for tusenårs mål 4 om å redusere barnedødeligheten og tusenårs mål 5 om å redusere mødredødeligheten og bedre gravide og fødende kvinners helse. Regjeringen vil fortsette opptrappingen av støtten til barnehelse gjennom den internasjonale vaksinealliansen GAVI, slik at vi øker det årlige norske bidraget til 1 mrd. kroner fra 2015. Regjeringen øker også støtten til kampen for å utrydde polio. Parallelt med den internasjonale satsingen på vaksiner er det viktig å bygge opp helsesystemer i fattige land for slik å sikre varig bærekraft i helsearbeidet. Vi viderefører den sterke satsingen på mødre helse og familieplanlegging. Norge skal være et foregangsland i sitt arbeid internasjonalt for å sikre kvinners valgmuligheter gjennom tilgang til prevensjon, rett til å få utført trygge aborter og styrket mulighet for trygge fødsler. Slik kan liv reddes og menneskers lidelse reduseres. Regjeringen vil arbeide for at det i FN-prosessen som er igangsatt for å forme utviklingsagendaen etter 2015, etableres et nytt sett globale og universelle utviklingsmål som bygger videre på Tusenårs målene. Rettferdig fordeling, likestilling og kvinners rettigheter, global helse, klimavennlig energi og tilgang på energi vil bli gitt spesiell oppmerksomhet fra norsk side i denne prosessen. Andre viktige områder som utdanning, matsikkerhet, klima, naturressursforvaltning, og rettighetene til sårbare grupper, herunder mennesker med funksjonsnedsettelse, vil også støttes slik at de inngår i den nye globale utviklingsagendaen på en god måte.

Menneskerettigheter er et satsingsområde for regjeringen. I internasjonale organisasjoner så vel som i tosidig kontakt med andre land skal vi ta opp brudd på menneskerettighetene, følge opp

internasjonalt regelverk og være en tydelig stemme for respekt for menneskerettighetene. Vi vil prioritere støtte til menneskerettighetsforvarere, ytringsfrihet, og journalisters situasjon, kampen mot dødsstraff og tortur og alle former for diskriminering. Situasjonen for etniske, religiøse og seksuelle minoriteter vil kreve spesiell innsats og regjeringen har trappet opp dette arbeidet. Regjeringen vil også støtte opp om demokratier og støtte demokratisk utvikling i land.

Regjeringen har gjennom lanseringen av Team Norway i august 2013 styrket arbeidet med å bistå og fremme norsk næringsliv i utlandet for å sikre videre vekst og sysselsetting i Norge. Målet er å gjøre utenriktjenesten til en bedre koordinert og mer synlig og strømlinjeformet samarbeidspartner for norske bedrifter, kompetansemiljøer og næringsorganisasjoner. Utenriktjenesten vil trappe opp samarbeidet med andre næringsdepartementer og Innovasjon Norge, Norges Sjømatråd, Norges Forskningsråd mv. ved å utvikle en klar serviceplattform for de mange brukerne av utenriksstasjonenes arbeid med næringsfremme. Det faglige samarbeidet skal styrkes på tvers av forvaltningen og internt i Utenriksdepartementet. Arbeidet med bedrifters samfunnsansvar skal styrkes og være en integrert del av arbeidet med næringsfremme.

En regelverksbasert, internasjonal økonomisk orden slik den forvaltes gjennom Verdens handelsorganisasjon WTO, er i Norges interesse. Regjeringen vil fortsette sitt aktive arbeid for å videreutvikle det globale handelsregimet, til beste både for norsk økonomi og økonomisk vekst i utviklingsland.

Handel kan bidra til utvikling. De siste årene har det såkalte GSP-systemet gått gjennom to revisjoner som har bidratt til større handel med utviklingsland. Nå har 14 land i tillegg til alle MULLand helt fri markedsadgang til Norge, mens 28 lavere mellominntektsland har fått forbedrede handelsbetingelser. Regjeringen har utviklet en egen veileder for etisk handel og en ny handlingsplan for handelsrettet utviklingssamarbeid.

I Meld. St. 19 (2012–2013) *Regjeringens internasjonale kulturinnsats*, ble hovedprioriteringene for regjeringens samlede internasjonale kulturinnsats fremover presentert, både i utenrikspolitisk og utviklingspolitisk sammenheng. Arbeidet med å styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter inngår i regjeringens kulturløft og skal videreføres.

Regjeringens overordnede mål for utviklingspolitikken er fattigdomsbekjempelse, bærekraftig vekst og rettferdig fordeling. Regjeringen vil

styrke innsatsen i utviklingspolitikken som skissert i St.meld. nr. 13 (2008–2009) *Om klima, konflikt og kapital*, St.meld. nr. 14 (2010–2011) *Mot en grønnere utvikling* og Meld. St. 25 (2012–2013) *Dele for å skape – Demokrati, rettferdig fordeling og vekst i utviklingspolitikken*. Varig fremgang i kampen mot fattigdom krever økonomisk vekst i utviklingsland og rettferdig fordeling, mellom land og innad i land. Mange utviklingsland har oppnådd betydelig økonomisk vekst siden årtusenskiftet, og flere er oppgradert til mellominntektsland. Dette gir ikke nødvendigvis nedgang i andelen fattige. I mange land er inntekter og muligheter svært skjevt fordelt. Fattigdomsbekjempelse er i økende grad også et spørsmål om fordeling innad i land. Etter hvert som økonomien vokser, øker behov for fordeling fordi samfunn med små forskjeller er gode samfunn.

Regjeringen ønsker å styrke satsningen på rettferdig fordeling i utviklingspolitikken. Gode arbeidsplasser er viktig for å bekjempe fattigdom og bidra til en mer rettferdig fordeling av samfunnets goder. Mange utviklingsland etterspør de nordiske erfaringene med et organisert arbeidsliv og en godt utviklet velferdsstat. Det er derfor satt i gang en opptrapping av støtten til disse temaene i utviklingssamarbeidet med særlig vekt på prosjekter som fremmer arbeidstakerrettigheter og sosial dialog.

Arbeidet for rettferdig fordeling omfatter også fordeling av makt, og passer inn i norsk utviklingspolitikks fremme av demokrati og menneskerettigheter. Arbeidet omfatter støtte å bygge opp statsforvaltning og gjennomføring av demokratiske valgprosesser så vel som støtte til sosiale bevegelser og rettighetskamp.

Afrika er største mottaker av norsk bistand på grunn av de store fattigdomsutfordringene på kontinentet. Samtidig har Norge de siste årene økt bistanden til Latin-Amerika og regjeringen foreslår også en økning for 2014. Dette fordi vi ser at norsk bistand kan bidra til viktige endringer. Enorm ulikhet i fordelingen av makt og ressurser har vært til hinder for utvikling i regionen, men trenden med økt ulikhet er i ferd med å snu i mange land. Bistanden til Latin Amerika prioriterer å støtte opp arbeid for mer rettferdig fordeling, menneskerettighetsarbeid og miljøvennlig forvaltning av naturressurser.

God forvaltning av naturressurser er en forutsetning for fordeling og bærekraftig vekst. Bistandsprogrammene Skatt for utvikling og Olje for utvikling bidrar til at inntektene fra ikke-fornybare naturressurser kommer hele befolkningen til gode. Norge skal ta initiativ til å etablere et inter-

nasjonalt uavhengig ekspertmiljø for reforhandling av naturressurskontrakter i utviklingsland slik det ble varslet i Meld. St. 25 (2012–2013) *Dele for å skape*. Norge støtter også viktig arbeid for bedre naturressursforvaltning for eksempel gjennom arbeidet mot ulovlig fiske.

Norge støtter utbygging av skattesystemer og skatteadministrasjon, slik at utviklingsland blir bedre i stand til å hente inn egne inntekter og mindre avhengige av bistand.

Hovedansvaret for rettferdig fordeling hviler på landenes egne myndigheter. Samtidig påvirkes også globale forhold. Innsats for rettferdig fordeling og inkluderende vekst i utviklingsland må derfor også gjøres gjennom multilaterale institusjoner som FN, Det internasjonale pengefondet IMF og Verdensbanken.

Mangel på kapital er en viktig begrensning for en bred og bærekraftig utvikling i fattige land. Norsk utviklingspolitikk vil påvirke de store pengestrømmene inn og ut av utviklingsland, slik at større ressurser skal være tilgjengelig for utvikling. En storsatsing de siste åtte årene har vært arbeidet mot ulovlig kapitalflyt og skatteparadis. Skatteparadis bidrar til finansielt hemmelighold og gjør slik kriminalitet, skatteunndragelse og terrorfinansiering mulig. Innsatsen mot skatteparadisene må også sees i sammenheng med kampen mot sosial ustabilitet, ulikhet og korrupsjon og for demokrati. Et ledd i arbeidet mot skatteparadis er å utarbeide nye retningslinjer for Norfunds investeringer gjennom tredjeland. Det skal utarbeides en liste over såkalte tredjeland fondet kan investere i. Retningslinjene skal utformes på en måte som sikrer utviklingsland innsyn i investeringer og slik at grunnleggende utviklingspolitiske mål ivaretas.

Regjeringen vil være pådriver for strengere krav til økonomisk åpenhet, for eksempel i form av en konvensjon eller avtale, land for land-rapportering for flernasjonale selskaper og utvikling av en åpenhetsgaranti til bruk for utviklingslands myndigheter overfor selskaper i utvinningsindustrien.

Erfaring viser at når fattige lands gjeldsbyrde går ned, går investeringene i offentlig velferd som helse og utdanning opp. Norge har de siste åtte årene vært et banebrytende og nytenkende land i sitt arbeid med gjeldsslette og ansvarlig långiving. Prinsippet om at gjeldsslette ikke føres som bistand ble slått fast i 2005, og er blitt overholdt siden den gang. Slettingen av gjelden fra den såkalte skipseksportkampanjen har vært en milepæl for anerkjennelse av långivers ansvar, og i 2013 ble et nytt steg tatt da politiske reformer i Myanmar gjorde det mulig å slette landets gjeld til Norge fra skipseksportkampanjen. Regjeringen

har dessuten gjort en innsats internasjonalt for å utvikle retningslinjer for ansvarlig långiving og låntaking, samt arbeidet for å få på plass en internasjonal gjeldsmekanisme. Norge er det første landet i verden til å gjennomføre en gjeldsrevisjon etter FNs retningslinjer for ansvarlig långiving. All gjeld fra fattige land til Norge er nå gjennomgått. Gjennom en aktiv fordelingspolitikk kan myndighetene bruke det økte økonomiske handlingsrommet til velferdstiltak som helse, utdanning, sosiale sikkerhetsnett og infrastruktur.

Stortingsmeldingen «Mot en grønnere utvikling» la grunnlag for en historisk satsning på miljø i utviklingspolitikken. Regjeringen ønsker en bærekraftig økonomisk vekst. Økonomisk vekst må ta hensyn til naturens rammer. Klimaendringer fører til at miljøødeleggelser skjer enda raskere. Den femte hovedrapporten fra FNs klimapanel om det naturvitenskapelige grunnlaget for klimaendringer ble fremlagt i september 2013. Den viktigste konklusjonen er at klimakunnskapen er blitt enda mer sikker. Forskningen viser med tydelighet at det har blitt varmere, og vi ser store endringer i hele klimasystemet, selv i dyphavet på flere tusen meters dybde. En global enighet som gir utviklingslandene rett til utvikling og vekst, samtidig som verdens samlede utslipp av klimagasser begrenses, er nødvendig for å unngå menneskeskapt klimaendringer. I 2014 øker støtten til arbeidet mot kortlivede klimadrivere.

Klima- og skogprosjektet er en strategisk innsats for å bremse klimaendringene. Kampen mot klimagassutslipp fra avskoging er uløselig knyttet til fattigdomsbekjempelse og bærekraftig økonomisk utvikling. Klimaendringene rammer de fattigste hardest. Det vil på lang sikt være umulig å oppnå varige globale reduksjoner i utslipp fra avskoging uten å sørge for bærekraftig økonomisk utvikling for dem som bor i og rundt skogen. Norge spiller en ledende rolle i å utvikle internasjonale finansieringsmekanismer som gjør det lønnsomt å la skogen stå både gjennom bistandsarbeid og i klimaforhandlingene. Andre viktige elementer for å oppnå bærekraftige resultater av skogsatsingen er kompensasjon for bevaring av økosystemtjenester, avklaring av bruks- og eiendomsrettigheter, samt øke produktiviteten i omkringliggende landbruk.

Tilgang til energi er kjernen i moderne utvikling, for enkeltmennesker og for samfunn. Regjeringen bidrar til at fattige land kan satse på fornybar energi gjennom en bærekraftig forvaltning av egne naturressurser, både gjennom faglig samarbeid, gjennom partnerskap med kommersiell sektor og gjennom nyskapende finansieringsformer

for å utløse kommersielle investeringer. Å bedre utviklingslandenes tilgang til ren energi krever investeringer i en størrelsesorden som ikke gjør det realistisk å basere seg på bistand alene.

De fattigste landene har bidratt minimalt til klimaendringene, men det er fattige land og folk som rammes hardest av endringene. God beredskap redder liv. Regjeringen vil fortsette arbeidet med integrering av klimahensyn og klimasikring i utviklingssamarbeidet. I desember 2012 lanserte regjeringen en strategi for matsikkerhet i et klimaperspektiv. Målsetningen er bedre klimatilpasning gjennom støtte til klimarobust landbruk i Afrika og forebygging av naturkatastrofer. Et klimarobust landbruk er avgjørende for økt matproduksjon i en verden med mer ekstremvær og et endret klima. En viktig arena for dette er allerede etablerte regionale aktører i Afrika. I tillegg fremmer Norge småbønders rettigheter og muligheter i sitt arbeid for bedret matsikkerhet.

Kvinners rettigheter og likestilling er en hovedprioritet i norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Den første handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling for hele utviklings- og utenriksområdet ble lansert i august 2013. Gjennom politisk lederskap, diplomati og økonomisk støtte er Norge en pådriver for en sterk og bred global konsensus om kvinners rettigheter. Handlingsplanen har to viktige grep; utenriks- og utviklingspolitikken kobles sammen og forsterker hverandre og det innføres mer systematikk i gjennomføringen av likestillingspolitikken. Klimaendringer, finanskriser, arbeidsledighet, menneskerettighetsbrudd og væpnede konflikter er del av det globale bakteppet for handlingsplanen. Samtidig ser vi folkelige opprør og krav om demokrati, likestilling i normative rammeverk og bedring av kvinners helse, utdanning og politisk representasjon. Norge er i front for kvinners rettigheter i globale prosesser og for deres politiske og økonomiske deltakelse. Likeens fortsetter Norge å bekjempe vold mot kvinner og jenter og styrke seksuell og reproduktiv helse og rettigheter. Norge skal være et foregangsland for å sikre at prevensjon og trygge aborter blir alternativ til utrygge aborter. Slik kan liv reddes og menneskelige lidelser reduseres. Norge skal videre bidra til kvinners deltakelse i sikkerhetssektoren, fredsbygging og bekjempe seksualisert vold i konflikt og post-konflikt situasjoner. Likestillingsperspektivet skal synes i store politiske satsinger.

Norge vil fortsette å være en sentral aktør på utdanningssektoren internasjonalt og regjeringen ønsker å øke støtten til dette formålet i 2014 til om lag 1,75 mrd. kroner. Regjeringen har som mål å

trappe opp støtten til utdanning til 3 mrd. kroner i året, innenfor den til enhver tid gjeldende bistandsramme, innen utgangen av stortingsperioden. Innsatsen skal konsentreres om tre områder; å nå de barn som ikke nås i dag, spesielt i områder i krig og konflikt, en satsning på å nå jenter i ungdomsskolealder og bedre kvaliteten i utdanningen i utviklingsland bl.a. gjennom bedre lærerutdanning og høyere utdanning. Det er bred enighet i Stortinget om at vi fortsatt skal rette innsatsen inn mot å nå tusenårsmål to om grunnutdanning for alle, spesielt ved å satse på skolegang for sårbare og marginaliserte grupper som jenter og barn i krig og konflikt. Arbeidet med å inkludere funksjonshemmede i utdanningsbistanden skal styrkes. Av om lag 1,6 mrd. kroner som ble brukt på utdanningstiltak i utviklingssamarbeidet i 2013 ble hele 65 prosent brukt på grunnutdanning. Potensialet som ligger i denne utdanningen kan på den annen side ikke virkeliggjøres hvis man ikke samtidig sikrer den et kvalitetsmessig innhold, eller kan gi ungdom et tilbud etter grunnskolen slik at de kan kvalifisere seg til lønnet arbeid.

Norge er en stor og kvalitetsbevisst utviklingspartner. Regjeringen har de siste årene satt av 1 prosent av brutto nasjonalinntekt til bistands- og utviklingsformål. Med tydelige budsjettmål som vokser i takt med norsk økonomi viser Norge vilje til å prioritere de store oppgavene som gjenstår i kampen mot fattigdom og for en tryggere og mer miljøvennlig verden. Regjeringen vil foreslå for Stortinget å bevilge 31,522 mrd. kroner til utviklingssamarbeid i 2014. Dette tilsvarer 1 prosent av anslått bruttonasjonalinntekt (BNI) for 2014. Norge vil dermed fortsatt være et av de landene som bevilger mest til utvikling, målt som andel av BNI.

Norge deltar aktivt i det internasjonale arbeidet med å gjøre utviklingssamarbeidet mer effektivt og gi best mulig resultater. Et viktig prinsipp er at samarbeidslandenes strategier og prioriteringer skal være styrende. De landene som tar ledelsen for sin egen utvikling, har hatt størst fremgang i arbeidet med tusenårsmålene.

De fleste av våre samarbeidsland har svakt utviklede styresett. Mange er sterkt preget av korrupsjon og er utfordrende land å arbeide i. Det krever at Norge sikrer bruken av bistandspengene på best mulig måte. God forvaltning og kontroll er viktig for å oppnå resultater og å forebygge og håndtere økonomiske misligheter. Samtidig bidrar vi til å bygge institusjoner som fremmer åpenhet og rettssikkerhet, og vi støtter sivilsamfunnsorganisasjoner og medias uavhengige rolle. Regjeringen har lagt frem en ni-

punkts «kontrollpakke» for å styrke kontrollen med bistandsmidler kanalisert gjennom frivillige og multilaterale organisasjoner. For å hindre misbruk av midler, skal det stilles strengere krav til hvordan multilaterale organisasjoner forvalter tilskudd fra Norge. Organisasjonenes systemer for å bekjempe økonomiske misligheter skal styrkes. Avtalene våre med organisasjonene skal forbedres slik at plikter og rettigheter tydeliggjøres, bl.a. når det gjelder tilbakebetaling av midler ved økonomiske misligheter. Vi krever informasjonsutveksling og samarbeid med organisasjoner som mottar betydelig norsk støtte. Også samarbeidet med frivillige organisasjoner skal styrkes, herunder gjennom kompetansebyggende tiltak, jevnlig møter og støtte til spesialrevisjoner, jf. omtale under kap. 2. Sammen med grundige evalueringer og oppfølgingsplaner løfter dette kvaliteten i bistanden og i forvaltningen.

Ulike områdene av norsk politikk kan ha ulik virkning på utviklingen i fattige land. I tråd med

St.meld. nr. 13 (2008–2009) *Om klima, konflikt og kapital*, vil regjeringen også i år legge frem rapporten Samstemt politikk for utvikling for å belyse hvordan norsk politikk bidrar til å fremme eller eventuelt hemme fattigdomsbekjempelse i utviklingsland.

Perspektivet for samstemtrapporten for 2011 var bredt og tok for seg norsk politikks påvirkning av seks globale utfordringer av stor viktighet for fattigdomsreduksjon.

Rapporten for 2012 hadde et mer avgrenset siktemål. Den belyste hvordan politikk som primært er utformet for å fremme og regulere norsk næringsliv og spesifikt norsk energisektor næringsliv påvirker økonomisk og sosial utvikling i utviklingsland.

Rapporten for 2013 vil søke å belyse i hvilken grad norsk politikk gir incentiver til utvikling og fordeling i utviklingsland.

Med basis i erfaringene fra interdepartementalt samarbeid om de tre rapportene, vil det bli vurdert hvor hensiktsmessig dette formatet for arbeid med samstemt politikk for utvikling er.

2 Kvalitetssikring og kontroll av tilskuddsmidlene

Bakgrunn

Tilskuddsmidler er et sentralt virkemiddel for å gjennomføre norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Over Utenriksdepartementets budsjettposter utbetales årlig over 30 mrd. kroner til norske og utenlandske tilskuddsmottakere. Regjeringen ønsker i dette kapitlet å vise hvilke kvalitetssikrings- og kontrolltiltak som er iverksatt og under planlegging.

Utenriktjenesten ved departementet og utenriksstasjonene forvalter selv en betydelig del av midlene. Forøvrig er forvaltning av tilskudd delegert til de underliggende etatene Norad og Fredskorpset, særlovsselskapet Norfund, samt til Financial Mechanism Office (FMO) som er administrativt tilknyttet EFTA-sekretariatet i Brussel. Noe forvaltes også av andre departementer og andre forvaltere. Om lag halvparten av bistanden kanaliseres gjennom multilaterale organisasjoner.

Et stort antall saksbehandlere i utenriktjenesten har tilskuddsforvaltning som en sentral arbeidsoppgave. Utenriktjenesten kjennetegnes av høy intern rotasjon og hyppige skifter av arbeidssted mellom utenriksstasjonene og departementet. Disse faktorene gjør at det må stilles særlige krav til et godt kvalitetssikringssystem og god intern kontroll.

Arbeid med forbedring av tilskuddsforvaltningen er en kontinuerlig prosess. Regjeringens nulltoleranse for økonomiske misligheter forutsetter god kvalitet på forvaltningen og skjerpet oppmerksomhet på å forebygge, avdekke, håndtere og rapportere om økonomiske misligheter. *Sentral kontrollenhet* skal blant annet påse at det foreligger hensiktsmessige og betryggende instruksjoner, systemer og rutiner for utenriktjenestens økonomistyring, og påse at økonomistyringen utøves i samsvar med gjeldende bestemmelser. Sentral kontrollenhet utgjør den sentrale enheten i departementet for saker hvor det varsles om mistanke om økonomiske misligheter. Mandatet omfatter alle midler på Utenriksdepartementets budsjett. Sentral kontrollenhet rapporterer til utenriksråden. I tråd med etablert ansvarsdeling, har departementets underliggende etater et selvstendig ansvar for å

håndtere saker knyttet til egen tilskuddsforvaltning, samt å rapportere til Sentral kontrollenhet. Norad har etablert et eget varslingsteam som håndterer direktoratets saker knyttet til mistanke om økonomiske misligheter. Det er et mål for regjeringen å være så åpen som mulig om mislighetssaker.

Norad har en viktig rolle når det gjelder faglige råd, kvalitetssikring og evaluering innenfor programområde 03 Internasjonal bistand. I tillegg til sektorfaglig rådgivning bistår Norad blant annet med rådgivning knyttet til juridiske spørsmål, resultat- og risikostyring og økonomiske og finansielle spørsmål. På oppdrag fra departementet foretar Norad jevnlig forvaltningsgjennomgang ved utvalgte utenriksstasjoner som har ansvar for forvaltning av midler over utviklingsbudsjettet. Funnene følges opp gjennom handlingsplaner på stasjonene og i medarbeidersamtaler med stasjonssjefene. Erfaringer fra gjennomgangene benyttes også aktivt i videreutviklingen av departementets system for tilskuddsforvaltning.

Gjennomførte kvalitetssikrings- og kontrolltiltak

Tilskuddsforvaltning er en kjerneoppgave for Utenriksdepartementet og også i 2012 har vi prioritert videre utvikling og forbedring av tilskuddsforvaltningen.

- Metode og begrepsapparat for risikostyring i Utenriksdepartementet er tydeliggjort med økt krav til risikostyring i tilskuddsforvaltningen.
- Gjennom Utenriktjenestens kompetansesenter (UKS) ble det holdt over førti kurs på ulike nivåer, for å bidra til kompetansebygging, bevisstgjøring og ansvarliggjøring av ledere og medarbeidere som har ansvar for og arbeider med tilskuddsforvaltning. I tillegg er det gjennomført regionale samlinger og støttebesøk for utvalgte ambassader.
- Grunnopplæringen i tilskuddsforvaltning er styrket gjennom et nytt og forbedret kursopplegg.
- Norad gjennomførte i 2012 elleve forvaltningsgjennomgang ved ambassader som har

bistandsforvaltning. Under forvaltningsgjennomgangene undersøkes et representativt utvalg bistandstiltak med utgangspunkt i gjeldende regler og krav til forvaltning i de ulike fasene av tiltakssyklusen. I tillegg gis ambassadens ansatte opplæring i forvaltningsspørsmål, inklusive resultat- og risikostyring. Departementet ivaretar systematisk oppfølging av funnene fra forvaltningsgjennomganger i dialog med ledelsen på utenriksstasjonene. Dette bidrar til nødvendige forbedringstiltak og økt bevissthet om kravene til og viktigheten av god forvaltning.

- Ved utgangen av 2012 hadde Sentral kontrollenhet mottatt totalt 415 varsler om økonomiske misligheter. Av disse var 254 saker avsluttet og 161 saker fortsatt under behandling. 116 saker var nye i 2012 og 107 saker ble avsluttet det året. Disse tallene omfatter også saker fra Norad, Fredskorpset og Norfund.
- En oversikt over avsluttede mislighetssaker publiseres kvartalsvis på regjeringen.no. Et uttrykt vedlegg til Prop. 1 S (2012–2013) ble fremlagt høsten 2012 med utfyllende informasjon om avsluttede saker hvor misligheter er dokumentert.
- Sentral kontrollenhet har besøkt en rekke utenriksstasjoner for å styrke arbeidet med mislighetssaker og for å bygge kompetanse hos alle ansatte i overensstemmelse med nulltoleransepolitikken.
- Erfaring med feil og mangler i mislighetssaker anvendes i forbedring av departementets forvaltning og i opplæringen av ledere og medarbeidere.
- I nye avtaler med de største norske bistandsorganisasjonene stilles det krav om at de årlig skal offentliggjøre en beskrivelse av eget arbeid for å bekjempe økonomiske misligheter i virksomheten og en oversikt over eventuelle økonomiske mislighetssaker som er avsluttet.
- Det nordiske nettverket for å bekjempe økonomiske misligheter er styrket som arena for gjensidig informasjonsutveksling, læring og praktisk samarbeid.
- Initiert av Norge ble et internasjonalt nettverk for intern revisjon og kontroll etablert i 2011. Norge ledet det videre samarbeidet i 2012 for å styrke multilaterale organisasjoners tilsyn og kontroll.

Planlagte og igangsatte kvalitetssikrings- og kontrolltiltak

Utover de løpende kvalitetssikrings- og kontrolltiltak som er omtalt innledningsvis, vil vi i perioden 2013 og 2014 prioritere følgende tiltak.

Åpenhet

- For å bidra til økt informasjon og åpenhet om bruken av tilskuddsmidler ble det i 2013 opprettet en ny portal på regjeringen.no med løpende oversikt over hvilke land, mottakere og sektorer/formål som mottar tilskudd. Oversikten dekker inngåtte avtaler om tilskudd og påfølgende utbetalinger i 2013 og fire år framover. En historisk oversikt over norsk bistand siden 1960 finnes allerede gjennom statistikkportalen på www.norad.no. Parallelt med dette arbeidet er informasjonen om departementets tilskuddsordninger på regjeringen.no forbedret. Det er også utviklet en egen portal for løpende resultatformidling på www.norad.no. Arbeidet med å rapporterte på åpenhetsinitiativet International Aid Transparency Initiative (IATI) vil bli gitt prioritet i tråd med internasjonale forpliktelser som Norge har påtatt seg.
- Utenriksdepartementet vil videreføre etablert praksis med kvartalsvis publisering på regjeringen.no av informasjon om avsluttede mislighetssaker.
- Departementet vil også videreføre praksis etablert i 2012 med å fremlegge et vedlegg til Prop. 1 S om arbeidet med mislighetssaker.
- Evalueringer av norsk bistand legges løpende ut på www.norad.no/no/evaluering

Rutiner og retningslinjer

Håndbøker i tilskuddsforvaltning ble revidert i 2013. Her gis ytterligere veiledning om anskaffelser, habilitet, økonomistyring og mål-, resultat- og risikostyring i tilskuddsforvaltningen. Det gis også utvidet veiledning for inngåelse av tilskuddsavtaler.

I 2012 startet arbeidet med å gjennomgå alle avtale-/tilskuddsbrevmaler som brukes i forvaltningen for å sikre at saksbehandlere har tilgang til et komplett, helhetlig, oppdatert sett med avtalemaler til bruk for tilskuddsforvaltningen både for 02 og 03-området, med tilhørende veiledning/ retningslinjer for bruken av dem. Dette arbeidet videreføres i 2013 og avsluttes i 2014.

Kompetanseheving

- Utenriksstjenestens kompetansesenter (UKS) skal fortsatt tilby kurs i tilskuddsforvaltning på ulike nivåer for saksbehandlere og ledere. Kurstilbudet vil inneholde generell grunnopplæring i tilskuddsforvaltning, samt metode-/fordypningskurs i resultat- og risikostyring samt økonomistyring. I tillegg vil det bli gjennomført regionale samlinger og støttebesøk for utvalgte ambassader.
- Opplæring i bekjempelse av økonomiske misligheter gis dels som egne kurs, dels innenfor kurs om tilskuddsforvaltning.
- Gjennom Utenriksstjenestens kompetansesenter er det startet en evaluering av tilskuddsforvaltningsopplæringen som forventes ferdigstilt i løpet av 2013 og som vil inngå i grunnlaget for videreutvikling av opplæringen.

Tilsyn/kontroll

- Det vil bli gjennomført besøk ved utenriksstasjoner for å styrke fremdriften i arbeidet med mislighetssaker, gi opplæring, gjennomføre kontroll av interne instruksjoner og rutiner.
- Økonomiforvaltningen og praksis ved intern kontroll i departementets avdelinger vil bli gjennomgått.
- Antall stikkprøvekontroller av bruk av norske midler skal fordobles.
- Systemet med forvaltningsgjennomganger fortsetter og videreutvikles for å bidra til at forvaltningen holder ønsket kvalitet.
- Departementet påser i etatsstyringsdialogen at underliggende etater har nødvendig intern kontroll i tilskuddsforvaltningen og håndteringen av mislighetssaker.

Frivillige organisasjoner

- En prøveordning etableres i 2014–2015 der Sentral kontrollenhet utvider bruken, deltar i utformingen og påtar seg finansieringen av spesialrevisjoner i saker der det er mistanke om misligheter i frivillige organisasjoners prosjekter/programmer som støttes med midler fra departementets budsjett. Dette skal ikke endre ansvarsforholdet mellom departementet og tilskuddsmottaker, jf. kap. 165, post 01.

- Departementet vil invitere organisasjoner som mottar store tilskudd til årlige, faglige seminarer om bekjempelse av økonomiske misligheter.
- Samarbeidet med de store, norske frivillige organisasjonene skal styrkes gjennom halvårslige møter med Sentral kontrollenhet.

Multilaterale organisasjoner

- Departementet vurderer systematisk multilaterale organisasjoners systemer for planlegging, resultatrapportering, innsyn og kontroll med virksomheten. Resultatet av vurderingene inngår i et omfattende arbeid i de styrende organene i organisasjonene for bedre resultatoppnåelse og økt åpenhet for hele virksomheten til organisasjonene.
- Enkelte ambassader vil bli midlertidig styrket for å følge opp FN-organisasjoner og Verdensbankens bruk av norske penger.
- Det nordiske samarbeidet videreutvikles bl.a. for å vurdere multilaterale organisasjoner for bekjempelse av økonomiske misligheter.
- Internasjonalt samarbeid videreutvikles bl.a. for å styrke systemer i multilaterale organisasjoner for bekjempelse av økonomiske misligheter.
- Nye avtaler med multilaterale organisasjoner skal avklare organisasjonenes plikter mht. å beskytte varslere og forbygge, avdekke, rapportere om og håndtere økonomiske misligheter. De skal også inneholde bestemmelser om vår rett til å holde tilbake utbetalinger og til å kreve midler tilbakeført i mislighetssaker, jf. kap. 170.
- Departementet vil kreve avtaler om samarbeid og informasjonsutveksling mellom kontrollenhetene i multilaterale organisasjoner som mottar betydelig støtte fra Norge, og Sentral kontrollenhet.
- Departementet vil støtte FNs kontrollorgan – Office Oversight Services – bl.a. for å styrke kontrollen med humanitær bistand gjennom FN.
- Departementet vil ta initiativ overfor Verdensbanken og eventuelt andre multilaterale organisasjoner om felles risikoanalyser på landnivå.

3 Tabelloversikter over budsjettforslaget

Programområder under departementet

(i 1 000 kr)				
Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
Programområde 02 Utenriksforvaltning	4 176 884	5 758 772	7 015 626	21,8
Programområde 03 Internasjonal bistand	27 759 561	30 208 200	31 522 015	4,3
<i>Sum Utgift</i>	<i>31 936 445</i>	<i>35 966 972</i>	<i>38 537 641</i>	<i>7,1</i>
Programområde 02 Utenriksforvaltning	188 980	124 718	132 827	6,5
Programområde 03 Internasjonal bistand	13 762			
<i>Sum Inntekt</i>	<i>202 742</i>	<i>124 718</i>	<i>132 827</i>	<i>6,5</i>

Utgifter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
Administrasjon av utenriktjenesten					
100	Utenriksdepartementet	1 874 752	2 015 081	1 878 770	-6,8
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	48 913	47 503	47 524	0,0
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	1 783	8 981	9 179	2,2
<i>Sum kategori 02.00</i>		<i>1 925 448</i>	<i>2 071 565</i>	<i>1 935 473</i>	<i>-6,6</i>
Utenriksformål					
115	Kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål	109 496	96 694	99 712	3,1
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner	966 735	1 249 041	1 195 697	-4,3
117	EØS- finansieringsordningene	713 521	1 897 000	3 310 000	74,5

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
118	Nordområdetiltak mv.	461 684	444 472	467 744	5,2
119	Globale sikkerhetstiltak mv.			7 000	
	<i>Sum kategori 02.10</i>	<i>2 251 436</i>	<i>3 687 207</i>	<i>5 080 153</i>	<i>37,8</i>
	<i>Sum programområde 02</i>	<i>4 176 884</i>	<i>5 758 772</i>	<i>7 015 626</i>	<i>21,8</i>
Administrasjon av utviklingshjelpen					
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen	1 109 402	1 194 200	1 280 796	7,3
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	212 057	216 500	233 550	7,9
144	Fredskorpset	54 676	44 200	44 950	1,7
	<i>Sum kategori 03.00</i>	<i>1 376 135</i>	<i>1 454 900</i>	<i>1 559 296</i>	<i>7,2</i>
Bilateral bistand					
150	Bistand til Afrika	2 558 711	2 158 300	2 220 900	2,9
151	Bistand til Asia	930 800	939 500	934 500	-0,5
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	508 666	540 000	540 000	0,0
153	Bistand til Latin-Amerika	186 703	200 500	225 500	12,5
	<i>Sum kategori 03.10</i>	<i>4 184 880</i>	<i>3 838 300</i>	<i>3 920 900</i>	<i>2,2</i>
Globale ordninger					
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling	1 893 721	2 004 000	2 061 000	2,8
161	Næringsutvikling	1 309 016	1 384 000	1 384 000	0,0
162	Overgangsbistand (gap)	365 311	420 000	286 000	-31,9
163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	3 057 953	3 150 700	3 260 400	3,5
164	Fred, forsoning og demokrati	1 619 653	1 558 200	1 554 400	-0,2
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering	837 708	871 000	1 076 900	23,6
166	Miljø og bærekraftig utvikling mv.	2 931 931	4 597 942	4 694 900	2,1
167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	1 318 883	1 270 658	1 564 419	23,1
168	Kvinner og likestilling	305 233	307 000	313 500	2,1
169	Globale helse- og vaksineinitiativ	1 835 333	2 435 000	2 765 000	13,6
	<i>Sum kategori 03.20</i>	<i>15 474 742</i>	<i>17 998 500</i>	<i>18 960 519</i>	<i>5,3</i>

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
Multilateral bistand					
170	FN-organisasjoner mv.	4 445 196	4 478 500	4 546 800	1,5
171	Multilaterale finansinstitusjoner	2 013 818	2 146 000	2 284 500	6,5
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterede tiltak	264 790	292 000	250 000	-14,4
<i>Sum kategori 03.30</i>		<i>6 723 804</i>	<i>6 916 500</i>	<i>7 081 300</i>	<i>2,4</i>
<i>Sum programområde 03</i>		<i>27 759 561</i>	<i>30 208 200</i>	<i>31 522 015</i>	<i>4,3</i>
<i>Sum utgifter</i>		<i>31 936 445</i>	<i>35 966 972</i>	<i>38 537 641</i>	<i>7,1</i>

Inntekter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
Administrasjon av utenriktjenesten					
3100	Utenriksdepartementet	188 980	124 718	132 827	6,5
<i>Sum kategori 02.00</i>		<i>188 980</i>	<i>124 718</i>	<i>132 827</i>	<i>6,5</i>
<i>Sum programområde 02</i>		<i>188 980</i>	<i>124 718</i>	<i>132 827</i>	<i>6,5</i>
Administrasjon av utviklingshjelpen					
3140	Administrasjon av utviklingshjelpen, jf. kap. 140	9 969			
3141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad), jf. kap. 141	3 793			
<i>Sum kategori 03.00</i>		<i>13 762</i>			
<i>Sum programområde 03</i>		<i>13 762</i>			
<i>Sum inntekter</i>		<i>202 742</i>	<i>124 718</i>	<i>132 827</i>	<i>6,5</i>

4 Generelle merknader til budsjettforslaget

Utenriksministeren og utviklingsministeren har ansvar for følgende kapitler og poster på Utenriksdepartementets budsjett:

Utenriksministeren

Programområde 02

Kap. 100	Utenriksdepartementet
Kap. 103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon
Kap. 104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet
Kap. 115	Kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål
Kap. 116	Deltaking i internasjonale organisasjoner
Kap. 117	EØS-finansieringsordningene
Kap. 118	Nordområdetiltak mv.
Kap. 119	Globale sikkerhetstiltak mv.

Programområde 03

Kap. 140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen
Kap. 151	Bistand til Asia, post 72 og post 73
Kap. 152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika
Kap. 163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter, post 71 og post 72
Kap. 164	Fred, forsoning og demokrati
Kap. 169	Globale helse og vaksineinitiativ, post 70 og 72
Kap. 170	FN-organisasjoner mv., post 74 og post 75

Utviklingsministeren

Programområde 03

Kap. 141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (NORAD)
Kap. 144	Fredskorpset
Kap. 150	Bistand til Afrika
Kap. 151	Bistand til Asia, (post 78)
Kap. 153	Bistand til Latin-Amerika
Kap. 160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling
Kap. 161	Næringsutvikling
Kap. 162	Overgangsbistand (gap)
Kap. 163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter (post 70)
Kap. 165	Forskning, kompetanseheving og evaluering
Kap. 166	Miljø og bærekraftig utvikling mv.
Kap. 167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp
Kap. 168	Kvinner og likestilling
Kap. 169	Globale helse- og vaksineinitiativ, (post 71)
Kap. 170	FN-organisasjoner mv. (postene 70-73 og 76-82)
Kap. 171	Multilaterale finansinstitusjoner
Kap. 172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak

5 Overføring til neste budsjettermin – bruk av stikkordet «kan overføres»

Under Utenriksdepartementet blir stikkordet foreslått knyttet til disse postene utenom postgruppe 30-49

(i 1 000 kr)				
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2013	Forslag 2014
100	21	Spesielle driftsutgifter	6 340	12 650
115	70	Tilskudd til kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål	0	71 758
117	75	EØS-finansieringsordningen 2009–2014	16 613	1 790 000
117	76	Den norske finansieringsordningen 2009–2014	3 297	1 520 000
118	70	Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland	88 472	341 905
118	71	Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv.	5 353	58 750
118	76	Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak	5 000	36 248
119	70	Globale sikkerhetstiltak mv.	0	5 000
150	78	Regionbevilgning for Afrika	198 780	2 220 900
151	72	Bistand til Afghanistan og Pakistan	7 538	599 500
151	73	Regionale tiltak og strategiske partnerskap – Asia	0	50 000
151	78	Regionbevilgning for Asia	14 573	285 000
152	78	Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	1 642	540 000
153	78	Regionbevilgning for Latin-Amerika	5 646	225 500
160	70	Sivilt samfunn	12 257	1 467 000
160	71	Tilskudd til opplysningsarbeid	5 449	101 000
160	72	Demokratistøtte/partier	1 615	8 000
160	73	Kultur	2 692	109 000
160	75	Internasjonale organisasjoner og nettverk	2 043	182 500
160	77	Utvexlingsordninger gjennom Fredskorpset	1 017	160 000
161	70	Næringsutvikling	7 827	204 000
162	70	Overgangsbistand (gap)	22 197	286 000
163	70	Naturkatastrofer	126	517 500
163	71	Humanitær bistand	21	2 394 600

(i 1 000 kr)

Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2013	Forslag 2014
163	72	Menneskerettigheter	6 738	348 300
164	70	Fred, forsoning og demokratiltak	9 974	655 900
164	71	ODA-godkjente land på Balkan	5 800	375 000
164	72	Utvikling og nedrustning	40 719	188 000
164	73	Andre ODA-godkjente OSSE-land	22 245	335 500
165	70	Forskning og høyere utdanning	0	333 000
165	71	Faglig samarbeid	50 470	415 900
166	70	Ymse tilskudd	8 003	5 000
166	71	Internasjonale prosesser og konvensjoner mv.	13 532	33 000
166	72	Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling	2 083	208 500
166	73	Klima- og skogsatsingen	69814	2 912 500
166	74	Fornybar energi	0	1 464 000
168	70	Kvinner og likestilling	13 326	313 500
169	70	Vaksine og helse	18 127	1 885 000
169	71	Andre helse- og aidstiltak	105	380 000
169	72	Det globale fond for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM)	0	500 000
170	73	Verdens matvareprogram (WFP)	0	195 000
170	76	Tilleggsmidler via FN-systemet mv.	2 530	882 800
170	77	FNs aidsprogram (UNAIDS)	0	175 000
170	78	Bidrag andre FN-organisasjoner mv.	8 119	311 000
170	79	Ekspertes, juniorekspertes og FNs fredskorps	4 737	77 000
170	81	Tilskudd til internasjonal landbruksforskning	0	150 000
170	82	FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women)	0	95 000
171	70	Verdensbanken	4 442	871 000
171	71	Regionale banker og fond	8 960	854 000
171	72	Samfinansiering via finansinstitusjoner	83	559 500
172	70	Gjeldsslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging	210	250 000

6 Årsoversikt for Utenriksdepartementet

Utenriksdepartementet (Oslo)	823,4 årsverk
Utenriksdepartementet (utsendte ved utenriksstasjonene)	650,0 årsverk
Sum Utenriksdepartementet	1473,4 årsverk
Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	216,7 årsverk
Fredskorpset	33,0 årsverk
Sum årsverk Utenriksdepartementet, Norad og Fredskorpset	1723,1 årsverk

Tallene ovenfor er årsverk pr mars 2013. Ansatte i Norfund og lokalt ansatte ved utenriksstasjonene er ikke med i tabelloversikten.

7 Programområde 02 Utenriksforvaltning

Utgifter fordelt på programkategorier

(i 1 000 kr)

Kat.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Budsjettets stilling pr 1. halvår	Forslag 2014
02.00	Administrasjon av utenriktjenesten	1 925 448	2 071 565	2 070 115	1 935 473
02.10	Utenriksformål	2 251 436	3 687 207	3 686 507	5 080 153
	Sum programområde 02	4 176 884	5 758 772	5 756 622	7 015 626

For 2014 foreslås det bevilget 7 015,6 mill. kroner til utenriksforvaltning. Dette er nominelt 1 256,8 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2013. Endringen skyldes i hovedsak økte forpliktelser under under EØS-finansieringsordningene.

7.1 Satsing i nordområdene

Raske klimaendringer, bedre tilgang til naturressurser og økende menneskelig aktivitet har forsterket nordområdenes betydning internasjonalt. For regjeringen er det viktig å forvalte mulighetene i Arktis på en bærekraftig måte. Regjeringen vil gjennom internasjonalt samarbeid arbeide for forutsigbarhet og åpenhet for å sikre Arktis som en fredelig og stabil region. Som kyststat har Norge et ansvar for å ivareta rettigheter og forpliktelser etter havretten, og forvalte fornybare og ikke-fornybare ressurser. Norge skal kjennetegnes som en aktør med konsekvent og forutsigbar suverenitetshevdelse og som en pådriver for et samarbeid med andre land preget av tillit og åpenhet.

En viktig målsetting for regjeringen er at Norge skal være ledende på kunnskap om Arktis og nordområdene. Norge skal sikre tilstedeværelse både med sivile kapasiteter og gjennom forsvarets nærvær, på alle deler av norsk territorium og i norske havområder i nord gjennom en politikk for bosetting, verdiskaping, forvaltning, arbeid og kultur i det nordlige Norge.

Nordområdene er i de to regjeringserklæringene Soria Moria I og Soria Moria II utpekt som regjeringens viktigste strategiske satsingsområde i utenrikspolitikken. Meld. St. 7 (2011–2012) *Nordområdene – Visjon og virkemidler* inneholder visjoner, mål og virkemidler og en rekke strategiske prioriteringer for regjeringens satsing på nordområdene. Regjeringen legger vekt på Utenriks- og forsvarskomiteens innstilling i oppfølgingen av nordområdemeldingen.

I 2014 foreslår regjeringen å bevilge nærmere 2,5 mrd. kroner til nordområdesatsingen, hvorav 375 mill. kroner over Utenriksdepartementets budsjett. Dette innebærer en samlet økning på totalt om lag 287 mill. kroner i forhold til 2013.

Regjeringen vil styrke og videreutvikle det regionale samarbeidet i nord gjennom Barentsrådet. Norge leder arbeidet i Barentsrådet frem til oktober 2013.

Regjeringen vil prioritere arbeidet med å utvikle Arktisk råd som den sentrale arena for politisk samarbeid i Arktis. I 2012 ble en avtale om søk og redning i Arktis vedtatt av medlemslandene i Arktisk råd, og på ministermøtet i mai i 2013 ble en internasjonal avtale om beredskap og respons for håndtering av oljeforurensning i arktiske farvann undertegnet.

Forholdet til Russland er godt, og samarbeidet bredt. Det er tidvis utfordrende og flere utviklingstrekk i Russland gir grunn til bekymring. Bevisst satsing på tillitsbygging og samarbeid med Russland over lang tid har gitt resultater. Avgrensingsavtalen mellom Norge og

Russland er et viktig eksempel. Regjeringen ønsker å videreutvikle forholdet til Russland, og bl.a. utnytte samarbeidsmulighetene som åpnes som følge av avtalen. Regjeringen prioriterer det grensenære samarbeidet med Russland høyt. Regjeringen vil fortsette arbeidet for forenkling i visum- og grensepasseringsregimet for å støtte opp om utviklingen av folk-til-folk- og næringssamarbeidet mellom Norge og Russland i nord.

Fiskerisamarbeidet med Russland kan de siste årene vise til svært gode resultater. Ulovlig fiske i våre havområder er i nesten eliminert, etter å ha vært anslått til rundt 100 000 tonn pr år for bare få år siden. Som resultat er de berørte fiskebestandene gjennomgående i god forfatning.

Energisamarbeidet mellom Norge og Russland er viktig, herunder energieffektivisering og fornybar energi. Videre er atomsikkerhet, miljø og helse et sentralt samarbeidsområde. Regjeringens prioriteringer for dette arbeidet fremkommer i Meld. St. 11 (2009–2010) *Samarbeidet med Russland om atomvirksomhet og miljø i nordområdene*, og vil ligge til grunn for regjeringens arbeid i 2014.

7.2 Fremme norsk sikkerhet

Norges sikkerhetspolitiske målsettinger er nedfelt i St.prp. nr. 48 (2007–2008) og i Prop. 73 S (2011–2012):

- Å forebygge krig og fremveksten av trusler mot norsk og kollektiv sikkerhet.
- Å bidra til fred, stabilitet og videre utvikling av en FN-ledet internasjonal rettsorden.
- Å ivareta norsk suverenitet, norske rettigheter, interesser og verdier og beskytte norsk handlefrihet overfor politisk, militært og annet press.
- Sammen med våre allierte å forsvare Norge og NATO mot anslag og angrep.
- Å sikre samfunnet mot anslag og angrep fra statlige og ikke-statlige aktører.

Norge står i dag ikke overfor eksistensielle trusler, men det kan ikke utelukkes at situasjonen kan endre seg. Norge må derfor ha beredskap mot ulike typer trusler som kan sette vår nasjonale sikkerhet og selvstendighet i fare.

Sikkerhetspolitikken er i endring. Nye stormakter som Kina, India og Brasil vokser frem, og nye allianseforhold dannes. Dette utfordrer normer og verdier i de multilaterale styringssystemene. Samtidig preges Europa og USA av økonomiske problemer og betydelig statsgjeld, som

reducerer handlefriheten. Dette påvirker rammen for vår sikkerhetspolitikk. Regjeringen har over flere år arbeidet aktivt for å styrke vår sikkerhetspolitiske dialog og samarbeid med land i Asia. Regjeringen vil fortsette dette arbeidet i 2014.

Norges geografiske beliggenhet og utstrekning, befolkningsstørrelse og rike naturressurser gjør at norske sikkerhetsinteresser er tett knyttet til utviklingen av en internasjonal rettsorden som fremmer fred, stabilitet og rettsstatens prinsipper og sentrale verdier som menneskerettigheter og demokrati. Norge er en sterk støttespiller til FN og FNs sikkerhetsråds rolle og mandat for å sikre internasjonal fred og sikkerhet. Det er i Norges langsiktige sikkerhetsinteresse å arbeide for en multilateral FN-ledet verdensorden, der folkeretten og menneskerettighetene legges til grunn. Regjeringen prioriterer derfor militære og sivile bidrag, herunder politi, til fredsoperasjoner under FN-ledelse eller FN-mandat.

NATO er Norges grunnleggende sikkerhetsforankring. Regjeringen støtter opp under alliansens strategiske konsepts tre hovedprioriteter; kollektivt forsvar, internasjonal krisehåndtering og sikkerhet gjennom partnerskap.

Den økonomiske situasjonen i Europa og USA har de siste årene innvirket på NATO-samarbeidet.

Et sentralt spørsmål er hvordan NATO skal videreutvikle sin forsvarsevne i tiårene fremover. Knappere ressurser må utnyttes best mulig. Et nært forsvarssamarbeid, bedre forsvarsplanprosesser, flere øvelser i NATO-regi og fornyet oppmerksomhet om NATOs regioner vil bidra til NATOs forsvarsevne og reduserte kostnader.

Regjeringen legger også stor vekt på samarbeidet mellom NATO og Russland, på NATO som sentralt forum for sikkerhetspolitisk samarbeid og dialog med våre allierte og NATOs partnerland. NATOs partnere gir viktige bidrag til økt stabilitet og sikkerhet både i og utenfor Europa. I våre nærområder er samarbeidet med Sverige og Finland stadig viktigere, også gjennom Sverige og Finlands sterke støtte til NATOs operasjoner.

Den NATO-ledede operasjonen ISAF i Afghanistan er fortsatt NATOs største og viktigste operasjon. Prosessen med å overføre sikkerhetsansvaret fra ISAF til afghanske sikkerhetsstyrker går som planlagt, og ISAF-operasjonen vil avsluttes ved utgangen av 2014. Regjeringen støtter NATOs strategi for tilbaketrekning fra Afghanistan, men legger samtidig vekt på at det internasjonale samfunn må stå ved sine langsiktige for-

pliktelser overfor Afghanistan. Dette er viktig for å hindre at Afghanistan igjen blir et arnested for internasjonal terrorisme. Den norske sivile innsatsen til Afghanistan vil de neste årene opprettholdes på dagens nivå. Samtidig er den sterke norske og internasjonale støtten betinget av at afghanske myndigheter i større grad oppfyller de forpliktelsene de har påtatt seg.

Under NATO-toppmøtet i Chicago i mai 2012 ble det enighet om en mer moderne alliert forsvars- og avskrekkingpolitikk, tilpasset globale politiske utviklingstrekk og dagens sikkerhetsutfordringer. Regjeringen har blant annet arbeidet for å redusere kjernevåpenets betydning i alliansens doktriner og strategier. Et uttrykk for dette er at alliansen nå viser til de negative sikkerhetsgarantiene utstedt av de allierte kjernevåpenstatene om ikke å bruke kjernevåpen mot land som selv ikke har dem, som har sluttet seg til Ikke-spredningsavtalen for kjernevåpen (NPT) og som overholder sine ikke-spredningsforpliktelser. Norge har sammen med andre allierte dessuten tatt til orde for åpenhets- og tillitsskapende tiltak som kan legge til rette for gjensidige reduksjoner av korttrekkende kjernevåpen, med mål om å fjerne slike våpen fra Europa.

Regjeringen vil arbeide aktivt for å fremme kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning på grunnlag av NPT og avtalens handlingsplan fra tilsynskonferansen i 2010. Vårt mål er en verden uten atomvåpen. Oslo-konferansen om humanitære konsekvenser av kjernevåpen i mars 2013, der 128 land deltok, satte denne tilnærmingen på den internasjonale dagsordenen. Regjeringen vil videreføre denne innsatsen, i samarbeid med andre land, sentrale FN-organisasjoner, Røde Kors/ICRC og frivillige organisasjoner.

Regjeringen vil arbeide for at avtalen mot kjernefysiske prøvesprengninger (CTBT) trer i kraft. Norge har lenge vært engasjert i arbeidet for styrket kjernefysisk sikkerhet.

Norge gikk i mai 2012 inn i Kjemivåpenkonvensjonsorganisasjonens styre (OPCW). Regjeringen vil arbeide for å fremme etterlevelsen av Biologivåpenkonvensjonen.

Regjeringen vil engasjere seg aktivt i arbeidet for videreutvikling av konvensjonell rustningskontroll i Europa, både gjennom bilaterale konsultasjoner og i NATO- og OSSE-sammenheng.

Det er viktig at også utviklingsland deltar i arbeidet for rustningskontroll, nedrustning og ikke-spredning der dette har global rekkevidde. Regjeringen gir derfor økonomisk støtte til utviklingslands deltakelse i sentrale fora. Samarbeidet med og støtten til internasjonale organisasjoner,

forskningsinstitusjoner og frivillige organisasjoner er også et viktig bidrag til å bygge brede allianser i det internasjonale nedrustningsarbeidet. Regjeringen vil videreføre dette arbeidet i 2014.

Regjeringen prioriterer samarbeidet med EU om utenriks- og sikkerhetspolitikk høyt og Norge har gjennom mange år bidratt til EUs operasjoner, blant annet i kampen mot sjørøveri.

Det politiske og praktiske samarbeidet i Norden er prioritert stadig høyere. Et styrket nordisk sikkerhetspolitisk samarbeid har bidratt til et økt felles nordisk engasjement både i våre nærområder og i internasjonale operasjoner. Samarbeidet bidrar også til et mer moderne og balansert forsvar.

Teknologisk innovasjon endrer trusselbildet. Beskyttelse mot angrep i det digitale rom er et nasjonalt ansvar, og regjeringen prioriterer dette arbeidet høyt. NATO er en viktig samarbeidsarena for Norge. Det samme er det nordiske samarbeidet, hvor det nå etableres et sikkert kommunikasjonsnettverk mellom de nasjonale myndighetsorganene som varsler og analyserer digitale angrep.

Internasjonal kriminalitet relatert til narkotika, våpentrafikk og menneskehandel må bekjempes globalt. Norge prioriterer derfor dette arbeidet blant annet innenfor FNs kontor mot narkotika og kriminalitet (UNODC) og i FNs fredsbevarende operasjoner.

Det langsiktige arbeidet for å forebygge terrorisme er viktig. Regjeringen støtter aktivt gjennomføringen av FNs globale anti-terrorstrategi (CTITF). I tillegg støtter regjeringen tiltak i justis-sektoren som skal spesielt gjøre land i Afrika bedre i stand til selv å håndtere terrorisme.

Erfaringer fra krisehåndteringen under terrorangrepet i In Amenas i Algerie i januar 2013 har også ført til et styrket samarbeid om anti-terroriltak med Storbritannia.

Norge er som skipsfarts- og handelsnasjon avhengig av god maritim sikkerhet og av at havretten etterleveres. Piratvirksomhet er et globalt sikkerhetsproblem med smitteeffekt mellom regioner. Kampen mot piratvirksomhet i flere regioner prioriteres høyt av regjeringen.

Utover deltakelse i internasjonale operasjoner arbeider Norge bl.a. for å styrke Somalias og nabolandenes evne til å straffeforfølge arresterte sjørøvere nærmest mulig hjemstavn, for å avskjære hvitvasking av løsepengene som utbetales for å få frigitt kaprede skip, og for at lederne av sjørøvervirksomheten blir stilt til rettslig ansvar. Skipsfartens egne preventive tiltak er svært viktige og støttes av tiltak fra regjeringen.

Eksportkontrollen av strategiske varer er en integrert del av norsk sikkerhetspolitikk. Strategiske varer omfatter våpen og forsvarsrelaterte varer og flerbruksvarer, som er sivile varer med et betydelig militært anvendelsesområde. I tillegg gjelder kontrollen også tilhørende teknologi og tjenester. Gjennomføring av en effektiv eksportkontroll er et viktig bidrag for å sikre etterlevelse av våre internasjonale ikke-spredningsforpliktelser.

Regjeringen legger stor vekt på å sikre at eksportkontrollregimene holder tritt med teknologisk utvikling og relevans i forhold til det gjeldende spredningsbildet. Regjeringen vil videreføre et strengt eksportkontrollregime.

7.3 Sikre økonomi og samfunnsinteresser i en globalisert verden

Regjeringen vil styrke arbeidet med næringsfremme i utlandet. Gjennom Team Norway skal utenriktjenesten være en serviceplattform for norske bedrifter, kompetansemiljøer og næringsorganisasjoner.

Regjeringen fører en åpen og aktiv europapolitikk, der norske interesser overfor EU blir ivare tatt på en offensiv måte.

En hovedoppgave er å fremme norsk næringslivs interesser og virksomhet i utlandet som grunnlag for økt verdiskaping og sysselsetting i Norge. Utenriktjenesten skal være en koordinert, synlig og strømlinjeformet samarbeidspartner for norske bedrifter, kompetansemiljøer og næringsorganisasjoner. Utenriktjenesten vil spille denne rollen i nært samarbeid med andre næringsdepartement og bl.a. Innovasjon Norge, Norges Sjømatråd og Norges Forskningsråd. Utenriksstasjonene stiller i første rekke når det gjelder å yte tjenester til bedriftene i utlandet. Viktige funksjoner er også å være dialogpartner for bedriftene om bl.a. rammebetingelser, samfunnsansvar og sikkerhet.

Som en mellomstor og åpen økonomi, er Norge særlig avhengig av sterke internasjonale normer, institusjoner og kjøreregler. Å arbeide for en bedre organisert verden er i norsk egeninteresse.

Vi lever i en tid preget av forandringer i tradisjonelle maktstrukturer. Et nytt geopolitisk landskap påvirker Norges situasjon. Ett viktig mål er å knytte oss nærmere til de bredere prosesser som foregår i Asia, i Latin-Amerika og i Afrika. Samtidig forblir tradisjonelle maktpoler og allianser både relevante og viktige.

Europa gjennomlever en brytningstid. EU har fattet en rekke konkrete vedtak som innebærer

sterkere fellesskapsbeslutninger, men det er store utfordringer med en sterk økning av arbeidsledigheten, og særlig dramatisk er situasjonen for ungdom i de mest berørte landene. Mange steder øker også inntektsforskjellene. Økende ulikhet bidrar til politisk ustabilitet og er dårlig samfunnsøkonomi.

Store deler av de nye markedene finner vi i dag i Asia. Norsk verdiskaping påvirkes direkte av utviklingen i denne verdensdelen. At Norge har kommet bedre ut enn mange andre europeiske land i dagens økonomiske situasjon, henger sammen med at asiatiske land etterspør varer og tjenester Norge eksporterer, samtidig som norsk næringsliv holder stand i tradisjonelle markeder og utvikler nye i Sentral- og Øst-Europa.

I kjølvannet av finanskrisen har arbeidet mot skatteunndragelser fått ny vind i seilene. Både i EU og i OECD-sammenheng gjøres det nå nye anstrengelser for å sikre statenes skattegrunnlag. Konkrete tiltak mot unndragelser og aggressiv skatteplanlegging blir drøftet. Regjeringen ser positivt på denne utviklingen.

For Norge er utviklingen i Europa av meget stor betydning. Svikter etterspørselen etter våre varer, får dette konsekvenser for økonomi og sysselsetting. Det er derfor nødvendig å ha et langsiktig perspektiv på vårt forhold til Europa.

Som en mellomstor og åpen økonomi er Norge tjent med internasjonale avtaler som regulerer handel. Verdens handelsorganisasjon (WTO) er den viktigste organisasjonen for dette. Vi deltar også jevnlig som tredjepart i tvister mellom andre medlemmer. Regjeringen legger derfor vekt på å bidra til å videreutvikle det regelbaserte multilaterale handelssystemet i WTO, slik at det blir et best mulig redskap for rettferdig global styring på handelsområdet. Fremtiden til den såkalte Doha-runden som ble påbegynt i 2001 er i dag meget usikker.

Selv om det er uklart hvordan forhandlingene i WTO vil utvikle seg, er de grunnleggende norske interessene uendret. Vår velstand er i stor grad tuftet på det utbyttet vi har hatt av å delta i internasjonal handel. Dette må vi bygge videre på gjennom å arbeide for tilfredsstillende rammevilkår for norsk næringsliv. Samtidig er det norske landbruket i en spesiell situasjon. På denne bakgrunn vil regjeringen fortsette sitt aktive arbeid for å videreutvikle det globale handelsregimet på en måte som både ivaretar utviklingslandenes særlige behov og som ivaretar norske interesser, herunder behovet for å bevare et handlingsrom som gjør det mulig å føre en landbrukspolitikk som sikrer et levedyktig norsk landbruk.

Regjeringen har besluttet at Norge skal delta i forhandlinger om en ny avtale om handel med tje-

nester (TISA). Det er enighet om at en flernasjonal avtale skal knyttes tett opp til GATS og være et skritt på veien mot en multilateral avtale. En slik avtale vil derfor være i tråd med regjeringens hovedprinsipp om at et globalt handelsregime forankret i WTO er fundamentet for regjeringens handelspolitikk.

EU og USA er blitt enig om å starte forhandlinger om en bilateral handels- og investeringsavtale (TTIP). Intensjonene er at avtalen skal føre til omfattende liberalisering av handel med varer og tjenester, harmonisering av regelverk og gjensidig godkjenning av standarder. Regjeringen følger nøye med i forberedelsene til forhandlingene og vil løpende vurdere hvordan norske interesser berøres, samt hvordan norske interesser best kan ivaretas.

Regjeringen arbeider for å styrke utviklingslandenes mulighet til å bli bedre integrert i den globale økonomien, og til å skape økonomisk vekst og velferd gjennom økt eksport. Det er gjennomført flere endringer i ordningen for tollpreferanser for utviklingsland (GSP-ordningen).

7.4 Sikre norsk innflytelse i våre nærområder

Norges samarbeid med EU er nært og omfattende. Regjeringen legger vekt på gode bilaterale forbindelser med EU-landene i tillegg til tett samarbeid med EUs institusjoner. EU deler dette synet. Rådskonklusjonene fra desember 2012 viser til bredden og dybden av samarbeidet mellom Norge og EU, og til de gode erfaringene i samarbeidet. Med utgangspunkt i EØS-avtalen og våre øvrige avtaler med EU, skal vi utnytte alle muligheter for samarbeid og påvirkning med sikte på å få gjennomslag for norske synspunkter og interesser.

EØS-avtalen utgjør hovedgrunnlaget i norsk europapolitikk. EØS-avtalen sikrer norske bedrifter likebehandling med EU-bedrifter i det indre marked og den gir nordmenn mulighet til å arbeide, studere og etablere seg i alle 30 EØS-land.

EØS-avtalen har vært i kraft i nesten 20 år og har virket i en periode som har vært preget av stabilitet og økonomisk vekst for Norge. Den har vist seg å være robust i møtet med de store endringer i EU-samarbeidet som har funnet sted siden avtalen ble inngått.

Regjeringen la høsten 2012 frem Meld. St. 5 (2012–2013) om EØS-avtalen og Norges øvrige avtaler med EU. I meldingen slår regjerin-

gen fast at den vil bruke de muligheter og handlingsrom avtaleverket med EU gir oss til å sikre norske interesser.

Regjeringen vil arbeide for å ivareta norske interesser i hele bredden av Norges forbindelser med EU. Samtidig er det viktig å konsentrere den politiske innsatsen for å oppnå resultater. Regjeringen vil videreutvikle det årlige EU/EØS-arbeidsprogrammet til et mer strategisk verktøy. Det legges opp til en årlig syklus med og tidlig identifisere nye initiativer i EU hvor berørte aktører trekkes inn i prosessen.

Regjeringen vil arbeide for å styrke EU/EØS-kompetansen i forvaltningen gjennom opplæringstiltak og bedre utnyttelse av eksisterende kompetanse. Hensikten er å øke forståelsen og kunnskapen for å kunne bruke handlingsrommet bedre. Regjeringen ønsker også å trekke berørte parter mer systematisk og tidligere inn i arbeidet med EU/EØS. Gjennom sine nettverk, besitter disse aktørene informasjon og kan gjøre vurderinger som vil kunne styrke norske innspill i Brussel.

Regjeringens mål er også styrket kunnskap i befolkningen om vårt samarbeid og våre avtaler med EU. Dette gjelder ikke minst blant de unge. Regjeringen vil derfor at det i skolen legges til rette for bred og faktabasert kunnskap om EU/EØS.

Norge har valgt å utvikle samarbeidet med EU også på områder utenfor EØS-rammen. Samarbeidet med EU på justisområdet bygger på en erkjennelse av at grenseoverskridende utfordringer bare kan møtes med internasjonalt samarbeid. Samarbeidet med EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området er nært. Dette skyldes at det svært ofte er sammenfall av syn og interesser mellom Norge og EU i utenrikspolitiske spørsmål og at begge parter har gjensidig interesse av samarbeidet.

Dynamikken i det nordiske samarbeidet i utenriks- og sikkerhetspolitikken, og utforming av felles nordisk politikk, vil kunne bidra til at omforrente nordiske synspunkter i økende grad tas med inn i den samlede EU-kretsen og derved øke den nordiske innflytelsen. Slik innflytelse kan ytterligere styrkes ved at de baltiske land slutter seg til nordiske holdninger og posisjoner innenfor rammen av det nordisk-baltiske samarbeidet. De nordiske og baltiske land samarbeider nært om spørsmål knyttet til Det østlige partnerskapet, og Sverige har dette som et av sine prioriterte felter i 2013 som koordinator for det nordisk-baltiske samarbeidet på utenriksministrenes område. Det østlige partnerskapet var også et sentralt tema da de nordisk-baltiske land og Visegrad-landene møttes på utenriksministernivå i februar 2013. Det var

første gang disse kretsene møttes på utenriksministernivå, og dette kan være kimen til et nærmere samarbeid mellom dem om utenriks- og sikkerhetspolitiske spørsmål, av betydning også for politikktutformingen i et samlet EU.

EØS-midlene er et solidarisk bidrag til sosial og økonomisk utjevning i det utvidede indre marked. EØS-midlene 2009–2014 utgjør om lag 14 mrd. kroner. Midlene skal bidra til å gjøre mottakerlandene bedre i stand til å nyttiggjøre seg det indre marked. Norge og mottakerlandene har gjensidig interesse av dette. Mottakerlandene er femten land i Sentral- og Sør-Europa. EØS-midlene er et viktig virkemiddel i norsk utenrikspolitikk. Regjeringens mål er at EØS-midlene skal vise at Norge er en stabil og pålitelig partner som bidrar til overordnede europeiske mål og tettere samarbeid. Det er nedfelt i avtaleteksten for EØS-midlene 2009–2014 at et overordnet mål også er å styrke de bilaterale forholdene til mottakerlandene. I valget av innsatsområder for perioden 2009–2014 er det lagt til grunn at de skal være relevante for sosial og økonomisk utvikling.

De svakeste gruppene i våre mottakerland er rammet av offentlige innstramninger og stor arbeidsløshet. EØS-midlene har et særskilt fokus på sosialt ekskluderte og sårbare grupper. Romfolket er Europas mest utsatte minoritet. Regjeringen trapper opp støtten til tiltak og prosjekter for romfolket i årene fremover. Innenfor nåværende programperiode skal Norge bruke om lag 300 mill. kroner på ulike tiltak rettet mot romfolket i land som mottar EØS-midler.

Fundamentale europeiske verdier som demokrati, rettsstat og toleranse er under press. EØS-midlene prioriterer derfor støtte til å fremme grunnleggende demokratiske verdier, toleranse og det sivile samfunn. Det gis også støtte til justisreformer og opplæring og bevisstgjøring om menneskerettighetsspørsmål. Tiltak for å motvirke ekstreme strømninger er et av hovedfokusene for programmene for sivil samfunn. Det er etablert et strategisk samarbeid med Europarådet gjennom EØS-midlene. Avtalen bidrar til å sette fornyet fokus på disse utfordringene i mottakerlandene.

7.5 Rettferdig global styring

Med sitt universelle medlemskap og helhetlige mandat er FN den viktigste organisasjon for internasjonalt samarbeid. Alle land har fordeler av et forutsigbart, regelstyrt system for samkvem og løsning av interessekonflikter mellom land. FN

bidrar til å løse felles problemer ved utvikling av normer og regler, ved å være et forum for fredelig løsning av interessekonflikter, ved å forebygge og løse voldelige konflikter, ved å bistå i humanitære kriser og ved å bidra til økonomisk og sosial utvikling.

Norges FN-politikk er basert på verdier så vel som interesser. FNs rolle som global normgiver og garantist for folkeretten, herunder havrett, fred og sikkerhet, er av fundamental betydning for norsk suverenitet, ressursforvaltning og interesser i et rettsbasert internasjonalt system. FN står, som universell organisasjon, helt sentralt i Norges internasjonale engasjement for verdier og menneskerettigheter, humanitær nødhjelp og bærekraftig utvikling, for fattige og sårbare mennesker så vel som globale fellesgoder, natur, miljø og klima. Norsk støtte til FN, som institusjon, møteplass, normgiver og operasjonell aktør, er derfor en hjørnestein i utenriks- og utviklingspolitikken. Norge har betydelig innflytelse i FN i kraft av vårt aktive engasjement, med finansiering, personell, diplomatisk støtte og arbeid for effektivisering og FN-reform.

Regjeringen har i FN en solid plattform for videre fremme av norske verdier og interesser på prioriterte områder som fredsbevaring og forsoning, nødhjelp, rettigheter og likestilling, rettferdig fordeling, fattigdomsreduksjon, helse, energi og klima. Disse områdene vil stå sentralt i vårt FN-arbeid, for å oppnå Tusenårsmålene, og for å utforme et «post-2015» målsett og rammeverk for bærekraftig utvikling som er enhetlig, lettfattelig, og integrerer de sosiale, økonomiske og miljømessige aspekter sammen med godt styresett og demokrati, innen en rettighetsbasert tilnærming. Universell helsetilgang, barne- og mødrehelse, seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, klimavennlig energi og bærekraftig energi for alle, og arbeidet for rettigheter og beskyttelse for kvinner, vil gis spesiell oppmerksomhet. Regjeringen vil prioritere støtte til sårbare folk og land som er rammet av kriser og konflikt, og bidra til å styrke samordning og sammenhenger i FNs arbeid for konfliktforebygging og fred, humanitær bistand og utvikling, demokrati, godt styresett og menneskerettigheter.

Finanskrisen har tydeliggjort behovet for en mer rettferdig global styring. Regjeringen vil arbeide for å styrke globale styringsinstrumenter – økonomiske, rettslige og politiske – som kan fremme mer rettferdig fordeling, ikke bare mellom land, men også mellom ulike sosiale grupper, uavhengig av landegrenser. Det norske påvirkningsarbeidet skjer i mange fora og arenaer på det

økonomiske området; gjennom FN og dens særorganisasjoner, gjennom IMF, Verdensbanken og de regionale banker, gjennom WTO og OECD. Flere steder er reformer viktige for å nå dette målet. Reformene må understøtte ideen om representativitet og legitimitet. Gjennom norske initiativ og i strategisk samarbeid med andre, går regjeringen inn for å utvikle politiske svar på de globale utfordringene. Vi vil utrede nye samarbeidsformer og nye finansieringsordninger som kan styrke det globale styringssystemet.

Det er etablert en rekke organisasjoner og prosesser for å fremme internasjonalt økonomisk samarbeid gjennom utvikling av felles regelverk i global skala. Som ledd i arbeidet for rettferdig global styring, vil regjeringen gi høy prioritet til arbeidet i FNs særorganisasjoner. Det er økt fokus på sysselsetting som selvstendig mål, og dets betydning for bærekraftig utvikling og mer rettferdig fordeling. Regjeringen vil i 2014 fortsatt legge vekt på oppfølging av Den internasjonale arbeidsorganisasjonens (ILO) «Decent Work-agenda», blant annet gjennom en styrket programavtale med ILO, og gjennom regjeringens strategi for anstendig arbeid. Målet for dette arbeidet er å fremme anstendig arbeid i norsk utenriks-, utviklings- og handelspolitikk, og å jobbe med likesinnede land for større samstemthet og fokus, globalt og nasjonalt, hva angår anstendig arbeid. Arbeidet skjer i nær dialog med partene i arbeidslivet, sivilt samfunn og relevante kunnskapsmiljøer.

Det vises forøvrig til omtale under programområde 03 Internasjonal bistand.

7.6 Fremme menneskerettigheter

I norsk utenriks- og utviklingspolitikk står arbeidet for å styrke vilkårene for en demokratisk utvikling og respekt for menneskerettighetene helt sentralt. Sentrale prioriteringer i dette arbeidet er videre innsats for menneskerettighetsforsvarere, ytringsfrihet og uavhengige medier. OSSE, Europarådet og FN er viktige arenaer for dette arbeidet. Regjeringen støtter også oppbyggingen av nasjonale institusjoner som kan styrke beskyttelsen av menneskerettighetene.

Et uavhengig rettsvesen, offentlige forvaltingsorgan, ombudsordninger og nasjonale menneskerettighetskommisjoner er viktige for å sikre at stater utøver sitt ansvar for å oppfylle menneskerettighetene. Norge vil fortsatt legge stor vekt på arbeidet mot dødsstraff i oppfølgingen av verdenskongressen mot dødsstraff, som ble avholdt i

Madrid i juni 2013. Menneskerettskonvensjonene skal brukes metodisk for å identifisere staters plikter overfor sin befolkning. FNs Høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) vil fortsatt være en sentral partner for Norge i arbeidet med å sikre en sterkere gjennomføring av menneskerettighetene på landnivå.

Norge skal fortsette sin pådriverrolle i arbeidet for beskyttelse av seksuelle minoriteter og oppfølging av OHCHR-resolusjon 17/19 fra 2011 om menneskerettigheter, seksuell orientering og kjønnsidentitet. Regjeringen skal arbeide for at temaet følges opp både i FN og på landnivå. Vi skal følge opp vårt strategiske samarbeid med landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner – LLH – og støtte deres tiltak for rettighetsarbeid for seksuelle minoriteter i sør. Som del av regjeringens arbeid for menneskerettighetsforsvarere, vil Utenriksdepartementet lansere en ny ordning for forfulgte studentaktivister. De som er blitt utestengt fra sine universiteter vil kunne bli tilbudt studieplass ved norske læresteder, slik at de får videreført sine studier. Initiativet til ordninger kommer fra SAIH.

I norsk russlandspolitikk står arbeidet for demokrati og menneskerettigheter sentralt. Slike spørsmål diskuteres med russiske myndigheter på alle nivåer. Det gjennomføres også årlige bilaterale menneskerettighetskonsultasjoner med Russland. Innenfor rammen av prosjektsamarbeidet med Russland gis det prioritet til prosjekter som støtter opp om uavhengige media og samarbeid mellom frivillige organisasjoner. Disse prioriteringene gjelder ikke minst for Nord-Kaukasus. Det gis særskilt støtte til prosjekter som bidrar til styrket rettssikkerhet, bedre juridiske rettigheter for kvinner og støtte til menneskerettighetsforsvarere.

Krisen i Europa rammer regioner og befolkningsgrupper ulikt. Rettigheter innbyggerne i Europa er vant til å ta for gitt settes på prøve. Utenriksdepartementet har lansert en strategi for utenriksstjenestens arbeid med menneskerettigheter i Europa. Denne bidrar til et styrket fokus på å motarbeide hatefulle ytringer, rasisme og høyreekstreme holdninger.

Det vises forøvrig til omtale under programområde 03 Internasjonal bistand.

7.7 Kultur, norgesfremme og informasjon

Et godt internasjonalt omdømme er viktig for å ivareta norske politiske, økonomiske og kulturelle

interesser. Regjeringen vil samarbeide med sentrale aktører for å bidra til et tydelig og positivt norgesbilde blant målgrupper i utlandet. Norsk næringsliv og vår rolle i internasjonal økonomi samt vårt internasjonale kultursamarbeid representerer sentrale deler av det fotavtrykket Norge setter globalt.

Arbeidet med å styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter er den internasjonale dimensjonen i regjeringens kulturløft. Regjeringen la i 2013 fram Meld. St. 19 (2012–2013) *Regjeringens internasjonale kulturinnsats*. I meldingen legges det vekt på den betydning internasjonal kultursatsing har både for enkeltkunstnere og for kulturlivet som helhet. Regjeringens tilrettelegging for sterkere internasjonal satsing vil fortsatt bli utført i nært samarbeid med kulturlivet generelt og de særlige kunstfaglige organisasjonene med internasjonale sektoroppgaver spesielt. Formålet med regjeringens tilrettelegging for norsk kulturliv internasjonalt er å sikre at norske kunstnere får internasjonale muligheter, å bidra til et aktivt og levende norsk kulturliv og at norsk kultur er en del av den globale kultursamtalen. Både kulturpolitiske mål og arbeidet for de samlede norske interesser i utlandet ligger til grunn. Regjeringens internasjonale kultursatsing er en integrert del av arbeidet for norske interesser. Et kvalitativt godt kultursamarbeid bygger opp under et godt omdømme for Norge og støtter opp om forbindelsene med viktige samarbeidsland.

7.8 Konsulær bistand og utlendingsfeltet

Konsulær bistand

Utenriktjenesten tilbyr norske statsborgere råd og hjelp i utlandet. Årlig håndteres over 100 000 store og små konsulære saker; de fleste av disse får sin løsning ved ambassader, generalkonsulater og de honorære konsulatene. Utenriksdepartementets operative senter mottar omlag 100 henvendelser om konsulær bistand i døgnet.

Et økende antall norske borgere reiser eller bosetter seg i utlandet, og dette stiller stadig større krav til norske myndigheters evne til konsulær bistand. Forventninger til responstid, jevnt nivå på bistanden og åpenhet om arbeidet preger håndteringen av konsulære saker i større grad enn tidligere. Arbeidet medfører ofte en utfordrende balansegang mellom ønsket om bistand og nødvendige avgrensninger med hensyn til både tilgjengelige ressurser og rettslig handlingsrom utenfor Norges grenser i en kompleks og lite

ensartet verden. Arbeidet med bistand til nordmenn i utlandet videreføres langs de linjer som fastlegges i Meld. St. 12 (2010–2011) *Bistand til nordmenn i utlandet*.

Arbeidet med å videreutvikle Utenriksdepartementets operative senters rolle, funksjoner og tjenestetilbud i utenriktjenesten har høy prioritet og videreføres i 2014. Det legges vekt på god service og profesjonell hjelp til publikum og tydelig kommunikasjon. Innføring av elektroniske verktøy for føring av konsulærstatistikk, forbedring av registreringsordninger for reisende publikum, og mobile informasjonsløsninger for reisende vil komme på plass i 2013. Sosiale medier vil være et nyttig supplement til de informasjonskanalene som allerede er tatt i bruk. En Facebookside for konsulære spørsmål som vil legge til rette for dialog mellom brukere som er på reise vil bli opprettet.

For å sikre at utenriktjenestens medarbeidere har den nødvendige kompetansen vil departementet tilby ulike kurs i det konsulære saksfeltet både til egne ansatte og til ansatte ved de norske honorære konsulatene. Dette for å sikre et enhetlig servicenivå og størst mulig grad av likebehandling for sammenliknbare konsulære tjenester på forskjellige steder i verden. Innføring av beste praksisreiser på konsulærfeltet ved våre utenriksstasjoner fra 2013 vil også bidra til harmonisering og likebehandling av bistand til nordmenn i utlandet.

Det nordiske samarbeidet vil bli videreført og det legges vekt på å bygge nettverk for å finne frem til gode konkrete tiltak innenfor de rammer som settes av de respektive lands lovgiving.

Utlendingsfeltet

Norske utenriksstasjoner er en viktig del av førstelinjetjenesten for utlendinger som ønsker å besøke eller flytte til Norge. Utenriksstasjonene fatter førsteinstansvedtak i visumsaker, og er saksforberedende instans for alle utlendingssaker fremmet utenfor Norge. Stasjonene forbereder slike saker for vedtak i Utlendingsdirektoratet og i Politiet ved å innhente og verifisere opplysninger, og å intervju søkere. Stasjonene bistår også i arbeidet med retur av personer uten lovlig opphold. Utenriktjenesten er den største saksbehandleren på utlendingsfeltet målt i antall saker; i 2014 vil utenriksstasjonene håndtere i overkant av 200 000 søknader.

Utenriks-, Justis- og beredskaps-, og Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet har en enhetlig, effektiv og serviceorientert utlendings-

forvaltning med kort saksbehandlingstid som felles mål. Dette skal legge til rette for bedre samordning av styring og resultatoppfølging.

I henhold til felles utrullingsplan vil Norge i fellesskap med øvrige Schengen-land slutføre utrullingsløpet for innføringen av krav om opptak av biometriske data i visumsaker, og lagring av disse i en felles Schengen-database.

Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet samarbeider videre om oppfølging av regjeringens politikk når det gjelder returavtaler med opprinnelsesland.

Samarbeidet om Schengen-representasjonsavtaler videreføres. I et Europa med store budsjett-nedskjæringer, blir representasjonsavtaler enda viktigere. Det nordiske samarbeidet vil bli tillagt særlig vekt og det vil bli tilstrebet balanse i representasjonssamarbeidet.

Utenriksdepartementet vil videreføre arbeidet med å tjenesteutsette mottak av visum og opp-

holdssøknader der det er økonomisk og praktisk hensiktsmessig. Departementet utreder også hvorvidt det er andre oppgaver som kan tjenesteutsettes.

Utenriksdepartementet vil videreføre det særskilte fokus på id-kontroll i visum og oppholdssøknader i førstelinjen. Dette omfatter samarbeid med Nasjonalt identitets- og dokumentasjonssenter om opplæring på alle kurs Utenriksdepartementet arrangerer på utlendingsfeltet

Utenriksdepartementet vil også videreføre samarbeidet med Utlendingsdirektoratet om beste praksis-reiser til flere utenriksstasjoner hvert år. Formålet med reisene er å gjennomgå alle ledd i stasjonens arbeid med visum- og oppholdssøknader. Erfaringsmessig bidrar reisene til kompetanseheving ved stasjonene, bedre arbeidsflyt og mer ressurseffektivt arbeid med utlendingssaker.

8 Programområde 03 Internasjonal bistand

Utgifter fordelt på programkategorier

(i 1 000 kr)					
Kat.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Budsjettets stilling pr 1. halvår	Forslag 2014
03.00	Administrasjon av utviklingshjelpen	1 376 135	1 454 900	1 454 900	1 559 296
03.10	Bilateral bistand	4 184 880	3 838 300	3 747 300	3 920 900
03.20	Globale ordninger	15 474 742	17 998 500	17 992 500	18 960 519
03.30	Multilateral bistand	6 723 804	6 916 500	7 013 500	7 081 300
	Sum programområde 03	27 759 561	30 208 200	30 208 200	31 522 015

For 2014 foreslår regjeringen å bevilge 31 522 mill. kroner til internasjonalt utviklingssamarbeid. Dette er en økning på 1314 mill. kroner fra saldert budsjett 2013. Med forslaget for 2014 vil utviklingsbudsjettet utgjøre 1 pst. av anslått brutonasjonalinntekt for 2014.

Regjeringen vil videreføre satsingsområdene fra 2013.

Regjeringen la i 2013 fram Meld. St. 25 (2012–2013) *Dele for å skape – om demokrati, rettferdig fordeling og vekst i utviklingspolitikken*. Sammen med Meld. St. 14 (2010–2011) *Mot en grønnere utvikling – om sammenhengen i miljø- og utviklingspolitikken*, utfyller denne føringene fra St.meld nr. 13 (2008–2009) *Klima, konflikt og kapital*.

Disse tre meldingene samt Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger* og Meld. St. 11 (2011–2012) *Global helse i utenriks- og utviklingspolitikken* med respektive innstillinger fra Stortinget, ligger til grunn for regjeringens utviklingspolitikk. Målet om fattigdomsbekjempelse og bærekraftig utvikling ligger fast, med kamp mot klimaendringer, sult og fattigdom, og for bedre helse og likestilling, retten til økonomisk utvikling, demokrati, matsikkerhet, rettferdig fordeling og menneskerettigheter som hovedelementer.

FNs tusenårsmål skal være nådd innen 2015, og det er viktig at alle krefter settes inn i slutfasen for å sikre dette. Samtidig pågår en bred pro-

sess i FN-regi for å utmeisle globale utviklingsmål for perioden etter 2015. Disse vil være retningsgivende for internasjonal utviklingspolitikk i årene fremover. En rekke mulige tema for utviklingsmål diskuteres globalt. Norge vil særlig arbeide for at fornybar energi og energitilgang, rettferdig fordeling, helse og likestilling blir reflektert. Norge tok i 2013 ansvar for globale konsultasjoner på energiområdet og for en høynivåkonferanse som ble holdt i Oslo i april. Arbeidet med å utvikle mål for bærekraftig utvikling, som ble vedtatt under Rio+20 konferansen, blir en viktig del av arbeidet med nye utviklingsmål.

Nedenfor omtales regjeringens viktigste tematiske satsinger i 2014.

8.1 Rettferdig fordeling, demokrati og menneskerettigheter

Flere utviklingsland har opplevd stor økonomisk vekst de siste årene. Til tross for dette lever fortsatt 1,2 milliarder mennesker i ekstrem fattigdom. Over 70 prosent av disse bor nå i mellominntektsland, hovedsakelig Kina og India, samt i Afrika sør for Sahara. Den globale trenden er at fordelingen mellom land blir jevnere, mens ulikheten innad i land er økende. Dette er utfordrende fordi erfaring viser at samfunn med små forskjeller er gode samfunn som fremmer menneskelig

utvikling. Regjeringen ønsker en tydelig politikk for rettferdig fordeling og vekst i fattige land gjennom innsats for demokrati, menneskerettigheter, åpenhet og redusert ulikhet.

Det er nær sammenheng mellom fordeling av økonomiske ressurser og fordeling av makt. Regjeringen ønsker å dreie det bilaterale stat-til-stat-samarbeidet i større grad mot land som har en positiv demokratisk utvikling. I land der utviklingen går i negativ retning vil støtte først og fremst gis gjennom sivilt samfunn og andre som kjemper for mer åpenhet og demokrati. Norge vil videreføre den sterke støtten til menneskerettighetsforkjempere, fremme av ytringsfrihet, forsamlingsfrihet og frie medier, samt styrking av kvinners rettigheter. Videre vil vi prioritere arbeid for rettighetene til internt fordrevne, urfolk og seksuelle minoriteter.

Skatteinntekter er avgjørende for å kunne føre en aktiv fordelingspolitikk, for å gi staten legitimitet og for å utvikle demokratiske strukturer. Norsk skatteadministrasjon og forvaltning av naturressurser er anerkjent, og erfaringene etterspurt. Gjennom programmene «Olje for utvikling» og «Skatt for utvikling» ønsker vi å bidra til at ressursrike samarbeidsland får sin rettmessige andel av de store pengesommene fra petroleumsutvinning og annen utvinningsindustri. Det er viktig økonomisk, men også for å legitimere skattlegging av befolkningen generelt og således bidra til å bygge tillit og demokrati. Norge støtter både sivilt samfunn og myndighetene i arbeidet med å få til et godt og åpent skatteregime som fremmer rettferdig fordeling av fellesskapets goder.

En hovedutfordring når det gjelder skattesystemene i en rekke utviklingsland er de mange unntakene. Det er vanlig at også givere krever skattefritak når det gjelder bistandsfinansierte varer og tjenester. Dette er administrativt krevende og bidrar til å underminere skattesystemene og støtte opp om unntakskulturen. Regjeringen har derfor besluttet at Norge som hovedregel ikke lenger skal inkludere krav om skattefritak i stat-til-stat bistandsavtaler. Ny praksis innføres gradvis, etter hvert som nye bistandsavtaler inngås, og innenfor gjeldende bistandsrammer.

Kapitalstrømmer i form av handel, investeringer og kapitalflukt er mange ganger større enn bistanden. Det er et mål at disse i større grad skal bidra til utvikling og bedre fordeling. Skatteunndragelse, internasjonal organisert kriminalitet og korrupsjon er av et enormt omfang og gjør stor skade. Slike ulovlige midler kan relativt enkelt

føres over landegrenser og gjemmes bort takket være finansielt hemmelighold og manglende kontroll. Åpenhet er helt nødvendig for å takle problemet.

Fattige land trenger mer enn markedsadgang for å kunne hevde seg i internasjonal handel. Det er nødvendig både med handelsrettet utviklingssamarbeid og støtte til næringsutvikling for at landene skal kunne få nytte av markedsadgangen. Regjeringen har revidert handlingsplanen for handelsrettet utviklingssamarbeid i 2013 for å styrke arbeidet for bærekraftig økonomisk vekst og handel i de fattigste landene.

Regjeringen ønsker å støtte en utvikling der brede lag av befolkningen kan fremme sine interesser, også økonomiske. Støtten til systemer for lønnsdannelse og fremme av arbeidstakers rettigheter gjennom fagbevegelse og sosial dialog vil derfor styrkes. Det blir viktig å identifisere aktører innenfor sivilt samfunn inkludert fag- og bondebevegelsen, som kan bidra til en mer demokratisk fordeling av makt og ressurser.

Det ble i 2013 lagt frem en melding for Stortinget om regjeringens internasjonale kulturinnsats, Meld. St. 19 (2012–2013), inkludert den norske innsatsen til kultursektoren i utviklingsland. Dette engasjementet bygger på de kulturelle menneskerettighetene.

8.2 Energi, klima og miljø

Regjeringen vil fortsatt bruke deler av utviklingsbudsjettet i skjæringspunktet mellom å bekjempe fattigdom og å svare på de globale miljøutfordringene. FNs miljøprogram lanserte i 2012 den femte globale miljøtilstandsrapporten (*Global Environmental Outlook*). Rapporten viser at det har vært betydelig framgang for bare fire av de 90 viktigste miljømålene som er vedtatt av det internasjonale samfunn.

Regjeringen opprettholder sin ambisjon om å være en pådriver i det internasjonale klimaarbeidet. Vekten vil ligge på skogbevaring, tilgang til ren energi, klimafinansiering og klimatilpasning, særlig gjennom satsningen på matsikkerhet, forebygging av naturkatastrofer og bevaring av naturmangfold.

Regjeringen vil arbeide for internasjonale mekanismer som kan mobilisere større ressurser for langsiktig og forutsigbar finansiering av klimatiltak i utviklingsland. Et særlig innsatsområde er oppfølgingen av beslutningen om å etablere et nytt fond for klimatiltak i utviklingsland, Det grønne klimafondet.

Økt energitilgang er nødvendig for å stimulere overgangen til moderne økonomi i utviklingsland. Samtidig må globale klimagassutslipp reduseres betraktelig. Rike land har høyest utslipp per innbygger og må derfor kutte mest. Fattige land kan støttes til å bygge opp en fornybar energisektor uten å gå veien om fossile energisystemer.

Gjennom bilaterale samarbeidsprogrammer for fornybar energi har vi bidratt til å øke tilgangen til moderne energi for mange fattige mennesker. Dette skaper utvikling. Støtte til økt bruk av rentbrennende ovner har hatt positiv helse- og utslippseffekt.

Regjeringens energi- og klimainitiativ, Energy+, ble lansert i 2011. Målene er økt tilgang til fornybar energi og energieffektivisering slik at man unngår utslipp av klimagasser. Et viktig virkemiddel er å legge til rette for økte kommersielle investeringer i energisektoren i utviklingsland. Energy+ er et internasjonalt initiativ med vel 50 partnere – det vil si land, internasjonale organisasjoner og finansieringsinstitusjoner, private selskaper og frivillige organisasjoner. Partnerskapet utarbeider kriterier for resultatbasert bistand til energisektoren i utviklingsland og sikrer arbeidsdeling i innsatsen. Det er en felles ambisjon for Norge og FN at Energy+ blir et sentralt instrument for å oppnå konkrete resultater under FNs generalsekretærs initiativ Bærekraftig energi for alle (SE4All). Vår bi- og multilaterale støtte til utbygging av fornybar energi i utviklingsland skal støtte opp om disse initiativene. En god del av bistanden til energisektoren i utviklingsland vil bli gitt multilateralt. Viktige kanaler for dette vil være relevante programmer under Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene, samt FNs utviklingsprogram.

Fra 2013 er det opprettet en særskilt budsjettpost for fornybar energi under kap. 166, post 74. Det foreslås bevilget i overkant av 2,1 mrd. kroner til fornybare energiformål i 2014, inkl. bevilgningen på 1 464 mill. kroner på kap. 166, post 74.

I 2007 lanserte Norge klima- og skogprosjektet. Det er en politisk intensjon å bidra med 3 mrd. kroner årlig til tiltak mot avskoging i utviklingsland. Et viktig rammevilkår for satsingen er erkjennelsen av at kampen mot klimagassutslipp fra avskoging er uløselig knyttet til fattigdomsbekjempelse og bærekraftig økonomisk utvikling.

Regjeringen vil fortsette innsatsen for å redusere avskoging og skogforringelse i utviklingsland (REDD+). Dette er i følge FNs klimapanel et kostnadseffektivt virkemiddel for raskt å redusere utslipp av klimagasser og bevare naturmangfold. Det er fortsatt mer økonomisk lønnsomt på kort

og mellomlang sikt å hogge skogen enn å la den stå. Denne markedssvikten må blant annet finne sin løsning gjennom etablering av et internasjonalt regime, inkludert finansiering, som sørger for at skogen verdsettes som globalt karbonlager.

Regjeringen ønsker å trappe opp innsatsen for å redusere utslipp av kortlivede klimaforurensere som sot, metan og ozon, da det er en viktig mulighet til å dempe den globale oppvarmingen på kort sikt. Disse forbindelsene bidrar også til innendørs og utendørs luftforurensning, som er årsak til over 6 millioner dødsfall årlig. Innendørs luftforurensning er for eksempel funnet å representere den største helserisikoen i Sør-øst Asia, primært på grunn av forurensning fra kokeovner og parafinlamper. Tiltak som har helseeffekt vil prioriteres. Vi skal også bidra til å styrke oppmerksomheten internasjonalt om helsegevinster forbundet med reduksjon av kortlivede klimaforurensere.

8.3 Kvinner og likestilling

Kvinneres rettigheter og likestilling er en hovedprioritet i norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Gjennom mange år har Norge ledet an i arbeidet for å fremme likestilling mellom kvinner og menn også internasjonalt. Likestilling dreier seg for en stor del om fordeling av makt og muligheter mellom kvinner og menn. Likestilling er viktig for å oppfylle kvinners menneskerettigheter; kvinner har rett til å påvirke sin egen hverdag og fremtid på linje med menn. Likestillingsarbeidet har som mål å fjerne barrierer som hindrer kvinner og jenters muligheter til å delta fullt ut i samfunnet. En handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling for utenriks- og utviklingspolitikken ble lansert i august 2013. Det er første gang en slik plan omfatter samtlige politikkområder underlagt Utenriksdepartementet.

FNs konvensjon om bekjempelse av alle former for diskriminering av kvinner (CEDAW) danner rammen for arbeidet med kvinners rettigheter og likestilling. Konvensjonen er ratifisert av 187 av FNs 193 medlemsland og kan dermed anses som universell. Det er imidlertid langt igjen i mange land når det gjelder etterlevelse av konvensjonens forpliktelser.

Kvinneres rettigheter er under press. Dette gjelder først og fremst kvinners seksuelle og reproduktive rettigheter som retten til å bestemme over egen kropp, inkludert å ha tilgang til trygg abort. Norge har vært og vil fortsette å være en pådriver for at kvinners rettigheter styrkes. Innsatsen går i stor grad ut på å opprettholde

de normer og standarder det tidligere er oppnådd internasjonal enighet om. Handlingsplanene fra befolkningskonferansen i Kairo i 1994 og kvinnekongressen i Beijing i 1995 er sentrale i denne sammenheng. 20-årsmarkeringene av disse konferansene vil være viktige stoppunkter. I tillegg legges det stor vekt på kvinners rettigheter og likestilling som gjennomgående tema i utarbeidelsen av nye tusenårs- og bærekraftmål.

Arbeidet med oppfølging av resolusjonene i FNs sikkerhetsråd om kvinners rolle i det globale arbeidet for fred og sikkerhet er sentralt. Regjeringen legger vekt på fremme av kvinners aktive deltakelse i fredsbyggings- og konfliktsituasjoner. Kvinner er ikke bare ofre i krig og konflikt, men også sentrale aktører for å skape fred, forsoning og bærekraftig utvikling. Norge etablerte i 2006 en egen handlingsplan, og det er siden utviklet en strategi for oppfølging av resolusjonene om kvinner, fred og sikkerhet (2011–13) som det rapporteres årlig om i en framdriftsrapport.

Norge etterspør resultater for kvinner i vårt utviklingssamarbeid, bilateralt så vel som multilateralt. I tillegg til de tematiske hovedinnsatsområdene, kvinners politiske og økonomiske deltakelse, seksuell og reproduktiv helse og rettigheter og vold mot kvinner, legges det vekt på likestillingsperspektivet i annen innsats, som energi, klima- og miljøinnsats, rettferdig fordeling, global helse, utdanning samt humanitær bistand. Kvinner med funksjonsnedsettelse og urfolkskvinner prioriteres.

8.4 FN og de multilaterale finansinstitusjonene

FN-systemet har en nøkkelrolle i å ivareta og fremme den internasjonale rettsorden, blant annet gjennom sin normgivende funksjon, og dermed også fremme fred, menneskerettigheter, sikkerhet og bærekraftig utvikling. Denne rettsorden og FNs rolle globalt kan imidlertid ikke tas for gitt. Geopolitiske endringer og nye globale utfordringer stiller også nye krav til internasjonalt samarbeid og til FNs evne til å omstille seg for å håndtere nye oppgaver. Dagens utfordringer er mer sammensatte enn da FN ble etablert, og det kreves større evne enn tidligere til å takle kompleksitet og knytte agendaer og respons sammen. FN utfordres samtidig av andre aktører som G-20 og regionale organisasjoner.

De multilaterale utviklingsbankene er blant de største og viktigste kildene for bistand til utviklingsland og er sentrale kanaler for norsk bistand

til økonomisk utvikling og fattigdomsreduksjon. I Meld. St. 25 (2012–2013) *Dele for å skape: Demokrati, rettferdig fordeling og vekst i utviklingspolitikken* understrekes betydningen av å fremme inkluderende grønn vekst og rettferdig fordeling i FN og de multilaterale finansinstitusjonene. Temaene har gjennom de siste årene fått en tydeligere plass i de multilaterale finansinstitusjonene. FN-organisasjonene og de multilaterale finansinstitusjonene tar rettferdig fordeling inn i utviklingsdebatten på forskjellige måter. De multilaterale finansinstitusjonene er primært toneangivende for de økonomiske perspektivene knyttet til rettferdig fordeling, mens FNs legitimitet og universelle mandat gjør FN godt egnet for å utvikle internasjonale normer og standarder på området.

Gitt Norges interesse i fungerende multilaterale institusjoner og Norges store bidrag til FN og utviklingsbankene, arbeider Norge aktivt for en styrking av deres hovedorganer, for at de skal bli mer effektive og bedre koordinert på landnivå. I arbeidet for å reformere og styrke FN ser vi både på FNs mandater, finansiering, ledelse, sekretariatets organisering, samordningen mellom FNs ulike organisasjoner og FNs effektivitet på landnivå. I Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger* legges det i denne sammenheng vekt på å arbeide for at de multilaterale institusjonene skal ha gode kontrollmekanismer og rutiner for å hindre mislighold eller sløsing med midler, at Norge skal jobbe for en rettferdig byrdefordeling i forhold til finansieringen av FN-systemet og at Norge skal bidra til effektivisering og modernisering av FN. Derfor prioriterer Norge særskilt arbeidet i FNs budsjettkomité og styrearbeid i FN-organer som er betydelige mottagere av norsk bistand.

Byrdefordeling er også et viktig spørsmål i de pågående påfyllingsforhandlingene i Verdensbankens og Afrikabankens fond for de fattigste landene (IDA og AfDF). Ettersom flere mellominntektsland blir rikere, forventes det f.eks. at de som medlemmer i multilaterale organisasjoner øker sine frivillige bidrag til både FN og utviklingsbankene, herunder bidrag til bankenes fond for de fattigste landene.

På det sosiale, økonomiske og humanitære området er FN en viktig aktør, samtidig som FN-systemet også fungerer som politisk arena. Diskusjonen om nye globale utviklingsmål etter 2015 foregår i FN-regi. Norge deltar i denne diskusjonen, og arbeider for at de nye målene skal bygge videre på tusenårsmålenes styrke, og i økt grad konsentreres om strukturelle årsaker til fattigdom og med vekt på rettferdig fordeling, likestilling,

tilgang til klimavennlig energi og global helse. Mange av FNs viktigste humanitære programmer og utviklingsprogrammer er helt avhengige av frivillige bidrag. Norge er blant de største bidragsyterne til FNs humanitære innsats og utviklingsarbeid, herunder menneskerettigheter, helse, miljø og demokratiutvikling. Nødhjelp og humanitær bistand vil fortsatt være en stor og viktig del av Norges utviklingssamarbeid. FN er en viktig instans både for kanalisering av midler og for å ta opp humanitære spørsmål.

Stortinget har i Innst.104 S (2011–2012) bedt om en tydeliggjøring av kriterier for vurdering av multilaterale organisasjoner, eventuelt med budsjettmessige konsekvenser. Det er gjort vurderinger av i alt 28 organisasjoner etter kriterier beskrevet i Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger*. Vurderingene omfatter FNs særorganisasjoner, fond og programmer, multilaterale finansieringsinstitusjoner og globale fond og finansieringsmekanismer. Gjennomgangen viser at det gjøres mye godt arbeid i organisasjonene med utvikling av resultatrammeverk og bedre budsjetteringssystemer. Det legges vekt på økt åpenhet og innsyn, men det er også på disse områdene det er størst behov for forbedringer. Resultatet av vurderingene vil være et viktig grunnlag for videre arbeid i de styrende organene i organisasjonene. Sammen med andre givere vil vi arbeide for bedre resultatoppnåelse og åpenhet om virksomheten.

8.5 Sårbare stater, konflikt og humanitær bistand

Ethvert samfunn utsettes for interessekonflikter, økonomiske utfordringer og andre sosiale eller fysiske hendelser, som store ulykker, naturkatastrofer, terrorhandlinger, epidemier eller kanskje langvarige nedgangstider. De fleste land har institusjoner med ansvar og planer for å håndtere slike situasjoner. Et kjennetegn ved sårbare stater er nettopp at institusjonene ikke har slik kapasitet, verken til daglige oppgaver eller plutselige sjokk. Somalia, Sør-Sudan, Sudan, Haiti, Afghanistan, Liberia og Pakistan er eksempler på sårbare stater Norge engasjerer seg i. Dette engasjementet foregår både bilateralt og gjennom multilaterale kanaler.

En og en halv milliard mennesker lever i sårbare stater, og sytti prosent av disse landene er

eller har vært i konflikt mellom 1989 og nå. Risikoen for konflikt er større i fattige land enn i mer robuste stater. Konflikt er også et hinder for god utvikling. Sårbare stater er dårligst i arbeidet med å nå tusenårsmålene innen 2015. Sikkerhet, arbeidsmuligheter og rettssikkerhet er hovedprioriteringer, noe som krever at landet bygger institusjoner som kan levere dette og andre tjenester. Regjeringen har prioritert å støtte utdanning, til barn i land med krig eller konflikt, gjennom frivillige organisasjoner som kan bidra til skolegang der landets myndigheter er ute av stand til å tilby det.

Et tjuetalls sårbare stater gikk i 2011 sammen og dannet *International Dialog*, et forum hvor myndighetene og giverne møtes på like fot. Forumet lanserte rammeverket *New Deal*, en modell for hvordan givere skal engasjere seg i sårbare stater. Dette er første gangen sårbare stater som gruppe søker å definere sine behov og snakke med én stemme. Norge er blant de 40 statene som har signert det nye rammeverket. Det tredje møtet i *International Dialog* ble holdt i Washington i april 2013 og markerte sterkere internasjonal enighet om å drive utviklingssamarbeid i tråd med *New Deal*. For Norge er utprøvingen av denne modellen særlig aktuell i Somalia som er av pilotlandene hvor Norge trapper opp bistanden.

Også i sårbare stater støtter Norge prinsippet om arbeidsdeling mellom giverne. Regjeringen vil prioritere områder hvor vi mener å ha erfaring og kompetanse. Freds- og statsbygging, forvaltning av naturressurser og fordelingspolitikk er blant dem. Disse politiske prosjektene får gjerne størst oppmerksomhet, men også i sårbare stater brukes hoveddelen av norske bistandsmidler på tradisjonelle utviklingsfelt, som humanitær hjelp, sivilt samfunn og helse- og skoletilbud. Det er viktig å se bilateral og multilateral innsats for sårbare stater i sammenheng, slik som det gjøres i Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles fremtid, felles løsninger*. I St.meld. nr. 13 (2008–2009) *Klima, konflikt og kapital* understrekes det at regjeringen vil bidra til en større langsiktighet i det internasjonale samarbeidet med sårbare stater.

Engasjement i sårbare, konfliktfylte stater krever utholdenhet og risikovillighet. Det krever også kontinuerlig fokus på forebyggende diplomati og tiltak for forsoning. Utviklingen fra sårbarhet til robusthet er ikke lineær, og norsk bistand skal ha fleksibilitet til å handle i tråd med landenes og menneskenes behov.

8.6 Helse, utdanning og sosiale sikkerhetsnett

I 2012 la regjeringen frem Meld. St. 11 (2011–2012) *Global helse i utenriks- og utviklingspolitikken*. Meldingen gir klare prioriteringer for en samlet norsk global helsepolitikk frem mot 2020 gjennom tre satsingsområder: Styrke kvinners og barns rettigheter og helse, redusere sykdomsbyrden med vekt på forebygging og fremme menneskelig sikkerhet gjennom helse. Vår globale helsepolitikk har som mål å fremme grunnleggende menneskerettigheter.

Norge har gjennom flere år hatt en internasjonal lederrolle i arbeidet for de helsesrelaterte tusenårsmålene 4, 5 og 6 (redusere barne- og mødredødelighet, bekjempe hiv og aids, malaria og tuberkulose). Tusenårsmål 4 og 5 er blant de målene vi er lengst fra å nå, men vi ser gode resultater også for disse. Norge er i denne sammenheng en pådriver, særlig for at kvinners reproduktive rettigheter skal ivaretas.

Regjeringen vil ha økt fokus på å bidra til å bygge nasjonal kapasitet i helsesektoren, og på landenes eget ansvar for å sikre universell helsedekning. Dette er nødvendig også for å kunne videreføre de viktige resultatene som er oppnådd når det gjelder reduksjon av barnedødelighet og mødredødelighet.

Norge vil ytterligere styrke innsatsen for kvinners og barns helse i 2014. Støtten til vaksineringsav barn gjennom den globale vaksinealliansen GAVI vil bli økt. Innsatsen mot polio vil trappes opp, som ledd i en stor internasjonal innsats for å utrydde denne sykdommen i samarbeid med bl.a. Verdens helseorganisasjon WHO. Vi vil videreføre den sterke satsningen for å sikre tilgang til medisiner og familieplanlegging bl.a. gjennom den pågående implementeringen av FNs kommisjon for livsviktige medisiner for kvinner og barn. Kommisjonen ble ledet av statsminister Stoltenberg og Nigerias president Jonathan og ga sine anbefalinger til FNs generalsekretær Ban Ki Moon i 2012.

Hiv og aids er fortsatt en stor utfordring. Norge støtter aktivt opp om UNAIDS' økte fokus på å fremme menneskerettigheter og bekjempe stigmatisering og diskriminering, særlig av kvinner og sårbare grupper som menn som har sex med menn, mennesker som injiserer narkotika og mennesker som selger sex. Vi deler de globale målene fra høynivåmøtet om AIDS i 2010 om å halvere antall nysmittede og eliminere smitte fra mor til barn innen 2015. Vi arbeider også for å bekjempe hiv og aids gjennom Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria,

og den internasjonale ordningen for økt tilgang til legemidler UNITAID.

Luftforurensning og klimaendringer har stor og økende negativ virkning på folkehelsen. Innendørs og utendørs luftforurensning er årsak til over 6 millioner dødsfall hvert år, de fleste er kvinner og barn under fem år. Det forventes en økning i antall mennesker som rammes av underernæring, malaria, diaré og en del infeksjonssykdommer som et resultat av mer og kraftigere ekstremvær. Regjeringen ønsker å styrke innsatsen på dette området, inkludert å tydeliggjøre koblingen mellom miljø, klima og helse, jf. Meld. St. 11 (2011–2012) *Global helse i utenriks- og utviklingspolitikken* og Meld. St. 14 (2011–2012) *Mot en grønnere utvikling*. Også på dette området er WHO er viktig samarbeidspartner.

Regjeringen vil trappe opp utdanningssatsingen i utviklingssamarbeidet med 150 mill. kroner i 2014. Vi har sett en klar framgang i arbeidet med å nå tusenårsmål to om grunnutdanning for alle, og verdenssamfunnets fokus på grunnskoledekning har vært helt vesentlig. Regjeringen mener vi likevel må nyansere antakelsen om at investering i grunnutdanning gir den største fattigdomsreduksjonen: Nyere forskning tyder på at noen få års skolegang ikke er nok til å bryte fattigdomssyklusen. I tillegg ser man at mange barn ikke har noe reelt læringsutbytte av den skolegangen de får. Økt oppmerksomhet på kvalitet og læring vil stå sentralt i arbeidet med en ny global utdanningsagenda. Fremtidens utdanningssatsing må være mer flerdimensjonal og omfatte skole også utover barnetrinnet. Dermed kan grunnutdanningen bli den reelle byggesteinen i samfunnet som den burde være.

Lærerne er utdanningssektorens frontarbeidere og isolert sett den viktigste enkeltfaktoren for bedre læringsutbytte. Det er anslått at 57 millioner barn i verden fortsatt står utenfor skolen. I til sammen 112 land må man utvide arbeidsstokken med 5,4 millioner lærere i barneskolen innen 2015 hvis disse barna skal få skolegang. I Afrika sør for Sahara må økningen alene være på 2 millioner. Dette er voldsomt store utfordringer. Lærerutdanning skal derfor stå i sentrum for regjeringens opptrapping av utdanningssatsingen.

Flesteparten av menneskene i verden som står uten arbeid er ungdom. Mange av dem har lite eller ingen skolegang og mangler grunnlaget som skal til både for å få lønnet arbeid og for å bidra til sitt eget lands utvikling. Vi vet at investering i jenters utdanning har spesielt store og gode samfunnsmessige ringvirkninger. Jenters skolegang utover grunnskolen skal derfor også være en sentral komponent i denne opptrappingen.

Krig, konflikt og naturkatastrofer preger hverdagen til nær halvparten av dem som fortsatt står uten skoletilbud. Rundt 25 millioner barn nektes sin rett til utdanning på grunn av nedsatt funksjonsevne. Andre ekskluderes på grunnlag av kjønn, etnisk bakgrunn, kultur, språk eller religion, eller simpelthen fordi de er fattige. Disse barna har også rett til utdanning, og regjeringen vil fortsette å fokusere på de mest utsatte. I tråd med målsetningene i Soria Moria 2 vil regjeringen satse videre på utdanning i konflikt- og katastrofeområder, og styrke innsatsen for inkludering av barn med funksjonsnedsettelse.

Regjeringen mener at land selv har ansvar for å finansiere et utdanningssystem som når alle. Inntil det blir mulig, er det nødvendig at det internasjonale samfunnet øker støtten til utdanning. Regjeringen ønsker å bidra til dette, og vil ha som mål å trappe opp bistanden til utdanning til 3 milliarder kroner årlig, en økning på rundt 1,4 milliarder kroner i løpet av stortingsperioden, innenfor den til enhver tid gjeldende bistandsramme.

Opptrappingen skal fokuseres rundt tre delmål. Norsk utdanningsbistand har som mål at alle barn skal inkluderes i skolen og få sin rett til utdanning, også de som oftest blir ekskludert, for eksempel minoriteter, urfolk, fattige eller funksjonshemmede. Norsk utdanningsbistand skal særlig prioriteres til land med konflikt og i kriseområder. Vi vet at det er i slike land det er flest barn som ikke får mulighet til skolegang. Norsk utviklingssamarbeid skal fremme en gratis og god fellesskole, der alle barn får delta. Det andre delmålet skal være å fremme jenters muligheter til å gå på ungdomsskolen, et område det har vært satset for lite på i internasjonal bistand. Det er også viktig å bedre kvaliteten på skolegangen. Norge skal derfor støtte utvikling av utdanningsinstitusjoner, læreplaner, pensum og lærerutdanning som et tredje delmål. Verdien av praktisk yrkesrettet utdanning skal fremheves. Fattige land trenger kapasitet til å utdanne den arbeidsstyrken de selv trenger, og norsk bistand til høyere utdanning skal bidra til dette.

Om lag halvparten av den norske utdanningsbistanden tildeles nå gjennom internasjonale mekanismer som det Globale partnerskapet for utdanning og multilaterale organisasjoner som Verdensbanken, Unicef og Unesco, i tråd med målsettingen om å kanalisere bistand mest mulig effektivt og koordinert.

NORHED skal bidra til styrket kapasitet innen høyere utdanning og forskning i lav- og mellominntektsland. Målet er å gi institusjonene i Sør styrket kapasitet til å utdanne flere og bedre kvalifi-

serte kandidater, som kan bidra til fattigdomsreduksjon gjennom samfunnsmessig, økonomisk og kulturell utvikling i eget land.

Helse og utdanning har lenge stått sentralt i utviklingssamarbeidet. De siste årene har også sosiale sikkerhetsnett i form av folketrygdordninger for fattige befolkningsgrupper fått økt oppmerksomhet. Gode erfaringer med slike ordninger fra mellominntektsland som Brasil, Mexico og Sør-Afrika har bidratt til dette.

Fattigdom har mange dimensjoner og går i arv mellom generasjoner. Det er vanskelig å bryte ut av situasjoner der mange negative faktorer virker sammen og forsterker hverandre. Dette kan være faktorer som dårlig ernæring, begrenset skolegang, dårlige sanitære forhold, svekket helsetilstand, sårbarhet for klimaendringer, manglende infrastruktur, etc. Et beskjedent, men regelmessig pengebeløp til fattige familier kan bidra til å øke effekten av annen offentlig innsats. Erfaring viser f.eks. at direkte pengeoverføringer vil bedre ernærings situasjonen, noe som igjen vil bedre helsetilstanden og utgangspunktet for læring. Regjeringen vil derfor øke støtten til oppbygging av folketrygdordninger i utviklingsland.

8.7 Matsikkerhet og klimatilpasning

Retten til mat, slik den er nedfelt i FN's konvensjon for sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter, er det bærende prinsippet for regjeringens satsning på matsikkerhet. Matsikkerhet, med vekt på klimaperspektivet, er en viktig pilar i den norske innsatsen for grønn utvikling. Klimaendringene vil medføre store utfordringer for landbruket i sårbare utviklingsland i årene som kommer. Klimatilpasning, særlig innen landbruk, er derfor en forutsetning for at retten til mat kan ivaretas. Mange områder, særlig i Afrika, har stort potensiale for økt matproduksjon, samtidig som de er særlig utsatt for klimaendringer. Støtte til klimatjenester og klimatilpasset landbruk er derfor nødvendig for å sikre økt matproduksjon i et klimaperspektiv.

I tillegg til økt produksjon er en mer rettferdig fordeling en forutsetning for å sikre tilgang til mat for alle. Det er derfor en målsetting i det bilaterale, regionale og multilaterale samarbeidet at norsk innsats skal komme småskala matprodusenter, særlig kvinner og deres organisasjoner, til gode. Like rettigheter og lik tilgang til produktive ressurser er nødvendig for økt produksjon av mat.

Gjennom regjeringens strategi *Matsikkerhet i et klimaperspektiv* legges det opp til en økning på 500 mill. kroner i bevilgninger i perioden 2013–

2015 for å følge opp strategien. Økningen skjer innenfor den til en hver tid gjeldende bistandsramme. I budsjettet for 2014 legges det opp til en økning på 150 mill. kroner for å følge opp matsikkerhetstrategien. I tillegg foreslås bevilget 190 mill. kroner til bygging av forskningsskipet Dr. Fridtjof Nansen. Dette kommer i tillegg til den milliarder som Norge bidrar med årlig til tiltak som styrker global matsikkerhet. Støtten vil også for 2014 bli gitt gjennom bilaterale, regionale og multilaterale kanaler. Blant satsningsområdene er økt kunnskap om og tilrettelegging av tiltak som begrenser tap av mat, støtte til forskning og kunnskapsutvikling, økt bruk av klimatilpasset landbruk, støtte til småskalafiskere og fiskeriforvaltning, næringsutvikling, også gjennom offentlig-privat samarbeid og styrking av rollen til sivilt samfunn for økt mat- og ernæringsikkerhet.

Regjeringen tar sikte på å opprette et nytt program, «Fisk for utvikling,» som vil ha til hensikt å løfte feltet fisk og marine ressurser til en mer fremskutt posisjon i norsk bistand. Programmet vil ta utgangspunkt i at utviklingsland har uttrykt behov for den ekspertise som norske institusjoner og myndigheter har på dette feltet, der Norge er verdensledende. Programmet vil bestå av moduler som omfatter følgende elementer: Forvaltning, lover, regler, forskning og utdanning, kontroll/oppsyn, miljø/klima, kompetanseoppbygging og næringsutvikling. En sentral del av programmet i 2014 vil være bygging av nytt forskningsfartøy til erstatning for det nåværende Dr. Fridtjof Nansen.

Ved utvikling av de forskjellige modulene vil norske fagmiljøer bli trukket inn.

Det tas sikte på at programmet strekker seg over flere budsjettår og at bevilgningen opprettholdes også etter at forskningsfartøyet er ferdigstilt etter planen i 2016.

8.8 Rapport om norsk utviklings samarbeid i 2012

I 2012 videreførte regjeringen sin satsing på en mer strategisk utviklingspolitikk med vekt på områder der Norge kan spille en rolle ut i fra etterspurt kunnskap og kompetanse. Innenfor den tematiske overbygningen klima, konflikt og kapital ble det lagt vekt på gjennomføring av målrettede satsinger for at norsk utviklingspolitikk kunne bidra til å styrke de fattiges posisjon og legge til rette for bærekraftig utvikling. Det rapporteres her i første rekke på volum og fordeling av bistanden i 2012. For ytterligere presentasjon av resultater fra utviklings samarbeidet vises det til omtale under de ulike programkategoriene, kapitler og poster. Oppsummering av resultater på landnivå presenteres også på Norads landsider (norad.no).

ODA-godkjent bistand i 2012

I 2012 ble det utbetalt 27,6 mrd. kroner over utviklingsbudsjettet. Utbetalingene i 2012 tilsvarte 0,93 pst. av BNI.

Tabell 8.1 Samlet ODA-godkjent bistand fordelt på bistandstype 2009–2012 (mrd. kroner)

Bistandstype	2009		2010		2011		2012	
Land og/eller sektorspesifik bistand ¹	17,9	70 %	18,6	70 %	18,5	69 %	19,2	69 %
Kjernestøtte til multilaterale organisasjoner ²	6,3	25 %	6,4	24 %	6,7	25 %	6,9	25 %
Administrasjon	1,4	5 %	1,5	5 %	1,5	6 %	1,5	6 %
Totalt	25,6	100 %	26,4	100 %	26,7	100 %	27,6	100 %

¹ Tilsvare bilateral og multi-bilateral bistand

² Tilsvare multilateral bistand

Som det fremgår av tabellen ovenfor har den norske bistanden de siste fire årene hatt en relativ stabil fordeling mellom multilateral bistand og bistand øremerket spesifikke land eller sektorer.

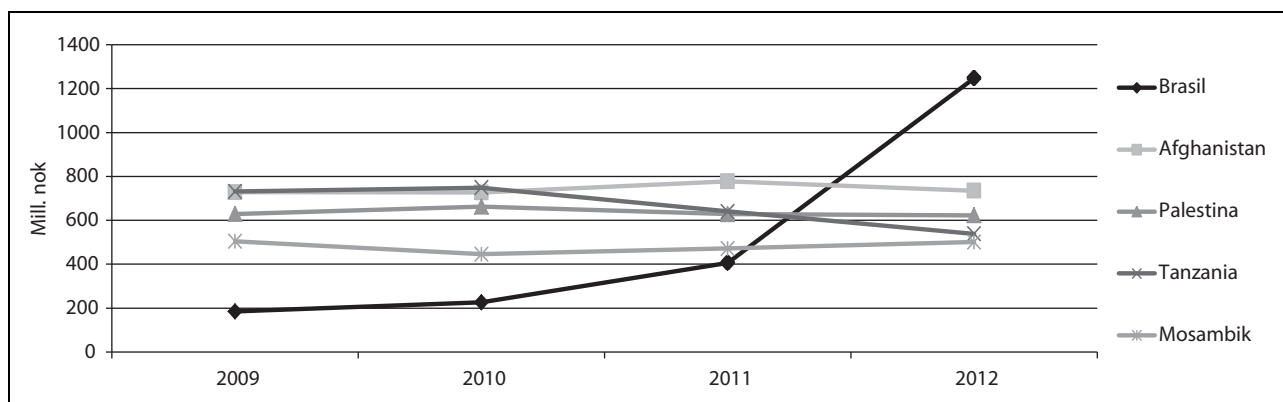
En stor andel av den sektorspesifikke bistanden blir også kanalisert gjennom multilaterale aktører, som totalt mottar noe under halvparten av det totale utviklingsbudsjettet.

Tabell 8.2 Samlet bilateral bistand fordelt på hovedregion, 2009–2012 (mrd. kroner) Inkluderer bilateral og multi-bilateral bistand.

Hovedregion	2009		2010		2011		2012	
Afrika	5,7	32 %	5,7	31 %	6,1	33 %	5,6	29 %
Amerika	0,9	5 %	1,4	7 %	1,4	8 %	2,1	11 %
Asia og Oseania	2,7	15 %	3,2	17 %	2,8	15 %	2,7	14 %
Europa	0,6	4 %	0,7	4 %	0,6	3 %	0,7	3 %
Midtøsten	0,8	5 %	0,9	5 %	0,9	5 %	1,1	6 %
Global uspesifisert	7,2	40 %	6,7	36 %	6,6	36 %	7,1	37 %
Totalt	17,9	100 %	18,6	100 %	18,5	100 %	19,2	100 %

Tabellen viser hvordan bilateral bistand fordeler seg på hovedregion. Hvis man ser bort fra utslaget skogsatsingen og energiltak i Brasil gir, har den geografiske fordelingen av bistanden vært relativt stabil. Afrika var også i 2011 den regionen som mottok den største andelen av bilateral bistand. Utgifter knyttet til flyktninger i Norge er inkludert i «Global uspesifisert». Bistanden som ikke er geografisk fordelt omfatter blant annet tematisk øremerket støtte gjennom multilaterale organisasjoner. FN-organisasjonene fordeler slike midler i henhold til retningslinjer som Norge gjen-

nom styrearbeidet har vært med på å vedta og som innebærer at land som står overfor de største utfordringene innenfor den enkelte organisasjons mandat skal prioriteres. I praksis medfører oppfølging av retningslinjene at hoveddelen av FN-organisasjonenes samlede midler går til lavinntektsland, hvorav for en stor del i Afrika. For en del av den tematiske støtten som kanaliseres gjennom multilaterale finansinstitusjoner, har man gjennom dialog og retningslinjer knyttet til bistanden, sikret at en stor andel går til de fattigste landene i Afrika.

Figur 8.1 De fem største mottakerlandene av norsk bilateral bistand i 2012, perioden 2009–2012 (mill. kroner)

I 2012 mottok 111 land norsk bistand. For de fleste av disse var støtten av begrenset omfang, og inkluderer blant annet enkeltstående prosjektstøtte gjennom norske frivillige organisasjoner og ettergivelse av lån til utenlandske studenter. For 25 land utgjorde bilateralt norsk bistand 100 mill. kroner eller mer. De største mottakerne av norsk bistand får støtte over forskjellige budsjettposter, støtte til ulike formål og gjennom mange kanaler. Sårbare stater som Sør-Sudan, Palestina og Afghanistan var

også i 2012 blant de største mottakerne av norsk bistand. I tillegg til støtten over regionbevilgningene, mottar disse også humanitær bistand og støtte gjennom de globale bevilgningene for fred og forsoning, sivilt samfunn og overgangsbistand (Sør-Sudan). Brasil var største mottakerland av norsk bistand i 2012, noe som i all hovedsak skyldes ren energi og skog. Det ble utstedt et gjeldsbrev til Brasil på 1 mrd. kroner, men dette blir ikke regnet som bistand i 2012.

Tabell 8.3 Bistand fordelt på type avtalepartner, 2009–2012 (mill. kroner) Inkluderer bilateral, multi-bilateral og multilateral bistand.

	2009		2010		2011		2012	
Offentlige aktører	5 689	23 %	5 821	23 %	5 407	21 %	5 992	23 %
Offentlige aktører i utviklingsland	2 105	9 %	2 242	9 %	1 803	7 %	2 084	8 %
Norske offentlige aktører	3 326	14 %	3 348	13 %	3 127	12 %	3 656	14 %
Offentlige aktører i andre giverland	259	1 %	231	1 %	476	2 %	252	1 %
Privat sektor	854	4 %	728	3 %	1 181	5 %	728	3 %
Norsk privat sektor	175	1 %	175	1 %	207	1 %	219	1 %
Andre land privat sektor	567	2 %	347	1 %	818	3 %	372	1 %
Konsulenter	113	0 %	207	1 %	157	1 %	137	1 %
Frivillige organisasjoner/stiftelser	5 436	22 %	5 616	22 %	5 917	24 %	5 950	23 %
Norske	3 566	15 %	3 620	14 %	3 518	14 %	3 711	14 %
Internasjonale	1 125	5 %	1 197	5 %	1 500	6 %	1 279	5 %
Lokale	744	3 %	799	3 %	899	4 %	960	4 %
Multilaterale organisasjoner	12 105	50 %	12 615	51 %	12 476	50 %	13 266	51 %
Offentlig-privat samarbeid	105	0 %	131	1 %	106	0 %	119	0 %
Uspesifisert	47	0 %	61	0 %	63	0 %	53	0 %
Totalt	24 237	100 %	24 972	100 %	25 150	100 %	26 107	100 %

Tabellen viser hvordan den samlede bistanden, eksklusiv administrasjonskostnadene, var fordelt på kategorier av aktører som har ansvaret for

gjennomføring. ODA-godkjente flyktningutgifter i Norge gjør at kategorien norske offentlige aktører fremstår som en stor kanal for bistand.

Tabell 8.4 Multilaterale organisasjoner: De største mottakerne av norsk bistand i 2012, 2009–2012 (mrd. kroner)

	2009	2010	2011	2012
UNDP - UN Development Programme	2,0	2,1	2,0	1,9
UNICEF- United Nations Children's Fund	1,3	1,3	1,3	1,4
FN andre	3,6	3,7	3,7	3,7
Verdensbankgruppen	2,6	2,9	2,9	3,3
Regionale utviklingsbanker	0,9	0,9	0,8	1,0
GAVI - Global Alliance for Vaccines and Immunization	0,5	0,5	0,4	0,6
GFATM - Global Fund to Fight AIDS, Tub and Malaria	0,4	0,4	0,5	0,5
Andre multilaterale organisasjoner	0,9	0,8	0,9	1,0
Total	12,1	12,6	12,5	13,3

Blant de multilaterale aktørene mottok FN-systemet mest støtte. 74 pst. av støtten til multilaterale organisasjoner gikk til 10 organisasjoner.

Av støtten på 1 355 mill. kroner til UNICEF utgjorde kjernestøtten 450 mill. kroner. For UNDP utgjorde kjernestøtten 770 mill. kroner.

Tabell 8.5 Norske frivillige organisasjoner; De seks største mottakerne av norsk bistand i 2012, 2009–2012 (mill. kroner)

	2009	2010	2011	2012
Norges Røde Kors	435	473	456	587
Flyktninghjelpen	452	552	525	501
Kirkens Nødhjelp	453	469	408	407
Norsk Folkehjelp	385	344	365	354
Redd Barna Norge	218	200	183	175
Digni	143	145	151	164
Andre	1 480	1 436	1 430	1 523
Totalt	3 566	3 620	3 518	3 712

I 2012 ble 14 pst. av det totale utviklingsbudsjettet kanalisert gjennom norske frivillige organisasjoner. De fire største organisasjonene mottok halvparten av disse midlene. Det gis støtte fra en rekke ulike kapittel/poster i henhold til formål, hvor tilskuddordningene for sivilt samfunn og nødhjelp/humanitær bistand står for de største

andelene. Det vises til vedlegg som viser bistand forvaltet av norske frivillige organisasjoner/stiftelser fordelt på kapittel og post, for en mer detaljert oversikt.

For ytterligere informasjon om regjeringens tematiske satsingsområder vises det til de spesifikke kapittelomtalene.

Del II
Nærmere om budsjettforslaget

9 Budsjettforslaget

Programområdet 02 Utenriksforvaltningen

Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten

Utgifter under programkategori 02.00 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
100	Utenriksdepartementet	1 874 752	2 015 081	1 873 770	-7,0
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	48 913	47 503	47 524	0,0
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	1 783	8 981	9 179	2,2
Sum kategori 02.00		1 925 448	2 071 565	1 930 473	-6,8

Situasjonsbeskrivelse

Utenriksdepartementet er ansvarlig for den samlede utenrikspolitikk og utviklingspolitikk hjemme og ute, samt en rekke forvaltningsoppgaver. Forventningene til utenriktjenesten er store, og tjenesten yter i stadig økende grad tjenester til hele statsforvaltningen, norsk næringsliv og norske borgere. Departementet vektlegger at virksomheten skal være åpen, tilgjengelig og publikumsvennlig.

I en verden i rask endring er fleksibilitet og evne til omstilling av økende betydning for at de ressurser utenriktjenesten disponerer anvendes på en best mulig måte. Departementet vurderer løpende utenriksrepresentasjonen for å sikre et ressurseffektivt nærvær ute som er tilpasset behov, interesser og politiske prioriteringer i en omskiftelig verden. Det arbeides med å forenkle arbeidsprosessene ved utenriksstasjonene og å sikre en mest mulig hensiktsmessig fordeling av ressursene mellom hjemmeapparat og uteapparat. Dette innebærer bl.a. utlegging av faglige oppgaver til stasjonene, samtidig som enkelte administrative oppgaver i større grad sentraliseres til departementet.

Tilskuddsordningene forvaltes av bl.a. Utenriksdepartementet, utenriksstasjonene og Financial Mechanism Office i Brussel, i henhold til gjeldende retningslinjer, og i tråd med politiske prioriteringer og føringer. Arbeidet med kvalitetssikring og kontroll i tilskuddsforvaltningen er nærmere omtalt i kap. 2.

Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres. Det er viktig å styrke både kompetanse og kapasitet på dette feltet.

Utenriks-, Justis- og beredskaps-, og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har en samordnet, effektiv og serviceorientert *utlendingsforvaltning* med kort saksbehandlingstid som felles mål. Et sentralt element i denne sammenheng er å organisere kundekontakten mest mulig effektivt og brukervennlig. Utenriktjenesten er den største saksbehandleren på utlendingsfeltet dersom en ser på antall saker; i 2014 vil utenriksstasjonene håndtere i overkant av 200 000 søknader. For å håndtere flere og mer komplekse saker på utlendingsfeltet, og samtidig opprettholde et godt servicenivå og omdømme, vil departementet arbeide videre med ulike utviklingstil-

tak. Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet samarbeider også om oppfølging av regjeringens politikk når det gjelder returavtaler.

Det nordiske og europeiske samarbeidet om representasjonsavtaler på utlendingsfeltet videreføres. Schengen-landene representerer hverandre gjensidig i utvalgte land for å sikre høy brukerservice, mer effektiv saksbehandling og mer profesjonelle fagmiljøer.

Utenriksdepartementet vil videreføre arbeidet med å tjenesteutsette mottak av visum og oppholdssøknader der det er økonomisk og praktisk hensiktsmessig.

Et stadig økende antall norske borgere reiser eller bosetter seg i utlandet. Dette stiller stadig større krav til norske myndigheters evne til konsulær bistand og krisehåndtering. Forventninger til responstid, jevnt nivå på bistanden og åpenhet om arbeidet preger håndteringen av konsulære saker i større grad enn tidligere. Utenriksdepartementet har tatt flere grep for å håndtere dette, blant annet ved etableringen av Operativt Senter.

Utenriksdepartementet er ansvarlig for håndtering av kriser i utlandet som berører utenrikstjenestemenn, nordmenn generelt og norske interesser. Til å løse disse oppdragene har departementet en robust beredskapsorganisasjon. Stasjonenes beredskapsplaner revideres årlig og utenriksstasjonene er pålagt å gjennomføre minst en øvelse i året. I tillegg øves departementets organisasjon i Oslo. Departementet har spesielt lagt vekt på arbeidet med å øke sikkerheten på utenriksstasjonene. Det gjennomføres årlig kartlegging av risiko ved alle utenriksstasjoner. På bakgrunn av risikobildet iverksettes nødvendige tiltak.

Utenriksdepartementet arbeider aktivt for å rekruttere flere medarbeidere fra minoritetsgrupper, herunder nordmenn med innvandrerbakgrunn. Det legges også vekt på å rekruttere kvinnelige ledere både i departementet og ved utenriksstasjonene, og å tilstrebe en god kjønnsfordeling på alle nivåer.

Arbeidet med et godt og inkluderende arbeidsmiljø gis høy prioritet. Departementet vil også i 2014 vektlegge HMS-arbeidet samt videreutvikling av arbeidsmiljørettede tiltak hjemme og ute.

Mål

- Ivaretagelse av norske interesser gjennom bilaterale forbindelser med andre stater og medlemskap i multilaterale organisasjoner.
- Effektiv forvaltning med nulltoleranse for økonomiske misligheter.

- Effektiv bistand til norske borgere, næringsliv og andre samfunnsaktører i deres kontakt med og i forhold til utenlandske myndigheter, institusjoner og personer.
- Bidra til en samordnet, effektiv og serviceorientert utlendingsforvaltning med kort saksbehandlingstid.
- Videreutvikle det administrative og faglige samarbeidet mellom de nordiske lands utenrikstjenester.
- Styrking og videreutvikling av sikkerhetsarbeidet ute og hjemme, herunder ivareta egne ansatte og norske borgere som blir rammet av hendelser i utlandet.
- Tiltrekke og beholde godt kvalifisert arbeidskraft gjennom god rekruttering, personalforvaltning og kompetanseutvikling.

Rapport 2012

I takt med endrede politiske prioriteringer og eksterne rammebetingelser har det også i 2012 vært foretatt tilpasninger i uteapparatet. Konkret gjelder endringene avvikling av tre utenriksstasjoner i 2012 (Alicante, Hamburg og Skopje). I løpet av andre halvår 2013 iverksettes ytterligere strukturendringer. Ambassaden i Asmara avvikles, ambassaden i Caracas flyttes til Bogotá, og Norge trapper opp sitt engasjement i Myanmar gjennom oppgradering av ambassadekontoret i Yangon til fullverdig ambassade. Det arbeides videre med å vurdere ytterligere strukturendringer.

Regjeringen fikk bred tilslutning i Stortinget til omfanget og innretningen på den konsulære bistanden, jf. Meld. St. 12 (2010 – 2011) Bistand til nordmenn i utlandet, Innst. 396 S (2010–2011). Dette har blant annet bidratt til å balansere forventningene nordmenn har til konsulær bistand.

Den lovpålagte opprettelsen av den felleseuropeiske fingeravtryksdatabasen VIS, som følge av våre Schengen-forpliktelser, ble iverksatt i 2011, og utrullingens fortsatte i 2012.

En mer helhetlig tilnærming til sikkerhetsarbeidet har vært vektlagt. I tillegg til en videreføring av økt sikkerhet ved utenriksstasjonene, er arbeidet med informasjonssikkerhet styrket. Dette innebærer blant annet et autorisasjonsregime med autorisasjonssamtaler for alle ansatte ved stillingsskifter samt innføring av et styringsystem for informasjonssikkerhet. Kriseorganisasjonen og eksisterende planverk er videreutviklet. Kompetanseheving gjennom kurs og øvelser har fortsatt hatt høy prioritet.

Satsingsområder 2014

Videreutvikling av utenriktjenesten fortsetter. Målet er også i 2014 å gjennomføre nødvendige omprioriteringer hjemme og ute slik at ressursene settes inn der det er størst behov.

Basert på departementets strategidokument 2010–2013 er det allerede gjennomført en rekke viktige tiltak og satt i gang flere endrings- og forbedringsprosesser for å gjøre utenriktjenesten bedre, tydeligere og mer effektiv. Arbeidet med å videreutvikle samarbeidet mellom de nordiske utenriktjenester videreføres. Prioriterte administrative områder er bl.a. samlokalisering av utenriksstasjoner, innplassering av tjenestemenn på annen nordisk ambassade, samarbeid innen krise- og sikkerhetskåndtering, felles honorære konsulater og inngåelse av representasjonsavtaler på utlendingsfeltet. Den lovpålagte opprettelse av den felleseuropeiske fingeravtrykk databasen VIS, som følge av våre Schengen-forpliktelser, vil i henhold til revidert utrullingsplan bli ferdigstilt i 2014. Dette innebærer en betydelig kvalitetsheving av Schengen-landenes kontrollarbeid, men vil medføre betydelig merarbeid som følge av at det fysiske oppmøtet på stasjonene vil øke fra om lag 50 pst. til nærmere 60 pst.

Satsing på tjenesteutsetting av de administrative deler av visumsaksbehandlingen videreføres med sikte på innføring på flere stasjoner. Det skal legges til rette for at tjenesteyter også skal kunne ta opp biometriske kjennetegn på vegne av utenriksstasjonen. Videre vil departementet videreutvikle det igangsatte arbeidet med å fatte vedtak i flere sakstyper ved enkelte utenriksstasjoner, slik at dagens saksbehandlingstid i Utlendingsdirektoratet kan reduseres.

Informasjonssikkerhet, krisehåndtering og sikkerhet for egne ansatte

Departementet har arbeidet målrettet med utvikling av robuste og gode systemer og rutiner for å ivareta tjenestens sikkerhetsmål slik disse er definert i lovverk, instruksjer og stortingsmelding

(sikkerhetsloven, arbeidsmiljøloven, utenriksinstruksjonen, St.meld. nr. 37 (2004–2005)). Innføringen av et overordnet system for informasjonssikkerhet har klargjort roller og synliggjort behovet for å integrere sikkerhetshensyn i alle virksomhetsområder. Revisjon av planverk og *Håndbok for sikkerhet og krisehåndtering i utenriktjenesten* vil, i lys av de seneste erfaringer fra øvelser og håndtering av reelle hendelser som f. eks. terrorangrepet på Statoils anlegg i in Amenas, bli gitt høy prioritet. Sikkerhetsbildet for våre stasjoner vil fortsatt være meget varierende, og preventive tiltak av organisatorisk og materiell art basert på risikoanalyser, er sentralt i departementets sikkerhetstenkning. Norges og utenriktjenestens omdømme er avhengig av at utenriktjenesten evner å verdivurdere og håndtere informasjonen den mottar, produserer og videreformidler korrekt. Dette innebærer skjerpet bevissthet omkring behandling av sensitiv og gradert informasjon, samt en generell økt årvåkenhet med hensyn til etterretningstrusselen, særlig i lys av nye informasjonskanaler og ny teknologi.

I lys av endret og utvidet trusselbilde, samt utenriktjenestens økte avhengighet av sikre og trygge kommunikasjonskanaler, vil arbeidet med informasjonssikkerhet intensiveres.

Arbeidet med medarbeidernes og virksomhetens overordnede evne til å håndtere uønskede og truende hendelser, samt Utenriksdepartementets rolle som lederdepartement ved sivile kriser i utlandet skal intensiveres gjennom utvidet satsing på kompetansegivende tiltak som øvelser, kurs og evalueringer.

Arbeidet for å styrke sikkerheten for egne ansatte og deres medfølgende, både ved utestasjonering, på tjenestereise og ved tjeneste i departementet må ses i sammenheng med departementets HMS-arbeid.

Sikkerhetsarbeidet vil være en hovedprioritet i 2014. Arbeidet med en helhetlig tilnærming til alle områdene innenfor sikkerhetsarbeidet videreføres. Man tar sikte på å videreføre utviklingen av den sentrale kriseorganisasjonen i nye og mer hensiktsmessige lokaler.

Kap. 100 Utenriksdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	1 820 230	1 820 686	1 817 566
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	17 503	12 222	12 650
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	14 672	156 492	16 987
70	Erstatning av skader på utenlandske ambassader	56	907	939
71	Diverse tilskudd	18 275	24 260	25 109
72	Hjelp til norske borgere i utlandet	165	154	159
89	Agio/disagio	3 753		
90	Lån til norske borgere i utlandet	98	360	360
	Sum kap. 0100	1 874 752	2 015 081	1 873 770

Post 01 Driftsutgifter

Det vises til omtale i innledningen under programkategorien. Posten dekker lønns- og driftsutgifter for departementet og utenriksstasjonene. Størstedelen av utgiftene under posten er bundet opp i lønnsutgifter og husleieutgifter ved utenriksstasjonene.

Posten dekker også utgifter under Særavtale i utenriktjenesten. Avtalen omfatter de økonomiske betingelser som utsendt personal ved utenriksstasjonene har i tillegg til regulativlønnen. De forskjellige ytelsene i avtalen er fastlagt i forhandlinger mellom Utenriksdepartementet og de lokale arbeidstakerorganisasjonene. Ytelsene er ment å kompensere for merutgifter som følger av tjenestegjøring i utlandet.

Under henvisning til omtalen under kap. 3100 Utenriksstasjonene, post 02 Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene og post 05 Refusjon spesialutsendinger mv., foreslås merinntektsfullmakt under kapitlet til dekning av hhv. volumøkning av gebyrpliktige handlinger innenfor utlendingsfeltet og utgifter for andre institusjoners andel av utgiftene ved utenriksstasjon.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 1 817,566 mill. kroner.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres

Bevilgningsforslaget dekker midler til utredning, opplæring og kompetansebygging, diverse EØS- og internasjonale tiltak, herunder oversettelse av EØS-rettsakter m.v. Det kan også omfatte utgifter til internasjonal tvisteløsning hvor Norge er part.

Videre omfatter posten utgifter til OECDs kontaktpunkt. OECDs medlemsland er forpliktet til å opprette nasjonale kontaktpunkt som er det sentrale organet for en effektiv gjennomføring av retningslinjene for flernasjonale selskapers virksomhet. Gjennom kontaktpunktene kan selskaper som opererer i eller fra tilsluttede land, klages inn for brudd på retningslinjene.

Videre omfatter bevilgningsforslaget midler til ordinært skjøtselarbeid på grensen mot Sverige og Finland samt til grenseoppgang av riksgrensene med Russland.

Budsjett 2014

Det foreslås bevilget 12,650 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningsforslaget dekker utgifter til større utstyrsanskaffelser og vedlikeholdsarbeider i departementet og ved utenriksstasjonene.

Budsjett 2014
For 2014 foreslås bevilget 16,987 mill. kroner.

henhold til de forpliktelser Norge har ifølge Wienkonvensjonene om diplomatisk og konsulært samkvem.

Post 70 Erstatning av skader på utenlandske ambassader

Posten dekker erstatning av skadeverk som måtte påføres utenlandske representasjoner i Norge, i

Budsjett 2014
For 2014 foreslås bevilget 939 000 kroner.

Post 71 Diverse tilskudd

(i 1 000 kr)				
Underpost	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
71.15	Nordisk samarbeid	120	120	120
71.20	Informasjon m.v. – europeisk samarbeid	5 499	5 500	5 500
71.25	Fremme av transatlantisk samarbeid	490	490	490
71.35	Utenrikspolitisk forskning og utvikling (FoU)	4 699	5 715	5 715
71.40	Tilskudd til europapolitisk dialog	433	460	575
71.55	Norsk senter for menneskerettigheter	6 300	6 300	7 034
71.60	Sosial dialog i Sentral-Europa	230	500	500
71.65	Informasjon og debatt om globalisering	504		
71.80	Opplysningsvirksomhet om folkerett og folkerettstiltak i FN regi		175	175
71.90	Tilskudd til EU-opplysning		5 000	5 000
	Sum post 71	18 275	24 260	25 109

Nordisk samarbeid

Midlene er i hovedsak øremerket den norske avdelingen av Det nordiske administrative forbund.

Det foreslås avsatt 120 000 kroner til formålet i 2014.

Informasjon om europeisk samarbeid.

Målet med tilskuddsordningen er å stimulere til bred debatt i Norge om sentrale europapolitiske spørsmål. Tilskudd gis til frivillige organisasjoner og andre ikke-kommersielle og ikke-offentlige aktørers informasjonstiltak om europeisk samarbeid overfor norske målgrupper, samt støtte til slike aktørers nettverksbygging i Europa. Ved tildelingen vektlegges en rimelig fordeling mellom ulike interessegrupper, samt geografisk og tematisk spredning. I 2013 er det

gitt tilskudd til 58 prosjekter i regi av 37 ulike organisasjoner/aktører.

Det foreslås avsatt 5,5 mill. kroner til formålet i 2014.

Tilskudd til EU-opplysning

Bevilgningen omfatter tilskudd til organisasjonene Europabevegelsen og Nei til EU. Tilskuddene skal anvendes til informasjonsarbeid om EU. For 2014 foreslås det bevilget 5 mill. kroner.

Fremme av transatlantisk samarbeid

Posten dekker tilskudd til arbeid for opprettholdelse og styrking av forbindelsene mellom USA og Norge, og foreslås øremerket Nordmannsforbundet i 2014.

Det foreslås avsatt 490 000 kroner til formålet i 2014.

Tilskudd til europapolitisk forskning

Målet med tilskuddsordningen er å bidra til økt kunnskap og samfunnsdebatt om europapolitiske spørsmål med relevans for Norge, i tråd med målsetningene i St.meld. nr. 23 (2005–2006) Om gjennomføring av europapolitikken. I 2013 er det gitt støtte til 6 forskningsprosjekter.

Tilskudd gis til forskning på og formidling av forskningsbasert kunnskap og det forventes at forskningen gjøres offentlig tilgjengelig. Norsk forskning om europeisk integrasjon og dens virkninger har siden 90-tallet vært omfattende og internasjonalt anerkjent. Norsk europaforskning har bidratt til norsk samfunnsdebatt, til utdanning på ulike nivåer og til å styrke europapolitikkens kunnskapsgrunnlag.

Det foreslås avsatt 5,715 mill. kroner til formålet i 2014.

Tilskudd til europapolitisk dialog

Det er viktig for regjeringen at arbeidslivets organisasjoner deltar i den europapolitiske dialog og bidrar til å bygge den sosiale dialog i EØS. Det er derfor opprettet en tilskuddsordning som bidrar til å dekke reiseutgiftene til de norske organisasjonene som er medlem av EFTAs konsultative komité. Dette er Landsorganisasjonen i Norge (LO), Yrkesorganisasjonenes sentralforbund (YS), Unio, Næringslivets hovedorganisasjon (NHO), Virke og Kommunenes sentralforbund (KS). I 2012 gikk tilskuddet til deltakelse i møter i EFTAs konsultative komité og EØS' konsultative komité samt møter under EUs sosiale dialog.

Det foreslås avsatt 575 000 kroner til formålet i 2014.

Norsk senter for menneskerettigheter (SMR)

Norsk senter for menneskerettigheter (SMR) er et tverrfaglig nasjonalt senter for menneskerettigheter.

Ved kongelig resolusjon av 21. september 2001 ble Nasjonal institusjon etablert ved SMR. Som nasjonal institusjon arbeider SMR gjennom forskning, overvåkning, rådgiving, utdanning og informasjon for å fremme gjennomføring av menneskerettighetene i Norge. De krav som stilles til nasjonale institusjoner knyttet til bl.a. uavhengighet, er fastsatt i retningslinjer vedtatt i FN (de såkalte Paris-prinsippene). For å understreke den uavhengige stilling SMR i egenskap av nasjonal institusjon (NI) har i forhold til Staten, ble det i

2006 besluttet at bevilgningen til denne delen av SMRs virksomhet med virkning fra 2007 skulle tas ut av den bevilgning SMR tidligere har mottatt gjennom Universitetet, og overføres til Utenriksdepartementet.

Den internasjonale komiteen for nasjonale institusjoner vedtok i sin gjennomgang av Norges nasjonale institusjon ved oktober/november 2011 at den ikke fullt ut er i samsvar med Paris-prinsippene. En tverrdepartemental arbeidsgruppe avsluttet våren 2013 et arbeid med å vurdere om det bør etableres en ny nasjonal institusjon med en annen organisasjonsform og struktur og saken er sendt på alminnelig høring. Det er foreløpig ikke tatt stilling til hvilken organisasjonsform en eventuell slik ny institusjon skal ha og regjeringen vil komme tilbake til dette når endelig avklaring foreligger. Det er foreløpig avsatt 7,034 mill. kroner til SMR for utføring av oppgaven som nasjonal institusjon for menneskerettigheter i 2014.

Tilskudd til styrking av sosial dialog i sentral-europeiske land

Regjeringen legger vekt på utvikling og styrking av sosial dialog i EUs nyeste medlemsland. Sosial dialog kan bidra positivt i utviklingen av samfunnet, arbeidsmarkedet og faglige rettigheter i de nye medlemslandene som fremdeles er i omstilling. Arbeidslivets parter i Norge kan spille en positiv rolle i fremme av sosial dialog i land i Sentral-Europa.

Det er opprettet et Fond for anstendig arbeid og trepartssamarbeid under Den norske finansieringsordningen 2009–2014. Fondet er øremerket samarbeid mellom sosiale parter i mottakerlandene i Sentral-Europa og i Norge. Det foreslås avsatt 0,5 mill. kroner under denne post for 2014 som tilskudd til arbeidet med sosial dialog i Sentral-Europa, herunder fondet for anstendig arbeid.

Informasjon om debatt og globalisering

Refleksprosjektets tilskuddsordning har i 2012 gitt støtte til 13 prosjekter i regi av 12 ulike organisasjoner/aktører.

Internasjonale folkerettsinstitusjoner

Midlene er i hovedsak øremerket opplysningsvirksomhet knyttet til folkerett og folkerettstiltak i FN-regi.

Det foreslås avsatt 175 000 kroner til formålet i 2014.

Post 72 Hjelp til norske borgere i utlandet

Posten dekker bl.a. uforutsette utgifter i forbindelse med bistand til nordmenn i utlandet.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 159 000 kroner.

Post 89 Agio/disagio

Utenriksstasjonenes regnskap blir ført i ulike lokale valutaer. Ved årets slutt blir beholdningene ved hver enkelt utenriksstasjon justert i samsvar med Norges Banks kurser pr. 31. desember. På grunn av kursdifferansene vil det oppstå kurstap eller kursgevinst.

Utenriksdepartementet ber om samtykke fra Stortinget til å føre eventuelt kurstap på kap. 100 Utenriksdepartementet, post 89 Agio. Eventuell kursgevinst foreslås ført på kap. 3100, post 89 Disagio, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 90 Lån til norske borgere i utlandet

Posten dekker lån til nordmenn i utlandet forutsatt at kriteriene for nødlidighetslån er til stede.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 360 000 kroner.

Kap. 3100 Utenriksdepartementet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene	13 301	14 899	15 420
02	Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene	103 180	102 433	110 021
05	Refusjon spesialutsendinger mv.	58 716	7 068	7 068
16	Refusjon fødselspenger/adopsjonspenger	7 045		
17	Refusjon lærlinger	19		
18	Refusjon av sykepenger	5 989		
19	Tilskudd bedriftshelsetiltak	9		
89	Agio/disagio	646		
90	Tilbakebetaling av nødlån fra utlandet	75	318	318
	Sum kap. 3100	188 980	124 718	132 827

Post 01 Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene

Inntektsforslaget omfatter i hovedsak gebyrer for konsulære tjenester i utlandet.

Det foreslås fullmakt til å overskride bevilgningen under kap. 100 Utenriksdepartementet, post 01 Driftsutgifter med tilsvarende merinntekter under kap. 3100, post 02, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 02 Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene

Inntektsforslaget omfatter visumgebyrer og behandlingsgebyrer på søknader om statsborgerskap, oppholds-, arbeids- og bosettingstillatelser, samt fornyelse av slike tillatelser.

Post 05 Refusjon spesialutsendinger mv.

Utenriksdepartementet mottar refusjon fra institusjoner til dekning av enkelte utgifter ved utenriksstasjonene der rammeoverføring av forskjellige grunner ikke er aktuelt. Posten benyttes videre til oppgjør fra Statsbygg til dekning av utenriksstje-

nestens utlegg for huseiers regning, avregning av utgifter med Innovasjon Norge for de steder Innovasjon Norge er samlokalisert med utenriksstasjonene og leieinntekter fra andre statlige institusjoner.

Det foreslås fullmakt til å overskride bevilgningen under kap. 100 Utenriksdepartementet, post 01 Driftsutgifter, mot tilsvarende merinntekt under post 05 Refusjon spesialutsendinger, jf. forslag til romertallsvedtak.

Kap. 103 Regjeringens fellesbevilgning for representasjon

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	2014
01	Driftsutgifter	48 913	47 503	47 524
	Sum kap. 0103	48 913	47 503	47 524

Utenriksdepartementet har ansvaret for budsjett og retningslinjer for Regjeringens fellesrepresentasjon. Forvaltning av bevilgningen skjer på bakgrunn av beslutninger fattet i regjeringens representasjonsutvalg.

Utenriksdepartementet har en sentral rolle i planlegging og gjennomføring av stats- og offisielle besøk til Norge, og har budsjettansvar for deler av utgiftene ved statsbesøk (de utgiftene som ikke faller på Slottet), samt for besøk på stats- og regjeringssjefs nivå. Bevilgningen dekker også driften av regjeringens representasjonsanlegg (RRA) i Oslo, i Parkveien 45, Riddervoldsgate 2 og

Inkognitogata 18 i Oslo. Eiendommene er inkludert i husleieordningen for statlige bygg.

Rapport 2012

I 2012 ble det gjennomført statsbesøk til Norge fra Finland, samt et offisielt besøk av det britiske tronfølgeparet. I tillegg ble det avviklet en rekke offisielle besøk.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås det bevilget 47,524 mill. kroner.

Kap. 104 Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	2014
01	Driftsutgifter	1 783	8 981	9 179
	Sum kap. 0104	1 783	8 981	9 179

Utenriksdepartementet har ansvaret for budsjett, planlegging og gjennomføring av kongehuset offisielle reiser i utlandet. Forvaltning av bevilgningen skjer på bakgrunn av beslutninger fattet i Samordningsutvalget.

Kapitlet dekker utgifter for DDMM Kongen og Dronningens statsbesøk og offisielle reiser til utlandet, samt DDKKHH Kronprinsparet og Prinsesse Märtha Louises offisielle reiser til utlandet.

For 2014 planlegges det for flere statsbesøk og offisielle besøk til utlandet for Kongeparet og Kronprinsparet, samt at de hver for seg vil gjennomføre flere offisielle utenlandsreiser. Regjerin-

gen setter stor på det arbeidet Kongefamilien utfører for landet.

Rapport 2012

I 2012 gjennomførte DDMM Kongen og Dronningens statsbesøk til Polen. Kronprinsen avla offisielle besøk til Sør-Korea, Jordan, og Storbritannia samt Italia og Haiti (UNDP).

Budsjett 2014

For 2014 foreslås det bevilget 9,179 mill. kroner.

Programkategori 02.10 Utenriksformål

Utgifter under programkategori 02.10 fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
115	Kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål	109 496	96 694	99 712	3,1
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner	966 735	1 249 041	1 195 697	-4,3
117	EØS- finansieringsordningene	713 521	1 897 000	3 310 000	74,5
118	Nordområdetiltak mv.	461 684	444 472	467 744	5,2
119	Globale sikkerhetstiltak mv.			7 000	
	Sum kategori 02.10	2 251 436	3 687 207	5 080 153	37,8

Denne programkategorien omfatter tilskudd til kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål, pliktige bidrag/kontingenter til internasjonale organisasjoner som Norge er medlem av, EØS-finansieringsordningene, nordområdetiltak og

globale sikkerhetstiltak. Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres i overensstemmelse med prinsippet om nulltoleranse for slike misligheter.

Kap. 115 Kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål

					(i 1 000 kr)
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	26 361	27 363	27 954	
70	Tilskudd til kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	83 135	69 331	71 758	
	Sum kap. 0115	109 496	96 694	99 712	

Situasjonsbeskrivelse

Å øke kunnskapen om Norge og styrke norske næringspolitiske interesser og norsk kulturlivs internasjonale muligheter er en integrert del av utenrikspolitikken. Arbeidet utgjør en vesentlig del av et åpent diplomati og er viktig for å ivareta norske interesser og styrke Norges internasjonale samarbeid.

Utenriksstasjonenes arbeid med å gi Norge, norsk næringsliv og norsk kultur en synlig profil skjer i nært samarbeid med norske og utenlandske partnere.

Mål

Målet er å skape og delta på arenaer og møteplasser som tilrettelegger for dialog, utveksling og

samarbeid med partnere i andre land. Arbeidet skal ha verdi for norsk samfunns-, nærings- og kulturliv gjennom økte internasjonale impulser, og for norske utenrikspolitiske interesser. Dette innebærer at arbeidet skal:

- styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter og kontaktflate og styrke kulturdimensjonen i Norges profil i utlandet,
- fremme norsk verdiskapning, økonomiske interesser og næringslivets samfunnsansvar,
- fremme norske politiske og økonomiske interesser i utlandet ved å bygge opp under politiske prioriteringer og bilaterale forbindelser med viktige samarbeidsland,
- bidra til et tydelig og positivt norgesbilde i utlandet for å støtte opp under norske interesser,
- bidra til åpenhet, engasjement og debatt om utenrikspolitiske spørsmål, herunder sentrale spørsmål innen miljø, klima og energi og samfunnsansvar.

Satsingsområder 2014

Norgesprofilering

Regjeringen viderefører et langsiktig arbeid med å styrke bildet av Norge i utlandet. Gjennom bruk av kommunikasjonsverktøy og samarbeid med relevante aktører vil utenriksstasjonene målrette innsatsen, i tråd med planer og prioriteringer i de enkelte land. Prioriterte land er: Sverige, Danmark, Finland, Island, Frankrike, Storbritannia, Nederland, Polen, Tyskland, Spania, Italia, Tyrkia, USA, Canada, Japan, Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika.

De digitale plattformene for kommunikasjon og profilering blir stadig viktigere. Utenriksdepartementet vil legge vekt på kontinuerlig oppdatering og modernisering av nettbaserte kanaler som ambassadenes hjemmesider (Norgesportalen) og sosiale medier.

Regjeringen mener at grunnlovsjubileet i 2014 er en viktig anledning for å løfte fram sentrale prioriteringer i norsk utenrikspolitikk som godt styresett, demokrati og menneskerettigheter.

Refleksprosjektet, som har hatt som målsetting å stimulere til debatt og gjennomtenkning av sentrale veivalg i utenrikspolitikken, ble fullført i 2013. Det vil vurderes hvordan arbeidet med utenrikspolitisk debatt og analyse kan videreføres, og da i sammenheng med forskning og det langsiktige kommunikasjonsarbeidet.

Internasjonalt kultursamarbeid

I tråd med Meld. St. 19 (2012–2013) *Regjeringens internasjonale kulturinnsats* skal arbeidet med å styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter sikre at kunstnere får internasjonale muligheter, bidra til et aktivt og levende norsk kulturliv og bidra til at norsk kultur er en del av den globale kultursamtalen. Både kulturpolitiske mål og arbeidet for de samlede norske interesser i utlandet så vel som kulturarbeidet i utviklingspolitikken ligger til grunn. Ordningen med delegering av budsjettmidler til søknadsbasert reisestøtte videreføres. Det internasjonale kulturarbeidet er en integrert del av arbeidet for norske interesser. Regjeringens arbeid bygger på nær kontakt mellom norsk kulturliv, kunstfaglige organisasjoner, Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet med utenriksstasjonene. Det er et selvstendig mål å øke norsk kulturlivs synlighet gjennom omtale av norsk kunst og kultur og samfunnsliv i internasjonale media. Presse- og ekspertreiser prioriteres. I utviklingspolitikken er målet å styrke kultursektoren i samarbeidslandene.

Kulturdimensjonen i nordområdesatsingen

Samarbeidsnettverket for kulturlivet i nord er styrket i de siste årene og skal utvikles videre. Samarbeidet mellom fylkeskommunene i nord, Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet innen rammen av kulturfondet Barentskult fortsetter. Dette arbeidet vekker interesse også i land utenfor Barentsregionen. Det er et mål å styrke denne interessen.

Det norsk-russiske samarbeidet er hjørnesteinen i arbeidet. Retningslinjene for Barentskult er i 2012 modernisert, og fondet skal spille en enda mer aktiv rolle. Folk-til-folk-dimensjonen skal utvikles parallelt med kultursamarbeidet. Grasrot-samarbeidet, urfolksprosjekter og arbeidet for likestilling skal fortsatt stå sentralt.

Næringsfremme og samfunnsansvar

Regjeringen vil prioritere arbeidet med å bistå norsk næringsliv i utlandet for å sikre videre vekst og verdiskaping i Norge. Gjennom Team Norway, som ble lansert i august 2013, har utenriksstasjonen fått en nøkkelrolle i dette arbeidet. I samarbeid med andre næringsdepartement og det øvrige virkemiddelapparatet som Innovasjon Norge, Norges Sjømatråd og Forskningsrådet, skal det utvikles en serviceplattform som kan gjøre utenriksstasjonen til en bedre samarbeidspartner for norske

bedrifter, kompetansemiljøer og næringsorganisasjoner. Informasjon om bedrifters samfunnsansvar vil være en del av dette arbeidet. Utenriktjenestens rolle som dialogpartner for bedriftene om rammebetingelser og sikkerhet vil bli styrket.

Utenriktjenestens faglige kompetanse skal styrkes når det gjelder globale økonomiske utviklingstrekk og Norges situasjon i ulike markeder, sentrale omstillingsprosesser i norsk næringsliv, herunder spørsmål knyttet til kompetanse av betydning for framtidens verdiskaping.

Utenriktjenestens arbeid med næringsfremme vil videre styrkes også i et utviklingsperspektiv. Der mottakerlandet har en særlig interesse av norske investeringer eller der norsk næringsliv har særlige fortrinn for å bidra til utvikling, skal dette prioriteres.

Regjeringen vil styrke arbeidet med næringslivets samfunnsansvar. Norges pådriverrolle i utviklingen av normer og standarder internasjonalt vil bli videreført. FNs rammeverk for næringsliv og menneskerettigheter og OECDs oppdaterte retningslinjer for flernasjonale selskap skal gjøres bedre kjent i norsk næringsliv. Det tas sikte på å lage en nasjonal handlingsplan for oppfølging av FNs retningslinjer for næringsliv og menneskerettigheter.

Norge er ett av få OECD-land som i 2011 opprettet et uavhengig Kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv. Kontaktpunktets rolle er å megle i saker hvor norske bedrifter klages inn for ikke å ha fulgt OECDs retningslinjer for flernasjonale selskap. Ordningen med et uavhengig Kontaktpunkt vil bli evaluert i 2014.

Rapport 2012

Norgesprofilering

Utenriksdepartementet har vektlagt kompetanseheving og bruk av ulike verktøy i tjenesten for å profesjonalisere og systematisere det langsiktige kommunikasjonsarbeidet om Norge. Utenriksstasjonenes hjemmesider, Norgesportalen, ble brukt til informasjon og profilering av Norge på mer enn 100 nettsteder. Portalen hadde i gjennomsnitt om lag 500 000 unike brukere per måned.

Om lag 300 utenlandske journalister fra 30 land besøkte Norge som følge av direkte kontakt med ambassadene eller etter spesiell invitasjon fra Utenriksdepartementet. Interessen for kultur, energi, klima og miljø og nordområdene er særlig stor. Besøkene resulterte i en lang rekke større medieoppslag og TV- og radioprogrammer. Et tilsvarende antall eksperter på ulike områder besøkte Norge etter invitasjon fra utenriktjenesten for å gjøre seg kjent med norsk kompe-

tanse og norske standpunkt. 15 utenlandske korrespondenter har sin faste base på Norges Internasjonale Pressesenter (NIPS), som også fungerer som servicesenter for tilreisende journalister.

Refleks: debatt om norsk utenrikspolitikk

I 2012 gjennomførte Refleksprosjektet 12 debattmøter i Oslo og resten av landet, og arrangerte en todagers sikkerhetspolitisk konferanse i Bodø. En publikasjon med tittelen «Norge og det nye verdenskartet» ble i tillegg påbegynt. Denne ble utgitt i forbindelse med Refleksprosjektets avslutning våren 2013. Refleks har også hatt en satsning på debatt i digitale medier gjennom egen blogg og sosiale medier (Twitter og Facebook).

I tråd med St.meld. nr. 15 (2008–2009) Interesser, ansvar og muligheter (Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk) har Refleks prioritert sentrale områder i norsk utenrikspolitikk: Sikkerhet, globalisering, engasjement, energi/klima. Innenfor disse er svært mange temaer dekket, f.eks. NATO, EU, FN, Nordområdene, næringsfremme, humanitære spørsmål og bistandspolitikk. Debattene har også dekket overgripende spørsmål som norsk alliansepolitikk, norske utenrikspolitiske interesser, og maktforskyvningen fra vest til øst. Gjennom tilskuddsordningen «Utenrikspolitisk ordskifte» har Refleks i tillegg gitt tilskudd til 12 eksterne prosjekter i regi av 12 ulike aktører/organisasjoner.

Internasjonalt kultursamarbeid

Utenriksdepartementets arbeid på feltet er betydelig styrket siden 2005. Regjeringen iverksatte arbeid med Meld. St.19 (2012–2013) om *Regjeringens internasjonale kulturinnsats* i 2012, og meldingen ble fremlagt våren 2013. Denne gir en bred framstilling av arbeidet for å styrke norske kulturinteresser og kulturaktører i utlandet. Norske profesjonelle kunstneres deltakelse internasjonalt ble støttet bl.a. gjennom reisestøtteordningen som forvaltes av de syv kunstfaglige organisasjonene Utenriksdepartementet har samarbeidsavtale med.

Utenriksdepartementet har siden 2003 delegert budsjettmidler til søknadsbasert reisestøtte til norske kulturutøvere med oppdrag i utlandet gjennom Music Norway (t.o.m. 2012 gjennom Stiftelsen Norsk Musikkinformasjon) – musikk, Danse- og Teatersentrum – scenekunst, Office for Contemporary Art Norway – billedkunst, NORLA – litteratur, Norsk Form – arkitektur og design, Norsk Filminstitutt – film, og Norske Kunsthånd-

verkere (Norwegian Crafts) – kunsthåndverk. Bakgrunnen for å legge reisestøtten til de ulike organisasjonene var å profesjonalisere tildelingsarbeidet. Reisestøtteordningen skal bidra til at norske kunstnere som oppnår å bli engasjert ved utenlandske scener og arenaer, er i stand til å gjennomføre engasjementet. Ordningen ble evaluert i 2012. En vesentlig del av alle journalistbesøk under presse- og ekspertprogrammet var i 2012 knyttet til kulturarrangementer og kunstneres arbeid og en rekke festivaler mottok støtte til internasjonale programmer. Dette bidro til å øke synligheten av norske kunstnere, festivaler og den øvrige norske kunstscene i utlandet og styrket etterspørselen etter norske kunstnere ute. Det ble lagt spesielt vekt på å øke norsk litteraturs gjennomslag i engelsktalende områder. Vandreutstillingen *Detour*, som presenterer prosjektet » Nasjonale Turistveger», er til nå sett av mer enn 1 million mennesker i Europa, Asia og USA. Utstillinger om norsk arkitektur ble vist i en rekke land og deltagelsen under arkitekturbiennalen i Venezia ble styrket. Utstillingen *100% Norway* ble vist under den årlige London Design Festival. Utstillingen har fokus på både nye og etablerte norske designere og produsenter og har bidratt til å øke interessen for – og kunnskapen om norsk design internasjonalt. Documenta 13 i Kassel hadde en større norsk deltagelse enn noen gang tidligere.

Oppfølging av Nordområdestrategien

Utviklingen av kulturnettverket og folk-til-folk-kontaktene i Barentsregionen fortsatte i 2012. Den menneskelige dimensjonen i samarbeidet i nord er et av hovedsporene under det norske formannskapet i Barentsrådet (2011–2013).

Samarbeidet med Russland i Barentsregionen har utviklet seg i tråd med samarbeidserklæringen fra de to lands kulturministere i 2009. Det ble i 2012 avviklet møte i norsk- russisk kulturforum i Petrozavodsk.

Større regionale festivaler som Barents Spektakel i Kirkenes, Nordlysfestivalen og Tromsø Internasjonale Filmfestival i Tromsø og den samiske kulturfestivalen Riddu Riddu har utviklet sin internasjonale kontakflate og etablert seg som vinduer mot verden for kulturuttrykk som setter Barentsregionen på kartet.

Næringsfremme og samfunnsansvar

Utenriksdepartementet økte fokuset på utenriksstasjonenes arbeid med næringslivssaker. En lang rekke profileringstiltak og konkrete samarbeids-

arrangement med næringslivet ble gjennomført. Gjennom oppfølging av St.meld. nr. 10 (2008–2009) Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi, har departementet aktivt bidratt i FN og OECD til videreutvikling og styrking av det internasjonale rammeverket for næringslivets samfunnsansvar. Gjennom kurs og seminarer har departementet bidratt til en heving av utenriksstasjonens kompetanse på dette feltet. En stor internasjonal konferanse om næringslivets samfunnsansvar, med mer enn 500 deltagere fra over 60 land, ble arrangert i Oslo i november 2012.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås det bevilget 99,712 mill. kroner, fordelt med 27,954 mill. kroner under post 01 og 71,758 mill. kroner under post 70.

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70

Posten dekker utgifter til departementets egen virksomhet i inn- og utland innen feltene utenrikskulturell virksomhet, norgesfremme og informasjon. Posten dekker utenriksstjenestens egne tiltak ute for å styrke den internasjonale dimensjonen ved regjeringens kulturløft, iht. Meld. St. 19 (2012–2013) Regjeringens internasjonale kulturinnsats. Dette omfatter Norge som en moderne kultur- og kunnskapsnasjon, engasjement i departementets regi innen nordområdesatsingen, samt drift og videreutvikling av nettbasert informasjon og kommunikasjon, inkludert utenriksstasjonenes nettsted.

Post 70 Tilskudd til kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål, kan overføres, kan nyttes under post 01

Posten dekker tilskudd til utenrikskulturell virksomhet, norgesfremme og informasjon, herunder reisestøtteordningene og presse- og besøksprogrammene, samt profileringstiltak for norsk næringsliv ute.

Forsikring av norske kunstutstillinger i utlandet

Det foreslås fullmakt for Stortinget om at Kongen i 2014 kan inngå avtaler om forsikringsansvar innenfor en totalramme på inntil 2,5 mrd. kroner for utstillinger ved visningsinstitusjoner i utlandet knyttet til statsbesøk til utlandet og større norske kulturmarkeringer, jf. forslag til romertallsvedtak. Forsikringsansvaret omfatter tap og skade under transport og lagring i visningsperioden.

Kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Tilskudd til internasjonale organisasjoner	966 735	1 249 041	1 195 697
	Sum kap. 0116	966 735	1 249 041	1 195 697

Kapitlet omfatter pliktige bidrag/kontingenter til internasjonale organisasjoner hvor Norge er medlem.

Post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner

(i 1 000 kr)

Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
De forente nasjoner	303 693	501 324	478 308
FNs særorganisasjoner	26 333	26 531	27 021
Atlanterhavspaktens organisasjon (NATO)	31 600	50 500	64 605
Internasjonale nedrustningsforhandlinger	11 122	11 615	11 120
Europarådet	34 199	35 090	35 455
Internasjonale råvareavtaler	173	227	227
Ymse organisasjoner	24 635	29 765	28 924
Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE)	6 446	6 100	6 100
Tilskudd til EFTA og EFTA-organer	186 973	209 000	208 700
Tilskudd til Nordisk ministerråds virksomhet	286 115	321 458	279 716
Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD)	24 436	25 200	26 000
Verdens handelsorganisasjon (WTO)	11 000	11 231	10 257
Internasjonalt energisamarbeid	18 958	19 880	18 145
Multilaterale eksportkontrollfora	141	160	180
Marine ressurser	911	960	939
Sum post 70	966 738	1 249 041	1 195 697

Internasjonale organisasjoner/institusjoner som forvalter norske midler, forventes å ha gode forebyggende tiltak, kontrollrutiner og reaksjoner som tilfredsstillende kravet om nulltoleranse for økonomiske misligheter. Dette må organisasjonene/institusjonene kunne dokumentere. Dersom for-

valtningen ikke er tilfredsstillende, må forbedringstiltak drøftes i egnede fora, inkludert i styrende organer. Ansvaret for kontroll med forvaltningen av midler og for at nødvendige oppfølgingsrutiner er på plass, skal avklares i avtaler.

De forente nasjoner (FN)

Situasjonsbeskrivelse

De forente nasjoner (FN) er en hjørnestein i norsk utenrikspolitikk. Norge har deltatt som medlem av verdensorganisasjonen siden opprettelsen i 1945. Fra denne underposten bevilges det fastsatte bidraget til FNs regulære budsjett og de fredsbevarende styrker.

Mål

Målet er en sterk og handlekraftig organisasjon som grunnlag for en internasjonal rettsorden og et verdensomspennende sikkerhetssystem. Regjeringen går inn for å styrke organisasjonens rolle når det gjelder fred og sikkerhet, internasjonal krisehåndtering, videreutvikling av internasjonale normer og standarder, arbeid for demokrati, fattigdomsbekjempelse, menneskerettigheter og bærekraftig utvikling. Oppfølging av Tusenårserklæringen og arbeidet med nye mål for den globale utviklingsagendaen etter 2015 er viktig. Regjeringen vil aktivt støtte opp under de videre reformprosessene i FN for å gjøre organisasjonen best mulig i stand til å oppfylle organisasjonens målsettinger med særlig vekt på Tusenårserklæringen og erklæringen fra oppfølgingstoppmøtene i 2005 og 2010.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 478,308 mill. kroner, fordelt med 121,1 mill. kroner til FNs regulære budsjett og 357,2 mill. kroner til FNs fredsbevarende operasjoner.

1 FNs regulære budsjett

Situasjonsbeskrivelse

Det regulære budsjettet for 2014–2016 skal diskuteres og vedtas under den 68. generalforsamlingen høsten 2013. Generalforsamlingen har foreløpig bedt sekretariatet om å legge fram et budsjett på USD 5,392 mrd. Til tross for at dette er over 200 mill. USD mer enn det opprinnelige budsjettet for forrige biennium (2012–2013), innebærer justeringer for inflasjon og valutasingninger at dette i realiteten betyr kutt på ca. 100 mill. USD mer enn det som opprinnelig var planlagt av sekretariatet. Det regulære budsjettet omfatter bl.a. arbeidet med politiske spørsmål, internasjonal lov og rett, menneskerettigheter og humanitære saker. FNs 61. generalforsamling vedtok å renovere bygningsmassen i

FN-hovedkvarteret i New York, med planlagt ferdigstilling i 2014. Finansieringen av prosjektet (Capital Master Plan) skjer med utliknede bidrag fra medlemslandene over en femårsperiode. Utrekningen er basert på bidragsskalaen for FNs regulære budsjett.

Rapport 2012

Det historiske vedtaket om å oppgradere Palestinas status i FN var en av de mest fremtredende sakene under høstens Generalforsamling. Dette vedtaket innebærer at Palestina fortsatt har observatørstatus i FN, men nå som stat. Norge stemte for vedtaket.

Forholdet mellom ytringsfrihet og respekt for religiøse verdier har stått sentralt.

Oppfølgingen av Rio +20 konferansen om bærekraftig utvikling var en gjenganger, ikke minst fordi prosessen med å få utpekt en mellomstatlig arbeidsgruppe som skal definere nye bærekraftsmål tok uforholdsmessig lang tid. Arbeidsgruppen er nå nedsatt og vi forventer at den vil være i gang med utarbeidelsen av konkrete bærekraftsmål når den 68. generalforsamling innledes i september i år. Generalforsamlingen har også blitt preget av at fristen for å nå tusenårsmålene nærmer seg og at diskusjonen om framtidige utviklingsmål har begynt. Regjeringen mener prosessene med å utarbeide bærekraftsmål og framtidige utviklingsmål må koordineres og føre til ett sett mål.

De nordiske kandidatene Finland og Sverige tapte kampen om å komme inn i henholdsvis Sikkerhetsrådet og Menneskerettighetsrådet. Dette viser med all tydelighet at det er hard kamp om å få innflytelsesrike verv i FN-systemet, og at land som ønsker å vinne frem må planlegge i god tid og stille nødvendige ressurser til rådighet. For regjeringen er nordisk samarbeid viktig og vi vil fortsette å videreutvikle det nordiske samarbeidet, ikke bare i forbindelse med valg til organer som Sikkerhetsrådet, Menneskerettighetsrådet, ECOSOC osv., men også i fredsoperasjoner og samarbeid i styrene i FNs fond og programmer. Norge fikk godt gjennomslag for sine prioriterte saker; slik som kampen mot dødsstraff, FNs utviklingsaktiviteter, oppfølging av vedtak fra Rio +20 konferansen, fiskeri og matsikkerhet, kvinner og likestilling, konsensusresolusjon om Myanmar og nye veier for å fremme kjernefysisk nedrustning.

Dette viser at det er mulig å samle flertall eller enighet om gode, nye og fremtidsrettede løsninger. En forutsetning er samarbeid på tvers av de

tradisjonelle gruppene, fastlåste gruppesystemer er svært ofte en hindring for å finne frem til gode løsninger i forhandlingsprosesser. Land med ytterpunktposisjoner får sette dagsorden og gjemmer seg bak sine respektive grupper.

Regjeringen vil fortsette denne linjen med strategisk samarbeid på tvers av de tradisjonelle gruppeinndelinger på et utvalgt antall for oss viktige områder. Menneskerettigheter, global helse, fredsoperasjoner og da særlig kvinner, fred og sikkerhet, konfliktløsning, og fred og forsoning vil være blant de prioriterte områdene.

Det er stor motstand mot dyptgripende reformer i Sikkerhetsrådet og debatten om endringer i sammensetningen er fastlåst. I påvente av mer reformvilje har Norge sammen med likesinnede land engasjert seg for å skape økt åpenhet omkring Sikkerhetsrådets løpende arbeid. Regjeringen mener at Norge bør arbeide for å sikre åpenhet og effektive arbeidsmetoder, og styrke samarbeidet mellom Sikkerhetsrådet og andre deler av FN.

FN-sekretariatets handlingsrom er under press fra både sparelystne vestlige land og utviklingsland som vil detaljstyre sekretariatet. Nettopp budsjettkrisen har ført til at gapet mellom vestlige land og utviklingslandene om både budsjett og administrative spørsmål har økt. Denne polariseringen har blant annet påvirket arbeidet i Spesialkomiteen for fredsbevarende operasjoner.

Årets tematiske høynivåmøte under Generaldebatten var om rettsstatsprinsipper. Man lyktes å komme frem til en felles erklæring fra møtet, men utfordringen blir å sikre at rettsstatsprinsipper blir fulgt opp av medlemslandene og integrert i FNs arbeid.

Budsjett 2014

FNs bidragsskala ble reforhandlet i 2012. Europa har fått sine bidrag redusert, og fremvoksende økonomier som Brasil og Kina har fått betydelig økte kontingenter. I henhold til bidragsskalaen som ble vedtatt av FNs 67. generalforsamling er Norges andel av FNs regulære budsjett 0,851 pst., ned fra 0,871 pst. Av det regulære budsjettet beregnes 12 pst. som offisiell utviklingshjelp (ODA) som bevilges under kap. 170, post 78 under programområde 03. For 2014 foreslås avsatt 121,1 mill. kroner til FNs regulære budsjett under programområde 02.

2 FNs fredsbevarende operasjoner

Situasjonsbeskrivelse

FNs fredsbevarende operasjoner en bærebjelke i FNs rolle som den globale organisasjonen for fred og sikkerhet. Ved starten av 2013 deltok rundt 112 000 personell (80 600 militære, 12 300 politi og 18 900 annet sivilt personell) i 14 FN-ledede operasjoner. Etter hvert som operasjonene har fått flere fredsbyggingsoppgaver, har den sivile virksomheten blitt mer sentral. Afrika er det klart tyngste innsatsområdet. Personelltallet ventes å øke i 2013 grunnet etablering av en FN-ledet operasjon i Mali.

Støtte til FN-ledet fredsoperativ innsats er et sentralt element i regjeringens FN-satsing. Norsk politiinnsats er konsentrert om operasjonene i Sør-Sudan, Liberia og Haiti, mens de største militære kontingentene befinner seg i Sør-Sudan og Midtøsten. Målsettingen om et felles nordisk bidrag står fast. Tematiske hovedprioriteringer er beskyttelse av sivile, inkludert beskyttelse mot seksualisert vold, oppfølging av Sikkerhetsrådets resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet, reform av sikkerhetssektoren, samt styrking av sivil innsats og operativ evne, bl.a. gjennom utvikling av standarder for militære bidrag.

Mål

FNs fredsbevarende operasjoner skal bistå land i konflikt med å legge til rette for bærekraftig fred. Dette søkes oppnådd ved å kombinere militær-, politi- og justissektorinnsats, støtte til en konstruktiv politisk prosess, humanitær og utviklingsrettet innsats.

Rapport 2012

Borgerkrigen i Syria, samt betydelige utfordringer knyttet til opprørsgruppers aktivitet i deler av DR Kongo, Sudan og Sør-Sudan har bidratt til å opprettholde oppmerksomheten om beskyttelse av sivile som fortsatt er en hovedmålsetting med FNs fredsoperative innsats. Utviklingen var positiv i Elfenbenskysten, Haiti og Liberia, samt i Øst-Timor, der FNs operasjon ble avviklet. Forbedringer av sikkerhetssituasjonen i Haiti og Liberia har ført til at Sikkerhetsrådet har vedtatt å redusere antall militært personell i operasjonene i de to landene. Norges personellbidrag til FNs fredsbevarende operasjoner utgjorde ved utgangen av 2012 32 militære, 24 sivilt politi, samt et mindre antall annet sivilt personell. De største personellbidragene var i Sør-Sudan, Midtøsten og Liberia.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 357,2 mill. kroner til Norges pliktige bidrag til FNs fredsbevarende operasjoner under programområde 02. ODA-godkjent andel er tatt med i bevilgningsforslag under 03-området under kap. 170, post 78.

FNs særorganisasjoner

Det vises også til profilark for forskjellige FN-organisasjonene på regjeringen.no. Profilarkene gir en oversikt over og en vurdering av Norges samarbeid med de forskjellige organisasjonene

1 Verdens helseorganisasjon (WHO)

Situasjonsbeskrivelse

Verdens helseorganisasjon (WHO) er FNs særorganisasjon for helse. WHOs mandat er å bidra til bedre helse for alle, og å være det ledende samordningsorganet for internasjonalt helsesamarbeid. WHO er som normativ aktør i en særstilling når det gjelder å uttrykke helsepolitiske utsagn basert på helsefaglige vurderinger som er etisk og vitenskapelig baserte. WHO er, som FNs særorganisasjon innen helse, forpliktet til å bidra til å nå tusenårsmålene for utvikling. WHOs arbeid kan beskrives på to hovedområder:

Normativt, i egenskap av organisasjonens helsefaglige rolle sette globale normer og standarder og støtte medlemslandene i utformingen av nasjonal helsepolitikk.

Utviklingsrettet, å yte faglig støtte til utviklingsland for å gjøre landene i stand til å iverksette anbefalinger og standarder, styrke helse-systemene og å utvikle og gjennomføre helhetlige nasjonale helseplaner og standarder.

Siden 2010 har WHO gjennomgått en omfattende reformprosess. Målet er å gjøre WHO bedre i stand til å svare på framtidige utfordringer som et mangfoldig aktørbilde, helse som globalt fellesgode, utviklingen i sykdomsbyrde, ny teknologi, helsepersonellkrise, epidemier, klima og finanskrise. Generaldirektør Margaret Chans reformagenda legger opp til en sterkere fokusering på kjerneoppgaver, styrket resultatbasert budsjettering og styring, klargjøring av roller og ansvar mellom de tre organisasjonsnivåene, bedre effektivitet på landnivå og styrking av WHOs rolle ift. bredden av aktører innen global helse. Vedtatt totalt budsjett for programperioden 2013–2014 er på nær USD 4,0 mrd. WHO finansieres gjennom en fastsatt kontingent samt gjennom frivillige bidrag. Frivillige bidrag for perioden 2012–2013

forventes å utgjøre 76 pst. av totalbudsjettet. For å tilrettelegge for en økning i ikke-øremerkede midler og sikre at frivillige bidrag i økt grad brukes til å støtte opp under prioriteringer gjort av WHOs styrende organer, har WHO opprettet et eget fond for dette («Core Voluntary Contribution Account»). Norge og andre likesinnede land har gitt støtte til dette fondet, jf. omtale under kap. 170, post 76.

Det er inngått en toårig programavtale mellom Norge og WHO for 2012–2013.

Norge har i perioden 2010–2013 sittet i WHOs globale styre. I styreperioden har Norge bidratt til å styrke WHO som ledende, normativ organisasjon for global helse og vært en aktiv pådriver for reform av WHO. En hovedprioritering for Norge har vært å få gjennomslag for en ny finansieringsmodell. Formålet med modellen er å sikre større åpenhet og forutsigbarhet, samt bedre samsvar mellom prioriteringer som er vedtatt av WHOs styrende organer og finansielle bidrag. Det er viktig å sikre at reformprosessen blir gjennomført og iverksatt. Andre prioriteringer for styreperioden har vært å fremme global helseforskning som grunnlag for kunnskapsbasert politikk, styrke helse-systemer, herunder tilgang på helsepersonell, styrke WHOs arbeid med ikke-smittsomme sykdommer, og styrke WHOs arbeid med smittsomme sykdommer og helsesikkerhet. Overordnede mål og prioriteringer for det norske WHO-arbeidet har vært fastlagt i en norsk strategi som har gitt grunnlag for en tydelig og enhetlig norsk WHO-politikk i styreperioden. For utdypende informasjon vises til denne strategien samt profilark for WHO.

Mål

WHOs mandat er å bidra til bedre helse for alle og å være verdens ledende, normgivende og samordnende autoritet i det internasjonale helsearbeidet. Mandatet skal oppfylles gjennom seks hovedoppgaver:

- Utøve globalt lederskap og samarbeid om helse.
- Sette retning for og finansiere forskning og kunnskapsutvikling.
- Fastsette normer og standarder.
- Utvikle kunnskapsbaserte strategier og tiltaksveiledning.
- Gi faglig støtte gjennom opplæring og faglig samarbeid.
- Systematisk følge med på utviklingen i global helse og helseutfordringer og foreslå tiltak.

Som del av den pågående reformprosessen og herunder vedtak av en ny arbeidsplan for perioden 2014 – 2019, er det utledet seks strategiske og to administrative prioriteringer for kommende seksårsperiode: 1) Helsetusenårsmålene og post 2015-agendaen, 2) Universell helsedekning, 3) Ikke – smittsomme sykdommer inkludert mental helse, 4) Gjennomføring av bestemmelsene vedtatt i International Health Regulations, 5) Økt tilgang til livsviktige, effektive medisiner og utstyr, 6) Sosiale, økonomiske og miljømessige helsedeterminanter, 7) Styrke WHO's styrende rolle internt og eksternt, og 8) Reform av ledelsens retningslinjer, systemer og praksis.

WHO har også et humanitært mandat og innehar det globale koordineringsansvaret for helse i humanitære kriser.

Norge skal bidra til å styrke WHO som ledende, normativ organisasjon for global helse og aktivt bidra til reform av WHO. Norge skal gjennom sin støtte til WHO bidra til utbygging av universell tilgang til helsetjenester basert på den grunnleggende retten til helsetjenester for alle gjennom helsefremmede livsbetingelser og styrking av helsesystemer.

Norge vil arbeide for å sikre at reformprosessen blir gjennomført med tydelige resultater i tråd med organisasjonens nye langtidsplan for 2014 – 2019 og programbudsjett for 2014 – 2015.

Rapport 2012

WHO arbeider for å synliggjøre betydningen av helse som forutsetning for økonomisk utvikling og hoveddelen av WHO's ressurser er rettet mot utviklingslandenes behov.

WHO samarbeider tett med bl.a. GAVI i å bidra til globalvaksinedekning, hvor det rapporteres av GAVI at man i 2011 har nådd en global vaksinasjonsdekning på 81 prosent, samt at 5,5 millioner dødsfall er blitt avverget pga. vaksinasjon siden 1999. WHO er en sentral partner i et globalt polioutryddelsesinitiativ. I 2012 ble 181 polioutilfeller rapportert, som er det laveste antallet noensinne. India har ikke registrert utbrudd av polio på to år. Afghanistan, Nigeria og Pakistan er i dag de gjenværende endemiske landene. Antall tilfeller er synkende i Afghanistan og Pakistan, men økende i Nigeria. WHO har koordinert utarbeidelsen av en strategisk plan for polioutrydding for perioden 2013 – 2018, med fokus på de tre gjenværende landene: Afghanistan, Nigeria og Pakistan. Planen ble lansert i 2012 på helseforsamlingen og inkluderer en felles styringsmekanisme, ansettelse av flere vaksi-

neringsarbeidere og bekreftelse av landenes forpliktelser.

På det humanitære området innehar WHO det globale koordineringsansvaret for helse og har også i 2012 foretatt reformer for å forbedre dette arbeidet.

Styrking av helsesystemer er en av grunnpilarene i WHO's arbeid. Dette omfatter arbeid med nasjonale helseplaner, utvikling av en sterk primærhelsetjeneste, effektive finansieringsordninger, systemer for helsestatistikk og helseinformasjon og systemer som sikrer tilgang til medisiner og teknologi samt imøtekommer helsepersonellutfordringen. Universell helsedekning blir i økende grad sett på som avgjørende for å levere bedre helse og som et samlende mål for helsesystemstyrking. I 2012 ble fire høynivåmøter avholdt, med fokus på viktigheten av å arbeide for universell helsedekning. WHO har bistått 80 land med å videreutvikle sine helsefinansieringsordninger for å sikre universell tilgang til helsetjenester. Dette illustrerer bred forpliktelse til universell helsesystemstyrking. Det har vært jevn fremgang globalt innen universell helsesystemdekning, og da særlig av helsetjenester relatert til tusenårsmålene. Dette er en av årsakene til at det siden 2000 har vært en betydelig nedgang av barne- og mødredødelighet i de fleste deler av verden. Generell forbedring av sosiale og økonomiske forhold har også bidratt til dette, som igjen i følge «The Human Development Index» særlig skyldes tre faktorer: helse, utdanning og inntekt. Indeksen viser i perioden 2005 – 2011 forbedring i alle deler av verden med raskest fremgang i utviklingsland. Et delmål for WHO er å bidra til at utviklingslandene har tilstrekkelig helsepersonell til å ivareta behovet for helsetjenester. Retningslinjene for internasjonal rekruttering av helsepersonell vedtatt på helseforsamlingen i 2010 er med til å bidra til dette.

WHO har i samarbeid med Norge utarbeidet et omfattende program innen konfliktrelatert seksualisert vold. Gjennom dette arbeidet vil WHO i 2013 og årene framover gjennomføre forskning, bedre koordinering og opplæring innen seksualisert vold, samt styrke helsesystemene for å støtte ofre for seksualisert vold.

WHO's utviklingsrettede arbeid er konsentrert om å bidra til at FNs helserelaterte tusenårsmål nås, med fokus på reduksjon av mødre- og barnedødelighet og bekjempelse av smittsomme sykdommer som hiv, malaria og tuberkulose samt andre smittsomme tropiske sykdommer, og utryddelse av polio nevnt over. For å stimulere til og sikre en helhetlig innsats på helse-

tusenårsmålene fra FNs side, har man opprettet H4+, som er et felles program for å styrke nasjonale helsesystemer med fokus på kvinners og barns helse, bestående av et partnerskap med flere FN organisasjoner (UNICEF, WHO, UNAIDS, Verdensbanken, UNFPA). WHO har bistått 63 land med å utvikle politikk for å sikre universal tilgang til seksuell og reproduktiv helse, med fokus på de mest sårbare gruppene, der i blant ungdom. Kapasitetsbygging for helsepersonell innen reproduktiv helse og nyfødthelse viser fremgang i en rekke land. Innenfor dette feltet rapporterer likevel WHO om at redusert finansiering gjør at svært mange delmål står i fare for ikke å bli oppnådd. WHO's spesialprogram for tropiske sykdommer (TDR) bidrar med forskning og kapasitetsbygging innen forebygging og kontroll av tropiske sykdommer. En stor global sykdomsbyrde relatert til neglisjerte smittsomme sykdommer skaper et stort behov for forskning og utvikling på dette feltet fremover. WHO arbeider også for å forebygge kroniske sykdommer som hjerte/karsykdommer, kreft, diabetes, psykiske lidelser og kroniske luftveissykdommer med fokus på tiltak knyttet til tobakk, alkohol og ernæring. Disse utgjør størstedelen av global dødelighet og har utviklet seg til å bli et stadig større problem i lavinntektsland, og blir en dobbel sykdomsbyrde for land som fra før har store utfordringer knyttet til smittsomme sykdommer og komplikasjoner i forbindelse med fødsel og underernæring. På bakgrunn av dette er det gjennom WHO oppnådd enighet om et globalt rammeverk for forebygging og kontroll av ikke-smittsomme sykdommer for perioden 2013 – 2020, med 9 frivillige mål og 25 indikatorer for å monitorere framgang i arbeidet med å redusere sykdomsbyrden av ikke-smittsomme sykdommer.

Budsjett 2014

Norges pliktige bidrag til WHO's programbudsjett for 2014–2015 er fastsatt til 0,871 pst. av det regulære budsjettet. Av denne andelen forutsettes 76 pst. beregnet som offisiell utviklingshjelp som budsjetteres over kap.170, post 78 under programområde 03.

For 2014 foreslås avsatt 5,8 mill. kroner under programområde 02.

2 Den internasjonale arbeidslivsorganisasjon (ILO)

Situasjonsbeskrivelse

Den internasjonale arbeidslivsorganisasjon (ILO) ble etablert i 1919. ILO ble innlemmet i FN-systemet da dette ble dannet i 1945, som FNs særorganisasjon for arbeidslivsspørsmål. ILOs mandat er å arbeide for sosial rettferdighet gjennom full sysselsetting der hensyn tas til arbeidstakernes rettigheter, sosial dialog mellom partene i arbeidslivet og sosial beskyttelse gjennom trygdeordninger osv. ILO skiller seg fra øvrige FN-organisasjoner ved at ikke bare statene, men også arbeidstakerne og arbeidsgiverne er fullverdige medlemmer med beslutningsmyndighet. Dette gjør at organisasjonen spiller en unik rolle i det internasjonale normative arbeidet for et anstendig arbeidsliv.

ILO spiller en stadig mer sentral og relevant rolle i den globaliserte økonomien, både folkerettslig, som politisk arena, som aktør på landnivå og som pådriver overfor andre internasjonale organisasjoner. Den økonomiske krisen som har kommet i kjølvannet av finanskrisen, fører til økt arbeidsledighet og press på arbeidstakerrettigheter, arbeidsstandarder og ordninger for sosial beskyttelse.

Denne situasjonen har aktualisert ILOs betydning og rolle. ILO er ansvarlig for å utvikle og håndheve internasjonale arbeidsstandarder, og et anstendig arbeidsliv er svært viktig for å unngå et globalt «*race to the bottom*» og sikre rettferdig fordeling og bærekraftig utvikling. I tillegg driver ILO et omfattende utviklingssamarbeid for å hjelpe medlemsland å slutte seg til, gjennomføre og håndheve konvensjoner og anbefalinger.

Mål

ILOs overordnede målsetting er å fremme sosial rettferdighet gjennom sysselsetting og anstendige arbeidsforhold. Dette sammenfattes og følges opp gjennom fire strategiske målsettinger som samlet utgjør agendaen for anstendig arbeid:

- Arbeidstakerrettigheter
- Sysselsetting
- Sosial beskyttelse
- Sosial dialog

Rapport 2012

I 2012 hadde ILO særskilt fokus på en økende arbeidsledighet, særlig blant ungdom. ILO fremhevet at en vekst uten arbeid ikke er bærekraftig

og at strategier i kjølvannet av den økonomiske krisen også må inkludere at det skapes gode arbeidsplasser. Behovet for ytterligere å øke samstemtheten i det internasjonale systemet ble fremhevet. ILO har lyktes med å sette arbeidstakerrettigheter, sysselsetting, sosial beskyttelse og sosial dialog på agendaen, også i forhold til kriserammede land i Europa. ILO viste tidlig sin relevans i håndteringen av konsekvensene av finanskrisen, og har lagt stor vekt på å være en sentral aktør i de etterfølgende gjelds- og sysselsettingskriser. Fokuset på et anstendig arbeidsliv, blant annet gjennom Global Jobs Pact som ble vedtatt av ILO under arbeidskonferansen i juni 2009, er støttet av hele FN-systemet, og ILOs anstendig arbeid agenda sto svært sentralt under ECOSOC-møtet i juli 2012.

Arbeidet med å følge opp «*ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization*» som ble vedtatt under arbeidskonferansen i 2008 ble videreført også i 2012. Erklæringen er en formalisering av agendaen for et anstendig arbeidsliv og en styrking av ILOs rolle i den globale økonomien og for en integrert tilnærming i FN-systemet. ILO har styrket sitt partnerskap globalt og på landnivå med FNs fond, programmer og organisasjoner, Bretton Woods-institusjonene, regionale utviklingsbanker, og økonomiske og sosiale kommisjoner. ILOs agenda har fått gjennomslag i G20-sammenheng, og ILO har fortsatt det tette samarbeidet med Verdens handelsorganisasjon (WTO), Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet (IMF) også i 2012. Norge er en pådriver for dette arbeidet, politisk gjennom fokus på samstemthet og finansielt gjennom vår programavtale.

For Norge er det viktig at likestilling er et hovedtema i arbeidet for et anstendig arbeidsliv. Arbeidet fremmes gjennom ILOs *Gender Equality Action Plan 2010–15*. ILO og UN Women signerte en samarbeidsavtale i 2011 på sentrale felter som likestilling, kjønnsdiskriminering, beskyttelse av de som arbeider i private hjem (*domestic workers*), bekjempe kjønnsbasert vold på arbeidsplassene og fremme sosial beskyttelse. ILOs arbeidskonferanse i 2011 vedtok en banebrytende konvensjon om anstendig arbeid for nettopp de som arbeider i private hjem.

På arbeidskonferansen i 2012 vedtok ILO en anbefaling om nasjonale sosiale sikkerhetsnett ved tap av arbeid eller inntekt. Dette definerer en grunnleggende sosial sikkerhetsgaranti for personer uten tilstrekkelig inntekt med utgangspunkt i at de skaper stabilitet og kan stimulere til en mer vital økonomi. Arbeidskonferansen videreførte dessuten det sterke fokuset på ungdom og utfor-

dringer knyttet til sysselsetting for denne gruppen.

Det er stor etterspørsel etter ILOs tjenester, og organisasjonen har utviklet sine landprogram for anstendig arbeidsliv (DWCP) ytterligere for å sikre at disse integreres i FNs rammeverk for utviklingshjelp (UNDAFs). Ved utgangen av 2012 hadde ILO aktive landprogrammer eller programmer under utvikling i 116 land. ILO legger stor vekt på å involvere de sosiale partene i dette arbeidet.

Ratifiseringen av ILOs åtte kjernekonvensjoner er på over 90 pst., og ILO vurderer det som bra i forhold til målsettingen om universell ratifikasjon innen 2015.

ILOs reformprosess for å effektivisere og forbedre styring, rapportering og aktiviteter, fortsatte med blant annet nytt format for styremøtene.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 9, 046 mill. kroner. Av det regulære bidraget klassifiseres 60 pst. som offisiell utviklingshjelp (ODA), som budsjetteres under kap. 170, post 78 på programområde 03. Det bevilges også tilleggsmidler til ILOs arbeid gjennom Norges programavtale med ILO over kap. 170, post 76, kap. 163, post 72, samt kap. 166, post 72 på programområde 03.

3 FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO)

Situasjonsbeskrivelse

FAO er den normative FN-organisasjon for matsikkerhet, ernæring, jordbruk, skogforvaltning og fiskeri. FAO samler inn, analyserer og sprer informasjon; bistår medlemsland med veiledning og kapasitetsutvikling; utarbeider konvensjoner, normer og retningslinjer; samt bidrar med faglige råd i lands utviklingsprogrammer. FAO hjelper også til med gjenoppbygging av landbruk i katastrofe- og konfliktområder i samarbeid med humanitære organisasjoner.

FAOs arbeid er direkte relevant for å oppnå FNs tusenårs mål 1 om fattigdomsreduksjon og 7 om miljømessig bærekraftig utvikling. FAO er som kunnskapsorganisasjon viktig for global matproduksjon og en bærekraftig utvikling i fiskerierne og i landbrukssektoren, særlig i lys av klimaendringer, befolkningsvekst og økt ressursknapphet. Gjennom økt vektlegging av sosiale reformer for bedret tilgang til mat for å bekjempe sult og underernæring, og gjennom støtte til samvirke og andre fisker- og bondeorga-

nisasjoner, fremmer FAO sosial dialog og bidrar til rettferdig fordeling.

Sammen med IFAD og WFP er FAO vertskap for FNs komité for global matsikkerhet (CFS), som er den sentrale politiske plattformen for global matsikkerhet, retten til mat og ernæring. FAO er en sentral arena for flere norske departementer for å forhandle fram normative retningslinjer innen sine fagområder. Ut fra nasjonale interesser er FAOs arbeid for global, bærekraftig forvaltning av fiskeriressursene av særlig viktighet for Norge. FAO arbeider blant annet gjennom Codex Alimentarius-kommisjonen som utarbeider globale matvarestandarder, og mht. pandemier som fugleinfluenza, begge deler i samarbeid med WHO. Globale standarder er sentralt for en global handel med matvarer som er helsemessig trygg. FAO er den viktigste skogfaglige institusjon i FN-systemet. Sammen med UNDP og UNEP har FAO etablert et felles FN-program for bekjempelse av avskogning (UN-REDD), som er en viktig faglig samarbeidspartner og kanal for norske midler under klima- og skoginitiativet. FAO har ansvar for det globale arbeidet for å sikre det genetiske mangfoldet innen landbruk og matproduksjon. Norge deltar aktivt i fora under den Internasjonale traktaten for plantegenetiske ressurser for mat og landbruk og i FAOs kommisjon for genetiske ressurser.

Mål

FAO har følgende strategiske mål:

- Bidra til å utrydde sult, matusikkerhet, samt feil- og underernæring.
- Øke og forbedre forsyningen av varer og tjenester fra landbruk, skogbruk og fiskeri på en bærekraftig måte.
- Minske fattigdom på landsbygda.
- Tilrettelegge for mer inkluderende og effektive landbruks- og matsystemer.
- Øke motstandsdyktigheten mot kriser.
- Likestilling skal være et kryssgående mål i forhold til de fem strategiske mål.

Rapport 2012

José Graziano da Silva ble valgt til ny generaldirektør på konferansen i 2011 og overtok 1. januar 2012. Det regulære budsjett for 2012–13 fikk en økning på 5,7 pst. i forhold til 2010–11. Norge var i henhold til en nordisk rotasjonsordning ikke medlem av FAOs råd i 2012, men deltok i styrearbeidet gjennom det nordiske samarbeidet, og som observatør med talerett.

I den årlige publikasjonen fra FAO, WFP og IFAD om matusikkerhet (SOFI) ble antall sultende og underernærte i 2012 nedjustert fra en milliard til 870 millioner. Nedgangen skyldes hovedsakelig forbedret metodegrunnlag, reell nedgang i antall sultende er beregnet å være 132 millioner over de siste 10 år. I 2012 var investeringer i landbrukssektoren hovedtema i den årlige statusrapporten om mat og landbruk. Den viser at det er bøndene selv som samlet er de største investorene. Det gis anbefalinger om hvordan myndighetene kan legge til rette for økte investeringer. I 2012 ble det i CFS forhandlet fram regelverk for hvordan en tar hensyn til lokalbefolkningens rettigheter; de frivillige retningslinjene for forsvarlig forvaltning av eierrettigheter til land, fiskeri og skog i sammenheng med matsikkerhet.

FAOs statistikkdivisjon har ansvaret for utarbeidelse av sentral global statistikk innen primærnæringene og oversikter over global prisutvikling for matvarer. Dette var grunnleggende for å forebygge negative konsekvenser av store prissvingningene i 2012. FAO utarbeidet i 2012 en strategi på likestilling og styrking av kvinners rolle. Gjennom arbeidet med genetiske ressurser og husdyr, kunne FAO i 2012 dokumentere at de har bidratt til å snu trenden med tap av genetiske ressurser gjennom utryddelse av lokale husdyraser. Brasil og FAO inngikk i 2012 et samarbeid om støtte til overføring av erfaringer fra bomullsdyrking til Haiti, dette er et eksempel på støtte til sør-sør samarbeid. FAO er fremdeles en av de få organisasjoner som hadde tilgang i Sør-Somalia, og får gode skussmål for arbeidet som der gjøres under vanskelige forhold. FAO vil utarbeide en gjenoppbyggingsplan for landbruket i landet. FAO leder koordineringen av den det humanitære arbeidet med matsikkerhet (matsikkerhetsklyngen) i samarbeid med WFP.

Etter mange års forhandlinger har verdenssamfunnet tatt et stort skritt fremover når det gjelder arbeidet mot ulovlig fiske. Det har blitt enighet om retningslinjer for registrering av fiskefartøy og flagglandets plikter. Retningslinjene som en har brukt over fem år på å bli enige om skal godkjennes i FAOs fiskerikomité i juni 2014. FAO framforhandler nå internasjonale retningslinjer på sikring av bærekraftig småskala fiske. Norge er en pådriver i dette arbeidet og overtok i 2012 formannskapet i FAOs fiskerikomité. Gjennom Nansen-programmet støttes utvikling av økosystembasert *fiskeriforvaltning*. Forskningsfartøyet som har vært brukt i programmet er nå nær 20 år gammelt og tilfredsstillende ikke lenger kravene til moderne havfors-

kning. Det har fra norsk side nå blitt besluttet å bygge en ny moderne båt.

FAO er i ferd med å slutføre en svært omfattende reformprosess. Dette inkluderer bl.a. innføring av et nytt strategisk rammeverk og økt fokus på resultatoppnåelse, forbedring av evaluerings- og kontrollmekanismer, økt delegering til landkontorer og endringer i styringsstrukturen. Statusrapportene for gjennomføring av reformene viser betydelige fremskritt, men utfordringer gjenstår særlig knyttet til desentralisering og for liten grad av samarbeid på tvers av avdelinger. Det har blitt et betydelig bedre samarbeid mellom de Roma-baserte organisasjonene FAO, WFP og IFAD. De tre organisasjonene har f.eks. blitt enige om å samordne enkelte administrative tjenester og innkjøpsordninger for å bedre effektiviteten og redusere kostnader. Det er økende forståelse for å delta koordinert med andre multilaterale organisasjoner på landnivå, men det er klart at FAO ennå har et stort forbedringspotensial. I enkelte land deltar FAO aktivt i Ett FN, men ønsker å beholde muligheten til å mobilisere ressurser til å fortsette tiltak utenom et felles FN-program.

Budsjett 2014

Norges faste andel av FAOs regulære budsjett er fastsatt til 0,856 pst. Av det regulære bidraget forutsettes 51 pst. beregnet som offisiell utviklingshjelp (ODA) som bevilges under kap. 170, post 78 under programområde 03.

For 2014 foreslås avsatt 12,2 mill. kroner under programområde 02 for dekning av pliktige bidrag.

NATO

Situasjonsbeskrivelse

Bevilgningen gjelder Norges bidrag til NATOs sivile budsjett, inklusive Norges andel til nytt hovedkvarter og til NATOs parlamentarikerforsamling.

NATO har en nøkkelrolle for transatlantisk sikkerhet. Alliansen har siden den kalde krigens avslutning vært i kontinuerlig omforming for å tilpasse seg aktuelle og fremtidige utfordringer. Denne utviklingen vil fortsette også de neste årene. For Norge er det viktig at omformingen videreføres og sikrer NATOs relevans og troverdighet som forsvarsallianse og sikkerhetspolitisk instrument. NATO må fortsatt være det sentrale forum for transatlantisk dialog, solidaritet og samhold.

Mål

- Videreføre NATO-medlemskapet som bærebjelke i Norges sikkerhetspolitiske engasjement.
- Trygge medlemslandenes frihet og sikkerhet med utgangspunkt i Atlanterhavspakten, FN-pakten og på grunnlag av felles verdier som demokrati, menneskerettigheter og rettssikkerhet.
- Ivareta norsk sikkerhet og bidra til alliert solidaritet og internasjonal fred og stabilitet gjennom deltakelse i alliansens operasjoner.
- Bidra til å sikre NATOs evne til å gjennomføre operasjoner på FN-mandat.
- Videreføre den politiske og militære omforming med sikte på å bevare NATOs relevans og rolle som det viktigste transatlantiske forum for sikkerhetspolitiske spørsmål.
- Styrke den politiske dialogen om felles sikkerhetspolitiske utfordringer så vel innad i alliansen som med Russland og andre partnerland, og med FN, EU, OSSE og AU.

Rapport 2012

NATO avholdt toppmøte i Chicago i mai 2012, mot et bakteppe av økonomiske nedgangstider og reduserte forsvarsbudsjetter. For å sikre at alliansen opprettholder sin forsvarsevne og har de riktige kapasiteter til å møte fremtidens utfordringer vedtok toppmøtet den såkalte forsvarspakken. Pakken har tre hovedelementer. Det første gjelder en forbedring av forsvarsplanleggingsprosessen. I Chicago ble det satt et klart mål for hvilke militære kapasiteter NATO vil trenge i årene fremover og den bedrede forsvarsplanprosessen skal bidra til å fordele ansvaret for ulike kapasiteter mellom de allierte landene. Det andre elementet er «smart forsvar», det vil si mer samarbeid og spesialisering. Ved at medlemslandene bistår og utfyller hverandre kan alliansen utnytte sine samlede ressurser på en bedre måte. Forsvarspakkens tredje element skal ivareta den evnen til god samhandling som NATO-landenes styrker har opparbeidet seg i Afghanistan. Det innebærer at det vil bli økt fokus på trening og øvelser.

Regjeringen legger stor vekt på beslutningene i Chicago. Over flere år har man fra norsk side, blant annet gjennom vårt nærområdeinitiativ, særskilt vektlagt at NATO må styrke kompetansen om sine nærområder. Som en del av dette har Norge også informert NATO om utviklingen i våre nærområder. I 2012 holdt utenriksministeren en orientering i NATOs råd om nordområdene,

som en oppfølging av liknende orienteringer tidligere. Utenriksministeren inviterte samtidig generalsekretæren og NATOs råd til Nord-Norge, et besøk som fant sted våren 2013.

Chicago-toppmøtet vedtok også en ny strategisk plan for Afghanistan. Når ISAF-operasjonen avvikles ved utgangen av 2014, vil NATOs engasjement i Afghanistan bli begrenset. Engasjementet vil ikke ha et kampmandat, men fokusere på trening, rådgivning og støtte til afghanske sikkerhetsstyrker. Prosessen med overføring av ansvaret for sikkerheten i Afghanistan til afghanske myndigheter gikk som planlagt i 2012. Ved utgangen av året bodde mer enn 75 prosent av Afghanistans befolkning i områder hvor sikkerhetsansvaret var overført til afghanske styrker. Norge avsluttet etter anmodning fra NATO sitt oppdrag i Faryab-provinsen i september 2012. Ansvaret for leiren i provinshovedstaden Meymaneh ble samtidig overlatt til afghanske sikkerhetsstyrker.

Toppmøtet i Chicago avsluttet NATOs gjennomgang av forsvars- og avskrekkingspolitikken (*Defence and Deterrence Posture Review*). I rapporten fremholdes betydningen av både konvensjonelle kapasiteter, missilforsvar og kjernefysisk avskrekking. Samtidig understrekes det at nedrustning, rustningskontroll og ikke-spredning bidrar til alliansens sikkerhet. Kjernefysisk avskrekking er gitt en redusert rolle i forhold til tidligere strategidokumenter, noe som har vært et mål for Norge. Det er blant annet et viktig signal at NATO nå viser til allierte lands negative sikkerhetsgarantier (forsikringer om at kjernevåpen ikke vil bli brukt mot land som selv ikke har dem og som overholder sine ikkespredningsforpliktelser). Toppmøtet vedtok også å opprette en egen komité for nedrustning, rustningskontroll og ikke-spredning. Komiteen skal tjene som konsultasjonsforum og har fått et særlig oppdrag om å utvikle forslag til tillitsskapende åpenhetstiltak overfor Russland knyttet til korttrekkende kjernevåpen. Dette spørsmålet har ikke minst vært fremmet gjennom det norsk-polske initiativet om korttrekkende kjernevåpen, som har fått stor oppslutning og som også er fulgt opp utenfor NATOs organisatoriske rammer.

NATOs missilforsvar ble erklært operativt i Chicago i mai 2012 på basis av eksisterende amerikanske kapasiteter. Siden er missilforsvaret ytterligere utviklet gjennom europeiske bidrag. Den videre utviklingen av systemet vil finne sted i flere faser frem mot 2020. Regjeringen har støttet NATOs missilforsvar og lagt vekt på at utviklingen skjer i samarbeid med Russland.

I tråd med den økte betydning samarbeidet med partnere ble gitt i NATOs nye strategiske konsept, ble det i 2011 vedtatt en ny partnerskapspolitikk. Oppfølgingen av partnerskapspolitikken var en viktig sak i NATO i 2012. Blant annet med bakgrunn i det vanskelige bilaterale forholdet mellom Tyrkia og Israel har det så langt vært vanskelig å følge opp den nye partnerskapspolitikken. Det har også vært utfordringer innenfor NATO-Russlandrådet, hvor spesielt missilforsvar har vært en vanskelig sak. Dette har imidlertid ikke medført at samarbeid på andre områder har stanset opp, og blant annet er det etablert et tettere samarbeid om terrorisme og Afghanistan.

Norge har vært en pådriver for NATOs oppfølging av FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet og tok i 2012 initiativ til at det ble opprettet en stilling som spesialrepresentant for dette arbeidet i alliansen.

Under 50-årsmarkeringen for NATO i 1999 besluttet NATOs stats- og regjeringssjefer å bygge et nytt NATO hovedkvarter. Det nåværende hovedkvarteret har vært i bruk siden 1967 og kapasiteten er sprengt. Byggestart for det nye hovedkvarteret var i desember 2010 og i 2012 skred byggingen frem etter planen. Hovedkvarteret er planlagt ferdigstilt i 2016. Norges andel av total kostnadene er 1,7622 %.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 24,7 mill. kroner til NATOs sivile budsjett og til NATOs parlamentarikerforsamling, og 39,9 mill. kroner til bygging av nytt NATO-hovedkvarter, totalt 64,6 mill. kroner.

Internasjonale nedrustningsforhandlinger

Situasjonsbeskrivelse

Underposten dekker pliktige bidrag til møter og forhandlinger om global og regional nedrustning og rustningskontroll, herunder møter innenfor Avtalen om ikke-spredning av kjernefysiske våpen (NPT), Kjemivåpenkonvensjonen (CWC), Biologivåpenkonvensjonen (BTWC), Prøvestansavtalen (CTBT), og konvensjonell rustningskontroll i OSSE-regi.

Tilsynskonferansen i 2010 for Avtalen om ikke-spredning av kjernevåpen (NPT) vedtok et offensivt arbeidsprogram på nedrustning og ikke-spredning, samt konkrete tiltak for å få fremdrift i arbeidet med å opprette en sone fri for masseødeleggelsesvåpen i Midtøsten. Utviklingen i og

adferden til Iran og Nord-Korea utgjør en usikkerhetsfaktor for det globale ikke-spredningsregimet.

Den nye START-avtalen mellom USA og Russland om kontrollerbare nedskjæringer av de strategiske atomvåpnene trådte i kraft i februar 2011 og er et viktig skritt på veien mot dypere kutt i de kjernefysiske arsenalene. Samtidig er det nødvendig å få engasjert alle atomvåpenstatene i nedrustningsprosesser, inkludert stater som står utenfor NPT, som India, Israel, Pakistan og Nord-Korea.

Det knytter seg dessuten utfordringer til hvordan man får inkludert spørsmålet om kutt i ikke-utplasserte langtrekkende kjernevåpen og i korttrekkende kjernevåpen, som ikke omfattes av START-avtalen i dag. Veien videre for konvensjonell rustningskontroll i Europa, herunder Konvensjonen om konvensjonelle våpen i Europa (CFE), er også preget av usikkerhet. Likevel har i 2013 flere land enn tidligere engasjert seg i en bred diskusjon om politisk-militære spørsmål i OSSE-sammenheng. Russland synes å knytte sin motstand mot utviklingen av et missilforsvar for Europa i NATO-regi til flere av disse prosessene.

Etter seksten års stillstand har Nedrustningskonferansen i Genève ikke kommet til enighet om et arbeidsprogram, og Prøvestansavtalen (CTBTO) har ikke trådt i kraft, til tross for at den ble fremforhandlet i 1996. Dette illustrerer behovet for dyptgripende reformer av det internasjonale nedrustningsmaskineriet. De senere års nedrustningsavtaler, herunder konvensjonene om landminer og klasevåpen er fremforhandlet i selvstendige prosesser som har vært åpne for alle relevante aktører.

Den tredje tilsynskonferansen for kjemivåpenkonvensjonen som ble holdt i april 2013 viste bred oppslutning om 15 års nøye regulert praksis fra de 188 statspartene. 8 land, inkl. Syria og flere andre land i Midt-Østen, står fortsatt utenfor konvensjonen. Tilsynskonferansen tok enstemmig klar avstand fra enhver bruk av kjemiske våpen i Syria. Norge er innvalgt i Eksekutivrådet til Organisasjonen for forbud av kjemiske våpen (OPCW) fra mai 2012 til mai 2014. Ulikt syn på prioriteringen av ikke-spredning versus fredelig bruk gjør seg gjeldende blant partene både til Kjemivåpenkonvensjonen og til Biologivåpenkonvensjonen.

Mål

Norske mål ligger nedfelt i St.meld. nr. 27 (2007–2008) *Nedrustning og ikke-spredning*, som Stortinget sluttet seg til høsten 2008. De viktigste er:

- Oppnå en verden fri for masseødeleggelsesvåpen basert på forpliktende og verifiserbare avtaler som omfatter alle land.
- Være pådriver for å oppnå enighet om et styrket ikke-spredningsregime.
- Mindre vekt på atomvåpen i NATOs sikkerhetspolitikk med sikte på nye nedrustningstiltak og en styrket NPT-prosess.
- Et fornyet regime for konvensjonell rustningskontroll i Europa som opprettholder stabilitet og forutsigbarhet i våre nærområder.

Rapport 2012

Norge videreførte sitt sterke engasjement for å støtte opp om de globale og folkerettslige bindende nedrustnings- og ikke-spredningsavtalene, som NPT, BTWC og CWC. Norge har vært en sterk pådriver i NATOs forsvars- og avskrekkinggjennomgang for å styrke nedrustningspilaren i alliansen og å legge til rette for fremtidige reduksjoner.

I nedrustningsarbeidet har Norge særlig vektlagt å arbeide på tvers av politiske og geografiske grupperinger med sikte på å bygge bro over motsetninger og motvirke polarisering, men samtidig presset for fremdrift. Norge har videreført sitt engasjement for tillitskapende mekanismer under Biologivåpenkonvensjonen og har bla. støttet et prosjekt for å knytte nærmere forbindelser til industrien, særlig i utviklingsland. Innenfor CWC har Norge lagt vekt på at destruksjonen av eksisterende kjemiske våpen på skje på en rask og transparent måte som tar de nødvendige hensyn til miljø og sikkerhet. Norge har fortsatt sin støtte til OPCWs handlingsprogram for nasjonal gjennomføring av konvensjonens forpliktelser, bla gjennom økonomisk bistand til organisasjonens Afrikaprogram. Norge har støttet opp om FN-sekretariatets arbeid med å fremme nasjonal oppfølging av FNs Sikkerhetsrådsresolusjon 1540 mot spredning av MØV. Denne støtten har hovedsakelig vært rettet mot utviklingsland. Norge har i perioden støttet aktivt opp om internasjonale bestrebelser på å nå frem til politiske forhandlingsløsninger på striden omkring de kjernefysiske aktivitetene til Iran og Nord-Korea.

Norge har deltatt aktivt i bilaterale konsultasjoner om et mandat for videre forhandlinger om et modernisert regime for konvensjonell rustningskontroll i Europa. Samtidig har Norge arbeidet for å oppdatere Wien-dokumentet om tillits- og sikkerhetsbyggende tiltak. Norge har samarbeidet med internasjonale forskningsorganisasjoner og FN om gjennomføring av opplæringsprogram

mer innenfor nedrustning og ikke-spredning. Norge har målrettet lagt vekt på å styrke det sivile samfunnsengasjement i internasjonalt nedrustnings- og ikke-spredningsarbeid. Her har det vært en positiv utvikling. Særlig har oppmerksomheten om konsekvensene ved bruk av kjernevåpen virket mobiliserende.

Budsjett 2014

Det foreslås avsatt 11,1 mill. kroner.

Europarådet

Situasjonsbeskrivelse

Europarådet skal bidra til å sikre respekt for menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsprinsipper i hele Europa. Europarådet er det fremste forum for regelverks- og standardutvikling på disse områdene, som utgjør organisasjonens kjerneområder. Europarådet forvalter over 200 konvensjoner og utfører et viktig arbeid for å fremme medlemsstatenes etterlevelse av inngåtte forpliktelser. Det er opprettet en rekke overvåkningsmekanismer, hvorav den viktigste er Den europeiske menneskerettsdomstol. Organisasjonens samarbeidsområder er vidtspennende og omfatter ulike spørsmål som støtter opp under de tre kjerneområdene, bl.a. samarbeid med andre internasjonale organisasjoner og regioner, likestilling, interkulturell dialog, utdanning, lokaldemokrati, utvikling av internasjonale standarder innen kultur, media, sosiale spørsmål, helsevern, miljø- og landskapsvern, barne- og ungdomsspørsmål og idrett. For å sikre en mer strømlinjeformet organisasjon, har generalsekretæren iverksatt en omfattende reformprosess som fortsatt er under gjennomføring. Til tross for en reduksjon i antallet restanser i 2012, står menneskerettsdomstolen fortsatt overfor betydelige utfordringer. Viktig i denne sammenheng er også arbeidet med EUs tilslutning til Den europeiske menneskerettskonvensjon.

Den bilaterale rammeavtalen som Norge inngikk med Europarådet i 2011, utgjør et sentralt virkemiddel i form av frivillige økonomiske bidrag til å gjennomføre Europarådets handlingsplaner i de nye demokratiene.

Mål

De overordnede prioriteringene for Norges innsats i Europarådet er å bidra til et handlekraftig Europaråd for å styrke menneskerettigheter, demokrati og rettsstat.

Regjeringens viktigste mål for samarbeidet i 2014 er å:

- fortsette arbeidet for å sikre menneskerettsdomstolens fremtid og effektivitet, bl.a. ved å fokusere på bedre etterlevelse av dommer som avdekker strukturelle problemer i medlemsstatene,
- aktivt støtte opp om Europarådets innsats for å bekjempe diskriminering og å fremme økt toleranse, for dermed å motvirke hatytringer, radikaliserings og populisme.
- medvirke til at stater i organisasjonens naboregioner utvikler seg i retning av Europarådets verdier.
- videreføre reformprosessen og konsolidere gjennomførte reformtiltak for ytterligere å modernisere organisasjonen.
- videreutvikle samarbeidet og koordineringen mellom Europarådet og andre internasjonale organisasjoner, særlig EU og OSSE.

Rapport 2012

Reformprosessen som generalsekretær Jagland iverksatte, pågår fortsatt, og arbeidet har så langt gjort Europarådet mer målrettet og konsentrert om kjerneområdene, samtidig som organisasjonen er i stand til å reagere raskere på nye utfordringer. Organisasjonen tar aktivt del i politisk utfordrende spørsmål som preger det interkulturelle Europa. Generalsekretærens initiativ har satt tverrkulturell dialog og minoritetsbeskyttelse på dagsorden, med særlig fokus på rombefolkningen. I tillegg har hatytringer vært et sentralt tema. Norge yter et bidrag til dette arbeidet blant annet ved å støtte opp under prosjekter hvor Det europeiske Wergelandsenteret er involvert.

Europarådet utfører et omfattende arbeid for å påse at medlemsstatene følger opp sine forpliktelser. Situasjonen i Sør-Kaukasus og på Vest-Balkan har preget arbeidet også i 2012. Det gjelder særlig den fastlåste konflikten mellom Georgia og Russland om utbryterområdene Sør-Ossetia og Abkhasia, situasjonen i Kosovo og situasjonen i Bosnia-Hercegovina. Norge bidro også i 2012 med støtte til handlingsplaner som Europarådet har utviklet for enkelte land. Støtten kanaliseres over rammeavtalen mellom Europarådet og Norge fra 2011. Tilsvarende brukes rammeavtalen for norsk støtte til Europarådets naboskapspolitikk. Som ledd i gjennomføringen av naboskapspolitikken i sør ble det i 2012 undertegnet handlingsplaner mellom Europarådet og henholdsvis Tunisia, Marokko og Jordan. Norge støtter aktivt opp under dette arbeidet.

Europarådet og sekretariatet for EØS-midlene fulgte i 2012 opp samarbeidsavtalen fra året før som innebærer at Europarådet vil bidra med sin kompetanse innenfor kjerneområder som justisreform, domstoler, minoriteter, rasisme og diskriminering inkludert rom befolkning, innen programmer som er relevante under EØS-midlene.

Det norsk-initierte menneskerettsfondet, opprettet i 2008, støtter prosjekter for å forbedre den nasjonale gjennomføringen av Menneskerettskonvensjonen og å bidra til å redusere antall klager til domstolen. Norge og andre givere har så langt bidratt med ca. 9,2 mill. euro til fondet.

Etter en lengre dialog om Nord-Sør-senterets profil og prioriteringer valgte Norge i 2012 å tre ut av senteret. Til grunn for beslutningen lå en manglende oppfyllelse av senterets mandat.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 34,454 mill. kroner.

Internasjonale råvareavtaler

Mål

Bevilgningen dekker Norges forpliktelser til Den internasjonale kaffeorganisasjonen (ICO). Midlene skal sette organisasjonen i stand til å bidra med statistikk- og informasjonsarbeid samt noe faglig bistand.

Kaffe er en viktig eksportvare for mange utviklingsland. Det er den nest største omsatte råvare i verdi etter olje. Samarbeidet innen kaffeorganisasjonen er viktig for å fremme bedre forhold og bærekraftighet innenfor denne sektoren. Norge arbeider for at ICO skal fremme bærekraftighet i bred forstand – økonomisk, sosial og miljømessig.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 227 000 kroner.

Ymse organisasjoner

1 Østersjørådet

Østersjørådet er et råd av utenriksministre og utgjør det sentrale koordinerende organet for det brede samarbeidet i Østersjøregionen. Norges deltakelse i rådet utgjør en del av norsk nærområdepolitikk. Alle 11 land i regionen samt Europakommisjonen er medlemmer. Finland har formannskapet i Østersjørådet for ett år, fra juli 2013 til juli 2014; deretter fortsetter Estland.

Mål

- Norge benytter Østersjørådet til politisk dialog og konkret prosjektsamarbeid i regionen.
- Norge slutter opp om Østersjørådets fem hovedprioriteringsområder og legger særlig vekt på bekjempelse av menneskehandel, maritim politikk, bærekraftighet og energi.
- Norge legger vekt på å se Østersjørådets arbeid i sammenheng med andre råd og organisasjoners mandater og oppgaver i regionen herunder Den nordlige dimensjon med sine partnerskap.

Rapport 2012

Tyskland hadde formannskapet frem til juli 2012 og ble avløst av Russland. Tyskland la særlig vekt på energisamarbeid. Russland har hatt fokus på økonomisk utvikling herunder innovasjon. Arbeidet med hovedprioriteringene fra det norske formannskapet i 2010/11, maritim politikk og bekjempelse av menneskehandel, er ført videre.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 1,67 mill. kroner til å dekke Norge pliktige bidrag.

Dette er tilnærmet likt bidraget for 2013. Beløpet vil i likhet med tidligere år gå med til å drifte Østersjørådets sekretariat i Stockholm inkludert noe prosjektarbeid. Den norske andelen av budsjettet er 12 pst.

2 Den internasjonale havrettsdomstol

Mål

Internasjonal stabilitet og fredelig utnyttelse av verdens havområder.

En styrking og utvikling av Havrettskonvensjonens system som den overordnede rettslige rammen for alle tiltak i marin sektor er en viktig målsetting for Norge.

Bakgrunn

Den internasjonale havrettsdomstol i Hamburg ble opprettet gjennom FNs havrettskonvensjon av 1982. Konvensjonspartene kan ved skriftlig erklæring akseptere denne domstolen og/eller en eller flere av de andre tvisteløsningsorganene som er listet opp for å løse tvister på en bindende måte. Havrettsdomstolen har en sentral rettskappende funksjon innen deler av den moderne havrett. Havrettskonvensjonen sikrer vesentlige

nasjonale interesser og fremmer internasjonal stabilitet som et balansert regelsett for fredelig utnyttelse av verdens havområder. Dette innebærer også aktivt å støtte opp om de institusjoner som er opprettet i medhold av Havrettskonvensjonen inkludert den internasjonale havbunnsmyndigheten nedenfor.

Rapport 2012

Havrettsdomstolen avholdt to sesjoner i 2012, og har for øyeblikket tre saker til behandling. I saken mellom Saint Vincent and the Grenadines og Spania om arrest av fartøyet M/V «Louisa», ventes det på endelig dom etter at det ble gjennomført muntlige høringer høsten 2012. Den andre saken gjelder en tvist mellom Panama og Guinea-Bissau om arrest av fartøyet «Virginia G», og den tredje saken gjelder forespørsel om en rådgivende uttalelse fra den vest-afrikanske fiskeriforvaltningsorganisasjonen SRFC. I 2012 ble det avsagt en dom i saken mellom Bangladesh og Myanmar om maritim avgrensning i Bengalbukta, og en beslutning om frigivelse av fartøyet «ARA Libertad» i saken mellom Argentina og Ghana.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 0,912 mill. kroner til dekning av Norges pliktige bidrag.

3 Havbunnsmyndigheten

Mål

Internasjonal stabilitet og fredelig utnyttelse av verdens havområder.

En styrking og utvikling av Havrettskonvensjonens system som den overordnede rettslige rammen for alle tiltak i marin sektor er en viktig målsetning for Norge.

Bakgrunn

Den internasjonale havbunnsmyndigheten er en av institusjonene etablert under FNs havrettskonvensjon av 1982. Havbunnsmyndigheten skal forvalte mineralressursene på havbunnen på de store havdyp utenfor nasjonal jurisdiksjon til gagn for hele menneskeheten. Den kan tildele rettigheter til å søke etter og utnytte forekomster i det internasjonale havbunnsområdet, og kan selv delta i slik virksomhet gjennom et særskilt foretak. Havbunnsmyndigheten vedtar regler, forskrifter og prosedyrer for undersøkelse og utnyttelse av mineralforekomster i det internasjonale hav-

bunnsområdet, og fører tilsyn med at regelverket overholdes.

Rapport 2012

Havbunnsmyndigheten vedtok i 2000 den såkalte mineralkoden, med regler for undersøkelse etter og kartlegging av mangannoduler. Mineralkoden er senere blitt utvidet med regler for undersøkelse etter og kartlegging av flermetalliske sulfider i 2010 og tilsvarende regler for koboltrike ferromanganesiske jordskorper i 2012. Havbunnsmyndigheten har inngått avtaler med flere såkalte pionerinvestorer, samt enkelte andre land og selskaper hvor det innvilges letetillatelse for 15 år. De to første lete- og utvinningstillatelsene for flermetalliske sulfider ble tildelt Russland og Kina under havbunnsmyndighetens 17. sesjon i 2011. Under havbunnsmyndighetens 18. sesjon i 2012 tildelte man ytterligere to lete- og utvinningstillatelse for flermetalliske sulfider, og tre tillatelse for mangannoduler. Det ble også vedtatt en miljøforvaltningsplan for Clarion Clipperton Sonen i Stillehavet.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 0,455 mill. kroner til dekning av Norges andel.

4 Internasjonale straffedomstoler

Jugoslaviadomstolen

Jugoslaviadomstolen (ICTY) ble etablert av Sikkerhetsrådet i 1993 (resolusjon nr. 827). Domstolens mandat er å straffefølge personer som er ansvarlige for folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser begått i det tidligere Jugoslavia etter 1. januar 1991. Domstolen har sete i Haag, Nederland.

Mål

Sikre et rettferdig rettsoppgjør etter konfliktene i det tidligere Jugoslavia.

Rapport 2012

Domstolen arbeider med å gjennomføre sin avslutningsstrategi. Alle domstolens saker er ferdig etterforsket, og det vil ikke bli tatt ut nye tiltaler. Etter de siste pågripelsene av Goran Hadzic og Ratko Mladic i henholdsvis mai og juli 2011, har domstolen ingen utestående arrestordre. Til sammen har domstolen tiltalt 161 personer. 136 av

de tiltalte har (per mai 2013) fått sin sak endelig avgjort, hvorav 18 er frifunnet. Det pågår fortsatt rettssaker mot 25 tiltalte, hvorav 12 førsteinstanssaker og 13 ankesaker. Domstolen anslår at de fleste av de gjenstående sakene vil være ferdigbehandlet i 2013, med unntak for sakene mot de siste pågrepne, Radovan Karadzic, Ratko Mladic og Goran Hadzic. Disse sakene antar domstolen at den ikke vil klare å avslutte innen 31. desember 2014, som FNs sikkerhetsråd har angitt som slutt dato for domstolens virksomhet i resolusjon 1966 (2010). Domstolen fortsetter å slite med personellflukt i siste fase av sin virksomhet, noe som påvirker domstolens effektivitet.

Som ledd i domstolens avslutningsstrategi har domstolen overført saker mot 13 tiltalte til nasjonale domstoler. Disse sakene involverer mellomledere og tjenestemenn på lavere nivå. En forutsetning for overføring har vært oppbygging av effektive og betryggende nasjonale rettssystemer og støtte til dette inngår i domstolens avslutningsstrategi.

Norge har aktivt støttet arbeidet i ICTY. Tribunalet spiller en viktig rolle i det langsiktige forsonings- og gjenoppbyggingsarbeidet i det tidligere Jugoslavia. Norge har inngått en soningsavtale med domstolen, og man har gjennomført en lovgivning som fullt ut gjør Norge i stand til å samarbeide med og yte assistanse til domstolen. Norge har støttet domstolens outreach-program, som ved å bringe rettsoppgjøret nærmere folket bidrar til økt kunnskap om, forståelse for og oppslutning om domstolens rolle. Fra norsk side vil man fortsatt arbeide for at domstolen sikres tilstrekkelige ressurser og gode arbeidsforhold, slik at den kan få fullført sitt mandat.

Rwandadomstolen

Den internasjonale straffedomstol for Rwanda (ICTR) ble etablert av FNs sikkerhetsråd i 1994 (resolusjon nr. 955). Domstolens mandat er å straffeforfølge alvorlige brudd på internasjonal humanitærrett i forbindelse med folkemordet i Rwanda i perioden mellom 1. januar og 31. desember 1994.

Mål

Sikre et rettferdig rettsoppgjør etter konflikten i Rwanda.

Rapport 2012

Domstolen arbeider med å gjennomføre sin slutføringsstrategi. Per mai 2013 var sakene mot alle domstolens 93 tiltalte avsluttet i første instans. Herunder var det avsagt 55 førsteinstansedommer mot 75 tiltalte, ti saker var blitt overført til Rwandas nasjonale domstoler (mot fire pågrepne og mot seks tiltalte som fortsatt er på flukt) og saker mot tre topp-prioriterte tiltalte var blitt overført til Mekanismen for internasjonale straffedomstoler («MICT»), jf. nedenfor om denne. I tillegg var to tiltaler blitt trukket tilbake og tre tiltalte hadde avgått ved døden før eller under rettsaken mot dem. Domstolen avsa sin aller siste dom i første instans i desember 2012.

Videre har ankesaker blitt avsluttet mht. 46 tiltalte. Målet er at alle ankesakene skal være avsluttet innen utgangen av 2014, med unntak for én sak (*Butare*-saken) som først forventes å være avsluttet innen juli 2015. Også ICTR sliter med personellflukt under avslutningen av sitt mandat, noe som kan påvirke domstolens effektivitet.

Ni av domstolens tiltalte er fortsatt på flukt. Ansvaret for å oppspore og pågripe disse, samt stille disse for retten, ligger imidlertid nå for seks av sakene hos Rwanda og for tre av sakene hos Mekanismen for internasjonale straffedomstoler.

Norge har aktivt støttet etableringen av og arbeidet i ICTR, som spiller en viktig rolle i det langsiktige forsonings- og gjenoppbyggingsarbeidet i regionen. Overføring av saker det er tatt ut tiltale i, har forutsatt utbedringer i det rwandiske rettssystemet. Domstolen og det internasjonale samfunn har arbeidet aktivt for å bidra til slike forbedringer, noe som har gitt resultater og tillatt at saker nå har blitt overført til det rwandiske rettsvesenet, som forutsatt i domstolens avslutningsstrategi.

Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT)

Mål

Sikre slutføringen av rettferdige rettsoppgjør etter konfliktene i det tidligere Jugoslavia og Rwanda.

Bakgrunn/Situasjonsbeskrivelse

Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT) ble besluttet etablert av FNs sikkerhetsråd 22. desember 2010 (resolusjon nr. 1966). Mekanismen har som funksjon å fullføre de gjenværende oppgavene i Jugoslaviadomstolen

(ICTY) og Rwandadomstolen (ICTR) etter at disse domstolene har avsluttet sin virksomhet. Mekanismen vil videreføre ICTYs og ICTRs jurisdiksjon, rettigheter, forpliktelser og vesentlige oppgaver, herunder behandle evt. straffesaker mot personer som det er utstedt arrestordre mot, men som fortsatt ikke er pågrepet og overlevert domstolen, samt evt. utestående ankesaker. I tillegg vil mekanismen håndtere den løpende administrasjon knyttet til pådømte saker, slik som forvaltning av arkiver, søknader om prøveløslatelse, vitnebeskyttelse etc. I vedtaket konkluderte rådet med at mekanismen bør være en liten, midlertidig og effektiv struktur, med funksjoner og størrelse som avtar over tid, med et lite antall ansatte som står i forhold til de reduserte arbeidsoppgavene.

Rapport 2012

Mekanismens avdeling for Rwanda-domstolen, som ligger i Arusha, Tanzania, åpnet 1. juli 2012, mens avdelingen for Jugoslaviadomstolen vil åpne i Haag 1. juli 2013. Mekanismen har allerede overtatt flesteparten av de gjenstående rettslige funksjonene ved Rwanda-tribunalet, og Jugoslaviadomstolen har begynt forberedelser til tilsvarende overføring til mekanismen. Det vil være overlappende virksomhet ved domstolene og mekanismen i en overgangsfase.

Budsjett 2014

Det foreslås avsatt 11,65 mill. kroner for å dekke Norges pliktige bidrag til FNs internasjonale straffedomstoler, herunder 6,1 mill. kroner til Jugoslaviadomstolen, 4,3 mill. kroner for å dekke Norges pliktige bidrag til Rwandadomstolen og 1,2 mill. for å dekke Norges pliktige bidrag til Mekanismen for internasjonale straffedomstoler.

5 Den internasjonale straffedomstol

Mål

Sikre straffeansvar for de alvorligste internasjonale forbrytelser og dermed bidra til forsoning og langsiktig fred og stabilitet.

Situasjonsbeskrivelse

Den internasjonale straffedomstol (ICC) er en fast, internasjonal domstol med myndighet til å straffeforfølge og dømme enkeltindivider for fol-

kemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. Domstolen er opprettet gjennom en traktat (Roma-vedtektene) av 17. juli 1998. Norge ratifiserte traktaten 16. februar 2000. Roma-vedtektene trådte i kraft den 1. juli 2002. Domstolen har jurisdiksjon dersom forbrytelsen har funnet sted på territoriet til en statspart eller dersom forbryteren er borger av en statspart. Videre vil både enkeltstater og FNs sikkerhetsråd kunne bringe situasjoner inn for domstolen, og hovedanklageren kan på gitte vilkår iverksette etterforskning på eget initiativ. Domstolen bidrar til å bekjempe straffrihet for de alvorligste forbryterne av internasjonal karakter. Domstolens sete ligger i Haag, Nederland.

Rapport 2012

ICC behandler for tiden atten saker i åtte ulike situasjoner hvor det har skjedd internasjonale forbrytelser: (Den demokratiske republikken) Kongo, Den sentralafrikanske republikk, Uganda, Mali, Kenya, Elfenbenskysten, Sudan/Darfur og Libya. Når det gjelder de fire førstnevnte situasjonene, er ICCs kompetansegrunnlag at de berørte statene har henvist saken til domstolen. For situasjonen i Kenya og Elfenbenskysten har hovedanklager fått tillatelse fra domstolen til å igangsette formell etterforskning. Når det gjelder situasjonene i Sudan/Darfur og i Libya, har ICC kompetanse som følge av at FNs sikkerhetsråd har henvist saken til domstolen.

Anklage er tatt ut, eller formell etterforskning er besluttet iverksatt, i de nevnte åtte situasjonene, og pågår fortsatt per mai 2013. Hovedanklagerens kontor har også offentliggjort iverksettelse av innledende undersøkelser i enkelte andre områder med tanke på eventuell formell etterforskning, hvorav etterforskningen i tre situasjoner nå er innstilt (Irak, Venezuela og Palestina), mens det fortsatt er pågående innledende undersøkelser i Afghanistan, Colombia, Georgia, Guinea, Honduras, Komorene, Korea og Nigeria.

Norge har hele tiden tilhørt pådrivergruppen med hensyn til støtte til etableringen og driften av en permanent straffedomstol. Norge ser ICC som et viktig bidrag til demokratisering, rettsstatsbygging og fredsbygging etter væpnede konflikter.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 11,7 mill. kroner.

6 Sekretariatet for Antarktistraktatsamarbeidet

Mål

Et sekretariat for samarbeidet under Antarktistraktaten ble opprettet i 2004 i Buenos Aires. Sekretariatet skal styrke og legge til rette for samarbeidet mellom partene til Antarktistraktaten. Viktigste oppgave er å betjene det årlige konsultative møtet under Antarktistraktaten (Antarctic Treaty Consultative Meeting, ATCM) i nært samarbeid med vertslandet. En annen viktig oppgave er informasjonsspredning om Antarktistraktat-systemet og aktiviteter i Antarktis.

Situasjonsbeskrivelse

Ved avslutningen av annen verdenskrig hevdet syv land suverenitetskrav i Antarktis (Storbritannia, Australia, Frankrike, New Zealand, Norge, Chile og Argentina). Storbritannias, Chiles og Argentinas kravområder dekker delvis hverandre. I tillegg hevdet USA og Sovjetunionen at de, uten å anerkjenne kravene og uten selv å fremme krav, hadde grunnlag for krav i Antarktis. Det vellykkede internasjonale forskningssamarbeidet som ble gjennomført i Antarktis under det internasjonale geofysiske år i 1957–58 la grunnlaget for at Antarktistraktaten ble undertegnet i 1959. Traktaten sikrer Antarktis som et demilitarisert område. Det er fri inspeksjonsrett og fri tilgang for forskning. Miljøprotokollen setter strenge rammer for all tilstedeværelse og virksomhet på kontinentet. Striden om suverenitetsspørsmålene er lagt til side ved at partene er enige om at verken traktaten selv eller tiltak truffet i dens gyldighetstid skal foregripe (prejudisere) partenes syn på suverenitetsspørsmålet. Alle traktatparter med særlig interesse og forskningsinnsats møtes til et årlig møte for å drøfte spørsmål av felles interesse og treffe beslutninger om forvaltningen av Antarktis. Traktatsamarbeidet har skjermet Antarktis for konsekvenser av endringer i verdenspolitikken og har åpnet for et enestående internasjonalt vitenskapelig samarbeid og lagt grunnlaget for internasjonalt samarbeid for helhetlig forvaltning og vern av miljøet.

Rapport 2012

Sekretariatet har for tiden ni ansatte. Sentrale oppgaver i 2012 var forberedelse og gjennomføring av det 35. konsultative møtet under Antarktistraktaten (ATCM XXXV) i Hobart, Australia, og forberedelse av ATCM XXXVI i Brussel, Belgia. Arbeidet

med utvikling av en arkivdatabase for alle dokumenter og vedtak fra traktatmøtene, informasjonsspredning og teknisk støtte til intersejonelt arbeid er videreført.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 354 000 kroner.

7. Det internasjonale Barentssekretariatet

Mål

Det internasjonale Barentssekretariatet (IBS) ble opprettet i Kirkenes i 2007/08. Det har til oppgave å bistå formannskapene i Barents euro-arktiske råd og Barents regionråd teknisk og administrativt, og skal representere en institusjonell hukommelse for Barentssamarbeidet, samt bistå med spredning av informasjon om Barentsspørsmål. Det skal også bistå med prosjektgjennomføring.

Rapport 2012

Sekretariatet har tre faste stillinger. Det har også en midlertidig medarbeider for urfolksspørsmål, og hadde i deler av 2012 en midlertidig medarbeider for prosjektfinansiering. Det var gjennom hele året nær kontakt mellom IBS og det norske formannskapet i Barentsrådet.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås avsatt 2,29 mill.kroner.

Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE)

Mål

Det overordnede målet for Norges innsats i OSSE er å fremme stabilitet og sikkerhet i vår del av verden, hvor OSSE for Norges del utfyller den rolle NATO og andre internasjonale organisasjoner spiller. Norske interesser er videre knyttet til særskilte områder, hvor menneskerettigheter, demokrati og godt styresett har en sentral plass. Likestilling og beskyttelse av minoriteter har også høy prioritet. For øvrig vil Norge bidra til å fremme følgende av organisasjonens mål:

- forebygging av konflikter,
- håndtering av transnasjonale sikkerhetstrusler, som organisert kriminalitet, menneskehandel, terrorisme og smugling av narkotika,
- nedrustning og tillitsskapende tiltak,
- stabile demokratier med respekt for menneskerettighetene

- oppfyllelse av det enkelte lands medlemskapsforpliktelser.

Situasjonsbeskrivelse

OSSE er et viktig forum for dialog og samarbeid om sikkerhet i hele det euroasiatiske området, der landene i Europa og Eurasia, USA og Canada, samt Russland deltar. En rekke av utfordringene i regionen kan kun møtes gjennom et bredt samarbeid. OSSE arbeider innenfor tre dimensjoner, den politisk-militære dimensjon, den økonomiske-miljømessige dimensjon og den såkalte menneskelige dimensjon, som fokuserer på demokrati, godt styresett og menneskerettigheter i deltakerlandene. Sentralt i dette arbeidet er de tre uavhengige institusjonene: Kontoret for demokratiske institusjoner (ODIHR), høykommisæreren for nasjonale minoriteter og representanten for mediefrihet. I tillegg kommer OSSEs omfattende feltnærver med 15 kontorer på Vest-Balkan, i Sør-Kaukasus, Øst-Europa og Sentral-Asia. Regjeringen legger vekt på å opprettholde disse kontorene inntil mandatene er oppfylt.

Rapport 2012

Samarbeidet i OSSE i 2012 var preget av betydelige ulikheter i tilnærmingen til sentrale spørsmål og av mange uløste konflikter. Det var ingen fremgang i konflikten om utbryterområdene i Georgia, og forhandlingene om Nagorno-Karabakh var fortsatt fastlåst. Derimot var det tilløp til positiv dynamikk i forholdet mellom partene i Transnistria-konflikten, og det ukrainske formannskapet (2013) gir dette arbeidet høy prioritet.

Det irske OSSE-formannskapet satte seg tidlig som mål å få landene til å enes om et «Helsinki+40» dokument som skulle utgjøre et veikart for de neste tre formannskapene (Ukraina, Sveits og Serbia). Det viste seg imidlertid vanskelig å komme til enighet, og under ministermøtet i Dublin endte det kun med et vedtak om en skisse for det videre arbeidet. Utover dette var det ikke enighet om noen resultater fra ministermøtet, og for andre år på rad ble det sammenbrudd i forhandlingene om alle tekster innen menneskerettigheter og demokratiutvikling. Arbeidet med videreutvikling av konvensjonell rustningskontroll i Europa har også vært preget av svak framdrift. Norge er tilfreds med at Mongolia ble tatt opp som den 57. deltakerstaten i OSSE i november 2012 og deltok på sitt første ministermøte i Dublin.

Menneskerettighetssituasjonen i Hviterussland er ikke blitt bedre det siste året, og Norge har i egne innlegg i OSSEs råd rettet hard kritikk mot myndighetenes overgrep mot egne borgere. Regjeringen beklager at Hviterussland har avvirket OSSE-kontoret i Minsk, noe som ytterligere har redusert organisasjonens informasjonstilgang. Det er også beklagelig at det ikke har vist seg mulig å oppnå enighet om å gjenopprette et OSSE-nærvær i Georgia.

Norge har også i 2012 gitt sterk støtte til uavhengigheten til OSSEs kontor for demokratiske institusjoner og menneskelige rettigheter (ODIHR), OSSEs høykommisær for nasjonale minoriteter, og representanten for mediefrihet.

Budsjett 2014

Norges andel av OSSEs regulære budsjett er 2,05 pst., mens andelen av den såkalte Wien-skalaen for støtte til sendelag er 2,07 pst. Dette utgjør samlet 23 mill. kroner. Av dette bidraget klassifiserer 74 pst. som offisiell utviklingshjelp (ODA) som bevilges under kap. 170, post 78 under programområde 03.

For 2014 foreslås bevilget totalt 6,1 mill. kroner under programområde 02.

Tilskudd til EFTA og EFTA-organer

1 EFTA-sekretariatet

Mål

Sekretariatets hovedoppgave er å fremme EFTAs samlede interesser både i en EØS-sammenheng og overfor tredjeland, herunder å sikre en effektiv beslutningsprosess og en parallell regelutvikling i EU og EØS. Sekretariatet har et viktig koordineringsansvar for gjennomføringen av EØS-avtalen i forhold til EU, i første rekke Kommisjonen og EUs utenriktstjeneste (EEAS), men også Europaparlamentet og EU-rådet. EFTA-sekretariatet betjener komitéstrukturen i EØS og EFTA-sidens arbeid med utvikling av nytt EØS-regelverk, herunder EFTA-statenes deltakelse i EUs byråer og institusjoner. I EFTAs arbeid overfor tredjeland bistår sekretariatet medlemslandene med nødvendig ekspertise og tilretteleggelse i forhandlinger og gjennomføring av frihandelsavtaler med land utenfor EU.

Rapport 2012

Arbeidet var konsentrert om den løpende oppdatering av EØS-avtalen, samt drøftelser med Kom-

misjonen og EUs utenrikstjeneste om utestående saker. Det ble innlemmet 486 rettsaker i EØS-avtalen, herunder viktige rettsaker om forbrukerrettigheter, gjesting i mobilnett, handel med utslippskvoter, bompenger (Eurovignette), varepakken, audiovisuelle medietjenester og maritim sikkerhet. Det ble også arbeidet for å redusere antallet EØS-relevante rettsaker som er trådt i kraft i EU, men som ennå ikke er innlemmet i EØS-avtalen. Ved utgangen av 2012 hadde EFTA iverksatt 23 frihandelsavtaler med i alt 27 partnerland utenfor EU. I løpet av 2012 trådte frihandelsavtalene med Hong Kong SAR, Montenegro og Ukraina i kraft. Forhandlingene med tollunionen Russland, Hviterussland og Kasakhstan (RuBeKa), Bosnia og Herzegovina og Sentral-Amerika, India, Indonesia og Vietnam ble videreført.

2 Overvåkingsorganet (ESA)

Mål

Overvåkingsorganets hovedoppgave er å føre tilsyn med at EØS/EFTA-landene gjennomfører og anvender reglene i EØS-avtalen i samsvar med avtalens forpliktelser. En viktig oppgave for overvåkingsorganet er å håndheve regelverket innenfor områdene offentlige innkjøp, statsstøtte og konkurranse.

Rapport 2012

Hovedoppgaven til ESA er knyttet til en omfattende generell overvåking av landenes gjennomføring i nasjonal rett av de EU-rettsaker som inngår i EØS-avtalen. Ved utgangen av 2012 var det innlemmet om lag 9300 slike rettsaker i EØS-avtalen. Ved utgangen av 2012 hadde ESA 543 pågående saker med EØS/EFTA-landene. Dette er betydelig lavere enn toppåret 2007 (662 saker), og er resultatet av et bevisst arbeid for å redusere saksbehandlingstiden. I 2012 åpnet ESA 209 saker mot Norge, mens et tilsvarende antall saker ble avsluttet. I følge ESAs resultattavle, hadde Norge pr. februar 2013 gjennomført 99,3 prosent av direktivene for det indre marked.

ESAs arbeid var i 2012 preget av arbeidet med saker som skyldtes manglende gjennomføring av nytt EØS-regelverk. Tre hundre saker ble åpnet. To tredjedeler av disse gjaldt Island. Statsstøttekontroll er en annen viktig side av virksomheten. I 2012 godkjente ESA miljøstøtte fra Norge til energisektoren og energikrevende industri (Mongstad, Södra Cell Tofte, Akershus Energi og Eidsiva Energi) på til sammen 3,14 mrd. kroner.

3 EFTA-domstolen

Mål

EFTA-domstolen oppgave er å behandle de saker som ligger under domstolens kompetanse etter avtalen mellom EFTA-statene om opprettelse av et overvåkingsorgan og en domstol (ODA). Dette er, for det første, saker som er anlagt mot en EFTA-stat med påstand om at staten har brutt EØS-avtalen (traktatbruddssaker). Videre behandler domstolen klager over vedtak truffet av ESA, enten fremsatt av private rettssubjekter eller av en EFTA-stat. For det tredje, avgir domstolen rådgivende uttalelser om fortolkning av EØS-avtalen på anmodning fra nasjonale domstoler.

Rapport 2012

Domstolen avgjorde femten saker i 2011. Fem av disse var traktatbruddssaker, herav tre mot Norge. I én sak kom ESA til at Hurtigruten hadde mottatt ulovlig statsstøtte. I en annen sak kom ESA til at norske begrensninger på eierskap i verdipapirsentraler var i strid med EØS-avtalen. Videre behandlet domstolen åtte prejudisielle foreleggelse, hvorav to var forelagt av norske domstoler, én om skatt i forbindelse med flytting av virksomheten til et annet land, og én om arbeids- og ansettelsesvilkår for arbeidstakere utsendt fra en annen EØS-stat. I konkurransesaken vedrørende Posten Norge fikk ESA medhold i at Posten Norge hadde misbrukt sin dominerende posisjon i markedet for utlevering over disk av pakker fra bedrifter til forbrukere.

Budsjett 2014

EFTA og EFTA-organer

Bevilgningen dekker de norske bidrag til EFTAs organer: EFTA-sekretariatet, Overvåkingsorganet (ESA) og EFTA-domstolen. EFTA-organenes budsjett går i hovedsak til personell og drift. I tillegg finansieres tilskudd til faglig bistand og andre støtteprosjekter overfor tredjeland over EFTA-sekretariatets budsjett. Det forventes ingen vesentlige endringer i EFTA-organenes budsjetter for 2014. I 2013 er Norges budsjettandel for EFTA-sekretariatet 55,85pst. For EØS-organene ESA og EFTA-domstolen, der Sveits ikke er bidragsyter, er budsjettandelen 89 pst.

For 2014 foreslås bevilget totalt 208,7 mill. kroner, fordelt med:

- 86,5 mill. kroner til EFTA-sekretariatet
- 92 mill. kroner til ESA
- 30,2 mill. kroner til EFTA-domstolen

Tilskudd til Nordisk Ministerråds virksomhet

Mål

Formålet er å bidra til bedre resultater på nasjonalt nivå gjennom nordisk samarbeid, få gjennomslag for nordisk politikk internasjonalt og forenkle folks hverdag i Norden. For å oppnå dette er det også viktig å sikre fornying, aktualisering og effektivisering av samarbeidet.

Situasjonsbeskrivelse

Det formelle nordiske regjeringssamarbeidet er et mellomstatlig samarbeid, forvaltet av Nordisk ministerråd. Statsministrene har det overordnede ansvar for samarbeidet, mens samarbeidsministrene har det løpende koordineringsansvar. Norge har et bredt engasjement innenfor Nordisk ministerråd og arbeider for å effektivisere og aktualisere samarbeidet og det svenske formannskapet i Nordisk ministerråd i 2013 vil legge opp til at samarbeidsministerne diskuterer visjoner for samarbeidet på sine møter. .

Rapport 2012

Norge hadde formannskapet i Nordisk ministerråd i 2012. Hovedtema var en bærekraftig utvikling av velferdsstaten i et nordisk perspektiv. Det norske formannskapet satte søkelyset på hvordan en kan møte de ulike utfordringer som de nordiske velferdsstater står overfor, og skape oppmerksomhet om disse. Arbeidet med grensehindre, kultur og språk, utdanning og forskning, klima og miljø er andre viktige oppgaver under formannskapet. Samarbeidsministrene vedtok i 2012 rammene for et nytt prioriteringsbudsjett som vil åpne for dette. Prioriteringsbudsjettet skal brukes til spesielt prioriterte områder og engasjere formannskapet i mer langsiktige satsinger, samtidig som formannskapet får en større sum til sine prioriterte prosjekter. Sverige er dermed det første landet som benytter det nye prioriteringsbudsjettet. De andre landene har spilt inn forslag til bruk av øvrige midler innenfor prioriteringsbudsjettet. Statsministerne vedtok i juni 2012 at det nordiske helsesamarbeidet skulle utvides. I april 2012 ble det i alle nordiske parlamenter avholdt debatter om grensehindre i Norden og hvordan få bukt med disse. En arbeidsgruppe som ble nedsatt under det norske formannskapet har arbeidet frem en ny handlingsplan for arbeidet med grensehindre. Denne skal legges frem

under Nordisk Råds sesjon i Oslo i november 2013. Fagdepartementene vart aktive innenfor sine respektive ministerråds- og embetsmannskomiteer i 2012.

Budsjett 2014

Andelen er en BNI-basert nordisk fordelingsnøkkel.

Det foreslås avsatt 279,7 mill. kroner i 2014.

Norge har formannskapet i Nordisk Råd i 2013 og regjeringen vil være vert for mottagelsen etter Nordisk Råds prisutdeling.

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD)

Mål

Regjeringen vil bidra gjennom aktiv norsk medvirkning i OECDs råd, komiteer og arbeidsgrupper til at:

- OECD skal befeste sin posisjon som et sentralt samarbeidsforum i møtet med globaliserings utfordringer i det 21. århundre;
- OECD bidrar gjennom analyser og anbefalinger til å utvikle balansert og bærekraftig vekst for sine medlemmer;
- OECDs ekspertise på miljøområdet opprettholdes som en viktig premisseleverandør i den globale klimadebatten;
- OECD bruker sin tverrfaglige styrke til å bidra til globale løsninger, som også inkluderer utviklingsland;
- Russlands tiltredelse som medlem i OECD gjennomføres på en ryddig og grundig måte.

Situasjonsbeskrivelse

OECD har 34 medlemsland og er et forum hvor Norge møter de største aktørene i verdensøkonomien som for eksempel G7-landene og sentrale G20-aktører. OECD har de senere år innledet samarbeid med viktige ikke-vestlige medlemsland som Kina, India, Sør-Afrika, Brasil og Indonesia som innehar en stadig viktigere rolle i verdensøkonomien.

OECD håndterer felles problemstillinger innenfor økonomi, miljø, handel, utvikling, utdanning, sosiale spørsmål og en rekke andre områder. OECDs analyser er viktige innspill til den nasjonale politikutforming og de fleste norske departementer er involvert i arbeidet.

Rapport 2012

OECD er en sentral bidragsyter til G-20 landenes reformarbeid, og organisasjonen spiller en viktig rolle på områder som klima, antikorrupsjon og i arbeidet mot skatteparadiser. Det har vært fokusert på å styrke OECDs utadrettede virksomhet og relevans i en verden preget av en ny økonomisk maktbalanse. Som ledd i arbeidet for å finne nye og bærekraftige områder for økonomisk vekst, har organisasjonen særlig jobbet med grønn vekst og sysselsetting. Regjeringen har arbeidet for å utnytte bedre OECDs tverrfaglige styrke ved å fremme mer horisontalt samarbeid innenfor organisasjonen og inkludering av utviklingsaspektet for å sikre globale løsninger. OECD fortsetter forhandlingene med Russland om medlemskap der målsettingen er å avslutte forhandlingene om tiltrædelse i løpet av 2014.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås det bevilget 26 mill. kroner.

Det fremmes i tillegg forslag om at Stortinget samtykker i at Norge slutter seg til toårig budsjettvedtak i OECD, jf. forslag til romertallsvedtak.

Verdens handelsorganisasjon (WTO)

Mål

Regjeringen vil bidra, gjennom Norges aktive deltakelse i WTO, til:

- å videreutvikle WTOs regelverk;
- å sikre implementeringen av WTOs regelverk som et best mulig redskap for rettferdig global styring på handelsområdet;
- konstruktivt å føre Doha-runden frem til et tilfredsstillende sluttresultat. Regjeringen legger i den forbindelse stor vekt på at utviklingslandenes, og spesielt de minst utviklede landenes, interesser ivaretas i forhandlingene.

Regjeringen prioriterer også arbeidet med den norske tvistesak i WTO om EUs restriksjoner mot handel med selprodukter.

Situasjonsbeskrivelse

WTO hadde i mars 2013 159 medlemmer. Russland og Vanuatu ble medlemmer i august 2012, mens medlemskapet for Tadsjikistan og Laos trådte hhv. i kraft februar og mars 2013. Ytterligere 24 land forhandler om medlemskap. Organisasjonen har som hovedmålsetting å videreutvikle et regelbasert og åpent multilateralt handelssystem

for å skape bedre forutsetninger for økonomisk vekst og velferd, ikke minst i utviklingslandene. WTOs regelverk omfatter mange avtaler, herunder en avtale om juridisk bindende tvisteløsning. Siden WTO ble dannet i 1995, er det initiert over 450 tvistesaker under denne tvisteløsningsmekanismen, og Norge prioriterer arbeidet med tvistesaker i lys av den stadig viktigere rollen tvisteløsningssystemet har. Norge har sterk interesse av å delta i et bredt og forpliktende multilateralt handelssystem som bidrar til å gi norsk næringsliv stabile og forutsigbare rammevilkår. I likhet med Norge understreker de fleste av WTOs medlemsland, og ikke minst utviklingslandene, betydningen av å nå fram til et godt forhandlingsresultat i den såkalte Doha-runden. Det forhandles om en mindre pakke som inkluderer handelsfasilitering, utviklingsspørsmål og landbruk opp mot 9. ministerkonferanse, som skal holdes i desember 2013. I tillegg deltar Norge i forhandlinger om en ny avtale om handel med tjenester basert på WTOs avtale om handel med tjenester (GATS). Omkring 48 WTO-medlemmer (både u-land og i-land) deltar, men målsettingen er bredest mulig tilslutning fra WTOs medlemmer.

Rapport 2012

Doha-runden var preget av fortsatt manglende fremgang i 2012. Under WTOs 8. ministerkonferanse i desember 2011 erkjente medlemslandene at det ikke er mulig å slutføre forhandlingene ved å fortsette som før, og det var enighet om å forsøke andre tilnærminger for å skape fremdrift. Dette ga støtet til at en gruppe land, inklusiv Norge, startet drøftingen av muligheten for å forhandle fram en ny avtale om handel med tjenester. I desember 2012 ble det enighet om en ramme for forhandlingene. Norge videreførte også sin aktive deltakelse, både i det tekniske arbeidet og i prosessen for å revitalisere forhandlingene, på andre områder som handelsfasilitering og landbruk. Norge hadde formannskapet for WTOs hovedråd dette året, hvor en viktig oppgave på slutten ble forberedelsene for utvelgelse av ny generaldirektør for WTO. Ut over dette ble det regulære arbeidet i WTOs mange ulike organer ivarettatt. Ikke minst har WTO en viktig rolle i overvåkingen av medlemslandenes handelspolitikk og mulig proteksjonisme som følge av den økonomiske krisen. Norge har videreført sin deltakelse i forhandlinger om WTO-medlemskap for en rekke land. I tillegg til arbeidet med tvistesaken om EUs restriksjoner mot handel med selprodukter, deltok Norge som tredjepart i flere andre tvistesaker.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 10,3 mill. kroner.

Det fremmes forslag om at Stortinget som i foregående år samtykker i at Norge slutter seg til toårig budsjettvedtak i WTO, jf. forslag til romertallsvedtak.

Internasjonalt energisamarbeid**1 OECDs atomenergibyrå (NEA)****Situasjonsbeskrivelse**

NEAs oppgaver er å fremme bruk av atomenergi for fredelige formål. Norge deltar i NEAs arbeid. NEA er sekretariat for komiteen som ivaretar MNEPR-avtalen (multilateral juridisk rammeavtale for bistand til Russland på atom sikkerhetsområdet). Russland ble medlem av NEA fra 1.1.2013.

Mål

Sentrale mål for NEA er forskning, informasjonsutveksling og faglig bistand om driftssikkerhet og atomavfallsbehandling/-lagring ved atominstallasjoner i Sentral- og Øst-Europa.

Rapport 2012

Arbeidet for å slutføre spørsmålet om russisk medlemskap i NEA har vært en prioritert sak. Utvikling av god sikkerhetskultur står sentralt i NEAs bistand til land i Sentral- og Øst-Europa. De viktigste virkemidlene er samarbeidsprogrammer, utveksling av informasjon, seminarer og opphold for eksperter ved anlegg i NEAs medlemsland, inkludert ved Institutt for energiteknikk på Kjeller og i Halden. Et annet viktig tema i 2012 har vært oppfølging av Fukushima-reaktoren i Japan etter jordskjelvet.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 1,3 mill. kroner til OECDs atomenergibyrå (NEA).

2 Det internasjonale atomenergibyrådet (IAEA)**Situasjonsbeskrivelse**

IAEA spiller en sentral rolle i arbeidet for å hindre spredning av kjernefysiske våpen. Organisasjonen legger også til rette for fredelig utnyttelse av kjernekraft basert på strenge kontrollordninger. Den har utviklet en rekke instrumenter for å hindre at kjernefysisk materiale kommer på avveie eller

rammer miljøet. IAEA har et viktig ansvar for å påse at ikke-spredningsforpliktelsene i Avtalen om ikke-spredning av kjernevåpen (NPT) overholdes. IAEA arbeider aktivt for å avdekke ulovlige nettverk for spredning av kjernefysisk teknologi og materiale. Organisasjonen bistår utviklingsland med å nyttiggjøre seg kjernefysisk teknologi innen helse, landbruk, vannforsyning og miljøovervåking. IAEA forventer at bruken av kjernekraft vil øke i årene som kommer. Dette vil stille nye krav til trygghetsiltak for driften av kjernekraftanlegg og håndtering av avfall. Toppmøtet om kjernefysisk sikkerhet i Seoul i 2012 viste at det nå er større oppmerksomhet om kjernefysisk trygghet og sikkerhet. IAEA har en sentral rolle i dette som standardsetter, som rådgiver og som ressurs for kvalitetssikring av rutiner, regelverk og anlegg.

Mål

- Aktivt å ivareta det norske styrevervet i IAEAs fra høsten 2012 til 2014.
- Samle bred internasjonal politisk støtte til IAEAs oppgaver og sammen med andre medlemsland sikre de finansielle rammer for gjennomføringen av organisasjonens mandat.
- Styrke IAEAs ikke-spredningsarbeid og kontrolloppgaver i blant annet Iran, Syria og Nord-Korea.
- Følge opp relevante avtaler om beredskap, sikkerhet og trygghet, herunder konvensjonen om kjernefysisk sikkerhet og konvensjonen om tidlig varsling.
- Understøtte IAEAs muligheter til å utføre sikkerhetskontroll og verifikasjon av sivile kjernefysiske aktiviteter, begrense bruken av høyenergiuran i sivil sektor, og for å få plass internasjonale mekanismer for kjernefysisk brenselproduksjon.
- Styrke IAEAs innsats for kjernefysisk sikkerhet, trygghet og bistand til utviklingsland for bruk av kjernefysisk teknologi.
- Videreføre det norsk-britiske verifikasjonssamarbeidet og gi IAEA en tydeligere rolle i verifikasjon av nedrustning.
- Integrere likestillingsperspektivet i de ulike deler av organisasjonens arbeid og øke kvinneandelen på saksbehandler- og ledernivå.

Rapport 2012

Norge ble under generalforsamlingen i 2012 valgt inn i IAEAs styre for en to-års periode. Norge markerte sin støtte til IAEA ved å bidra med 5 mil-

lions kroner til IAEAs nye laboratorier i Seibersdorf for analyse av kjernefysiske prøver.

Den politisk sett viktigste rollen til IAEA har vært å følge spørsmålene knyttet til Iran, Syria og Nord-Koreas atomprogram. Fra norsk side har vi lagt stor vekt på IAEAs vaktfunksjon som kontrollmekanisme for NPT, for oppfølging av resolusjoner fra Sikkerhetsrådet i FN og for å framskaffe nøytral og troverdig informasjon om atomprogram i enkeltland.

Norge har i 2012 støttet IAEA i arbeidet for kjernefysisk trygghet på anlegg, i brenselproduksjon, under transport og avfallshåndtering, og i håndteringen av radioaktive kilder til bruk i industri, ved sykehus og i forskning. Norge har også bidratt til å styrke kjernefysisk trygghet i utviklingsland. IAEAs rolle i beredskapssituasjoner fikk stor oppmerksomhet i kjølvannet av atomulykken i Fukushima, et arbeid som er høyt prioritert fra norsk side.

Styrking av kjernefysisk sikkerhet har vært en annen norsk prioritet i 2012. For å minske spredningsrisikoen har Norge støttet opprettelsen av en multilateral brenselbank, og Norge har fortsatt sitt arbeid for å redusere bruk og lagre av høyanriket uran. I januar 2012 arrangerte Norge samme med Østerrike og Nuclear Threat Initiative (NTI) et IAEA-støttet symposium i Wien om temaet. Norge bidrar også til å styrke kjernefysisk sikkerhet i utviklingsland gjennom IAEAs frivillige fond for kjernefysisk sikkerhet.

Norge ble under Generalkonferansen bedt om å lede en arbeidsgruppe som skal utvikle frivillige retningslinjer for stat-til-stat kommunikasjon i forbindelse med transport av radioaktivt materiale til sjøs, et arbeid som slutføres i år.

Norge bidrar hvert år til IAEAs tekniske samarbeidsfond som er satt opp for å gi bistand til utnyttning av kjernekraft i utviklingsland.

Norge og Storbritannia har et forskningssamarbeid om hvordan en ikke-kjernevåpenstat og en kjernevåpenstat kan samarbeide innen verifikasjon av kjernefysisk nedrusting. Norge støtter også et prosjekt som søker å utvikle IAEAs rolle og kapasitet innen verifikasjon av nedrustning.

Budsjett 2014

Av det regulære bidraget forutsettes 33 pst. bevilget som offisiell utviklingshjelp (ODA) som budsjetteres under kap. 170, post 78 under programområde 03.

For 2014 foreslås bevilget 13 mill. kroner under programområde 02.

3 Det internasjonale energibyrå (IEA)

Situasjonsbeskrivelse

Energi- og klimarelaterte problemstillinger står høyt på den internasjonale dagsordenen. IEA er OECD-landenes samarbeidsorganisasjon innenfor energiområdet, og organisasjonens bidrag til energiforsyningssikkerhet er fortsatt av stor betydning. IEA spiller en stadig viktigere rolle når det gjelder analyse av globale energitrender og betydningen for fremtidens klima. IEAs analyser og tilhørende anbefalinger tillegges betydelig vekt. IEA spiller f.eks. en sentral rolle når det gjelder å fremme karbonfangst og lagring som nødvendig klimateknologi. Det er etablert dialoger med flere ikke-medlemsland, og det er startet en prosess hvor målet er tettere samarbeid (assosiering) med syv viktige partnerland (Russland, Kina, India, Brasil, Indonesia, Sør-Afrika og Mexico). IEA er en helt sentral organisasjon i internasjonal energi- og klimapolitikk og et viktig organ for å gjøre norske energipolitiske syn og interesser gjeldende.

Mål

IEAs målsetting er å bidra til forsyningssikkerhet for medlemslandene og fremme en mer bærekraftig energibruk. Gjennom analyser og rapporter er IEA en viktig premissleverandør både internasjonalt og i Norge til diskusjonene om globale energi- og klimautfordringer. Datainnsamling, analyse og utarbeidelse av energistatistikk er en sentral del av IEAs arbeid. Energisektorens rolle for klimapolitikken blir et stadig mer dominerende tema for organisasjonen, og en utvikling som Norge støtter. IEA er også blitt en aktiv deltager i den globale energidialogen mellom produsenter og konsumenter og IEA har som mål å utvide samarbeidet med ikke-medlemsland. Dette skyldes et stadig mer globalt energimarked, økende gjensidig økonomisk avhengighet land imellom og de globale miljø- og klimautfordringer.

Rapport 2012

Forsyningssikkerhet og energipolitikk som sikrer nasjonal og internasjonal økonomisk og sosial utvikling, samt globale klima- og miljøsyn, har stått sentralt på agendaen til IEA. IEA fokuserte i 2012 på endringene i det globale energilandskapet som følge av den raske fremveksten av ukonvensjonell (skifer)gass og olje i USA og de geopolitiske konsekvensene dette vil få, bl.a. for Midtøsten og Asia. Analyse av energisektorens betyd-

ning for klimautviklingen sto sentralt også i 2012, ikke minst gjennom publikasjonen World Energy Outlook som skisserer forskjellige energi- og utviklingsscenarioer. IEA bygde videre på fjorårets analyse av gassens sentrale plass i den fremtidige globale energimiks gjennom sitt arbeid for å fremme utbredelsen av ukonvensjonell gass på en bærekraftig og miljømessig forsvarlig måte. Andre sentrale tema som har vært i fokus er energieffektivisering, Iraks potensiale for økt oljeproduksjon, og behovet for å fremme satsingen på fornybar energi i både IEA-land og utviklingsland. IEA utvidet i 2012 sitt samarbeid med ikke-medlemsland, og startet en prosess med tanke på tettere samarbeid og tilknytning med viktige partnerland som bl.a. Kina, India, Brasil og Russland.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 2,154 mill. kroner.

4 Det europeiske energicharter (ECT)

Situasjonsbeskrivelse

På EUs toppmøte i 1990 tok Nederlands statsminister initiativ til et all-europeisk energicharter for å tilrettelegge for utenlandske investeringer innenfor energisektoren i det tidligere Sovjetunionen og Øst-Europa, samt integrere landenes energisektorer med Europa og verdensmarkedet. Basert på en politisk erklæring i 1991, ble traktaten om Det europeiske energicharter (ECT) inngått i 1994. Norge undertegnet traktaten, men har ikke ratifisert med begrunnelse i at traktatens tvisteløsningsmekanisme (internasjonal voldgift) er i strid med Grunnloven. Norge har imidlertid implementert charteret i praksis. ECT trådte i kraft i 1998 og i dag har alle 52 signaturstater ratifisert med unntak av Russland, Norge, Island, Hviterussland og Australia.

Mål

ECTs målsetting er å bidra til større sikkerhet i energileveranser, økt effektivitet i bruk av energi, reduksjon av miljøproblemer knyttet til energiaktiviteter og økte investeringer i slike aktiviteter i området som dekkes av chartersamarbeidet. Traktaten inneholder bestemmelser om langsiktig samarbeid, et liberalisert energimarked og beskyttelse av investeringer.

Rapport 2012

ECT har avholdt flere arbeidsgruppemøter og konferanser i 2012, i tillegg til den årlige ECT-konferansen som fant sted i Warszawa. En av hovedsakene var det videre arbeid med et veikart for modernisering av ECT. Bakgrunnen er Russlands initiativ til en konvensjon om internasjonal energisikkerhet og utviklingen av ECT som organisasjon. En permanent strategigruppe ledet av Norge møtes regelmessig og ser på mulige måter å modernisere energicharterprosessen på.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 0,5 mill. kroner.

5 Norsk deltakelse i Det nye byrået for fornybar energi (IRENA)

Situasjonsbeskrivelse

Norge undertegnet vedtektene for opprettelsen av Det nye byrået for fornybar energi (International Renewable Energy Agency – IRENA) i Bonn 26. januar 2009 og ratifiserte 4. september 2009. IRENA har nesten 120 medlemsland og er åpen for alle land som er medlem av FN. Abu Dhabi ble valgt til permanent hovedsete på den første generalforsamlingen i april 2011. IRENA fikk observatørstatus i FN i 2011.

Mål

Målsettingen er å utvikle IRENA til et kompetansesenter for å spre satsingen på bærekraftig fornybar energi globalt, ikke minst til utviklingsland og land med raskt voksende økonomi. Alle bærekraftige, fornybare energikilder omfattes av IRENAs virkeområde, herunder vannkraft. Ingen eksisterende internasjonal organisasjon har fremme av fornybar energi som sitt eneste formål. Norges har ambisjoner om å være en aktiv utenrikspolitisk aktør på energi- og klimaområdet og ønsker å bidra til at IRENA utvikles til en effektiv organisasjon som fremmer utbredelsen av bærekraftig fornybar energi globalt.

Rapport 2012

IRENA har gått fra en oppbyggingsfase inn i en mer operativ fase og har startet å levere produkter og tjenester som f.eks. arbeidsdokumenter om arbeidsplasser innen fornybar energi samt landstudier om tilrettelegging for fornybar energi i Afrika. IRENAs tjeneste «Renewable Readiness

Assessment» (RRA) er av mange utviklingsland blitt beskrevet som et meget viktig verktøy som allerede kan vise til gode resultater. RRA er en landprosess der man utarbeider oversikt over muligheter og utfordringer på fornybar energi i det enkelte land. Resultatene fra RRA blir deretter brukt som plattform for videre dialog mellom myndigheter, IRENA og andre utviklingsaktører om hvordan fornybarpotensialet skal realiseres. Et ti-talls RRAs er så langt blitt gjennomført. Norge er et av medlemmene i Global Renewable Energy Atlas, hvis formål er å innhente og gjøre tilgjengelig online informasjon, data og kartlegging av fornybarmuligheter. Fokuset har så langt vært på vind- og solenergi, men fremover vil innsatsen innen vannkraft, jordvarme og bioenergi styrkes. Norske bidrag i form av data og erfaringer er ønsket og blir verdsatt. IRENA har inngått flere samarbeidsavtaler med andre internasjonale organisasjoner, bl.a. med Det internasjonale energibyrådet (IEA) for å unngå duplisering av arbeid.

Budsjett 2014

Medlemslandenes finansielle bidrag skal baseres på FNs bidragsskala. Det norske bidraget til IRENA's driftsbudsjett i 2014 anslås til om lag 1,2 mill. kroner.

Multilaterale eksportkontrollfora

Situasjonsbeskrivelse

Norge deltar i alle de multilaterale eksportkontrollregimene, hvor varelistene og retningslinjer for kontroll med strategiske varer fastsettes. Australia-gruppen retter seg mot spredning av kjemiske og biologiske våpen, Nuclear Suppliers Group (NSG) og Zangger-komiteen mot spredning av kjernefysiske våpen, og regimet mot spredning av missilteknologi (MTCR) søker å hindre spredning av missiler for levering av slike våpen. Wassenaar-samarbeidet har som mål å samordne eksportkontrolltiltak for konvensjonelle våpen og høyteknologiske flerbruksvarer. Medlemslandene gjennomfører kontrollen i nasjonal rett og praksis.

Mål

Norge arbeider aktivt innenfor Wassenaar med sikte på drive frem enighet om høye eksportkontrollstandarder og informasjonsutveksling for å sikre en ansvarlig eksportkontroll når det gjelder konvensjonelt forsvarsmateriell. Norge vil videre arbeide aktivt for å sikre etterlevelse av internasjonale

ikke-spredningsforpliktelser. I den sammenheng har Norge påtatt seg formannskapet i MTCR i 2014–2015. Fra norsk side vil det legges stor vekt på å videreutvikle årvåkenhetsdialogen med ikke-medlemmer og relevante organisasjoner om spredning av missilteknologi og MØV, og vil som innkommende formannskap delta i disse dialogaktivitetene allerede fra 2013.

Rapport 2012

Det arbeides fortløpende for å sikre at norsk eksportkontroll holder høye internasjonale standarder. Et norsk forslag om å styrke Wassenaar-listen når det gjelder undervannsteknologi ble vedtatt i 2012. Som følge av at Norge har sluttet seg til et EØS-relevant direktiv om forenklet lisensiering innenfor EØS, er det fastsatt en ny eksportkontrollforskrift.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 180 000 kroner til å dekke Norges faste bidrag til Wassenaar-samarbeidet.

Marine ressurser

Kommisjonen for bevaring av levende marine ressurser i Antarktis (CCAMLR)

Situasjonsbeskrivelse

Norsk fiskeriaktivitet i Antarktis er regulert gjennom gjeldende internasjonale avtaler under Konvensjonen for bevaring av marine levende ressurser i Antarktis (CCAMLR). Organisasjonen er en integrert del av det internasjonale samarbeidet om Antarktis-spørsmål, hvor Norge er en sentral aktør. CCAMLR ligger langt fremme i bekjempelsen av urapportert, uregulert og ulovlig fiske (UUU-fiske) gjennom blant annet svartelisting av UUU-fiskefartøy, sentralisert satellittovervåking av lisensierte fiskefartøy og et internasjonalt system for fangstdokumentasjon. CCAMLR er blant de fiskeriorganisasjoner som er kommet lengst i anvendelse av en økosystembasert tilnærming i ressursforvaltningen. Norge er en betydelig krillfiskenasjon, og er en pådriver i arbeidet for en vitenskapelig basert forvaltning.

Mål

CCAMLR har som formål å forvalte levende marine ressurser i området rundt Antarktis.

Rapport 2012

Norske fartøy har deltatt i fisket etter både krill og tannfisk. Norske forpliktelser under CCAMLR er fulgt opp med overvåkings- og forskningstokt. Norge har fortsatt å støtte aktivt opp under Viten-

skapskomiteens arbeid for å legge til rette for vitenskapelig basert forvaltning.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 940 000 kroner.

Kap. 117 EØS- finansieringsordningene

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
72	EØS-finansieringsordningen 2004–2009, <i>kan overføres</i>	227 055		
73	Den norske finansieringsordningen 2004–2009, <i>kan overføres</i>	174 394		
74	Bilaterale samarbeidsprogram med Bulgaria og Romania 2007–2009, <i>kan overføres</i>	400		
75	EØS-finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	173 855	1 028 000	1 790 000
76	Den norske finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	137 817	869 000	1 520 000
Sum kap. 0117		713 521	1 897 000	3 310 000

Norge har siden etableringen av Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS) i 1994 bidratt til sosial og økonomisk utjevning i EØS. Støtten til EUs mindre velstående land gjennom ulike finansieringsordninger er siden 1994 på til sammen 3 272,5 mill. euro, hvorav 1 788,5 mill. euro utgjør forpliktelsen for perioden 2009–2014. Fra og med EU-utvidelsen i 2004 er EØS-midlene delt i to: en norsk finansieringsordning og en EØS-finansieringsordning hvor også Island og Liechtenstein bidrar.

EØS-midlene er et viktig virkemiddel i norsk utenrikspolitikk. Utgangspunktet for EØS-midlene har fra starten vært at de skal bidra til sosial og økonomisk utjevning i EØS og bidra til å gjøre mottakerlandene bedre i stand til å nyttiggjøre seg det indre marked. Norge og mottakerlandene har gjensidig interesse av dette. Nytt for perioden 2009–2014 var at det bilaterale målet ble nedfelt som et selvstendig mål sammen med sosial og økonomisk utjevning. Styrkede bilaterale relasjoner mellom giver- og mottakerland er også reflektert i rammeavtalene med landene, og integrert på alle nivå for 2009–2014 ordningene. Videre er det også lagt vekt på at EØS-midlene skal styrke felles europeiske verdier og fundamentale rettigheter.

Flere av mottakerlandene er preget av økonomisk krise. EØS-midlene er et solidarisk bidrag til sosial og økonomisk utjevning i EØS og viser at Norge er en stabil partner som bidrar til overordnede europeiske mål.

Overgangen til en programmodell, blant annet for å ivareta det nye bilaterale målet i perioden 2009–2014, er nybrottsarbeid. Det har medført tidkrevende planlegging og utviklingen av programmene har tatt lengre tid enn planlagt.

Miljø- og klimautfordringer har i lengre tid stått høyt på den politiske agendaen i EU. Utfordringene er grenseoverskridende og krever derfor samarbeid mellom landene. Over 30 prosent av EØS-midlene for perioden 2009–2014 bidrar til å løse klima- og miljøutfordringer, inkludert programmer for grønn innovasjon og biologisk mangfold. Gode miljøstandarder er viktig for sosial utvikling og helse.

EUs nye vekst og sysselsettingsstrategi, Europa 2020, settes nå ut i livet. EUs samholdspolitikk ses i større grad enn tidligere som en del av denne strategien. Strategien legger vekt på sysselsetting, forskning, klima og energitiltak, utdanning og fattigdomsbekjempelse. Dette er også viktige innsatsområder under EØS-midlene.

Det legges også vekt på å fremme felles europeiske verdier som demokrati, rettsstat og toleranse. EØS-midlene prioriterer derfor støtte til å styrke det sivile samfunn, justissektoren, utdanning og forskning. Det er også lagt vekt på å støtte særskilte tiltak for sårbare grupper og minoriteter, som romfolket.

Det vises for øvrig til Rapport 2012 under postene 75 og 76.

Post 72 EØS-finansieringsordningen (2004–2009), kan overføres

Post 73 Den norske finansieringsordningen (2004–2009), kan overføres

De to EØS-finansieringsordningene under post 72 og post 73 omtales nedenfor under ett på grunn av store likheter mellom de to ordningene. Ulikheter er presisert i teksten.

Situasjonsbeskrivelse

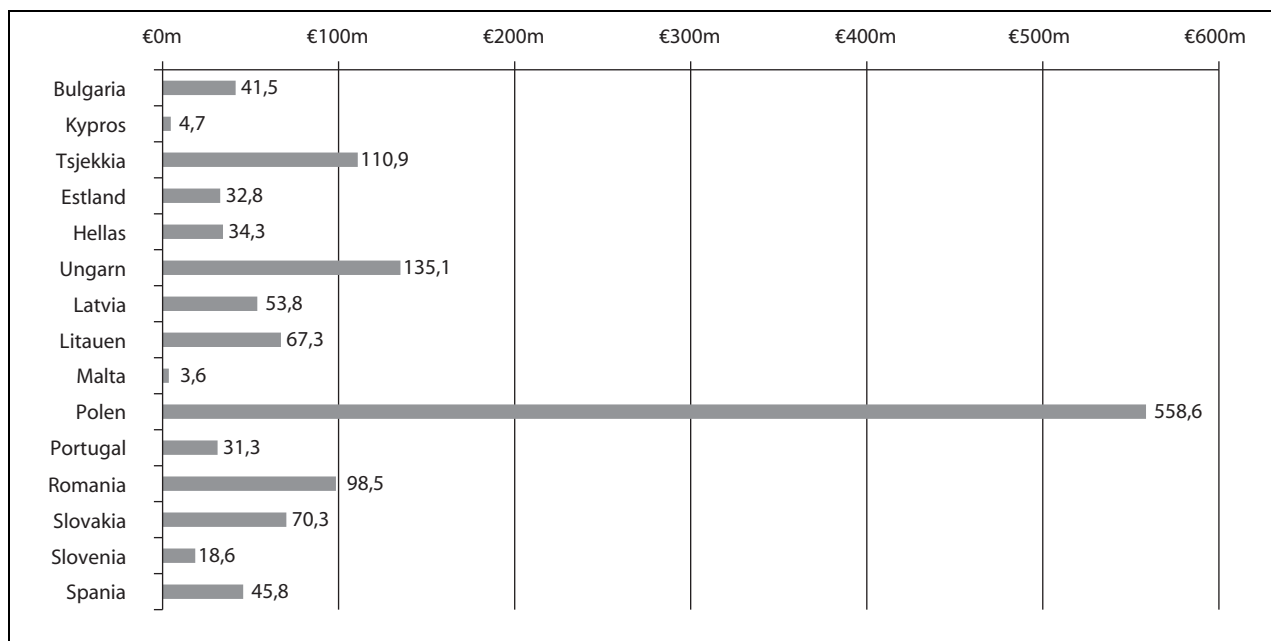
Som følge av EØS-utvidelsesavtalen av 14. oktober 2003 forpliktet EØS/EFTA landene seg til å stille til rådighet totalt 600 mill. euro for perioden 1. mai 2004 – 30. april 2009 gjennom EØS-finansieringsordningen. I forbindelse med Bulgaria og Romanias inntreden i EØS-avtalen, ble EØS-finansieringsordningen utvidet til også å omfatte disse landene. Ytterligere 72 mill. euro ble stilt til rådighet for perioden 1. januar 2007 – 30. april 2009. Totalt bidrag under EØS-finansieringsordningen ble etter dette 672 mill. euro. Mottakerland under EØS-finansieringsordningen etter utvidelsen i 2007 har vært Bulgaria, Estland, Hellas, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spania, Tsjekia og Ungarn.

I forbindelse med EØS-utvidelsesavtalen av 14. oktober 2003 ble det i tillegg inngått en særskilt avtale mellom Norge og EU om å opprette en norsk finansieringsordning. Gjennom denne ordningen stilte Norge til rådighet 567 mill. euro i perioden 1. mai 2004 – 30. april 2009. Mottakerlandene under denne ordningen var de ti landene som ble medlemmer av EU i 2004; Estland, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Slovakia, Slovenia, Tsjekia og Ungarn. For Bulgaria og Romania har det vært opprettet egne bilaterale samarbeidsprogram, se post 74. Ordningene avsluttes i løpet av 2013 og siste bevilgning over kap. 117, postene 72 og 73 var i 2012.

Mål

Formålet med ordningene har vært å bidra til å redusere økonomiske og sosiale forskjeller i EØS-området for å styrke det indre marked. Det har også vært et ønske om å styrke de bilaterale forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene gjennom ordningene. Dette var imidlertid ikke nedfelt som et mål i avtalen med EU da denne ble inngått. Støtte har blitt gitt til prosjekter/fond i mottakerlandene innenfor miljø, kultur, helse, forskning, Schengen og justissektoren, regionalpolitikk, sivilt samfunn, grenseoverskridende samarbeid og gjennomføring av EU-regelverk.

Rammeavtaler med de enkelte mottakerlandene har fastlagt nærmere mål og prioriteringer for hvert av landene. Likestilling, bærekraftig utvikling og godt styresett har vært tverrgående hensyn som er blitt ivaretatt i alle prosjekter som støttes.

Figur 9.1 Fordeling av EØS-midlene 2004–09 per land, støtte i millioner EUR

Rapport 2012

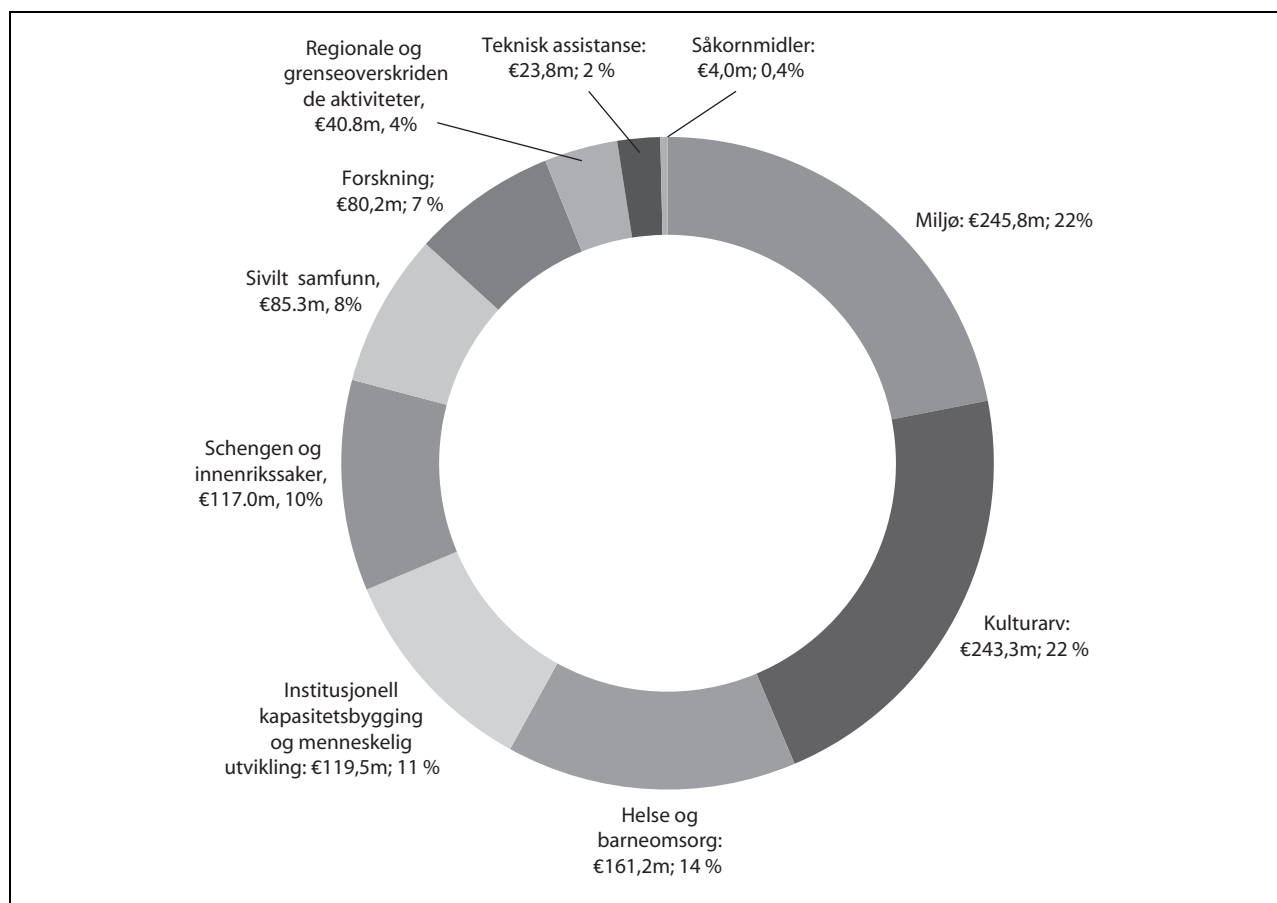
For ordningene under hhv. post 72 og 73 ble det i 2012 utbetalt 227,1 mill. og 174,4 mill. kroner. 2012 var siste året ordningene ble tilført midler via statsbudsjettet. I 2012 ble 443 prosjekter formelt ferdigstilt, og bragte dermed antall ferdigstilte prosjekter opp i totalt 1 032. Frem til utgangen av 2012 var 1,09 milliard Euro utbetalt. Dette gir en foreløpig fullføringsprosent på 87,4. Ordningene ferdigstilles i løpet av 2013 og alle utbetalinger skal da være gjennomført.

Det er blitt lagt stor vekt på kontroll og risikostyring av prosjektene, spesielt med tanke på å avdekke eventuell misbruk av midler. I følge den siste rapporten fra EØS-midlenes sekretariat i Brussel er det konstatert svært få saker relatert til misbruk av midler blant de i alt 1 197 oppstartede prosjektene.

I avtalen med EU om EØS-midlene 2004–2009 var bilateralt samarbeid ikke et avtalesfestet mål. Ved behandling av avtalen i Stortinget var det et ønske at midlene også skulle bidra til å styrke de bilaterale relasjoner mellom Norge og mottakerlandene. Flere tiltak ble iverksatt for å sikre dette. Om lag 25 prosent av prosjektene under EØS-midlene 2004–2009 har hatt en partner fra giverlandene, i hovedsak fra Norge. I tillegg kommer samarbeid i mindre prosjekter som er finansiert gjennom fond og programmer. De norske ambassa-

dene i mottakerlandene har arbeidet aktivt for å gjøre Norges bidrag kjent og for å legge til rette for at norske aktører kan delta i relevante prosjekter. Alle sektorer i ordningene har vært gjenstand for eksterne gjennomganger, og det er gjort en sluttevaluering av hele ordningen. Sluttevalueringen viser at prosjektene har vært vellykkede, og at de har gitt viktige bidrag til sosial og økonomisk utjevning på lokalt nivå. Sluttevalueringen bekrefter også at de norske partnerne har vært viktige for de resultatene som er oppnådd. EØS-midlene har bidratt på områder hvor det har vært lite midler tilgjengelig fra EU, så som sivilt samfunn, justisreform og kulturarv. EØS-midlene har på denne måten vært et viktig supplement til EUs støtte for å utvikle samfunnsstrukturene i mottakerlandene. Siden EØS-midlene er små sammenliknet med mottakerlandenes egne budsjetter og overføringene internt i EU, er det tidvis vanskelig å dokumentere EØS-midlenes direkte betydning for utviklingen i landene.

Det har vært lagt stor vekt på informasjon om finansieringsordningene både i Norge og i mottakerlandene. For utenriksstasjonene i mottakerlandene er EØS-midlene blitt et viktig virkemiddel som gir gode synergier med ambassadenes øvrige virke. EØS-midlene bidrar som døråpner, lager møteplasser og skaper kontaktflater i et omfang som ellers ikke hadde vært mulig.

Figur 9.2 Fordeling av midler per sektor, EØS midlene 2004–2009

Rapportering på enkelte sektorer

Miljø

274,6 millioner euro er gått til miljøtiltak. Mye av støtten gikk til energieffektivisering for å redusere klimagassutslipp. Eksempel på andre satsingsområder er; reduksjon av forurensning av vann, bedre avfallshåndtering og bevaring av biologisk mangfold. Ytterligere 40 mill. euro gikk til miljøprosjekter under forskningsfond og fond for det sivile samfunn.

Kulturarv

Det ble gitt EØS-midler til bevaring av europeiske kulturminner i alle mottakerlandene. Støtten på 243,8 mill. euro ble fordelt på 221 prosjekter og tre fond som dekket et bredt spekter av aktiviteter. Det har vært få andre finansieringskilder for denne sektoren, og midlene har derfor blitt særlig verdsatt. I alt ble nesten 150 kulturminner restaurert og gjort tilgjengelig for lokalsamfunn og turister. En evaluering av støtten til kulturarv i perioden 2004–2009¹ viste at prosjektene var relevante for sosial og økonomisk utjevning og har skapt nye arbeidsplasser.

Helsevesen og barn

Gjennom EØS-midlene 2004–2009 mottok prosjekter innen helse og barneomsorg 169,3 mill. euro i støtte. I tillegg ble 15,5 mill. euro gitt til helseforskning. Oppussing av sykehus, opplæring av helsepersonell samt innkjøp av moderne utstyr har gitt bedre tilgjengelighet og høyere kvalitet på helsetjenester i flere land. Mange prosjekter ble rettet mot utsatte grupper og fattige områder. EØS-midlene har også blitt brukt til å bedre forvaltningen innen helsesektoren i flere land.

Schengen og justisfeltet

Støtten til Schengen- og justisområdet utgjorde 126,2 mill. euro fordelt på 59 prosjekter. En stor del av støtten hjalp landene å oppfylle kravene til å bli tatt opp som medlemmer i Schengen-samarbeidet. EØS-midler ble videre brukt til å forbedre kriminalomsorgen, bekjempe organisert og grenseoverskridende kriminalitet, ulovlig innvandring, generelt politiarbeid, samt innkjøp og installasjon

¹ Pitja (2011) *Evaluation of the sector cultural heritage under the EEA/Norway Grants*

av moderne utstyr ved grenseoverganger. Støtten var mest omfattende i Polen og Latvia. Men det ble også gitt midler til Bulgaria, Kypros, Tsjekia, Estland, Litauen, Malta, Slovakia og Slovenia.

Samarbeid mellom landene er avgjørende for at Schengen-området skal fungere på en tilfredsstillende måte. Det ble etablert verdifullt samarbeid mellom politiet i mottakerlandene og norsk politi og norske justismyndigheter. Politidirektoratet samarbeidet med polsk politi i fem prosjekter og bidro til å styrke kriminaltekniske etterforskningsgrupper og operative politiovervåkingsheter.

Sivilt samfunn

Mellom 2004 og 2009 kanaliserte EØS-midlene 85 mill. euro til det sivile samfunn gjennom 19 fond for frivillige organisasjoner i 12 av landene. Ifølge en omfattende ekstern evaluering ga midlene et «godt forvaltet, tilgjengelig og synlig tilskudd» til det sivile samfunn i Sentral- og Sør-Europa². Fondene har gitt viktig økonomisk støtte til organisasjonene, men har også bidratt til anerkjennelse av frivillig sektors rolle og styrket sektorens påvirkningskraft. Det er også oppnådd viktige resultater i enkeltprosjekter.

Forskning

Det ble bevilget 80,3 mill. euro til forskning, primært gjennom samarbeid med norske forskningsmiljøer. Midlene gikk i all hovedsak til offentlige forskningsinstitusjoner og universiteter, men enkelte private institusjoner mottok også støtte. Forskning er en langsiktig investering. EØS-midlene har lagt et godt grunnlag for videre samarbeid, inkludert innenfor EUs forskningsprogrammer. En evaluering av forskningsstøtten i Polen, Ungarn og Tsjekia viste at støtten bidro til forbedret kvalitet på forskningen³. Evalueringen av forskningsstøtten framhevet fordelene ved økt samarbeid og understreket at muligheten for å styrke de bilaterale forbindelsene er spesielt relevant for forskningssektoren.

Regionalpolitikk og grensesamarbeid

EØS-midlene 2004–2009 bevilget 51,8 mill. euro til 53 prosjekter, programmer og fond rettet mot

regionalpolitisk og grensekryssende samarbeid i ti mottakerland (Bulgaria, Estland, Ungarn, Latvia, Litauen, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia og Spania). Støtte til regional utvikling ble også gitt innenfor andre sektorer. Samlet sett ble nesten 40 prosent av alle prosjekter gjennomført av lokale og regionale myndigheter. I de prosjektene som ble evaluert, var det et ekte og aktivt engasjement fra en stor gruppe mennesker på begge sider av grensen.

Utdanning og stipender

Det ble satt av 24 mill. euro til stipendfond, fordelt på 11 mottakerland. Dette bidro til å støtte 371 institusjoner og flere tusen studenter og lærere. Mobiliteten og utvekslingen mellom utdanningsinstitusjoner i mottaker- og giverland økte. Det ble stimulert til gjensidig læring. Institusjonell kapasitet og kompetanse ble styrket. 2650 studenter dro nytte av EØS-midlene.

Post 74 Bilaterale samarbeidsprogram med Bulgaria og Romania, kan overføres

Som følge av EØS-utvidelsesavtalen som trådte i kraft 1. august 2007 etablerte Norge to bilaterale samarbeidsprogram med Bulgaria og Romania. EUR 68 mill. ble stilt til rådighet i perioden 1. januar 2007 – 30. april 2009.

Norge støttet i tillegg de to landene gjennom EØS-finansieringsordningen, se post 72. Ordningene ble avsluttet i løpet av 2012, og siste bevilgning over kap. 117, post 74 var i 2011.

Mål

Formålet har vært å fremme sosial og økonomisk utvikling i Bulgaria og Romania gjennom bilaterale samarbeidsprosjekter med Norge innenfor følgende områder; effektiv energibruk og fornybar energi, reduksjon av utslipp av drivhusgasser og andre utslipp til vann og luft, fremme av bærekraftig produksjon, støtte til Schengen-relaterte tiltak i Bulgaria og helsesektoren i Romania.

Innenfor disse områdene er det gitt støtte til kompetanse- og kapasitetsbygging, innovasjon, forskning og utvikling, teknologioverføring, utveksling av eksperter og nettverksbygging. Likestilling, bærekraftig utvikling og godt styret har vært tverrgående hensyn som er blitt ivarettatt i alle prosjekter som har fått støtte.

² Pitija (2010) *Evaluation of EEA and Norway Grants NGO Funds*

³ COWI (2011) *Evaluation of the sector academic research under the EEA/Norway Grants*

Rapport 2012

De fleste av de 55 prosjektene ble avsluttet innenfor fristen april 2011, men noen fikk forlengelse til 2012. Flertallet av prosjektene er gjennomført etter planen og har oppnådd forventede resultater. Samtlige prosjekter i porteføljen er gjennomført i partnerskap mellom minst en bulgarsk/rumensk og en norsk aktør. Partnerskapene har generelt sett hatt en positiv virkning på prosjektgjennomføringen og bidratt til verdifull erfarings- og kompetanseutveksling, samt teknologioverføring. Det vises for øvrig til Prop. 1 S 2012–2013 for en mer utførlig rapportering.

Post 75 EØS-finansieringsordningen (2009–2014), kan overføres

Post 76 Den norske finansieringsordningen (2009–2014), kan overføres

De to EØS-finansieringsordningene under post 75 og post 76 omtales nedenfor under ett på grunn av store likheter mellom de to ordningene. Ulikheter er presisert i teksten.

Situasjonsbeskrivelse

Etter avtale mellom EØS/EFTA statene og EU har EØS/EFTA statene stilt til disposisjon 988,5 mill. euro for perioden 1. mai 2009 til 30. april 2014. Støtten ytes i form av tilskudd. Norges andel av beløpet utgjør om lag 95 prosent. Beløpets størrelse i norske kroner vil variere avhengig av kursen på euro. Mottakerlandene er de samme som for EØS-finansieringsordningen 2004–2009: Bulgaria, Estland, Hellas, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spania, Tsjekkia og Ungarn. Spania faller utenfor EUs fordelingsnøkkel for samhørighetsfondene, men har i samsvar med EUs samhørighetspolitikk fått en særskilt overgangsstonad på 45,85 mill. euro for perioden 1. mai 2009 til 31. desember 2013.

I femårsperioden 1. mai 2009 til 30. april 2014 har Norge forpliktet seg også til å stille til rådighet ytterligere 800 mill. euro. Støtten ytes i form av tilskudd. Beløpets størrelse i norske kroner vil variere avhengig av kursen på euro. Mottakerlandene er de samme som for den norske finansieringsordningen 2004–2009: Estland, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn, samt Bulgaria og Romania.

Erfaringer fra perioden 2004–2009 har lagt grunnlaget for noen viktige endringer i perioden 2009–2014. Fra å finansiere enkeltprosjekter finan-

sierer EØS-midlene programmer i perioden 2009–2014. Alle programmene vedtas av giverlandene. Programmene består igjen av en rekke enkeltprosjekter som vedtas i mottakerlandene i tråd med giverlandenes programvedtak. Norske partnere deltar både i programmer og prosjekter. Omleggingen til programmer gir bedre målstyring. Endringen er i tråd med EUs egne administrative prosesser for strukturfondene og ønsker fra mottakerlandene. Det legges stor vekt på risikohåndtering i perioden, og opplegg for risikostyring vil ta hensyn til ulikheter mellom land og programområder. Forvaltningsoppgaver håndteres av giverlandenes felles sekretariat i Brussel, Financial Mechanism Office (FMO).

Mål og satsingsområder

Formålet med finansieringsordningene er å bidra til å redusere sosiale og økonomiske forskjeller i EØS-området og å styrke de bilaterale forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene. Innenfor de avtalte innsatsområdene støttes tiltak som er i tråd med EUs mål og mottakerlandenes nasjonale planer og strategier for økonomisk og sosial utvikling. EØS-midlene er små sammenlignet med mottakernes økonomi og overføringer internt i EU. Det vil derfor ikke alltid være mulig å påvise en direkte sammenheng mellom støtten og utviklingen på nasjonalt nivå i mottakerlandene.

De bilaterale forbindelsene styrkes gjennom bilaterale fond på nasjonalt nivå og samarbeid i programmer og prosjekter. Norske fagmyndigheter bidrar med kunnskaps- og policyutveksling i planleggingen og gjennomføringen av programmene. Samtidig er det lagt til rette for at norske organisasjoner, institusjoner, bedrifter, arbeidslivets parter, frivillige organisasjoner og andre deltar i enkeltprosjekter der dette er naturlig. Gjennom etableringen av relasjoner både på program- og prosjektnivå innen et bredt spekter av områder, vil ventelig samarbeidet mellom Norge og mottakerlandene bli styrket også utover det konkrete program og prosjekt. Det er imidlertid mange forhold som påvirker kontaktene mellom Norge og landene i Europa. Det kan derfor være vanskelig å vise at EØS-midlene er en direkte årsak til et slikt utvidet samarbeid. Det legges likevel til grunn at det er en slik sammenheng. Det antas at kontakter, kunnskap og tillit som opparbeides gjennom konkrete tidsavgrensede programmer og prosjekter har betydning for senere samarbeid.

Alle tiltak som får støtte gjennom EØS-midlene, skal ivareta hensynet til godt styresett, bære-

kraftig utvikling og likestilling. I avtalene med mottakerlandene legges det også særskilte føringer for enkelte program eller støtteordningen som helhet. Gjennom EØS-midlene 2009–2014 er det et særlig fokus på tverrgående hensyn for å fremme fundamentale verdier som demokrati, rettstat og toleranse.

Rapport 2012

I Europa har konsekvensene av det som startet som en finansiell krise rammet land i ulike grad politisk, økonomisk og sosialt. Ti millioner flere arbeidsløse i Europa var vanskelig å forestille seg i 2008. Enkelte av våre mottakerland har særskilte utfordringer. I tillegg til den vedvarende krisen i Hellas sliter Kypros, Romania og Bulgaria på en rekke områder. De er fortsatt under særskilt overvåkning fra EU knyttet til nødvendige reformer innen justissektoren og for å sikre tilstrekkelig administrativ kapasitet til å forvalte EUs støtte-midler.

I mange av mottakerlandene pågår det store reformer i offentlig sektor. Det er blitt bygget opp og utviklet kompetanse for håndtering av de store beløpene landene får overført via blant annet strukturfondene i EU. For EØS-midlene er risikostyringen styrket i programperioden 2009–2014 og brukes i større grad enn tidligere som et verktøy for å sikre kvalitet og gode resultater, i tillegg til å redusere risikoen for korrupsjon og annet misbruk. Det ble utarbeidet en egen strategi for risikostyring for EØS-midlene i 2012. I henhold til strategien er risikostyringen trappet opp i land og programmer hvor risikoen vurderes spesielt høyt.

Norske programpartnere

Introduksjonen av norske programpartnere (DPP) har vært et nybrottsarbeid. Fagetatene bidrar med kunnskap og politikkutveksling i planleggingen og gjennomføringen av programmene i samarbeid med programoperatører i mottakerlandene. Nyvinningen begynner nå å gi resultater.

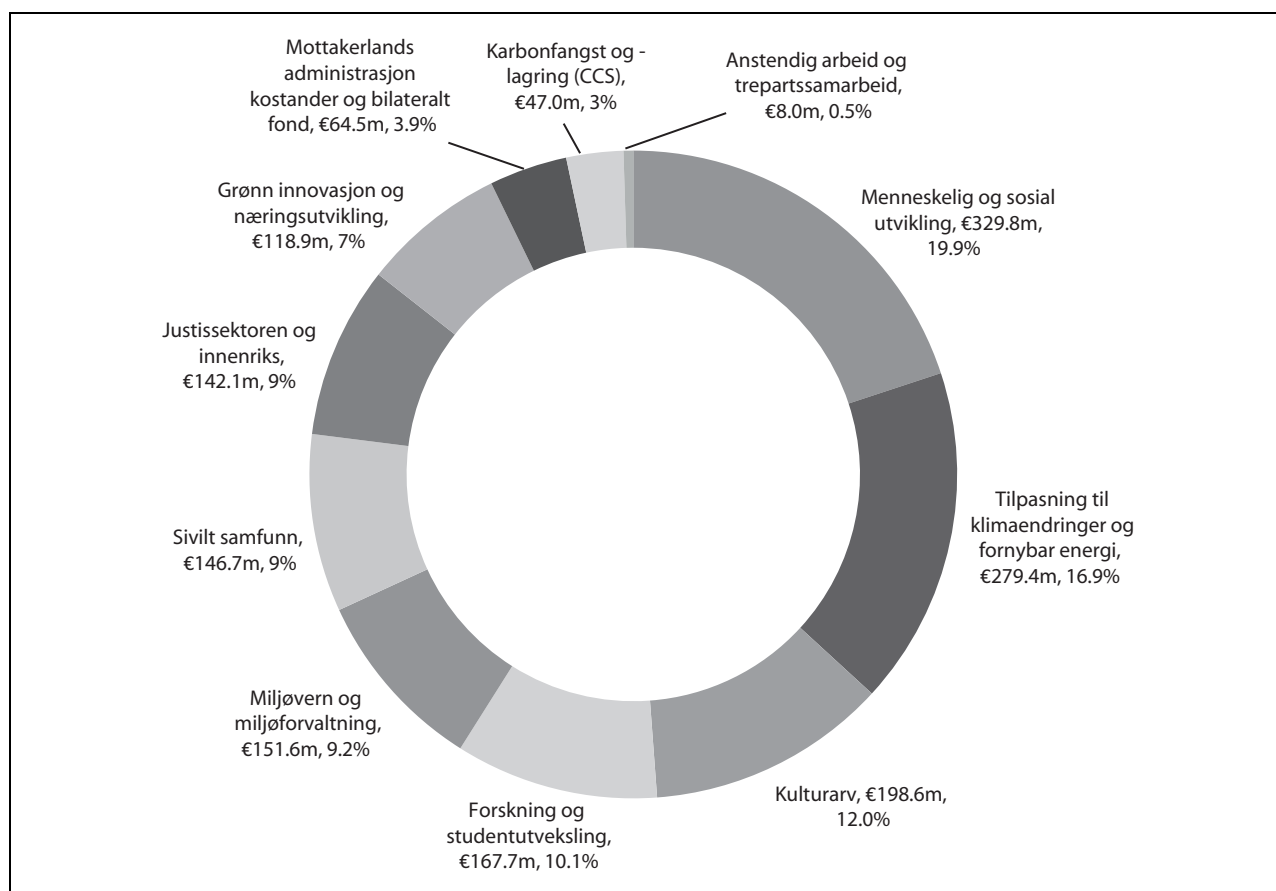
Over tjue norske fagmyndigheter deltar og har styrket sine forbindelser til liknende institusjoner i mottakerlandene gjennom arbeidet med programmene. De norske programpartnere bidrar til at norske organisasjoner, institusjoner, bedrifter, arbeidslivets parter, frivillige organisasjoner og andre inngår prosjektpartnerskap der dette er naturlig. De norske fagmyndighetene som deltar, signaliserer at arbeidet med programpartnere i mottakerlandene har vært givende for deres institusjoner så langt.

I løpet av 2012 var samtlige forhandlinger om rammeavtaler med mottakerlandene gjennomført. Samlet er det avtalt å fordele støtten på 147 programmer. I 89 av disse programmene er det utpekt en eller flere norske programpartnere. I løpet av 2012 har styringssystemer for administrasjon av programmene og fondene blitt utviklet og i enkelte land ferdigstilt.

Samarbeid med internasjonale organisasjoner

Det er inngått samarbeid med internasjonale organisasjoner for å styrke det faglige innholdet i programmer på politisk viktige områder for Norge. Samarbeidet med Europarådet ble innledet i 2010. De er nå programpartner i 18 programmer i 9 mottakerland, hovedsakelig innen justissektoren og sosial inkludering av utsatte barn/unge og rom-prosjekter, samt et samarbeid om deres kampanje mot hatefulle ytringer – «Hate Speech», (se avsnittet nedenfor om tverrgående hensyn og fundamentale verdier). Av andre internasjonale organisasjoner bidrar Open Society Foundation (OSF) med kunnskap og erfaringer fra og kunnskap om beste praksis innen tiltak rettet mot rom-folket. I tillegg kommer EUs kontor for fundamentale rettigheter (FRA), og WHO innen helsesektoren i Bulgaria. Transparency International (TI) bistår på ant-korrupsjon i programmene og bidrar også på konferanser om EØS-midlene. Det foretas også jevnlig dialog og konsultasjoner med EU-kommisjonen for å samordne og utveksle erfaringer innen ulike land og sektorer.

Nedenfor følger rapportering på noen utvalgte sektorer, deretter følger en rapportering per land.

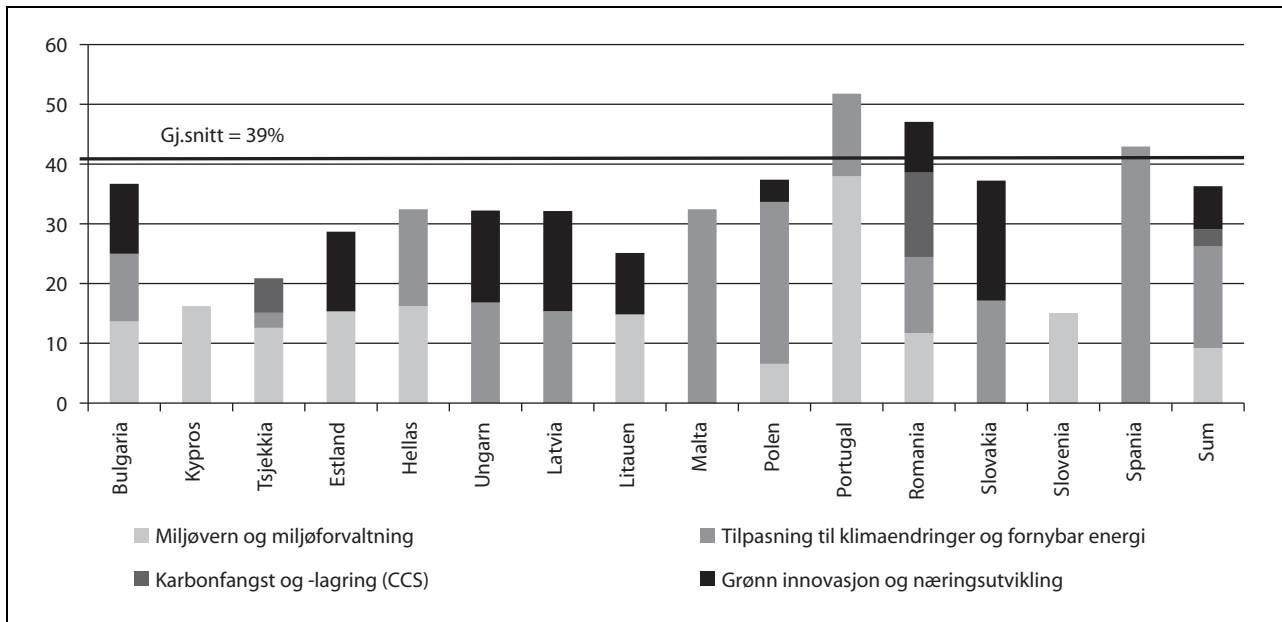
Figur 9.3 Fordelingen av EØS-midler per sektor. Sammenlignet med fordelingen for perioden 2004 – 2009 har støtten til klima og miljø økt betydelig, og er nå det største innsatsområdet¹. Støtten til kulturarv er redusert.

¹ I Norge og Polen ble det enighet i 2013 om å gå bort fra karbonfangst og lagring som et programområde. Midlene er nå blitt omfordelt til andre programområder blant annet grønn innovasjon, endringen er tatt med i figur 3. og figur 4.

Miljø og klima

Over 30 prosent av EØS-midlene går til tiltak for miljø og klima. De viktigste miljøutfordringene i EØS er klimaendringer og tap av biologisk mangfold. Dette forringer menneskers livskvalitet, hindrer bærekraftig utvikling, og påvirker også sosial utvikling og helse. Norge og mottakerlandene har sterke felles interesser i å verne om miljøet. Særlig gjelder dette landene i våre nærområder, slik

som de baltiske landene og Polen. Mange europeiske miljøutfordringer er grenseoverskridende og krever derfor samarbeid på tvers av landene. EØS-ordningen gir støtte til forvaltning av hav- og vannressurser, biodiversitet, miljøovervåking, -tilsyn og -planlegging og håndtering av kjemikalier og farlig avfall. I tillegg kommer støtte til å finansiere økt energieffektivisering, mer bruk av fornybar energi, forskning og utvikling av ny miljøteknologi og grønn innovasjon.

Figur 9.4 Andel av støtten til miljø- og klimatiltak per land¹

¹ I Norge og Polen ble det enighet i 2013 om å gå bort fra karbonfangst og lagring som et programområde. Midlene er nå blitt omfordelt til andre programområder blant annet grønn innovasjon, dette er reflektert i figur 3. og figur 4.

Fremme av anstendig arbeid og trepartssamarbeid

Arbeidsledigheten er svært høy i Europa. Utfordringer i arbeidslivet og på arbeidsmarkedet har fått økt oppmerksomhet. Etablering av et eget fond for anstendig arbeidsliv var høyt prioritert av Norge i forhandlingene med EU om EØS-midlene 2009–2014. En prosent av den norske ordningen er satt av til et slikt fond, noe som tilsvarer 8 millioner euro. Fondet er utformet i nært samarbeid med arbeidslivets parter i Norge og forvaltes av Innovasjon Norge. 48 prosjekter har hittil fått støtte, og over halvparten av prosjektene har norsk partner. Dette inkluderer prosjekter for å etablere strukturer for sosial dialog, «helse, miljø og sikkerhet» – HMS, anti-diskriminering og likestilling på arbeidsplassen. Programmet bygger på erfaringene fra tilskuddet til styrking av sosial dialog i sentraleuropeiske land som er blitt gjort tilgjengelige for arbeidslivets parter i Norge fra 2008. Alle land som mottar EØS-midler fra den norske finansieringsordningen, er med i dette fondet.

Sivilt samfunn

Et sterkt sivil samfunn er avgjørende for et levedyktig demokrati. Frivillige organisasjoner spiller en sentral rolle i å skape engasjement, delta i politikkutvikling og øke bevisstheten rundt viktige spørsmål i samfunnet. Om lag 146 millioner euro

av EØS-midlene for 2009–2014 går til programmer for sivil samfunn. Programmene styrker det sivile samfunn og deres rolle i samfunnet, bidrar til fattigdomsbekjempelse, levende demokratier og fremmer respekt for fundamentale rettigheter og rettsstatens prinsipper. Det legges også vekt på rollen frivillige organisasjoner kan spille for å bekjempe diskriminering og fremme toleranse og inkludering av utsatte grupper. Det gis derfor særskilt støtte til tiltak for å bekjempe rasisme og hatefulle ytringer. Tiltak for barn og unge samt miljøvern er også en del av kjerneaktivitetene som støttes gjennom programmene. Det blir opprettet NGO-programmer i alle mottakerlandene.

Tverrgående hensyn og fundamentale verdier

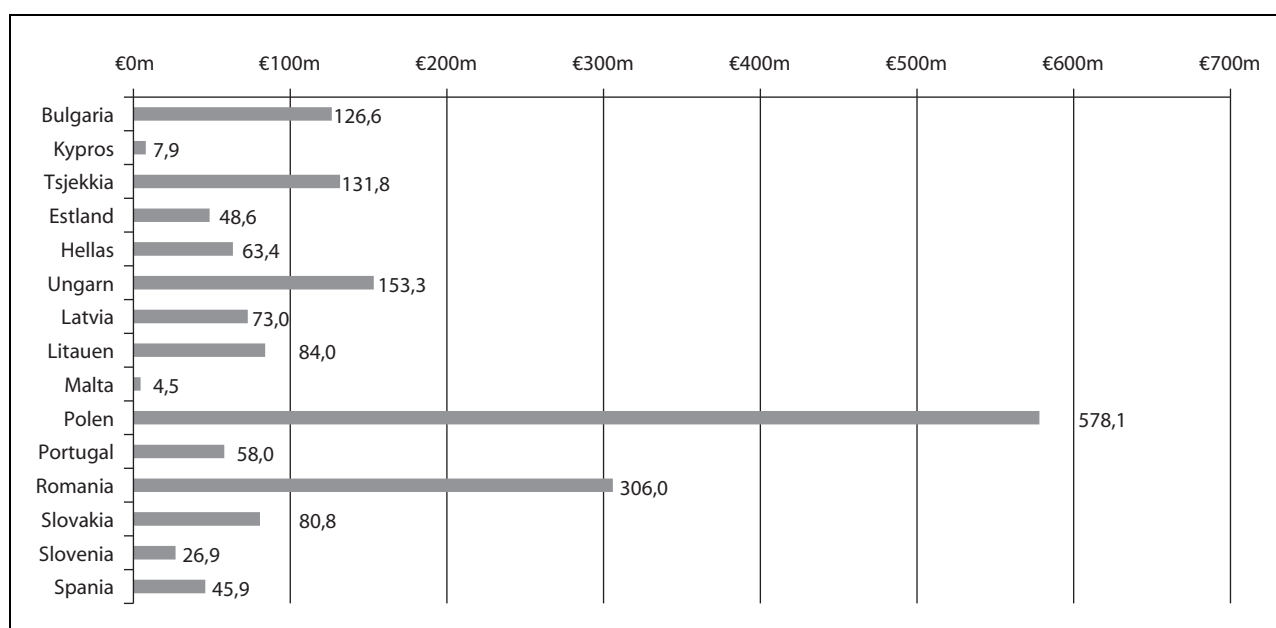
EØS-midlene i perioden 2009–2014 har økt fokus på overordnede hensyn til gode styringsstandarder, åpenhet og kamp mot korrupsjon samt å styrke fundamentale verdier. Der det er relevant vil demokrati og menneskerettigheter, rettstatens prinsipper og toleranse være integrerte elementer i programmene. For å bistå i dette arbeidet samarbeider UD nært med Europarådet. Samarbeidet styrker Europarådets innsats for menneskerettigheter, demokrati og rettsvesenet i flere av EUs medlemsland

Sårbare og sosialt utsatte grupper har fått et særskilt fokus i denne perioden. Romfolket er Europas største minoritet og en utsatt gruppe

sosialt, økonomisk og kulturelt. De er i mange land utsatt for intoleranse, diskriminering og utestengelse fra samfunnet. Dette er både en felles europeiske utfordring, som krever samordnet innsats og et ansvar for land der rom lever. Alle EU land er pålagt å utarbeide en nasjonal rom strategi. Gjennom EØS-midlene har Norge satt av om lag 300 millioner kroner til tiltak og prosjekter i 10 av mottakerlandene i Sentral- og Sør-Europa.

Hovedfokus for innsatsen på rom er rettet inn mot tiltak for utsatte barn og unge, på utdanning og helse, justis, sivilt samfunn, kultur og likestilling og vold i nære relasjoner. Programmene utvikles i nært samarbeid mellom fagmyndighetene i mottakerlandene og norske offentlige institusjoner, internasjonale organisasjoner som Europarådet og Verdens helseorganisasjon (WHO) samt sivilt samfunnsaktører.

Innsatsen i det enkelte mottakerland

Figur 9.5 Fordeling av midler per mottakerland 2009–2014, brutto fordeling i mill. EUR

Estland

Estland mottar 48,6 mill. euro i EØS-midler for perioden 2009-14.

Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- utvikling og økt bruk av miljøvennlig teknologi
- bedre miljøstandard i hav og ferskvann
- bedre kvalitet og tilgang til helsetjenester med vekt på mental helse for barn og smittsomme sykdommer i fengsler
- styrking av barnevernssystemet
- likestilling og vold i nære relasjoner
- støtte til det sivile samfunn inkludert flerkulturell dialog og støtte til integrering av den russiskspråklige minoriteten

Det er utstrakt og godt samarbeid mellom estiske og norske aktører innenfor programområdene. Mange gode partnerskap er allerede etablert.

Miljø er et sentralt innsatsområde i Estland. Det er etablert både et program for grønn innovasjon

og næringsutvikling og et program for å bedre miljøet langs kysten i Østersjøen og i ferskvann.

Barn står i senter for mange av programmene i Estland, herunder barnevern, mental helse for barn, herregårdsskoler, likestilling og vold i nære relasjoner. På helseområdet rettes innsatsen i tillegg mot reproduktiv helse, livsstilssykdommer og smittsomme sykdommer. Likestillingstiltak finansieres gjennom flere programmer. Tema vil være likestilt arbeidsliv, kamp mot vold i nære relasjoner og menneskehandel.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet er for eksempel partner i et program som bidrar til å redusere lønnsgapet mellom menn og kvinner, samt bedre balansen mellom arbeid og familieliv.

Estland har mottatt EØS-midler siden landet ble med i EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger er 67 pst. av gjennomsnittet i EU i 2011. Landet var rangert som nummer 33 på FNs levekårsindeks i 2012.

Latvia

I perioden 2009-14 får Latvia 73 mill. euro i EØS-midler. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- støtte reformer innen fengselsvesenet og rehabilitering
- styrke samarbeidet mellom lokale og regionale myndigheter i Latvia og Norge
- fremme grønn innovasjon og næringsutvikling
- styrke det sivile samfunn
- bedre miljøovervåkning
- flerkulturell dialog og støtte til integrering av den russiskspråklige minoriteten
- midler til forskning og samarbeid innenfor kultursektoren

Ingen land i EU har flere innsatte i fengslene i forhold til antall innbyggere enn Latvia. Norge og Latvia har samarbeidet om fengselsreformer i mange år. I perioden 2009–2014 prioriteres økt bruk av alternativ soning og rehabilitering. Infrastrukturen oppgraderes og personell gjennomgår opplæring. Støtten til frivillige organisasjoner er nesten fordoblet sammenliknet med forrige periode. Etter den økonomiske krisen, som rammet Latvia ekstra hardt, har mange mennesker opplevd kutt i velferdsordninger. Halvparten av programmet for frivillige organisasjoner er derfor rettet inn mot velferd og grunnleggende tjenester, særlig for utsatte barn og unge. Latvia har en stor russiskspråklig minoritet. Fondet gir også støtte til flerkulturell dialog og integrering.

Et annet program bistår Latvia med å utvikle et faglig grunnlag for landets klimapolitikk, inkludert klimatilpasning. Program for grønn næringsutvikling har lagt til rette for samarbeid mellom norsk og latvisk næringsliv. Latvia forvalter en viktig del av Europas kulturarv innen jugendarkitektur. Det gis støtte til dokumentasjon og formidling av denne arven og til bevaring av verneverdig trehusbebyggelse.

Latvia har mottatt EØS-midler siden landet ble med i EU og EØS i 2004. BNP per innbygger var i 2011 bare 58 prosent av gjennomsnittet i EU. Latvia er rangert som nummer 44 på FNs levekårsindeks for 2012.

Litauen

I perioden 2009-14 er det avsatt 84 mill. euro i EØS-midler til Litauen; til bl.a.:

- reformer innen justisvesen og kriminalomsorg
- bekjempelse av organisert kriminalitet over landegrensene

- helse og barn og ungdom i risikogrupper
- fremme grønn industri og entreprenørskap
- vern av biologisk mangfold
- fremme samarbeid mellom regionale myndigheter i Norge og Litauen
- bevaring av kulturarven
- støtte til prosjekter i regi av frivillige organisasjoner (NGO fond)

Bekjempelse av kriminalitet er en felles utfordring for Norge og Litauen. EØS-midler brukes derfor på reformer av fengsels- og rettsvesenet. Støtten brukes blant annet på å bekjempe grenseoverskridende og organisert kriminalitet og på kapasitetsbygging og samarbeid innen rettsvesenet. Kriminalomsorg er også prioritert. Den norske Domstolsadministrasjonen og Kriminalomsorgens sentrale forvaltning er programpartnere.

Innenfor miljøområdet er det satt av penger til vern av biologisk mangfold og forvaltning av vannressurser. Miljødirektoratet er norsk samarbeidspartner. Norsk næringsliv viser stor interesse for Litauen. Det er lagt til rette for mer samarbeid gjennom programmet for grønn innovasjon og næringsutvikling. Innovasjon Norge er programpartner.

Selv om helseindikatorene i Litauen viser bedring, er forventet levealder fortsatt lavere enn gjennomsnittet i EU. Litauens helsevesen har behov for reformer. Det nye helseprogrammet har blant annet som mål å bedre styring og overvåkning i helsesektoren og gi bedre helsetilbud til ungdom.

Litauen har mottatt EØS-midler siden landet ble med i EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 34 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Litauen er rangert som nummer 41 på FNs levekårsindeks for 2012.

Polen

I perioden 2009-14 får Polen 578,1 mill. euro i EØS-midler. Det gjør landet til største mottaker. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- Miljø og klima, fornybar energi og grønn innovasjon
- økt forsknings- og kultursamarbeid mellom Polen og Norge
- bedre offentlige helsetjenester og folkehelsearbeid
- miljøovervåkning og vern av biologisk mangfold
- politisamarbeid, effektivisering av rettsvesenet og bedring av forholdene i fengslene

- demokratibygging og fremme av felles-europeiske verdier gjennom styrking av det sivile samfunn/NGOer

Miljø og klima er et prioritert område. EØS-midler brukes til å redusere CO₂-utslipp gjennom å bedre energieffektiviteten i offentlige bygninger og i industrien. I tillegg gis det støtte til miljøovervåking og tilsyn i samarbeid med Miljødirektoratet og Statens kartverk. I januar 2013 ble det klart at CCS-programmet i Polen ikke kunne realiseres i inneværende periode. Midlene avsatt til CCS ble etter forhandlinger med Polen i hovedsak re-alloktert til miljø- og klimatiltak.

Tilgangen til og kvaliteten på helsetjenester skal forbedres i et stort helseprogram. I tillegg kommer et helseprogram rettet mot sosiale ulikheter i samarbeid med det norske helsedirektoratet. Det er særlig fokus på barn, reproduktiv helse, eldre og livsstilssykdommer. Forsknings-samarbeidet med Polen under EØS-midlene 2004-09 viste gode resultater, og dette er utvidet i inneværende periode. I den første utlysingsrunden for det polsk-norske forskningsprogrammet var det rekordmange søkere, og flere tunge norske forskningsmiljøer er nå med i forskningsprosjekter med polske miljøer.

Polen har den lengste yttergrensen av alle Schengen-land. Derfor er internasjonalt politisamarbeid og bekjempelse av grenseoverskridende kriminalitet, som for eksempel smugling og menneskehandel, viktig. Støtte til justisfeltet vil bidra til å styrke det polske rettsvesenet, øke bruken av alternativer til soning i fengsel, forbedre opplæringen av ansatte i fengslene og styrke undervisningstilbudet til innsatte. Det gis også støtte rettet mot vold i nære relasjoner og kjønnsbasert vold.

Stipendprogrammet for utveksling rettet mot elever, studenter, lærere og administrativt ansatte fortsetter. Flere kjente kulturinstitusjoner i Norge vil de neste årene samarbeide med polske kulturinstitusjoner i det nye kulturutvekslingsprogrammet. NGO-programmet utgjør 37 mill. euro. Dette betyr at EØS-midlene også i denne perioden vil være en av de viktigste finansieringskildene for det sivile samfunn i Polen. Polen har mottatt EØS-midler siden landet ble med i EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 36 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Polen er rangert som nummer 39 på FNs levekårsindeks for 2012.

Tsjekkia

I perioden 2009-14 får Tsjekkia 131,8 mill. euro i EØS-midler. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- bedring av tjenestetilbudet innen psykisk helse og adgangen til helsetjenester
- styrking av forskningssamarbeidet mellom Norge og Tsjekkia
- beskyttelse av biomangfold og redusert sårbarhet overfor klimaendringer
- bekjempelse av organisert kriminalitet og styrking av justissektoren
- forbedring av situasjonen for sårbare grupper inkludert romfolk
- restaurering av kulturminner for å bevare disse og gjøre dem tilgjengelig (for allmenheten)

Ifølge undersøkelser gjort i EU lider en av fire europeere av psykiske lidelser minst én gang i løpet av deres livstid. Mennesker med psykiske problemer er mer utsatt for fattigdom og sosial ekskludering enn resten av befolkningen. En stor andel av innsatsen i Tsjekkia går til helsesektoren. Det er etablert et eget program i samarbeid med Folkehelseinstituttet med fokus på mental helse. EØS-midlene bidrar også til å forbedre omsorgen for utsatte barn og unge, inkludert minoritetsgrupper. Det gis også støtte til lokal og regional utvikling med vekt på sosial inkludering. Et eget program skal fremme et likestilt arbeidsliv og bidra til å redusere vold i nære relasjoner.

Forskningssamarbeidet mellom Tsjekkia og Norge har lange tradisjoner og styrkes gjennom det bilaterale forskningsprogrammet. Norges forskningsråd hjelper til med å knytte norske og tsjekkiske forskningsmiljøer sammen. Utveksling av studenter og forskere mellom norske og tsjekkiske utdanningsinstitusjoner fortsetter.

Restaurering av kulturminner skaper økt aktivitet i lokalsamfunn blant annet gjennom å tiltrekke seg flere besøkende. Tsjekkia har mange kulturminner og historiske bygninger med et stort behov for restaurering. EØS-midlene bidrar til bevaring av viktig europeisk kulturarv i Tsjekkia, og Riksantikvaren deltar i enkelte prosjekter.

Tsjekkia har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 20 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Tsjekkia er rangert som nummer 28 på FNs levekårsindeks for 2012.

Slovakia

I perioden 2009-14 får Slovakia 80,8 mill. euro i EØS-midler. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- styrke grønn innovasjon innen energiproduksjon i samarbeid med norske bedrifter
- forebygge og håndtere vold i nære relasjoner
- bedre beredskapen mot flom
- styrke grenseoverskridende samarbeid med Ukraina
- støtte til kulturarv
- styrke lokal deltakelse og fremme sosial inkludering, herunder av romfolket

Det største programmet er Grønn innovasjon og næringsutvikling med vekt på energiproduksjon basert på biomasse. Innovasjon Norge er samarbeidspartner og bidrar til å knytte kontakter mellom norske og slovakiske bedrifter. Klimaendringer gjør Slovakia mer sårbart for flom. Norges vassdrags- og energidirektorat og Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap bistår Slovakia med å håndtere denne utfordringen. Vold i nære relasjoner er et samfunnsproblem også i Slovakia, og bidrar til å undergrave menneskeverdet og hindre likestilling. Helsedirektoratet og Europarådet deltar i et program som forebygger vold mot kvinner og bedrer hjelpetilbudet til ofre og deres familier. Grenseområder mellom land har mange felles utfordringer og muligheter. EØS-midlene gir støtte til økt kontakt og samarbeid over grensen med Ukraina. Det norske Barentssekretariatet er samarbeidspartner, og bidrar med sin kunnskap og erfaring fra liknende samarbeidsprosjekter både her hjemme og fra andre land. Bevaring av nasjonal kulturarv er viktig for sosial identitet og fremtidige generasjoner. Støtten på dette området går til restaurering av verneverdige historiske bygg og jødiske minnesmerker. Slovakia har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 27 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Slovakia er rangert som nummer 35 på FNs levekårsindeks for 2012.

Ungarn

I perioden 2009–14 får Ungarn 153,3 mill. euro i EØS-midler. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- øke bruken og utviklingen av miljøteknologi
- øke forskningssamarbeidet med Norge
- styrke det sivile samfunn

- bedre forholdene for utsatte barn og unge, inkludert støtte til romfolket
- redusere forskjellene innen helse og bedre tilgang til helsetjenester
- tilpasning til klimaendringer
- økt mobilitet blant studenter fra Ungarn og Norge

Økonomiske og sosiale forskjeller er store i Ungarn. Sårbare grupper slik som romfolket har mindre adgang til utdanning, arbeid og helsetjenester. Utdanning er nøkkelen til integrering. EØS-midlene støtter tiltak for utsatte barn og unge. Dette inkluderer å hindre frafall i skolen og bidra til at rombarn fullfører skolegang, integrere barn gjennom sport mv. Støtten til sivil samfunn i Ungarn er økt betydelig fra forrige periode. En del av støtten er forbeholdt prosjekter for romfolket og organisasjoner eller aktiviteter drevet for eller av barn og unge.

Det ble etablert norsk-ungarsk forskningssamarbeid under EØS-midlene 2004-09. Denne satsingen er mer enn fordoblet under EØS-midlene 2009-14. Det gis støtte til prosjekter innenfor miljø, helse og humaniora, inkludert likestillingsforskning. Forskningsrådet er programpartner.

Innovasjon Norge deltar i programmet for grønn næringsutvikling og skal legge til rette for samarbeid mellom norske og ungarske bedrifter. EØS-midlene bidrar også til energieffektivisering, økt bruk av fornybar energi og tilpasning til klimaendringer. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap deltar i klimatilpassningsprogrammet.

Ungarn har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 34 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Ungarn er rangert som nummer 37 på FNs levekårsindeks for 2012.

Slovenia

I perioden 2009–14 får Slovenia 26,9 mill. euro i EØS-midler. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- reduksjon av helseforskjeller
- forebygge livsstilssykdommer og forbedre tilbudet innen mental helse
- vern av biologisk mangfold, bedre miljøovervåking
- økt mobilitet blant studenter mellom Slovenia og Norge
- styrke det sivile samfunn
- fremme likestilling

Forventet levealder og andre helseindikatorer viser at folkehelsen i Slovenia har bedret seg de siste tiår. Men tallene skjuler store ulikheter i tilgang på helsetjenester mellom ulike grupper i samfunnet. Det er et prioritert område for Slovenia at EØS-midlene skal bidra til å redusere helseforskjeller, forebygge livsstilssykdommer og forbedre tilbudet innen mental helse. Sårbare grupper slik som romfolket vies særskilt oppmerksomhet. Folkehelseinstituttet er norsk partner i dette programmet.

Slovenia har en usedvanlig rik flora og fauna og over 35 prosent av landets territorium er beskyttet under Natura 2000 – et EU-nettverk av naturparker. EØS-midler går til vern av biologisk mangfold. Kartverkene i Norge, Island og Slovenia samarbeider også om et miljøovervåkningsprosjekt.

Fondet for frivillige organisasjoner imøtekommer blant annet behovene til barn og ungdom, samt sårbare grupper som romfolket.

Slovenia har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 16 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Slovenia er rangert som nummer 21 på FNs levekårsindeks, høyest av de land som mottar EØS-midler.

Romania

I perioden 2009-14 får Romania 306 mill. euro i EØS-midler og er dermed nest største mottaker. Minst ti prosent av støtten til relevante programmer skal øremerkes tiltak for romfolket. Innsatsen fra midlene omfatter et bredt spekter av programmer, bl.a. innen:

- justissektoren og bekjemping av organisert kriminalitet
- styrking av det sivile samfunn for å sikre bærekraftig utvikling og sosial rettferdighet
- tiltak for barn og unge
- miljø
- Kultursamarbeid
- forskning og stipend
- grønn innovasjon og entreprenørskap

EØS-midlene kommer til å støtte tiltak for romfolket gjennom programmer for utsatte barn og unge, sivilt samfunn, justis, utdanning, kultur og likestilling. Som eksempel på innsatsen overfor barn kan nevnes økt tilgang til utdanning.

Romania har store utfordringer innen justissektoren. Det er derfor enighet om en bred innsats innen dette feltet. Bekjempelse av vold i nære relasjoner, tiltak mot organisert kriminalitet, styrking av domstolene, forbedringer av fengselsvese-

net og kriminalomsorgen er prioritert. Politidirektoratet, Domstolsadministrasjonen, Kriminalomsorgens sentrale forvaltning og Europarådet deltar i arbeidet.

Basert på positive erfaringer fra forrige periode og for å bidra til økonomisk utvikling, skal Innovasjon Norge forvalte et program for grønn innovasjon. Det forventes samarbeid med norsk næringsliv og andre partnere.

Romania har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2007. Landets BNP per innbygger var 51 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Romania er rangert som nummer 56 på FNs levekårsindeks for 2012.

Bulgaria

Med 126,6 mill. euro i EØS-midler for perioden 2009-14 er Bulgaria nå femte største mottaker. Minst 10 prosent av midlene skal komme romfolket til gode. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- yrke justissektoren gjennom reformer
- bidra i kampen mot organisert kriminalitet inkludert menneskehandel
- bekjempe vold mot kvinner
- forbedre situasjonen for sårbare grupper inkludert romfolket
- fremme grønn innovasjon og næringsutvikling
- forbedre kvaliteten på og tilgangen til offentlige helsetjenester

Den Europeiske menneskerettighetsdomstolen har slått fast at Bulgaria må gjennomføre reformer for å overholde Europakonvensjonen for menneskerettigheter. EØS-midlene gjør Europarådet i stand til å bistå bulgarske myndigheter i å gjennomføre slike reformer. Bulgaria bruker også støtten til å gjøre domstolene mer effektive og øke kompetansen på menneskerettigheter. Det legges også vekt på reformer i fengselsvesenet og bekjempelse av vold i nære relasjoner. I tillegg deltar Politidirektoratet med støtte fra Europarådet i samarbeid for å bekjempe grenseoverskridende og organisert kriminalitet, inkludert menneskehandel.

Bulgaria ligger lavere enn gjennomsnittet i EU på grønn innovasjon, i tillegg til at økonomien er en av de mest energiintensive i EU. På bakgrunn av dette har Bulgaria lansert en ny nasjonal strategi for å fremme grønn innovasjon, og Innovasjon Norge er ansvarlig for et program innen dette området. Miljødirektoratet, Norges vassdrags- og energidirektorat og Direktoratet for naturforvaltning vil delta i programmer som bidrar til energi-

effektivisering, forvaltning av vannressurser, samt biologisk mangfold.

Bulgaria har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2007. Landets BNP per innbygger var 79,4 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Bulgaria er med det EUs fattigste land. Bulgaria er rangert som nummer 57 på FNs levekårsindeks for 2012.

Portugal

I perioden 2009-14 får Portugal 58 mill. euro i EØS-midler. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- forbedre forvaltningen og overvåkingen av kyst- og havområder
- redusere sårbarheten mot klimaendringer
- øke bruken og utviklingen av fornybar energi
- forbedre tilgangen til og kvaliteten på offentlige helsetjenester
- styrking av sivilt samfunn

Som Norge, har Portugal en lang kystlinje. Det er derfor naturlig å samarbeide om god forvaltning av havområder. Kartverkene i Norge og Island deltar i prosjekter, og Direktoratet for sivilt beredskap er med i et program for klimatilpasning. Ulik tilgang til helsetjenester er et problem i Portugal, spesielt for grupper med lav inntekt. EØS-midlene støtter program som skal forbedre tilgangen til og kvaliteten på helsetjenester, inkludert utvikling av helsepolitiske planer. Folkehelseinstituttet er samarbeidspartner. Portugal har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. Landets BNP per innbygger var 23 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Portugal er rangert som nummer 43 på FNs levekårsindeks for 2012.

Spania

Spania har i samsvar med EUs samhörighetspolitikk fått en særskilt overgangsstønad på 45,85 mill. euro for perioden 1. mai 2009 til 31. desember 2013. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- miljøforskning og utvikling av miljøvennlig teknologi
- likestilling og balanse mellom familieliv og arbeid
- studentutveksling

Miljø er det største satsingsområdet i Spania i denne perioden. Et eget program skal bidra til forskning og utvikling av miljøvennlig teknologi. Dette inkluderer fornybare energikilder som

vann, sol og vind. Innovasjon Norge er samarbeidspartner i programmet. Utveksling av kunnskap og erfaringer mellom Spania og Norge om likestillingsspørsmål står også sentralt. Likestillings- og diskrimineringsombudet deltar i programmet hvor temaene blant annet er likestilling i arbeidslivet, kvinnelig entreprenørskap og inkludering av minoritetskvinner i arbeidslivet. Dette er det største likestillingsprogrammet i denne programperioden.

Spania har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. Landets BNP per innbygger var 2 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Spania er rangert som nummer 23 på FNs levekårsindeks for 2012.

Hellas

I perioden 2009-14 får Hellas 63,4 mill. euro i EØS-midler. Hovedområdene for innsatsen omfatter

- styrking av gresk asylforvaltning
- programmer for forskning, miljø og fornybar energi
- kapasitetsbygging blant greske frivillige organisasjoner

Den økonomiske krisen i Hellas rammer store deler av befolkningen hardt. Landets BNP per innbygger var 21 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011, som er en nedgang på 14 prosent fra 2010. Hellas er rangert som nummer 29 på FNs levekårsindeks. Nedgangen fortsatte i 2012 og det er fortsatt ikke klare tegn til bedring i den økonomiske situasjonen.

Hellas har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. Miljø har vært et viktig samarbeidsområde. Tilstømningen av asylsøkere og illegale innvandrere er en stor utfordring for Hellas, og om lag en tredel av den totale støtten til Hellas går til å forbedre mottakssentre og håndteringen av sårbare grupper, særlig enslige mindreårige asylsøkere, samt styrke den greske asylforvaltningen for å sikre at asylsøkere behandles i tråd med internasjonale regler. Utlendingsdirektoratet er partner i programmet. Støtten til frivillige organisasjoner gjennom EØS-midlene skal bidra til å styrke sivilt samfunn i Hellas og bistå utsatte grupper i befolkningen.

Kypros

I perioden 2009-14 får Kypros 7,9 mill. euro i EØS-midler. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- styrking av sivilt samfunn

- styrking av dialog og samarbeid mellom gresk- og tyrkisk-kypriotere (bi-kommunalt samarbeid)
- forbedring av tjenester for – og beskyttelse av ofre for vold i nære relasjoner
- styrking av helsesektoren, bla via program for bedret diagnostiseringskapasitet
- styrking av myndighetenes kapasitet til å etterforske ulovlige pengestrømmer og terrorfinansiering

Kypros har mottatt EØS-midler siden landet ble med i EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var kun 6 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Kypros er rangert som nummer 31 på FNs levekårsindeks. Landet er inne i en alvorlig økonomisk krise.

Konflikten på Kypros preger landet sosialt, politisk og økonomisk. EØS-midlene finansierer blant annet samarbeidsprosjekter mellom frivillige organisasjoner i nord og sør. Støtten til det bi-kommunale prosjektet «Home for Cooperation» (H4C) i den FN-kontrollerte buffersonen videreføres. Det norske Krisesentersekretariatet samarbeider med kypriotisk partner om innsats mot vold i nære relasjoner.

Malta

I perioden 2009-14 får Malta 4,5 mill. euro i EØS-midler. Hovedområdene for innsatsen fra midlene omfatter

- oljevernberedskap
- produksjon av biobrensel

- bedre rehabiliteringen av unge lovbyggere
- bevaring av kulturarv
- utvikling av sivil samfunn

Malta ligger ved en av hovedfartsårene for skipstrafikken i Middelhavet og en fjerdedel av verdens tankbåter passerer forbi øya hvert år. Dette gjør Malta sårbar for ulykker som kan innebære oljeutslipp, og landet mangler en god beredskapsplan for å håndtere en større ulykke. Det norske Kystverket samarbeider med maltesiske myndigheter om å utvikle et nasjonalt system for beredskap mot oljeutslipp.

Integrering av ungdomskriminelle er en utfordring på Malta. Mange ender opp i arbeidsledighet og rusmisbruk etter endt soning. Gjennom EØS-midlene finansieres et prosjekt for å bedre rehabiliteringen av unge lovbyggere på øya.

Malta har mottatt EØS-midler siden landet ble med i EU og EØS i 2004. Landets BNP per innbygger var 15 prosent lavere enn gjennomsnittet i EU i 2011. Malta er rangert som nummer 32 på FNs levekårsindeks for 2012.

Budsjett 2014

Det foreslås bevilget 1 790 mill. kroner under kap. 117, post 75 og 1 520 mill. kroner under kap. 117, post 76.

I tillegg foreslås tilsagnsfullmakter, jf. forslag til romertallsvedtak VII, på 3 738,5 mill. kroner under kap. 117, post 75 og 3 209,2 mill. kroner under kap. 117, post 76.

Kap. 118 Nordområdetiltak mv.

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	34 011	30 295	30 841
70	Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	325 786	320 324	341 905
71	Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv., <i>kan overføres</i>	59 977	58 831	58 750
76	Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, <i>kan overføres</i>	41 910	35 022	36 248
	Sum kap. 0118	461 684	444 472	467 744

Kap. 118 favner en rekke tilskuddsordninger og enkelttilskudd som støtter opp om sentrale utenriksformål, med posten *Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland* som den klart største. Kapitlet omfatter bidrag til samarbeid og utvikling på flere viktige felt, både geografisk og tematisk, herunder utviklingsinnsats som kjenne- tegnes ved at den ikke skal rapporteres som offisiell bistand iht. OECDs regelverk. De enkelte tilskuddsordninger omtales nærmere under kapitlets respektive poster.

Som ledd i arbeidet med å styrke kvalitetssikring og resultatoppfølging av tilskudd til Nordområdetiltakene og andre utenriksformål er det fra 2012 opprettet en egen driftspost under kap. 118. Posten skal legge til rette for eksterne evalueringer og andre oppfølgings- og kvalitetssikringstiltak, i tråd med utenriks- og forsvarskomiteens innstilling 7 S (2010–2011).

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70

Posten ble opprettet i statsbudsjettet for 2012 som ledd i oppfølging av utenriks- og forsvarskomiteens innstilling 7 S (2010–2011), hvor komiteen understreket at alle tiltak som støttes må være gjenstand for grundig evaluering og resultatmåling. Posten skal dekke kvalitetssikringstiltak og evalueringer av tilskuddsordningene under kap. 118, post Nordområdetiltak, prosjektsamarbeid med Russland. Posten skal videre dekke driftsutgifter relatert til forvaltning av tilskuddsordningene under kap. 118 utført av andre departementer eller statlige etater etter avtale med Utenriksdepartementet.

Posten skal også dekke direkte kostnader til profilering av nordområdesatsingen og utgifter til større internasjonale arrangementer der Norge er vertskap, når arrangementets formål er knyttet til formålene innenfor kap. 118. Posten skal dekke utgifter til lønn og relaterte utgifter for norsk hospitant i Arktisk råds sekretariat i Tromsø og kan videre dekke driftsutgifter knyttet til sekonderinger i de tilfeller sekondert tjenestemann mottar lønn og godtgjørelser fra Utenriksdepartementet, så fremt sekonderingen er relatert til formål innenfor kapittel 118.

Budsjett 2014

Det foreslås bevilget 30,841mill. kroner.

Post 70 Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, kan overføres, kan nyttes under post 01

Regjeringen foreslår å øke nivået på tilskuddsordningene *Prosjektsamarbeid med Russland, Arktisk samarbeid og Barents 2020* til 290 mill. kroner. Tilskuddsordningen *Atomsikkerhet* har i takt med gjennomføring av de mål man har hatt for samarbeidet med Russland blitt gradvis redusert i løpet av de siste par årene, og Regjeringen foreslår for 2014 at det settes av 52 mill. kroner til dette arbeidet. Regjeringen la høsten 2011 frem Meld. St. 7 (2011–2012) *Nordområdene – Visjon og virkemidler* med 15 strategiske prioriteringer som gir mål og retning for bruk av midler fra disse tilskudds-postene.

Blant prioriteringene i 2014 er tiltak for å styrke oljevernberedskapen og søk- og redningsarbeidet i Arktis bl.a. gjennom oppfølging av den nylig inngåtte oljevernavtalen mellom medlemslandene i Arktisk råd og oppfølging av faggruppeerapporten «økt skipsfart i Polhavet – muligheter og utfordringer for Norge». Dette er tiltak som Utenriksdepartementet vil følge opp i nært samarbeid med berørte departementer. En viktig prioritering vil også være å følge Nordområdeutvalgets sluttrapport som ble fremlagt høsten 2013.

Andre prioriteringer er grenseoverskridende samarbeid med Russland og partnerskap med forskningsmiljøer og næringsliv. Gjennom satsingen på tiltak i nordområdene skal Norge også fremme norske prioriteringer i det arktiske samarbeidet, samt i Antarktis. Norge hadde fram til oktober 2013 formannskapet i Barentsrådet (BEAC).

Nordområdesatsing i andre departementer

Utenriksdepartementet koordinerer arbeidet med en felles rapportering om status for departementenes samlede tiltak i nordområdesatsingen. På basis av prioriteringene i Meld. St. 7 (2011–2012) *Nordområdene – Visjon og virkemidler* er dette en oversikt over status og videre planer for regjeringens nordområdetiltak. Oversikten er ikke uttømmende, men gir et bilde av status og utviklingen i satsingen over tid.

Regjeringen foreslår for 2014 å bevilge nærmere 2,5 mrd. kroner til nordområdetiltak. Forslaget innebærer en økning på omlag 287 mill. kroner sammenlignet med 2013.

For nærmere omtale av regjeringens samlede nordområdesatsing, se Del III Spesielle tema.

Prosjektsamarbeidet med Russland

Mål og satsingsområder

Ordningens mål er å utvikle et bredt samarbeid med Russland der især erfaringsutveksling og kompetanseoverføring fremmes. Følgende sektorer prioriteres:

- Næringsliv
- Energi
- Menneskerettigheter og sivilt samfunn
- Utdanning
- Forskning
- Helse
- Miljø
- Bred folkelig kontakt og samarbeid over grensen i Barentsregionen

Regjeringen ønsker å styrke næringslivssamarbeidet med Russland. Økt kunnskap og kompetanse om markedsmulighetene i Russland er viktig for å få dette til.

Regjeringen vil videreføre myndighetssamarbeidet med Russland innen petroleumsforvaltning. Støtte til samarbeid innen energieffektivisering vil bli prioritert.

Regjeringen vil videreføre støtten til arbeidet for et åpent og demokratisk samfunn i Russland. Prioritet vil bli gitt til samarbeid mellom norske og russiske frivillige organisasjoner som arbeider for å fremme respekt for menneskerettighetene.

Regjeringen har etablert femårige rammeavtaler med Senter for internasjonalisering av høyere utdanning og Forskningsrådet for å fremme økt samarbeid mellom høyere utdanningsinstitusjoner og forskningsinstitutter i Norge og Russland, og øke kunnskapen om Russland i Norge.

Regjeringen vil videreføre helsesamarbeidet innenfor Barents helse- og sosialsamarbeidsprogram og Partnerskapet for helse og livskvalitet under Den nordlige dimensjon (NDPHS), samt den norsk-russiske helsesamarbeidsavtalen.

Miljøvernssamarbeidet med Russland skal bidra til bevaring av det sårbare naturmiljøet i Barentsregionen og miljømessig forsvarlig forvaltning av Barentshavet. Regjeringen vil videreføre støtten til Den nordiske miljøfinansieringsinstitusjonen NEFCO og Den nordlige dimensjons miljøpartnerskap (NDEP). Det vil også gis støtte til frivillige miljøorganisasjoner.

Regjeringen vil fortsatt fremme lokalt samarbeid mellom organisasjoner på tvers av landegrensene i Barentsregionen gjennom støtte til Barentssekretariatet.

Rapport 2012

Bevilgningen har i 2012 bidratt til å videreutvikle samarbeidet med Russland innen næringsliv, energi, fiskeri, menneskerettigheter og sivilt samfunn, forskning, utdanning, helse, miljø og folk-til-folk-samarbeid i Barentsregionen.

Utenriksdepartementet har i 2012 støttet et nytt program som skal gi norske og russiske bedrifter bedre kunnskap og kompetanse om hverandres rammevilkår og kultur, og dermed bedre forutsetninger for å lykkes med nærings-samarbeid. Departementet har også støttet et program for ungt entreprenørskap som skal gi unge entrepenører fra begge land mulighet til å lære om hvordan man kan etablere en bedrift i fellesskap.

Petroleumstilsynet, Oljedirektoratet og Kystverket har samarbeidet med relevante myndigheter på russisk side om henholdsvis HMS, oljeforvaltning og –beredskap. Fiskarlaget har videreført sitt samarbeid med bransjeorganisasjonene innen fiskeri i Murmansk.

I lys av det økte presset på det sivile samfunn og media i Russland er det gitt økt prioritet til samarbeid mellom norsk og russisk frivillig sektor. Sivile samfunnsorganisasjoner i Norge og Russland har samarbeidet om hvordan man sikrer innsyn i offentlig forvaltning og om undervisning i menneskerettighetene. Norsk journalistlags samarbeid med det russiske journalistforbundet har bidratt til organisasjonsutvikling og fremme av kritisk journalistikk. JD og Kriminalomsorgen har samarbeidet med russiske myndigheter om fengselsreform og soningsforhold.

Utenriksdepartementet inngikk i 2011 en flerårig avtale med Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) på 45 mill. kr. Avtalen skal fremme samarbeid mellom norske og russiske institusjoner for høyere utdanning. Stor interesse fra utdanningsinstitusjoner i Norge førte i 2012 til at avtalen ble utvidet med ytterligere 20 mill. kr. Åtte norske utdanningsinstitusjoner fra hele Norge har så langt fått støtte til langsiktig samarbeid med utdanningsinstitusjoner i Moskva, Murmansk og St. Petersburg innenfor disipliner som radiologi, fiskeri og miljø.

En flerårig avtale med Forskningsrådet ble inngått i 2011. Avtalen skal bidra til å fremme samfunnsfaglig russlandsforskning og videreutvikle et høyt kompetent forskningsmiljø og stimulere til kunnskapsutvikling om Russland. Første utlysningrunde ble gjennomført i juni 2012. Det ble blant annet gitt støtte til prosjekter som skal se på

russisk identitet og nasjonalisme, samt reformer innen russisk forvaltning.

Helse- og sosialprosjektene i Nordvest-Russland har i 2012 bidratt til forebygging og bekjempelse av smittsomme sykdommer, livsstilsrelaterte problemer, fremme av sunn livsstil samt utvikling og integrasjon av primærhelsetjeneste og sosiale tjenester.

Miljøprosjektene i det norsk-russiske miljøvern-samarbeidet har bidratt til å legge grunnlaget for en økosystembasert forvaltning av Barentshavet og til god forvaltning av miljøet og naturmangfoldet i Barentsregionen, spesielt i grenseområdene. Miljøovervåkingen relatert til utslipp fra Nikel er videreført. Regjeringens arbeid for at russiske myndigheter skal stille strengere utslippskrav til smelteverket i Nikel, har bidratt til at saken har fått økt oppmerksomhet på politisk nivå i Russland.

Barentssekretariatet har lagt til rette for bred kontakt og samarbeid over grensene i nord innen kultur, kompetanse og utdanning, næringsutvikling, urfolk, miljø og helse.

Atomsikkerhet

Situasjonsbeskrivelse

Den norske og internasjonale innsatsen for å redusere risikoen for radioaktiv forurensning fra atominstallasjoner og avfallslagre i Nordvest-Russland har de siste årene gitt betydelige resultater. Brukt kjernebrensel og radioaktivt materiale fra utrangerte ubåter og fra radioaktive kilder i russiske fyrlykter er nå under kontroll. Konsentrasjonen av atominstallasjoner og kjernefysisk materiale i Nordvest-Russland representerer likevel fremdeles en mulig fare for radioaktiv forurensning også i Norge. Det er fortsatt behov for betydelig innsats for å sikre og transportere ut det brukte kjernebrenselet i den nedlagte marinebasen i Andrejevbukta på Kola-halvøya. Det er behov for å videreføre miljøovervåking av dumpede radioaktive kilder i Barents- og Karahavet. G8-landenes «Globale partnerskapsprogram mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og -materiale» har utvidet sitt eksisterende program (2002-2012) med ti nye år, ut 2022.

Selv om den internasjonale innsatsen vil fortsette, forventes den å bli redusert noe i tiden fremover. Mye arbeid gjenstår, og gitt nærheten til Norge er det i norsk interesse at det internasjonale engasjementet fortsetter så lenge det er utfordringer i Nordvest-Russland. Det er blant annet fortsatt behov for å gjennomføre tiltak for å styrke sikkerheten ved Kola- og Leningrad kjerne-kraftverk. Russland må ha hovedansvaret for dette

arbeidet, og vi ser at Russland også tar en stadig større del av ansvaret for den videre opprydningen. Økt russisk egeninnsats innebærer at det norske bidraget har blitt redusert de siste årene. Dette er i tråd med Meld. St. 11 (2009-2010) *Samarbeidet med Russland om atomvirksomhet og miljø i nordområdene*. Samtidig er den norske innsatsen viktig for at Russland skal fortsette å prioritere tiltak som reduserer risikoen for radioaktiv forurensning og hindrer at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på avveie. Dette arbeidet er viktig for å beskytte befolkning, miljø og viktige samfunnsinteresser mot radioaktiv forurensning.

Mål

Den norske innsatsen er konsentrert om følgende hovedmålsettinger:

- redusere risikoen for ulykker og forurensning fra russiske kjernefysiske installasjoner i Nordvest-Russland,
- hindre at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på avveie,
- styrke russiske forvaltnings- og tilsynsmyndigheter.

Rapport 2012

I 2012 bidro Norge til å etablere sentral infrastruktur i Andrejevbukta, slik at man nå er nærmere målet om å få fjernet brukt kjernebrensel. Havne- og kaiområdet er utbedret og klargjort. Grunnlagsinvesteringer i vann- og strømmnett i den forurensete delen av bukta er gjennomført. Resterende deler av dette arbeidet er noe forsinket, men planlagt ferdigstilt i løpet av 2013.

I 2012 ble arbeidet med fjerning av høyradioaktive strontiumbatterier, som har vært strømkilde i fyrlykter i den russiske delen av Østersjøen, slutført i samarbeid med Finland, Sverige og Russland. I løpet av perioden fra 2009-2011 er 71 strontiumbatterier (RTG-er) samlet inn. Der dette er nødvendig, vil disse i løpet av 2013 være erstattet med alternative strømkilder (solcellepaneler). I tillegg har Frankrike og Russland samlet inn 16 batterier og erstattet dem med miljøvennlig solcelleanlegg.

Norge og Russland gjennomførte i september 2012 et fellestokt til dumpingsteder av radioaktivt avfall ved østkysten av Novaja Zemlja i Karahavet. Foreløpige funn viser en nedgang i forurensningsnivået, sammenlignet med resultater fra 90-tallet. Videre ble den dumpede ubåten K-27 med kjernebrensel om bord undersøkt. Ingen lekkasjer fra ubåten ble oppdaget, men kjernebrenselet representerer en risiko for forurensning i fremtiden.

Arbeidet for sikkerhet, miljø og beredskap, samt miljøovervåking ble videreført i 2012.

Satsingsområder 2014

Norge bidrar til atomsikkerhet i en internasjonal ramme. I 2003 sluttet Norge seg til G8-landenes «Globale partnerskapsprogram mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og –materiale». Landene har besluttet å utvide partnerskapet både i tid og innsatsområder. Norge vil videreføre innsatsen i Nordvest- Russland gjennom partnerskapet, og gjøre økt bruk av Den nordlige dimensjons miljøutviklingsfond (NDEP).

I samsvar med Regjeringens atomhandlingsplan og Meld. St. 11 (2009-2010) legges det opp til at Norges innsats innen atomsikkerhet i 2014 i hovedsak konsentreres om tre områder:

1. *Andrejevbukta*. Arbeidet med å sikre og fjerne brukt kjernebrensel og radioaktivt avfall fra lageranlegget vil bli videreført. De tekniske utfordringene er store, og tidsperspektivet strekker seg mot 2025.
2. *Tiltak knyttet til sikkerhet og beredskap*. Samarbeidet om sikkerhetstiltak ved russiske kjernekraftverk i våre nærområder videreføres, med fokus på tiltak som bidrar til økt kompetanse knyttet til sikker avstenging av gamle reaktorer. Samtidig videreføres arbeidet for å få stengt de eldste reaktorene ved Kola og Leningrad kjernekraftverk. Russland planlegger fremtidig nedstengning av de to eldste reaktorene ved disse to kraftverkene, og vil i løpet av året legge frem oppdaterte planer for dette og for sikkerheten ved anlegget.
3. *Miljøovervåking*. Oppfølging av gjennomført felles norsk-russisk tokt i Karahavet 2012. Det arbeides med å legge til rette for en konsekvensanalyse for området rundt ubåt K-27 i Stepovogobukta i Karahavet.

Statens strålevern forvalter tilskuddsmidlene under Regjeringens atomhandlingsplan (2013–2017). Fylkesmannen i Finnmark er prosjektleder for norsk innsats i Andrejevbukta 2013–2017. Institutt for energiteknikk (IFE), Den nordlige dimensjons miljøutviklingsfond (NDEP) og flere frivillige organisasjoner er sentrale aktører.

Arktisk samarbeid

Situasjonsbeskrivelse

De globale klimaendringene er særlig merkbare i Arktis. Forsuring av havet og trusselen mot det biologiske mangfoldet i Arktis er et resultat av

menneskeskapte utslipp av CO₂. Havforsuringen kan komme til å påvirke marine ressurser, som er viktige for lokal- og urbefolkningen langs kysten. For å bremse denne utviklingen er viktig å redusere CO₂-utslippene fra menneskelig aktivitet. Videre vet vi at kortlivede klimadrivere, som sot og metan, står for 30-40 prosent av oppvarmingen i Arktis. Tiltak for å redusere slike utslipp vil gi positiv klimaeffekt også på kort sikt. Utviklingen fører også med seg muligheter og utfordringer for næringsliv, sosioøkonomiske forhold og miljø- og ressursgrunnlaget i nord. Med det juridiske og politiske rammeverket på plass, legges det nå større vekt på næringsutvikling, velferd og arbeidsplasser i nord. Særlig på energiområdet trekker aktiviteten nordover. Delelinjeavtalen med Russland legger til rette for et utvidet samarbeid om forvaltningen av olje- og gassressursene i nord. Regjeringen ønsker også å satse på landbasert næringsutvikling i nord (mineraler, reiseliv, arktisk landbruk). Det er et økende internasjonalt fokus på Arktis, med mulighetene og utfordringene som følger av klimaendringene. Arktisk råd har økt sin betydning i takt med den økende internasjonale interessen for Arktis. Arktisk råd er i dag det eneste mellomstatlige forum som samler samtlige statlige aktører i Arktis og som samtidig har permanent urfolksdeltakelse.

Mål

Ordningen skal brukes til prosjekter som kan gi oss mer viten om klima- og miljøforandringene i Arktis og om hvordan man kan møte utfordringene ved den økte aktiviteten og interessen som følger av at havisen trekker seg tilbake. Videre skal ordningen støtte tiltak som sikrer at utviklingen i nord er bærekraftig og at de store miljøverdiene i området tas vare på, og tiltak som for øvrig opprettholder Arktis som en fredelig og politisk stabil region. Ordningen skal støtte opp om rollen Norge har som polarnasjon og til norske prioriteringer innenfor samarbeidet mellom de arktiske statene. Det meste av dette samarbeidet skjer innenfor rammen av Arktisk råd. Ordningen skal også støtte opp under norsk engasjement og rolle i Antarktis.

Rapport 2012

2012 var siste året av det norsk-dansk-svenske samarbeidet om polarskipet Gjøa. Prioriteringer Arktisk råd: klimaendring, helhetlig ressursforvaltning og effektivisering. Flere mål er nådd: Kunnskap om klimaendringene i Arktis har økt, herunder også effekten av kortlivede klimadri-

vere, forsuring av havet og det biologiske mangfoldet i Arktis. Kunnskap om helhetlig ressursforvaltning og bevaring av det marine miljøet har også økt. Miljøovervåkning og analyse av forurensning transportert over lengre avstander er bedret. Arktisk råd er styrket gjennom beslutningen om å etablere et permanent sekretariat i Tromsø. Vi ser økt kunnskapsutvikling og samarbeid om oljevernberedskap i Arktis. Støtten har gjort det mulig å gjennomføre tiltak for vern og bevaring av bl.a. Carsten Borchgrevinks hytter i Antarktis, noe som har fremmet Norge som polarnasjon. Gjennom midler til Havforskningsinstituttets forskningstokt i Sørishavet har Norge bidratt til økt kunnskap om krillbestanden og de marine økosystemene i Antarktis.

Satsingsområder 2014

Regjeringen vil fortsette å styrke Norges rolle som pådriver for kunnskapsutvikling og politikkutforming innenfor det arktiske samarbeidet. Følgende hovedsatsingsområder planlegges prioritert i 2014:

Miljø- og klimasamarbeid, arktisk klimaendring (herunder oppfølging av havforsuringsrapporten og rapporten om biologisk mangfold, utviklet av Arktisk råd), tiltak mot utslipp fra kortlivede klimadrivere som sot og metan og CO₂, samt overvåkning av status og effekter av forurensning i Arktis.

Styrket polarsamarbeid med utvalgte land, herunder følge opp samarbeidsavtaler inngått i 2011 med Storbritannia og Island om polarforskning, studentutveksling og felles kulturminner i begge polområder.

Vertslandsforpliktelser for det permanente sekretariat for Arktisk råd i Tromsø som ble operativt da Canada overtok formannskapet ved ministermøtet i Kiruna i mai 2013.

Bærekraftig utvikling, herunder helhetlig ressursforvaltning og næringsutvikling i Arktis.

Oppfølging av oljevernavtalen mellom medlemslandene i Arktisk råd. Det vil fortsatt være et mål å bedre situasjonen for urfolk og utsatte grupper i nord.

Regjeringen vil satse på utvalgte prosjekter i Antarktis som støtter opp under og fremmer Norges rolle, forpliktelser og ansvar som polarnasjon i sør.

Barents 2020

Situasjonsbeskrivelse

Kunnskap er navet i Regjeringens nordområde-satsing og Norge skal ha som ambisjon å bli

ledende på kunnskap om, for og i nord. Barents 2020-ordningen ble opprettet i 2006 primært for å tette kunnskapshull og utvirke samarbeid på tvers av sektorer i nord. Rundt 90 prosjekter har blitt støttet over Barents 2020 som har vist seg som et fleksibelt verktøy for å kunne gå inn tidlig med støtte til initiativer der private aktører deltar for å utfylle det offentlige bidrag. Eksempler på større, flerårige Barents 2020-prosjekter er et norsk-russisk prosjekt for harmonisering av helse-, miljø- og sikkerhetsstandarder i Barentshavet, det sivile overvåknings- og informasjonssystemet BarentsWatch og det samfunnsvitenskapelige prosjektet Geopolitikk i nordområdene – norske interesser. Deler av ordningen er delegert til Forskningsrådet og Senter for internasjonalisering av utdanning.

Mål

Ordningen skal stimulere til økt kunnskap, aktivitet og nærvær i nord og øke kunnskap i, om og for nordområdene. Den skal skape arenaer for samarbeid mellom norske og utenlandske kunnskaps- og kompetansemiljøer om nordområdene. Barents 2020 skal være et supplement til den omfattende forsknings- og utredningsvirksomheten som hvert år kommer nordområdene til gode. Den skal først og fremst fungere som en såkornordning for å kunne sette i gang større prosjekter, som etter hvert skal kunne overtas og gjennomføres av andre.

Rapport 2012

I 2012 ble det brukt 63 mill. kroner fra Barents 2020-ordningen til prosjekter som er viktige for å gjennomføre de 15 strategiske prioriteringene i *Meld. St. 7 (2011–2012) Nordområdene – visjon og virkemidler*. Målettingen om at minst 50 prosent av tilskuddsmidlene går til prosjekter hvor nordnorske kunnskapsmiljøer deltar ble nådd. Noen av prosjektene som mottok støtte i 2012 var de følgende:

- Prosjektet Geopolitics in the High North, Norwegian Interests ble avsluttet i 2013. Dette har vært et større, flerårig samfunnsvitenskapelig prosjekt som har studert samspeillet mellom ulike aktører i Arktis og nordområdene. Hovedkonklusjonen i prosjektet er at Arktis er en stabil region hvor havretten respekteres, og at det ikke er noe kappløp om ressurser. Det flernasjonale prosjektet har vært ledet av Institutt for forsvarsstudier og har resultert i en rekke artikler i internasjonale tidsskrifter og

en bok, i tillegg til større internasjonale konferanser.

- På basis av det omfattende russisk-norske Barents 2020-prosjektet for harmonisering av helse-, miljø- og sikkerhetsstandarder innen petroleumsindustrien i Barentshavet, har Standard Norge fått støtte til å samordne den norske innsatsen for å gjøre de russisk-norske resultatene internasjonale i ISO.
- Universitet i Tromsø i samarbeid med Universitetssykehuset i Nord-Norge skal etablere regionale og nasjonale retningslinjer for gjenoppvarming av pasienter etter ufrivillig nedkjøling. Det skal også etableres internasjonalt samarbeid om søk, redning og behandling av ufrivillig nedkjølte pasienter ved masseulykker i Barentsregionen.
- Prosjektet «Regulating Arctic Shipping» er et samarbeid mellom Universitetet i Tromsø, Akvaplan-niva AS og MARINTEK som studerer forutsetninger for og konsekvensene av en videreutvikling av skipsfart i nord. I tillegg ser prosjektet på hvordan miljøet best kan beskyttes når trafikken øker. Prosjektet er et tverrfaglig samarbeid mellom fagfeltene teknologi, naturvitenskap, juss og statsvitenskap og er en videreutvikling av Framsenterets flaggskip «Havisen i Polhavet, teknologi og avtaleverk».
- Innenfor tematikken transport og logistikk er det gitt støtte til Den nordlige dimensjons transport- og logistikkpartnerskap for å utarbeide en oversikt over finansieringskilder innen Den nordlige dimensjon og utvikle retningslinjer for finansiering av infrastrukturprosjekter. Målsettingen er at større grensekryssende infrastrukturprosjekter i nord blir finansiert og gjennomført. Videre har Norut Narvik fått støtte til et forprosjekt for å etablere et jernbaneteknisk senter i Narvik. Målet er å utvikle sikker og kostnadseffektiv jernbanetransport særlig med tanke på tungtransport og virksomhet i kaldt klima. Norges geologiske undersøkelse (NGU) har fått midler fra Barents 2020 til å utvikle kart og databaser over metall- og mineralforekomster i Arktis. Målet er å gjøre allerede eksisterende materiale mer tilgjengelig i tillegg til å få et sammenlignbart datagrunnlag for de ulike områdene i Arktis.

En oversikt over samtlige Barents 2020-prosjekter er publisert på www.regjeringen.no.

Satsingsområder 2014

Målet er å fortsette gjennomføringen av de femten strategiske satsingsområdene i Meld. St. 7 (2011–2012) *Nordområdene – visjon og virkemidler* gjennom prioritering av kompetanse- og kunnskapsprosjekter. Det vil være viktig å følge opp de prosjekter og tiltak som allerede er satt i gang, i tillegg til å videreutvikle nye strategiske prosjekter innenfor de samme tematiske prioriteringene klima, ressurser, transport/logistikk, sikkerhet og beredskap og policy-relatert forskning. Kunnskap- og forskningssamarbeid med vekt på asiatiske lands økte interesser i nordområdene vil fortsatt stå sentralt. Samarbeid med Forskningsrådet, Senter for internasjonalisering av høyere utdanning og etter hvert også Innovasjon Norge vil bli videreført. Større, flerårige og strategisk viktige prosjekter vil bli prioritert. I tillegg er prosjekter med samarbeid mellom offentlige, private og internasjonale partnere av særlig betydning. Grenseoverskridende prosjekter vil fortsatt være sentrale. Prosjekter hvor støtte fra Barents 2020 vil være viktig i startfasen, men hvor andre aktører blir viktigere i videreføringen, vil gis forrang. Det er en målsetting av minst 50 prosent av prosjektene skal ha med en nord-norsk aktør, samtidig vil det være viktig å trekke på kunnskapsmiljøer fra hele landet. Løpende prosjekter vil fortsatt bli støttet.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 341,9 mill. kroner over kap. 118, post 70, med anslagsvis fordeling innenfor på de fire innsatsområdene som følger:

- Prosjektsamarbeidet med Russland 144,8 mill. kroner.
- Atomsikkerhetssamarbeidet med Russland 52 mill. kroner.
- Arktisk samarbeid 61 mill. kroner.
- Barents 2020 84,1 mill. kroner.

Post 71 Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv. kan overføres

Bevilgningen omfatter støtte til en demokratisk utvikling og respekt for menneskerettigheter i Nord-Kaukasus, forsoningsprosjekter mellom den gresk- og tyrkiskkypriotiske befolkning på Kypros, herunder drift av Institutt for fredsforskningssenter på Kypros.

Bevilgningen omfatter videre frivillige bidrag til reformarbeidet av Europarådet samt til styrking

av Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) og støtte til menneskerettighetsfondet.

Videre omfatter posten tilskudd til nedrustning og antiterror.

Posten dekker også driftstilskudd til NORSAR på Kjeller. NORSAR har ansvaret for driften av de norske stasjonene som under Den kjernefysiske prøvestansavtalen utgjør deler av det internasjonale overvåkingssystemet, samt for nasjonale funksjoner og bistand til norske myndigheter i tekniske spørsmål relatert til Prøvestansavtalen.

ODA-godkjente tiltak til demokrati- og menneskerettighetstiltak dekkes over 03-området.

Nord-Kaukasus

Situasjonsbeskrivelse

Den sosioøkonomiske utviklingen i Nord-Kaukasus er svak, med høy arbeidsledighet og utbredt korrupsjon. Sikkerhetssituasjonen er vanskelig i store deler av området. Flyktninger og internt fordrevne er de mest sårbare gruppene. Konflikten mellom myndigheter og ulike opprørsgrupper har spredd seg fra Tsjetsjenia, Dagestan og Ingusjetia til de tidligere rolige republikkene Kabardino-Balkaria, Karatsjaeva-Tsjerkessia, Nord-Ossetia og Stavropol-området. Ofrene for trefninger og terrorhandlinger er hovedsakelig opprørere, politi- og sikkerhetsstyrker og andre offentlige tjenestemenn, men også et høyt antall sivile blir drept og skadet.

Menneskerettighetssituasjonen i regionen forverres i takt med den økende voldsbruken. Det rapporteres om overgrep begått av alle sider i det komplekse konfliktbildet. Menneskerettsforsvarere og kritikere av lokale makthavere er spesielt utsatt for trusler og overgrep. Overgrep, drap og brudd på menneskerettighetene straffefølges i liten grad. Straffefrihet er utbredt. I deler av Nord-Kaukasus, fremfor alt Tsjetsjenia, er kvinners stilling forverret. Æresdrap og vold mot kvinner straffefølges i liten grad.

Mål

Målet for innsatsen er større respekt for menneskerettighetene, bedre levevilkår for utsatte grupper, samt et styrket sivilt samfunn.

Støtten gis til følgende hovedområder:

- Det sivile samfunn, herunder menneskerettsorganisasjoner og uavhengig presse,
- Juridisk og annen bistand til ofre for alvorlige overgrep,
- Styrket rettsikkerhet for og integrering av hjemvendte flyktninger og internt fordrevne,

- Styrking av kvinners juridiske rettigheter og deltakelse i samfunnsliv, arbeidsliv og politikk gjennom rådgivning, opplæring og opplysningsarbeid, samt tiltak for å bekjempe vold mot kvinner.

Rapport 2012

Bevilgningen har i 2012 bidratt til kompetanseoverføring innen menneskerettigheter og demokratiutvikling. Helsingforskomiteen har drevet undervisning i menneskerettigheter i regionen, og Stiftelsen MR-huset har dokumentert menneskerettighetssituasjonen og drevet opplæring av regionale journalister. Midlene har videre bidratt til å styrke rettsikkerheten til sårbare grupper i regionen gjennom tilbud om gratis rettshjelp. Bevilgningen har også bidratt til bedre forhold for internt fordrevne og annen sårbar befolkning gjennom Flyktninghjelpens og Røde Kors bredt anlagte, langsiktige tiltak som omfatter etablering av permanente boliger, mikrofinans, medisinsk bistand, samt arbeid overfor russiske myndigheter for å fremme respekt for prinsippene i internasjonal humanitær rett.

Reformarbeid i Europarådet

Mål

Bevilgningen skal også bidra til reformarbeid i Europarådet og styrking av Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). Støtten til prosjekter innenfor rammen av det norsk-initierte menneskerettighetsfondet (HRTF) vil også bli prioritert.

Rapport 2012

Regjeringen anser det som viktig å sikre effektiviteten og fremtiden for EMD. Bevilgningen ble derfor i 2012 i all hovedsak benyttet til å bidra til en spesialkonto som ble opprettet etter initiativ av generalsekretær Jagland for særlig å finansiere behandling av EMDs restanser.

Kypros

Midlene vil bli benyttet til drift av Institutt for fredsfnorskings senter på Kypros, PRIO Cyprus Centre (PCC), samt dets forsoningsprosjekter. Målet er å utvikle kontakt og forståelse mellom den gresk- og tyrkiskkypriotiske befolkningen på Kypros, gjennom forsknings-, dialog- og informasjonsprosjekter om konflikten og om finanskrisen.

Rapport 2012

Blant temaene i 2012 var politiske, økonomiske og juridiske konsekvenser av olje- og gassforekomster, implementering av FNs resolusjon 1325, eiendomsspørsmålet, religiøs dialog, tyrkisk-kypriotisk politisk kultur, kulturarv og identitetskonstruksjon. PCC er den eneste organisasjonen av sitt slag på Kypros. Senteret har både gresk- og tyrkiskkypriotiske forskere og er en møteplass for personer fra begge sider i konflikten.

Opplysningsarbeid for fred

Støtten til norske frivillige organisasjoners arbeid for å fremme forståelsen i Norge for betydningen av fred, nedrustning og konflikthåndtering er delt mellom kap. 118, post 71 (ikke ODA-rapporterbart) og kap. 164 post 72 (ODA-rapporterbart), og det vises til generell omtale under sistnevnte.

Mål

Bidra til å fremme forståelse i Norge for betydningen av internasjonal samarbeid for fred, med særlig vekt på arbeidet for en verden fri for atomvåpen.

Rapport 2012

I 2012 ble bevilgningen brukt til å støtte sivilt samfunns arbeid for en verden fri for atomvåpen gjennom støtte til Nei til atomvåpen og Leger mot atomvåpen.

Nedrustning og anti-terror – og NORSAR

Posten benyttes til å støtte opp om nedrustnings tiltak som ikke er ODA-rapporterbare, men som svarer på de komplekse sikkerhetspolitiske utfordringer knyttet til nedrustning og spredning av masseødeleggelsesvåpen. Det viktigste tiltaket som mottar støtte fra denne posten er norske tekniske fagmiljøers samarbeid om kjernefysisk verifikasjon (Norned-samarbeidet, som omfatter Statens strålevern, FFI, IFE og NORSAR), som blant annet inngår i det norsk-britiske verifikasjonsinitiativet for kjernefysiske stridshoder.

Norges internasjonale forpliktelser som følge av traktaten om totalforbud mot kjernefysiske prøvesprengninger (Prøvestansavtalen) ivaretas av NORSAR (Norwegian Seismic Array).

NORSAR gis årlige tilskudd til drift av målestasjoner i Norge og til ivaretagelse av nasjonale funksjoner under Prøvestansavtalen. Det forutset-

tes videreføring av refusjonsordningen fra 2001, som innebærer at Prøvestansorganisasjonen (CTBTO) tilbakebetaler til NORSAR deler av utgiftene til drift av målestasjoner i Norge.

Norge arbeider aktivt innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene, hvor rammeverket for lands nasjonal eksportkontroll for å hindre spredning av strategiske varer og teknologi forhandles. Norge skal lede Regimet for kontroll med missilteknologi (MTCR) i 2014-2015. Målsetningen under formannskapet er arbeidet for å sikre at regimet holder tritt med teknologisk utvikling og spredningsbildet, blant annet gjennom en aktiv dialog med ikke-medlemmer og relevante internasjonale organisasjoner om betydningen av å kontrollere missilrelatert teknologi for å hindre spredning av leveringsmidler for masseødeleggelsesvåpen.

Terrorisme utgjør fremdeles en trussel mot internasjonal fred og stabilitet. Samarbeid mellom land er avgjørende for å hindre terrorister i å planlegge og gjennomføre terroraksjoner. Norge støtter opp om anti-terrorarbeidet i FN og NATO, herunder tiltak som bidrar til å sikre sivil luftfart.

Arbeidet mot terrorisme er også en del av regjeringens nye satsing på globale og grenseoverskridende sikkerhetsutfordringer, jf omtale under nytt kap. 119 Globale sikkerhetstiltak.

Mål:

- Arbeide for å skape internasjonal enighet om nedrustning og ikke-spredning, herunder støtte til Norned-samarbeidet.
- Overholdelse av internasjonale forpliktelser som følge av Prøvestansavtalen gjennom tilskudd til NORSAR.
- Bidra til å styrke det internasjonale samarbeidet mot terrorisme.

Rapport 2012

Innen rammen av Norned-samarbeidet har Statens strålevern, FFI, IFE og NORSAR gjennom tekniske løsninger bidratt til å fremheve ikke-kjernevåpenstaters relevans i verifikasjon av kjernefysisk nedrustning.

I 2012 fikk NORSAR et tilskudd på 12 mill. kroner. Dette gikk til drift av målestasjoner i Norge, overvåking av seismiske hendelser og faglig oppfølging av norske forpliktelser i CTBTO.

Norge støttet i 2012 gjennomføringen av FNs globale anti-terrorstrategi gjennom støtte til Counter-Terrorism Implementation Task Force's (CTITF) arbeid i Afrika og Sentral-Asia samt

støtte til siviltt samfunn. Bevilgningen blir brukt til å støtte kapasitetsbygging i, og fremme av samarbeid mellom afrikanske land gjennom støtte til Institute of Security Studies i Sør-Afrika. Norge legger særlig vekt på at menneskerettighetene og rettsstatsprinsippene må ivaretas ved bekjempelse av terrorisme.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 58,75 mill. kroner på posten.

Bevilgningen foreslås gitt til tiltak i Nord-Kaukasus, drift og prosjekter i regi av Prios Kyprosener, bidrag til Europarådet og til EMD, opplysningsarbeid for fred og nedrustningsformål, og MTCR-høynivåmøte i Oslo.

12 mill. kroner er satt av til driftstilskudd til NORSAR.

Post 76 Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

FNs Klimakonferanse i Doha i 2012 kan komme til å bli stående som et møte som markerer overgangen til et nytt internasjonalt klimaregime. Beslutningene som ble fattet i Doha var svært viktige for å avslutte forhandlinger som har gått over lang tid, inkludert om nye utslippsforpliktelser for en del industriland under Kyotoprotokollen. Beslutningspakken bereder grunnen for forhandlingene om en ny klimaavtale i 2015 som omfatter alle land.

Møtet var samtidig preget av mistillit mellom industriland og utviklingsland og underliggende uenighet om det fremtidige internasjonale klimasamarbeidet. Doha-pakken omfatter imidlertid beslutninger på de spørsmålene partene hadde tatt mål av seg å få konkludert på: nye utslippsforpliktelser for en del industriland under Kyotoprotokollen, veien videre i forhandlingsprosessen rettet mot en ny klimaavtale i 2015 og tiltak for å styrke det internasjonale klimasamarbeidet, herunder klimafinansiering og operasjonalisering av Det grønne klimafondet. I tillegg var spørsmålet om etablering av en mekanisme for tap og skader ved klimaendringer et viktig tema i drøftingene om tilpasning til klimaendringer. En løsning her var særlig viktig for utviklingslandene, og dette ble en del av sluttpakken. Det vil være nødvendig med betydelige oppfølgingsaktiviteter. Gjennomføring av disse er avhengig av frivillige bidrag fra industrilandene. Bidrag over denne posten må

ses i sammenheng med innsatsen på klima i utviklingssamarbeidet.

Det er nå store utbetalinger til Verdensbankens karbonfond, i og med at leveranser av kvoter (også til Norge) for første Kyoto-periode er inne i sluttfasen. For de fleste prosjekter betales det når kvotene leveres.

Klimagassutslippene i verden øker raskere enn tidligere forutsett av FNs klimapanel. Det er igangsatt ulike frivillige initiativer og partnerskap for å begrense utslippene utenfor Klimakonvensjonen. En koalisjon for å redusere utslipp fra kortlevde klimaforurensere (*Climate and Clean Air Coalition to Reduce Emissions of Short Lived Climate Pollutants – CCAC*) ble etablert i 2012. Tretti land, inkludert Norge, og like mange organisasjoner har så langt sluttet seg til. Formålet er å redusere utslipp av kortlevde klimaforurensere, som svart karbon (sot), metan, troposfærisk ozon og hydrofluorkarboener. Disse komponentene har kort levetid i atmosfæren, og tiltakene har dermed en mer kortsiktig effekt enn CO₂. Ifølge UNEP vil det være mulig å begrense oppvarmingen med inntil 0,5 grader mot 2050 ved gjennomføring av identifiserte tiltak for å redusere slike utslipp.

Det internasjonale energibyrådet (IEA) anslår at det på verdensbasis ble brukt ca. 3000 milliarder kroner til å subsidiere konsum av fossilt brensel i 2011. En norsk strategi for internasjonalt samarbeid for å fremme reform av subsidier til fossile brensler vil bli utarbeidet i 2013 (*tekst bør oppdateres i august*).

Mål

Bevilgningen foreslås brukt til å støtte

- Gjennomføring av forhandlingene under Klimakonvensjonen og Kyotoprotokollen med målsetting om at det fører til en ambisiøs klimaavtale.
- Tiltak og initiativer for reduksjon av kortlevde klimaforurensere, med vekt på tiltak som reduserer luftforurensning
- Tiltak for økt kunnskap på miljø- og klimaområdet, inkludert tilpasning, ved støtte til forskning og utredninger, samt styrket formidling og tilgjengeliggjøring av kunnskap og informasjon.
- Innsats for å videreutvikle et globalt kvotemarked.
- Bidra til utfasing av subsidier til fossile brensler som er skadelige for miljø og klima, som motvirker rettferdig fordeling og som undergraver bærekraftig utvikling.

Rapport 2012

I 2012 ble det utbetalt totalt 44 mill. kroner til internasjonale klima- og miljøtiltak over programområde 02. Det ble utbetalt 12 mill. kroner til *Climate and Clean Air Coalition* (CCAC) til tiltak for reduksjon av kortlevde klimaforurensere.

Flere initiativ er igangsatt, herunder innen olje og gass, transport, avfall, landbruk og kjølemedier/air condition. Norge har satt fokus på helse-siden av koalisjonens arbeid, da det er behov for bevisstgjøring om helsekonsekvensene av utslippene. WHO har anslått at det hvert år dør over 6 millioner mennesker på grunn av luftforurensning som i stor grad skyldes disse forbindelsene, spesielt sot.

Til Verdensbankens karbonfond ble det utbetalt 5,5 mill. kroner, som foruten å levere internasjonalt godkjente kvoter til Norge også har bidratt til videreutvikling av internasjonale kvotemarkeder. Øvrige bidrag gikk blant annet til ulike tiltak for å øke kunnskap på miljø- og klimaområdet, herunder støtte til prosjektsamarbeid mellom Cicero senter for klimaforskning og Brookings Institution (0,8 mill. kroner), og studier og seminarer i regi av OECDs klimaekspertgruppe (0,8 mill. kroner). Støtte til sekretariat for Verdens meteorologiorganisasjons (WMO) globale rammeverk for klimatjenester (2 mill. kroner) var et viktig bidrag i styrking av informasjon av betyd-

ning for mer effektiv klimatilpasning. WMOs globale rammeverk støttes også over kap.166, post 72, og omtales nærmere der.

Fra norsk side legges det stor vekt på den multilaterale prosessen under Klimakonvensjonen og Kyotoprotokollen. Det ble utbetalt 16 mill. kroner til FNs Klimakonvensjon for å støtte sekretariatets oppfølging og gjennomføring av beslutninger under Konvensjonen, inkludert gjennomføring av møter for å forberede FNs Klimakonferanse i Doha i desember 2012. Norge er med dette en betydelig bidragsyter og støttespiller til den multilaterale prosessen, både hva gjelder oppfølging og gjennomføring av beslutninger og forhandlinger om et mer ambisiøst og globalt klimaregime.

Norge inngikk avtale om støtte til fase III av *Global Subsidies Initiative* for 2012–14 med totalt 9 mill. kroner, hvorav 3 mill. kroner ble utbetalt i 2012. Initiativet støtter lands arbeid med å redusere, reformere eller eliminere subsidier til fossilt brensel som er ineffektive, handelsvridende og lite klima- og miljøvennlige. Tiltaket har blant annet som mål å få minst ti land til å bruke forskningsinstituttet IISD sitt forskningsarbeid til progresjon på arbeidet med reform av fossile subsidier frem mot 2015.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 36,248 mill. kroner.

Kap. 119 Globale sikkerhetstiltak mv.

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>			2 000
70	Globale sikkerhetstiltak mv., <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>			5 000
	Sum kap. 0119			7 000

Regjeringen foreslår for budsjettåret 2014 opprettet et nytt kapittel 119, knyttet til innsatsen for å møte globale og grenseoverskridende sikkerhetsutfordringer. Enkelte tiltak som tidligere har vært budsjettet under kap. 118 foreslås overført til nytt kapittel 119.

Globale og transnasjonale sikkerhetsutfordringer er et omfattende begrep som blant annet viser til digitale angrep, terrorisme, internasjonal orga-

nisert kriminalitet, spredning av masseødeleggel-sesvåpen og sjørøvervirksomhet.

Endringene i globale maktforhold, teknologisk utvikling, konkurranse om ressurser, økt internasjonalt samkvem, økonomisk integrasjon og andre utviklingstrekk gjør at disse truslene har større potensial til å ramme samfunn, skape konflikter mellom stater og være en kilde til intern politisk ustabilitet.

For et stadig voksende antall land i verden er disse grenseoverskridende sikkerhetsutfordringene de mest akutte truslene de står overfor. Internasjonale og regionale organisasjoner har tatt konsekvensen av denne utviklingen. Blant annet har NATO opprettet en egen avdeling som arbeider med nye sikkerhetspolitiske trusler, mens UNODC er den viktigste organisasjonen i FN på dette området. I tillegg er en rekke spesialorganer blitt opprettet, i og utenfor de internasjonale organisasjonene som arbeider med de nyere, grenseoverskridende sikkerhetsutfordringene.

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70

Posten skal dekke driftsutgifter i tilknytning til tiltak som styrker den norske kompetansen og innsatsen under nytt kapittel 119 Globale sikkerhetsutfordringer.

Kompetansebygging og styrking gjennom analyser/bestillinger, arrangementer/møter/konferanser og øvelser i samarbeid med/utført av andre departementer eller statlige etater, fagmiljøer som nasjonale og internasjonale organisasjoner og tenketanker, etter avtale med Utenriksdepartementet.

Post 70 Globale sikkerhetstrusler, kan overføres, kan nyttes under post 01

Posten vil benyttes i arbeidet med globale og grenseoverskridende sikkerhetsutfordringer.

Terrorisme er alvorlig kriminalitet som ofte har forgreninger på tvers av landegrensener og koblinger til annen organisert kriminalitet. Arbeidet mot terrorisme krever en helhetlig og langsiktig tilnærming der utviklings- og sikkerhetsaspekter ses i sammenheng, med respekt for menneskerettigheter og rettsstatsprinsippene som utgangspunkt. Styrking av FNs rolle er viktig for å sikre at den internasjonale innsatsen er forankret i og følges opp av alle verdens land. Norge støtter gjennomføringen av FNs globale anti-terrorstrategi, bl.a. gjennom støtte til *Counter Terrorism Implementation Task Force* (CTITF).

Utviklingsland, særlig såkalte svake statsdannelser, har behov for bistand for at de skal være i stand til å håndtere egen terrortrussel og etterleve sine internasjonale forpliktelser. Gjennom slik støtte bidrar vi ikke bare til sikkerhet og sosial utvikling i disse landene, men også til beskyttelse av Norge og norske interesser.

Utviklingen i det digitale rom er blitt et sentralt tema i internasjonal politikk og sikkerhetsut-

fordringene innenfor dette området utgjør en av vår tids mest alvorlige og særegne trusler. Regjeringen ønsker å styrke innsatsen for å ivareta norske sikkerhetspolitiske interesser knyttet til trusler i det digitale rom, blant annet gjennom tettere nasjonalt samarbeid mellom relevante aktører og økt innsats internasjonalt.

Norge som skipsfarts- og handelsnasjon er avhengig av god maritim sikkerhet. Sjørøveri er et globalt sikkerhetsproblem med smitteeffekt mellom regioner. Konsekvensene av de somaliske sjørøvernes angrep på skipsfarten i det indiske hav har vært store. Regjeringen har derfor i samarbeid med andre land satt inn et bredt spekter av virkemidler for å bekjempe denne kriminaliteten. Effekten har vært god. Derimot har sjørøvervirksomheten i senere tid økt i Guineabukta, og sjørøveri forblir en utfordring også i Sørøst-Asia.

Faren for spredning av masseødeleggelsesvåpen (eller materialer som kan brukes i en slik sammenheng) til ikke-statlige aktører har fått stor oppmerksomhet i senere år. Disse utfordringene blir også fulgt opp i fora som *Nuclear Security Summit*-prosessen, som skal ha et avsluttende toppmøte i 2014, i *Proliferation Security Initiative* (som tar sikte på å forhindre smugling av kjernefysisk materiale sjøveien) og i ulike sammenhenger innen *Global Partnership*-initiativet. Regjeringen legger generelt stor vekt på ikke-spredningsarbeidet, som også er nært knyttet til arbeidet med globale sikkerhetsutfordringer og nedrustning.

Globale og transnasjonale sikkerhetsutfordringer får også større betydning, indirekte og direkte, for Norge og våre interesser. Arbeidet med temaer som organisert kriminalitet, digital sikkerhet, sjørøveri og terrorisme krever samarbeid mellom mange aktører på norsk side. Trusselbildet er dessuten under kontinuerlig utvikling og blir stadig mer komplekst og sammensatt. De nye utfordringene må ses i sammenheng med hverandre, men også med det større sikkerhetspolitiske bildet og de mer tradisjonelle truslene.

Samlet sett er det behov for å se norske innsatser på disse områdene i enda større sammenheng. Utenriksdepartementet opprettet derfor i 2013 et toårig prosjekt, med dette som formål. For å lykkes, kreves et betydelig styrket samarbeid mellom ulike aktører på nasjonalt nivå. Dette vil underbygge Norges deltakelse i internasjonale prosesser, både bilateralt og i multilaterale forum.

Mål

- Styrke den norske kompetansen om globale og grenseoverskridende sikkerhetsutfordringer

og hvordan de virker inn på norske sikkerhetspolitiske interesser, inkludert gjennom støtte til relevante fagmiljøer nasjonalt og internasjonalt.

- Styrke den norske innsatsen i sentrale internasjonale prosesser på disse områdene, både bilateralt og multilateralt, som ledd i arbeidet for å fremme internasjonal fred og stabilitet og norske interesser.
- Bidra til å styrke det internasjonale samarbeidet mot terrorisme, med særlig vekt på styrking av FNs overordnede og koordinerende rolle, og støtte til gjennomføringen av FNs globale anti-terrorstrategi.
- Videreføre regjeringens arbeid med utarbeidelsen av en global strategi mot internasjonal organisert kriminalitet.
- Bidra til å bygge motstandsdyktige samfunn som kan håndtere egen trussel gjennom kapasitetsbygging, særlig i såkalte svake statsdannelser og land med store terrorutfordringer.
- Bidra til økt maritim sikkerhet gjennom internasjonalt samarbeid og støtte tiltak mot sjørøvvervirksomhet og kriminell virksomhet til sjøs.
- Styrke innsatsen for å ivareta norske sikkerhetspolitiske interesser knyttet til trusler i det

digitale rom, gjennom tettere nasjonalt samarbeid mellom relevante aktører og økt innsats internasjonalt.

- Øke innsatsen mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og materialer som kan anvendes i en slik sammenheng, i internasjonale organer som FN og IAEA og i andre sammenhenger. Styrke den norske innsatsen mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og leveringsmidler for slike våpen gjennom aktivt og målrettet arbeid innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene.
- Markere Norge som relevant aktør i diskusjoner knyttet til sentrale sikkerhetspolitiske utviklingstrekk, herunder gjennom å arrangere internasjonale møter.

Rapport 2012

For rapport 2011 vises det til omtale under Nedrustning og anti-terror, jf. kap. 118 post 71.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 7 mill. kroner samlet på 01 og 70-posten.

Programområde 03 Internasjonal bistand

Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen

Utgifter under programkategori 03.00 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen	1 109 402	1 194 200	1 280 796	7,3
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	212 057	216 500	233 550	7,9
144	Fredskorpset	54 676	44 200	44 950	1,7
	Sum kategori 03.00	1 376 135	1 454 900	1 559 296	7,2

Denne programkategorien omfatter bevilgninger til administrasjon av offisiell utviklingsbistand (ODA). Utgiftene forvaltes i samsvar med OECDs regelverk som gir direktiver for hvilke administrative utgifter som kan rapporteres som ODA.

Mål

- Utenriktjenesten, Norad og Fredskorpset skal gjennomføre bistandsforvaltningen effektivt og med riktig kvalitet.
- Det er nulltoleranse for økonomiske misligheter.

Det legges opp til økt åpenhet og styrket forvaltning av bistandsmidlene i 2014.

Situasjonsbeskrivelse

Utenriksdepartementets administrative ansvar og oppgaver er nærmere omtalt under programkategori 02.00. Arbeidet med kvalitetssikring og kontroll i tilskuddsforvaltningen er nærmere omtalt i eget avsnitt i denne proposisjonen.

Tilskuddsordningene forvaltes av bl.a. Utenriksdepartementet, herunder utenriksstasjonene, Norad og Fredskorpset. Videre kan enkelte ordninger bli delegerte til andre etater.

Det vil være risiko knyttet til forvaltningen av bistandsmidler, og nye bistandsformer krever stadig utvikling av forvaltningen.

Det er nulltoleranse for økonomiske misligheter i alle Norges programmer og alt vi gir støtte til. Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres. Det legges vekt på å styrke både kompetanse og kapasitet på dette feltet.

Kap. 140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	1 093 110	1 172 700	1 257 596
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	13 457	21 500	23 200
89	Agio	2 835		
	Sum kap. 0140	1 109 402	1 194 200	1 280 796

Kapitlet dekker bistandsadministrasjonen i Utenriksdepartementet og ved utenriksstasjonene, jf. omtale under kap. 100 Utenriksdepartementet.

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker bistandsforvaltningens andel av driftskostnader for Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 1 257,596 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningsforslaget under denne posten dekker utgifter til større anskaffelser og ombygginger i departementet og ved utenriksstasjonene.

For 2014 foreslås bevilget 23,2 mill. kroner.

Post 89 Agio/disagio

Utenriksstasjonenes regnskap blir ført i ulike lokale valutaer. Ved årets slutt blir beholdningene ved hver enkelt utenriksstasjon justert i samsvar med Norges Banks kurser pr. 31. desember. På grunn av kursdifferansene vil det oppstå kurstap eller kursgevinst.

Utenriksdepartementet ber om samtykke fra Stortinget til å føre eventuelt kurstap på kap. 140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen, post 89 Agio. Eventuell kursgevinst foreslås ført på kap. 3140, post 89 Disagio, jf. forslag til romertallsvedtak.

Kap. 141 Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	212 057	216 500	233 550
	Sum kap. 0141	212 057	216 500	233 550

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen dekker administrasjonsutgiftene for Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad).

Norad har som hovedoppgave å bistå Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene med faglig rådgivning på det utviklingspolitiske område

det, bistå i arbeidet med kvalitetssikring av norsk utviklingssamarbeid, initiere og gjennomføre evalueringer av utviklingssamarbeidet, samt forvalte tilskudd i henhold til årlig tildeling fra Utenriksdepartementet, med de føringer som ligger i Prop. 1 S. og beslutninger i Stortinget.

Norad skal yte faglig rådgivning av høy kvalitet på bestilling fra departementet og utenriksstasjonene. Rådgivningen vil omfatte både forvaltningsmessige og sektorfaglige aspekter ved alle bistandsformer. Rådgivningen skal bidra til god forvaltningspraksis og forbedret resultat- og risikostyring og resultatrapportering i alle deler av bistandsforvaltningen.

Norad bidrar med bistandsfaglig rådgivning til hele utenriktjenesten innenfor samtlige av regje-

ringens utviklingspolitiske satsingsområder. Tverrgående hensyn, som likestilling, korrupsjonsbekjempelse og miljø- og klimahensyn, skal ivaretas i alle relevante sammenhenger.

Bekjempelse av økonomiske misligheter skal ha en sentral plass i Norads virksomhet.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 233,55 mill. kroner.

Kap. 144 Fredskorpset

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	54 676	44 200	44 950
	Sum kap. 0144	54 676	44 200	44 950

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen dekker administrasjonsutgiftene for Fredskorpset. Innenfor tilgjengelige ressurser skal Fredskorpset sikre hensiktsmessig organisering og effektiv drift, samt god forvaltning av tilskuddsordningene.

I tillegg til ordinære driftsutgifter som lønns- og personalutgifter, administrasjon og kommunikasjonsvirksomhet, omfatter posten også programrelaterte aktiviteter som monitorering, risikostyring, partner- og nettverkssamlinger, samt andre interne og eksterne arrangement. Oppfølging av Fredskorpsets Sør-Sør program som utføres av eksterne konsulenter i Uganda og Thailand, dekkes også over denne posten. Fredskorpsets kjernevirksomhet er å tilrettelegge for internasjonal utveksling av unge og yrkesaktive mennesker mellom virksomheter i Norge og i sør, samt mellom land i sør, jf. omtale under kap. 160, post 77 Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset. Fredskorpset skal stimulere og legge til rette for erfaringsutveksling og læring og bidra til tilbakeføring av kunnskap og erfaring til eget samfunn, samt bidra til utvikling og styrking av det

sivile samfunn i utviklingsland. All virksomhet er forankret i fem prioriterte innsatsområder som samlet bidrar til Fredskorpsets måloppnåelse; Forvaltning og effektivitet; partnerskap og utveksling; kunnskap og læring; nettverk og samfunn; og organisasjon og samhandling.

Som følge av revisjonsarbeidet i 2011 av kurs- og nettverksarbeidet avholdes det nå felles kurs i sør for sør-sør og nord-sør deltakerne hvor både de som reiser hjem og ut, samt alle partnerrepresentanter samles. Kursdeltakerne har rapportert om at dette har styrket partnerskapene og deres fokus på måloppnåelse i sine organisasjoner.

I budsjettet for 2013 ble det gjort en budsjetteknisk justering av fordelingen mellom kap. 144, post 01 Fredskorpset og kap. 160, post 77 Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset, slik at kostnader for Fredskorpsets kursvirksomhet som er rettet direkte mot deltakere i utvekslingsprogrammene, dekkes over tilskuddsbevilgningen.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 44,95 mill. kroner.

Programkategori 03.10 Bilateral bistand

Utgifter under programkategori 03.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
150	Bistand til Afrika	2 558 711	2 158 300	2 220 900	2,9
151	Bistand til Asia	930 800	939 500	934 500	-0,5
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	508 666	540 000	540 000	0,0
153	Bistand til Latin-Amerika	186 703	200 500	225 500	12,5
	Sum kategori 03.10	4 184 880	3 838 300	3 920 900	2,2

Norge gir langsiktig bilateral bistand til land i Afrika, Asia, Midtøsten og Latin-Amerika. Flere av landene vil også få midler fra andre budsjettposter.

Utviklingssamarbeidet skal bekjempe fattigdom og fremme bærekraftig utvikling og rettferdig fordeling, som beskrevet under Programområde 03 Internasjonal bistand. I 2013 er det tatt initiativ til å styrke innsatsen for rettferdig fordeling. Bilateral bistand kjennetegnes først og fremst ved at støtten gis direkte fra Norge til ulike aktører i samarbeidslandene.

Midlene styrker samarbeidslandenes mulighet til å gjennomføre sine nasjonale utviklingsplaner, og skal benyttes fleksibelt for å utvikle velfungerende offentlige institusjoner, et aktivt sivilt samfunn og en levedyktig privat sektor. Samarbeid med myndighetene, frivillige organisasjoner, næringsliv og multilaterale organisasjoner på landnivå inngår gjerne i det bilaterale partnerskapet. Ved omfattende og akutte krisesituasjoner kan bevilgningen også benyttes til humanitære formål. Vurdering av tverrgående tema som anti-korrupsjon, kvinner og likestilling, miljø og sårbarhet for klimaendringer er obligatorisk i tilskuddsforvaltningen under denne ordningen.

Landenes egne strategier og vilje til fattigdomsbekjempelse samt en vurdering av områder hvor Norge kan ha særskilt merverdi legger rammen for det langsiktige utviklingssamarbeidet. Dette er også utgangspunktet for å konsentrere

innsatsen og tydeliggjøre arbeidsdelingen mellom giverne.

Landenes ansvar for egen utvikling, betydningen av godt styresett og demokratisk utvikling, bekjempelse av korrupsjon, fremme av kvinner og likestilling og miljø- og klimahensyn, er viktige elementer i det landvise samarbeidet. Norge arbeider for at norsk støtte gjengis i landenes statsbudsjett og statsregnskap. Det styrker den demokratiske kontrollen og gjør korrupsjon vanskeligere. Landenes evne og egen vilje til en demokratisk utvikling og etterlevelse av menneskerettigheter skal ha betydning for omfang og innretning av bistanden.

I tråd med regjeringens klimasatsing øker innsatsen for fornybar energi og klimatilpasning også i 2014. Dette inkluderer matsikkerhet, i tett samarbeid med landenes myndigheter. Bevilgninger til fornybar energi er fra 2013 samlet under kap. 166, post 74 Fornybar energi, under Programkategori 03.20 Globale ordninger.

Mange utfordringer krever løsninger i fellesskap med andre land. Det kan for eksempel være forvaltning av felles naturressurser, energiutvikling, klimatilpasning, handel, kapitalflukt, hiv og aids og regionale konflikter. Dessuten kan land i sør ofte ha vel så stort utbytte av å dele erfaringer seg imellom som med land i nord. Støtte til regionalt samarbeid, gjennom regionale organisasjoner og gjennom samarbeid mellom to eller flere land

utgjør derfor en viktig del av utviklingssamarbeidet under 03.10 Bilateral bistand.

Gjennom tusenårsmålene og landenes fattigdomsstrategier er det etablert et grunnlag for sterkere resultatorientering i utviklingssamarbeidet. Det legges stor vekt på å dokumentere resultater. Der behovene for bistand er store, vil ofte også risikoen for ikke å oppnå målene være høy. For å redusere risikoen for mangelfull måloppnåelse eller økonomiske misligheter, benyttes omfat-

tende systemer og metoder for kvalitetssikring og evaluering av utviklingssamarbeidet. Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres i overensstemmelse med prinsippet om nulltoleranse for slike misligheter.

For en samlet oversikt over norsk bilateral bistand i 2012 fordelt på land og budsjettpost vises det til vedlegg og til norsk bistand i tall på www.Norad.no.

Kap. 150 Bistand til Afrika

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
78	Regionbevilgning for Afrika, <i>kan overføres</i>	2 558 711	2 158 300	2 220 900
	Sum kap. 0150	2 558 711	2 158 300	2 220 900

Afrika, sett under ett, har hatt den nest raskest voksende økonomien i verden de siste 10 årene. Av de 20 hurtigst voksende økonomiene er 11 afrikanske (IMF, 2012). Økt mangfold i økonomisk samarbeid og handel med flere deler av verden – ikke minst asiatiske land – har gjort flere afrikanske land mer robuste overfor svingninger i verdensøkonomien. Likevel lever fortsatt en stor del av befolkningen i denne verdensdelen i ekstrem fattigdom. Fra 1990 til 2012 har andelen fattige i

Afrika sør for Sahara gått ned fra 32 pst. til 27 pst. Denne fremgangen er svært lav sammenlignet med andre regioner og ulikhetene har økt i mange land. Afrika vil heller ikke nå målet om halvert fattigdom innen 2015, dvs. andelen av befolkningen som lever på mindre enn 1 USD om dagen. Norge vil derfor styrke innsatsen for rettferdig fordeling, samt menneskerettigheter og demokrati, i utviklingssamarbeidet i Afrika sør for Sahara i årene fremover.

Tabell 9.1 Indikatorer på situasjonen i utvalgte land i Afrika

År	BNI pr. innbygger i USD ¹	Forventet levealder ²	Barne- dødelighet		Pst.andel barn inn- skrevet på skole ²	Korrup- sjons- indeks ⁵	Pst.andel av	Pst.andel av
			pr. 1000 fødte ³	Likestilling sindeks ⁴			befolkning med tilgang til trygt/ forbedret drikkevann ²	befolkning med tilgang til elektrisitet ²
	2011	2011	2011	2012	2011	2012	2009	2010
Angola	3830	51	158	.	86*	22	26	51
Burundi	250	50	139	0,48	90****	19	.	72
Etiopia	370	59	77	.	86	33	17	44
Kenya	820	57	73	0,61	83**	27	16	59
Liberia	330	57	78	0,66	41	41	.	73
Madagaskar	430	67	62	.	79 (2003)	32	19	46
Malawi	360	54	83	0,57	97**	37	9	83
Mali	610	51	176	0,65	63	34	.	64
Mosambik	470	50	103	0,58	90	31	12	47
Somalia	.	51	180	.	.	8	.	29
Sudan	1310	61	86	0,47	43 (2001)	13	36	58
Sør-Afrika	6960	52*	47	0,46	85**	43	75	91
Sør-Sudan	.	62***	121
Tanzania	540	58	68	0,36	98***	35	14	53
Uganda	510	54	90	0,34	94	29	9	72
Zambia	1160	49	83	0,54	91*	37	19	61

¹ BNI pr. innbygger etter Atlas-metoden. Kilde: World Bank

² Kilde: World Bank

³ Dødelighet pr. 1000 barn under 5 år. Kilde: World Bank

⁴ Gender Inequality Index. Verdi 0 er ingen forskjeller mellom kvinner og menn, 1 er maks. Kilde: International Human Development Indicators. UNDP

⁵ Indeks fra 0 til 100, hvor 100 viser lavest korrupsjon og 0 høyest korrupsjon. Kilde: Transparency International. Corruption Perception Index 2012.

. Tall ikke tilgjengelig

* Tall fra 2010

** Tall fra 2009

*** Tall fra 2008

**** Tall fra 2007

Etter en langvarig trend med færre voldelige konflikter og styrking av demokratiet har det de siste årene vært økende uro og politisk ustabilitet i flere land. Levealderen har økt svakt i de aller fleste samarbeidsland, men sykdommer som malaria og hiv og aids gjør at levealderen fortsatt er lav sammenlignet med andre verdensdeler.

Barnedødeligheten er fremdeles høy, men har sunket i de fleste samarbeidsland. Andelen av befolkningen som sulter i Afrika sør for Sahara er så høy som 27 pst.

Afrikanske land legger økende vekt på regionalt samarbeid for bedre å kunne møte kontinentets utfordringer. Den afrikanske union (AU) og

sub-regionale organisasjoner har en sentral rolle i konfliktløsning, fredsbevaring og gjenoppbygging, og viser økt handlekraft når det gjelder å hegne om demokratiske framskritt og å reagere på ikke-konstitusjonelle maktovertakelser. Konfliktløsning og fredsbygging, miljø og klima, landbruk og matsikkerhet og utvikling av infrastruktur står høyt på dagsorden for Afrikas dialog og samarbeid med det internasjonale samfunnet. Norge er en sentral samarbeidspartner for AUs arbeid for fred og sikkerhet, samt godt styresett. Denne innsatsen vil øke fremover.

I Afrika spiller bistand fortsatt en større rolle i finansiering av utvikling enn på øvrige kontinenter, men innenlandske ressurser utgjør en voksende andel av finansieringen, hvilket er svært positivt. Illegale pengestrømmer ut av afrikanske land til hovedsakelig vestlige økonomier tilsvarer flere ganger samlet bistand til Afrika. Regjeringen vil arbeide for en internasjonal avtale om åpenhet i finansielle transaksjoner for å bekjempe illegale pengestrømmer, for eksempel i form av en åpenhetskonvensjon.

Krig og konflikt er det største hinderet for utvikling i Afrika. Støtte til konfliktløsning og fredsbygging har derfor høy prioritet for Norge, med aktivt engasjement i Sudan, Sør-Sudan, Somalia og Mali. Sikker og stabil finansiering av AUs fredsoperasjoner og bedre samordning med FN om disse operasjonene, er en utfordring. Gjennom programmet «Training for Peace» søker Norge å styrke afrikansk politikapasitet og sivil innsats i fredsoperasjoner.

Korrupsjon er fortsatt et stort hinder for utvikling og et svakt rettsvesen bidrar til å gjøre kampen mot korrupsjon krevende, men flere afrikanske land har tatt tak i disse utfordringene. Ordningen med nasjonale gjennomganger av styresett, African Peer Review Mechanism, er et svar på denne utfordringen hvor Afrika selv styrer prosessen. 33 land har hittil sluttet seg til ordningen. Innsats mot korrupsjon og for godt styresett står sentralt i Norges samarbeid med afrikanske land, både i dialogen med myndighetene, gjennom støtte til AUs arbeid med implementering av sentrale konvensjoner i landene og gjennom støtte til særskilte tiltak.

Det gis støtte til afrikanske land i deres gjennomføring av Extractive Industries Transparency Initiative (EITI), som har som formål å sikre åpenhet og kontroll med inntektsstrømmene fra utvinningsindustrien. Tiltak for å øke statens inntekter, ikke minst utvikling og styrking av skattesystemer, tilbys gjennom det norske initiativet Skatt for utvikling.

Norge vil fortsatt gi afrikanske land støtte til forsvarlig forvaltning av deres petroleumsressurser gjennom programmet Olje for utvikling hvor ressurs-, miljø-, sikkerhets- og finanskomponenter ses som en helhet og kombineres med støtte til sivil samfunn, parlament og media. Gjennom programmet Ren energi for utvikling bistår Norge afrikanske land med å utnytte fornybare energiresurser effektivt og bærekraftig. Norge fortsetter den kraftige innsatsen for å gi flere fattige tilgang til energi. Dette skjer gjennom å styrke kapasitet for distribusjon av elektrisitet og bidra til kraftproduksjon fra vannkraft, vind-, bio- og soleenergi.

Fornybar energi er en del av klimasatsingen. Norges energi- og klimainitiativ, Energy+, er et internasjonalt partnerskap som skal fremme fornybar energi og energieffektivisering i utviklingsland. Innsatsen for energi omfatter også bedre rammebetingelser for investeringer i energisektoren.

Klima- og skoginnsatsen vil også gi utviklings-effekter gjennom styrket naturressursforvaltning. I Kongobassenget lever 60 millioner mennesker av det skogen gir og det er stort potensiale for styrket bærekraftig utvikling gjennom forsvarlig utnyttelse av skogressursene. Klima- og skoginnsatsen omtales under kap. 166, post 73.

Klimaendringer, miljøforringelse og dårligere matsikkerhet vil være blant Afrikas største utfordringer de neste tiår. Norge vil styrke satsingen på matsikkerhet og landbruk i Afrika betydelig. Det legges også opp til fortsatt innsats for fiskeressursforvaltning. Gjennom kontinentalsokkelinitiativet bistår Norge sju vestafrikanske land med fastsettelsen av kontinentalsokkelens yttergrense utover 200 nautiske mil, samt med å opprette økonomiske soner. Hovedmålsettingen med matsikkerhetsinnsatsen er økt produktivitet i afrikansk landbruk og fiske, med særlig vekt på småskala matprodusenter generelt og kvinnelige småskala matprodusenter spesielt.

Norge vil fortsatt bidra til å styrke gratis og godt helse- og utdanningstilbud gjennom både multilaterale institusjoner og bilaterale kanaler, herunder budsjettstøtte til land som Malawi og Tanzania. Samtidig legges det vekt på øke landenes egen ressursmobilisering til disse formålene. Hiv og aids-epidemien er fortsatt en stor utfordring. I tillegg til støtten gjennom globale initiativ og noen nasjonale tiltak, bidrar Norge gjennom et svensk-norsk team med særskilt kompetanse på hiv og aids.

I enkelte land gir Norge støtte til vaksinekampanjer og andre tiltak rettet mot barne- og mødre-

dødelighet, noe som har gitt nedgang i barne- og mødredødelighet i blant annet Somalia. Støtte til kvinner og likestilling vil fortsatt ha høy prioritet, både ved integrering av kjønnsperspektivet i utviklingssamarbeidet og støtte til særskilte tiltak. Bekjempelse av kjønnslemlestelse skjer gjennom landspesifikke og multilaterale tiltak via FNs befolkningsfond og UNICEF. Innsatsen har vært et bidrag til nedgang i forekomsten blant annet i Etiopia, Eritrea, Kenya og Tanzania.

Post 78 Regionbevilgning for Afrika, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Burundi

Burundi har vært preget av redusert politisk frihet etter valget i 2010, som var boikottet av store deler av opposisjonen. Opposisjonsgrupper har blitt utsatt for vold, ofte utført av ungdomsgruppen til regjeringspartiet CNDD-FDD. Både regjeringen og opposisjonen har imidlertid signalisert ønske om dialog fram mot neste valg i 2015 og flere opposisjonsledere har nylig returnert fra eksil. Menneskerettighetssituasjonen er alvorlig og opposisjonen, frivillige organisasjoner og journalister rammes. En ny restriktiv medielov er vedtatt. Kvinner utsettes for omfattende diskriminering og har noe begrensede rettigheter når det gjelder arv. Kvinner er godt representert i det politiske liv. Rettssystemet er svakt og straffefrihet er utbredt. Etableringen av en sannhets- og forsoningskommisjon i kjølvannet av borgerkrigen, som ble avsluttet i 2006, er forsinket. Korrupsjon er utbredt på alle nivåer. Burundi lå i 2012 på 178. plass på FNs *Human Development Index* av totalt 187 land. 58 pst. av barna er kronisk underernærte. Etter innføring av gratis offentlige tjenester i 2006 har det vært noe nedgang i barnedødeligheten og nesten alle barn er innskrevet i skolen.

Hovedtyngden av norsk bistand går til et flergiverfond for utdanning der også Belgia, Frankrike og UNICEF er givere. Norge har også støttet forberedelsene til sannhets- og forsoningskommisjonen. Omfang og innretning av norsk bistand framover vil bli vurdert nøye i lys av demokrati- og menneskerettighetsutviklingen i landet.

Etiopia

Den politiske situasjonen var i 2012 preget av statsminister Meles Zenawis bortgang. Meles var omstridt men forbindes også med den betydelige

økonomiske og sosiale utviklingen landet opplevde under hans 21 år lange styre. Overgangen til nytt lederskap foregikk fredelig, og det var ingen synlige endringer i hovedlinjene i etiopisk politikk i 2012. Internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner og FNs høykommissær for menneskerettigheter har uttrykt bekymring over ytringsfrihet og pressefrihet, handlingsrom for sivilt samfunn og anvendelsen av anti-terrorloven. Flere land, inkludert Norge, har uttrykt håp om at landets nye lederskap skal sikre menneskerettighetene og styrke den demokratiske utviklingen. Opposisjonen er fremdeles svak. Med et mektig regjeringsparti er det vanskelig for opposisjonen å få politisk rom til å mobilisere støtte. Demokratisk utvikling i Etiopia er nært knyttet til større plass for sivilt samfunn og opposisjonen. Parlamentsvalget i 2015 blir viktig i denne sammenheng.

Etiopia er et av verdens fattigste land og lå på 173. plass på FNs *Human Development Index* for 2012. Landet opplever samtidig økonomisk vekst for niende år på rad og ligger godt an til å nå flere av tusenårsmålene. Etiopia legger vekt på fordelingspolitikk og opprettholder satsingen på sosiale tjenester. Barnedødelighet og mødredødelighet reduseres, en stadig mindre andel av befolkningen lider av underernæring, tilgang til rent drikkevann forbedres, levealderen øker og antallet barn innskrevet på skole øker. Store offentlige investeringer og sterk statlig kontroll gjør at privat sektor har begrenset armslag.

Økonomisk vekst skal i henhold til landets strategi for grønn vekst realiseres uten økte utslipp av klimagasser. Norge støtter denne strategien og har et særlig fokus på energi (over kap 166, post 74), klimatilpasset landbruk og matsikkerhet, samt skog (over kap 166, post 73). Under skogsatsningen er det inngått avtale om støtte til arbeidet med å redusere utslipp fra skogssektoren (REDD+). Det er sentralt i den første fasen av dette arbeidet å styrke lokalt eierskap over skogressursene og utvikle mekanismer for fordeling av inntekter fra disse ressursene. Videre er det under skogsatsningen inngått avtale om støtte til Global Green Growth Institute's landprogram for Etiopia. Dette består hovedsakelig av løpende rådgivning til etiopiske myndigheter av strategisk, teknisk, økonomisk og samfunnsøkonomisk art knyttet til landets strategi for grønn vekst. Dette vil bl.a. inkludere støtte til myndighetenes koordinering og styrking av sivilt samfunn.

I tillegg til klimarelatert bistand er norsk bistand til Etiopia særlig rettet mot kvinners rettigheter, godt styresett og menneskerettigheter. Størstedelen av de norske midlene kanaliseres

gjennom sivilt samfunn og multilaterale organisasjoner.

Etiopia har videreført rollen som en aktiv regional aktør. Landet har spilt en viktig og konstruktiv rolle overfor Sudan og Sør-Sudan. Grensetvisten med Eritrea er fortsatt uløst. Landet har militære styrker i Somalia og er sentral i samarbeidet innen IGAD (Intergovernmental Authority on Development) og med AU for å stabilisere landet.

Liberia

Liberia var totalt ødelagt etter borgerkrigens slutt i 2003. FN har siden 2003 hatt en fredsbevarende styrke i landet (UNMIL). UNMILs tilstedeværelse har vært nødvendig for å holde landet stabilt og unngå at borgerkrigen blusset opp igjen, og for å bidra til gjenoppbygging av landet. Nedtrappingen av styrken er nå i gang, samtidig med at Liberia gradvis forventes å ta ansvar for egen sikkerhet.

Utfordringene er fortsatt store og landets samfunnsstrukturer og infrastruktur må bygges. Mange av de underliggende årsakene til borgerkrigen er fortsatt der. Landet rangeres lavt (nr. 174 av 187) på FNs *Human Development Index*, men fattigdommen er redusert fra 64 % i 2007 til 56 pst. 2010 (Core Welfare Indicator Surveys (CWIQ) og barnedødeligheten viser en jevn nedgang. 78 pst. av arbeidsstyrken jobber i uformell sektor uten sikker lønnsinntekt. Forventet levealder i Liberia er på 57,3 år, og gjennomsnittlig skolegang for voksne er på 3,9 år. Kun to prosent av befolkningen i byene og 10 pst. i hovedstaden Monrovia har tilgang til strøm.

Regjeringen betrakter økonomisk og sosial utvikling som sitt viktigste forsoningstiltak. Liberias økonomi er stabil, med en vekst på 8,8 pst. i 2012. Landbruksproduksjonen, med vekt på gummi og palmeolje, står for 76,9 pst. av BNP. Liberia er et av verdens mest bistandsavhengige land, hele 78 pst. av statsbudsjettet er bistand.

President Ellen Johnson Sirleaf ble gjeninnsatt i 2012 etter et valg som ble betegnet som fredelig, transparent og fritt.

I den ambisiøse utviklingsplanen *Vision 2030* har regjeringen som mål at Liberia skal bli et mellominntektsland innen 2030. Infrastruktur, nasjonal forsoning og sikkerhetssektor er prioritert.

Liberia har sluttet seg til de sentrale menneskerettighetskonvensjonene, men med et svakt rettssystem er veien til etterlevelse lang. Liberia gjeninnførte dødsstraff i 2009, men har ikke henrettet noen siden 2000. Kjønnsbasert vold er utbredt. Tross regjeringens grep er korrupsjonen i landet omfattende. De sektorene hvor investerin-

gene er store, som energi, infrastruktur og naturressurser, er mest utsatt.

Norsk bistand har fokus på energi, jf. omtale under kap. 166, post 74.

Noe støtte går til sikkerhetssektoren, bl.a. styrking av Liberias nasjonale politi, samt til FNs fredsbyggingskommisjon.

Madagaskar

Kuppet i 2009 har ført Madagaskar ut i en alvorlig krise. President- og parlamentsvalgene er utsatt til oktober og desember 2013.

Flere bistandsaktører som har holdt en lav profil siden kuppet i 2009, har signalisert gjenopp-takelse av utviklingssamarbeid med myndighetene dersom en demokratisk valgt regjering kommer på plass. Ytringsfriheten er begrenset, noe opposisjonen lider under. Madagaskar har store utfordringer knyttet til kvinners rettigheter. En likestillingslov er under utarbeidelse med sikte på vedtak før valgene.

Den økonomiske situasjonen er dyster blant annet grunnet sterkt sviktende skatteinntekter, noe som igjen tilskrives den politiske krisen. Økonomisk bistand er halvert fra 2005. Mellom 2008 og 2012 har antall ekstremt fattige økt med 56 pst. Andelen som lever under fattigdomsgrensen er på 76,5 pst. Underernæring hos barn er et alvorlig problem. Det er blitt kanalisert internasjonal bistand til de mest utsatte sektorene som utdanning og helse utenfor myndighetsapparatet. Sveket lovhåndhevelse og økt korrupsjon fører til betydelig handel med utrydningstruede dyrearter og ulovlig hogst av tropisk tømmer.

Norsk bistand til Madagaskar er hovedsakelig rettet mot utdanningssektoren, samt miljøtiltak og rettigheter for kvinner. Norge har også bidratt til finansiering av valgene i 2013. Bistanden kanaliseres gjennom FN-systemet og det sivile samfunn. Omfang og innretting på framtidig norsk utviklingssamarbeid med Madagaskar vil bli vurdert i lys av valgene i 2013.

Malawi

Joyce Banda overtok som president i april 2012 da daværende president Mutharika døde. Skiftet førte til store endringer, både når det gjelder demokrati og menneskerettigheter og i den økonomiske politikken. Flere medlemmer fra andre partier sluttet seg til presidentens eget «Peoples Party». I løpet av 2012 mistet imidlertid presidenten flertallet i nasjonalforsamlingen da flere av medlemmene valgte å gå tilbake til sine

gamle partier. Presidentvalg vil bli avholdt i 2014.

Den nye regjeringen har satt i gang omfattende demokratiske og økonomiske reformer og legger økt vekt på menneskerettigheter, antikorupsjon og godt styresett. Regjeringen har forpliktet seg til å øke kvinnelig deltakelse i statlige organer og administrasjon, men likestillingsarbeidet går sakte.

Valutakursen ble devaluert med 50 pst., det ble innført flytende valutakurs og reguleringen av valutamarkedet ble myket opp. Subsidiar på drivstoff og elektrisitet ble fjernet. Dette førte til en ny dialog med IMF og øvrige givere, og et nytt IMF-program for økonomiske reformer kom raskt på plass. Verdensbanken, Afrikabanken og EU tok opp igjen budsjettstøtten i 2012. Presidentens økonomiske politikk har imidlertid møtt stadig sterkere kritikk innenlands grunnet innstramminger og devalueringen.

Etter en gjennomsnittlig årlig vekst på 8,3 pst. i 2007-2010 sank veksten til 4,5 pst. i 2011 og videre til 1,9 pst. i 2012. Maisavlingene i 2012 var dårlige grunnet tørke. Dette resulterte i at antall hjelpetrengende økte til det høyeste tallet siden 2005. Nesten 2 millioner mennesker er avhengig av matvarehjelp. Under- og feilernæring er et voksende problem. Helsesektoren er hardt rammet av den finansielle krisen fordi legemidler må importeres og betales med utenlandsk valuta. Det er stor mangel på kvalifisert helsepersonell. Barnedødeligheten er allikevel nedadgående og forventet levealder har steget fra 46 år i 2000 til 54 år i 2011.

Norsk samarbeid med Malawi er konsentrert om helse, styresett, matsikkerhet, landbruk og klima. Norge har en sentral rolle i bistanden til kvinner og likestilling.

Mali

Som følge av den franske intervensjonen i januar 2013, og etableringen av FN-operasjonen MINUSMA, har maliske myndigheter fått økt kontroll over de nordlige regionene i landet som i ett år var kontrollert av islamistiske opprørere. Situasjonen i Nord-Mali er imidlertid fremdeles vanskelig og det vil ta tid før offentlige myndigheter er på plass i alle funksjoner.

Mali avholdt presidentvalg i to omganger i juli og august 2013 under utfordrende omstendigheter. Valget hadde en rekordhøy deltakelse (51/45 pst.), men valgdeltakelsen var svært lav i nord. Tidligere statsminister Ibrahim Boubacar Keïta vant med stort flertall og motkandidat Soumaila

Cissé anerkjente raskt resultatet. Keïta står nå overfor store utfordringer, herunder forsoning med tuaregene i nord, gjenreising av økonomien og gjenetablering av grunnleggende tjenester for befolkningen etter konflikten i Nord-Mali. Valget innebærer retur til et legitimt styresett i Mali etter militærkuppet i mars 2012.

Mali er blant verdens fattigste land og har store utviklingsbehov. Mali ligger på 182. plass av 187 land på *UNDPs Human Development Index*. En positiv utvikling de siste ti år, med økonomisk vekst på 5,8 pst. i 2010 og fattigdomsreduksjon fra 49,1 pst. i 2001 til 36,2 pst. i 2010, og nedgang i barnedødeligheten i samme periode, har stanset opp pga konflikt og stadig hyppigere matvarekriser. Befolkningen i Nord-Mali ble hardest rammet av konflikten, og de over 500 000 menneskene som flyktet fra sine hjem nøler fremdeles med å vende tilbake til et område der store deler av infrastrukturen er ødelagt.

Norge frøs samarbeidet med maliske myndigheter som følge av militærkuppet i 2012, og omdisponerte midler til humanitære formål gjennom FN og frivillige organisasjoner. I 2013 har Norge gradvis gjenopptatt et begrenset stat-til-stat-samarbeid som følge av en positiv politisk utvikling, og bevilget 40 millioner kroner i støtte til valgprosessen i landet gjennom FNs flegiverfond. Norge vil i sitt videre engasjement fortsette å legge vekt på utvikling av godt styresett og demokrati, kvinners rettigheter og matsikkerhet. Norge vil dessuten delta med militært personell til FN-operasjonen MINUSMA.

Mosambik

Regjeringspartiet Frelimo har sittet ved makten siden første flerpartivalg i 1994, og har $\frac{3}{4}$ flertall i parlamentet. Skillet mellom Frelimo og stat er utydelig og opposisjonen er fortsatt svak. Presidentvalg skal avholdes i 2014. Mosambik er langt fremme hva gjelder kvinners deltakelse i politikken gjennom ministerposter og i parlamentet (39 pst.), men kvinner er overrepresentert blant de fattige. Diskriminering på bakgrunn av kjønn og overgrep mot kvinner og jenter er utbredt. Landet ligger nest nederst på UNDPs likestillingsindeks. Mosambik følger opp anbefalingene fra Menneskerettighetsrådets gjennomgang av landet fra 2011 og en handlingsplan foreligger. Den nasjonale menneskerettighetskommisjonen er nå operativ.

Korrupsjon er fortsatt et stort problem og Mosambik ble i 2012 rangert som nr. 123 av 176 land på Transparency Internationals *Corruption*

Perception Index. En omfattende pakke av forslag til revidert lovgivning ble i 2012 presentert for parlamentet. Store deler av den er vedtatt og trådt i kraft.

Mosambik har fortsatt god økonomisk vekst med 7,5 pst. i 2012. Senere års funn av kull og gass har radikalt bedret utsiktene for økonomisk utvikling og gitt økt internasjonal interesse for investeringer.

Landet har hatt en jevn årlig økning av skatteinntektene de siste årene. I forslaget til statsbudsjett for 2013 dekker gavebistand og lån 35 pst. av budsjettet. I 2008 utgjorde dette omtrent halvparten av budsjettet. Til tross for veksten kan ikke Mosambik vise til redusert fattigdom. Få nye arbeidsplasser er skapt og arbeidsløs ungdom utgjør en voksende gruppe. Indikatorer som andel barn innskrevet på skole, tilgang til drikkevann og forventet levealder har endret seg lite de siste årene.

Mosambik er et av verdens mest sårbare land overfor klimaendringer. Dette er knyttet til endringer i temperatur- og nedbørsmønstre, økning av ekstremvær, havstiging og erosjon langs kysten. Dette gir økt risiko for mindre avlinger og reduserte jordbruksarealer.

Norges samarbeid med Mosambik er først og fremst knyttet til energi (se kap 166, post 74), fiskeri, budsjettstøtte og petroleum. Styrking av menneskerettigheter, særlig kvinners rettigheter, vektlegges.

Nigeria

Nigeria er Afrikas mest folkerike land med over 160 millioner innbyggere. Landets utfordringer er mange; svak politisk handlingsevne, korrupsjon, enorme forskjeller mellom fattige og en liten, rik elite. Menneskerettighetssituasjonen er vanskelig for store deler av befolkningen. Mange rammes av organisert kriminalitet og vold. Et svakt rettsvesen forverrer situasjonen. Nigeria har imidlertid stor grad av ytrings- og pressefrihet. Det har vært en negativ utvikling når det gjelder etnisk og religiøst motivert vold, hovedsakelig nord i landet. Gjentatte terroraksjoner utført av den islamistiske gruppen Boko Haram utgjør en stor sikkerhetsutfordring, tar mange liv og jager folk på flukt.

Det politiske landskapet er uoversiktlig, og preges av posisjonering foran presidentvalget i 2015. President Goodluck Jonathan har tatt grep for politiske reformer og strukturelle endringer i økonomien. Myndighetene har igangsatt et langsiktig arbeid for styrket bank- og finanssektor, større åpenhet i budsjettprosesser og lovfes-

tet innsyn i offentlige prioriteringer og pengebruk.

Nigeria er Afrikas største oljeproducent. Veksten i økonomien har vært gjennomsnittlig 7,5 pst. de siste 10 år og er drevet av sektorer utenfor oljevirksomheten, som utgjør en noe fallende del av den totale økonomien. Statsbudsjettet og landets valutainntekter er likevel fortsatt tilnærmet totalt avhengig av oljen. Veksten er skjevt fordelt og skaper få nye arbeidsplasser. Andelen fattige er over 60 pst. og voksende. Arbeidet med å få bukt med korrupsjon, omfattende oljetyverier og sabotasje av oljeledninger er trappet opp, men resultatene er foreløpig beskjedne.

Det begrensede bilaterale utviklingssamarbeidet med Nigeria omfatter godt styresett, kamp mot korrupsjon, faglig samarbeid på petroleumsektoren, bekjempelse av menneskehandel og fredsbyggende tiltak i nordlige Nigeria. I tillegg gis betydelig støtte til innsats for mødre- og småbarnshelse – Tusenårsmål 4/5 – som omtalt under kap. 169, post 70.

Somalia

Overgangsperioden i Somalia ble avsluttet i august/september 2012 med vedtak av ny midlertidig grunnlov og nedsetting av nytt parlament, ny president og ny regjering. Den nye politiske situasjonen har ført til større internasjonal oppmerksomhet om Somalia. Somalia er preget av over 20 års krig, konflikt og humanitære kriser, og behovet for gjenoppbygging er omfattende og vil ta tid. Landet har få egne ressurser tilgjengelig. Somaliske ledere ønsker at landets myndigheter selv skal ha styringen over retningen på landets utvikling og at internasjonale partnere i større grad enn tidligere må støtte opp om myndighetenes egne prioriteringer. Matsikkerhetssituasjonen i sør og sentral Somalia er forbedret i 2012/2013 etter sultkatastrofen i 2011. Forbedringen skyldes både massiv humanitær støtte – og gode avlinger.

Levekårene for mange er blitt bedre de siste årene selv om landet fortsatt preges av konflikter og underutvikling. Sikkerhetssituasjonen i Somalia varierer sterkt fra region til region. Shebaab utgjør fortsatt en sikkerhetsrisiko. AUs styrker har bistått myndighetene og fått bedre kontroll over deler av sørlige Somalia. Somaliland og Puntland i nord er de mest stabile delene av landet, og engasjerer seg i økende grad i internasjonalt samarbeid, også med Norge. Grunnet press mot Shebaab i sørlige Somalia har områdene i nord opplevd noe økt tilstedeværelse av terrororganisasjonen.

Menneskerettighetssituasjonen i Somalia er vanskelig, spesielt i områder under innflytelse av Shebaab i det sørlige Somalia, og særlig for kvinner, frivillige organisasjoner og uavhengige medier. Det forekommer tvangsrekruttering av barn til Shebaabs militser.

Norsk støtte til Somalia går til en inkluderende politisk prosess, demokrati- og institusjonsbygging, herunder styrking av offentlig finansforvaltning og justissektoren, samt tiltak for økt sysselsetting, helse og utdanning. Et utvidet norsk engasjement er under utvikling, med vekt på støtte til de somaliske finansinstitusjonene gjennom et flergiverfond. Norge er en stor giver av humanitær bistand til Somalia, ref. kap.163.

Sudan

Sør-Sudans stenging av oljeproduksjonen i januar 2012 etter uenighet om vilkårene for eksport av oljen gjennom Sudan, rammet Sudans økonomi hardt. Landene undertegnet i september 2012 avtaler for normalisering av de bilaterale relasjonene, men disse er ennå ikke iverksatt. Dette svekker sikkerhetssituasjonen og oljeproduksjonen.

Stridigheter mellom opprørsgruppen SPLM-N og regjeringen fortsatte. Den humanitære situasjonen i konfliktområdene er svært alvorlig, og forverres av at humanitære organisasjoner ikke har fått tilgang. Konflikten i Darfur forverret seg, med et stort antall fordrevne.

Regjeringspartiet National Congress Party (NCP) dominerer politikken, og opposisjonen er svak og splittet. Svært mange kvinner lider under dårlige helsekår og undertrykking. Sudan er nr. 171 av 186 land på FNs Human Development Index, og den negative utviklingen på sosiale indikatorer fortsetter. Korrupsjon er utbredt, og er i første rekke knyttet til forbindelser mellom næringslivet, kongresspartiet og forsvaret.

Olje er landets viktigste inntektskilde, og gjenoppstart av oljeproduksjonen i Sør-Sudan er avgjørende for å bedre Sudans egen økonomi. Det er behov for omfattende økonomiske reformer og bredere inntektsgrunnlag, herunder i landbruket. Til tross for uttalelser om frigivelse av politiske fanger er det bekreftet at 200 opposisjonelle sitter fengslet. Det reelle tallet antas å være betydelig høyere. Pressefriheten innskrenkes og Sudan er nr. 170 av 179 land i Reportere uten grensers indeks for 2013. Det er omfattende problemer med menneskehandel/kidnappinger knyttet til flyktningleirer og transitturer særlig fra Eritrea.

Utviklingssamarbeidet med Sudan må ses i lys av en balansert tilnærming til fredsprosessen med Sør-Sudan. Målet er redusert fattigdom, økonomisk vekst og fred og stabilitet i konfliktrammete områder.

Hovedkanaler for bistanden er ulike FN-organisasjoner. Bilateralt er Olje for utvikling hovedpilaren i utviklingssamarbeidet, med vekt på kapasitetsbygging for god og åpen forvaltning av ressurser, inntekter og miljø. Det er et langvarig akademisk samarbeid mellom Norge og Sudan. Mer enn halvparten av bistanden til Sudan er nødhjelp, ref. kap. 163.

Sør-Sudan

Den tidligere frigjøringsbevegelsen SPLM dominerer politikken. Opposisjonen er svak og bare ett parti er representert i parlamentet. Arbeidet med ny grunnlov er kraftig forsinket.

Sør-Sudan stengte i januar 2012 oljeproduksjonen som følge av uenighet om vilkårene for eksport av oljen gjennom Sudan. Statsinntektene ble dermed redusert med 98 pst. De to landene undertegnet i september 2012 avtaler for normalisering av de bilaterale relasjonene, men disse er ennå ikke iverksatt. Dette svekker sikkerhetssituasjonen og oljeproduksjonen.

Iverksettelsen av avtalene, inkludert for oljeproduksjonen, kom først i gang i april 2013. Den økonomiske situasjonen er vanskelig, men inflasjon og valutakurs har vært relativt stabile. Sør-Sudan ble medlem av IMF og Verdensbanken i 2012.

Myndighetenes kapasitet er lav. Rundt 80 pst. av befolkningen over 15 år er analfabeter. Det er stor mangel på veier og annen infrastruktur. Det er helt nødvendig å redusere oljeavhengigheten, særlig gjennom å utvikle landbruket. Tilgangen til utdanning og helsetjenester er svært begrenset. Sikkerhetssektoren legger beslag på rundt 60 pst. av statsbudsjettet. Mange områder preges av voldelige etniske konflikter og kamp om naturressurser. Den humanitære situasjonen er alvorlig, med et stort antall flyktninger fra Sudan.

2012 var preget av en generelt forverret menneskerettighetssituasjon, herunder for sivilsamfunnsaktivister og journalister. Pressefriheten er truet. Sør-Sudan sluttet seg til FNs resolusjon om dødsstraffmorfatorium. Dette er ikke fulgt opp i lovverket, men foreløpig er ingen nye henrettelser rapportert. Kvinners stilling er gjennomgående svak. Mødredødeligheten er blant den høyeste i verden. Korrupsjon er utbredt og statlige anti-korrupsjonsorganer er svake.

Norsk støtte til Sør-Sudan fokuserer på stabilitet og stats- og kapasitetsbygging i offentlig sektor. Hovedinnsatsområdene er ressursforvaltning, fornybar energi makroøkonomisk planlegging, og høyere utdanning.

Tanzania

Tanzania er i en brytningstid. Demokratiet modnes gradvis. En positiv økonomisk utvikling og betydelige gassfunn gir utsikter til mellominntektslandsstatus innen 2025.

Den pågående grunnlovsrevisjonen preger den politiske situasjonen. Det pågår debatt om sentrale politiske spørsmål, som unionen mellom Tanganyika og Zanzibar og fordeling av inntekter fra naturressurser og landrettigheter. Partene i samlingsregjeringen i Zanzibar har inntatt motstridende posisjoner. Krav om uavhengighet, framsatt av en islamistisk bevegelse, førte til flere opptøyer i 2012, og ledelsen er fengslet anklaget for oppvigleri. Det er tendenser til økt spenning mellom religiøse grupper både på Zanzibar og fastlandet. Korrupsjon debatteres i parlamentet og medier. Sivilt samfunn og opposisjonspartiene har styrket sin stilling. Samtidig legges det begrensninger på deres aktiviteter. Menneskerettighetsforvarere, medier og opposisjonen rapporterer også om tilfeller av trakassering. Mye gjenstår med hensyn til likestilling, og vold mot kvinner er fremdeles et stort problem. Kvinner er godt representert i parlamentet og krav til inkludering av kvinners rettigheter i den nye grunnloven er sterke.

Tanzania er blant de fem raskest voksende økonomiene i verden. Bistandens relative betydning for statsbudsjettet går ned. Det er stor interesse fra utenlandske investorer, særlig for investeringer i energi og infrastruktur. Utenlandske investeringer er nær doblet, og har økt spesielt innen gassleting. Det er imidlertid fortsatt store utfordringer knyttet til investeringsklimaet. Rammebetingelsene for investeringer i energisektoren er ikke gode da det statlige kraftselskapet opererer med ikke-bærekraftige tariffen og et akkumulert underskudd. Fremdeles lever rundt 70 pst. av befolkningen av landbruk, og uten reformer i denne sektoren står Tanzania overfor store utfordringer med hensyn til sysselsetting og fordeling. Befolkningsvekst og ønsket om å bruke skogområder til landbruksformål bidrar til ytterligere press på verneområdene. Ulovlig uttak av elfenben, tømmer mv. er et stort problem for landets skoger og dyreliv, og bidrar til å finansiere annen kriminell virksomhet. I 2012 ferdigstilte Tanzania sin nasjonale strategi og handlingsplan

for reduserte utslipp fra avskoging og skogforringelse (REDD). Det er økende erkjennelse av at drivkreftene bak avskoging, som behov for mat og ved, må adresseres for at skogene skal sikres reelt vern. Betydningen av lokal deltakelse, godt styresett og rettfærdige ordninger for fordeling av inntekter fra skogen er godt reflektert i nasjonal politikk.

Norsk innsats er i hovedsak rettet mot å støtte opp om Tanzanias mål om å bli uavhengig av bistand. Fokus er på energi (støttet over kap. 166, post 74), skatt og kapitalflukt, klima og skog (støttet over kap. 166, post 73), samt matsikkerhet. Godt styresett og arbeid mot korrupsjon prioriteres i all innsats.

Uganda

Politisk stabilitet og økonomisk vekst har preget Uganda de siste 10 årene. Den økonomiske styringen har vært god, og reformer har åpnet for privat næringsvirksomhet. Veksten var på hele 9 pst. pr. år fra årtusenskiftet og frem til 2009/10. Senere har den økonomiske veksten sunket til 3,4 pst. i 2012, men IMF forventer at veksten i 2013-15 vil komme opp i rundt 7 pst. per år.

Uganda har nådd FNs tusenårsmål om å redusere ekstrem fattigdom til under 25 pst. Landet er også i ferd med å oppfylle FNs delmål om å halvere andelen av befolkningen som sulter, dog med store regionale forskjeller. De senere år har det imidlertid vært stagnasjon i fattigdomsbekjempelsen. For en del andre tusenårsmål har utviklingen vært lite tilfredsstillende, blant annet når det gjelder barnedødelighet. Gjennom programmet Olje for utvikling støtter Norge ressurs-, finans- og miljøforvaltningen, herunder gjennom samarbeid med sivilsamfunnsorganisasjoner i Uganda. Med norsk spesialiststøtte ble bl.a. det i 2012 gjennomført en omfattende konsekvensutredning i tilknytning til oljeutvinningen i de sårbare områdene ved Lake Albert. Korrupsjon er et av de største hindre for effektiv tjenesteyting og evne til å tiltrekke seg investeringer. Lover og institusjoner er blitt bedre, men mye tyder på at anti-korrupsjonsarbeidet ikke har den nødvendige politiske forankring. Uganda skårer relativt lavt på Transparency International's Corruption Perception Index, og var plassert som nr 130 av 178 land i 2012. Norge arbeider mot korrupsjon gjennom programmet *Financial Management and Accountability Program* (FINMAP) og gjennom Olje for utvikling. En korrupsjonssak vedrørende budsjettstøtte til Nord-Uganda førte til at den norske stat-til-stat-bistanden ble frosset høsten 2012.

Den politiske situasjonen preges av et sterkt parlament som har gjort alvor av sin rolle som selvstendig statsmakt. Flere ministre er blitt tvunget til å gå av eller tre midlertidig til side som følge av anklager om korrupsjon eller misbruk av sin stilling. Menneskerettighetssituasjonen gir et blandet bilde, og er fortsatt bekymringsfull. Politiet fortsetter med vilkårlige arrestasjoner og trusler overfor medlemmer av ulike bevegelser, samt opposisjonelle og media.

Frivillige organisasjoner og media får arbeide relativt fritt, men det er tegn til at handlingsrommet snevres inn overfor dem som ønsker å ta opp landspørsmål, korrupsjon og andre sensitive spørsmål, eksempelvis rettighetene til seksuelle minoriteter.

Retten til helse, utdanning og andre sosiale tjenester anses å ha blitt svekket de senere år som følge av reduserte ressurser fra myndighetene. Det er fortsatt mange utfordringer for kvinner i Uganda, spesielt når det gjelder kjønnsbasert vold og rett til å eie land.

Det legges opp til et begrenset stat til stat-samarbeid, med vekt på energi og finansforvaltning, og økt vekt på støtte til menneskerettigheter og demokrati.

Zambia

Regjeringsskiftet i 2011 skapte forventninger om en ny politikk, noe som bare delvis er innfridd. Regjeringen har satt i gang en rekke tiltak som skal gi folket økt inntekt, men mye gjenstår med hensyn til korrupsjon, arbeidsplasser og fordeling.

I midten av 2012 ble innslagspunktet for inntektsskatten hevet, lønnsnivået i offentlig sektor ble hevet med 15 pst. og minstelønna med 60-70 pst. Dette har gitt uttelling for dem som allerede har lønnet arbeid, særlig i offentlig sektor.

Regjeringen prioriterer bedre helsetjenester, samt utbygging av veinettet, og har begynt en omlegging av landbrukspolitikken og tiltak for å bedre tilgangen til kreditt til en lavere rente.

Zambia har siden 2011 vært et lavere mello-minntektsland. Landet har god makroøkonomisk balanse og fortsatt høy økonomisk vekst med 7,3 pst. i 2012. Veksten skyldes spesielt økt volum og gode priser på kopper, men svært gode avlinger i jordbruket og vekst i næringer som bygg og anlegg, finans og turisme har også bidratt. Norsk næringsliv har vist økt interesse for Zambia, spesielt for vannkraftsektoren. Skatteinntektene fra gruvesektoren er fortsatt lave, men økende. Det er imidlertid fortsatt stor fattigdom, spesielt på

landsbygda. Barnedødeligheten er fortsatt høy til tross for betydelig nedgang de siste årene, og forventet levealder er kun 49 år.

Menneskerettighetene blir generelt respektert i Zambia. Det gjenstår imidlertid betydelige utfordringer knyttet til forholdene i fengslene, rettsvesenets uavhengighet og kvinners og seksuelle minoriteters stilling. Kvinner står fortsatt svakt i tradisjonelle kulturer og er svakt representert i parlamentet (11 pst.) og i regjeringen, men kvinnebevegelsen viser økende aktivitet og styrke. Et eget likestillings- og barnedepartement ble etablert i 2012.

Norsk støtte til Zambia går til bedre utnyttelse av egne ressurser gjennom styrket finansforvaltning, anti-korrupsjon og skatteforvaltning, klimatilpasset landbruk og matsikkerhet, samt styrking av kvinners situasjon og likestilling.

Andre land

Prioriterte områder for samarbeidet med *Angola* er faglig bistand innenfor petroleum, miljø og fiskeri, finansiert over kap. 165, post 71 Faglig samarbeid, samt godt styresett, menneskerettigheter og styrking av sivilt samfunn. Utover bistanden prioriteres også fremme av næringslivssamarbeid med vekt på energibasert industriutvikling og bedrifters samfunnsansvar.

Ghana holdt i 2012 fredelige valg og demonstrerte nok en gang styrken og stabiliteten til landets demokratiske system. Ghana nyter fremdeles en høy økonomisk vekst (7,1 pst. i 2012). Norges utviklingssamarbeid med Ghana er konsentrert om Olje for utvikling som beskrevet under kap. 165, post 71 Faglig samarbeid. Norge støtter også *Kofi Annan Peacekeeping Training Center* i Accra, både med kjernestøtte og gjennom programmet *Training for Peace*.

Kenya avholdt valg i mars 2013. Valgene ble gjennomført på en fredelig måte og med høy valgdeltakelse, riktignok med en viss tvil om valgene var helt frie og rettferdige. Valgene var også en milepæl i innføringen av ny grunnlov som blant annet innebærer økt likestilling og desentralisering av makt og offentlige midler. Presidentvalgets vinnere Uhuru Kenyatta og William Ruto (visepresident) er begge tiltalt av den internasjonale straffedomstolen for forbrytelser mot menneskeheten i forbindelse med det katastrofale valget i 2007. Kenyatta og Rutos håndtering av denne saken vil ha stor betydning for landets internasjonale anseelse. Den begrensede norske bistanden er konsentrert om demokratiutvikling, godt styresett og likestilling og kanaliseres i det

vesentlige gjennom FN-organisasjoner og sivilt samfunn.

Niger er verdens minst utviklede land i følge FNs *Human Development Index*, og har en årlig befolkningsvekst på 3,9 pst. Landet rammes stadig oftere av klimaskapte matvarekriser og ligger midt i en region preget av politisk uro og konflikt. Niger har siden april 2011 hatt en demokratisk regjering som har vist vilje til å ta tak i de mange utfordringene landet står overfor, særlig fattigdom, matvarekriser og korrupsjon. Sikkerhetsutfordringene i regionen bidro til at president Issoufou så behov for å etablere en nasjonal samlingsregjering i august 2013, noe som skapte uventet innenrikspolitisk debatt. Niger hadde i 2012 en vekst i BNP på 11 pst., båret frem av ny oljeutvinning og åpningen av en ny urangruve. Veksten forventes å ligge på rundt 5 pst. i 2013. Norge har i 2013 støttet Nigers program for matvaresikkerhet gjennom Verdens matvareprogram. Et bilateralt bistandssamarbeid er under oppbygging.

Sør-Afrika sliter fortsatt med å komme over arven etter apartheid: dype sosiale, økonomiske og strukturelle ulikheter, og tendensen viser stadig sterkere motsetninger. Norges samarbeid med Sør-Afrika er basert på landets sentrale rolle i den politiske og økonomiske utviklingen i Afrika og internasjonalt. Klima og miljø, menneskerettigheter og styresett, naturressursforvaltning, fred og sikkerhet, samt forskning på disse områdene er sentralt i samarbeidet. Oppfølging av stortingsmeldingen om rettferdig fordeling er også relevant i samarbeidet med Sør-Afrika.

Mål

Basert på situasjonen i det enkelte land og landenes egne fattigdomsstrategier skal bevilgningen for 2014 støtte opp om:

- Matsikkerhet og bærekraftig utvikling
- Rettferdig fordeling
- Demokrati, menneskerettigheter og godt styresett
- Likestilling og kvinner og barns rettigheter
- Offentlige velferdstjenester, herunder utdanning og helse

Rapport 2012

Norges bistand over regionbevilgningen ble i 2012 spesielt benyttet til å støtte opp under klima, miljø og bærekraftig utvikling; likestilling og kvinners og barns rettigheter; økonomisk utvikling med vekt på energi; offentlige velferdstjenester,

primært gjennom budsjettstøtte, godt styresett og menneskerettigheter.

Klima, miljø og bærekraftig utvikling

Norsk støtte var konsentrert om matsikkerhet og landbruk, hvor Afrika er særlig sårbar overfor klimaendringer. Støtte ble også gitt til andre klima- og miljørelaterte tiltak. Klimarobust landbruk gir økte avlinger og styrket ernæringsikkerhet. Redusert avskoging og økt innhold av organisk materiale i jorda er med på å redusere utslipp av klimagasser.

I *Malawi* har samarbeidet resultert i økt vektlegging av klimasmarte landbruksteknikker, treplanting, biologisk mangfold, og gjenoppfylling av nasjonale kriselagre. Over 6 000 nye husstander har gått over til mer klimasmarte landbruksteknikker, over 8 millioner trær er plantet og 6 000 nye husstander er gått over til å bruke energieffektive kokeovner som reduserer behovet for trekull og ved. I 2012 ble et matoljekooperativ etablert og 174 nye mikrokredittklubber, hvorav kvinner utgjør 80 pst. av deltakerne. Over 10 000 bønder er engasjert i kontraktproduksjon (bonde og oppkjøper inngår avtale om at bonden skal produsere en viss vare og at oppkjøperen garanterer kjøp av varen) gjennom norskstøttede programmer.

I *Zambia* har samarbeidet med Conservation Farming Unit resultert i at 120 000 personer, hvorav 45 pst. kvinner, har fått opplæring i klimasmart landbruk. Rundt 75 pst. har tatt i bruk de nye dyrkningsmetodene. 1762 ansatte i frivillige organisasjoner, representanter fra næringslivet og tradisjonelle ledere ble også kurset. Samarbeid med Community Market for Conservation har resultert i at 20 000 nye bønder har deltatt i et program for klimasmart landbruk og markedsføring og salg av lokale landbruksprodukter. Gjennom ytterligere et program fikk 9000 sårbare husholdninger opplæring i klimatilpasset landbruk, samt tilgang til subsidierte innsatsfaktorer som frø og kunstgjødsel. Norge har bidratt til redusert kryptskyting og bevaring av naturmiljøet i verneområder i Luangwadalen.

I *Tanzania* satses det på forskning på Sokoine landbruksuniversitet, hvor det ses på hele verdikjeden fra produksjon til marked, samt på politikkutvikling. Et samarbeid mellom Sokoine, en lokal kommunikasjonsorganisasjon og det norske selskapet Yara er igangsatt for å formidle forskningsresultater og god praksis til småbønder. Støtten til bevaring av store skogområder har ført til at over en halv million mennesker i 230 landsbyer tar

ansvar for skogen i sine nærområder. Som motytelse har landsbyene fått midler til velferdstiltak som skolebygninger og forbedrede ovner for matlaging. Kampanjen «Mama Misitu» om lokalbefolkningens rettigheter og deltakende forvaltning av skogområder har fått bred medieomtale, og befolkningens arbeid for landrettigheter anses som svært viktig.

Norges innsats i *Mali* for klimarobust landbruk gjennom samarbeid mellom Noragric (UMB) og det statlige *Institut d'économie rurale* (IER) og støtte til utnyttelse av vannressursene i Lac Faguibine utenfor Timbuktu, ble midlertidig stanset som følge av militærkuppet i mars 2012 og den vanskelige sikkerhetssituasjonen. Samarbeidet Noragric-IER ble gjenopptatt i august 2012. Dette bidro til å effektivisere jordbruket i deler av Mali som ikke var berørt av krisen. Lac Faguibine-programmet ble delvis gjenopptatt i desember 2012 og sikret fordelingen av 268 tonn såfrø, 400 kg soppdrepende midler og landbruksutstyr. Dette har redusert faren for matvarekrise og legger til rette for retur av flyktninger og internt fordrevne fra området.

I *Mosambik* har den norske støtten resultert i ferdigstilling av en strategi for å redusere avskoging og en miljøanalyse av hele kysten. Fiskeriovervåkningen er styrket gjennom ombygging av et fiskefartøy til oppsynsskip. Fem tokt ble gjennomført med skipet i 2012. 29 personer fikk gjennom fiskeriprogrammet støtte til studier i 2012, inkludert 15 på masternivå og en på PhD-nivå. Tre av disse fullførte studiene i 2012.

Første fase av støtten til forvaltning av *Sør-Sudans* skogressurser ble avsluttet i 2012. Dette omfattet utarbeidelse av oversikter over skogressursene og utvikling av retningslinjer og standardavtaler for forsvarlig skogsdrift. Gjennom Olje for utvikling ble det gitt bistand til regelverksutvikling og til kapasitetsbygging i petroleumsdepartementet.

I *Sudan* støttet Norge opprettelse av en kunnskapsbase for bærekraftig utnyttelse av marine ressurser i Rødehavet. Det ble gjennomført en undersøkelse som et viktig første steg i å etablere fangststatistikk. For å redusere konflikt over knappe naturressurser i tørre områder ble det gjennomført tiltak rettet mot nomadebefolkningen i to delstater for å bedre beiteområder for kveg, identifisering av nye borehull og rotasjonsordninger for bruk av disse.

I *Etiopia* har Norge gitt forberedende støtte til gjennomføring av Etiopias strategi for grønn vekst (CRGE). Det ble inngått samarbeid med Storbritannia om støtte til «Strategic Climate Institutions

Programme» som skal finansiere kapasitetsbygging for frivillige organisasjoner, academia, privat sektor og myndigheter knyttet til CRGE innenfor landbruk og energi. Likestilling er et tverrgående hensyn. Norge støtter også klimatilpasset landbruk og matsikkerhet gjennom Utviklingsfondet, som jobber mot mer enn 50 000 husholdninger og over 300 000 individer for å øke jordbruksproduksjonen, øke og forbedre irrigasjon og diversifisere avlinger. Husholdninger ledet av kvinner prioriteres.

Norge er den viktigste giveren til *Ugandas* skogsektor. Stimulering til private investeringer i kommersielt skogbruk har vært et av de mest vellykkete tiltakene, og 40 000 hektar skog er så langt blitt plantet. Det er også gitt støtte til samarbeid mellom NORSKOG og den ugandiske skogeierforeningen for utvikling av foreningen. I *Sør-Afrika* har Norge medvirket til opprettelse av et senter for karbonfangst og -lagring, både finansielt og gjennom forskning og høyere utdanning. Norge har støttet Sør-Afrikas nasjonale planleggingskommisjon i utarbeidelse av planer for overgang til en lavkarbonøkonomi, noe som er viktig gitt Sør-Afrikas kullbaserte energiforbruk.

I *Madagaskar* støtter Norge miljøorganisasjoners innsats mot ulovlig fangst og eksport av dyr.

Likestilling og kvinners og barns rettigheter

Norsk støtte gikk hovedsakelig til bekjempelse av vold mot kvinner og barn og til å styrke kvinners deltakelse i politikk og samfunnsliv. Dette er arbeid som krever langsiktig innsats og hvor holdningsendringer er viktig.

I *Zambia* har rundt 110 kvinneorganisasjoner fått opplæring og blitt styrket gjennom et koordineringsorgan som Norge støtter. Som et resultat av organets lobbyvirksomhet nedsatte landets justisdepartement i 2012 en egen komité for arbeid mot vold mot kvinner og finansierte flere krisesentre for voldsutsatte kvinner.

I *Malawi* ble 150 barn reddet fra menneskehandel i 2012 og 113 barn ble gjenforent med familiene sine gjennom et prosjekt ledet av Kirkens Nødhjelp. Norsk støtte til fri rettshjelp resulterte i at 468 varetektsfengslede ble løslatt i 2012, en ny skole ble bygget i Kachere-fengselet, hvor 144 gutter får undervisning, og to fengselsbygninger i Maula fengsel ble rehabilitert. Nasjonal innsats mot kjønnsbasert vold er blitt styrket. En stor andel av målgruppene i landbruksprogrammene som støttes av Norge er kvinner.

Integrering av likestillingsperspektivet i bistanden til energi- og oljesektoren i *Mosambik*

har båret frukter og et treårig program for å bygge kapasitet for likestillingsrettede tiltak ble startet opp i 2012. Norsk støtte har styrket den offentlige debatten rundt menn og maskulinitet. Flere kvinner har fått tilgang til helsetjenester, inkludert tilgang til trygg abort.

I *Tanzania* bidro Norge til en nasjonal undersøkelse om vold mot barn. Dette har bidratt til å styrke barns rettigheter. En nasjonal komité og fem regionkomitéer for bekjempelse av seksualisert vold er etablert. Støtte gjennom Kirkens Nødhjelp bidro til opprettelse av låne- og sparegrupper for kvinner, noe som styrket kvinnes stilling i landsbyene i tillegg til å gi dem et levebrød. Videre støttet Norge Haydom Lutheran Hospital (HLH) som kan vise til gode resultater i en fjerntliggende del av landet som mangler offentlige helsetjenester. På fødeavdelingen ble det i 2012 født over 5000 barn og kun 8 av disse døde. Videre sto HLH for 86 000 vaksinasjoner og mer enn 32 000 svangerskapsundersøkelser.

I *Liberia* støttet Norge opplæring av Liberias nasjonale politi i å håndtere seksualisert vold mot kvinner. Gjennom Flyktningshjelpen bidro Norge til å styrke nettverk mot seksualisert vold mot kvinner i samtlige 15 fylker.

I *Somalia* støtter Norge tiltak for å bekjempe kjønnslemlestelse gjennom Kirkens Nødhjelp, gi jenter økt tilgang til undervisning gjennom Flyktningshjelpen og UNICEF, og for å styrke kvinners deltagelse i politiske prosesser. I samarbeid med UNDP finansierer Norge byggingen av et kvinnesenter i Puntland.

I *Sør-Sudan* ble det gitt støtte til arbeidet med en ny nasjonal likestillingsstrategi, som er viktig for å styrke kvinners gjennomgående svake stilling.

I *Sudan* ble det gitt støtte til arbeid for beskyttelse av kvinner og barn i væpnet konflikt. Etableringen av familie- og barneseksjoner på sudanske politistasjoner var vellykket og omfattet 12 500 barn. Også utviklingen av standardprosedyrer for barnevernsmyndighetene i 17 kommuner var vellykket. Gjennom FN ble det gitt støtte til kapasitetsbygging for kvinnelige parlamentarikere for å fremme likestillingsspørsmål i lovgivnings- og grunnlovsprosessen.

I *Mali* omstilte UNICEF, med norsk støtte, sitt program for å kunne arbeide med de akutte behovene knyttet til konflikten i Nord-Mali, særlig beskyttelse av barn og kvinner. Norge fortsatte støtten til UNICEFs ernæringsprogram for barn og mødre i det sørlige Mali. 61 500 akutt underernærte barn under 5 år ble behandlet. Kirkens Nødhjelp bidro til beskyttelse og

behandling av kvinner og barn som har flyktet fra Nord-Mali.

Gjennom samarbeid med FNs Befolkningsfond mot kjønnsbasert vold i Nord- og Øst-Uganda ble det oppnådd viktige resultater både på individnivå og når det gjelder politikktutforming. I 2012 mottok flere hundre individer støtte til medisinske, psykososiale og juridiske tiltak. I 2012 videreførte Norge også et kontantstøtteprogram for sårbare kvinner og deres hushold.

I *Etiopia* ble støtte til arbeid mot kjønnslemlestelse gjennom Kirkens Nødhjelp og Redd Barna videreført og i 2012 integrerte 26 skoler utdanning mot kjønnslemlestelse i sine fagplaner. I en sone i Afar ble andelen av jenter utsatt for kjønnslemlestelse redusert fra 42 pst. i 2010 til 23 pst. i 2012. Gjennom norsk støtte fikk 200 000 unge direkte tilgang til tjenester innen reproduktiv helse og rådgivingstjenester for hiv og aids. Av disse var 45 pst. unge menn og 55 pst. unge kvinner.

Økonomisk utvikling med vekt på energi

Støtten hadde spesielt fokus på energisektoren i 2012. Energi er en forutsetning for økonomisk vekst, og er et område hvor norsk kompetanse er etterspurt. Støtte til utvikling av fornybar energi er også et bidrag til klimaarbeidet. I tillegg ble noe petroleumsrelatert støtte gitt over denne posten.

I *Mosambik* har norsk støtte resultert i at antall husholdninger med tilgang til elektrisitet via det nasjonale nettet har økt jevnt. Myndighetenes mål om å knytte alle landets distrikthovedsteder til det nasjonale strømmettet innen 2014 ser ut til å bli nådd. Likevel er fremdeles kun 22 pst. av befolkningen tilknyttet hovednettet.

I *Tanzania* har samarbeid mellom Statnett og det statlige kraftselskapet TANESCO bidratt til styrket langsiktig planlegging, bedre risikovurdering av prosjekter, samt mer effektiv drift og vedlikehold av overføringsnettet. Dette vil på sikt bidra til rimeligere og sikrere energiforsyning. Norge har i 2012 inngått nye avtaler om støtte til vedlikehold i kraftselskapet på Zanzibar og om utredning av en kraftlinje mellom Tanzania og Zambia. Et nytt stort tiltak for finansiering av Tanzanias subsidiefond for energitilgang på landsbygda har vært under forberedelse. Gjennom Olje for utvikling har Norge bistått i arbeidet med en ny nasjonal politikk for forvaltning av olje og gassressurser på utvinningssiden.

I *Liberia* bidro Norge til utbygging av kraftproduksjon og strømmett i hovedstaden, hvor strømproduksjonen har økt fra 9 MW i 2010 til 22 MW i

2012 og antall kunder tilknyttet strømmettet har økt fra 6 000 i 2011 til 12 000 i 2012. De fleste regjeringsbygningene i Monrovia er nå tilknyttet nettet. Norge støtter også gjenoppbygging av vannkraftverket Mt Coffee. Kvaliteten og påliteligheten i strømforsyningen er blitt betydelig styrket. Et omfattende opplæringsprogram er igangsatt for Liberias elektrisitetsverk, og for å styrke kvinners kompetanse og innflytelse i de ulike energiinstitusjonene.

I *Sør-Sudan* bidro Norge til utvikling av en petroleumsstrategi, lovgivning og mekanismer for sparing. Norsk ekspertise bidro til organisasjonsutvikling i oljedepartementet. Nytt kontorlokale for departementets petroleumsavdeling ble tatt i bruk. Norfund la i 2012 fram planer for utbygging av vannkraftverket Fula Rapids. Kraftverket vil dekke Jubas kraftbehov neste tiår. Anleggsstart planlegges i oktober 2013. NVE forberedte samarbeid med Sør-Sudans elektrisitetsmyndigheter for å bygge kapasitet til å drive kraftverket.

Statistisk sentralbyrås samarbeid med Sør-Sudans statistikkbyrå og landets finansdepartement resulterte i bedret budsjettering og økonomistyring. Norge finansierte den andre av to rådgivere til den sørsudanske sentralbanken. Dette var meget viktig i den vanskelige økonomiske situasjonen landet var i, og er eksempel på hvordan en fleksibelt kunne møte de behovene en sårbar stat har.

I *Sudan* bidro Norge gjennom Olje for utvikling til bedre forvaltning av oljeressursene og inntektene fra produksjonen gjennom revisjon av petroleumslovgivningen. Det ble også lagt et grunnlag for en bærekraftig ressursforvaltning gjennom datainnsamling.

I *Etiopia* ble det inngått avtale for første fase av samarbeid gjennom Energy+ for å bidra til gjennomføring av Etiopias strategi for grønn vekst. Målet for første fase er å øke tilgang til bærekraftig energi og å redusere utslipp på landsbygda gjennom programmer for energieffektive kokeovner og elektrifisering.

I *Uganda* har samarbeid gjennom Olje for utvikling bidratt til utviklingen av nye petroleumslover. På bakgrunn av disse lovene er det opprettet et nasjonalt kommersielt olje- og gass-selskap. Norge har også et omfattende ren energiengasjement i Uganda. Det største prosjektet er finansiering og bygging av en overføringslinje på 226 km som vil bidra til sosial og økonomisk utvikling i Vest-Uganda.

Offentlige velferdstjenester, primært gjennom budsjettstøtte

Gjennom generell budsjettstøtte bidro Norge til å styrke offentlige velferdstjenester i Mosambik, Tanzania og Zambia. Det ble også gitt støtte til andre tiltak i flere land for å styrke slike tjenester.

I *Malawi* gjenopptok Norge støtten til helsesektorprogrammet i 2012 etter at støtten ble frosset i 2011 grunnet mistanke om økonomiske misligheter. Malawiske myndigheter har som et resultat innført nye kontrollmekanismer for bistanden. Gjennom UNICEF har Norge støttet nødinnkjøp av medisiner som i 2012 ble distribuert til helseforetak over hele landet. Samarbeidet med College of Medicine har resultert i at antall studieprogrammer har økt fra ett til ni i løpet av elleve år og 39 ansatte har kunnet ta utdanning på master- og PhD-nivå. Dette har resultert i mindre avhengighet av lærere fra utlandet.

Kvinne- og barnehelse er sentralt i norsk støtte til *Malawi*. Fra juni 2011 til juni 2012 har antall foretak som tilbyr hiv- og aids-behandling økt fra 449 til 641. Om lag 357 000 voksne og 35 000 barn holdes i live ved hjelp av behandling, en økning på 70 000 siden utgangen av 2011. Fra juni 2012 til desember 2012 ble 85 pst. av alle gravide som møtte opp til undersøkelse testet for hiv. 75 pst. av de som testet positivt ble gitt behandling umiddelbart. Det nasjonale vaksineprogrammet har også hatt en positiv virkning på forventet levealder. Barnedødeligheten er halvert siden 1989 og antall mødre som dør under fødsel har gått ned fra 840 til 460 per 100 000 på ti år. Til tross for positiv utvikling er det fortsatt store utfordringer knyttet til hiv og aids-epidemien, den høye fødselsraten og underernæring, særlig blant barn. Helseforetakene er heller ikke godt nok rustet til å fylle sine oppgaver og det er mangel på infrastruktur, utstyr og personell.

En uavhengig evaluering gjennomført i 2012 konkluderte med at budsjettstøtten til *Tanzania* har hatt en positiv virkning på den økonomiske veksten og bidratt til forbedret helse, utdanning og tilgang til vann, vei og annen infrastruktur. Budsjettstøttedialogen har styrket kampen mot korrupsjon og riksrevisjonens rolle. Norge har gjennom faglig ekspertise innen skatterevisjon bidratt til arbeidet for å øke inntektene fra utvinningsindustrien i landet. Dette arbeidet har ført til at skatteinngangen fra gruvesektoren ble nesten fordoblet i 2012, og utgjorde rundt 2,3 milliarder kroner av en total eksportverdi på rundt 13 milliarder kroner.

Budsjettstøtten til *Mosambik* har bidratt til å styrke offentlig tjenestelevering innen helse og utdanning. Mosambik ventes å nå flere sentrale tusenårsmaal innen 2015; grunnutdanning, mødre-helse, likestilling, reduksjon av barnedødelighet og muligens tilgang til rent vann. utfordringer gjenstår særlig når det gjelder god fordelingspoli-tikk og inkluderende vekst.

Norge besluttet i 2011 å avvikle budsjettstøtten til *Burundi* og å konsentrere det bilaterale samar-beidet om utdanning i samarbeid med Belgia, Frankrike og UNICEF. I 2012 bidro fondet til byg-ging av både grunnskoler, videregående skoler og et nytt universitet i Gitega. Støtten finansierte også skolebøker, opplæring av lærere og diverse utstyr til undervisningen.

I *Madagaskar* har Norge gjennom UNICEF bidratt til kvalitetsforbedring i grunnskolen gjen-nom videreutdanning av lærere, trykking av elev-hefter og bygging av skoler, spesielt i utsatte regi-oner. 232 nye klasserom ble oppført i 2012. 18 000 lærere fikk opplæring. 1 130 skoler har etablert skolekantiner. Midlene har også gått til utvikling og trykking av lærermoduler for undervisning på gassisk språk. Gjennom Det norske misjonssel-skap har Norge bidratt til å integrere svaksynte og hørselshemmede barn i ordinære skoleklasser.

I *Sør-Sudan* muliggjorde norsk bistand sekon-dering av rundt 200 tjenestemenn fra Kenya, Uganda og Etiopia til Sør-Sudan for kapasitetsbyg-ging innen helse, utdanning, finans og administra-sjon. Programmet høster stor anerkjennelse. Gjennom fondet for kapasitetsbygging i offentlig sektor ble det iverksatt systemer for revisjon av offentlige lønningslister og for å få bukt med fik-tive arbeidstakere. Videre kom det på plass et hel-hetlig pensjonssystem som også omfatter hæren. Et viktig gjennombrudd er at kvinner ikke lenger diskrimineres mht. opptjening av pensjon.

I *Sudan* bidro norsk støtte til FNs humanitære landfond til å finansiere høyt prioriterte humani-tære behov på en rask og effektiv måte. En stor andel av fondet gikk til humanitær støtte i Darfur. Innsatsen i Sør-Kordofan, Blånilen og Abyei ble begrenset på grunn av manglende humanitær til-gang.

Godt styresett og menneskerettigheter

Støtten til godt styresett har i stor grad vært rettet mot anti-korrupsjonsarbeid og styrket riksrevi-sjon samt demokratiutvikling inkludert valg og det sivile samfunn.

I *Malawi* har Norge videreført støtten til anti-korrupsjonsarbeid og statistikkutvikling. Norsk

støtte til Malawis riksrevisjon ble frosset i 2012 som en følge av svakheter i den interne finansfor-valtningen. Arbeidet med kompetansestyking og forbedringer i de interne rutine i riksrevisjonen er igangsatt, men fraværet av en riksrevisor i peri-oden juli 2012 til juni 2013 har forsinket arbeidet med fremleggelse av nye revisjonsrapporter.

Norsk innsats i *Zambia* innen finansielt styre-sett og anti-korrupsjon har bidratt til styrket offentlig finansforvaltning, bedre kontroll med nasjonale ressurser og større mulighet for Zam-bia til å dra nytte av egne ressurser for landets utvikling. Støtte til Zambias riksrevisjon har bidratt til at andelen av de totale statsutgiftene og -inntektene som ble revidert økte fra 78 pst. i 2011 til 83 pst. i 2012. Utliknet og innkrevet skatt har steget kraftig, noe som kan skyldes økte bokettersyns- og opplæringsaktiviteter. Samar-beid mellom Bank of Zambia, Norges Bank og IMF har resultert i at et nytt pengepolitisk sys-tem har blitt innført og at et rammeverk for opp-syn med betalingssystemet er fullført. Den zam-biske antihvitvaskingsenheten Financial Intelli-gence Center, som Norge bidro til å opprette i 2011, ble operativ i 2012.

I *Tanzania* støttet Norge opplæring for forbe-redelse til arbeidet med ny grunnlov. Norge støt-ter det sivile samfunns deltakelse i grunnlovskon-sultasjonene gjennom Foundation for Civil Society (FCS). Gjennom FCS ble det gitt støtte til over 100 sivilsamfunnsorganisasjoner i 2012. Norge bidro gjennom Kirkens Nødhjelp til å dempe konflikter i forbindelse med økt spenning mellom religiøse grupperinger. Gjennom støtte til Tanzanias medie-råd bidro Norge til å senke konfliktnivået mellom medier og makthavere og fremme retten til infor-masjon. I 2012 økte antallet saker som ble brakt frem for megling, og 90 pst. av anbefalingene ble fulgt opp. Medierådet har i samarbeid med Norge gjennomført egne opplæringsprogram for å bedre journalistenes kunnskap om petroleumssektoren.

I *Mosambik* ble støtten til offentlig finansfor-valtning, skattereform, statistikkutvikling og res-sursforvaltning knyttet til landets tilslutning til Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) videreført. Norge har gjennom samarbeid mellom det norske og det mosambikiske skattedi- rektoratet støttet praktisk gjennomføring av skat-terevisjoner innenfor petroleumssektoren og fis-kerisektoren. Norge inngikk i 2012 en ny femårig avtale med menneskerettighetsligaen som er Mosambiks viktigste forsvarer for utsatte grup-pers og individers rettigheter. I 2012 rettet ligaen oppmerksomheten særlig mot utvinningsindustri-ens aktiviteter nord i landet.

Den norske utviklingsinnsatsen i *Kenya* hadde ett hovedfokus: Gjennomføringen av grunnloven og den politiske reformprosessen. Dette innebar for 2012 støtte til planlegging av valget som fant sted i mars 2013. Norge har i denne sammenheng deltatt i et internasjonalt fond som har bistått valgkommisjonen, støttet kapasitetsbygging av de politiske partiene og velgeropplæring i regi av det sivile samfunn. Til dette hører også støtte til menneskerettighetsorganisasjoner og styrking av kvinners rettigheter. Støtte til konfliktløsningsmekanismer og til Kofi Annan-panelets arbeid med dialog og forsoning har bidratt til fredsbygging og demping av potensielle konflikter rundt valget.

I *Somalia* støtter Norge ulike FN-programmer som skal bidra til godt styresett. Gjennom *National Democratic Institute* og Osloseret er det igangsatt programmer for å styrke politiske partier/sammenslutninger. I Somaliland og Puntland støttes demokratiseringsprosessen gjennom *Interpeace* for å sikre åpne og godt forberedte valg.

I *Sør-Sudan* samarbeidet Norge med Carter-senteret for å normalisere relasjonene og styrke fredsprosessen mellom Sør-Sudan og Sudan. Fredsprosessen i Jonglei ble støttet gjennom Kirkens Nødhjelp. Arbeidet ble lagt opp som et forum for fredsdiallog rettet mot de marginaliserte gruppene på begge sider av konflikten og hvor man tar opp de bakenforliggende årsakene til konflikt. Norsk støtte førte til bygging av lokaler for det juridiske fakultet ved Universitet i Juba. Støtten gikk også til revisjon av det juridiske pensum og innkjøp av lærebøker, og var viktig i å legge til rette for overgangen fra sharia-lovgivning.

I *Etiopia* har Norge støttet kapasitets- og institusjonsbygging i 7 sentrale statsinstitusjoner, deriblant menneskerettighetskommisjonen og anti-korrupsjonskommisjonen. Antikorrupsjonskommisjonen har gjennomført etterforskning og rettsaker mot korrupsjonsmistenkte under stor publisitet og videreført registrering og offentliggjøring av inntekts- og eiendomsforhold for politikere og tjenestemenn. Menneskerettighetskommisjonen har sammen med justis- og utenriksdepartementet fremlagt en nasjonal handlingsplan for menneskerettighetene i Etiopia.

I Etiopia innledet Norge samarbeid med Senter for menneskerettigheter ved Addis Ababa-universitetet for å fremme tilgang til fri rettshjelp for fattige mennesker, med særlig fokus på kvinner. Norge støtter også sivil samfunn med særlig fokus på distriktene og støtte til marginaliserte grupper. Mer en 80 organisasjoner mottok støtte i 2012 for å bekjempe vold mot jenter, fremme kvin-

ners økonomiske uavhengighet, fremme miljø og matsikkerhet og styrke rettssikkerheten.

Norge har i *Uganda* bidratt til et flergiverfond som støtter demokratisk utvikling, menneskerettigheter, justissektoren, samt tiltak for å styrke sivil samfunns muligheter for å rette søkelys på økonomisk mislighold og ineffektiv bruk av offentlige ressurser. Norge har videreført fokus på rettighetene til seksuelle minoriteter.

I *Sør-Afrika* har Norge støttet landets første nasjonale konferanse om lesbiske og homofiles rettigheter og hatkriminalitet, og bidro således til økt fokus på diskriminering og overgrep mot lesbiske og homofile. Samarbeidet med universitetene i Cape Town og Pretoria om kursing av dommere og jurister om menneskerettigheter har bidratt til en kvalitetsheving av rettsakene.

I *Nigeria* bidro samarbeid med UNDP og African Network for Environment and Economic Justice til utarbeidelse av lovverk for offentlige innkjøp og verktøy for bekjempelse av korrupsjon. Informasjonstiltak for å stimulere til bedre kompetanse i sivil samfunn om innsyn i offentlige kontrakter og delstatsbudsjetter ble gjennomført. Samarbeidet med *International Organization for Migration* om bekjempelse av menneskehandel bidro til å styrke lokale myndigheters kapasitet.

Regionale tiltak

Støtten til regionale tiltak har særlig vært knyttet til fred og sikkerhet og miljø, naturressursforvaltning og bærekraftig utvikling. Det har også blitt utført betydelig innsats vedrørende økonomisk utvikling og energi, samt bekjempelse av hiv og aids.

Fred og sikkerhet

Støtten til Den afrikanske union (AU) har bidratt til at dens avdeling for fred og sikkerhet har bemannet ubesatte stillinger og dermed styrket sin kapasitet og operative evne. Dette gjorde at AU kunne videreutvikle den afrikanske mekanismen for å løse regionale konflikter, utvikle retningslinjer for intervensjon i medlemsland og styrke arbeidet med konfliktforebygging. Støtten til AUs liaisonkontorer i konfliktrammede land ble gjenopptatt etter at AU hadde tilbakebetalt midler det ikke kunne gjøres rede for og styrket sine kontroll- og styringssystemer.

Programmet Training for Peace gir opplæring til sivile eksperter og politi for innsats i internasjonale fredsoperasjoner (FN og AU). Dette har satt den ikke-militære dimensjonen på dagsorden også i Afrika, og AU deler nå det syn at fredsope-

rasjoner må inkludere sivile og politi. I tillegg til kursing av sivile eksperter og politi, er også eksperter fra programmet rekruttert til nøkkelstillinger i AUs arbeid med fredsoperasjoner.

Støtten til de sørafrikanske tankesmiene African Centre for the Constructive Resolution of Disputes (ACCORD) og Institute for Security Studies (ISS) har bidratt til forebygging og løsning av konflikter gjennom utvikling av konfliktanalyser for AU, Economic Community of West African States (ECOWAS) og Southern African Development Community (SADC) og etablering av mekanismer og arenaer for konflikthåndtering og konfliktløsning.

Norge fortsatte i 2012 støtten til Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KAIPTC) i Accra. I 2012 ble 135 vest-afrikansk personell opplært for deltakelse i FNs fredsbevarende operasjoner og 30 opplært i konfliktforebygging, hvorav rundt 50 pst. kvinner. Norge støttet oppbyggingen av et *Women, Peace and Security Institute* ved KAIPTC. Gjennom samarbeid mellom politiet i Ghana og det norske Politidirektoratet ble det gjennomført vellykket sjåfør opplæring av 100 kvinnelige ghanesiske politioffiserer før stasjonering i Darfur.

Norge har støttet forhandlingsprosessen om uløste spørsmål mellom Sudan og Sør-Sudan i regi av AU, og i tillegg bidratt til opprettelsen av en mekanisme som under ledelse av *Intergovernmental Authority on Development* (IGAD) sikrer logistisk og finansiell støtte til forhandlingene. Norge har sekundært to av tre kjernepersonell til denne mekanismen. Treparsamarbeidet med Sør-Afrika innen politiopplæring i Sudan og Sør-Sudan har vært krevende driftsmessig, men selve opplæringen har holdt god kvalitet.

Utfordringene knyttet til somaliske pirater er redusert. Det har vært en nedgang i antall angrep, selv om de fortsatt utgjør en risiko for skipsfarten i Adenbukta og Det indiske hav og har en negativ økonomisk effekt på landene i regionen. Kapasiteten ved nasjonale politistyrker, domstoler og fengsler i Somalia og andre østafrikanske land er fortsatt lav, og Norge støtter derfor FNs bygging av nye fengsler i Somaliland og Puntland, samt opplæring og oppfølging av ansatte i fengselsvesen og andre deler av rettspleien i bl.a. Somalia, Seychellene, Kenya, Mauritius og Tanzania.

Miljø, naturressursforvaltning og bærekraftig utvikling

Norge inngikk i desember 2011 en avtale med Common Market for Eastern and Southern Africa

(COMESA), i samarbeid med SADC og East African Community (EAC), om støtte til et omfattende regionalt klimaprogram. Norge bidrar blant annet til oppskalering av klimasmart landbruk i regionen. I løpet av de neste fire årene er målsettingen at minst 120 000 småbønder vil ha lagt om til mer miljøvennlige og produktive landbruksmetoder.

Norsk støtte til Benguela Current Commission har bidratt til økt kunnskap og forskningskapasitet om marine forhold og fiskeriforvaltning i havet utenfor Angola, Namibia og Sør-Afrika. Støtten har lagt til rette for at de tre landene i mars 2013 inngikk en konvensjon om samordnet og bærekraftig forvaltning av ressursene. Det uteksamineres årlig rundt 20 fiskerikandidater og forskere. Gjennom prosjektet Nansclim samarbeider forskere i Norge og regionen. Ved bruk av forskningsfartøyet «Dr. Fridtjof Nansen» samles vitenskapelige data som brukes i fiskeriforvaltningen og klimaforskningen.

Norsk støtte har også bidratt til at Det afrikanske klimapolitikksenteret i Addis Abeba har samlet og videreformidlet kunnskap og styrket afrikanske land i forhold til klimaforhandlingene.

Økonomisk utvikling og energi

Gjennom kontinentalsokkelinitiativet bistår Norge sju vestafrikanske land; Gambia, Guinea-Bissau, Guinea, Kapp Verde, Mauritania, Senegal og Sierra Leone, med fastsettelsen av kontinentalsokkelens yttergrense utover 200 nautiske mil, samt med å fastsette grunnlinjer og opprette økonomiske soner der dette ikke allerede er gjort.

Norsk støtte til EAC bidrar til styrking av regional integrasjon gjennom EAC-sekretariatets arbeid med gjennomføring av protokollene om tollunion og felles marked, samt forhandlingene om en monetær union.

Gjennom støtte til Macroeconomic and Financial Management Institute of Eastern and Southern Africa bidro Norge i 2012 til tettere samarbeid mellom finansdepartementene og sentralbankene i regionen.

Norsk støtte til regionalt samarbeid i energisektoren mellom SADC-landene ble videreført. Norsk støtte har bidratt til å utvikle Southern African Power Pool til en profesjonell organisasjon med et høyt kompetansenivå. Nytt samarbeid med Eastern African Power Pool ble inngått med Sverige som partner.

Hiv og aids og helse

Det svensk-norske regionale teamet på hiv og aids, seksuell og reprodutiv helse og rettigheter (SRHR), og rettighetene til seksuelle minoriteter, støtter regionale organisasjoner, sivilsamfunn, multilaterale organisasjoner, og forskningsinstitusjoner, hovedsakelig i det sørlige Afrika. Arbeidet i 2012 var konsentrert om å forebygge hivsmitte, øke respekten for rettigheter til kvinner og jenter som er rammet av hiv, og økt respekt for rettigheter til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

(LHBT). Støtten har blant annet bidratt til at 13 millioner mennesker har testet seg for hiv i sørlige og østlige Afrika i 2011–2012.

Gjennom støtte til Clinton Health Access Initiative får fem land styrket sine prosesser for budsjettering til helse og blir dermed bedre i stand til selv å dekke egne helsekostnader.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 2 220,9 mill. kroner.

Kap. 151 Bistand til Asia

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
72	Bistand til Afghanistan og Pakistan, <i>kan overføres</i>	578 448	649 500	599 500
73	Regionale tiltak og strategiske partnerskap – Asia, <i>kan overføres</i>			50 000
78	Regionbevilgning for Asia, <i>kan overføres</i>	352 352	290 000	285 000
	Sum kap. 0151	930 800	939 500	934 500

Asia har som region opplevd en betydelig økonomisk vekst de siste årene. Veksten har holdt seg robust til tross for den økonomiske krisen i verden. Som en følge av denne veksten har mange av landene i regionen gått fra å være lavinntektsland til å få status som mellominntektsland. Asiabanken sier i sine analyser at store deler av veksten i det globale BNP over de neste tiårene vil komme i Asia. Den økonomiske veksten har ført til store forbedringer i folks livssituasjon, og til at tusenårs målet om halvering av fattigdom innen 2015 er oppnådd i Øst-Asia og Stillehavsområdene. Det har også vært høy vekst i de fleste landene i Sør-Asia.

Samtidig har regionen fortsatt noen av verdens fattigste land. Afghanistan, Bangladesh, Kambodsja, Myanmar, Nepal og Nord-Korea er fortsatt lavinntektsland.

Til tross for den økonomiske veksten bor om lag to tredjedeler av verdens fattige i Asia. Vi ser at selv i de landene som har høy økonomisk vekst, øker forskjellen mellom den rike og den fattige delen av befolkningen. Årsakene til denne skjeve fordelingen ligger i manglende evne og vilje til politisk reform, omfordeling, svake forvaltningsstrukturer og vedvarende befolkningsvekst. I denne situasjonen er det viktig at den økonomiske

veksten opprettholdes fordi den voksende skjevheten mellom de rikeste og de fattige lett vil føre til sosial uro; noe man allerede har sett tilfeller av i både Kina og India.

Utviklingen i Asia har fått og vil få konsekvenser for innretningen av norsk bistand. Når et land tar steget opp i mellominntektskategorien, er det i utgangspunktet ønskelig at bistanden over regionbevilgningen fases ut eller endres til mer likeverdige partnerskap hvor vi samarbeider med sentrale aktører om bedre levekår og stabil utvikling i regionen. Det er derfor opprettet en ny post 73 Regionale tiltak og strategiske partnerskap – Asia. Øvrig bistand til land i mellominntektskategorien rettes inn mot samarbeid som går over andre budsjettposter.

Norsk bistand til Asia har de seneste årene vært dominert av den norske innsatsen i Afghanistan. Afghanistan vil ha behov for betydelig bistand også etter avslutningen av ISAF-operasjonen ved utgangen av 2014. Norge har i likhet med en rekke andre land inngått en avtale om strategisk partnerskap som vil gi bistand til landet ut 2017. Pakistan, Myanmar og Nepal er andre enkeltland som vil motta betydelig bistand over regionbevilgningen for Asia.

Bistanden over regionbevilgningen for Asia må sees i sammenheng med innsatser over andre budsjettkapitler, herunder sivilt samfunn og demokratiutvikling (kap. 160), nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter (kap. 163), fred-, forsoning og demokrati (kap. 164), forskning og kompetanseheving (kap. 165), miljø og bærekraftig utvikling (kap. 166), bistand til kvinner og likestilling (kap. 168), bistand til globale helse- og vaksineinitiativ (kap. 169), og bistand gjennom FN-systemet (kap. 170).

Post 72 Bistand til Afghanistan og Pakistan, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Afghanistan

Det ble i 2012 holdt en rekke viktige internasjonale toppmøter om Afghanistan. I Chicago om sikkerhet, i Kabul om regionalt samarbeid og i Tokyo om bistand og utvikling. Her ble rammene lagt for det internasjonale samfunns samarbeid med og støtte til Afghanistan ut transisjonsperioden og i årene etter 2014.

I Afghanistan skal sikkerhetsansvaret for hele landet være overført fra ISAF til afghanske myndigheter innen utgangen av 2014. Det er svært viktig også for bistandsarbeidet at denne overføringen blir vellykket. Norges ansvar for sikkerheten i provinsen Faryab ble avsluttet da Transition Support Group (TSG) – tidligere Provincial Reconstruction Team (PRT) – ble lagt ned 1. oktober. Norge har fremdeles et militært engasjement i Mazar-e-Sharif og i Kabul med støtte til det afghanske politiets kriseenhet.

Det skal avholdes presidentvalg 5. april 2014, og parlamentsvalg i 2015. Det har vært omfattende uregelmessigheter ved tidligere valg. Sikkerhetssituasjonen vil være hovedutfordringen for gjennomføringen av valget i 2014.

En stabilisering av Afghanistan vil på lengre sikt forutsette at den afghanske regjeringen får på plass en politisk løsning på konflikten med opprørsgruppene i landet. Mange er skeptiske til om Taliban-bevegelsen har en reell interesse av en forhandlingsløsning nå når alternativet kan være å vente på utfasingen av ISAF i 2014. En rekke offentlige uttalelser fra Taliban gir likevel grunnlag for en viss optimisme. Ved en eventuell forhandlingsløsning vil det være viktig å ivareta fundamentale menneskerettigheter, herunder kvinners rettigheter.

Det er flere positive økonomiske indikatorer. Afghanistan har sterk økonomisk vekst, lav infla-

sjon, robust finansforvaltning, noen effektive nasjonale utviklingsprogram, noe forbedring i sosiale utviklingsindikatorer, men er samtidig svært bistandsavhengig. Givere finansierte i 2012 en meget høy andel av statsbudsjettet. Den store utfordringen er hvordan landet kan utvikle en bærekraftig økonomi.

Lavere fødselstall og lavere spedbarnsdødelighet er resultat av en generell modernisering av Afghanistan. Økonomisk vekst endrer folks dagligliv på mange områder, med bedre tilgang til mat og helsetjenester, flere tilgjengelige varer, bedre boligforhold og større arbeidsmuligheter. Tidligere isolerte områder får kontakt med verden utenfor.

Utdanning er blant de fem oftest nevnte årsaker til at landets innbyggere mener at det går framover i Afghanistan. Tallet på elever under utdanning i 2011/12 var 8,3 millioner hvorav 38 % var jenter. I 2001 var under en million barn i skole. Det høye antallet elever som fullfører grunnskolen, har ført til sterk økning i antall elever på videregående nivå. I 2011/2012 gikk 725 000 elever på dette nivået.

Korrupsjon er en av de største utfordringene både for myndigheter og givere. Afghanistan er blant de to mest korrupte landene i verden, ifølge Transparency International. Giverne har sammen med afghanske myndigheter i 2013 utarbeidet en liste med tiltak som afghanske myndigheter må innfri for fortsatt å kunne motta bistand. Manglende innfrielse kan føre til redusert utbetaling av bistand.

På menneskerettighetsfeltet er det fremdeles store utfordringer. Mange arresteres vilkårlig. Rettsvesenet er korrupt. Bruk av tortur forekommer. Ytrings- og pressefrihet forblir imidlertid et av suksessområdene.

Afghanistan fortsetter å være et av verdens verste land for kvinner. Samtidig deltar stadig flere kvinner i arbeidslivet og i politikken. Det er større oppmerksomhet rundt kvinners rettigheter, bl.a. bruker domstolene loven mot vold mot kvinner i økende grad.

Norge inngikk 5. februar 2013 en strategisk partnerskapsavtale med Afghanistan. I avtalen forplikter Afghanistan seg blant annet til å gjennomføre demokratiske valg, beskytte menneskerettighetene og arbeide mot korrupsjon. Norge forplikter seg til å bidra med sivil bistand på om lag 750 millioner kroner per år ut 2017. Bistanden vil gå til de tre hovedområdene godt styresett med vekt på korrupsjonsbekjempelse, styrking av menneskerettigheter og kvinners stilling, utdanning og landsbygduitvikling. Norge bidrar også til finansi-

eringen av afghansk politi og sikkerhetsstyrker. Norge vil videreføre bistanden til provinsen Faryab på et høyt nivå.

Bistanden til Afghanistan er forbundet med en betydelig risiko både når det gjelder måloppnåelse og god forvaltning. Det arbeides kontinuerlig for å håndtere og redusere risikoen både på politisk og administrativt nivå. Når det avdekkes uregelmessigheter i enkeltprosjekter fører dette til umiddelbar stans i alle utbetalinger med påfølgende undersøkelser. Gjenopptaking av utbetalinger skjer kun hvis et prosjekt anses som «friskmeldt». Bistanden til Afghanistan var i 2012 gjenstand for en omfattende evaluering, og denne ligger til grunn for fremtidig bistandsinnsats. Rapporten konkluderte med at Norge har støttet opp under afghanske prioriteringer og at valg av bistandskanaler har vært i samsvar med norske prioriteringer. Samtidig påpekte den en rekke utfordringer med å drive bistand parallelt med en pågående væpnet konflikt og i en politisk uavklart situasjon i Afghanistan.

Pakistan

Pakistan gjennomførte parlamentsvalg våren 2013. Den avgåtte regjeringen var den første i Pakistans historie som fullførte en femårig regjeringperiode, og som ble etterfulgt av et normalt valg. Den avgåtte regjeringen gjennomførte en rekke positive reformer, inkludert delegering av makt til provinsene.

Pakistan har imidlertid beveget seg nedover på internasjonale indekser for økonomisk og sosial utvikling. Landet har i liten grad grepet mulighetene fulgt av globaliseringen. Landets budsjettunderskudd øker. Den store utenlandsgjelden tar en stadig større andel av statsbudsjettet. Ulikheten i fordeling av inntekt er også økende. Fortsatt lever 21 prosent av befolkningen på under 1,25 USD om dagen. Dårlig styresett påvirker måloppnåelse i alle sektorer, og korrupsjonen er omfattende. Pakistan ligger ikke an til å oppnå tusenårsmålene om utdanning for alle og heller ikke målet om å redusere barnedødeligheten. Pakistan har også svært store utfordringer mht. likestilling.

Pakistan opplever betydelige sikkerhetsutfordringer både fra lokale terroristgrupper og i form av sekterisk vold. Landet har store utfordringer knyttet til menneskerettighetsfeltet. Det er bekymringsfullt at store deler av rettskjedene, som skal ivareta og forhindre brudd på menneskerettigheter og pakistanske lover, ikke fungerer tilfredsstillende. Pakistan har siden 2009 hatt et ved-

tak om ikke å gjennomføre henrettelser av fanger idømt dødsstraff. Dette ble imidlertid brutt da en soldat, dømt for drap, ble henrettet i 2012.

Norsk bistand til Pakistan over regionbevilgningen er rettet inn mot godt styresett, inkludert kvinner, likestilling og menneskerettigheter, samt utdanning. Arbeidet for å bedre mødre- og barnehelse (FNs tusenårs mål 4 og 5) videreføres gjennom støtte over kap. 169. Støtte til kulturtiltak gjøres over kap. 160.

Mål

Målet for Norges samarbeid med Afghanistan og Pakistan gjennom regionbevilgningen er utvikling av godt styresett og fattigdomsbekjempelse. Basert på situasjonen i det enkelte land skal bevilgningen i hovedsak brukes til å støtte opp om:

- Godt styresett
- Utdanning
- Landsbygdeutvikling
- Kvinner, likestilling og menneskerettigheter
- Sikkerhet

Det er et mål å bidra til stabilisering og utvikling i grenseområdene mellom Afghanistan og nabolandene. Noen av midlene vil derfor kanaliseres til grenseoverskridende tiltak.

Rapport 2012

Godt styresett

I *Afghanistan* har Norge fortsatt en bred tilnærming til å fremme godt styresett. Den viktigste kanal for norsk bistand til godt styresett var tidligere UNDP/LOTFA (Law and Order Trust Fund Afghanistan). De mottok ikke bistand fra Norge i 2012 på grunn av korrupsjonsmistanker. Forholdene er nå avklart, og det vurderes å gjenoppta støtten til programmet. Demokratiutvikling forblir et viktig satsningsområde. Norge støttet den afghanske valgkommisjonen via UNDP/Elect slik at kommisjonen skal bli i stand til å gjennomføre presidentvalget i 2014 og parlamentsvalget i 2015. Prosjektet er primært et institusjonsbyggingsprosjekt, men skal også bidra til økt kunnskap om demokrati samt økt valgoppslutning. Med bidragene til valgkommisjonen er det forventet at afghanerne selv skal kunne gjennomføre valget med minimal assistanse fra internasjonale rådgivere.

Godt styresett inngår også i flere prosjekter under Verdensbankens flergiverprogram (ARTF). Medlemmene i organisasjonene som deltar i Soli-

daritetsprogrammet (NSP) får opplæring og praktisk trening i organisasjonsarbeid.

Bistand til utvikling av sivilt samfunn bidrar til at folk blir kjent med sine rettigheter og settes i stand til å kreve og praktisere dem. Det er således gitt støtte til styrking av sivilt samfunn.

NGO-ene bidrar til å styrke offentlige forvaltning på distrikts- og provinsnivå. De siste to årene har flere tusen offentlig ansatte fått opplæring på en rekke områder. Den norskstøttede Aga Khan-stiftelsen rapporterte for 2012 at 220 konflikter (alt fra alvorlige forbrytelser til konflikter om vann- eller landrettigheter) var blitt løst i Baghlan-provinsen som følge av opplæring av representanter for lokale grupper.

I forbindelse med valget i *Pakistan* i 2013 har Norge støttet Election Commission of Pakistan gjennom UNDP. Det er gitt opplæring og utstyr er kjøpt inn. Norske institusjoner har gitt faglig bistand innen kartlegging av fare for fremtidige jordskjelv, kartlegging av rasfare i utsatte områder, samt opplæring innen beregning av fiskeribestanden. Norge var en av initiativtakerne til opprettelsen av givernes Anti Corruption Action Group i Pakistan. Målet er felles og forsterket anti-korrupsjonsinnsats, og å bidra til å skape samfunnsmessig krav om innsyn, åpenhet og ansvarlighet fra myndighetshold.

Utdanning

I *Afghanistan* rapporteres det om stadig bedre tilgjengelighet og bedre kvalitet i utdanningssektoren. Norsk bistand til utdanning går først og fremst gjennom Verdensbankens flergiverfond (ARTF) som bl.a. finansierer utdanningsministeriets bygging av skoler, etablerer lokale skolekomitéer, utdanner lærere, tilbyr yrkesutdanning og høyere utdanning. I alt 364 skoler ble bygget ferdig i 2012. 1054 nye skolekomitéer ble dannet, og 1252 lokale skoleforbedringsprosjekter ble planlagt og gjennomført.

Det er 185 000 lærere i offentlig sektor Afghanistan. Over halvparten av disse (hvorav 29 000 kvinner) har fått etterutdanning siden ARTF's utdanningsprosjektet startet. I 2011/12 var mer enn 37 000 elever i yrkesutdanning, hvorav elleve prosent jenter. Gjennom ARTF har Norge bistått innen yrkesutdanning til et nasjonalt Institutt for Ledelse og Administrasjon (NIMA) som i 2011 uteksaminerte 1510 studenter (34 pst. jenter) etter et toårig diplomprogram. Gjennom ARTF bidrar Norge også til utvikling av høyere utdanning og universiteter i Afghanistan. Norge deltar aktivt i komiteer og møter innen utdanningssektoren.

I den første felles gjennomgangen av utdanningssektoren (med fire deltakende departementer) var det en norskfinansiert leder for konsulentgruppen.

Frivillige organisasjoner bidrar i betydelig grad til utdanning, blant annet ved å forbedre og styrke utdanningsministeriets virksomhet. Norge har støttet utdanningssektoren også gjennom denne kanalen, blant annet med støtte via Afghanistankomiteen.

I *Pakistan* har norsk støtte har gått til rehabilitering av jenteskoler i provinsen Khyber Pakhtunkwa. Norge har videre støttet bygging av to skoler i et av de mest fjerntliggende områdene i Kashmir. Støtte er også gitt til et program som fokuserer på læring gjennom lek og sport. Ekstern evaluering viser at barna som deltar i programmet har bedret selvfølelse, kommunikasjons-evne og evne til samarbeid, noe som igjen har bidratt til en bedre relasjon til lærerne.

Landsbygduitvikling

Landbruket i *Afghanistan* er grunnlaget for afghansk økonomi og sysselsetter flertallet av befolkningen. Norge støtter landsbygduitvikling (inkludert landbruk) gjennom frivillige organisasjoner, ARTF (primært solidaritetsprogrammet NSP), UNDPs program for støtte av organisasjoner i distriktene og et program i regi av FAO under landbruksministeriet. NSP bygger lokal kompetanse for utvikling av infrastruktur og andre tiltak. NSP dekker alle landets provinser. Totalt 34 660 landsbyråd er etablert, og 32 700 slike råd har fått finansiert prosjekter som de selv har valgt og planlagt.

Gjennom frivillige organisasjoner støttes integrerte landsbyutviklingsprogrammer med komponenter innen jordbruk, helse, infrastruktur, vannforsyning, alfabetisering, grunn- og yrkesopplæring, husdyrhold og fornybar energi. Fire av NGO-ene fokuserer sin virksomhet om Faryab, mens to arbeider i andre provinser. NGO-ene når fram til avsidesliggende lokalsamfunn, utfører vellykket kompetanseutvikling av lokale myndigheter og bidrar til å styrke kvinnes stilling. Det rapporteres om økt landbruksproduksjon og inntekt for bøndene i prosjektområder i Faryab og andre provinser. Veterinærtjenester og vaksinasjonskampanjer har redusert dødelighet blant husdyr. Flere utbrudd av smittsomme dyresykdommer som munn- og klovsyke er blitt stanset i en tidlig fase som følge av raske mottiltak. Innføring av nye hvetesorter har ført til økt produksjon.

Afghanistan har vært dumpingland for billige og skadelige plantevernmidler gjennom mange år.

Et flerårig prosjekt i regi av FAO og landbruksministeriet fikk støtte for å fremme levedyktig, miljøvennlig og økologisk praksis for å bekjempe plantesykdommer.

I *Pakistan* støtter Norge et landsbyutviklingsprogram i Chitral-distriktet i provinsen Khyber Pakhtunkhwa. Programmet har støttet kapasitetsbygging i lokale organisasjoner. Det har også gitt støtte til planting av trær og frukthaver. Frukthavene gir inntektsmuligheter, i hovedsak til kvinner. Befolkningen har fått bedre helsefasiliteter ved at sykehus er blitt oppgradert. Det er også gitt støtte til tiltak for å hindre flom og jordras.

Kvinner, likestilling og menneskerettigheter

Kvinner og likestilling er et tverrgående tema som generelt blir vektlagt i alle sektorer og prosjekter.

Norge støtter Human Rights Commission (HRCP) i *Pakistan* som er en aktiv deltaker i den offentlige dialogen om menneskerettighetsspørsmål. Organisasjonen utarbeider også en årlig autoritativ rapport «State of the Human Rights». Norsk støtte har videre gått til organisasjoner som jobber med spesielt sårbare grupper, først og fremst kvinner og barn. Blant annet har lærere fått opplæring i barns rettigheter, og de har blitt skolert for å arbeide mot seksuelt rettede overgrep.

Norsk støtte til kvinner og likestilling i Afghanistan og Pakistan bevilges også over kap. 168.

Regionale tiltak

Norge støttet Free Media Foundation og prosjektet South Asian Free Media Association (SAFMA). Prosjektet skapte kontakt og samarbeidsarenaer mellom journalister og akademikere fra Sør-Asia.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 599,5 mill. kroner på posten.

Post 73 Regionale tiltak og strategiske partnerskap – Asia, kan overføres

Målet for samarbeidet med regionale organisasjoner er å bidra til en stabil regional politisk og økonomisk utvikling samt bedre fordeling av ressursene ved å støtte opp om regionale tiltak. Midlene kan også benyttes til samarbeid med sentrale land om globale og regionale utfordringer innen klima, miljø, sikkerhet, menneskerettigheter og demokrati.

Situasjonsbeskrivelse

Drevet av økonomisk vekst og økende politisk tyngde har det vokst frem nye politiske og økonomiske strukturer og samarbeidsmønstre i Asia. Regionen er et eksempel på hvordan enkelte land fører an og trekker med seg de andre landene mot økt vekst og utvikling. Antallet politiske møteplasser øker og asiatiske land definerer i stadig større grad de regionale spillereglene. Regjeringen vil derfor øke støtten til regionale tiltak, integrasjon og faglig samarbeid innenfor prioriterte sektorer i Asia. Sør-Sør samarbeid for deling av erfaring mellom land i regionen vil prioriteres. Støtte til regionale organisasjoners arbeid, regionale integrasjonsprosesser og regionale programmer innenfor Regjeringens prioriterte områder vil være strategisk viktig i årene framover. Regionale mekanismer (ASEM) og strukturer (ASEAN) får parallelt nye og tyngre roller både regionalt og globalt. ASEAN+3 (Kina, Japan og Sør-Korea) er avgjørende for den regionale multilaterale arkitekturen og representerer et strategisk tyngdepunkt i regionen. Regionen er tjent med en tydelig regional arkitektur som bidrar til stabilitet og utvikling, bedre fordelingspolitikk og utjevning av forskjeller mellom landene i regionen. En slik stabil utvikling vil også sikre norske interesser. Norge har besluttet å tiltre traktaten om vennskapelige relasjoner og samarbeid i Sør-øst Asia. Regjeringen har besluttet å inngå et strategisk partnerskap om faglig samarbeid og institusjonell og kapasitetsbygging med ASEAN, basert på hovedsatsingsområdene i ASEAN. Norge deltar aktivt innenfor ASEM-samarbeidet.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 50 mill. kroner

Post 78 Regionbevilgning for Asia, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Nepal er et land som siden borgerkrigen 1996–2006 har sett betydelige omveltninger. De fire største partiene inngikk høsten 2011 en syvpunktsavtale som igjen satte fart i freds- og grunnlovsprosessen. Forhandlingene utover vinteren og våren 2012 løste de fleste utestående spørsmål, men man klarte likevel ikke å bli enige om ny grunnlov innen fristen den 27. mai. Parlamentet ble derfor oppløst og landet har siden blitt styrt av forretningsministerier inntil valget juni 2013.

Den makroøkonomiske situasjonen er fortsatt preget av ustabilitet. Veksten i brutto nasjonalprodukt i 2012 lå i følge Den asiatiske utviklingsbanken på cirka 4,6 prosent. Ventet vekst i 2013 er 3,5 prosent. Nepal er et av de fattigste landene i Asia. Den ustabile politiske situasjonen påvirker økonomien i negativ retning. Nepal har gjort fremskritt langs flere viktige sosiale indikatorer, men fordelingen av inntekt og økonomiske ressurser er fortsatt svært ujevn. Den sviktende forsyningen av elektrisitet, drikkevann, bensin og gass er et problem for økonomisk vekst og for levekår generelt, ikke minst i hovedstaden Kathmandu.

Menneskerettighetssituasjonen er preget av utfordringer som politisk innblanding i politi- og justissektoren, manglende evne og vilje til å straffefølge lovbrudd begått av personer i politiske og økonomiske maktposisjoner, samt vold og trusler mot journalister. Korrupsjon er et stort problem. De viktigste satsingsområdene for det norske utviklingssamarbeidet med Nepal forblir støtte til ren energi, først og fremst utvikling av vannkraft og elektrifisering på landsbygda, utdanning med hovedvekt på støtte til Nepals program for reformer i skolen og støtte til utvikling av demokrati og godt styresett.

Den politiske utviklingen i *Bangladesh* er fortsatt preget av motsetningene mellom regjering og opposisjon. Et nytt parlamentsvalg skal etter planen holdes i slutten av 2013 eller i begynnelsen av 2014. Bangladeshisk politikk er preget av utfordringer i form av korrupsjon, svak parlamentarisk kultur, politisering av byråkratiet og mangelfull kapasitet innen forvaltningen.

Menneskerettighetssituasjonen er preget av landets politiske utfordringer. Internasjonal bistand har gått fra å utgjøre syv prosent av brutto nasjonalprodukt i 1990 til å utgjøre omtrent to prosent i 2012. Norsk bistand til Bangladesh er også redusert, og lå i 2012 på totalt 77 mill. kroner. Bangladesh har med sin dynamiske vekstøkonomi løftet mange ut av fattigdom, redusert barne- og mødre-dødeligheten, økt skoledeltakelsen med særlig fremgang for jenter, bedret helse og ernæring, samt økt befolkningens levealder. De positive utviklingstrekkene reflekteres i UNDPs Human Development Index 2013, hvor Bangladesh stiger på rangeringen – foreløpig som nummer 146 av 186 land. Verdensbankens tall viser at Bangladesh har maktet å redusere ekstrem fattigdom betraktelig i løpet av de siste 20 år.

Samtidig er ulikheten internt i Bangladesh fortsatt meget stor.

Målet for samarbeidet med Bangladesh er å styrke arbeidet for rettferdig fordeling, bidra til

klimateilpasning og katastroforebygging, bidra til likestilling og kvinners rettigheter, og bidra til godt styresett og fremme av menneskerettighetene.

På *Sri Lanka* har det ikke vært fremgang i arbeidet for å komme frem til en politisk løsning som er akseptabel for landets minoriteter. Landet har betydelige utfordringer når det gjelder menneskerettighetene. Sivilsamfunn og medier er under press, og demokratiske institusjoner og grunnleggende rettsstatsprinsipper har blitt ytterligere svekket i 2012. I lys av denne utviklingen, og gitt at Sri Lanka er et mellominntektsland, har norsk langsiktig bistand til landet blitt vesentlig redusert. Resterende støtte over regionbevilgningen vil være faset ut i løpet av 2014. Overordnede mål for norsk bistand til Sri Lanka over andre budsjettposter vil fortsatt være å medvirke til politisk løsning, nasjonal forsoning, demokratisering og styrking av menneskerettighetene.

Indonesia med sine 240 millioner innbyggere er verdens fjerde mest folkerike land og har verdens største muslimske befolkning. Landet har utfordringer med korrupsjonsbekjempelse og økende antall angrep mot religiøse minoriteter, men er et stabilt demokrati i økonomisk og sosial fremgang. Presidenten kritiseres for manglende resultater i fattigdomsbekjempelsen. Indonesia er ett av verdens største skogland og står for de tredje største utslippene av klimagasser i verden, hvorav 80 prosent kommer fra avskoging og oppdyrking av torvmyrer. Samarbeidet med Indonesia skjer over flere ulike bevilgninger og innenfor en rekke sektorer. Sekretariatet for ASEAN ligger i Jakarta, og landet spiller en viktig rolle i å fremme regionale prosesser.

Positive utviklingstrekk har fulgt i kjølvannet av valget i 2010 og etablering av ny regjering i april 2011 i *Myanmar*. Aung San Suu Kyis parti (NLD) er nå det største opposisjonspartiet i en samlet opposisjon som totalt har 23 pst. av setene i nasjonalforsamlingen. Det siste året har vi sett en videreføring og implementering av reformpolitikken til president Thein Sein. Politiske fanger, herunder alle fra NLD, 88-generasjonen, journalister og menneskerettighetsforkjempere er løslatt. Forsamlingsfrihet, organisasjonsfrihet og ytringsfrihet er vedtatt ved lov. Økonomiske reformer er igangsatt for å skape arbeidsplasser og tiltrekke seg utenlandske investeringer. Det internasjonale samfunnet har svart på den positive utviklingen med å fjerne eller suspendere sanksjonene mot landet, Norge i april 2012. Regjeringen i Myanmar har signert våpenhvileavtaler med 10 av 11 væpnede grupper. Konflikten mellom myndighetene

og Kachin Independent Organisation (KIO) ble imidlertid intensivert gjennom høsten 2012, men partene er nå ved forhandlingsbordet. 2012 ble også preget av sammenstøt mellom buddhister og muslimer i Rakhine-staten på grensen til Bangladesh. Norsk humanitær støtte til Myanmar, spesielt i våpenhvileområdene, opprettholdes sammen med videre støtte til prosjekter innen fred, forskning og demokratisering. Kapasitetsbygging av myndighetene og sivilt samfunn, for å møte de mange utfordringene landet står ovenfor, vil vektlegges i et langsiktig utviklingssamarbeid. Erfaringsdeling og støtte til naturressursforvaltning samt klima- og miljøtiltak vil prioriteres i den innledende fasen. Norge vil også legge vekt på å bistå Myanmar i å overholde internasjonale forpliktelser som følger av ASEAN formannskap i 2014.

Øst-Timor har hatt en positiv utvikling siden frigjøringen i 2002. Landet har en høy økonomisk vekst, 10,6 % i 2011, men er fortsatt ett av verdens fattigste land. Forventet levealder har økt, barnedødeligheten er redusert, og stadig flere barn går på skolen. Opprettelsen av et petroleumsfond etter norsk modell danner et godt grunnlag for fremtidige generasjoner. I 2012 ble det gjennomført fredelige valg av ny president og nytt parlament med 38 pst. kvinneandel; den høyeste andelen i regionen. Både FN-styrkene og den internasjonale stabiliseringsstyrken trakk seg ut i 2012 etter ønske fra Øst-Timor. Det norske utviklingssamarbeidet er konsentrert om naturressursforvaltning og godt styresett, samt kvinners- og barns rettigheter. Programmene innen energisektoren avsluttes i 2013. Et samarbeid innen fiskerisektoren er under planlegging.

Vietnam er en ettpartistat styrt av det vietnamesiske kommunistpartiet. Den politiske situasjonen er stabil og landets ledelse prioriterer videreføring av økonomiske reformer, økonomisk vekst, fattigdomsreduksjon og bevaring av enheten i landet. Menneskerettighetssituasjonen er forbedret på visse områder de siste 15 årene, særlig gjelder dette temaer knyttet til økonomiske og sosiale rettigheter. Bildet er derimot mer utfordrende hva gjelder utviklingen av politiske og sivile rettigheter i senere år. Vietnam oppnådde status som mellominntektsland i 2011, og har hatt en stabil økonomisk vekst. Vekstraten (5 pst. i 2012) var imidlertid den laveste siden 1999, bl.a. fordi nødvendige strukturelle reformer har tatt lengre tid enn forutsatt. Fattigdommen, både i byene, på landsbygda og særlig blant etniske minoriteter, er fortsatt betydelig og den positive trenden i fattigdomsbekjempelse ble svekket i 2012. Norsk bilateral bistand til Vietnam over regionbevilgningen

er redusert i de senere år, og er i tråd med Vietnam-strategien, dreid over på faglig og institusjonell bistand, med særlig vekt på områdene naturressursforvaltning, klima- og miljø, og næringslivssamarbeid. Et større samarbeid innen skog er også startet opp gjennom klima- og skogbevilgningen. Norge har vært en sentral bidragsyter til arbeidet med Ett FN på landnivå. Forhandlinger om en EFTA-frihandelsavtale med Vietnam ble formelt lansert i juni 2012.

Kinas lederskifte etter partikongressen i mars 2013 har ført til en noe endret økonomisk kurs. Den gjeldende 5-årsplan endrer fokus fra et rent økonomisk vekstimperativ til å inkludere andre mål for økonomisk utvikling. Dette gjelder primært rettferdig fordeling, økt innenlands forbruk, utvikling av velferdssystemet, samt et sterkere fokus på grønn utvikling. Avstanden mellom Kinas fattige og rike er fortsatt økende. Dette er en sentral utfordring for det nye kinesiske lederskapet. Samarbeidet med Kina skjer hovedsakelig i form av faglig samarbeid innenfor hovedområdene energi, miljø/klima og velferdsmodeller/samfunnsutvikling.

Regionalt samarbeid og regionale integrasjonsprosesser får stadig større betydning i Asia. En sterk drivkraft bak et styrket regionalt samarbeid er behovet for økonomisk samarbeid og frihandelsmekanismer. Økt regional integrasjon er også viktig med tanke på å utjevne økonomiske forskjeller mellom landene for å sikre en stabil politisk og økonomisk utvikling i regionen som helhet. Regjeringen ønsker å bidra til denne utviklingen ved å støtte opp om og knytte oss sterkere opp mot regionale fora og integrasjonsprosesser.

Mål

Målet for Norges samarbeid med land i Asia og støtte til regionale tiltak gjennom regionbevilgningen er å bidra til fattigdomsbekjempelse, rettferdig fordeling, godt styresett og demokrati. Satsning på kvinner og likestilling er et tverrgående tema. Basert på situasjonen i det enkelte land Norge samarbeider med skal bevilgningen brukes til å støtte opp om:

- Rettferdig fordeling
- Godt styresett, menneskerettigheter og demokratibygging
- Likestilling og kvinners og barns rettigheter
- Klima, miljø og bærekraftig naturressursforvaltning
- Utdanning (i hovedsak Nepal)
- Olje for utvikling (i hovedsak Myanmar)

Rapport 2012

Norges bistand over denne bevilgningen ble i 2012 benyttet til å støtte opp under klima, miljø og fattigdomsbekjempelse samt godt styresett. Dette inkluderte støtte til kvinner og likestilling, demokrati – og menneskerettighetstiltak, olje for utvikling, energitiltak, utdanning, helse samt økonomisk utvikling. Det ble også gitt støtte til regionale tiltak.

Godt styresett

I *Nepal* inngikk Norge i 2011 en bilateral avtale på NOK 20 millioner for å støtte andre fase av *Nepals fredsfond* (NPTF). 24 mindre prosjekter er allerede ferdigstilt mens 29 er i implementeringsfasen. Fokusområdene i 2012 var: integrering og rehabilitering av tidligere soldater, bistand til enkeltpersoner og lokalsamfunn som har blitt rammet av konflikten, forbedring av sikkerhet og forsterkning av rettssystemet i overgangsperioden og støtte til fredsbevarende tiltak og grunnlovsprosessen, både på lokalt og nasjonalt plan. 25 295 internt fordrevne familier har mottatt støtte til mat, gjenoppbygging av bolig, utdanning, transport og lignende.

Enighet om en ny grunnlov er avgjørende for fredsprosessen i landet. Norge støtter fortsatt organisasjonen *International Institute for Democracy and Electoral Assistance* (IDEA) som gir uunnværlig teknisk støtte i grunnlovsprosessen.

Norge støtter også et omfattende arbeid med dokumentasjon og offentliggjøring av menneskerettighetsbrudd på lokalt nivå. Disse rapportene har blant annet vært en viktig kilde til FNs høykommissær for menneskerettigheters rapport om menneskerettighetsbrudd i forbindelse med konflikten fra 1996–2006, som ble offentliggjort i 2012.

I *Bangladesh* har norske midler gjennom samarbeid med paraplyorganisasjonen *Manusher Jonno Foundation* blant annet vært med på å finansiere tilgang til helsetjenester for 105 337 kvinner og menn fra marginaliserte grupper, tilgang til jordbruksland for landløse familier, og økt sosial sikkerhet for enslige mødre og enker.

På *Sri Lanka* har Norge gjennom støtte til anti-korrupsjonsprosjekter bidratt til økt bevissthet og kunnskap om antikorrupsjon og prinsipper for godt styresett både blant offentlige ansatte, sivilt samfunn og i befolkningen. Gjennom støtte til utdanning av journalister har Norge medvirket til økt profesjonalisering i mediebransjen og forbedret yrkesetikk.

I *Indonesia* var målet for den norske innsatsen å bidra til myndighetenes kamp mot korrupsjon generelt og i skogsektoren spesielt. Gjennom norsk støtte til UNODC (FNs program for narkotika og kriminalitet) styrkes de nasjonale institusjonene som bekjemper korrupsjon, og det bygges kompetanse om ulovlig hogst og korrupsjon hos landets skogmyndigheter. Norge støtter også Indonesias «Aid for Development Effectiveness Secretariat». Sekretariatet skal følge opp anbefalingene fra Busanmøtet i Sør-Korea mai 2012 der det slås fast at utvikling dreier seg om mer enn bistand. Indonesia er co-chair i det nyoppnevnte Global Partnership.

I *Øst-Timor* videreførte Norge sin støtte til FNs programmer innen kapasitetsbygging av justissektoren, styrking av parlamentet og program for å fremme barns og kvinners rettigheter. Programmene har ført til mer effektivitet innen justissektoren og bedre tilgang til justissektoren for utsatte grupper. Den norske støtten til parlamentet har særlig fokusert på å styrke parlamentarikeres kompetanse innen budsjettarbeid, teknisk innsikt i utarbeidelse av reguleringer og holdningsrettet arbeid for å fremme åpenhet og demokrati.

Et mål for den norske støtten til *Vietnam* har vært å støtte opp under reform av offentlig administrasjon for å gi befolkningen bedre tilgang til offentlige tjenester og å styrke myndighetenes antikorrupsjonsarbeid. Et program i Ninh Binh-provinsen ble avsluttet og en studie av programmet viste resultater som forenklet administrative systemer, styrking av kvinners kompetanse og deltakelse, samt kompetansebygging hos lokale myndigheter i utviklingen av fattigdomsstrategier. Gjennom norske bilaterale bidrag til Ett FNs andre felles landprogram i Vietnam (2012 – 2016) har Norge også støttet det pågående arbeidet med grunnlovsreform, i tillegg til kompetansebygging og styrking av kunnskapen om FNs sentrale menneskerettighetskonvensjoner hos vietnamesiske myndighetspersoner.

Klima, miljø og bærekraftig utvikling

Bangladesh er blant verdens mest sårbare land for naturkatastrofer og klimaendringer. Gjennom *Comprehensive Disaster Management Programme* i Bangladesh har Norge i 2012 blant annet bidratt til at katastroforebygging er blitt en del av landets lovverk, at tre millioner mennesker på over 200 kriseutsatte områder har fått redusert sårbarhet for katastrofer og klimaendringer, og at frivillige har blitt trent opp til forebyggingsarbeid på landsbygda. En tredjedel av disse var kvinner.

I *Sri Lanka* har Norge støttet tiltak som bidrar til anvendelse av renere produksjonsmetoder og mindre forurensing bl.a. gjennom opplæring av bedriftsledere i effektiv energibruk for industriell produksjon, og utdanning av landsbyledere (hovedsakelig kvinner) og ungdommer i bærekraftig utvikling.

I *Indonesia* blir sivilsamfunnsorganisasjoner og lokalsamfunn som lever av skog satt i bedre stand til å bidra i utarbeidelsen av ny skoglovgivning og REDD+ strategier gjennom fase to av programmet «Forest Governance Program». Lokale frivillige organisasjoner evner nå bedre å kartlegge urbefolknings tradisjonelle landrettigheter i skogprovinser. Fra 2013 blir dette programmet finansiert over klima- og skogbevilgningen. Klima- og skoginnsatsen omtales under kap. 166, post 73 der det rapporteres om at arbeidet med kartlegging av arealbruken har ført til en anerkjennelse av urfolks- og lokalsamfunns rettigheter og deltakelse. Den norske støtten til REDD+ arbeidet med reformer i skog- og arealforvaltningen kan bidra til å hindre menneskerettighetsbrudd, løse landkonflikter samt styrke rettstaten og demokratiet.

Målet for den norske støtten til *Vietnam* innen klima- og miljøspørsmål er å styrke Vietnams evne til å forebygge og håndtere naturkatastrofer, og å øke bevisstheten om miljø- og klimautfordringer i landet. Den andre fasen av det institusjonelle samarbeidet mellom norske fagmiljøer og Vietnam National University har nylig startet opp. Ny kunnskap om landskred i to provinser er frembrakt og en foreløpig rapport er utarbeidet. Lokale institusjoner har fått styrket sin faglige kompetanse og infrastruktur. Videre er datainnsamling gjennomført for utvikling av klimatiske karakteristika og man har påbegynt forskning om monsunendringer i Asia.

Som ledd i arbeidet med en mer bærekraftig og effektiv utnyttelse av fiskerisektoren i *Vietnam*, er kapasiteten for utdanning og forskning ved Nha Trang-universitetet (NTU) vesentlig styrket, i samarbeid med universitetene i Bergen og Tromsø, samt NTNU. Ca. 60 prosent av det vitenskapelige personalet har nå høyere utdanning og driver et utstrakt internasjonalt samarbeid. Tre personer har så langt fullført sine PhD-programmer i Norge/Vietnam, mens 192 NTU-ansatte har deltatt på syv kurs. Kvinnedeltakelsen er 50 pst.

Miljø/klima-samarbeidet i *Kina* har pågått siden midten av 90-tallet og mottar størstedelen av de faglige samarbeidsmidlene. Midlene støtter store prosjekter som går over flere år. Det bilaterale miljø-samarbeidet, med vekt på oppfølging av

internasjonale konvensjoner ratifisert av begge land, er forankret i Norges og Kinas miljøverndepartementer, og ble i 2012 videreført på samme nivå som tidligere år. Klima har kommet sterkere inn som tema i samarbeidet de senere årene, og to store klima-prosjekter ble startet opp i 2011 med National Development and Reform Commission (NDRC) som partner på kinesisk side. De pågående klimaprojektene fokuserer på helt sentrale fagområder i arbeidet for å begrense klimagassutslipp, og kommer i tillegg til det allerede etablerte samarbeidet på miljø.

Likestilling og kvinners og barns rettigheter

I *Bangladesh* har Norge i 2012 gjennom støtte til de frivillige organisasjonene *Bangladesh Mahila Parishad* og *Ain o Salish Kendra* medvirket til at offentlige budsjetter i større grad tar hensyn til kvinner i planlegging og allokering av offentlige midler, at kvinners rettigheter i større grad blir ivarettatt og fulgt opp i møte med politi og rettsvesen og til at holdningskampanjer mot vold i hjemmet har blitt gjennomført med over én million deltakere.

I *Indonesia* var målet for den norske innsatsen å styrke kvinners rettigheter og fremme deres politiske deltakelse. Kvinners deltakelse i det politiske liv er styrket, blant annet gjennom norsk støtte til Asia Foundations arbeid med kvinnelige parlamentarikere. Støtten til den statlige kommisjonen for bekjempelse av vold mot kvinner, Komnas Perempuan, har ført til at en rekke institusjoner, inkludert Constitutional Court, samarbeider med Komnas Perempuan for å se på innholdet i nasjonale lover og lokale forskrifter og konsekvenser de har for kvinners rettigheter. Videre har norsk støtte gjennom UN Women bidratt til at Indonesias Ministry of Women's Empowerment har utarbeidet en handlingsplan for FNs resolusjon 1325.

I *Øst-Timor* er 38 pst. av medlemmene i parlamentet kvinner, og likestilling er en egen komponent i parlamentsprogrammet som Norge støtter i samarbeid med UNDP. Norge har støttet UN Womens program for å få kvinner og førstegangsvelgere aktive med i valgprosessen. Et statlig sekretariat for fremme av likestilling er nylig etablert. Den nye loven som kriminaliserer vold i hjemmet er vedtatt, og Norges støtte til lokale organisasjoner gjør dem i stand til å argumentere for reguleringer som implementerer denne. Kvinner og barn er svært utsatt for vold i hjemmet. Norge bidrar til UNICEFs program for å beskytte barn mot vold og utnyttning. Barnevennlige

avdelinger er bygget på politistasjoner. Den nasjonale kommisjonen for barn har fått styrket sin kompetanse til å ivareta hensynet til barn i utvikling av nye lover og reguleringer. I de to energi-programmene er kvinner prioritert i opplæringsplanene.

Målet for norsk støtte til *Vietnam* er bl.a. å styrke barns rettigheter og å styrke etniske minoriteters og marginaliserte gruppers tilgang til kvalitetsutdanning og beskyttelse mot kjønnsbasert vold. I samarbeid med sivile organisasjoner og nettverk har flere hundre barn og unge, samt representanter for seksuelle minoriteter, fått løfte fram aktuelle temaer på film, i diskusjonsfora og i nytt informasjonsmateriell. Det er også utviklet ny kunnskap om kjønnsbasert vold blant marginaliserte grupper, som bl.a. sex-arbeidere og etniske minoriteter, som blir brukt i dialog om politikkutforming og påvirkningsarbeid generelt. En endelig rapport vil ferdigstilles i 2013.

I *Kina* vektlegges deltakelse av begge kjønn i norskstøttede prosjekter også fra kinesisk side.

Kvinne- og likestillingsperspektivet skal for øvrig være integrert i alle prosjekter. Målområdet finansieres også over kap.168 Kvinner og likestilling.

Utdanning

I *Nepal* har Norge fortsatt å jobbe med andre givere om gjennomføring av utdanningsreformer innen grunntutdanning («*School Sector Reform Programme*»). Hovedmålet med programmet er å sikre et godt grunntutdanningstilbud for alle barn. Myndighetenes rapporter viser at 91 prosent av alle femåringer begynte på skolen i 2012, opp fra 81 prosent i 2009 og et halvt prosentpoeng bedre enn i 2011. Jenter og gutter er nær likt representert på alle trinn fra 1.–8. klasse. Andre indikatorer knyttet til tilgang, inkludert antall skoler, klasserom og lærere er også i positiv utvikling. De største utfordringene er knyttet til dårlig undervisning og lite tilrettelegging for barn med spesielle behov, noe som gjør at mange dropper ut av skolen før normert tid. Andelen som fullførte femte klasse ved siste måling var 83 prosent, opp fra 81 prosent året før, mens andelen som fullførte åttende klasse var 67,5 prosent, opp fra 66 prosent.

Innen sektorprogrammet arbeider Norge spesielt for å utvikle et bedre grunntutdanningstilbud for funksjonshemmede og barn fra ekskluderte grupper. Norsk støtte gis også til sivilsamfunnsorganisasjoner som arbeider spesielt for dette. Andelen barn fra lavkastefamilier er nær doblet de

siste ti årene. Utviklingen når det gjelder barn med funksjonshemming er varierende, men også i forbedring. En nylig gjennomført folketelling gir grunnlag for mer målrettet satsing mot dem som faller utenfor. Norge er medlem i en arbeidsgruppe nedsatt av det nepalske kunnskapsdepartementet for å utvikle en strategi og plan for inkludering av sårbare grupper. Vårt hovedfokus er barn med nedsatt funksjonsevne. Likestilling er også høyt prioritert fra norsk side, med særlig fokus på et bedre skolemiljø for jenter og tiltak for å rekruttere flere kvinnelige lærere.

Norge startet i 2012 opp et tre-årig forsknings-samarbeid mellom *Øst-Timor* og Nordland Universitet der det tas sikte på utdanning av 10 master studenter.

Et langvarig UNICEF-prosjekt i *Vietnam* om morsmålsbasert tospråklig undervisning for etniske minoritetsbarn har videre gitt gode resultater i form av forbedrede leseferdigheter og mindre frafallsprosent takket være nye undervisningsmodeller, hvilket også har resultert i endrede holdninger hos ansvarlige myndigheter. Utover en generell styrking av utdanningsnivået for målgruppen bidrar undervisning gitt på morsmålet også til å bevare det etniske språket og kulturen.

Fornybar energi og olje for utvikling

Energimangel er en av de store utviklingsutfordringer som *Nepal* og Sør-Asia står overfor. Samtidig er Nepal et land med et meget stort og utappet potensiale for utbygging av miljøvennlig energi. Norge brukte i 2012 betydelige ressurser på blant annet FN-initiativet «Sustainable Energy for All» (SE4ALL) og det norske initiativet Energi+. Norge inngikk i 2012 som den første av flere givere en samfinansieringsavtale med nepalske myndigheter om samarbeid innen landsbyenergi. Norge har bidratt aktivt til at likestilling nå er en integrert del av programmet. I 2012 fikk 16 000 husholdninger strøm fra mikrokraftverk. Videre fikk 49 000 husholdninger strøm fra solcelleanlegg og 139 000 husholdninger fikk forbedrede vedovner. Cirka 35 prosent av resultatene kan tilskrives norsk finansiering.

Målet for den norske støtten til *Øst-Timor* i 2012 var å bidra til bærekraftig ressurs- og kapitalforvaltning og bruk av fornybar energi. Den norske støtten til programmet Olje for utvikling har fått meget god omtale i en større evaluering; særlig har finansforvaltningsdelen vært vellykket med opprettelse av et petroleumsfond. Programmet har stor vekt på kapasitetsbygging. 10 master-

studenter (4 kvinner og 6 menn) er utdannet under programmet. Studentene har fått gode jobber i bransjen ved hjemkomst. Den norske støtten har også gått til et institusjonssamarbeid mellom NVE og Infrastrukturministeriet innen vannkraftforvaltning. De to energiprojektene avsluttes i 2013.

Målet for den norske støtten til *Vietnam* er å bistå i etableringen av bærekraftige og effektive forvaltningssystemer for helse, miljø og sikkerhet i Vietnams olje- og gassindustri. Prosjektet er slutført og har resultert i nye regler som nå er innført i det statlige oljeselskapet PetroVietnam. De nye reglene er anvendelige for hele oljeindustrien og er i tillegg overført også til beslektet industrivirksomhet (elektrisitet, kullgruvedrift).

Økonomisk utvikling

I *Sri Lanka* har Norge medvirket til økt sysselsetting ved at norskstøttede tiltak har bidratt til økt kvalitet og kapasitet innenfor yrkesopplæring, samt til bedret tilgang til kredittordninger og ledelseskompetanse for små og mellomstore bedrifter, noe som har resultert i opprettelsen av flere tusen nye arbeidsplasser.

Regionale tiltak

ASEANs ressursenter for menneskerettigheter har ferdigstilt to studier om henholdsvis kvinner og menneskerettigheter og næringsliv og menneskerettigheter ved hjelp av norsk støtte. Under utarbeidningen av ASEANs Human Rights Declaration vedtatt i desember 2012 bidro Human Rights Working Group (HRWG), med norsk støtte til å lage teksten så sterk som mulig og mer i ASEAN-landenes MR-forpliktelser. Det sivile samfunn i Myanmar er i gang med å forberede seg for landets formannskap i ASEAN 2014, med opplæring fra HRWG, finansiert med norske midler.

SAWI (South Asia Water Initiative) er en tilleggs mekanisme til de ulike tiltak på nasjonalt nivå innen vann og energi. Organisasjonen arbeider parallelt langs tre spor; en regional mekanisme for politisk dialog (The Abu Dhabi Dialogue); på sub-regionalt/vassdragsnivå for å stimulere samarbeid om vannressursforvaltning i grensekryssende vassdrag, og på lokalt nivå for

nasjonale prosjekter med regionale implikasjoner. Arbeidet så langt har bidratt til god framdrift i Abu Dhabi dialogen. En strategisk gjennomgang av Ganges- bassenget er gjennomført. En studie av grunnvannssituasjonen i India er ferdigstilt. Arbeid med en omfattende kunnskapsbase om vannressurser i Nepal er satt i gang. Det arbeides fortsatt med å få til systemer som kan lette investeringer i vannsektoren på nasjonalt nivå.

Det er imidlertid fortsatt store utfordringer knyttet til formidling av ny strategisk kunnskap og mottakernes vilje til å endre tenkesett.

Økt oppmerksomhet omkring klimaendringer har de senere år gitt den regionale organisasjonen ICIMOD en stadig viktigere rolle i Hindu-Kush Himalaya. Det er en økende interesse blant medlemslandene for regionalt klimasamarbeid. Norsk kjernestøtte til ICIMOD bidro i 2012 til økt faglig kunnskap om klimaendringer og institusjonell kompetansebygging på nasjonalt nivå.

Gjennom samarbeidsavtalen med *Asian Institute of Technology* (AIT) har Norge bidratt til å støtte opp om utdanning og likestilling i regionen. I 2012 ble 22 doktor- og mastergradsstipender tildelt studenter fra blant annet Bangladesh, Myanmar og Nepal, hvorav 13 var kvinner. Støtten til *The Coordinating Committee for Geoscience Programmes in East and Southeast Asia* (CCOP) har bidratt til å spre norske erfaringer om petroleumsforvaltning i CCOPs medlemsland, i tråd med føringen om å gi bistand til godt styresett og olje for utvikling i regionen. En sluttevaluering av EPPM-prosjektet i 2012 var gjennomgående positiv. Videre har bevilgningen blitt brukt til å støtte FNs *Inter-Agency Project on Human Trafficking in the Greater Mekong Sub-region* (UNIAP) og *Coordinated Mekong Ministerial Initiative against Trafficking* (COMMIT). En midtveisevaluering av fase 3 ble gjennomført i 2011. Hovedkonklusjonene er at UNIAP bidrar positivt i å støtte medlemslandenes bestrebelser på å motarbeide menneskehandel og styrke bilateralt samarbeid på området, men at det er et forbedringspotensial når det gjelder samhandlingen mellom de ulike FN-organisasjonene og UNIAPs koordineringsrolle.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 285 mill. kroner.

Kap. 152 Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
78	Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, <i>kan overføres</i>	508 666	540 000	540 000
	Sum kap. 0152	508 666	540 000	540 000

Bakgrunnen for utviklingssamarbeidet med Midtøsten er ønsket om å bidra til en palestinsk statsdannelse som ledd i en tostatsløsning mellom israelerne og palestinerne. Norge har i egenskap av leder for giverlandsgruppen Ad Hoc Liaison Committee (AHLC) et særlig ansvar for å bidra til å samordne den internasjonale bistanden til Palestina og knytte giverlandsgruppens arbeid til den politiske prosessen om en fredsløsning mellom Israel og Palestina. Denne rollen forplikter Norge til et aktivt engasjement i politiske spørsmål knyttet til Midtøsten og til et fortsatt høyt nivå på giverrinnsatsen.

Midtøsten og Nord-Afrika står overfor store utfordringer. Uro og politiske omveltninger i regionen har tydeliggjort behovet for å stabilisere regionen gjennom overgang til politiske prosesser forankret i demokrati og sivilt folkestyre og økonomisk utvikling. Det er nødvendig å operere med høy grad av fleksibilitet for bruken av bistandsmidler. Det geografiske nedslagsfeltet for budsjettposten omfatter hele regionen fra Iran til Vest-Sahara.

Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika må ses i sammenheng med innsatser over andre budsjettkapitler, herunder bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og kulturtiltak (kap.160), nødhjelp og humanitær bistand og menneskerettigheter (kap. 163), bistand til særskilte freds- og forsoningstiltak (kap.164), bistand til forskning og kompetanseheving (kap. 165), og bistand gjennom FN-systemet (kap.170).

Post 78 Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Palestina

Det økonomiske bidraget til Den palestinske selvstyremyndigheten (PA) fra giverlandsgruppen Ad Hoc Liaison Committee (AHLC) har som mål å bygge det institusjonelle fundament og et bære-

kraftig økonomisk grunnlag for driften av en selvstendig palestinsk stat. Giverlandsgruppen konkluderte i 2011 at PA har bygget institusjoner som er i stand til å påta seg statsbærende ansvar. Analysene som Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet har lagt frem for giverlandsgruppen på de siste møtene, viser imidlertid at det er vanskelig å sikre et bærekraftig økonomisk grunnlag for en palestinsk stat uten betydelig lettelse i de israelske restriksjonene, som følger av okkupasjonen.

Forhandlingene mellom Israel og PLO er gjenopptatt etter flere års stillstand i den politiske prosessen. Det er viktig at partene denne gangen kommer til enighet om en fredsavtale om en tostatsløsning, slik at statsbyggingsprosjektet kan fullføres.

PA befinner seg fortsatt i en vanskelig økonomisk situasjon. De stadig tilbakevendende likviditetsproblemene, som følger av pålagte begrensninger på PAs økonomi, har ført til at PA har tatt opp nye lån på kommersielle vilkår for å betale kreditorer og bringe budsjettet i balanse. Den økende gjeldsbyrden vil tynge PAs økonomiske bæreevne fremover og rammer den palestinske befolkningen. Forutsetningene for en nødvendig, bærekraftig palestinsk økonomi er at PA og palestinsk næringsliv gis tilgang til de delene av okkupert område som Israel fortsatt kontrollerer, og at det åpnes for varer og økt handel inn og ut av både Gaza og Vestbredden. Dette er tema på giverlandsgruppens møter hvert halvår.

På tross av PAs økonomiske krise har palestinske selvstyremyndigheter videreført sine reformer, utvist budsjett disiplin og redusert behovet for budsjettstøtte fra 22 prosent av bruttonasjonalproduktet i 2008 til 13 prosent i 2012. Dette demonstrerer en positiv utviklingstrend, men PA er fortsatt avhengig av bistand for å kunne dekke sitt budsjettunderskudd inntil den økonomiske veksten i privat sektor tiltar.

Den ulovlige bosettingsekspansjonen på okkupert land fortsetter, Menneskerettighetssituasjo-

nen er bekymringsfull. I det israelskkontrollerte C-området har det vært en økning i rivninger av boliger og infrastruktur. Volden fra bosettere mot palestinerne er økende. Både israelske og palestinske menneskerettighetsorganisasjoner fortsetter å arbeide under press fra både israelske og palestinske myndigheter. Situasjonen for ytrings- og pressefrihet er forverret.

Midtøsten og Nord-Afrika

Det er skjøre statsdannelser i mange av de arabiske landene i kjølvannet av protestbølgen og omveltningene i 2011. Syria har en pågående borgerkrig. I andre land pågår det krevende omstillingsprosesser for å bygge opp nye og demokratiske institusjoner. Den «arabiske våren» innledet vesentlige forandringsprosesser i regionen som vil vedvare i flere år. En viktig årsak til opprørene har vært mangel på økonomiske og sosiale muligheter og ønsker om et nytt og ansvarliggjort politisk lederskap. Flere land preges av sosial uro og politisk polarisering, og en vanskelig situasjon både på det økonomiske og sikkerhetsmessige området. En særlig stor utfordring er å innfri befolkningens forventninger til sosiale og økonomiske forbedringer. Dette krever et langsiktig engasjement fra det internasjonale samfunn. Norge prioriterer støtte til demokratiforkjempere i sivilsamfunnet og reformvennlige myndigheter i regionen.

Mål

Målene for Norges samarbeid med land i Midtøsten og Nord-Afrika er å bidra til statsbygging og til utvikling av godt styresett. Basert på situasjonen i det enkelte land og lokale prioriteringer skal bevilgningen for 2014 brukes til å støtte opp om:

- Godt styresett, herunder gjennom budsjettstøtte til Palestina
- Rettigheter, inkludert likestilling og demokrati
- Freds- og forsoningsprosesser
- Utdanning
- Energi
- Inkluderende økonomisk utvikling

En vesentlig del av midlene vil finansiere pågående og nye tiltak i Palestina, mens en andel vil benyttes til å møte behov som følger av den dynamiske utviklingen i regionen.

Rapport 2012

Palestina

Godt styresett, herunder gjennom budsjettstøtte

PAAs reformarbeid er videreført og Verdensbanken har gjort en positiv vurdering av fremgangen. Reformarbeidet har blant annet ført til økt åpenhet om inntekts- og utgiftsituasjonen innen offentlig finansforvaltning, begrensninger på offentlige utgifter og ansettelser og et bedret system for offentlige anskaffelser. På grunn av den økonomiske krisen har enkelte reformer ikke blitt fullført. Skattereformen, som ville styrket den finansielle basisen, har ikke blitt gjennomført.

Gjennom givernes budsjettstøtte kanalisert gjennom Verdensbanken har PA betalt lønninger, og opprettholdt tjenestetilbudet innen helse og utdanning, selv om streiker og sosiale uroligheter til tider har ført til stengte skoler og andre offentlige institusjoner. Offentlig sysselsetting har bidratt til å dempe konsekvensene av den vanskelige økonomiske situasjonen, og opprettholdelsen av lønninger til PA-ansatte har hatt positive ringvirkninger på økonomien. Dette har vært viktig når vekstfaktoren i palestinsk økonomi har vært avtagende.

Palestinske vannmyndigheter har besluttet å dele vannmyndighetene i et politikkkutformingsorgan, ett regulerende organ og et kommersielt vannforetak. Vannloven har blitt revidert.

Norge støttet palestinske organisasjoner og institusjoner som, i fravær av en fungerende lovgivende forsamling i Palestina, overvåker lover som vedtas ved presidentdekreter, samt en rekke organisasjoner med fokus på menneskerettigheter og antikorrupsjon. PA publiserte sin nasjonale strategi for anti-korrupsjon. Det er også utarbeidet retningslinjer for utforming av lovverk i statsadministrasjonen.

Rettigheter, inkludert likestilling og demokrati

Gjennom UNRWAs program for menneskerettighetsundervisning i skoler i Gaza har over 200 000 elever i 245 skoler fått undervisning i FNs universelle menneskerettighetserklæring og den historiske bakgrunnen for erklæringen. Undervisningen er enestående i den arabiske verden og en viktig motvekt til radikaliserings og intoleranse.

Palestinske flyktningkvinner i Gaza har gjennom UNRWAs kvinneprosjekt fått opplæring i IKT, drevet idrett og fysisk trening, samt fått tilgang til crisesenter, samtalegrupper og kulturelle aktiviteter. I regi av UNWOMEN driver kvinner over 150 skolekantiner på Vestbredden. Dette har

hjulpet kvinnene til en høyere status i sine hjemmemiljøer, og barna på skolene har fått tilgang på mer variert kost. Norge støttet i tillegg en rekke palestinske grasrotorganisasjoner som gjennom kompetansebygging arbeider for kvinners politiske deltakelse og beskyttelse mot vold.

Den vedvarende splittelsen mellom Gaza og Vestbredden er viktig for å forklare liten fremgang på menneskerettighetsområdet, hvor spesielt begrensninger i ytringsfrihet, vilkårlige arrestasjoner og trakassering av sikkerhetsstyrkene er et problem. I Gaza er det fortsatt bruk av dødsstraff.

Fred- og forsoningsprosesser

Den sivile observatørstyrken i Hebron (TIPH) har i tråd med sitt mandat rapportert regelmessig om forholdet mellom israelere og palestinere i Hebron til partene (PLO og Israel) samt bidragsladene. Norge har utnevnt observatørstyrkens øverste leder, og har finansiert sivile observatører til styrken.

Utdanning

Samfinansieringsavtalen med Finland, Irland og Tyskland har gitt PA større fleksibilitet og forutsigbarhet i finansieringen av sin virksomhetsplan, og etablert en struktur for bedre og mer koordinert planlegging, gjennomføring og rapportering. PA har ferdigstilt skoler og tilbygg både på Vestbredden og Gaza i henhold til sine planer. Flere skoler og klasserom har resultert i at doble undervisningsskift i skoler på Vestbredden nå er en sjeldenhet. På grunn av utbedringene de siste årene har over halvparten av offentlige palestinske skoler blitt fysisk tilgjengelige for elever med spesielle behov. For å bedre kvaliteten på grunnutdanningen har PA blant annet videreført sitt arbeid med å etablere datalaber, innføre nye tekstbøker og gi spesialutdanning til lærere og rektorer.

Elektrisitet

Energimyndighetene har lyktes i å forsyne størstedelen av den palestinske befolkningen med

strøm, selv om det er noen mindre landsbyer i C-området som fortsatt mangler strøm. Det er installert rundt 40 000 forhåndsbetalte strømmålere, som skal bedre elektrisitetsverkens innkreving fra kundene og PAs økonomi. PA har også kjøpt inn utstyr til å rehabilitere og oppgrader elektrisitetsnettverket. Norge støttet også kapasitetsbygging i energidepartementet.

Tiltak i andre land i regionen

Norge finansierte tiltak knyttet til rettighetsarbeid, demokratifremme og kompetansebygging i regionen. I Irak gikk norske midler til menneskerettighetsopplæring i både videregående skoler og politiskoler, etablering av kvinnenettverk, jentefotball, opplæring av valgkommisjonen, samt etablering av småbedrifter. I Jordan ble det gjennomført kartlegging av palestinske flyktningers levekår og holdninger, og forundersøkelsen av «Sahara Forest Project» knyttet til fornybar energi ble fullført. Norge videreførte sitt bidrag til FNs innsats mot narkotika i Iran. Libya og Egypt gjennomførte valg, og Norge finansierte både valgobservasjon og velgeropplæring. I Egypt gikk hovedvekten av støtten til demokratistøtte med fokus på kvinner og media, samt til tiltak som skal fremme en økonomisk utvikling i landet. Den europeiske utviklingsbanken (EBRD) og Verdensbanken fikk støtte til sine regionale programmer for å stimulere til demokratisk og økonomisk utvikling, vekst i privat sektor og jobbskaping i Egypt, Tunisia, Marokko og Jordan. UNDP gjennomførte sitt program med fokus på valgassistanse og godt styresett i Egypt, Tunisia og Libya. Europarådet mottok støtte til sitt naboskapsprogram i Marokko og Tunisia med kompetansebygging og assistanse knyttet grunnslovsreform, menneskerettighetslovgivning og godt styresett. Støtten til observasjonsstyrken (MFO) på Sinai i Egypt ble videreført og økt.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 540 mill. kroner.

Kap. 153 Bistand til Latin-Amerika

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	2014
78	Regionbevilgning for Latin-Amerika, <i>kan overføres</i>	186 703	200 500	225 500
	Sum kap. 0153	186 703	200 500	225 500

De latinamerikanske demokratiene står langt sterkere i dag enn for noen tiår siden. Den økonomiske veksten har gjennomgående vært god det siste tiåret til tross for finanskrisene andre steder. De største utfordringene er knyttet til menneskerettigheter, rettferdig fordeling og store ulikheter i inntekter og formue, samt bekjempelse av fattigdom og kriminalitet.

Amerika er fortsatt den regionen i verden som har flest land med stor intern ulikhet (10 av verdens 15 mest ulike land). Men samtidig har mange latinamerikanske land det siste tiåret lykkes med å snu trenden og redusere ulikheten. Dels skyldes dette god økonomisk vekst som også har kommet de fattige til gode, dels er dette et resultat av en aktiv fordelingspolitikk med omfattende sosiale programmer for de fattige. Dette omfatter folketrygdordninger, innføring av progressiv beskatning, tilgang til energi, utdanning, bedre arbeidstakerrettigheter samt tiltak for ungdom og minoriteter.

Det er blitt større aksept for at tradisjonelt ekskluderte grupper må slippe til, og i flere land har representanter for bl.a. fagbevegelse, urfolk og kvinner fått større innpass i det politiske landskapet. Til tross for positive utviklingstrekk i mange land i regionen er likevel fattigdom og ulikhet en vedvarende utfordring. Urfolk og afrolatinere har spesielt vanskelige kår og kommer dårligst ut på levekårsstatistikkene. Korrupsjon er fortsatt et stort samfunnsproblem. Selv om kvinners situasjon jevnt over er blitt bedre, er det langt igjen til at kvinnene er likestilt politisk og økonomisk. Restriktive abortlover og vold mot kvinner er et stort problem i mange latinamerikanske land.

Sikkerhetssituasjonen og voldsutviklingen som følge av organisert kriminalitet er blitt et alvorlig og økende problem, ikke minst i Mellom-Amerika. Voldsspiralen fører til at menneskerettighetsutfordringene i økende grad knyttes til straffefrihet og manglende rettsoppfølging.

Latin-Amerika har et usedvanlig rikt biologisk mangfold, men store områder ødelegges av ufor-svarlig skogbruk, landbruk og kvegdrift. Regn-

skogen i Amazonas er verdens største regnskog og absorberer 1,5 milliarder tonn CO₂ i året. Det internasjonale energibyrået estimerer at energiforbruket i Latin-Amerika vil øke med 60 pst. frem mot år 2035. Samtidig har regionen store muligheter for å utnytte fornybare energikilder, herunder vann- og vindkraft, solenergi samt geotermisk energi – jordvarme.

Utviklingen i regionen preges også av Brasils stilling som innflytelsesrik regional og global aktør, både politisk og økonomisk. Til tross for at veksten har avtatt de seneste årene, er Brasil i dag verdens 7. største økonomi.

Post 78 Regionbevilgning for Latin-Amerika, kan overføres**Situasjonsbeskrivelse**

Brasil er en stadig viktigere samarbeidspartner for Norge og norsk næringsliv. Regjeringens Brasil-strategi fra 2011 har bidratt til styrkede relasjoner mellom Norge og stormakten Brasil. Innen hovedsatsingsområdene næringsliv, energi, forskning/høyere utdanning, klima, miljø og bærekraftig utvikling er samarbeidet i stadig vekst. I kampen mot klimaendringene videreføres det norsk – brasilianske partnerskapet om avskoging, jf. kap.166, post 73 Klima- og skogsatsingen. Foreløpige tall fra i fjor viser at samlet avskoging fra 2004 til 2012 falt med over 84 prosent.

Urfolksrettigheter er imidlertid utsatt i Brasil fordi utviklingen for en stor del er basert på infrastrukturbygging og utvinning av naturressurser. Interessegruppen for de store jordeiendommene har aldri stått sterkere politisk. Situasjonen for urfolk er således i dag mer tilspisset enn på lenge. Norge opprettholder sitt urfolksengasjement i Brasil for å sikre at urfolks stemme høres i spørsmål knyttet både til næringsutvikling og skogsatsing. I juni 2013 brøt det ut omfattende folkelige demonstrasjoner i en rekke brasilianske byer. Demonstrasjonene var gjennomgående fredelige, uten klar partipolitisk tilknytning og med

krav til bedre offentlige tjenester og kamp mot korrupsjon som samlingspunkt.

Det er nå håp om at den over 50 år lange interne konflikten i Colombia vil kunne finne en forhandlet løsning. Landets regjering og FARC-geriljaen har siden begynnelsen av 2012 vært i fredsforhandlinger, og Norge og Cuba spiller helt sentrale roller som tilretteleggere for forhandlingene.

I Mellom-Amerika har demokratiet befestet sin stilling gjennom regelmessig gjennomføring av valg, med unntak av presidentavsettelsen i Honduras i 2009. Samtidig framstår Mellom-Amerika som en av de mest voldelige regionene i verden. Honduras, Guatemala og El Salvador ligger på verdenstoppen når det gjelder drap i forhold til innbyggertall. Selv i de tradisjonelt tryggere landene som Nicaragua og Costa Rica, er volden økende. Den økende strømmen av narkotika og våpen gjennom området, sammen med sosiale konflikter, fattigdom og omfattende migrasjon gjør situasjonen svært vanskelig. Det er blitt økt oppmerksomhet om straffefrihet og korrupsjon. Alle landene i Mellom-Amerika har omsider vedtatt skattereformer, dog i begrenset omfang. Til tross for økonomisk framgang i de fleste av landene, er det fortsatt en stor andel av befolkningen, særlig urfolk, som lever i ekstrem fattigdom og forskjellen mellom fattig og rik er stor. Det sosiale konfliktnivået er også økende i enkelte av landene, blant annet knyttet til utvinning av naturressurser, retten til jord og retten til selvbestemmelse og stor ulikhet.

Norge fortsetter samarbeidet med regionale institusjoner i Mellom-Amerika, og samarbeidet er fokusert på fremme av menneskerettigheter og klima/bærekraftig ressursforvaltning. Landene er blant de aller mest sårbare i verden når det gjelder effekter av klimaendringene og blir stadig utsatt for enorme naturødeleggelser. Norge er en betydelig støttespiller til Den inter-amerikanske menneskerettighetsdomstolen og Den internasjonale kommisjonen mot straffefrihet i Guatemala (CICIG). Begge disse sentrale institusjonene er avhengig av ekstern støtte i og med at sterke interne krefter ikke gir dem tilstrekkelig prioritet.

I Guatemala må president Perez Molina håndtere en vanskelig offentlig økonomi med minimale skatteinntekter og høy offentlig gjeld. Landet har hatt moderat økonomisk vekst det siste tiåret, og det har vært en viss framgang i tilgang på grunnutdanning og noe reduksjon i barnedødeligheten. Urfolksmajoriteten i landet lever imidlertid fortsatt i fattigdom, og underernæring av barn under fem år er blant de verste i verden. Sikkerhetssitua-

sjonen er svært urovekkende. Den norske ambassaden i Guatemala, som siden august 2011 har dekket alle syv landene i Mellom-Amerika, har hovedfokus på menneskerettigheter, særlig urfolks rettigheter, og på rettferdig fordeling.

I Nicaragua har president Ortegas Sandinistparti FSLN støtte fra flertallet av befolkningen, noe som i stor grad kan forklares med økonomisk vekst de siste årene og en viss bedring i de sosiale indikatorene. FN rapporterer om reduksjoner i underernæring og barne- og mødredødelighet det siste tiåret, og det har vært framgang i å få strøm til hele befolkningen og tilgang på grunnutdanning. Men mye gjenstår og Nicaragua fortsetter å være det nest fattigste landet i Latin-Amerika etter Haiti. Norges samarbeid med Nicaragua har vekt på bærekraftig bruk av naturressursene, anti-korrupsjon i samarbeid med FN og myndighetene og kvinners rettigheter, spesielt bekjempelse av vold mot kvinner. Norge er også den viktigste støttespilleren for lesbiske, homoseksuelle og transsekuelle grupper som kjemper for sine rettigheter.

Under jordskjelvet i Haiti januar 2010 mistet 300 000 mennesker livet og mer enn 3 millioner ble rammet. Fremdeles lever flere hundre tusen mennesker i leire. En koleraepidemi som brøt ut i oktober 2010, forverret den allerede prekære situasjonen. Gjentatte naturkatastrofer og epidemier, og en dårlig økonomisk utvikling har gjort at det har vært lite framgang når det gjelder tilgang på helsetjenester, sanitære forhold og rent vann, ernæring og utdanning for de fattige. Norge har fullt ut oppfylt våre forpliktelser om å bidra med 800 mill. kroner for perioden 2010–2013. Tre fjerdedeler av støtten er langsiktig og dekkes over flere budsjettposter. Det meste av den norske innsatsen er rettet inn mot et område sør i Haiti.

Regjeringen har i år (2013) etablert et samarbeid med El Salvador og Bolivia med vekt på rettferdig fordeling og kvinners rettigheter. Bolivia har siden 2006 vært styrt av president Morales, landets første president med bakgrunn i urfolksflertallet. Bolivia er et av de fattigste landene i Latin-Amerika, og preges av store sosiale og til dels etniske motsetninger. El Salvador har siden slutten av borgerkrigen i 1992 hatt demokratisk stabilitet og fred, men fattigdom og sikkerhet er fortsatt store utfordringer. Dagens regjering i El Salvador prioriterer rettferdig fordeling.

Landene i Andes-regionen er alle formelle demokratier, men de politiske partiene er svake og med lav oppslutning. Urfolk oppfatter ofte at deres interesser står svakt i forhold til næringsinteresser og at rett til forhåndskonsultasjoner ikke blir tilstrekkelig ivaretatt. Strid om utnyttelse av

naturressurser fører ofte til konflikter med innslag av vold. Norge støtter IDEAs (International Institute for Democracy and Electoral Assistance) arbeid for å styrke demokratiene i Andes-regionen og gjennom Olje for Utvikling-programmet søkes det mot en mer sosial og miljømessig bærekraftig bruk av naturressursene (Bolivia).

I 2013 vil det bli inngått et samarbeid med FNs økonomiske kommisjon for Latin-Amerika (CEPAL) for å styrke organisasjonens evne til å fremme fordelingspolitikk regionalt. Det vil også bli igangsatt et forskningssamarbeid mellom Universitetet i Oslo og CEPAL om samme tematikk.

Sammenslutningen av latinamerikanske og karibiske stater (CELAC) er et forum for regional integrasjon som det i 2013/2014 kan bli aktuelt å inngå et samarbeid med om fordelingssspørsmål.

Et samarbeid med Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) ble i år igangsatt for å fremme faglige rettigheter og sosial dialog i Colombia.

Norge vil i 2013 støtte det anerkjente ikke-kommersielle chilenske instituttet Latinobarómetro som med sine årlige meningsmålinger i de latinamerikanske land måler oppfatningen av hvordan landenes demokratiske systemer utvikler seg.

Mål

Regionbevilgningen for 2014 skal gjennom nasjonale og regionale tiltak i hovedsak brukes til:

- Styrket vern av menneskerettighetene og godt styresett
- Rettferdig fordeling: fattigdomsbekjempelse, likestilling, styrking av faglige rettigheter og bedre muligheter for ekskluderte grupper som urfolk, afrolatinere og kvinner til å delta i økonomisk aktivitet og å påvirke politiske beslutningsprosesser
- Bedret forvaltning av naturressursene: vern av biologisk mangfold, økt tilgang på fornybar energi for de fattigste, og bedret tilpassing til klimaendringer og reduserte utslipp av klimagasser.

Rapport 2012

Godt styresett, herunder menneskerettigheter(MR)

Norge har siden 2006 vært en viktig finansiell støttespiller til den Interamerikanske MR-domstolen. Domstolen er en del av det inter-amerikanske MR-systemet tilknyttet Organisasjonen av amerikanske stater (OAS). Støtten har gitt økt slagkraft til og bidratt til at MR-domstolen har fått økt anse-

else og kapasitet til å behandle saker. Støtten har også ført til at sesjoner i andre land i regionen har blitt avholdt slik at domstolen kan følge opp graden av gjennomføring fra statenes side av domsavsigelsene. Bidrag til å oversette dommer og sesjoner til engelsk har bidratt til å øke de engelsktalende landenes kontakt med og kjennskap til systemet. Et fond etablert med norsk bidrag har støttet fattige ofre for brudd på menneskerettighetene slik at de har kunnet føre sine saker for domstolen.

I 2012 ble det undertegnet en ny samarbeidsavtale med det interamerikanske menneskerettighetsinstituttet. Instituttet vil fortsette å utføre analyser og holde kurs om politisk deltakelse, sikkerhet, rettsstaten og valgprosesser i regionen. Organisasjonen CEJIL har med norsk støtte drevet opplæring til MR-organisasjoner i Mellom-Amerika, bl.a. for at disse kan fremme sine saker for det interamerikanske menneskerettighetssystemet. Fokus har særlig vært på rettigheter til kvinner og lesbiske, homofile, biseksuelle og transseksuelle grupper. Gjennom støtte til organisasjonen Puntos de Encuentro ble det produsert en TV-serie om prevensjon, seksualitet, seksuell identitet, vold i hjemmet og kvinners rettigheter. Serien ble distribuert til flere land i Mellom-Amerika, og har bidratt til å spre informasjon om disse temaene og spesielt om kvinners rettigheter.

IDEA International har tilrettelagt for politisk dialog, styrkede politiske partier, gitt opplæring til politiske ledere og bidratt til lovarbeid som oppfølging av nye grunnlover i land som *Ecuador* og *Bolivia*. Det regionale programmet til IDEA legger særlig vekt på kvinners og urfolks politiske deltakelse og på å skape arenaer for å drøfte ressursbruk og sosial utjevning. I tillegg har Olje for Utvikling programmet (OfU) sørget for overføring av norsk kompetanse i Bolivia slik at petroleumsressursene forvaltes på en måte som bidrar til varig reduksjon av fattigdom og sikrer forsvarlig hensyntagen til miljø.

Antikorrupsjonsfondet i *Nicaragua* har i 2012 videreført innsatsen og det har ført til styrket rettssikkerhet, oppdatering av relevant lovverk og gjennomføring av holdningsendringsskampanjer i de fem statlige samarbeidsinstitusjonene. Støtten til Universidad Centro Americana ble evaluert i 2012 og konklusjonen var at den har bidratt til en styrking av holdningen mot korrupsjon. Totalt har om lag 600 personer deltatt på opplæringsaktiviteter i undersøkende journalistikk. Samarbeidet med politiet i Nicaragua har bidratt til resultater ved at tilliten til politiet er høyere enn i flere av nabolandene. Politisamarbeidet har fokus på fore-

bygging og oppfølging av vold og overgrep begått mot kvinner og forebyggende arbeid blant ungdom. Gjennom støtten til Den internasjonale kommisjonen mot straffefrihet i *Guatemala* (CICIG) har en rekke guatemalanske politikere, dommere og andre sentrale personer blitt etterforsket og dømt for kriminelle handlinger. CICIG ble opprettet av FN etter ønske fra Guatemalas regjering og bistår påtalemyndighetene. Ved hjelp av støtte til Advokatkontoret for menneskerettigheter føres flere saker for rettsapparatet i Guatemala, der en forsøker å ta oppgjør med statens overgrep og menneskerettighetsbrudd under borgerkrigen.

Likestilling, og sosial og økonomisk inkludering (urfolk, afrolatinere, kvinner)

Norge støtter egne urfolksprogram i Guatemala og Brasil. Mayaprogrammet er Norges hovedprioritering i *Guatemala*, og administreres av FNs høykommissær for flyktninger (UNHCHR), FNs utviklingsfond (UNDP) og FNs barnefond (UNICEF). Gjennom programmet har mayaorganisasjoner fått bistand i 20 rettssaker i temaer knyttet til urbefolkningens rett til å bli konsultert, og retten til jord. Det er gitt støtte til to-språklig opplæring av lærere og produksjon av skolemateriell tilpasset Mayakulturen. I tillegg har 24 mayaorganisasjoner fått støtte til å fremme økt politisk deltagelse av Mayabefolkningen, blant annet gjennom opplæringsprogrammer for fremtidige politiske ledere.

Urfolksprogrammet har vært en viktig del av norsk utviklingssamarbeid i Brasil i 30 år. Norge støttet i 2012 totalt 18 prosjekt med 17 ulike partnere, spredt over hele Brasil. Støtten finansieres i samarbeid med andre organisasjoner i Brasil. Gjennom langsiktig innsats er urfolksorganisasjonenes evne til å fremme politiske, sosiale og kulturelle rettigheter styrket. Programmet har gitt konkrete resultater når det gjelder organisasjonenes evne til politisk arbeid og påvirkning av offentlig politikk. Norge støttet i 2012 menneskerettighetsorganisasjonen COMISEDH sitt arbeid med å bistå i implementeringen av Perus nye lov om forhåndskonsultasjoner av urfolksgrupper i forbindelse med investeringstiltak i deres tradisjonelle områder.

Et flergiverfond for likestilling og seksuelle og reproduktive rettigheter i *Nicaragua* har finansiert 71 prosjekter ledet av 53 organisasjoner. De viktigste temaene har vært forebygging og behandling av kjønnsbasert vold, seksuelt mangfold og HIV-forebygging og kunnskap om kvinners situasjon. IDEA mottar norsk støtte til et pro-

gram for kvinnelige parlamentarikere i *Andeslandene*. Gjennom FNs utviklingsfond (UNDP) finansierer Norge et program i Ecuador, Colombia og Panama som støtter afrolatineres fulle deltakelse i samfunnet ut fra et rettighetsperspektiv.

Klima, miljø og bærekraftig utvikling inkludert forvaltning av naturressurser og fornybar energi

I 2008 inngikk Norge og *Brasil* et partnerskap om bevaring av regnskogen, jf. kap.166, post 73. Prosjektene som finansieres gjennom skogsarbeidet er konsentrert i de fattigste delstatene i landet, som også har høyest avskoging. 31 prosent av prosjektstøtten har gått til bærekraftig produksjon, 35 prosent til institusjonell utvikling, 10 prosent til planlegging av arealbruk og 24 prosent til forskning og utvikling. Gjennom prosjektene har mer enn 12000 husholdninger mottatt støtte til å utvikle alternative måter for å utnytte skogen økonomisk slik at skaden på skogen reduseres. Det er satt i gang prosjekter på 2200 eiendommer for å kommersialisere produktene fra slik bærekraftig drift. Mer enn 560 000km² med beskyttede skogområder har fått styrket miljøadministrasjon og kontrollsystemer. Et banebrytende tiltak for å bedre Kayapó indianernes levekår og beskytte deres tradisjonelle områder har hittil hjulpet mer enn 7000 personer.

I tillegg til dette omfattende partnerskapet fortsatte samarbeidet med Regnskogsfondet om en sosial og miljømessig bærekraftig utvikling som ivaretar urfolks rettigheter i Amazonas. To norskstøttede UNDP-prosjekter ble avsluttet i 2012. Gjennom prosjektene er det laget eiendomsregistre og planer for bærekraftig bruk i noen av de mest utsatte avskogingskommunene i Amazonas. Lokaladministrasjonen for forvaltning av naturressursene er styrket. Prosjektene har også bidratt positivt til myndighetenes miljøarbeid, noe som videreføres under skogsarbeidet.

Et regionalt landbruks- og miljøprogram, CATIE, ble evaluert i 2012. CATIE er en forskings- og utdanningsinstitusjon med mandat for hele Latin-Amerika. Evalueringen viste at programmet har bidratt til kapasitets- og kunnskapsutvikling innen miljø og bærekraftig naturressursforvaltning i flere land. Norge støtter også et stipendprogram for 30 fattige kvinnelige studenter ved jordbruksuniversitetet Earth. Den alt overveiende andelen av studentene går tilbake til sine lokalsamfunn og bidrar dermed til økt bærekraftig produksjon i sine hjemområder.

En evaluering fra 2012 viste at norsk støtte til den lokale organisasjonen FADCANIC – ADDAC

for bærekraftig jordbruksproduksjon i *Nicaragua* har ført til 80 prosent gjennomsnittlig inntektsøkning for cirka 650 familier. I fem kommuner rundt Managua-sjøen i *Nicaragua* har norsk støtte bidratt til å sikre området mot naturforringelse. Et program for små vannkraftverk i områder utenfor det nasjonale strømnnettverket ble også evaluert i

2012, og det framgikk at 9279 familier har fått strøm. I *Guatemala* har seks Mayalandsbyer fått opplæring i bærekraftig bruk av naturressurser.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 225,5 mill. kroner.

Programkategori 03.20 Globale ordninger

Utgifter under programkategori 03.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling	1 893 721	2 004 000	2 061 000	2,8
161	Næringsutvikling	1 309 016	1 384 000	1 384 000	0,0
162	Overgangsbiand (gap)	365 311	420 000	286 000	-31,9
163	Nødhjelp, humanitær biand og menneskerettigheter	3 057 953	3 150 700	3 260 400	3,5
164	Fred, forsoning og demokrati	1 619 653	1 558 200	1 554 400	-0,2
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering	837 708	871 000	1 076 900	23,6
166	Miljø og bærekraftig utvikling mv.	2 931 931	4 597 942	4 694 900	2,1
167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	1 318 883	1 270 658	1 564 419	23,1
168	Kvinner og likestilling	305 233	307 000	313 500	2,1
169	Globale helse- og vaksineinitiativ	1 835 333	2 435 000	2 765 000	13,6
Sum kategori 03.20		15 474 742	17 998 500	18 960 519	5,3

Fra denne programkategorien bevilges midler til regjeringens temasatsinger. Dette er områder som regjeringen mener er spesielt viktige for å oppnå god utvikling, lokalt og globalt. Dermed er det også den største programkategorien i Utenriksdepartementets budsjett. Pengene brukes i samarbeidsland og til regionale eller globale formål og tiltak. Viktige tema for 2014 vil fortsatt være regjeringens klima- og skogsatsing, energi, humanitær biand, utdanning, samt kvinners rettigheter og likestilling, hovedsakelig helse, levekår og mulighet for aktiv deltakelse i og utforming av eget samfunn. Med Meld. St. 25 (2012–2013) *Dele for å skape. Demokrati, rettferdig fordeling og vekst i utviklingspolitikken* ønsker Regjeringen å legge mer vekt på rettferdig fordeling og vekst i fattige land gjennom tydeligere innsats for demokrati, menneskerettigheter, åpenhet og redusert ulikhet i hvert enkelt land.

Meldingen gir konkrete føringer for Norges engasjement.

FN-organisasjoner er viktige innenfor de fleste av satsningsområdene, som humanitær innsats og forebygging, kvinners rettigheter og helse, miljø og klima. *Meld. St. 33 Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger* gir norske prioriteringer i samarbeidet.

Multilaterale organisasjoner som mottar norsk støtte er gjenstand for grundige vurderinger. En bredere omtale av disse vurderingene er gitt under programkategori 03.30 Multilateral biand.

Norges innsats for tusenårsmålene dekkes over disse globale ordningene og multilateral biand. Mange tiltaksområder har ikke egne poster, men finansieres både over denne programkategorien, i tilskudd til multilaterale organisasjoner under for eksempel FN og i samarbeid på landnivå initiert av den enkelte ambassade. Matsikkerhet

er et slikt eksempel. En slik deling sørger for at innsatsen kan skje samtidig på flere nivå.

De internasjonale humanitære prinsippene og kjønnsperspektivet ligger til grunn for nødhjelp, humanitær bistand, tiltak for menneskerettigheter og for fred, forsoning og demokrati. De samme prinsippene ligger til grunn for Regjeringens ønske om større innsats for forebygging av humanitære kriser og klimatilpasning, men denne innsatsen må også utføres i lys av norsk innsats for fattigdomsreduksjon og for miljø, klima og bærekraftig utvikling, kort sagt bidrag til reduksjon av fattige samfunns sårbarhet. Her spiller sivil samfunn en viktig rolle.

For utviklingssamarbeid i enkeltland søkes tematisk støtte gitt i samsvar med landets egne prioriteringer, i tråd med prinsippene om eierskap, koordinering, bidrag til statsbygging og institusjonsutvikling.

Regjeringens klima- og skogsatsing er et viktig virkemiddel i klimapolitikken, og skal også bidra til andre utviklingsmål. Tverrgående hensyn som likestilling og miljø samt anti-korrupsjon og åpenhet om kapitalstrømmer skal i størst mulig grad ivaretas i alle tiltak. Finansiering er et viktig element for å finne løsninger på klimautfordringen, og vil spille en sentral rolle også for den nye avtalen. Under klimatoppmøtet i København i 2009 forpliktet i-landene seg til kollektivt å mobilisere 100 milliarder USD pr. år innen 2020 fra ulike typer finansieringskilder, både offentlige, private og innovative. Det vil være viktig å bygge videre på det gode arbeidet som allerede er gjort, blant annet med å etablere institusjoner og mekanismer for finansiering under Klimakonvensjonen. Det

grønne klimafondet vil kunne spille en nøkkelrolle på dette feltet i årene framover. Norge har spilt en sentral rolle i opprettelsen av fondet, og vil fortsette å arbeide for en rask og god operasjonalisering av fondet slik at det kan bidra til omstillingen til lavutslipp- og klimarobuste samfunn slik de styrende instrumentene til fondet beskriver.

Meld. St. 19 (2012–2013) *Regjeringens internasjonale kulturinnsats* omhandler styrking av kultursektoren i utviklingsland, innenfor satsingen på sivil samfunn og demokratiutvikling. Kulturelle rettigheter, kunstnerisk ytringsfrihet og profesjonalisering av kultursektoren skal være hovedfokus for denne innsatsen.

Enkelte satsingsområder hjelper et stort antall mennesker direkte, som nødhjelp, utdanning og helse. Disse koster nødvendigvis mange penger. Andre tiltak skal styrke myndigheters mulighet til god styring, som bedre systemer for ressursforvaltning og skatteinnkreving. Slikt faglig samarbeid koster ikke alltid så mye, men har en stort potensial for virkelig å hjelpe fattige land til å hjelpe seg selv.

Bevilgningene kan brukes i alle ODA-godkjente land, med eventuelle forbehold omtalt under hver bevilgning. Det er under denne programkategorien definert ulike tilskuddsordninger med tilhørende ordningsregelverk som beskriver formålet med ordningen og hvordan den skal forvaltes. Disse ordningsregelverkene publiseres på regjeringen.no.

Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres i overensstemmelse med prinsippet om nulltoleranse for slike misligheter.

Kap. 160 Sivilt samfunn og demokratiutvikling

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	33 781	33 500	33 500
70	Sivilt samfunn, <i>kan overføres</i>	1 335 968	1 423 000	1 467 000
71	Tilskudd til opplysningsarbeid, <i>kan overføres</i>	88 301	91 000	101 000
72	Demokratistøtte/partier, <i>kan overføres</i>	2 885	8 000	8 000
73	Kultur, <i>kan overføres</i>	112 135	106 000	109 000
75	Internasjonale organisasjoner og nettverk, <i>kan overføres</i>	181 157	182 500	182 500
77	Uttekslingsordninger gjennom Fredskorpset, <i>kan overføres</i>	139 494	160 000	160 000
	Sum kap. 0160	1 893 721	2 004 000	2 061 000

Folkelig engasjement og deltakelse er viktig for demokratiets stilling og mulighet for folkestyre i alle land.

Sivilt samfunn forstås som en mangfoldig arena hvor den alminnelige borger, alene eller sammen med andre, kan fremme interesser og behov, på egne og andres vegne. Et mangfoldig og dynamisk sivilt samfunn gir myndigheter mulighet til å forstå, forklare og korrigere sin egen myndighetsutøvelse på sentrale områder. Sivilt samfunn kan skape debatt i det offentlige rom og gi grupper i samfunnet en stemme. Aktører i det sivile samfunn omfatter nettverk, frivillige organisasjoner, fagforeninger, uavhengige media, politiske partier, kirkesamfunn og idretts-, kunst- og kulturmiljøer. Offentlige institusjoner og kommersielle aktører omfattes ikke av begrepet sivilt samfunn.

Manglende fordeling av formell og uformell makt er et hinder for mer rettferdig fordeling av ressurser, og kan bidra til at demokratisk valgte myndigheter ikke blir stilt til ansvar for sin politikk. I land med lite utviklede myndighetsstrukturer, og med få eller ingen trygge møteplasser mellom makthavere og borgere, vil muligheten til å påvirke de politiske prosessene være begrenset.

I land som er preget av autoritære regimer, diskriminering og/eller hemmelighold vil regjeringen legge større vekt på å samarbeide med andre deler av samfunnet, fremfor å gi bistand gjennom myndighetene. Bevilgningen brukes også til å styrke det sivile samfunns kunnskaper,

ferdigheter og evne til å levere tjenester, for eksempel innenfor helse, utdanning, sport, kultur og miljø, samt støtte organisasjoner i deres internasjonale arbeid.

Post 01 Driftsutgifter**Situasjonsbeskrivelse**

Den norske debatten om utviklingspolitiske spørsmål er viktig for regjeringen. Gjennom debatt framkommer nye synspunkter og kunnskap spres. Behovet for kunnskap om utviklingspolitikk og bistand som virkemiddel for utvikling er stort. Informasjonsarbeid i mange former og gjennom ulike kanaler vil fortsatt støttes. Tiltakene som finansieres over denne posten forvaltes hovedsakelig av Norad.

Mål:

- Økt kunnskap om Norges rolle i utviklingspolitiske spørsmål og bistandens resultater
- Økt engasjement og debatt om bistand, utviklingsspørsmål og globale problemstillinger

Rapport 2012

En nettbasert kunnskapskonkurranses om resultatene av norsk bistand ble gjennomført. Kampanjen hadde to søyler: «NM i bistand», en kunnskapskonkurranses for enkeltpersoner og skoleklasser. Konkurransen baserte seg på kunnskap

hentet fra norad.no. Konkurransesidene hadde 103 000 besøkende. 20 845 deltok i konkurransen. Norads Facebook-sider ble oppdatert og forbedret og fikk om lag 12 000 nye følgere i kampanjeperioden. Norad hadde ved utgangen av 2012 om lag 20 000 følgere på Facebook. Den andre søylen var «Gjenfødt», en Facebook-liknende tidslinje, som presenterte landinformasjon om hvordan livet kunne vært hvis man var født i et av samarbeidslandene for norsk bistand. Informasjonen i tidslinjen var hentet fra en rekke ulike kilder, blant annet landsidene på norad.no. Gjenfødt.no hadde 105 000 besøkende og over 90 000 registrerte seg og fikk laget nye profiler. «Gjenfødt» vant prisen for beste kampanje i 2012 på «Social Media Awards».

En annonsekampanje om moderne bistand til energi, klima, konflikt og skatt var på trykk i riksavisenes helgemagasiner rundt påske og i desember. Evalueringen viste at 61 prosent av de spurte mente annonsene ga god informasjon om norsk bistand og 77 prosent mente annonsene framsto som troverdige.

Det ble produsert 16 kortfilmer for nett om resultater av norsk bistand knyttet til prioriterte satsinger som helse (Malawi), fiskeri (Vietnam), Olje for utvikling (Vietnam), energi (Nepal) og klima/skog (Brasil). Filmene spres bl.a. via Youtube og Twitter og brukes i informasjonspaker knyttet til ulike arrangement – både nasjonalt og internasjonalt. Utviklingshuset hadde 10 142 besøkende i 2012. Det var 221 skolegrupper på forskjellige pedagogiske opplegg. Det har også vært alternative pedagogiske opplegg i samarbeid med Redd Barna og Film Fra Sør, samt et nytt opplegg «Human Rights Human Wrongs». Utviklingshuset samarbeidet med en rekke organisasjoner og aktører som bruker huset. Det var 69 små og store arrangementer i 2012.

Ved utgangen av 2012 hadde Bistandsaktuelt et opplag på 18 700, en økning på 200 fra 2011. En leserundersøkelse viste at 87 prosent var helt eller delvis enige i at Bistandsaktuelt er svært nyttig, en nedgang fra 91 prosent i 2008. Bistandsaktuelt ble sitert 64 ganger i riksaviser, regionaviser, radio og TV, en økning fra 34 året før. Det var en økning i sitatsaker i nettaviser fra 108 i 2011 til 286 i 2012.

Midler over denne posten ble benyttet til å starte utviklingen av en offentlig tilskuddsportal som vil gi innsyn i UD's, ambassadenes og Norads inngåtte avtaler inkl. foretatte eller planlagte utbetalinger fra 2013 og fire år frem i tid.

Norad og Utenriksdepartementet delte ut 19 journaliststipender i 2012. Disse stipendene vil fra

2014 bli finansiert over kap. 160, post 71 Tilskudd til opplysningsarbeid.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 33,5 mill. kroner.

Post 70 Sivilt samfunn, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Bevilgningen er den viktigste finansieringskilden for det langsiktige utviklingssamarbeidet mellom representanter for det sivile samfunn i Norge og deres partnere i Sør. Ordningen skal støtte opp under både store profesjonelle organisasjoner og det brede engasjementet i befolkningen i Norge. Styrkingen for 2014 skal øke innsatsen for rettferdig fordeling.

Sivilsamfunnsstøtten har i stor grad vært basert på giverorganisasjonenes verdigrunnlag og samfunnsforståelse, men etterspørsel fra mot-tagerland tillegges økende vekt. Dette er i tråd med at arbeid basert på solidaritet og interessefelleskap skal bidra til at nasjonale og lokale organisasjoner selv kan sette dagsorden og lede an i debatten om aktuelle samfunnsproblemer.

Et mangfoldig sivilsamfunn er et viktig supplement til de folkevalgte strukturene. Sivilsamfunnet og uavhengige media fungerer som interesseorganisasjoner, «vaktbikkjer» og pådrivere. Gjennom partnerskap med lokale organisasjoner er norske aktører med på å øke kompetansen og bygge allianser mellom grupper og interesser som kan skape bred, folkelig mobilisering mot fattigdom og undertrykking, og for omfordeling av makt. Dette partnerskapet skal også omfatte lokale organisasjoner og strukturer som arbeider med og for barn og unge.

Analyser av og forståelse for politikk, kultur og samfunn i det enkelte land er en forutsetning for å oppnå resultater og samfunnsmessige endringer. Også forståelse for bistandens rolle, mangfoldet av givere og aktører og erfaring med hva som virker og ikke virker, er vesentlig. Organisasjonene skal velge sine samarbeidspartnere og planlegge sine innsatsområder ut fra slike analyser. Organisasjonene må vise at innsatsen drives kostnadseffektivt. Ulike mellomledd fra bevilgende myndighet fram til mottaker må ha en rolle som svarer til kostnadene og en klar verdi utover overføring av midler. De norske organisasjonene må tydeliggjøre hvordan dette kravet ivaretas både overfor beslutningstakere i Norge og aktører i sør. Det forventes at de norske aktørene gjør kritiske vur-

deringer av egen rolle når det gjelder kvalitet og resultatoppnåelse

Samarbeidspartnere bør representere aktører og drivkrefter med mulighet til å påvirke samfunnsdebatten og utviklingen i eget land, på sine områder. Gjennomføringsansvaret skal ligge hos partnerne i sør, og støtten baseres på at partnerne har en sentral funksjon i demokratiseringsprosessen.

De norske organisasjonene har et særlig ansvar for å styrke kompetanse og kapasitet hos sine partnere, slik at de kan opptre i samsvar med demokratiske prinsipper på vegne av fattige og marginaliserte grupper. Kapasitetsstyrking skal føre til varige resultater. Det sivile samfunnet kan spille en viktig rolle som leverandør av tjenester for helse og utdanning, som et supplement til offentlig innsats på disse områdene.

Det kan være aktuelt å benytte midler fra posten til enkelttilskudd i forbindelse med regjeringens gave til TV-innsamlinger.

Mål

Sterke og demokratiske sivilsamfunn i sør gjennom:

- Mobilisering av frivillige organisasjoner og folkelige bevegelser i kampen mot fattigdom, undertrykking og diskriminering.
- Støtte til aktører som arbeider for demokratisering, menneskerettigheter og rettferdig fordeling.

Ordningen skal bidra til å nå overordnede mål for norsk utviklingspolitikk med særlig vekt på:

- Likestilling, kvinner og barns rett til deltakelse og påvirkning, klima, miljø og naturressursforvaltning, rettferdig fordeling, åpenhet om kapitalstrømmer, korrupsjon og ulovlig kapitalflukt, offentlige inntekter og forvaltning av disse.
- Barn og unges rett til utdanning, spesielt i konfliktområder.

Rapport 2012

For 2012 var de prioriterte områdene grunnleggende rettigheter og muligheter til samfunnsdeltakelse, kvinner og barns rett til deltakelse, klima og klimarobust landbruk, miljø, fornybar energi og naturressursforvaltning, åpenhet om kapitalstrømmer, bekjempelse av korrupsjon og ulovlig skatteflukt fra utviklingsland samt økt offentlig inntektsgenerering og bedre forvaltning av offentlige inntekter.

Mesteparten av støtten gikk til ulike tiltak rettet mot generell styrking av sivil samfunn. Andre store tematiske områder som fikk støtte over denne bevilgningen gikk til tiltak innenfor klima, miljø og naturressurser (ca. 300 mill. kroner), helse (ca. 290 mill. kroner), og utdanning (ca. 275 mill. kroner). De største mottakerlandene over denne bevilgningen ligger alle i Afrika sør for Sahara. Verdens yngste stat Sør-Sudan mottok mest i støtte (ca. 90 mill. kroner). Landet ble tett fulgt av Etiopia (ca. 80 mill. kroner) og Uganda (ca. 75 mill. kroner). Andre store mottakerland er Zambia, Den demokratiske republikken Kongo, Malawi, Mali, Somalia, Tanzania og Zimbabwe. Av land utenfor Afrika mottok Nepal ca. 47,5 mill. kroner, Palestina ca. 40 mill. kroner og Nicaragua i overkant av 30 mill. kroner.

De fem store sivilsamfunnsorganisasjonene, Kirkens Nødhjelp, Flyktninghjelpen, Norges Røde Kors, Norsk Folkehjelp og Redd Barna, fikk i overkant av 625 mill. kroner i støtte i 2012:

- Kirkens Nødhjelp: 206,572 mill. kroner
- Norsk Folkehjelp: 150,583 mill. kroner
- Redd Barna: 136,3 mill. kroner
- Flyktninghjelpen: 73 mill. kroner
- Norges Røde Kors: 60 mill. kroner

Norsk Folkehjelp fikk en betydelig økning, begrunnet i god resultatoppnåelse i samarbeidet med lokale partnere. Norsk Folkehjelp har sitt største landprogram i Sør-Sudan på 10 mill. kroner over to år (2011–2012). Her arbeider blant annet organisasjonen med at landrettigheter og investeringer skal være til det beste for lokalsamfunnet. Arbeidet med landsspørsmål har avdekket at store landområder har blitt solgt uten at lokalsamfunnet har vært involvert og fått kompensasjon, og at offentlige reguleringer av landområder er svært mangelfulle. Landrettighetsprosjektet skal bidra til forbedret lovregulering, at investeringer skal komme lokalbefolkningen til gode gjennom arbeidsplasser og ny infrastruktur samt at økonomisk kompensasjon gis til lokalsamfunn og myndigheter. Så langt har 60 000 deltatt på informasjonsmøter for å styrke lokalsamfunnets kapasitet til å kjempe for rettigheter når det gjelder tilgang til land. Det har også vært arrangert bevisstgjøringskampanjer i 10 stater med bred deltakelse fra lokale myndigheter og det sivile samfunn. Norsk Folkehjelp har rapportert om at store landkjøp og landrettigheter nå er på dagsorden i den offentlige debatten og at det dermed har blitt vanskeligere for investorer å ta seg til rette og kjøpe opp land til spottpris.

Videre fikk Redd Barna en økning til deres arbeid med å sikre barns rett til utdanning i kon-

flikt- og katastrofesituasjoner. Begrunnelsen for økningen er Redd Barnas betydelige kompetanse på feltet, deres lange erfaring med å arbeide med denne tematikken og ikke minst god måloppnåelse. Støtten for 2012 gikk blant annet til tiltak som er rettet mot kvalitet i læringsmiljøet i konfliktområder.

Styrking av det sivile samfunn går som en rød tråd gjennom alle innsatser, og kompetansebygging står sentralt i organisasjonens virksomhet. Redd Barnas aktiviteter spenner fra barneklubber i Nicaragua som kjemper for tilgang til sport og utstyr, arbeid med etablering av bedre rutiner for samhandling mellom aktører som arbeider for barns rettigheter i Uganda, til arbeid med å oppfylle Barnekonvensjonen og FNs andre tusenårs-mål om å sikre barns rett til utdanning. Redd Barna kan vise til gode resultater på sistnevnte. Alle samarbeidslandene har rapportert at et økt antall barn får tilgang til grunnleggende utdanning, at det er nedgang i antall barn som dropper ut av skolen og om forbedret kvalitet på læringen og dermed økt læringsutbytte.

Andre organisasjoner som mottok en betydelig del av støtten over denne bevilgningen er Digni (tidligere Norsk Misjons Bistandsnemnd) som mottok 159,6 mill. kroner. Organisasjonen fikk støtte til det langsiktige utviklingssamarbeidet til 19 misjonsorganisasjoner og kirkesamfunn til prosjekter i nærmere 40 land. Atlas-alliansen mottok 79 mill. kroner for å styrke funksjonshemmedes levekår i fattige land. Videre fikk Care tildelt 68,432 mill. kroner til prosjekter rettet mot likestilling og kvinners deltakelse. Regnskogsfondet og WWF fikk henholdsvis 72 mill. kroner og 61,5 mill. kroner i støtte til ulike bistands- og samarbeidsprosjekter rettet mot klima og miljø.

Det ble også gitt støtte til organisasjoner som arbeider med barns rett til utdanning i konflikt- og katastrofesituasjoner. I tillegg til Redd Barna, fikk ADRA, Strømmestiftelsen, Digni, Plan og SOS-Barnebyer økt støtte til denne satsingen.

Det ble i 2012 gitt økte tildelinger til Norges Naturvernforbund og Selskapet for Norges Vel for ren energi-tiltak samt økt støtte til Caritas' landbruksprosjekter som ledd i å styrke Norges satsing på landbruk

Noen utvalgte resultater:

Adventist Development and Relief Agency (ADRA) får blant annet støtte for å bedre livskvaliteten til lokalbefolkningen i Etiopia gjennom ulike helse- og skoleprosjekter. Prosjektene har blitt planlagt i samarbeid med lokalsamfunnet og

lokale myndigheter basert på lokalt definerte behov. De er bærekraftige ved at lokalsamfunnet og lokale myndigheter selv tar ansvaret for å drive skolene, samt vedlikeholde byggene og vannbrønnene etter at de har blitt overlevert av ADRA Etiopia. De syv skolene som er bygget hittil sikrer 5500 barn skolegang. En rekke frivillige driver med opplæring av landsbyboerne i helse, familieplanlegging og miljøspørsmål. Videre har lokale myndigheter også blitt skolert innen helse inkludert hiv og aids. Den gode måloppnåelsen er et resultat av et partnerskap bygd på likeverd og gjensidighet. Gjennomganger og besøk i felt har vist at ADRA er en kostnadseffektiv organisasjon.

Caritas Norge kan vise til gode resultater i 2012. Organisasjonen har opparbeidet en unik rolle, tilgang og kontaktflate i programlandene og har gjennom sine lokale partnere bidratt til positive endringer på lokalt, nasjonalt og regionalt nivå. Et eksempel på dette er organisasjonens arbeid i Uganda. Caritas Norge har vært viktig som samarbeidspartner i arbeidet med å styrke Caritas Ugandas kompetanse. Organisasjonen har en sterk nasjonal forankring gjennom den katolske kirkens sterke posisjon, som utgjør en betydelig maktfaktor i samfunnet. Dette har vært essensielt for måloppnåelsen til prosjektene. Eksempler på dette er organisasjonens arbeid med å endre kjønnsrollemønstre i Uganda. Her rapporterer organisasjonen om at kvinners posisjon i prosjektområdet har blitt styrket ved at kvinnene har blitt mer aktive og i økende grad deltar på beslutningsmøter i lokalsamfunnet. Stadig flere kvinner har også fått lederposisjoner i kirken. I Uganda melder organisasjonen om både en nedgang i antall og lavere intensitet på lokale konflikter mellom forskjellige stammer.

Dette programmet har blant annet bidratt til å skape bedre relasjoner mellom befolkningsgruppene gjennom ulike fredsfremmende aktiviteter som aktiv bruk av lokale fredsaktivister, informasjons- og holdningskampanjer og opplysningsarbeid gjennom radioprogrammer.

For å styrke innsatsen for økonomisk utvikling og verdiskaping i utviklingsland ble det inngått et samarbeid med Initiative for Development and Entrepreneurship in Africa (IDEA). Formålet med dette prosjektet er bærekraftig utvikling og entreprenørskap gjennom investeringer og økonomiske bidrag til oppstart og utvikling av forretningsideer fra studenter gjennom partnerskap med ulike universiteter og høyskoler. Prosjektet har blitt vurdert å ha stort potensial med relativt begrensede investeringer. I 2012 har prosjektet hatt god framdrift, men muligheten for å vurdere

resultater er fortsatt begrenset siden stiftelsen først ble opprettet i 2011.

Det har vært en viktig utviklingspolitisk målsetting å utvide samarbeidet med diasporaorganisasjoner. Nivået på tildelinger økte derfor fra 5 til 6 mill. kroner i 2012. Organisasjoner som har vist gode resultater ble videreført, primært til prosjekter rettet mot kapasitetsbygging og oppfølging av både norske og lokale partnere. Det ble lagt vekt på samarbeid mellom etablerte norske organisasjoner og diasporaorganisasjoner. Blant annet fikk Utviklingsfondet støtte til sitt nye diasporaprogram. Sungi Development Foundation er et ressurscenter som har fått støtte til videreføring av kapasitetsbygging overfor seks diasporaorganisasjoner i Norge og deres partnere i Pakistan. Formålet er at disse organisasjonene en dag skal ha kapasitet til å operere som selvstendige utviklingsorganisasjoner. Sungi har hatt en betydelig merverdi når det kommer til konkret opplæring og kompetansebygging av organisasjonene. Per dags dato er det vurdert at tre av disse organisasjonene viser potensial, men foreløpig ikke er klare til å motta direkte støtte. Likevel vurderer Sungi dette trepartssamarbeidet som svært viktig da det tilrettelegger for at alle organisasjonene både i Norge og Pakistan får lære av hverandre og gjennom dette utvikle egen organisasjon og samarbeidsform. En erfaringsgjennomgang fra 2012 viser at de fleste organisasjonene som har fått kunnskapsoverføring og kurs strever med å omsette sitt arbeid i tråd med ny læring dvs. innrette sitt arbeid mot langsiktig utviklingshjelp heller enn kortsiktige mål og veldedighetsarbeid. På sikt er målsettingen at Sungi skal gå fra å drive ren opplæring til oppfølging av organisasjonene.

I 2011 ble det foretatt analyser av pengestrømmer og kostnader som ble lagt til grunn for vurderingen av de norske organisasjonenes søknader for 2012. Rapporten fra sivilsamfunnspanelet har gitt viktige funn om organisasjonenes resultatoppgjør og mulighet for bredere effekter. Rapporten skal anvendes i det videre arbeidet med videreutviklingen av bistand til sivil samfunn. Organisasjonens merverdi og resultater har vært diskusjonstema på årlige møter og har blitt vektlagt i større grad i vurderingen av søknader.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 1467 mill. kroner.

Post 71 Tilskudd til opplysningsarbeid, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Grundig informasjon og en kritisk og mangfoldig debatt om utviklingsspørsmål er viktig. Engasjement og kunnskap om globale forhold kan motvirke fordommer og styrke den utviklingspolitiske debatten. Opplysningsstøtten bidrar til at norske frivillige organisasjoner og relevante institusjoner kan drive folkeopplysning om sentrale og aktuelle utviklingsspørsmål til ulike målgrupper. Organisasjonene skal også kunne ivareta rollen som pådrivere, kritikere og «vaktbikkjer» i den offentlige utviklingsdebatten. Opplysningsstøtten er slik sett et virkemiddel for demokratisk deltakelse og politisk talsmannsarbeid/påvirkning i Norge.

Opplysningsstøtten skal bidra til engasjement og deltakelse fra ulike grupper av befolkningen, og ungdom er en særlig viktig gruppe. Tiltak utenfor de store byene, samt å sikre meningsmangfold i utviklingsdebatten, skal støttes. Bevilgningen skal bidra til at representanter fra utviklingsland deltar i den norske offentlige debatten. For organisasjoner som jobber innenfor avgrensede områder skal opplysningsarbeidet knyttes til en større sammenheng og bredere nord/sør debatt.

Mål

Bidra til demokratisk deltakelse og politisk påvirkning, samt fremme kritisk debatt om utviklingspolitiske temaer gjennom å:

- Sikre meningsmangfold, bidra til engasjement og spre kunnskap om utviklingspolitikk og globale spørsmål til ulike deler av befolkningen
- Legge til rette for at også representanter fra utviklingsland deltar i norsk utviklingspolitisk debatt

Rapport 2012

Norad forvalter denne tilskuddsposten, og 55 organisasjoner har fireårige rammeavtaler for perioden 2011–2014. Større avtaler med Plan Norge, Publish What You Pay Norge og Landorganisasjonen (LO) ble inngått, mens 23 andre fikk enkeltavtale i 2012. Tiltak som når nye grupper i ulike deler av landet ble prioritert; Fairtrade-festival på Karmøy, diasporamiljø med fokus på den arabiske våren og artikler til det konservative tidskriftet Minerva er eksempler på tiltak som ble støttet.

I 2012 ble det for første gang utgitt en samlet resultatrapport for støtteordningen, «Folkeopplysning for ny tid». Den viser økt oppmerksomhet om sentrale og aktuelle temaer til som klima, kapital, konflikt, demokrati og menneskerettigheter, flere perspektiver og synspunkter fra Sør og god oppfølging av rollen som «vaktbikkjer» og pådriver. Rapporten påpeker at de overordnede samfunnseffektene av støtteordningen vanskelig lar seg vurdere ut fra virksomheten et enkelt år, men at det må ses i et lengre perspektiv. To tunge samfunnseffekter ble framhevet; at støtteordningen har bidratt til økt forståelse i opinionen for at utviklingspolitikk er mer enn bare bistand og at den har bidratt til en omlegging fra en utviklingspolitikk dominert av bistandstenkning til en utviklingspolitikk i retning «samstemt politikk for utvikling».

Av enkelttiltak bør SAIHs musikkvideo «Africa for Norway» framheves: Kampanjen Radi-aid ble lansert for å rette søkelyset på det skjeve nyhetsbildet nordmenn mottar om Afrika. Den handlet om å samle inn radiatorer til frosne nordmenn, men bak det lå et budskap om at det skal gis bedre og mer nyansert informasjon på skoler og medier om hva som foregår i verden. Videoen var en parodi på julesangen «Do they know it's Christmas?». Den er sett av millioner av mennesker over hele verden og har fått stor internasjonal oppmerksomhet blant annet i BBC, The Guardian og i Le Monde.

Videre har avsløringen fra Fremtiden i Våre Hender om arbeidsforhold i fabrikker som produserer klær for norske og internasjonale selskaper blitt muliggjort med denne støtteordningen. Ungdomsorganisasjoner som Spire, Changemaker, Operasjon Dagsverk, AUF, Norske Unge Katolikker og Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner mottok støtte for å skape internasjonal forståelse og engasjement blant ungdom.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 101 mill. kroner.

Post 72 Demokratistøtte/partier, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Politiske partier representert på Stortinget og deres partinære organisasjoner kan søke støtte fra denne tilskuddsordningen. Det kan gis støtte til samarbeid, kapasitetsbygging og langsiktig demokratisk organisasjonsbygging for partier i

land som er godkjent for mottak av bistand. Flere partier kan utforme felles prosjekter og søknader.

Søsterparti-samarbeid kan være en ressurs for demokratibygging i utviklingsland. Demokratistøtte gjennom politiske partier representerer et begrenset, men potensielt viktig bidrag i utviklingen av en demokratisk kultur i unge demokratier. Politiske partier er sentrale institusjoner i et demokrati, og kapasitetsbygging gjennom kontakt med partier i andre land kan bidra til at partiene i sør kan utvikle og styrke sin demokratiske virkemåte. Samtidig bidrar samarbeidet positivt i Norge gjennom økt kunnskap og læring om muligheter og utvikling i samarbeidsland. I dette arbeidet kan norske politiske partier spille en rolle gjennom sitt etablerte internasjonale nettverk og engasjement.

Demokratistøtte til politiske partier i unge demokratier kan av konkurrerende politiske krefter i samarbeidslandet oppfattes som uønsket. Innsatsen stiller dermed store krav til at aktørene opptrer med varsomhet og baserer sitt arbeid på inngående kjennskap til politiske, sosiale og økonomiske forhold i prosjektlandet.

Mål

- Bidra til velfungerende og demokratiske partiorganisasjoner i utviklingsland.

Rapport 2012

Denne tilskuddsordningen forvaltes av Norad. Det er lagt særlig vekt på søkerens kunnskap om lokal kontekst og politisk situasjon, samt resultatplanlegging og risikovurdering.

Arbeiderpartiet fikk blant annet støtte til et samarbeid med det politiske partiet Fateh i Palestina. I 2012 ble aktiviteter rettet mot toppskolering av kvinnelige ledere støttet, samt at det ble innledet et samarbeid om å utvikle en programprosess i Fateh. Målet med dette samarbeidet er å bidra til flere kvinnelige representanter i Fateh og mer åpne politiske prosesser internt i partiet. På sikt er målsettingen at Fateh endres til et politisk parti med demokratisk struktur og praksis.

Kristelig Folkeparti har blant annet fått støtte til å styrke den administrative kapasiteten til de syv største politiske partiene i Kenya. National Democratic Institute (NDI) fungerer som lokal administrator for prosjektet. Aktivitetene omfatter i hovedsak halvårslige workshops og individuell oppfølging av hvert av partiene. Målsettingen er at partiene, ved å få mer profesjonelle sekretaria-

ter og bedre interne rutiner og prosedyrer, skal bli mer transparente og få bedre kontakt med medlemmer og øvrig befolkning gjennom lokale partikontor. I 2012 har arbeidet vært særlig å identifisere de ulike administrative utfordringene partiene har. KrF har delt sine erfaringer knyttet til dette. Et flerpartiforum ble også etablert hvor hensikten er at de politiske partiene skal gå sammen om å finne løsninger for å styrke partienes administrative kapasitet.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 8 mill. kroner.

Post 73 Kultur, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Kultursamarbeidet i utviklingspolitikken skal styrke kultursektoren i utviklingsland med utgangspunkt i kultur som en selvstendig verdi og kulturens bidrag til å redusere fattigdom og ulikhet. Politikken skal styrke de universelle menneskerettighetene, som omfatter retten til fritt å delta i samfunnets kulturelle liv, til å nyte kunst og til beskyttelse av de åndelige og materielle interesser som er resultat av kunstnerisk virke. Å styrke de kulturelle rettighetene er et viktig mål med virksomheten. Kultur er viktig for identitet, stolthet og nasjonsbygging og for enkeltmenneskers og nasjoners kommunikasjon med omverdenen. En sterkere, fri kultursektor er en kraft for samfunnsendring og stimulerer til debatt, deltakelse, innovasjon og økonomisk utvikling. Kunst og kultur i de kreative næringer bidrar til vekst og sosial inkludering.

Meld. St. 19 (2012–2013), Regjeringens internasjonale kulturinnsats, tydeliggjør retningen og prioriteringene for kultursamarbeidet i utviklingspolitikken. Kunst- og kulturinstitusjoner og sentrale kulturaktører i utviklingsland er målgruppene for kulturstøtten. Kultursamarbeidet skal i hovedsak ha langsiktige perspektiver og den norske innsatsen skal være basert på behov definert av målgruppene i utviklingsland. Kulturutveksling skal gi en mer verdi for samarbeidsparten i utviklingsland og i hovedsak være basert på samarbeid mellom institusjoner.

Støtte til kulturinnsats i utviklingspolitikken kanaliseres direkte til aktører i sør, via bilateralt samarbeid med partnere i Norge og gjennom UNESCO.

Mål

Det overordnede mål er å styrke kultursektoren i utviklingsland. Kultursamarbeidet skal:

- Bidra til fremvekst av frie kulturuttrykk og kulturelt mangfold.
- Fremme kompetanse, kvalitet og profesjonalitet i kultursektoren.
- Støtte kulturell infrastruktur, herunder møteplasser som kan gi utviklingsmuligheter for kunstnere og kulturaktører
- Verne og fremme kulturarv, materiell så vel som immateriell.
- Styrke kulturelle rettigheter spesielt og ytringsfrihet generelt.

Satsingsområder 2014

- Økt fokus på kulturelle rettigheter og mangfold.
- Kapasitetsbygging og institusjonssamarbeid.
- Kulturell infrastruktur.

Rapport 2012

Meld. St. 19 (2012–2013) *Regjeringens internasjonale kulturinnsats* beskriver kulturens betydning for utvikling, definerte mål for kultursamarbeidet i utviklingspolitikken og gir en rekke eksempler på innsatsområder og resultater.

I 2012 fikk den kulturelle rettighetsagendaen økt fokus, bl.a. gjennom støtte til nettverksbygging og samarbeid mellom kunstnere og kulturaktører for å styrke demokratiutvikling og ytringsfrihet i utviklingsland. Gjennom bl.a. Senter for kultur og utvikling, Mimeta, og Arterial Network fikk sentrale kulturnettverk- og organisasjoner i Afrika og i Midtøsten støtte i arbeidet for å styrke kultursektoren og dens rolle som sivilsamfunnsaktør nasjonalt og regionalt. I lys av de politiske omveltningene i den arabiske verden, og lokale kulturaktørers ønske om å utvikle uavhengige, frie og mangfoldige kultursektorer i regionen, har mindre, uavhengige kulturorganisasjoner i flere land fått styrket kapasitet og har samarbeidet regionalt med tanke på utforming av fremtidig kulturpolitikk. Rettighetsagendaen ble gitt et løft, bl.a. gjennom samarbeid med FNs spesialrapportør for kulturelle rettigheter og Freemuse, en medlemsbasert organisasjon som arbeider for å styrke musikers og komponisters rettigheter og bistår ved forfølgelse og sensur. Milepæler i 2012 var den internasjonale konferansen 'All that is banned is desired' i Oslo, arrangert av Freemuse og Fritt Ord, og lanseringen i Oslo av det globale nettverket for beskyttelse og fremme av kunsterisk

ytringsfrihet Arsflex.org. GCOSOMAs arbeid i Malawi og Norcode og WIPOs kapasitetsbygging for utviklingsland A ga økt kompetanse om kunstneres opphavrett, som også er en viktig dimensjon i arbeidet for rettferdig fordeling. Institusjonsbygging og profesjonalisering av kunstnere var fortsatt et prioritert innsatsområde. Musikkskoler ble etablert i tre afrikanske land, samt et akademi for korps- musikere og ledere i Sør-Afrika. Kunstakademiet i Ramallah har i samarbeid med Kunsthøgskolen i Oslo bidratt til oppbygging av et unikt kunstutdanningstilbud, både i Palestina og regionalt, og gitt samtidskunstnere en viktig plattform. Institusjonssamarbeidsprosjektet Transposition i Vietnam har bidratt til å bygge kapasitet i og styrke profesjonalisering av landets musikkliv. Forleggerakademiet Seagull i India uteksaminerte i 2012 sitt første kull. Satsingen har også bidratt til å fremme urfolkslitteratur ved at et forlag er etablert på santalspråket.

Samarbeidsavtaler med Aga Khan Trust for Culture, African World Heritage Fund og UNESCO bidro til å verne kulturarven i flere utviklingsland. Dette omfattet bl.a. støtte til kapasitetsbygging for bærekraftig utvikling av verdensarvsteder, som også bidrar til å bedre livssituasjonen for berørte lokalsamfunn i Afrika.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 109 mill. kroner.

Post 75 Internasjonale organisasjoner og nettverk, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Internasjonale organisasjoner og nettverk kan gjennom sin arbeidsmåte, kunnskap, nedslagsfelt og nettverk utfylle norske bistandskanaler. De kan jobbe på områder hvor det finnes få eller ingen alternative kanaler og hvor overnasjonal innsats er viktig.

Som talerør for sivilsamfunnet kan internasjonale og regionale organisasjoner og nettverk spille viktige roller i internasjonale forhandlinger og konferanser. De kan tilføye nye perspektiver og synspunkter i debatten, ivareta sårbare gruppers interesser og bringe inn erfaringer fra felt. Organisasjonene kan spille en viktig pådriverrolle slik at statlige myndigheter etterlever internasjonale konvensjoner, og påvirker internasjonale, regionale og nasjonale beslutningsprosesser. For internasjonalt påvirkningsarbeid er representativitet og mangfold av økende betydning. Fremdeles går størstedelen av bevilgningen til nordbaserte

organisasjoner. Det arbeides derfor videre med at organisasjoner og nettverk med utspring i sør gir prioritet, for å styrke de krefter som er direkte tilknyttet befolkningen den taler på vegne av. For alle organisasjoner gjelder krav om at innsatsen må drives kostnadseffektivt.

Mål

Påvirke nasjonale, regionale og internasjonale beslutningsprosesser i samsvar med overordnede mål for norsk utviklingspolitikk. For å oppnå dette foreslås internasjonale og regionale organisasjoners kompetanse, kunnskap og påvirkningskraft styrket. Støtte vil i hovedsak gå til internasjonale og regionale organisasjoner som har sitt utspring i sør.

Følgende områder prioriteres:

- Miljø og klimaspørsmål, klimarobust landbruk samt marin og landbasert naturressursforvaltning.
- Åpenhet om kapitalstrømmer
- Tiltak mot ulovlig kapitalflyt, korrupsjon og ulovlig fiske.
- Tiltak for å øke offentlig inntekter gjennom beskatning.
- Likestilling, reproduktiv helse, samt hiv og aids.
- Menneskerettigheter inkludert ytringsfrihet.

Rapport 2012

For 2012 har følgende tematiske områder blitt prioritert: miljø, fornybar energi, klimaspørsmål og naturressursforvaltning, reproduktiv helse, samt hiv og aids, likestilling og kvinners deltakelse i beslutningsprosesser, menneskerettigheter og ytringsfrihet samt åpenhet om kapitalstrømmer, tiltak mot ulovlig kapitalflyt og korrupsjon og økte offentlige inntekter gjennom beskatning.

I 2012 ble 34 internasjonale organisasjoner støttet. En økt andel, 25 prosent, gikk til regionale og internasjonale aktører basert i utviklingsland. De fagområdene som mottok mest støtte var miljø og klima (37 prosent), likestilling, reproduktiv helse og hiv og aids (29 prosent), samt skatt, kapitalflukt og anti-korrupsjon (22 prosent).

African Biodiversity Network (ABN) har fått norsk støtte siden 2009. Organisasjonen arbeider i første rekke for lokalbasert økologisk landbruk og bevaring av lokalt biologisk mangfold. ABN er blant annet kritisk til biodrivstoff og kjøp av klimavoter, og representerer en alternativ tilnærming til utfordringer knyttet til bærekraftig utvikling, klimakrise og matvaresikkerhet. De tre siste

årene har organisasjonens påvirkningsarbeid vært rettet mot å øke bevisstheten rundt genmodifiserte organismer (GMOs) spesielt, men også mot landran og biodrivstoff. Organisasjonen har bidratt til å etablere nasjonale advocacynettverk i blant annet Ghana, Tanzania, Uganda og Kenya. ABN rapporterer at organisasjonene generelt er svært aktive og om at nettverket i Kenya var sentrale da kenyanske myndigheter i november 2012 innførte et forbud mot import av genmodifisert mat.

Det ble inngått flerårige avtaler med 4 Sør-baserte organisasjoner innenfor klimarobust landbruk. To av disse er regionale bondeorganisasjoner som er direkte tilknyttet bønder gjennom medlemskap. Det ble gitt støtte til Den internasjonale føderasjonen for familieplanlegging (IPPF) som arbeider for trygg abort og prevensjonsmidler, mødre- og barnehelse, seksuelt overførbare sykdommer og hiv-behandling, forebygging og omsorg, i sær blant ungdom. IPPFs 152 medlemsorganisasjoner arbeider nasjonalt i 172 land med å påvirke lovgivning på seksuelle og reproduktiv helse og rettigheter. I 2011 ble det levert 89 millioner seksuelle og reproduktive helsetjenester fra IPPFs 65 000 helsefasiliteter.

Mot kapitalflukt støttet Norad Tax Justice Network internasjonalt med kampanjen 'Mobilising for Tax Justice'. Norad inngikk avtale med en ny aktør, nettverksorganisasjonen Afrodad. Den avtalen gjelder også støtte til internasjonalt påvirkningsarbeid på ulovlig kapitalflukt og ansvarlig utviklingsfinansiering, i samarbeid med Afrodads søsternetverk i Latin-Amerika og Europa, Latindad og Eurodad. Norad videreførte støtten til African Tax Administration Forum (ATAF) og til Thomson Reuters Foundations opplæringsprogram for journalister, særlig rettet mot skatt og ulovlig kapitalflukt.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 182,5 mill. kroner.

Post 77 Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Det norske Fredskorpset representerer en internasjonalt unik metode der gjensidig utveksling brukes til å fremme samfunnsendring. Gjennom organisasjoner og virksomheter i Norge og utviklingsland utveksles fysioterapeuter, ingeniører, journalister, jordmødre, designere og andre yrkesgrupper mellom ulike land og kulturer.

Målet er å medvirke til varige bedringer i økonomiske, sosiale og politiske kår for befolkningen i utviklingsland.

I mange tilfeller har organisasjoner i sør mer utbytte av å utveksle personell med liknende organisasjoner i andre utviklingsland. Derfor tilrettelegger Fredskorpset også for ren sør-sør utveksling, men har i løpet av de siste årene også økt satsingen på triangulære (nord – sør – sør) samarbeidsprosjekter.

Programmene er rettet inn mot deltakere i aldersgruppen 18-35 år. Fredskorpset styrker unge menneskers samfunnsengasjement og gir dem verktøy til å delta i arbeidslivet og i frivillig arbeid på en helt annen måte i etterkant av utvekslingen. Samtidig utvikler institusjoner og organisasjoner kompetanse gjennom langsiktig internasjonalt partnerskap. De involverte partnerne utvikler sin virksomhet, får et utvidet internasjonalt nettverk, økt kulturell og praktisk forståelse og en styrket organisasjon. Programmet sørger således for at både fredskorpsernes og institusjonenes kapasitet til å bidra i det sivile samfunn blir styrket.

Fredskorpset har klima og miljø, næringsliv, helse og ungdomsutveksling som overordnede satsingsområder for de neste årene. Menneskerettigheter, kjønnsperspektiver, integrering av funksjonshemmede og klimavennlighet er gjennomgående prinsipper for alle prosjekter. For å styrke innsatsen i de fattigste landene vil man fortsette arbeidet med å konsentrere virksomheten til færre land innenfor prioriterte sektorer.

Mål

- Utvikling og styrking av det sivile samfunn i utviklingsland.
- Erfaringsutveksling og læring, samt tilbakeføring av kunnskap til eget samfunn gjennom tilrettelagte utvekslingsprogrammer mellom et mangfold av organisasjoner, institusjoner og virksomheter i Norge og i utviklingsland.

Rapport 2012

I 2012 reiste 641 fredskorpser på utveksling til 45 land. Dette var en økning på 64 personer fra 2011. 386 organisasjoner og virksomheter fra Norge og land i Asia, Afrika og Latin-Amerika var involvert, og 24 pst. av budsjettet gikk til utveksling mellom land i sør. 88 pst. av fredskorpserne var i aldersgruppen 18-35 år, kjønnsfordelingen var 56 pst. kvinner og 44 pst. menn. 79 pst. av tilskuddene gikk til de minst utviklede landene.

Omlag en fjerdedel av porteføljen var ung-prosjekter, der ungdom i alderen 18-25 år reiste på utveksling og tilegnet seg arbeidserfaring, organisasjons- og kulturkunnskap samt globalt perspektiv. De hadde en viktig rolle som endringsagenter, og tilførte nye ideer og innovasjoner både under og etter utvekslingsperioden.

Det ble utført flere eksterne evalueringer i 2012. Disse viste at institusjoner økte sin evne og mulighet til å delta i regionale og nasjonale prosesser, samt fikk styrket sin påvirkningskraft i

lokalsamfunnet. Samtidig bedret prosjektene administrasjonskapasiteten til organisasjonene, mens de individuelle ferdigheter hos fredskorpserne økte.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 160 mill. kroner.

Det vises også til omtale av Fredskorpset under kap.144.

Kap. 161 Næringsutvikling

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Næringsutvikling, <i>kan overføres</i>	279 016	204 000	204 000
75	NORFUND – tapsavsetting	242 500	282 500	295 000
95	NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	787 500	897 500	885 000
	Sum kap. 0161	1 309 016	1 384 000	1 384 000

Det viktigste virkemiddelet for fattigdomsbekjempelse og for å sikre en mer rettferdig fordeling er anstendig arbeid og regelmessig inntekt. Retten til å organisere seg og føre kollektive forhandlinger er grunnpilarer og har en naturlig plass i diskusjonen om anstendig arbeid.

Støtteordningene under dette kapitlet går til næringsutvikling og handel som sentrale drivkrefter for økonomisk vekst og lokal sysselsetting. Pengene styrker institusjoner og infrastruktur, utvikler kompetanse og stimulerer til økte investeringer og etisk handel i utviklingsland. Midler til Statens investeringsfond for næringsvirksomhet i utviklingsland (Norfund) kommer herfra.

Formålet med bevilgningen er fattigdomsbekjempelse og rettferdig fordeling, varig økonomisk vekst og lokal sysselsetting og industriutvikling i utviklingsland, ikke fremme av norsk næringsliv. Næringslivet er imidlertid en ressurs, og regjeringen ønsker å stimulere norske bedrifter til å etablere virksomhet i utviklingsland. Tiltak som støttes må fremme utvikling i mottakerland. Det er også en forutsetning at de norske bedriftene lever opp til regjeringens forventninger når det gjelder samfunnsansvar.

Virkemidlene under kapitlet kan anvendes i alle ODA-godkjente land, men prioritet gis til Afrika sør for Sahara, de minst utviklede land

(MUL) og norske samarbeidsland for langsiktig bistand. I samsvar med vedtak i OECDs utviklingskomité er postene under dette kapitlet avbundet.

Post 70 Næringsutvikling, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Regjeringen fremmer næringsutvikling i utviklingsland gjennom ulike former for offentlig-privat samarbeid. Forundersøkelser, opplæring/kompetansebygging, miljøtiltak og Business MatchMaking-programmer er eksempler på tiltak som får støtte. Særlig prioritet får investeringer i fornybar energi, i miljørelatert teknologi, landbruk, skogbruk, marin og maritim virksomhet samt sektorer der Norge har god kompetanse.

Et stort antall utviklingsland kan vise til sterk økonomisk vekst, sosial framgang og gode framtidsutsikter, men mange klarer ikke fordele veksten slik at den kommer også fattige til gode, spesielt i Afrika sør for Sahara. Resultatet er samfunn med økt ulikhet, som er hemmende for tillit, sosial mobilitet, innfrielse av rettferdig fordeling, nyskaping og langtidsvekst. Det er viktig at sentrale vekstnæringer som petroleum og ren energi ikke bare gir økt inntektsgrunnlag og energitilgang, men også gir lokale ringvirkninger gjennom tek-

nologioverføring, lokal industriutvikling og sysselsetting samt offentlig inntekter gjennom skatt.

Rammevilkårene for næringsutvikling er fortsatt vanskelige for mange fattige utviklingsland selv om det har skjedd store forbedringer det siste tiåret. Bedre sikkerhet for kommersielle investeringer i energitilgang og enklere og etisk handel er særlig viktig. Velfungerende arbeidsgiverorganisasjoner kan spille en viktig rolle i styrking av investeringsklima og arbeidsmarked i utviklingsland, og regjeringen støtter arbeidet for å styrke slike organisasjoner og relevante aktører i sør, både gjennom norske arbeidstakerorganisasjoner og internasjonalt gjennom ILO.

Forpliktelsene knyttet til avviklingen av ordningen med ubundne blandede kreditter skal finansieres over bevilgningen.

Bevilgningen på denne posten må sees i sammenheng med bevilgninger på kap. 166, post 74 Fornybar energi.

Mål

Økonomisk utvikling og verdiskapning i fattige land, inkludert sysselsetting, anstendig arbeid og kvinners deltakelse.

Følgende foreslås prioritert i 2014:

- Utvikle gode rammevilkår for næringsvirksomhet i utviklingsland
- Vekst i langsiktige, kommersielt bærekraftige, investeringer i prioriterte sektorer og innsatsområder
- Inkluderende vekst, med spesiell vekt på kvinners deltagelse i økonomisk virksomhet og ungdomssysselsetting
- Øke utviklingslands handelskompetanse og eksport
- Styrke utviklingseffektene av Norfunds og private selskapers investeringsprosjekter

Rapport 2012

Bevilgningen ble brukt til rammevilkår for investering og handel, rammevilkår for energi, forstudier, støtte til opplæring ved bedriftsetablering, Business Matchmaking og blandede kreditter.

Støtten til International Finance Cooperation (IFC) har gitt småbedrifter i Bangladesh, Bhutan, Nepal og Nord-Øst India tilgang til kreditt og rådgivningstjenester. Brønnøysundregistrene og Verdensbanken samarbeidet om reformer, formalisering og foretaksregistrering i utviklingsland.

Den internasjonale arbeidsorganisasjonens (ILO) program 'Sustaining Competitive and Responsible Enterprise' (SCORE) omfatter 250

bedrifter i sju land med til sammen 49 000 arbeidstakere. Det rapporteres om færre arbeidsulykker (16 prosent) og betydelige kostnadsbesparelser i form av redusert energiforbruk (49 prosent), ulovlig fravær (3,6 prosent) og svinn (10 prosent).

NHO i samarbeid med søsterorganisasjoner i Angola, Indonesia, Vietnam, Etiopia og Uganda har fått 4000 nye medlemsbedrifter.

FNs organisasjon for industriutvikling (UNIDO) arbeider for å bedre kvalitetssikring av eksportprodukter og viser til lavere transaksjonskostnader for bedriftene, høyere produktivitet, styrket konkurransevne og forbrukertrygghet. En ny avtale er inngått med World Customs Organization (WCO) for bedre prosedyrer for tollbehandling i sju land samt gjennomføre tiltak mot korrupsjon.

Støtten til Global Organic Market Access Project i samarbeid med FAO-UNCTAD-IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements) har gitt nye retningslinjer og to regionale standarder i Mellom-Amerika og Sør/Sørøst Asia for handel med økologiske jordbruksprodukter. Dette bidrar til å fremme økonomisk integrasjon og handel med økologiske produkter.

Med støtte til vannkraftverk i Indonesia, et biokraftverk i Kamerun og et vindkraftverk i Nicaragua produseres nå 230 MW ren energi. I Kamerun og Kenya er det utviklet et forretningskonsept for landsbyelektrifisering basert på solenergi, verdikjedetilnærming og bærekraftige kraftpriser. Det er også gitt støtte til landsbyelektrifisering i Laos og India og til energieffektiviseringstiltak i Kina og Vietnam. Det er etablert et formelt samarbeid med UN Capital Development Fund (UNCDF) og UNDP om «CleanStart» for økt tilgang til ren og bærekraftig lavkostnadsenergi for minst 555 000 fattige husholdninger og entreprenører innen 2015.

Det er gitt støtte til utvikling av en moderne klimatilpasset oppdrettsindustri i Asia. I det sørvestlige Afrika har nasjonale forskningsinstitusjoner fått økt kunnskap om klimaeffekten på marine fiskeressurser. Støtte til Tanzania Agricultural Partnership (TAP) og Malawi Agricultural Partnership (MAP) har nådd ut til over 5500 småskala bønder, en vesentlig andel av disse er kvinner. Over 80 bedrifter mottok støtte gjennom Business Matchmaking Programmet (BMMP) i Bangladesh, India, Sri-Lanka, Sør-Afrika og Vietnam. På tre år har BMMP resultert i 56 bedriftsetableringer eller andre formaliserte samarbeid.

NHOs søsterorganisasjoner i Uganda og Vietnam er blitt nasjonale kontaktpunkt for Global Compact og har en viktig rolle i arbeidet med

anstendig arbeid og samfunnsansvar. 12 bedrifter i Uganda har signert Global Compact. NHOs Female Future program i Uganda har uteksaminert tre kull. I det første kullet fikk 11 av 16 kvinner styreverv etterpå. I Uganda har støtten til skoleprogrammet «Entrepreneurship in Education» gitt opplæring innen innovasjon og entreprenørskap for 13 200 studenter på 322 skoler, i hovedsak jenter. Støtten til ILOs Women's Entrepreneurship Development and Gender Equality (WEDGE) i det sørlige Afrika har skapt 1000 nye jobber og en gjennomsnittlig inntektsøkning på 5,5 prosent for nærmere 700 kvinnelige entreprenører.

Ordringen med ubundne blandede kreditter opphørte i 2008, og det arbeides med å avvikle dagens portefølje samtidig som inngåtte forpliktelser overholdes. Porteføljen består av 12 infrastrukturprosjekter innen vannforsyning, vannrensing, sanitær, avløp, drenering og avfallshåndtering i Vietnam.

I 2012 forvaltet Norfund tilskuddsmidler som ble brukt til prosjektutvikling for å styrke utviklingseffektene av Norfunds prosjekter og til lokalsamfunnsutvikling.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 204 mill. kroner.

I tillegg foreslås tilsagnsfullmakt på 20 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak VII.

NORFUND

Post 75 Norfund – tapsavsetning og post 95 Norfund – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland

Situasjonsbeskrivelse

Norfund er et statlig eid investeringsfond som sammen med partnere skal etablere levedyktig, lønnsom næringsvirksomhet i utviklingsland, virksomhet som ellers ikke ville blitt igangsatt som følge av høy risiko. Norfund investerer i nye bedrifter og utvidelse og modernisering av eksisterende, og skal kombinere hensynet til lønnsomhet med det overordnede målet om å fremme bærekraftig utvikling.

Fondet legger ned et betydelig arbeid i å dokumentere utviklingseffekter av sine investeringer. Følgende aspekter skal følges opp i alle investeringer: Arbeidsplasser, skatteinntekter til vertslandet, likestilling, miljø, opplæring og teknologioverføring, antikorrupsjon og arbeidsstandarder. Norfund vil i 2014 styrke måling og rapportering av utviklingseffekter.

Norfund prioriterer investeringer i Afrika sør for Sahara og de minst utviklede landene (MUL), og fokuserer på områder hvor Norge har særlig kompetanse og interesse, spesielt fornybar energi. Denne prioriteringen betyr at Norfund opererer i regioner med vanskelige og usikre rammebetingelser for næringsvirksomhet. Det gir betydelig risiko. Samtidig har investeringer i afrikanske selskaper det siste tiåret generelt gitt god avkastning, så utsiktene for å lykkes med godt forberedte nyetableringer er gode. Bedriftsetablerere i disse landene har størst problemer med å tiltrekke seg egenkapital, ettersom den har høyere risiko enn lån. Norfund har bevisst valgt å investere det aller meste som egenkapital, og ved utgangen av 2012 utgjorde lån bare 16 pst. av den avtalefestede porteføljen. Om lag halvparten av Norfunds investeringer er i fornybar energi. Det aller meste av energiinvesteringene skjer gjennom SN Power, et samarbeidsselskap der Norfund eier 40 pst. og Statkraft 60 pst. av aksjene.

Norfund er et stadig mer sentralt redskap i regjeringens utviklingspolitikk. Målet om bekjempelse av fattigdom forutsetter kraftig styrking av næringslivet i utviklingslandene. En økt vekt på dette er i tråd med mottakerlandenes prioriteringer. Norfund har de seneste år hatt en sentral rolle i regjeringens satsing på fornybar energi, og regjeringen varslet i klimameldingen, Meld. St. 21 (2012–2013) at Norfund skal bli et enda mer sentralt verktøy på dette området.

Det skal i 2014 utarbeides nye retningslinjer for Norfunds bruk av tredjeland ved investeringer. Prosessen skal lede til en positiv liste med land som det er akseptabelt å investere gjennom. Utviklingspolitiske kriterier vil legges til grunn, og utviklingslandets innsynsmulighet i investeringene samt bekjempelse av skatteunndragelse vil være særskilt viktige hensyn i utarbeidelsen.

Mål

Fremme utvikling av lønnsom, bærekraftig næringsvirksomhet i utviklingsland. I 2014 skal bevilgningen brukes til:

- Investeringer i fornybar energi, blant annet i samarbeid med norske kraftselskaper og andre kommersielle investorer.
- Andre direkte investeringer og deltakelse i lokale investeringsfond i tråd med Norfunds strategi.
- Låneordningen for mindre norske bedrifter som ønsker å investere i fattige utviklingsland.

Rapport 2012

Norfunds samlede investeringsportefølje var ved årets slutt på 8,3 mrd. kroner. Fondet inngikk investeringsavtaler for 1,2 mrd. kroner i 2012. Om man ser bort fra investeringene i SN Power Invest, er 82 prosent av nye investeringer gjort i Afrika sør for Sahara, mens 45 prosent er gjort i minst utviklede land (MUL). Inklusive SN Power Invest er Afrikaandelen 52 prosent, og MUL-andelen 54 prosent.

Verdijustert egenkapital ved utgangen av 2012 var 10.854 millioner kroner, mot 10.038 millioner kroner ved utgangen av 2011.

Om lag 0,5 mrd. kroner ble investert i fornybar energiprojekter, hovedsakelig gjennom SN Power og dets datterselskap Agua Imara. Videre investerte Norfund i et solenergiprojekt i Sør-Afrika med Scatec Solar som partner. Gjennom investeringene i fornybar energi produseres elektrisitet tilsvarende forbruket til 11,9 millioner mennesker i de aktuelle landene.

Norfund og livsforsikringsselskapet KLP gikk sammen om en investeringsavtale hvor begge parter forpliktet seg til å investere 500 millioner kroner i fornybar energi og finansinstitusjoner. Dette er den første avtalen av sitt slag der Norfund mobiliserer privat kapital til investeringer i utviklingsland.

Om lag 0,4 mrd. kroner ble i 2012 investert i 6 finansinstitusjoner. 56 mill. kroner ble investert i ett nytt aktivt eierfond rettet mot små og mellomstore bedrifter. Omfanget av investeringer i slike fond har også i 2012 vært begrenset av reglene som er satt for Norfunds bruk av oversjøiske finanssentre.

Bedriftene som Norfund har investert i talte ved utgangen av 2012 i alt 294 000 årsverk, mot 265 000 året før. 39 pst. var kvinner. I tillegg skapes det positive ringvirkninger og ytterligere arbeidsplasser ved at underleverandører og

andre næringer nyter godt av økte investeringer i området.

Bedriftene betalte til sammen mer enn 4,3 mrd. kroner i selskapsskatt, avgifter, lisenser med mer til myndighetene i investeringslandene.

Norfund reviderte sin strategi i 2012. Hovedlinjene i den etablerte strategien vil videreføres, med geografisk konsentrasjon om det østlige og sørlige Afrika, Sentral-Amerika og utvalgte land i Sørøst-Asia, og sektormessig konsentrasjon om fornybar energi, finansinstitusjoner og landbruk og landbruksrelatert industri. Fondsinvesteringene konsentreres om markeder der behovene er særlig store, særlig de minst utviklede land, og prosjekter hvor Norfund kan ha en særlig tilleggsverdi. Norfund forventer i årene framover økende knapphet på tilgjengelig investeringskapital som følge av at organisasjonen er bygget ut og tilgangen på gode prosjekter er stor. Strategien innebærer derfor en strengere prioritering mellom tilgjengelige prosjekter, som alle har stor utviklingseffekt. Norfund legger videre vekt på investeringer i sårbare stater som Sør-Sudan og Myanmar.

Norfund åpnet høsten 2012 sitt tredje kontor i Afrika, i Maputo i Mosambik. Maputo-kontoret vil primært være et senter for landbruksinvesteringer i regionen.

Norfunds virksomhetsrapport for 2012 redegjør grundig for utviklingseffekter som følge av Norfunds investeringsvirksomhet. Bidraget til utviklingseffekter er viktig og et arbeid det kontinuerlig arbeides med for å bedre.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 1180 mill. kroner til Norfund, fordelt med:

- 295 mill. kroner på post 75 Tapsavsetning og
- 885 mill. kroner på post 95 Norfund – Grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland.

Kap. 162 Overgangsbistand (gap)

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Overgangsbistand (gap), <i>kan overføres</i>	365 311	420 000	286 000
	Sum kap. 0162	365 311	420 000	286 000

Post 70 Overgangsbistand (gap), kan overføres

Pengene brukes i situasjoner der den akutte krise- og nødssituasjonen er over, men hvor befolkningen ennå ikke kan hjelpe seg selv, eller i påvente av at mer langsiktig bistand etableres. Overgangsbistand skal være et fleksibelt virkemiddel som hurtig kan anvendes etter voldelige konflikter eller naturkatastrofer. Prosjektene skal normalt ha en kortvarig karakter.

Tildelinger samordnes med støtte som gis over kap. 163, post 71 og 72 og kap. 164, post 70, samt ordninger under programkategori 03.10.

Situasjonsbeskrivelse

Land med svak myndighetsstruktur har sjelden mulighet til å møte befolkningens umiddelbare behov etter en krise. Multilaterale organisasjoner, som FN og Verdensbanken, samt norske frivillige organisasjoner er viktige kanaler for overgangsbistanden. Felles forståelse av situasjonen, felles tilnærming og enighet om målene er avgjørende for god koordinering givne imellom, og mellom givne og myndighetene. Frivillige organisasjoner med særskilt kunnskap, kompetanse eller nettverk i landet spiller en stor rolle i anvendelsen av overgangsbistanden. Det er likevel landets egne krefter, lokale erfaringer og potensial som skal stå sentralt i utviklingssamarbeidet. Nasjonalt eierskap er et hovedprinsipp i New Deal-rammeverket for bistand til sårbare stater som Norge har sluttet seg til. Der det er mulig skal lokale krefter ha en ledende rolle i gjenoppbyggingen. Bærekraftig utvikling krever synliggjøring og anerkjennelse av kvinners rolle, innsats, erfaringer og potensial, og deres mulighet til deltakelse skal styrkes også gjennom overgangsbistanden.

Mål

Overgangsbistanden skal gi fleksibilitet i overgangssituasjoner og kunne brukes før langsiktig utviklingssamarbeid kommer i gang for å:

- støtte tidlig gjenoppbygging i sårbare stater og regioner etter en fredsslutning eller naturkatastrofe
- støtte lokal kapasitet i gjenoppbygging samt forebygging av humanitære katastrofer etter en fredsslutning eller naturkatastrofe
- støtte sårbare stater som søker å ende voldelige konflikter og reformere dårlig styresett

- bistå ofre for seksualisert vold og fremme kvinners rettigheter og deltakelse på like vilkår i sårbare stater og regioner

Bevilgningen benyttes også til å styrke det internasjonale samfunnets kapasitet til å støtte land i overgangssituasjoner og tidlig gjenoppbygging, samt til tiltak som gir god giverpraksis og samordning mellom FN og internasjonale finansinstitusjoner. Relevante møter, konferanser, seminarer, dialogtiltak og dialogbesøk i regi av Utenriksdepartementet kan også finansieres over denne posten.

Rapport 2012

Mesteparten av midlene ble kanalisert gjennom multilaterale kanaler som FN og Verdensbanken og norske frivillige organisasjoner. Afrika er største mottakerregion, med Zimbabwe, Sør-Sudan, Den demokratiske republikken Kongo (DRK), Somalia, Eritrea og Burundi som de viktigste landene. Bidrag til gjenoppbygging etter jordskjelvet på Haiti er fortsatt delvis finansiert over denne posten. Myanmar og Sri Lanka var de to landene i Asia som ble støttet med overgangsbistand i 2012.

Rask gjenoppbygging etter konflikt og naturkatastrofer er blitt prioritert, i tillegg til bistand til ofre for seksualisert vold, samt fremme av kvinners rettigheter og deltakelse på like vilkår i sårbare stater og regioner.

Hovedinnsatsområdet i *Zimbabwe* var godt styresett med fokus på fred/forsoning, demokratisering, menneskerettigheter og mediestøtte. Den norske støtten bidro bl.a. til utarbeidelsen av det nye grunnlovsforslaget. Selv om det var uenighet mellom partiene om innholdet i grunnloven, bidro støtten til at selve prosessen ble ansett å være demokratisk. Den nye grunnloven ble lagt fram for folkeavstemning i mars 2013, og et stort flertall stemte for. Norge bidro også til større handlingsrom for MR-forsvarere gjennom å støtte oppbygging av organisasjoner. Det ble også gitt støtte til helsesektoren gjennom UNICEF

I *Sør-Sudan* støttet Norge Carter-senterets prosjekt for å normalisere relasjoner og styrke fredsprosessen mellom Sør-Sudan og Sudan. Arbeidet legger vekt på økonomisk integrasjon og fredelig sameksistens, og bygger opp under Norges mål om å bidra til å sikre regional stabilitet og sikkerhet med vekt på forholdet til Sudan. Det er også gitt støtte til fredsprosessen i Jonglei gjennom Kirkens Nødhjelp. Målsettingen med programmet er å bidra til bærekraftig fred i delstaten gjennom et forum for fredsdiallog. Det er også

benyttet overgangsbistand til Sør-Sudans felles humanitærfond og til Emergency Medicines Fund.

Innsatsen mot seksualisert vold i DRK og området rundt De store sjøer er videreført. Norsk bistand har gått til medisinsk, psykososial og praktisk oppfølging av overlevende, styrking av rettsapparatet for å håndtere overgrepssaker, samt til forebyggende og holdningsendrende arbeid. Bidragene kanaliseres gjennom frivillige organisasjoner og FN, og støtter opp om myndighetenes strategi mot seksualisert vold. Støtten går også til å rekruttere sivilt personell til FNs fredsbevarende operasjoner i DRK (MONUSCO).

I *Myanmar* ga Norge støtte til en rekke kapasitetsbyggingsprosjekter innen sektorer som er prioritert av myndighetene som f.eks: elektrisitet, bærekraftig turisme, forvaltning av naturressur-

ser og telecomsektoren. Viktige partnere har vært ADB, norske post-og teletilsynet og FN. Et miljøsamarbeid ble etablert og vil videreføres i 2014. Norge finansierte videre 40 mastergradstudenter fra Asian Institute of Technology som et ledd i å øke Myanmar egen kapasitet til gjenoppbygging. I *Sri Lanka* bidrar Norge til gjenoppbygging og gjenbosetting i de tidligere konfliktområdene i nord og øst, gjennom blant annet støtte til minerydding, landbruksproduksjon, kapasitetsbygging hos lokale myndigheter, yrkesopplæring og sysselsettingsprogram. Disse innsatsområdene har også mottatt støtte over Regionbevilgningen.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 286 mill. kroner.

Kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Naturkatastrofer, <i>kan overføres</i>	545 166	500 000	517 500
71	Humanitær bistand, <i>kan overføres</i>	2 250 525	2 313 600	2 394 600
72	Menneskerettigheter, <i>kan overføres</i>	262 262	337 100	348 300
	Sum kap. 0163	3 057 953	3 150 700	3 260 400

Humanitær hjelp, fredsbygging og menneskerettigheter er sentralt i regjeringens utenriks- og utviklingspolitikk.

Kjernen i humanitær innsats er å redde enkeltmenneskers liv, lindre nød, fremme og beskytte menneskerettighetene og sikre menneskelig verdighet uavhengig av etnisk bakgrunn, kjønn, religion eller politisk tilhørighet. Den humanitære innsatsen er basert på de fire prinsippene om humanitet, nøytralitet, upartiskhet og uavhengighet. Nøytralitetsprinsippet innebærer ikke at vi skal tie om overgrep eller maktmisbruk. Også i humanitære kriser er forsvar og fremme av menneskerettighetene og bidrag til fred og forsoning sentralt.

Bevilgningen skal bidra til at mennesker i nød får nødvendig og effektiv beskyttelse og assistanse. Kapitlet benyttes også til arbeid med å forebygge humanitære kriser. En egen bevilgning skal benyttes for å beskytte og fremme spørsmål knyttet til menneskerettighetene og øke kunnskapen om disse. Norge vil også bidra

til at det internasjonale samfunnet settes bedre i stand til å møte framtidens globale humanitære utfordringer. Innsatsen har som mål å styrke beskyttelse av sårbare grupper, redusere risiko for konflikt, fremme rettsstaten og demokratisk styring og slik bidra til en stabil samfunnsutvikling.

Norges engasjementspolitikk, politiske dialog med berørte land, arbeid for å styrke og beskytte menneskerettighetene og for humanitær nedrustning er alle viktige bidrag for å forebygge humanitære lidelser. St. Meld. nr. 40 (2008-2009) *Norsk humanitær politikk*, St. Meld. nr. 9 (2007-2008) *Norsk politikk for forebygging av humanitære katastrofer* og Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger* ligger til grunn for regjeringens humanitære innsats og innsatsen for menneskerettighetene. Utenriksdepartementet utgir årlig en offentlig rapport om gjennomføringen av norsk humanitær politikk. Den gir en grundig oversikt over gjennomførte humanitære politiske tiltak i året som gikk, statistikk over

humanitær bistand samt resultater av norsk humanitær bistand i felt.

Menneskerettigheter og humanitære spørsmål er sentrale i internasjonal politikk og behandles regelmessig i FNs sikkerhetsråd, FNs menneskerettighetsråd og FNs generalforsamling. Norges medlemskap i FNs menneskerettighetsråd (Rådet) i perioden 2009–2012 har gitt verdifull erfaring som vi skal bygge videre på i en aktiv observatørrolle etter at medlemskapsperioden er over. Det kan vises til flere positive utviklingstrekk i Rådet de senere år, både når det gjelder håndteringen av prinsipielle spørsmål og situasjoner i enkeltland. Norge vektlegger Høykommissæren for menneskerettigheters rolle i FN-systemet og er en sentral bidragsyter og støttespiller. Å bevare og styrke det internasjonale systemet for beskyttelse av menneskerettighetene vil fortsatt være et sentralt mål for Norge. Norge vil også videreføre samarbeidet med relevante sivilt samfunnsaktører som del av innsatsen for å fremme og beskytte menneskerettighetene.

Menneskerettighetene utgjør sammen med humanitærretten det grunnleggende normative rammeverket for humanitært arbeid i væpnet konflikt, i andre voldssituasjoner og etter naturkatastrofer. Rettighetsbasering av norsk utviklingspolitikk fremheves i Meld. St.25 (2012–2013) *Dele for å skape*. Rettighetsbasering setter offeret i sentrum og innebærer økt vekt på deltakelse, ikke-diskriminering og ansvarliggjøring. Dette er sentralt innen Regjeringens arbeid med humanitær nedrustning, beskyttelsesarbeidet, kjønnsperspektivet samt arbeidet med sårbare grupper, herunder barn og funksjonshemmede. Rettighetsbasering innebærer også økt oppmerksomhet om overgangen mellom humanitær og langsiktig bistand, særlig i de langvarige humanitære krisene.

De viktigste samarbeidspartnerne i den humanitære bistanden er FNs humanitære organisasjoner, Det internasjonale Røde Kors-systemet samt norske og internasjonale frivillige organisasjoner. Valg av samarbeidspartner styres i stor grad av hvem som har tilstedeværelse og er effektive i felt i de ulike humanitære krisene. Videre hvilke organisasjoner som er relevante i forhold til Regjeringens tematiske prioriteringer. I samsvar med målsettingen om en profesjonell, effektiv og resultatorientert tilskuddsforvaltning, er det også et viktig hensyn å begrense antall samarbeidspartnere.

Et velfungerende FN og et tett samarbeid mellom FN-organisasjonene, nasjonale myndigheter og ikke-statlige humanitære organisasjoner er nødvendig for å sikre rask og effektiv nødhjelp,

humanitær respons og beskyttelse av menneskerettighetene. Norske tilskudd til FNs humanitære innsats er som hovedregel respons på humanitære appeller som koordineres av FNs kontor for samordning av humanitære aktiviteter, OCHA. Norge er en betydelig bidragsyter til FNs sentrale nødhjelpsfond (CERF) som fordeler tilgjengelige midler slik at både akutte og underfinansierte humanitære kriser får tilført nødvendige nødhjelpsressurser. Gjennom NORCAP, som driftes av Flyktningshjelpen, bidrar Norge med personell for å styrke FNs evne til å respondere raskt og adekvat på humanitære kriser.

Den internasjonale Røde Kors-bevegelsen er en hovedkanal for norsk humanitær innsats i krise- og konfliktsituasjoner. Gjennom sitt folkerettslige mandat for å beskytte og hjelpe mennesker i krig og konflikt, er Den internasjonale Røde Kors-komiteen (ICRC) den viktigste enkeltaktøren for å sikre et velfungerende humanitært system basert på internasjonal humanitærrett. ICRC er også en sentral samarbeidspartner for Norge i videreutvikling av humanitærretten, blant annet innenfor humanitær nedrustning. I tillegg spiller Det internasjonale forbundet av Røde Kors og Røde Halvmåneforeninger (IFRC) nasjonalt en viktig rolle i å hjelpe lokalsamfunn som er utsatte for naturkatastrofer.

Norge er opptatt av å integrere kjønnsperspektivet i humanitær innsats og arbeider for at jenters og kvinners behov ivaretas på lik linje med gutters og menns. Kvinner må i langt større grad få innflytelse i det humanitære arbeidet. For alle tilskudd som gis under kapitlet skal tilskuddsmottaker gjøre seg kjent med Sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet som slår fast at kvinner skal delta på like vilkår i beslutningsprosesser knyttet til konfliktløsning, fred og sikkerhet, og at barn og kvinner skal beskyttes mot seksualisert vold. Tilskuddsmottaker skal også gjennomføre tiltak på en måte som ivaretar resolusjonens intensjoner på best mulig måte.

Regjeringen vil fortsette å prioritere arbeidet for å sikre en bedre beskyttelse av mennesker på flukt. Dette henger nært sammen med arbeidet for å sikre politiske løsninger på ulike konflikter og må også ses i sammenheng med beskyttelsesdimensjonen av internasjonale fredsoperasjoner. Antallet internt fordrevne øker, mens antallet flyktninger som krysser landegrensene relativt sett går ned. Dette aktualiserer problemet med at internt fordrevne ikke er beskyttet av Flyktningskonvensjonen. Det er et mål for Norge å styrke beskyttelsen av internt fordrevne.

Humanitær bistand gis ofte under tidspress, i en ustabil og uoversiktlig situasjon og til land og regioner med svake eller manglende institusjoner, ofte preget av kriser og konflikt. Det er derfor spesielt stor risiko knyttet til å gi humanitær bistand. Risikoen må minimaliseres ved å identifiseres, overvåkes og ved at relevante tiltak iverksettes.

Rammebetingelsene for humanitært arbeid og beskyttelse av menneskerettighetene har blitt vanskeligere de siste årene. Humanitære hjelpearbeidere og menneskerettighetsforkjempere utsettes for direkte angrep, og i land som Syria, Somalia, Sudan, Pakistan og Afghanistan hindres humanitære aktører i å gi livreddende hjelp og beskyttelse til sivilbefolkningen. Norge er en pådriver for at humanitærretten respekteres og har sammen med Indonesia, Argentina, Østerrike og Uganda drevet frem en internasjonal prosess for å styrke beskyttelsen av sivile, inkludert journalister og humanitære hjelpearbeidere, i moderne konflikter.

I arbeidet med å styrke respekten for humanitærretten og sikre uinnskrenkede tilgang til befolkningsgrupper i nød, er regjeringen opptatt av klarhet i forholdet mellom humanitær og militær innsats. Det er viktig å ha et best mulig samvirke og tydelig rolledeling mellom humanitære organisasjoner, andre typer sivile bidrag og militære fredsbevarende styrker. FNs retningslinjer for militære bidrag i humanitære operasjoner er styrende for innsatsen.

Post 70 Naturkatastrofer, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Naturkatastrofer kan være ødeleggende for folks liv og levekår. Antallet katastrofer øker og vil mest sannsynlig fortsette å øke som en følge av klimaendringer. I tillegg rammes flere av slike katastrofer fordi urbanisering og befolkningsvekst samler flere mennesker i utsatte områder. Mennesker rammes hardest der kapasiteten til å forebygge og håndtere ekstremhendelser er svakest. Avskoging, drenering av våtområder og ineffektivt landbruk forsterker naturlige hendelser og gjør dem til katastrofer. Afrika, små øystater og de store asiatiske deltaene er særlig utsatt. I disse områdene vil befolkningen oppleve økt vannmangel, dårligere matsikkerhet og nye sykdomstrusler. De mest utsatte gruppene vil være befolkningen i tørre regioner, tropiske kystområder, fattige i de store og mellomstore byene, samt allerede sårbare grupper.

Det mest effektive tiltak mot katastrofer er forebygging. God forebygging krever at både lokale og nasjonale myndigheter tar dette på alvor og at de har kunnskap til å gjennomføre viktige til-

tak. Evnen til å gjennomføre forebyggende tiltak, og ikke minst til å gi en effektiv respons på en katastrofe, avhenger av godt styresett, tilgang på ressurser og et aktivt sivilt samfunn.

Arbeidet for forebygging og beredskap i fattige land må ses i sammenheng med utviklingspolitikken. Erfaring viser at det er lokale organisasjoner som best og raskest responderer på naturkatastrofer. Styrking av lokal kompetanse og kapasitet er derfor et viktig mål for forebyggingsarbeidet. Den internasjonale Røde Kors- og Røde Halvmånebevegelsen er sentral i arbeidet for å styrke lokal og nasjonal kapasitet.

Forebygging av naturkatastrofer må sees i sammenheng med arbeidet for klimatilpasning. En global effektiv innsats på dette området krever en aktiv dialog mellom internasjonale, nasjonale og lokale myndigheter og sivile organisasjoner. I tillegg vil det kreve bedre koordinering mellom humanitær innsats, klimatilpasning og utviklings-samarbeid. Norge deltar aktivt i det internasjonale ordskiftet om klima-utfordringene både i FN og i vårt samarbeid med andre giverland og aktører.

Spørsmålet om beskyttelse av mennesker på flukt fra naturkatastrofer får økt aktualitet med klimaendringene. Disse endringene fører til hyppigere forekomster og sterkere utslag av ekstremvær, som tørke og flom. Dette temaet drøftes nå i mange internasjonale fora, blant annet i de globale klimaforhandlingene.

Mål

- Lindre nød og redde menneskeliv ved akutte naturkatastrofer.
- Styrke den internasjonale beredskapen ved naturkatastrofer.
- Styrke lokalsamfunns og sårbare gruppers motstandsdyktighet for naturkatastrofer.

Satsingsområder 2014

- Bidra til rask og effektiv humanitær respons på naturkatastrofer.
- Bidra til sterkere kopling mellom humanitær og utviklingsbistand.
- Fremme forebyggingsaspektet i internasjonale fora og på landnivå slik at det investeres i forebygging, klimatilpasning og humanitær beredskap i større grad enn i dag.
- Knytte forebygging tettere til Klimaforhandlingene (COP) og bidra til bedre internasjonal samordning på området.
- Videreutvikle det bilaterale samarbeidet med Cuba, Vietnam, Bangladesh og Myanmar om

forebygging og kriseberedskap med sikte på økt regional erfaringsutveksling.

- Videreutvikle samarbeidet med regionale nettverk og organisasjoner i Asia og Afrika.

I tillegg brukes midlene til humanitærpolitiske prosesser, inkludert bl.a. ulike konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk, både i og utenfor Norge.

Rapport 2012

Ekstreme naturkatastrofer som tørke, jordskjelv, tsunamier og flom rammet også i 2012 millioner av mennesker verden over.

Norge bidro gjennom finansiering av FNs humanitære organisasjoner og fond, Røde Kors-systemet og de frivillige humanitære organisasjonene til å lindre akutt nød og redde menneskeliv etter en rekke naturkatastrofer.

Effektiv forebygging forutsetter kunnskap om ekstremvær og klimaendringer. Praktiske erfaringene med kapasitetsbygging i land som Cuba, Vietnam, Bangladesh, Kenya og Afghanistan har vist oss at styrket beredskap nasjonalt og lokalt redder liv. Dette er erfaring som nå brukes aktiv i klimaforhandlingene.

Sahel ble nok en gang rammet av tørke og matvarekrise i 2012. Krisen rammet ekstra hardt da befolkningen knapt hadde rukket å komme seg etter forrige krise i 2010. Responsen på matvarekrisen i 2012 trekkes frem som en suksesshistorie. Tidlig planlegging samt rask og effektivt respons fra Norge og det øvrige internasjonale samfunn gjorde at Verdens matvareprogram (WFP), FNs barnefond (UNICEF), det internasjonale Røde Kors (ICRC) og andre hjelpeorganisasjoner kunne reagere raskt på krisen og en alvorlig krise ble begrenset.

Norge undertegnet i 2012 en flerårig avtale med FNs matvareprogram. Avtalen gjør at matvareprogrammet bedre kan planlegge og gjennomføre utviklingstiltak. Dette styrker matsikkerheten i land som stadig rammes av sult som Niger, Somalia og Etiopia. Matvareprogrammet ble tidligere vurdert som en ren nødhjelpsorganisasjon. Nå arbeider de bredere med matsikkerhet.

Utenriksdepartementet og Norges Røde Kors inngikk i 2012 en flerårig avtale om forebygging. En av intensjonene bak avtalen er å styrke lokale Røde Kors-foreninger slik at de har mer kompetanse og kapasitet til å forebygge og respondere på naturkatastrofer. Ved flere tilfeller, blant annet i Vietnam, har lokale Røde Kors-foreninger håndtert katastrofer som tidligere krevde internasjonal innsats. Dette er i tråd med Hyogo-rammeverket som går ut på å bygge kapasitet lokalt.

FNs klimapanel har etter initiativ fra Norge utarbeidet en samlet rapport om hvilke utfordringer ekstremværhendelser vil kunne utgjøre i tiden fremover. Norge finansierte presentasjon av rapporten i ulike verdensdeler, bl.a. i Havana, Bangkok og Addis Abeba. Disse stedene ble den presentert for sentrale myndighetspersoner, frivillige organisasjoner og andre samfunnsaktører og fikk god dekning i media.

For mer utfyllende informasjon vises det til Utenriksdepartementets årlige rapport om den humanitære innsatsen finansiert over kap 163, post 70 Naturkatastrofer og 71 Humanitær bistand og kap. 170, post 74 FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) for 2012.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 517,5 mill. kroner.

Post 71 Humanitær bistand, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Udemokratiske regimer og væpnede opprørsgrupper blokkerer fortsatt livreddende hjelp til millioner av sårbare medmennesker. Komplekse og langvarige konflikter, som i Afghanistan, Palestina, Pakistan, Syria, Somalia, Sudan, Sør-Sudan og i Den demokratiske republikken Kongo, krever omfattende, samordnet internasjonal innsats for å bistå ofrene, for å få slutt på konfliktene og forebygge nye lidelser.

Grove overgrep og rettighetsbrudd har ført til økt fokus på beskyttelse av sivile og fordrevne i land som Syria og Jemen. Angrep på humanitære hjelpearbeidere og medisinske installasjoner, som sykehus og ambulanser, har økt. Sivillbefolkningen blir skadelidende og får ikke tilgang til livreddende hjelp.

Landminer, klaseammunisjon og illegal bruk og omsetning av håndvåpen utgjør et alvorlig menneskerettighets- og humanitært problem i mange konflikt- og postkonfliktområder. FN anslår at væpnet vold dreper rundt 2000 mennesker per dag, og mange flere blir lemlestet for livet. De fleste drap og skader som følge av væpnet vold skjer utenfor konfliktområder.

Overgrep mot kvinner, barn og unge er i økende grad en del av krigføringen i moderne konflikter. Sikkerhetsrådsresolusjonene 1820 og 1888 behandler voldtekt på linje med andre voldelige metoder i krig og slår fast at seksuell vold kan være et våpen i krig og en forbrytelse mot menneskeheten.

Regjeringens engasjement omfatter også et ønske om å endre rammebetingelsene for det humanitære arbeidet. Erfaringer fra både naturkatastrofer og konflikter har vist at den humanitære innsatsen må ses i en bredere sammenheng. Norge legger stor vekt på å fremme respekt for humanitære prinsipper og internasjonal humanitærrett og arbeide for en klar rolledeling mellom humanitære organisasjoner, andre sivile aktører og militære i konfliktsituasjoner. Humanitær bistand må imidlertid aldri bli et alternativ til varige politiske, økonomiske og sikkerhetsmessige løsninger på de problemene millioner av sårbare mennesker står midt oppe i. Norge vil derfor arbeide for varige løsninger gjennom diplomatiske og utviklingspolitiske initiativer og ikke godta at den humanitære innsatsen blir et alibi for verdenssamfunnets avmakt. Vårt freds- og forsoningsarbeid, vår politiske dialog med berørte land, våre bidrag til internasjonale fredsoperasjoner, vår bistand, klimasatsingen, fokus på humanitær nedrustning og arbeidet for å styrke menneskerettighetene bidrar også til å løse konflikter og forebygge humanitære lidelser. Myndigheter, lokalsamfunn og organisasjoner i de landene som rammes oftest av humanitære kriser står for en stor del av den hjelpen som gis. Ofte er det nasjonal og lokal innsats som redder flest liv og bidrar til beskyttelse. Denne innsatsen må ikke underverdes eller glemmes. Men fremdeles legger de nordlige og vestlige organisasjonene og landene premissene for det internasjonale humanitære systemet. Vi har en stor utfordring i å gjøre dette systemet mer representativt og tilpasset lokale forhold og kulturer, samtidig som de universelle humanitære prinsippene opprettholdes.

Mål

- Gi mennesker i nød nødvendig beskyttelse og assistanse
- Finansielle humanitær innsats basert på humanitet, nøytralitet, upartiskhet og uavhengighet
- Det internasjonale samfunnet er beredt til å møte framtidens globale humanitære utfordringer.
- Forebygge, respondere på og igangsette gjenoppbygging etter humanitære kriser.

Satsingsområder 2014

- Sikre rask, effektiv og koordinert humanitær respons.
- Styrke beskyttelsen av sivile, inkludert humanitære hjelpearbeidere.

- Styrke tilgangen til helsehjelp og beskyttelsen av helsearbeidere i væpnet konflikt og andre voldssituasjoner
- Styrke arbeidet med universalisering og gjennomføring av Minekonvensjonen og Konvensjonen om klaseammunisjon.
- Styrke arbeidet med forebygging og reduksjon av væpnet vold.
- Styrke arbeidet med kjønnsperspektivet i humanitær innsats, herunder arbeidet mot seksualisert vold.
- Styrke beskyttelsen av mennesker på flukt i samarbeid med strategiske partnere i FN og sivil samfunn.

I tillegg brukes midlene til humanitærpolitiske prosesser, inkludert bl.a. ulike konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk, både i og utenfor Norge.

Rapport 2012

Norsk humanitær bistand har bidratt til å gi mennesker i nød beskyttelse og assistanse i en rekke humanitære kriser i 2012. Norge bidro med solid finansiering av den humanitære innsatsen gjennom store bidrag til FNs humanitære organisasjoner og fond samt til Røde Kors-systemet og de frivillige humanitære organisasjonene. Norsk humanitær bistand gikk til ofre for krig og konflikt i blant annet Afghanistan, Colombia, Den demokratiske republikken Kongo, Jordan, Libanon, Myanmar, Pakistan, Palestina, Somalia, Syria, Sør-Sudan, Sudan og Tyrkia.

Norge deltok aktivt i det internasjonale arbeidet for å gjøre humanitær innsats mer effektiv og koordinert. Norge ledet giverlandsgruppen til FNs kontor for koordinering av humanitær assistanse (OCHA) fra 2011–2012. Gjennom OCHA Donor Support Group (ODSG) har Norge bidratt til å styrke OCHAs feltfokus. Norge og OCHA arrangerte også feltbesøk til Haiti for syv land utenfor ODSG for å bidra til bedre kjennskap til hvordan FNs humanitære arbeid fungerer i felt. Denne typen besøk bidrar til å styrke nye allianser og partnerskap.

Norge var også i 2012 en aktiv partner innen Minekonvensjonen. Ressurser til minerelatert arbeid på verdensbasis øker fortsatt og nye metoder gjør mineryddingsarbeidet stadig mer effektivt. Resultatet er at stadig flere områder blir ryddet og frigitt til bruk for sosial og økonomisk utvikling. 19 tidligere minerammede land har erklært seg minefrie siden Minekonvensjonen trådte i kraft. Om lag 45 land er fremdeles minerammede, hvorav flere antas å bli minefrie i løpet

av de neste par årene. Antall mineofre er fremdeles alt for høyt, men tendensen er likevel at det blir færre ofre.

Konvensjonen om klaseammunisjon ble ytterligere styrket i 2012. Norge var vertskap og president for det tredje statspartsmøtet i september 2012. Nær 120 stater deltok på møtet i Oslo sammen med en rekke internasjonale og humanitære organisasjoner. 10 nye land ble statspart til konvensjonen i løpet av 2012. Konvensjonen har effektivt stigmatisert bruk av klaseammunisjon. Kun fire bekreftede eller trolige tilfeller av bruk av klasevåpen siden avtalen ble forhandlet i 2008 bekrefter at normen virker. I 2012 var det kun myndighetene i Syria som brukte klasevåpen, noe som ble bredt fordømt av det internasjonale samfunn.

Siden Oslokonferansen om væpnet vold i 2010 og etableringen av Oslo-forpliktelsene om væpnet vold, har Norge arbeidet for å forebygge og redusere væpnet vold gjennom støtte til dokumentasjon, talsmannsarbeid og tiltak i områder som er hardt rammet. I 2012 støttet Norge arbeidet for at flere stater skal få kapasitet til å utarbeide egne rapporter gjennom generell veiledning om hva rapporter bør inneholde og rådgivning til interesserte stater. Innsatsen i 2012 har utviklet overvåkingsarbeidet og datagrunnlaget om væpnet vold blant annet i Liberia, Sierra Leone og Burundi. Dokumentasjon av ofre er også et viktig ledd i arbeidet for å forebygge og redusere væpnet vold. I 2012 støttet Norge organisasjoner som deltar i Every Casualty Campaign i arbeidet for å sikre at ofre for væpnet vold er raskt registrert, riktig identifisert og offentlig erkjent.

Den ukontrollerte spredningen av konvensjonelle våpen har fått økt oppmerksomhet internasjonalt. Norge var i 2012 aktiv under det forberedende møtet i New York i februar knyttet til forhandlingene om en avtale om handel med konvensjonelle våpen (Arms Trade Treaty/ATT) og under forhandlingskonferansen om denne i FN, New York i juli 2012. Norge bidro til at de humanitære aspektene ved ukontrollert spredning av våpen ble satt på dagsorden.

Som et ledd i arbeidet for å styrke beskyttelsen av sivile i konflikt, arrangerte Norge og Uganda i fellesskap en regional konferanse i Afrika i april 2012 om internasjonal humanitærrett og beskyttelse av sivile. Konferansen samlet representanter for myndigheter, militære, FN, Røde Kors, andre internasjonale organisasjoner og sivilsamfunnet for å belyse nærmere hva som gjør sivile særlig utsatt i dagens konfliktbilde, og hvordan vi kan øke respekten for den internasjonale

humanitærretten. Norge og Uganda forpliktet seg til videre innsats og samarbeid for å styrke beskyttelsen av sivile.

Norge startet i 2012 samarbeidet med det internasjonale Røde Kors (ICRC) og Norges Røde Kors om initiativet «helsearbeid i fare». Dette initiativet vil skape større bevissthet om problemene knyttet til angrep på helsepersonell og helseinstallasjoner i væpnet konflikt og andre nødsituasjoner. Norges Røde Kors har engasjert seg aktivt i dette initiativet og var i desember 2012 vertskap for en workshop om de nasjonale Røde Kors- og Røde Halvmåneforeningenes rolle og ansvar for å levere helsetjenester i situasjoner med væpnet vold og konflikt.

Det er viktig at kjønnsdimensjonen blir vektlagt i arbeidet i felt. Humanitære aktører forventes å integrere kjønnsperspektiv både i sårbarhets- og behovsvurderinger og respons, for at innsatsen skal være mest mulig effektiv samt unngå diskriminering. Norge har støttet den internasjonale beredskapsstyrken for å fremme kjønnsperspektivet i humanitære operasjoner (Gencap). Denne beredskapsstyrken tilbyr eksperter på likestilling og på integrering av kjønnsperspektiv til FNs humanitære operasjoner. Støtte til tiltak for å bekjempe seksualisert vold i konflikt var høyt prioritert også i 2012. Norge støttet UN Action Against Sexual Violence in Conflict, som arbeider med å styrke og koordinere hele FN-systemets innsats mot seksualisert vold i konflikt.

Flyktninger og internt fordrevne var en viktig målgruppe for humanitær hjelp i 2012. Særlig konfliktene i Mali og Syria drev mennesker på flukt, både internt og til nabolandene. Krisen i Syria vokste gjennom året til å overskygge de øvrige krisene, både i kraft av antall rammede personer, men også pga omfattende brutalitet.

De nye krisene kom på toppen av en rekke fastlåste flyktningsituasjoner som fortsatt legger beslag på store ressurser. De største langvarige flyktnings situasjonene finnes i nabolandene til Afghanistan, på Afrikas Horn, i Sudan, Sør-Sudan, Den demokratiske republikken Kongo og i Colombia. Varige løsninger på langvarige flyktnings situasjoner krever gjerne løsninger på politisk nivå. Utviklingsorganisasjonene, slik som UNDP, FAO og Verdensbanken, har også en viktig rolle å spille. I 2012 videreførte Norge samarbeidet med UNDP og Verdensbanken om dette temaet og gikk inn med treårig støtte til UNDP til Transitional Solutions Initiative for eritreiske flyktninger i Øst-Sudan. Målet med prosjektet som drives i tospann av UNHCR og UNDP er å

integrere flyktningene i lokalsamfunnet i Øst-Sudan, der de allerede bor.

Norge legger stor vekt på å styrke rettsvernet for internt fordrevne, en gruppe som ikke omfattes av Flyktningkonvensjonen. 28,8 millioner mennesker var internt fordrevne i på grunn av konflikter, vold eller MR-brudd ved utgangen av 2012, en økning på 2,4 millioner i forhold til året før. Økningen skyldtes primært konfliktene i Syria og DR Kongo. Den største andelen internt fordrevne var i Afrika. Desto mer positivt var det at Den Afrikaniske Unions (AU) konvensjon om beskyttelse og assistanse til internt fordrevne personer i Afrika trådte i kraft i 2012. Den gir et sterkere rettsvern til internt fordrevne enn noe annet internasjonalt eller regionalt avtaleverk. Norge har støttet arbeidet med Kampala-konvensjonen finansielt og politisk.

For mer utfyllende informasjon vises det til Utenriksdepartementets årlige rapport om den humanitære innsatsen finansielt over kap 163, post 70, kap. 163, post 71 og kap. 170, post 74 for 2012.

Det vises også til profilark for OCHA, CERF og UNHCR på www.regjeringen.no. Profilarkene gir en oversikt og en vurdering av ulike multilaterale organisasjoner og globale fond.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 2 394,6 mill. kroner.

Post 72 Menneskerettigheter, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Innsats for menneskerettighetene er et viktig satsingsområde for regjeringen og opptar en stadig større plass i internasjonal politikk. En tydelig, langsiktig og strategisk norsk politikk på området er avgjørende for at vi skal kunne bidra til å styrke respekten for menneskerettighetene og virkelig gjøre dem i hverdagen for enkeltmennesket.

Respekten for menneskerettighetene og gjennomføringen av internasjonale anerkjente normer er svak i mange deler av verden. Den største utfordringen forblir kløften mellom forpliktelse statene har påtatt seg og manglende gjennomføring i praksis. Medlemskapet i FNs menneskerettighetsråd (2009-2012) ga verdifull innsikt og erfaring som Norge bygger videre på som aktiv observatør i Rådet og i sin innsats for menneskerettighetene for øvrig.

Konsentrasjon om utvalgte områder øker norsk gjennomslagskraft. Arbeid for å beskytte menneskerettighetsforkjempere står sentralt. Ytringsfrihet, styrking av rettsstaten og demokrati, urfolks rettigheter, arbeid mot all diskrimi-

nering og arbeid mot straffrihet, tortur og dødsstraff er også blant de prioriterte områdene.

Menneskerettighetsforkjemperes innsats er viktigere enn noen gang. I mange land arbeider de under ekstreme forhold, men trosser trusler og forfølgelse. De bekjemper diskriminering og arbeider for institusjonell endring og mer rettighetsbaserte samfunn. Norsk innsats retter seg mot å øke sikkerheten til menneskerettighetsforvarerne og vi støtter en rekke organisasjoner som arbeider innen dette feltet. Norge er også en pådriver i FN i arbeidet for menneskerettighetsforkjemperne. Under norsk forhandlingsledelse vedtok FNs Menneskerettighetsråd våren 2013 en sterk og substansiell resolusjon om temaet.

Ytringsfriheten er truet i en rekke land, ikke minst i konfliktområder og i svake demokratier. Uavhengige medier er viktige for å avdekke undertrykking og overgrep og fremme demokratisk deltakelse. Ekstremisme og hatefulle ytringer er et økende problem som må konfronteres uten å gå på akkord med ytringsfrihet og forsamlingsfrihet. Norge arrangerte 14.-15. mai 2013 en internasjonal konferanse i Oslo om tiltak mot høyreekstremisme og hatefulle ytringer. Norge støtter norske og internasjonale organisasjoner og deres lokale partnere som arbeider for å styrke ytringsfriheten og støtte uavhengige medier

I en rekke land utsettes lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LHBT) for kriminalisering og diskriminering, trakassering og voldelige overgrep. Norge er en pådriver både i FN og bilateralt for seksuelle minoriteters rettigheter. Arbeidet inkluderer støtte til lokale organisasjoner, blant annet gjennom paraplyorganisasjoner for å minske risiko og sårbarhet, for lokale krefter. En stor konferanse om LHBT med deltagere fra alle regioner ble avholdt i Oslo i april 2013, med formål å bidra til en styrket innsats på dette feltet i FN.

Minoriteter er spesielt utsatt i perioder med samfunnsmessige omveltninger, økonomiske problemer, svekkelse av statsmakten og økt sosial uro. Gjennom et minoritetsprosjekt i Utenriksdepartementet har Norge derfor satt økt fokus på minoriteters situasjon både på landnivå og i multilaterale fora, med spesiell vekt på religions- og livssynsminoriteter. Sikring av minoritetenes rettigheter gjennom lovgivning vil være et viktig element i arbeidet.

Norge arbeider aktivt mot dødsstraff både multilateralt, regionalt og bilateralt. Den globale trenden går i retning av avskaffelse av dødsstraff, selv om 2012 var et noe skuffende år i forhold til den positive utviklingen vi har sett de siste 10–20 årene. Norge var en sentral støttespiller for den

femte verdenskongressen mot dødsstraff i Madrid i 2013 og innehar ledervervet i støttegruppen til Den internasjonale kommisjonen mot dødsstraff (ICDP) som avholdt sitt møte i Oslo i april 2013. Det gis støtte til strategisk viktige samarbeidspartnere, inkludert internasjonale og lokale organisasjoner.

Norge har også gjennom flere år vært bidragsyter til det internasjonale arbeidet mot tortur, både på forebyggingssiden og i forhold til rehabilitering og traumebehandling. De siste års tilbakeslag på dette feltet øker behovet for å styrke innsatsen. Videre har Norge de senere år styrket sin innsats mot straffrihet og for å øke staters evne til å håndtere folkemord og andre former for grove og systematiske overgrep. Arbeidet skal bidra til å styrke rettsstatsinstitusjoner, sikre anerkjennelse for ofrenes erfaringer og legge grunnlag for økt ansvarlighet fra myndighetenes side.

Norge har en pådriverrolle i FN på området menneskerettigheter og næringsliv og da spesielt oppfølgingen av FNs veiledende prinsipper om næringsliv og menneskerettigheter. Vi støtter internasjonale tiltak på dette fagfeltet og nasjonalt arbeider norske myndigheter med en handlingsplan for oppfølging av prinsippene i forhold til norsk næringsliv.

Norge gjennomfører konsultasjoner og dialoger om menneskerettigheter med en rekke land, herunder Indonesia og Vietnam. De sistnevnte har gått over flere år og innebærer årlige møter, samarbeid mellom norske eksperter, myndighetspersoner og representanter for sivil samfunn og deres motparter i dialoglandene.

Norge er en av de største frivillige giverne til FNs Høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) og er en pådriver for å sikre Høykommissæren sin uavhengighet og tilgang på ressurser. I en tid der fokuset på landsituasjoner i stadig økende grad er gjenstand for politisering, er Høykommissærens innsats i utsatte land av stadig større betydning. Høykommissærens rolle som pådriver og talsperson for menneskerettighetene, som sekretariat for MR-rådet, konvensjonsorganene og Spesialrapportørene anses også som svært viktig for å sikre at menneskerettighetene gjennomføres på lokalt og nasjonalt plan. Norge arbeider også for å integrere menneskerettighetene i øvrige deler av FNs arbeid

Meld. St. 25 (2012–2013) *Dele for å skape – Demokrati, rettferdig fordeling og vekst i utviklingspolitikken* vektlegger rettighetsbasering i norsk utviklingspolitikk. Ikke-diskrimineringsprinsippet står sentralt. Arbeid for funksjonshemmedes rettigheter vil prioriteres særlig innen områder

som kvinnesatsingen, utdanningsbistanden, helse og humanitær bistand. Som ledd i arbeidet med økt fokus på menneskerettighetene i utviklingspolitikken vil Utenriksdepartementet med støtte fra Norad utarbeide en veileder for rettighetsbasert utviklingsbistand.

Arbeidet for menneskerettigheter er nært knyttet til tiltak for å fremme demokratisk styresett. Fravær av demokrati underminerer godt styresett og menneskerettigheter. I den norske innsatsen for demokratibygging og demokratifremme er International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) en sentral samarbeidspartner. Norge bidrar både med kjernebidrag og støtte til tiltak på felter som valgreform, grunnlovsreform og politisk deltakelse. Dette inkluderer sivil samfunn og politiske partier, samt kvinners medvirkning i beslutningsprosesser.

Den økonomiske krisen understreker betydningen av sysselsetting, anstendig arbeid, sosial dialog og respekt for arbeidstakerrettigheter. Norge støtter ILOs arbeid i Midtøsten og Nord-Afrika med fokus på ungdomsledighet, arbeidstakerrettigheter likestilling og styrking av arbeidslivets parter for å bygge sosial dialog og treparts-samarbeid. Det er også gitt støtte til ILOs satsing på grønne jobber, og til innsatsen for LHBT-personers situasjon i arbeidslivet. Ulike tiltak knyttet til næringslivets forhold til menneskerettighetene støttes også under posten.

I tillegg til å støtte organisasjoner, prosjekter og tiltak som fremmer Norges satsningsområder, brukes midlene under posten bl.a. til ulike konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk i regi av Utenriksdepartementet, både i og utenfor Norge.

Støtte til tiltak for menneskerettighetene gis ofte til mindre, lokale aktører som arbeider i land og regioner med svake eller manglende institusjoner. Det legges et stort arbeid ned i å finne solide og stabile tilskuddsmottakere. Samtidig arbeider aktørene ofte i konfliktsituasjoner og land preget av straffrihet – under sterkt press og uten beskyttelse fra lokale eller sentrale myndigheter. Derfor står vi overfor mange risikofaktorer.

Mål

Mål for den norske innsatsen er å bidra til å fremme og beskytte menneskerettighetene, til å øke kunnskap om og sikre respekt for disse, både gjennom fortsatt utvikling av det internasjonale normverket og styrket gjennomføring.

Målgruppe er mennesker, organisasjoner, institusjoner, organer eller andre som arbeider for

å spre kunnskap om og styrke menneskerettighetene og virkeliggjøre dem for individene.

Satsingsområder 2014

- Videreføre innsatsen for menneskerettighetsforkjempere
- Bidra til demokrati- og rettsstatsfremmende tiltak.
- Arbeide for ytringsfrihet, forsamlingsfrihet og uavhengige medier.
- Arbeide mot hatefulle ytringer og høyreekstremisme.
- Arbeide mot diskriminering på bakgrunn av etnisitet, kjønn, funksjonshemming, seksuell orientering og kjønnsidentitet, samt religion og livssyn.
- Støtte arbeid for urfolks rettigheter, inkludert forberedelsesprosessen frem mot FNs verdenskonferanse om urfolk i 2014.
- Videreføre støtten til FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR)
- Videreføre innsatsen for barn og unges rettigheter.
- Følge opp konklusjonene fra Verdenskongressen mot dødsstraff i Madrid. Fortsette ledervervet i Støttegruppen til Den internasjonale kommisjonen mot dødsstraff (ICDP). Opprettholde støtte til sentrale samarbeidspartnere på området.
- Støtte tiltak mot tortur og til innsats for overgangsrettferdighet, og mot straffrihet
- Videreføre konsultasjoner og menneskerettighetsdialoger, herunder støtte til samarbeidsprosjekter mellom organisasjoner/institusjoner i Norge og i Vietnam og Indonesia.
- Støtte tiltak som bygger opp om et anstendig arbeidsliv og næringslivets respekt for menneskerettighetene og ILOs kjernekonvensjoner.

Rapport 2012

Arbeidet for å styrke respekten for menneskerettighetene er langsiktig. Ansvaret for at menneskerettighetene blir respektert ligger hos hvert enkelt land og Norge har også i 2012 søkt å bidra til dette ved multilateralt arbeid, samarbeid og konsultasjoner med andre land, støtte til FN og andre internasjonale aktører, og nasjonale og lokale tiltak i utviklingsland.

Rapporter fra FN og internasjonale organisasjoner viste at menneskerettighetsforkjempere blir forfulgt og presset i stadig økende grad. Norges arbeid med beskyttelse av menneskerettig-

hetsforkjempere og tilskudd til en rekke internasjonale og lokale organisasjoner ga dem et bedre grunnlag for sitt arbeid og bidro bl.a. til sikkerhetstrening, kompetanseheving og kapasitetsbygging. I juni 2012 ble det gjennomført en stor internasjonal konferanse i Oslo om temaet.

Ytringsfrihetsinitiativet ble videreført og en rekke sentrale organisasjoner mottok tilskudd til sitt arbeid, blant annet til arbeid mot sensur, for reformer av medielover og tiltak for å styrke beskyttelsen av journalisters arbeid i konfliktområder.

Det ble igangsatt et eget minoritetsprosjekt. Prosjektet har som målsetning både å sette situasjonen for tros- og livssynsminoriteter høyt på den internasjonale agendaen og identifisere konkrete tiltak på landnivå som vil bedre situasjonen for disse minoritetene. Prosjektet hadde i 2012 et nært samarbeid med norske og internasjonale sivilt samfunnsorganisasjoner. Arbeidet med en veileder for utenriksstasjonenes engasjement på området ble igangsatt. Situasjonen for tros- og livssynsminoriteter er tatt opp av Norge ved flere anledninger i FN.

Norge fortsatte samarbeidet med FNs Høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) og økte andelen av ikke øremerkede midler til organisasjonen, for å bidra til større fleksibilitet og forutsigbarhet. Norge er en pådriver i arbeidet for å sikre Høykommissærens uavhengighet og ressurstilgang. Norge ga også støtte til arbeid for å styrke og integrere hensynet til menneskerettighetene i FNs øvrige arbeid.

Ved utgangen av året avsluttet Norge sitt medlemskap i FNs menneskerettighetsråd. Som medlem i Rådet har Norge arbeidet aktivt for å fremme norske posisjoner og prioriteringer på menneskerettighetsområdet. Erfaringene fra Norges medlemskap i Rådet (2009–12) er oppsummert i et eget kapittel i Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger*.

Norge fortsatte sin pådriverrolle i arbeidet for beskyttelse av seksuelle minoriteter og oppfølging av resolusjon fra 2011 om menneskerettigheter, seksuell orientering og kjønnsidentitet. Norge videreutviklet et samarbeid med bl.a. Sør-Afrika og Brasil om en ny internasjonal prosess med drøftelse av utfordringene i alle regioner. Hensikten er å oppnå en bedre og mer systematisk oppfølging av menneskerettighetsbrudd på grunnlag av seksuell orientering og kjønnsidentitet.

Næringslivet spiller en sentral rolle opp mot menneskerettighetene. Norge spilte en sentral i arbeidet med næringsliv og menneskerettigheter i FN og samarbeidet også med flere interna-

sjonale organisasjoner om operasjonalisering av *UN Guiding Principles on Business and Human Rights*.

Norge ble valgt som president for støttegruppen til Den internasjonale kommisjonen mot dødsstraff (ICDP). Ifølge FN har nå over 150 land avskaffet dødsstraff enten ved lov eller i praksis. Et stadig minkende antall land gjennomfører dødsstraff. I 2012 trappet Norge ytterligere opp innsatsen mot dødsstraff og ble en hovedstøttespiller i planleggingen av den femte verdenskongressen mot dødsstraff som fant sted i Madrid i juni 2013.

Videre ble tiltak for å fremme demokrati og rettsstatsprinsipper prioritert, inkludert med støtte til sekondering av norske eksperter til valgobservasjoner og menneskerettighetsoppdrag gjennom Norsk Ressursbank for demokratibyging og menneskerettigheter (NORDEM) og støtte til IDEA.

Arbeidet med menneskerettighetsdialogene ble videreført og dialogmøter med Vietnam og Indonesia ble gjennomført i Hanoi og Jakarta.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 348,3 mill. kroner.

Kap. 164 Fred, forsoning og demokrati

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Fred, forsoning og demokratiltak, <i>kan overføres</i>	646 589	648 200	655 900
71	ODA-godkjente land på Balkan, <i>kan overføres</i>	499 666	395 000	375 000
72	Utvikling og nedrustning, <i>kan overføres</i>	152 081	175 000	188 000
73	Andre ODA-godkjente OSSE-land, <i>kan overføres</i>	321 317	340 000	335 500
	Sum kap. 0164	1 619 653	1 558 200	1 554 400

Norsk utenrikspolitikk skal bidra til internasjonal fred og sikkerhet.

Væpnede konflikter er i dag med få unntak interne. Samtidig har de ofte sterke regionale trekk. Konflikter i én stat kan svekke stabiliteten i en hel region. Internasjonal terrorisme, organisert kriminalitet og spredning av masseødeleggelsesvåpen utgjør alvorlige sikkerhetstrusler globalt. Ukontrollert spredning av håndvåpen bidrar til å forlenge konflikter og undergrave fredsbestrebelse. Det er derfor viktig å støtte tiltak som kan forebygge eller bidra til å løse konflikter, samtidig som man søker å redusere globale sikkerhetstrusler. I forlengelsen av dette er det viktig å styrke demokratiske institusjoner, politiske og økonomiske reformer og respekt for menneskerettighetene.

FN er den viktigste internasjonale organisasjonen i arbeidet for å skape en fredeligere verden. Konflikters regionale trekk gjør at også andre organisasjoner, som Den Europeiske Union (EU), Den afrikanske union (AU), Europarådet, Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), samt NATO spiller en vik-

tig rolle i freds-, forsonings- og demokratiarbeidet. Norge samarbeider tett med internasjonale organisasjoner i felles bestrebelse for å løse konfliktsituasjoner.

I en rekke konflikter er imidlertid ikke FN eller andre internasjonale organisasjoner i stand til å mobilisere tilstrekkelige ressurser, eller deres involvering er ikke ønsket. Det er derfor viktig at enkeltland bidrar. Norge har en selvstendig rolle i noen prosesser, og støtter andre aktørers virksomhet i andre.

Post 70 Fred, forsoning og demokratiltak, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Siden tidlig på nittitallet har Norge vært engasjert i en rekke fred- og forsoningsprosesser, som tilrettelegger og som støttespiller for FN og andre aktører. Norge har i dag fått en sentral rolle internasjonalt i dette arbeidet. Regjeringen viderefører dette arbeidet, samtidig som det legges vekt på å samle og systematisere erfaringer fra fredsproses-

ser. Dette gjøres blant annet gjennom bruk av forskningsmidler under dette kapitlet.

Nesten alle pågående voldelige konflikter er interne, ført mellom opprørsgrupper og myndigheter. De fleste oppstår i fattige land med store inntektsforskjeller. Konflikter bunner oftest i terrorisme og ekstremisme, korrupsjon og vanstyre, regional innblanding i nasjonale konflikter og sist men ikke minst kamp om naturressurser.

Alle stater har rett til å forsvare seg mot væpnede grupper. Samtidig mener Regjeringen det er viktig å arbeide for at land i konflikt ikke snur ryggen til politiske og fredelige løsninger. Dialog med væpnede grupper kan ofte være mer effektivt enn isolasjon. Etter ønske fra partene i en konflikt kan Norge legge til rette for samtaler om mulige fredsløsninger og om hvordan krigens lidelser kan reduseres og folkeretten respekteres. Vi kan bistå med råd og ekspertise, eller støtte opp om en politisk prosess gjennom konkrete prosjekter som bygger kapasitet og eierskap hos lokalbefolkningen. Somalia og Myanmar er eksempler på land der Norge har støttet tillitsbyggende tiltak i en tidlig fase, før andre aktører har vært rede til å gå inn.

Norge opptrer sjelden alene. I noen tilfeller, som i Colombia og Filippinene, har vi en offisiell rolle som tilrettelegger. Hovedregelen er imidlertid at vi samarbeider med andre, det være seg FN, ikke-statlige aktører eller enkeltstater. Flere land har de siste årene inntatt en mer aktiv rolle på fred- og forsoningsfeltet, og vi har en tett dialog med land som Brasil, Tyrkia og Sør-Afrika om internasjonal konfliktløsning.

Regjeringen anser det som viktig å ha en bred innfallsvinkel til konfliktløsning. Aktiv deltakelse fra det sivile samfunn er nødvendig for å forebygge og løse konflikter. Det er særlig viktig å engasjere kvinner og unge. Norge støtter det internasjonale arbeidet for kvinner, fred og sikkerhet gjennom lokale, regionale og internasjonale aktører som arbeider med dette formål. Også i 2014 vil det bli rettet spesiell oppmerksomhet mot situasjonen i Midtøsten og Nord-Afrika. Norge støtter en rekke initiativer for å bidra til at bredere lag av befolkningen engasjerer seg i fredsløsninger, og slik skaper et press nedenfra.

Fred- og forsoningsarbeid krever langsiktighet. Dette er en utfordring når vi skal måle resultater av innsatsen. Forskning viser at antall konflikter i verden er sterkt redusert fra det høye nivået rett etter den kalde krigens slutt og fram til i dag. Dette gjelder særlig de mest alvorlige konfliktene. Derfor har antallet drepte i kriger og konflikter gått kraftig ned over tid. En forklaring på

dette er det sterke engasjement fra internasjonale samfunn på fred og forsoningsområdet. Det norske arbeidet er en del av dette. Det er imidlertid partene i en konflikt som skaper fred, ikke Norge eller andre tilretteleggere. Resultater må derfor ses i forhold til små og store bidrag underveis i prosessen. Fred- og forsoningstiltak forbindes med grunnleggende risiko. Samtidig arbeides det for å redusere risikoen gjennom oppfølging og kontroll. Utbetalingene kanaliseres gjennom FN-systemet, norske og internasjonale organisasjoner og institusjoner, samt til internasjonale overvåkmekanismer. Tilskuddene gis som engangsbidrag, i hovedsak som støtte til konkrete programmer og prosjekter. Om lag en tredjedel av midlene er delegert til utenriksstasjonene. Disse kanaliseres i hovedsak til sivilt samfunn og lokal nettverksbygging.

Mål

- Hindre, dempe og løse væpnet konflikt, for å redde liv og lindre nød.
- Støtte fredelig samfunnsutvikling og styrke global sikkerhet.

Satsningsområder i 2014

- Bringe parter sammen og bevege dem mot politiske avtaler. Norge er per i dag engasjert som offisiell tilrettelegger i Filippinene og Colombia.
- Støtte kapasitetsbygging og tillitsskapende tiltak i land i transisjon (Somalia, Myanmar, Egypt)
- Videreutvikle spisskompetanse på forsoningsdebatten og spørsmål knyttet til overgangsrettferdighet.
- Følge opp Sikkerhetsrådsresolusjonene 1325, 1820, 1888, 1889 og 1960 om kvinner, fred og sikkerhet med vekt på på Afghanistan, Midtøsten og Nord-Afrika, samt Colombia og Myanmar.
- Samle og systematisere erfaringer fra fredsprosesser og kunnskap om trender i internasjonal konfliktløsning. Støtte til institusjonssamarbeid mellom norske forskningsinstitusjoner og institusjoner i Tyrkia, Brasil, Sør Afrika.
- Støtte FNs kapasitet innen forebygging og megling, i tråd med Meld. St. 33 (2012–2013) *Norge og FN* blant annet gjennom støtte til enheten for megling i Department of Political Affairs og beredskapsgruppen av eksperter i fredsmevling.

Rapport 2012

Bidrag i fredsprosesser og støtte til sivilt samfunn

I *Colombia* ble formelle forhandlinger mellom myndighetene og Revolutionary Armed Forces of Colombia—People's Army, FARC-EP, innledet høsten 2012 i Oslo. Som tilrettelegger har Norge deltatt ved forhandlingene, bidratt til å skape trygge rammer og gitt innspill på prosessuelle og substansielle spørsmål på forespørsel fra partene. Fire områder ble identifisert som førende for det norske engasjementet for fred og forsoning i Colombia – områder der Norge har særlig kompetanse og antas å kunne spille en rolle: oppfølging av Sikkerhetsrådsresolusjonene som omhandler kvinner, fred og sikkerhet, barn i væpnet konflikt, bekjempelse av miner og overgangsrettferdighet. Freds- og forsoningsmidler kanaliseres til norske, colombianske og internasjonale frivillige organisasjoner med aktiviteter som støtter opp om en fredelig løsning på konflikten og som arbeider for konfliktens ofre og deres rettigheter.

I *Afghanistan* ga Norge støtte til lokale og nasjonale strukturer som jobber for en fredsprosess mellom den afghanske regjeringen og opprørsgruppen Taliban. En fredsavtale bygges ikke bare fra toppen og ned, men må også forberedes på grunnplanet. Norge ga støtte til å styrke kvinners kapasitet for å tale sin sak i en fremtidig afghansk fredsprosess. Gjennom kursing og kompetansebygging, har de blitt satt i bedre stand til å ivareta sine rettigheter og interesser. Etter anmodning fra afghanske myndigheter fortsatte Norge å tilrettelegge for uformelle dialogmøter mellom sentrale land i regionen om samarbeid og stabilitet i Afghanistan samt fremme av Istanbulprosessen

I *Filippinene* lyktes Norge som tilrettelegger i fredsprosessen mellom regjeringen og kommunistbevegelsen ved National Democratic Front of the Philippines (NDFP) i 2011 i å få partene tilbake til forhandlingsbordet, for første gang siden 2004. En ambisiøs tidsplan for oppnåelse av endelig fred på Filippinene ble meislet ut. Utestående spørsmål i randen av forhandlingene har vanskeliggjort arbeidet i 2012, men et aktivt norsk skytteldiplomati pågår og alternative forhandlingskanaler er etablert. Et felles sekretariat i Manila, finansiert av Norge, er etablert for å følge opp en allerede inngått avtale om respekt for menneskerettigheter og internasjonal rett. Sekretariatet sprer kunnskap og informasjon og dokumenterer brudd på avtalen. Norge deltar stadig med to observatører i overvåkningsmekanismen for våpenhvilen mellom den filippinske regjeringen

og Moro Islamic Liberation Front (MILF) på Mindanao.

I *Myanmar* etablerte Norge, etter forespørsel fra myndighetene, en midlertidig mekanisme for støtte til våpenhvileområdene. Konsultasjoner ble gjennomført med lokale myndigheter, etniske grupper, kvinneorganisasjoner og sivilt samfunn. Det ble opprettet liaison-kontorer og igangsatt pilotprosjekter, for å legge til rette for en politisk prosess mellom partene i konflikten. En internasjonal støttegruppe for fredsprosessen ble etablert under norsk ledelse. Som ledd i støtten til demokratiseringsprosessen, støttet Norge Democratic Voice of Burma i deres overgang fra å være eksilmediestasjon til å flytte tilbake til Myanmar og deres dialog med myndighetene om utvikling av en fri mediesektor. Flere representanter for parlament og regjering, inkludert Aung San Suu Kyi, besøkte Norge. Utvekslingen begge veier ga konkrete innspill til reform- og fredsprosessen i landet.

I *Sri Lanka* støttet Norge opplæring av kvinnelige ledere i politisk deltakelse, skapte økt kunnskap i befolkningen om Sri Lankas handlingsplan for forsoning (LLRC) og støttet gjenintegrering av 400 tidligere Liberation Tigers of Tamil Eelam, LTTE, kadre gjennom International Organization for Migration (IOM).

I *Midtøsten* og *Nord-Afrika* har et mangeårig nettverksarbeid inn mot politiske og sivile aktører, inkludert moderate islamistiske grupper, gitt Norge et unikt inntak overfor nye makthavere i flere land i regionen. Dette er nå gått over i en ny fase der ambassadene i stor grad driver dette arbeidet videre. Støtte fra freds- og forsoningsmidler har også bidratt til at religiøse grupper, ungdom og kvinner har kunnet engasjere seg i den politiske prosessen. Norsk støtte har blant annet gått til dialoginitiativ som er viktige bidrag for å redusere politiske, religiøse og sekteriske spenninger i de enkelte land. I Libanon støtter Norge regjeringens libanesisk-palestinske dialogkomité via UNDP i den hensikt å bedre palestinske flyktningers levekår og rettigheter.

I *Somalia* var Norge en sterk støttespiller for gjennomføring av presidents- og parlamentsvalg. Norge påbegynte arbeidet med opprettelsen av en finansieringsmekanisme for kanalisering av bistand til den nye somaliske regjeringen i en overgangsfase frem til permanente mekanismer for offentlig finansforvaltning er på plass. Det ble også gitt støtte til igangsetting av småskala utviklingstiltak i Mogadishu samt forsoningsarbeid på grasrotnivå, med vekt på å inkludere kvinner. Norge støttet blant annet oppføring av de før-

ste gatelysene i Mogadishu, noe som har bidratt til større sikkerhet og trygghet for sivilbefolkningen. Samarbeidet med Tyrkia om Somalia ble videreført og styrket.

I *Den demokratiske republikken Kongo, DRK*, videreførte Norge innsatsen i øst gjennom norske frivillige organisasjoner og deres arbeid med demobilisering, reintegrering av barnesoldater og retur til Rwanda av hutumilits og sivile flyktninger etter folkemordet i 1994. I *Kenya* har støtten til nasjonale konfliktløsningsmekanismer og Kofi Annan-sekretariatet bidratt til fredsbygging og demping av potensielle konflikter knyttet til valget. I *Sudan og i Sør-Sudan* var norsk støtte avgjørende for at AU kunne gjennomføre et viktig forhandlingsarbeid som førte til at partene signerte en avtale om fred og normalisering i september 2012. Støtte til implementering av fredsavtalen og oppbygging av et godt forhold mellom landene ble fortsatt prioritert, i tillegg til tiltak for å fremme intern stabilitet og forsoning.

Styrking av FNs innsats på fred og forsoningsområdet

Støtte er gitt bl.a. til FNs utviklingsprogram, UNDP, sitt tematiske fond for krisehåndtering, og gjenoppbygging, Fredsbyggingsfondet, UN Women og Mediation Support Unit (MSU).

MSU er etablert og blitt operativ med norsk støtte. Beredskapsgruppen som helhet har vært involvert i over 50 prosesser og initiativ over hele verden og blitt brukt av FNs spesialutsendinger, politiske og fredsbevarende operasjoner, FNs stedlige representanter og regionale organisasjoner. Bare i 2012 var beredskapsstyrken involvert i over 30 meklings- og dialogprosesser i 29 land. For omtale av UNDP og Fredsbyggingsfondet vises til kap. 170, post 70 FNs utviklingsprogram (UNDP) og post 76 Tilleggsmidler via FN-systemet mv.

Støtte til forskning og utredning på freds og forsoningsområdet

Støtte er gitt til forskning, utredning og seminarvirksomhet med operativ relevans for det norske fredsengasjementet. Hovedmålet er mer langsiktig kunnskapsproduksjon, og å stimulere til økt kunnskap og forståelse av konfliktløsning og vilkår for freds- og forsoningsprosesser i det norske samfunnet og internasjonalt. Rammeavtaler med ledende internasjonale forskningsinstitusjoner ga kunnskap og nettverk. Utforskning av institusjonssamarbeid med Tyrkia og Brasil åpnet for perspektiver utenfor den tradisjonelle kretsen av

europiske og amerikanske miljøer. Norsk ressurscenter for fredsbygging (Noref) var sentral i kontakten med både norske og internasjonale forskningsmiljøer.

Tiltak for å styrke kjønnsperspektivet i innsats knyttet til fred og sikkerhet

Innsatsen er rettet inn mot styrking av kvinners rolle i og deltakelse i fredsprosesser og i sikkerhetssektoren (Sikkerhetsrådsresolusjon 1325 og 1889) og bekjempelse av seksualisert vold i konflikt gjennom forebygging, beskyttelse og straffeforfølgelse (Sikkerhetsrådsresolusjon 1820 og 1888). I tillegg ble en rekke prosjekter med samme formål finansiert over de enkelte landbevilgningene.

I forbindelse med tiårsmarkeringen for sikkerhetsrådsresolusjon 1325 i 2010, ble det utarbeidet en ny strategisk plan som oppdaterer og konkretiserer Regjeringens handlingsplan for gjennomføringen av SR 1325 fra 2006. «Kvinner, fred og sikkerhet: Strategisk plan 2011–2013» skal sikre at sikkerhetsrådsresolusjonene om kvinner, fred og sikkerhet blir integrert i all utforming og gjennomføring av norsk politikk knyttet til fred og sikkerhet.

Den strategiske planen trekker frem fem hovedområder som skal gis særlig prioritet de neste årene:

- fredsprosesser og fredsforhandlinger,
- internasjonale operasjoner,
- postkonflikt og fredsbygging,
- seksualisert vold i konflikt, og
- rapportering og ansvarliggjøring.

Strategien omfatter en rekke indikatorer som vil vise om aktivitetene er blitt gjennomført.

Utenriksdepartementet, Forsvarsdepartementet, Justis- og politidepartementet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet er ansvarlige for gjennomføringen av den strategiske planen og vil offentliggjøre årlige fremdriftsrapporter. Den første rapporten ble publisert i 2011.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 655,9 mill. kroner.

Post 71 ODA-godkjente land på Balkan, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Landene i regionen fortsetter innsatsen for å bli tettere integrert i de euroatlantiske strukturene.

Det er utbredt oppfatning i landene at medlemskap i EU og tettere samarbeid med NATO vil stabilisere den politiske og økonomiske situasjonen i regionen. Avtalen mellom Serbia og Kosovo fra april 2013 legger grunnlaget for en normalisering av forbindelsene mellom de to landene. Den økonomiske krisen i Europa rammer alle landene på Balkan hardt og blant de hardest rammede er regionens to ledende økonomier, Kroatia og Serbia. Nedgang i virksomheten, kutt i investeringer samt nedskjæringer i sosiale ordninger, har skapt ny fattigdom. Det er særlig høy ledighet blant unge. Den økonomiske krisen svekker landenes evne til å gjennomføre reformer.

Kroatia ble tatt opp som EUs 28. medlemsland 1. juli 2013 og er i forhandlinger om EØS-medlemskap.

Montenegro startet medlemskapsforhandlinger i juni 2012 og de mindre kompliserte kapitlene er avsluttet. Fra EUs side fokuseres det særlig på kampen mot korrupsjon og organisert kriminalitet som er godt dokumentert. De sentrale forhandlingskapitlene på justis- og rettighetsområdet er foreløpig ikke åpnet.

Serbia fikk kandidatlandstatus i mars 2012. Avtalen med Kosovo har skapt ny dynamikk som kan bane vei for oppstart av medlemskapsforhandlinger med EU i januar 2014. Stabiliserings- og assosieringsavtalen (SAA) med Serbia ble ratifisert 1. september 2013. Det er gjort viktige fremskritt i reformprosessene, også når det gjelder rettsstats- og domstol utvikling. Utviklingen beskrives av EU som tilstrekkelig tilfredsstillende for videreføring av integrasjonsprosessen med unionen. Serbia spiller i økende grad en positiv rolle i regionen, og er et nøkkelland når det gjelder utviklingen også i de øvrige landene på Vest-Balkan. Forholdet til Kroatia og Bosnia-Hercegovina er særlig avgjørende. Serbia har et høyt industrielt potensial men rammes av lav økonomisk aktivitet. Serbia er prioritert samarbeidsland.

EU har innledet en assosieringsdialog med Makedonia for å få fremdrift i integreringsprosessen, og særlig på justisfeltet og om antikorupsjon. Åpning av medlemskapsforhandlinger er fortsatt blokkert av navnestriden med Hellas. Dette hindrer også landets inntreden til NATO. EU Kommisjonen har i flere år anbefalt åpning av medlemskapsforhandlinger. Samtidig med manglende progresjon i integrasjonsprosessen er det økte interne spenninger mellom folkegruppene. EU har meklet frem en løsning på striden som lammet samarbeidet mellom regjeringen og opposisjonspartiene i parlamentet.

Etter en relativ positiv bedømming anbefalte EU-kommisjonen kandidatstatus for Albania i 2012 under forutsetning av fortsatt fremdrift i reformarbeidet og bl.a. bedre gjennomføring av valg. Det må gjennomføres en rekke forbedringer også innen menneskerettigheter og i anti-korrupsjonsarbeidet før videre integrasjonsprosess kan finne sted. Albania søkte om EU-medlemskap i 2009. De nasjonale valgene i juni 2013 ble gjennomført på en tilfredsstillende måte.

Den internasjonale overvåkingen av Kosovos selvstendighet ble avvirket i 2012. Avtalen med Serbia har åpnet for en oppstart av arbeidet med en stabiliserings- og assosieringsavtale (SAA) med EU. Dialog om visumliberalisering med EU er påbegynt. Fem land i EU hvorav fire er medlemmer av NATO, har ikke anerkjent Kosovo. Det er økt mistillit internasjonalt og blant egen befolkning til resultatene av regjerings politikken og manglende styring av den økonomiske utviklingen. Utviklingen av en rettsstat går ikke like raskt som ønskelig. Korrupsjon og organisert kriminalitet er fortsatt en utfordring. Gjennomføringen av avtalen med Serbia vil bli avgjørende for den videre utviklingen i de nordlige serbiske områdene. Kosovo er prioritert samarbeidsland.

Mangel på enighet mellom de politiske partiene i Bosnia-Hercegovina gjør at landet i lengre tid ikke har hatt en handlekraftig regjering hverken på stats- eller føderasjonsnivå. Den politiske situasjonen er på mange måter fastlåst. Det er ikke tilstrekkelig fremgang i reformarbeidet eller i arbeidet med nødvendige grunnlovsendringer på menneskerettighetsområdet (Sejdic/Finci-dommen i den Europeiske Menneskerettighetsdomstol). Endringer i grunnlov må gjennomføres før landet kan sende en troverdig søknad om EU-medlemskap. De etniske skillelinjene preger fortsatt samfunnet. EU har styrket sin tilstedeværelse gjennom sin spesialrepresentant og mange programmer. Bosnia-Hercegovina er prioritert samarbeidsland.

Kroatia og Albania ble NATO-medlemmer i 2009. De øvrige landene i regionen ønsker medlemskap i NATO, unntatt Serbia og Kosovo. Serbia og Bosnia-Hercegovina er begge med i Partnership for Peace (PfP) samarbeidet. NATO-MAP programmet er blokkert for Bosnia-Hercegovina pga. manglende avklaring i spørsmålet om forsvarendommer.

Alle landene, med unntak av Kosovo, har visumfrihet for sine borgere til Schengen-området. Integrasjon i EU og NATO er det viktigste virkemiddelet for politiske reformer i regionen.

Mål

- Å bidra til stabilitet og en demokratisk utvikling er sentral målsetting. Euroatlantisk integrasjon er et viktig virkemiddel.

Norsk innsats er rettet inn mot å støtte denne prosessen. Utviklingen i regionen tilsier at en viss reduksjon i bistanden også i 2014. Den økonomiske krisen tilsier økt på økonomisk utvikling i den norske bistanden til alle landene.

I 2014 prioriteres følgende:

- Demokratisk styresett og institusjonsutvikling, herunder reform av sikkerhets- og justissektorene.
- Sikring av minoriteters og utsatte gruppers rettigheter, forsoningstiltak.
- Økonomisk utvikling og begrense de negative effektene av den økonomiske krisen.
- Utvikling av en bærekraftig energisektor der miljø- og klimakrav ivaretas.

Miljø- og likestillings hensyn vektlegges i alle prosjekter. Etniske minoriteter, kvinner, barn og unge er særlige målgrupper i arbeidet. Innsatsen på Vest-Balkan skal også bidra til gjennomføring av FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet, samt Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel. Regjeringen vil arbeide videre for økt konsentrasjon av porteføljen, begrenset til færre prioriterte sektorer i hvert land.

De viktigste samarbeidslandene for Norge vil være Bosnia-Hercegovina, Kosovo, Serbia. Det vil fortsatt gis noe bistand til Makedonia, Montenegro og Albania. I Meld. St. 17 (2010–11) har Regjeringen lagt frem mer detaljerte føringer for prioriterte områder innen bistanden til de enkelte land.

Rapport 2012

Godt styresett/institusjonsutvikling, herunder reform av sikkerhets- og justissektorene

Det er oppnådd konkrete resultater innen domstolutvikling, politisamarbeid og i ombudsmannsfunksjonen i Serbia. Reformen innen offentlig forvaltning og administrasjon har vært et viktig innsatsområde i samarbeidet med Serbia, Makedonia og Montenegro. Støtte til landenes EU-tilpasning har stått sentralt, og prosjektene som fikk støtte er knyttet til målsettingen om å bringe integrasjonsprosessen fremover. Norge har økt støtten til uavhengige kontrollorganer for å styrke kampen mot korrupsjon og maktmisbruk i offentlig sektor.

Norge videreførte støtten til reform av justissektor i Serbia, Montenegro og Bosnia-Hercegovina. Støtten har hatt som mål å bidra til større grad av uavhengighet og kapasitetsbygging i domstolene og domstolsadministrasjonene.

Norge har spilt en viktig rolle som samarbeidspartner og pådriver for NATO-integrasjon og for omstilling av sikkerhetssektoren. Norge har særlig fokusert på sivil kontroll og åpenhet, inklusive det sivile samfunns rolle. Et norskstøttet kystvaktprosjekt har styrket det regionale samarbeidet mellom myndighetene rundt Adriaterhavet. Bistand til utarbeidelse av nasjonale handlingsplaner og gjennomføring av sikkerhetsrådsresolusjon 1325 er gjennomført og har bidratt til å løfte 1325-agendaen i Bosnia-Hercegovina, Makedonia, Montenegro og Serbia. I Bosnia-Hercegovina er mineryddingsprogrammet i regi av Norsk Folkehjelp videreført.

Forsoning og sikring av minoriteters og utsatte gruppers rettigheter

Norsk bistand har gått til å sikre minoriteters rettigheter inkludert rom, returnerte flyktninger og tilrettelegging for økt kontakt mellom folkegrupper og myndigheter.

Det er lagt ned betydelig innsats i å forebygge vold mot kvinner og barn, sikre barn og kvinners rettigheter, samt videreført innsatsen mot menneskehandel. Tiltakene har stor tilslutning hos målgruppene. Menneskerettighetsorganisasjoner har fått støtte til sitt arbeid og kapasitetsutvikling. Demokratiutvikling er støttet gjennom fri media, fagorganisasjonsarbeid, opplæring av unge og til sivilsamfunnsutvikling.

Økonomisk utvikling og økt sysselsetning gjennom næringsutvikling, forskning, innovasjon og utdanningstiltak

Norge har vært aktiv med å støtte næringsrettede kompetansemiljøer som bistår utvikling av ny virksomhet og bedriftsetableringer. Utvikling av entreprenørskapskompetanse, innovasjon og sikre tilgang til kapital har vært sentrale virkemidler. Gjennom støtte til multilaterale programmer i Verdensbanken/IFC og Investeringsfasiliteten for Vest-Balkan (WBIF) har en rekke nærings-, industri-, energi- og infrastrukturtiltak i regionen fått nødvendig kapitaltilførsel.

Programmet for høyere utdanning og forskning (HERD) har styrket innovasjonssamarbeidet og kompetanseoverføringen mellom forsknings-, universitetsmiljøer og næringsliv på

Vest-Balkan og norske institusjoner innen IKT, landbruk, energi og maritimt.

Støtte til utvikling av nytt lovverk har gitt bl.a. Montenegro et forbedret forvaltningsregime i energisektoren på europeisk sammenliknbart nivå. Dette er også gitt støtte til energieffektivisering i regionen. Det er også gitt støtte til samarbeid om miljøforvaltning og vern av nasjonalparker.

Norge har støttet sentrale internasjonale organisasjoners arbeid som Høyrepresentantens kontor (OHR) i Bosnia-Hercegovina, Det internasjonale sivile kontor i Kosovo (ICO) og EUs justis-sendelag (EULEX) i Kosovo. Norge har også sekundært personell gjennom EULEX og OSSEs sendelag. Norge har støttet og aktivt gitt rådgivning til det regionale samarbeidsrådet (RCC).

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 375 mill. kroner.

Post 72 Utvikling og nedrustning, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Bevilgningen omfatter arbeid for utvikling og nedrustning og sikkerhetssektorreform.

Faren for bruk og spredning av både masseødeleggelsesvåpen og konvensjonelle våpen er en alvorlig global sikkerhetsutfordring. Enhver bruk av masseødeleggelsesvåpen ville få katastrofale humanitære og utviklingsmessige konsekvenser. Arbeidet for nedrustning og for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen og andre våpen er viktig for å bidra til sikkerhet, et viktig grunnlag for bærekraftig utvikling. Stabilitet og sikkerhet på et lavere rustningsnivå kan også bidra til at ressurser frigjøres til utviklingsformål. Ved å styrke utviklingslandenes selvstendige kompetanse på nedrustningsspørsmål, kan de dessuten lettere gjøre sine interesser gjeldende i internasjonal samhandling. En styrking av utviklingslandenes kompetanse og kapasitet til å etterleve ikke-spredningsforpliktelser er også en forutsetning for å motta visse varer, tjenester og teknologi.

I senere år har det humanitære perspektivet vært viktig i flere internasjonale nedrustningsprosesser, som i forbindelse med landminer og klasevåpen. Når det gjelder kjernevåpen, ble det humanitære perspektivet første gang fremholdt i NPT-sammenheng ved tilsynskonferansen i 2010 og deretter reist av den internasjonale Røde Kors/Røde Halvmånebevegelsen ved deres enstemmige resolusjon i 2011. Oslo-konferansen om

humanitære konsekvenser av kjernevåpen i mars 2013, der 128 land deltok, satte for alvor tilnærmingen på den internasjonale dagsordenen. Dette har representert en viktig fornyelse av det internasjonale arbeidet med kjernevåpen, i samspill mellom stater, sentrale FN-organisasjoner, Røde Kors/ICRC og frivillige organisasjoner.

IAEA spiller en sentral rolle for å sikre trygg kjernefysisk aktivitet i utviklingsland, både når det gjelder forsvarlig drift av kraftverk og fredelig bruk av kjerneteknologi innenfor landbruk, vannforsyning og helse. Internasjonale organisasjoner som FN, frivillige organisasjoner og forskningsnettverk over hele verden har en viktig funksjon i å skape oppmerksomhet, engasjement og kunnskap om nedrustning og ikke-spredning. IAEA har også som en av sine mest sentrale funksjoner å verifisere at all bruk av atomteknologi i ikke-kjernevåpenstater har fredelige formål. Spredningsutfordringer knyttet til visse land utgjør en fare for internasjonal fred og sikkerhet, og det er viktig å forstå den rollen kjernevåpen spiller for stabilitet og utvikling.

Bevilgningen kan også brukes til å støtte frivillige organisasjoner og ikke-kommersielle aktørers arbeid med å fremme forståelse i Norge for betydningen av fred, i samsvar med FNs målsettinger. Regjeringen er opptatt av de frivillige organisasjonenes deltakelse i fredsarbeid og verdsetter deres kompetanse og sentrale rolle når det gjelder å spre informasjon. Innsatsen til frivillige organisasjoner og andre aktører som arbeider med nedrustning, fredsbygging, konflikthåndtering osv. er derfor en viktig del av Norges innsats på dette området. For aktiviteter under opplysningsarbeid for fred som ikke er ODA-godkjente vises det til omtale under kap. 118 post 71.

Demokratisk kontroll, godt styresett og reform av sikkerhets- og justissektorene er viktig for å forebygge konflikter og legge til rette for bærekraftig fred. Dette er derfor et høyt prioritert område for regjeringen. Sikkerhetssektoren omfatter politi, domstoler og kriminalomsorgen, forsvaret, grensestyrker mv. Regjeringen prioriterer tiltak i samarbeid med FN, regionale organisasjoner, herunder AU, og aktuelle samarbeidsland. Sikkerhetssektorreform (SSR) er i økende grad del av mandatet til internasjonale fredsoperasjoner, noe som bidrar til en mer helhetlig tilnærming til fredsbyggende innsats. De norske bidragene har styrket FNs og regionale organisasjoners kapasitet på området. Det er videre et viktig mål for regjeringen å bidra med sivilt politi og andre sivile som kan gjennomføre SSR-innsats i en fredsoperasjonsramme. Norsk politi bidrar i flere

utenlandsoperasjoner, først og fremst i Afrika, men også i Midtøsten og på Haiti. Likeledes er det viktig å bidra med kapasitetsutviklende tiltak som kan styrke FNs, AUs og medlemslandenes evne til å gjennomføre SSR og å styrke deres fredsoperative evne. Kjønnsperspektivet skal integreres i aktiviteter som støttes.

Utviklingen av digitale tjenester fremmer demokratibyggning og enkeltindividets universelle rettigheter og har blitt en av drivkreftene i internasjonal økonomi, global kommunikasjon og sosial utvikling. Samtidig representerer sikkerhetsutfordringene i det digitale rom, gjerne kalt cyber, en av samtidens mest alvorlige og særegne trusler. Beskyttelse av kritisk digital infrastruktur er derfor av avgjørende betydning og er et felt som er viet stor, og økende internasjonal oppmerksomhet.

Kompetansebygging for å sikre at også utviklingsland er i stand til å sikre egen kritisk digital infrastruktur vil være av stor betydning for global cybersikkerhet. Det vil også fremme internasjonalt samarbeid. Kapasitetsbyggende tiltak som å etablere nasjonalt senter for håndtering av alvorlige dataangrep eller kompetansebygging innenfor politi- og justissektoren er områder hvor Norge vil kunne bidra. Gjennom dette vil en også styrke grunnlaget for å fremme norske synspunkter knyttet til det digitale rom, slik som viktigheten av privat eierskap og ivaretagelse av universelle rettigheter som ytrings- og organisasjonsfrihet.

Mål

- Bidra til styrking og gjennomføring av det internasjonale rammeverket knyttet til kjernevåpen, biologiske våpen, kjemiske våpen.
- Støtte eksisterende og pågående innsatser for nedrustning og ikke-spredning med vekt på humanitære og utviklingsmessige konsekvenser og bidra til at relevante aktører, herunder utviklingsland, involveres i arbeidet.
- Styrke utviklingslands egenkompetanse på nedrustningsspørsmål slik at de kan delta aktivt i internasjonale nedrustningsregimer og -initiativer.
- Fremme arbeidet for nedrustning og ikke-spredning som bidrag til utvikling og humanitær beskyttelse, ved å styrke kapasiteten til relevante deler av FN-systemet og det sivile samfunn, samt ved å støtte opp om påvirkningsarbeid for nedrustning.
- Oppfylle målene for arbeidet i IAEA. Støtte IAEAAs arbeid med å styrke kjernefysisk trygg-

het og sikkerhet i utviklingsland gjennom frivillige bidrag.

- Bidra til å fremme forståelse i Norge for betydningen av internasjonalt samarbeid for fred.
- Bidra med norsk sivilt personell, i første rekke politi, til fredsoperasjoner i Afrika og andre sårbare stater, for gjennomføring av SSR-innsats.
- Støtte reform av sikkerhetssektoren i utviklingsland der Norge har et bredere engasjement, støtte opp om sikkerhetssektormandater i fredsoperasjoner, og bidra til at FNs og AUs agenda for sikkerhetssektorreform videreutvikles og konkretiseres, herunder fremme av kvinne- og kjønnsperspektiv i samsvar med Sikkerhetsrådets resolusjon 1325.
- Styrke kapasiteten til FN-systemet, regionale organisasjoner som AU og det internasjonale samfunn til å utvikle sivil fredsbyggingskompetanse, særlig i land i Sør, for å bidra til varig fredsbygging.
- Støtte anvendt forskning med fokus på reform av sikkerhetssektoren i land i Sør og utvikling av sivile kapasiteter for SSR-innsats i fredsbevarende operasjoner.
- Støtte tiltak som bidrar til å styrke utviklingslands evne til å beskytte egen kritisk digital infrastruktur.

Rapport 2012

Bevilgningen til nedrustning og ikke-spredning i 2012 bidro til å styrke det humanitære perspektivet på kjernefysisk nedrustning. Særlig viktig i denne sammenheng var arbeidet frem mot konferansen om humanitære konsekvensene av kjernevåpen i Oslo mars 2013. Et viktig budskap var at konsekvensene av kjernefysiske detonasjoner er et globalt anliggende og at de humanitære og utviklingsmessige perspektivene må inkluderes i verdenssamfunnets videre diskusjoner om kjernevåpen og kjernefysisk nedrustning. Det norske initiativet bidro allerede i 2012 til å skape en internasjonal plattform for dette arbeidet.

Arbeidet var i tråd med Norges forpliktelser under NPT om at «enhver detonasjon av kjernevåpen vil ha katastrofale humanitære konsekvenser» (NPTs sluttdokument, 2010), og initiativet var også en del av vår støtte til, og partnerskap med den Internasjonale Røde Kors-bevegelsen og deres arbeid på dette området.

Gjennom støtte til det internasjonale sivilsamfunnets arbeid over tilskuddsordningen «Utvikling og nedrustning» bidro Norge til å skape økt oppmerksomhet og forståelse omkring de globale humanitære konsekvenser ved kjerne-

våpen. Regjeringen bidro også til økt kapasitet og kompetanse hos relevante FN-organisasjoner, til norske humanitære organisasjoner og til kapasitetsbygging i utviklingsland.

Norge videreførte støtten til UNODAs arbeid for en atomvåpenfri sone i Midt-Østen og støttet også flere andre initiativer til støtte for dette arbeidet. Støtten til frivillige organisasjoner og forskningsinstitusjoner som driver analytisk arbeid og påvirkningsarbeid innenfor kjernefysisk nedrustning, ikke-spredning og fredelig bruk av kjernefysisk teknologi ble videreført. Samarbeidet med disse organisasjonene har fremmet Norges rolle som pådriver internasjonalt for nedrustning og ikke-spredning, bl.a. gjennom styrking av tverregionale nettverk.

Bevilgningen til nedrustning og ikke-spredning ble i 2012 brukt til å støtte IAEAs arbeid med å styrke utviklingslandenes kompetanse innen kjernefysisk sikkerhet og trygghet. Norge støttet også opp om IAEAs verifikasjonsevne gjennom et bidrag til byråets laboratorier for analyse av kjernefysiske prøver. Norge bidro også med midler til oppfølging av Kjemivåpenkonvensjonens Afrika-program.

Gjennom frivillige bidrag til Prøvestansavtalen har Norge bidratt til at ti utviklingsland kunne delta på de tekniske møtene i organisasjonen, for slik å styrke avtalens universalitet, og Norge har bidratt til at deltagere fra utviklingsland har fått opplæring og trening i CTBTO-relevante tema, blant annet gjennom online kurs.

I 2012 fikk en rekke frivillige organisasjoner og ikke-kommersielle aktører støtte til å gjennomføre prosjekter for å fremme forståelsen i Norge for betydningen av internasjonal fred, nedrustning og konflikthåndtering. Støtten bidro bl.a. til gjennomføring av konferanser, seminarer og kulturelle arrangementer, samt produksjon og distribusjon av informasjonspublikasjoner. Et særlig viktig tiltak var etableringen av Fredshuset som samlingssted for en rekke fredsorganisasjoner under paraplyorganisasjonen Norges Fredsråd.

Bevilgningen til sikkerhetssektorreform er benyttet til finansiering av norsk sivilt politi til fredsoperasjoner i blant annet Afghanistan, Sør-Sudan og Liberia.

På Haiti har et norsk polititeam vært engasjert i et prosjekt innrettet mot kjønnsbasert vold.

Norge støtter FNs arbeid med å videreutvikle de sivile dimensjonene i fredsoperasjoner, gjennom utvikling av et strategisk rammeverk for FNs fredsbevarende politiinnsats og gjennom å styrke evnen til toneangivende land i Det globale sør til å bidra med sivil kompetanse i fredsoperasjoner.

Norge støtter Geneva Center for Democratic Control of Armed Forces' (DCAF) arbeid med å styrke kvinners stilling i sikkerhetssektoren og med driften av et internasjonalt rådgivningsteam innenfor sikkerhetssektorreform med særlig vekt på land i Afrika.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 188 mill. kroner.

Sammenhengen mellom utvikling og nedrustning er forankret i FN-paktens artikkel 26, understreket i FNs spesialsesjon om temaet i 1987 og stadfestet i årlige konsensusresolusjoner i FNs generalforsamling.

Norge har gjennom bevilgningen til utvikling og nedrustning i mange år vært en pådriver i arbeidet for bl.a. kjernefysisk nedrustning. Når det gjelder masseødeleggelsesvåpen, er imidlertid koblingen mellom utvikling og nedrustning ikke tydelig gjenspeilet i DAC-direktivene, noe som har vist seg å skape usikkerhet om klassifiseringen av en del prosjekter, uavhengig av mottaker og prosjektets art forøvrig. Dette begrenser i praksis hvilke tiltak som kan støttes under denne bevilgningen.

Regjeringen ønsker å bidra til en klargjøring av sammenhengen mellom nedrustning og utvikling i ODA-sammenheng gjennom å arbeide for konsensus for revisjon av DAC-direktivene på dette området. Særlig aktuelt synes det å bruke de muligheter for utvikling av regelverket som fremkommer i forbindelse med gjennomgangen av tusenårsmålene og påfølgende gjennomgang av ODA-reglene på sikkerhetsområdet. Inntil endelig avklaring i ODA-rapporteringen foreligger, vil tilskudd til nedrustningsformål som ikke kan rapporteres som offisiell utviklingshjelp, bli dekket over kap. 118, post 71 på 02-området.

Post 73 Andre ODA-godkjente OSSE-land, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Bevilgningen omfatter bistand til Hviterussland, Ukraina, Moldova, Georgia, Armenia, Aserbajdsjan, Kasakhstan, Kirgisistan, Tadsjikistan, Usbekistan og Turkmenistan. Flere av landene er rike på naturressurser og har økende betydning for europeisk energisikkerhet. Også for Norge er det viktig å utvikle samarbeidet med regionen innenfor energisektoren, hvor norske aktører kan være med å bidra til bærekraftig ressursutnyttelse.

Hviterussland har et autoritært styresett. Opposisjonen og det sivile samfunn arbeider under stadig vanskeligere forhold. EU har innført et sanksjonsregime som Norge har sluttet seg til. I Ukraina er demokratiet svakt fundert, og flere opposisjonspolitikere sitter fortsatt fengslet under uverdige og medisinsk uforsvarlige forhold. Både Ukraina og Moldova arbeider for å styrke samarbeidet med EU, men den videre utviklingen av forholdet mellom EU og Ukraina bremses imidlertid blant annet av kritikkverdige tilstander i det ukrainske rettsvesenet. Moldova har kommet lengst i reformarbeidet av de seks landene i EUs østlige partnerskap, men har fortsatt betydelige utfordringer.

Sør-Kaukasus preges av den fastlåste konflikten mellom Armenia og Aserbajdsjan om Nagorno-Karabakh, og konflikten om utbryterområdene Sør-Ossetia og Abkhasia i Georgia. I Aserbajdsjan opplever menneskerettsforkjempere og medier ytterligere innstramminger. Demokratiet i Georgia er fortsatt under utvikling, og det fredelige regjeringsskiftet etter opposisjonens valgseier i 2012 gir grunn til forsiktig optimisme. Nylige valg i Armenia peker ikke i retning av vesentlige endringer i situasjonen i landet. Nærmere tilknytning til EU er høyt prioritert av Georgia og til dels Armenia.

Situasjonen i Sentral-Asia preges av naboskapet med Afghanistan. Smugling av narkotika, våpen og mennesker utgjør allerede et betydelig problem, og det knytter seg spenning til hvilken innvirkning nedtrekket i Afghanistan fra 2014 vil ha på stabiliteten i regionen. Kasakhstan er en økonomisk drivkraft som engasjerer seg på den internasjonale arena, men det er et stort behov for demokratiske reformer og styrking av menneskerettighetenes stilling. Kirgisistan har et parlamentarisk styresett, men fattigdom og etniske spenninger gir grunn til uro. Tadsjikistan er svært fattig. Myndighetene har begrenset kontroll i deler av landet, og den lange grensen mot Afghanistan truer stabiliteten. Usbekistan og Turkmenistan har begge svært autoritære styresett, til tross for uttalte ønsker om samarbeid med vestlige land.

Mål

- Ordningens mål er å bidra til demokratisk samfunnsutvikling og bærekraftig vekst, slik at landene blir i stand til selv å ta ansvar for en slik utvikling.
- For å sikre effektiv bruk av midlene vektlegges større tiltak og samarbeid med eksterne fagmiljøer og internasjonale organisasjoner.

Satsingsområder

- Styrking av menneskerettigheter og sivil samfunn
- Bidrag til demokratiske og økonomiske reformer
- Energi, klima- og miljøtiltak
- Utdanning

Innenfor satsingsområdene vektlegges bidrag til godt styresett og institusjonsbygging, bidrag til europeisk og regional integrasjon, fremme av landenes etterlevelse av forpliktelser i henhold til internasjonale konvensjoner, og bekjempelse av handel med mennesker, våpen, narkotika og kjernefysisk materiale. Samarbeidet med det sivile samfunn står sentralt. To til tre satsingsområder blir i kunngjøringen av midlene definert som prioriterte innen hvert land.

Rapport 2012

Godt styresett gjennom kompetanse- og institusjonsbygging

Norsk fagpersonell fra justissektoren bisto også i 2012 myndighetene med reformarbeid i Georgia og Moldova. I Sentral-Asia ble støtte til styrket grensesikkerhet og grensekontroll videreført. Statistisk Sentralbyrå og Kartverket bisto myndighetene i Armenia, Aserbajdsjan, Moldova og Kirgisistan med å etablere eiendomsregistre og andre systemer som er grunnleggende i en moderne økonomi. Riksantikvaren og UNESCO bidro til kompetanseheving innen kulturminneforvaltning i flere land i regionen. I Ukraina ble det fokusert på korrupsjon, og betydelige bidrag ble kanalisert gjennom fond i EBRD (European Bank for Reconstruction and Development).

Menneskerettigheter, demokratisering og det sivile samfunn

Regjeringens støtte bidro til økt handlingsrom for og oppmerksomhet om arbeidsvilkårene til menneskerettighetsforkjempere og journalister i de aktuelle landene, samt til et større mangfold av lokale medier. Norge støttet valgobservasjon i Armenia, Ukraina, Hviterussland og Georgia. Flyktninger og internt fordrevne i Georgia og Aserbajdsjan mottok støtte gjennom norske og internasjonale organisasjoner. Støtten til Hviterussland gikk i større grad til styrking av menneskerettigheter og det sivile samfunn, samt til eksiluniversitetet European Humanities University. Regjeringen bidro til fremme av menneske-

rettigheter i regionen gjennom flere fond og samarbeidsinitiativ under Europarådet og OSSE. Også mange lokale menneskerettighets- og miljøorganisasjoner mottok støtte i 2012. Norsk støtte bl.a. gjennom UN Women bidro til styrking av arbeidet med kvinnerelaterte spørsmål. Det ble gitt støtte til IOM bl.a. i Ukraina og Moldova for å hjelpe ofre for menneskehandel. Gjennom Helsingforskomiteens Sentral-Asia-program er norsk støtte blitt kanalisert til en rekke lokale menneskerettighetsorganisasjoner. Flere frivillige organisasjoner overvåket rettssaker i landene.

Bærekraftig økonomisk utvikling

Norske og utenlandske aktører mottok støtte til sysselsettingstiltak, omskolering og arbeidsformidling. Undervisning i entreprenørskap og etablering av små og mellomstore bedrifter bidro til fattigdomsbekjempelse i regionen. Bygging av småskala-kraftlinjer mellom Tadsjikistan og Afghanistan har skapt muligheter for økonomisk utvikling i grenseområdene.

Energi, klima og miljø

Norge bidro til bevaring av biologisk mangfold og utvikling av bærekraftig forvaltning av naturressurser i flere land i regionen. Norsk støtte til lokale miljøorganisasjoner bidro til økt grasrotengasjement i miljøspørsmål. I Ukraina støttet regjeringen et prosjekt for fremtidig karbonfangst og -

lagring, og i Kasakhstan ble det bidratt til arbeidet for å etablere et kvotehandlingssystem.

I Sentral-Asia har Strålevernet og Universitetet for miljø- og biovitenskap bistått myndighetene i å kartlegge og håndtere radioaktiv forurensing etter prøvesprengninger og urangruvedrift. I Ukraina ga Norge et betydelig bidrag til arbeidet med energieffektivisering gjennom et internasjonalt fond administrert av EBRD.

Utdanning

Et program forvaltet av Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) bidro til økt samarbeid og utveksling mellom høyere læresteder og universiteter i Norge og i regionen, og til reformer i samarbeidslandene i tråd med Bologna-prosessen. Norge støtter det hviterussiske eksiluniversitetet i Litauen, og et yrkesfaglig opplæringscenter for kompetanseheving innen petroleumssektoren i Kasakhstan. Norsk støtte gjennom NUPI til et masterprogram ved OSSE-akademiet i Bisjkek ga ungdom i hele regionen et utdanningstilbud på høyt nivå. Også finansiering av stipender for deltakelse i den internasjonale sommerskolen ved Universitetet i Oslo styrket samarbeidet med regionen.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 335,5 mill. kroner.

Kap. 165 Forskning, kompetanseheving og evaluering

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	111 580	143 000	138 000
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		45 000	190 000
70	Forskning og høyere utdanning, <i>kan overføres</i>	333 343	333 000	333 000
71	Faglig samarbeid, <i>kan overføres</i>	392 785	350 000	415 900
	Sum kap. 0165	837 708	871 000	1 076 900

Kunnskap er kjernen i bærekraftig utvikling av samfunn og næringsliv. Denne bevilgningen retter seg mot tiltak som direkte bygger opp om kunnskap og kapasitetsutvikling i sør.

Under post 70 er det mest sentrale tiltaket NORHED-programmet som kom i gang i 2013. NORHEDs formål er at universiteter og høyskoler i samarbeidsland skal utdanne flere og bedre kandidater, og skape mer og bedre forskning for på

den måten å bidra til egen samfunnsutvikling og vekst. Også kunnskapsutvikling i Norge belastes over dette kapitlet: Forskning om utviklingsrelaterte spørsmål i norske og nordiske forskningsmiljøer dekkes av disse midlene. Dette styrker kompetansen i fagmiljøer og bidrar til kunnskap som norske myndigheter og bistandsaktører kan ha nytte av i utformingen av norsk utviklingspolitikk og i den internasjonale dialogen om utviklingsspørsmål. En del av støtten forutsetter samarbeid med partnere i sør. Forskningen skal støtte opp om satsingsområdene i utviklingssamarbeidet: Stortingsmeldingen «Dele for å skape» (2013) skal følges opp med forskning om effekter av fordelingspolitikk for vekst og sosial utvikling.

Faglig samarbeid er en stadig viktigere del av samarbeidet med mange utviklingsland, både som erstatning for tradisjonelt utviklingsarbeid og for å utvikle nye strategiske partnerskap. Norsk kunnskap om naturressursforvaltning er etterspurt internasjonalt, og regjeringen vil øke bistanden til land som ønsker å ta grep for å sikre at naturressurser forvaltes godt og brukes til befolkningens beste. Programmer som Olje for utvikling, fiskeriforvaltning, naturmangfold og miljøforvaltning samt innkreving og forvaltning av statens inntekter, er pilarer i slikt faglig samarbeid. Norske fagmiljøer utgjør kjernen i arbeidet, og samarbeider direkte med kolleger i utviklingsland.

Bevilgningen brukes også til faglig styrking og kvalitetssikring av utviklingssamarbeidet både gjennom løpende faglig rådgivning fra konsulenter og evalueringer av arbeidet som gjøres. I tillegg brukes bevilgningen til spesialrevisjoner ved mistanke om økonomiske misligheter i tiltak støttet med midler fra departementets budsjett.

Post 01 Driftsutgifter

Situasjonsbeskrivelse

Faglige rådgivningstjenester hentes til dels fra miljøer utenfor egen bistandsforvaltning. Det kan være evalueringer, studier, utredninger og program- og prosjektvurderinger. Det benyttes både enkeltavtaler med konsulenter og rammeavtaler med konsultentselskaper som dekker de mest aktuelle temaene i utviklingssamarbeidet. Videre er det inngått avtaler om faglige tjenester med en rekke offentlige virksomheter.

I en del saker er det nødvendig med spesialrevisjoner for å bekrefte eller avkrefte mistanke om økonomiske misligheter. For noen tilskuddsmottakere kan dette utgjøre en betydelig kostnad. Departementet vil etablere en prøveordning i 2014 – 2015 der Sentral kontrollenhet utvider bru-

ken, deltar i utformingen og påtar seg finansiering av spesialrevisjoner i saker der det er mistanke om økonomiske misligheter i frivillige organisasjoners prosjekter/programmer som støttes med midler fra departementets budsjett. Dette endrer ikke noe på ansvarsforholdet mellom departementet og tilskuddsmottaker. Spesialrevisjoner gjennomføres av revisjonsselskaper. Både enkeltavtaler og en rammeavtale brukes for å kjøpe de tjenestene som trengs.

Evaluering skal bidra til mer resultatorientert bistandsforvaltning. I evalueringsarbeidet legges det vekt på kontrollsystemer og læring. Det legges økende vekt på å få frem resultatet av utviklingssamarbeidet og formidling av evalueringsfunn. Evalueringene tar utgangspunkt i kriterier som vesentlighet, risiko og egenart.

Mål

- Kvalitet og effektivitet i utviklingssamarbeidet.
- Evaluering av utviklingstiltak, inkludert samarbeid med mottakere og andre givere.

Bevilgningen kan også brukes til opplæring og forberedelser for utestasjonering bl.a. for junior eksperter for FN-organisasjoner og Bretton Woods-institusjoner, og til utplassering av norske medarbeidere i organisasjoner og institusjoner dersom utgiftene forbundet med dette ikke kan dekkes ved økonomisk tilskudd til organisasjonen.

Rapport 2012

Faglige tjenester

Posten ble brukt til utenriktjenestens behov for faglige råd og tjenester, inkludert kjøp av spesialrevisjonstjenester, og til Norads kvalitetssikring av norskstøttede tiltak gjennom program- og prosjektutredninger, studier og gjennomganger. En rekke faglige seminarer og konferanser ble støttet. Gjennom finansielle bidrag til OECDs utviklingskomite (DAC), multilaterale organisasjoner og andre bilaterale givere har Norge et løpende samarbeid på områder av felles interesse, som anti-korrupsjonsarbeid og giverharmonisering. Sammen med 17 andre givere finansierer Norge nettverket Multilateral Organisations Performance Assessment Network (MOPAN), som hvert år foretar gjennomganger av ulike multilaterale organisasjoners effektivitet. I 2012 gjennomgikk dette nettverket seks multilaterale organisasjoners virksomhet i ni land. Fire av organisasjonene ble også vurdert på bakgrunn av oppnådde

resultater sett i forhold til sine egne mandater. Tildelingen ble ellers brukt til kjøp av nødvendige konsulenttjenester knyttet til utviklings- og forvaltningsfaglige oppdrag i hele det utviklingspolitiske feltet. En betydelig andel av midlene ble benyttet til kjøp av konsulenttjenester for ren energi, olje for utvikling og global helse.

Evaluering

Om lag 12 mill. kroner over denne posten ble benyttet til å dekke utgifter til evalueringsvirksomheten, en av Norads hovedoppgaver. Evalueringene ivaretar både en kontrollfunksjon for å vurdere om et tiltak er gjennomført som avtalt og/eller om forventet resultat er oppnådd, samt en læringsfunksjon med sikte på å systematisere kunnskap som kan bidra til å forbedre tilsvarende tiltak i tiden framover. Evalueringer utføres av eksterne fagmiljøer som er objektive og uavhengige av de som planlegger og gjennomfører tiltak.

Det ble gjennomført seks evalueringer og fire studier i 2012. I tillegg medvirket Norad til ti andre evalueringer gjennom Verdensbankens evalueringsgruppe (IEG) og UNDPs evalueringsavdeling.

I årsrapporten om evalueringen for 2012 trekkes det frem fire erfaringer. Den første handler om betydningen av grundige analyser. Dette bygger særlig på evalueringer av bistand til Afghanistan. Solid forarbeid og oppdaterte analyser underveis er spesielt aktuelt for konfliktområder, som er fokus for en stor del av norsk bistand. Den andre erfaringen er å utnytte det som går bra. Lærdommene fra vellykkede prosjekt bør utnyttes bedre og deles med andre bistandsaktører. Den tredje erfaringen gjør det aktuelt å spørre om «kapasitetsbygging» er i ferd med å bli en hvit elefant i bistanden. Kurs og seminarer legger beslag på mye ressurser, men gir de de resultater og den læring vi forventer? Med den fjerde erfaringen retter Norads Evalueringsavdeling søkelyset på seg selv. Det er mange forhold som bestemmer om en evaluering blir god, blant annet at evalueringene kommuniseres bedre. Et skritt på veien er kortere rapporter med gode sammendrag, uten forkortelser og sjargong som er vanskelig å forstå for de som ikke er eksperter på området.

Årsrapporten «Evaluering av norsk utviklings-samarbeid 2012» er tilgjengelig på Norads nettsider, www.norad/evaluering.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 138 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bygging av nytt forskningsskip Dr. Fridtjof Nansen.

Regjeringen har vedtatt å bygge et nytt forskningsskip, kostnadsberegnet til 437 mill. kroner. I budsjettet for 2013 ble det bevilget 45 mill. kroner i startkapital.

Forskningsfartøyet «Dr. Fridtjof Nansen» er plattformen i EAFNansen-programmet som bistår kyststater i sør med å gjennomføre en økosystembasert fiskeriforvaltning, og å innhente informasjon om marine ressurser, miljø og klima. EAF Nansen-programmet som forvaltes av FAO, er det største enkeltprosjektet Norge støtter på fiskeriområdet.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås 190 mill. kroner.

I tillegg foreslås tilsagnsfullmakt på 287 mill. kroner, jf. romertallsvedtak VII.

Post 70 Forskning og høyere utdanning, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

En del av bevilgningen går til forskning i Norge for å gi ny kunnskap om regjeringens prioriterte satsningsområder; fattigdomsbekjempelse, utvikling og fordeling. Slik blir utviklingspolitikken mer kunnskapsbasert samtidig som den globale kunnskapsbasen øker. Det bidrar også til en styrking og internasjonalisering av norske forskningsmiljøer. Midlene finansierer langsiktige programmer i regi av Norges Forskningsråd om tema som klima, energi og miljø i utviklingsland; fattigdom, fred og konflikt; kvinner og likestilling; kapitalflukt og skatteparadis; global helse og vaksinasjonsforskning. Et nytt forskningsprogram om effekten av bistand er under utvikling. Det er etablert programmer om utviklingsøkonomier som Kina, India og Latin-Amerika for å styrke kunnskapen om og å skape grunnlag for utviklingspolitisk dialog og samarbeid i disse områdene.

Det andre hovedfokuset for denne bevilgningen er å styrke høyere utdanning og forskning i samarbeidslandene som grunnlag for økt vekst og bedre fordeling. Dette gjøres først og fremst gjennom *Norsk program for kapasitetsutvikling i høyere utdanning og forskning for utvikling* (NORHED) som ble opprettet i 2012 og som tildelte midler første gang i 2013. NORHED skal styrke landenes evne og anledning til selv å generere og anvende forsknings-

basert kunnskap, og til å utdanne høyt kvalifisert arbeidskraft i sektorer som er viktige for utvikling. Programmet baseres på samarbeid mellom universiteter og høyskoler i lav- og mellominntektsland og i Norge. NORHED bygger på de tidligere programmene NOMA og NUFU som er under utfasing.

NORHED legger opp til en helhetlig tilnærming til kapasitetsutvikling av høyere utdanningsinstitusjoner. Målet er resultater ut over kompetanseutviklingen for den enkelte student eller forsker gjennom institusjonell eller samfunnmessig kapasitetsutvikling.

Mål

- Ny kunnskap om regjeringens tematiske satsningsområder som fattigdomsbekjempelse, fordeling og bærekraftig utvikling. Kunnskapen skal være relevant i Norge, i det internasjonale samfunn og i utviklingslandene selv og skal gi en sterkere kunnskapsbasering av utviklingspolitikken og utviklingssamarbeidet.
- Styrket evne i høyere utdanningsinstitusjoner i sør til både å utdanne flere kandidater som bidrar til samfunnmessig, økonomisk og kulturell utvikling i eget land eller region og til å gjennomføre mer forskning av høyere kvalitet.
- Kønns- og likestillingsperspektivet skal være integrert i all relevant forskning. Nær halvparten av kandidatene som får støtte til høyere utdanning skal være kvinner. Handlingsplanen Like rettigheter – like muligheter 2013–2015 skal følges opp.
- Kompetanseutvikling ved at studenter fra sør som avslutter sine studier i Norge og returnerer til hjemlandet får ettergitt studielån i Statens Lånekasse for Utdanning. Posten vil også bidra til å finansiere tiltak for utviste studentaktivister fra utviklingsland slik at de får videreført sine studier i Norge.

Rapport 2012

Hoveddelen av midlene ble i 2012 administrert av Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) og Norges Forskningsråd (NFR). Det er i dialogen med disse institusjonene lagt vekt på indikatorer og resultater i det løpende arbeidet og i rapporteringen.

Forskning og forskningsformidling

Omlag halvparten av midlene gikk til forskning og forskningsformidling, i hovedsak fordelt av Norges Forskningsråd til norske forskere eller grup-

per i samarbeid med forskere fra utviklingsland. Av midlene ble omlag 60 mill. kr. tildelt programmene om Kina, India og Latin Amerika. De to siste finansierte henholdsvis 34 og 23 prosjekter i 2012. Programmet *Norge som global partner* (NORGLOBAL) finansierte 64 prosjekter fordelt på tema som fattigdom og fred, miljø, energi og klima, kvinner og likestilling samt skatt og skatteflukt.

Alle prosjektene formidlet forskning gjennom fagfellevurderte artikler i nasjonale og internasjonale forskningstidsskrifter og antologier. Under NORGLOBAL, Latin-Amerika-programmet og India-programmet ble det til sammen publisert over hundre artikler og ti bøker i 2012. NUFU-programmet har rapportert om omlag 500 publikasjoner i 2012–2013, og er dermed i ferd med å nå måltallet sitt for publikasjoner for perioden 2007–2013.

Forskning og forskningsformidling i utviklingsland er også støttet gjennom organisasjoner som African Centre for Technology Studies (ACTS), African Economic Research Consortium (AERC), Centre for Advanced Studies of African Society (CASAS), Council for the Development of Social Science Research in Africa (CODESRIA), Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales, (CLACSO) og Organization for Social Science Research in Eastern and Southern Africa (OSSREA).

Kapasitetsbygging innen høyere utdanning og forskning

Norsk program for kapasitetsutvikling for høyere utdanning og forskning for utvikling (NORHED) ble iverksatt i 2012. NORHED har seks delprogrammer: Utdanning; helse; naturressursforvaltning, klima og miljø; demokratisk og økonomisk styresett; humaniora, kultur, media og kommunikasjon; samt et eget program med fokus på Sør-Sudan. I tillegg er kvinner og likestilling, klima og miljø samt konfliktsensitivitet tverrgående tema.

Norads program for masterstudier (NOMA) og *Nasjonalt program for utvikling, forskning og utdanning* (NUFU) er under utfasing, og det er derfor ikke igangsatt nye prosjekter i 2012. Om lag 2 000 studenter er tatt opp under NOMA i perioden 2006–2012 og mer enn halvparten har allerede fått en mastergrad. NUFU har stipendierte over 300 mastergrads- og 200 doktorgradstudenter i perioden 2007–2012, i tråd med målene for perioden. Rundt 40 prosent av studentene som er blitt finansiert av programmene er kvinner.

Norads Masterprogram for Energi og Petroleum (EnPe) finansierer tretten prosjekter innen fornybar energi og petroleumsfag i Uganda, Nigeria, Etiopia, Nepal, Bolivia, Bangladesh, Angola, Sør-

Afrika og Tanzania. Det tas sikte på at EnPe-programmet skal integreres i NORHED.

Norsk Institutt for Genøkologi (GenØk) har bidratt til opplæring av 560 representanter fra 115 land om «Cartagenaprotokollen om biosikkerhet» over en niårsperiode. Deltakelsen for kvinner økte fra 30 pst. i 2008 til 58 pst. i 2012.

Bevilgningen støtter også *Tibetnettverket*, som omfatter fire norske universiteter, Tibet University og Tibet Academy of Social Sciences. Tibetanske studenter kan gjennom dette prosjektet fullføre mastergrads- og doktorgradsstudier.

Det ble videre gitt støtte til fortsatt samarbeid med *African Economic Research Consortium* (AERC) som søker å bidra til økt kvalitet på høyere utdanning i økonomi ved afrikanske universiteter. Kunnskap utviklet av AERC blir bruk i politikkutforming i flere afrikanske land.

Regjeringen finansierte også i 2012 stipend til studenter fra utviklingsland som har studert i Norge. Gjennom *kvotestipendordningen* får omlag 1 000 mastergrads- og doktorgradsstudenter omgjort studielån til stipend når de returnerer til sine hjemland.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 333 mill. kroner.

Post 71 Faglig samarbeid, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Mange utviklingsland har store forekomster av naturressurser. God forvaltning av disse kan skape grunnlag for fordeling og bærekraftig vekst. Norges kunnskap og erfaring på viktige områder som oljeforvaltning, fiskeri, styresett, miljø/klima og likestilling er etterspurt. Alene eller sammen med internasjonale aktører kan de norske fagmiljøene bidra til statsbygging, kapasitetsutvikling og økte inntekter i utviklingsland. Bevilgningen skal gjøre denne kompetansen tilgjengelig for utviklingsland som etterspør den.

Faglig samarbeid er sentralt i flere av regjeringens satsingsområder, ikke minst Olje for utvikling (Ofu). Flere departementer står sammen bak Ofu for å gjøre norsk kompetanse mer tilgjengelig for utviklingsland som har olje- og gassressurser. Regjeringen styrker nå kapasiteten i Ofu-sekretariatet i Norad og vurderer tiltak for å styrke den også hos andre partnere. Midler til Ofu-programmet hentes fra mange poster. I 2014 stilles inntil 340 mill. kroner til disposisjon til Ofu. Systemer for å skaffe staten inntekter er viktige i alle land, og regjeringen styrker også «Skatt for utvikling»,

som har skatteinntekter og skatteadministrasjon som tema.

I mange naturressursrike, men fattige land, er det inngått utvinningskontrakter basert på særlig urettferdig, ulovlig eller korrumpert grunnlag som gjør at inntektene ikke kommer befolkningen eller landet til gode. Som en oppfølging av Meld. St. 25 «Dele for å skape» vurderes etablering av et ekspertnettverk eller samarbeid med kompetente institusjoner som kan bistå myndigheter med å vurdere reforhandling av slike kontrakter, samt bistand i en eventuell reforhandlingsprosess. Slike rådgiveres uavhengighet må i så fall være uomtvistelig.

Gjennom EAF Nansenprogrammet, som forvaltes av FN's organisasjon for landbruk og ernæring (FAO), støttes utvikling av økosystembasert fiskeriforvaltning i Afrika. Dette er det største enkeltprosjektet Norge støtter på fiskeriområdet. Ved bruk av forskningsfartøyet «Dr. Fridtjof Nansen» samles vitenskapelige data som brukes i fiskeriforvaltningen og klimaforskningen.

Som beskrevet i Meld. St. 22 «*Verdens fremste sjømatnasjon*» økes faglig samarbeid om fiskeriforvaltning og oppdrett samt tiltak for bekjempelse av ulovlig fiske.

I tråd med Meld. St. 11 (2011–2012) «*Global helse i utenriks- og utviklingspolitikken*» økes støtten til faglig samarbeid tilknyttet styrking av nasjonale helsesystemer, med fokus på helseinformasjonssystem, helsepersonell, og likestilling og retten til helse.

Mål

Bevilgningen skal fremme statsbygging, kapasitetsutvikling, økonomisk vekst og rettferdig fordeling i utviklingsland.

Ordningen skal legge til rette for:

- Faglig samarbeid med norske og internasjonale fagmiljøer som er etterspurt av utviklingsland, primært innenfor ressursforvaltning, skatt/ressursbeskatning, styresett, helse, miljø/klima, likestilling og rettigheter.
- Ivaretagelse av regjeringens målsetting om å legge økt vekt på å tilby Olje for utvikling (Ofu) som en helhet, der ressurs-, miljø-, sikkerhets- og finanskomponenter sees som en enhet og kombineres med støtte til sivilsamfunn, parlament og media.
- Strengere prioritering i valg av samarbeidsland innenfor Ofu-programmet, med en større vekt på demokratisk utvikling og aktiv fordelingspolitikk.

- Styrking av Ofu-programmet gjennom å øke kapasiteten i sekretariatet og vurdere tiltak for å styrke den også hos andre partnere.
- Utvidelse av det Ofu-relaterte samarbeidet med relevante internasjonale aktører.
- Økning av bevilgningene til sivilsamfunn og andre aktører som fremmer åpenhet om petroleumssektoren i land hvor Norge har Ofu-samarbeid.
- Økt faglig samarbeid mellom norske fagmiljøer og fagmiljøer i framvoksende økonomier.
- Kunnskap om og opplæring i anti-korrupsjon.

Rapport 2012

Bevilgningen har i hovedsak vært benyttet til Olje for utvikling, helserelatert samarbeid, ren energi og EAF Nansen. Skatt for utvikling og evaluering har også blitt tildelt midler over posten. Ofu-programmet var i 2012 involvert i 19 land. Det ble signert langsiktige institusjonsavtaler om petroleumssamarbeid med Sør-Sudan, Sudan og Tanzania. Ofu-programmet har bistått samarbeidslandene med å utvikle politiske og juridiske rammerverk. I Sør-Sudan er det, med norsk bistand, vedtatt en petroleumslov som stiller store krav til åpenhet og legger til rette for effektiv utnyttelse av naturressursene, og at hensynet til miljøet ivaretas. I Uganda har Ofu-programmet bistått i utviklingen av en petroleumsforvaltningslov, vedtatt i desember, samt bistått Ugandas oljedirektorat i utvikling og etablering av en petroleumsdatabase. I Ghana bisto Ofu-programmet i arbeidet med formuleringen av retningslinjer for miljøvurderinger og -forvaltning av oljesektoren. Programmet har også bistått med kapasitetsutvikling for å sette institusjonene i stand til å implementere og håndheve lovverket. I Bolivia har norske miljømyndigheter gitt opplæring knyttet til jordforurensing og brønnsikkerhet ved forlatte brønner.

Støtten til sivilt samfunn går til sivilsamfunnsorganisasjoner som bidrar til ansvarliggjøring av myndighetene i forvaltningen av petroleumsressursene.

Tre tematiske områder ble gitt prioritet i 2012: Antikorrupsjon, som inkluderer medias pådriverrolle, belastninger på miljøet som følge av petroleumsvirksomhet i landet og samarbeidet med arbeidstakere, næringsorganisasjoner og industri i forbindelse med arbeid for helse, miljø og sikkerhet (HMS). I flere av Ofu-programmets samarbeidsland har et aktivt sivilt samfunn bidratt til økt åpenhet og debatt om petroleumsrelaterte tema. I Uganda var sivilt samfunn aktive i høringsrunder og behandlingen av petroleumslovene. I Mosam-

bik har sivilt samfunn, gjennom etableringen av en felles plattform, gitt uttalelser i forbindelse med revisjon av petroleumsloven.

For å bidra til utvikling av nasjonale helseinformasjonssystemer gir Norad blant annet støtte til Folkehelseinstituttet til etablering av systemer for registrering av fødsler, dødsfall og dødsårsak, mens vi sammen med Universitetet i Oslo (UiO) «Health Information System Program» (HISP) bidrar til utvikling av velfungerende helseinformasjonssystemer som kombinerer data fra helsestasjoner, sykehus og spørreundersøkelser. Overordnet mål er å bidra til bedre kvinne- og barnehelse gjennom bedret datakvalitet, analyse og bruk av informasjon i beslutningsprosesser og styring av helsesektoren. Dette skjer hovedsakelig gjennom etablering av det elektroniske helseinformasjonssystemet District Health Information System 2 (DHIS2) som er en web-basert plattform. DHIS er nå fullt operasjonelt i 13 land, delvis implementert i 16 land, og under implementering i ytterligere 10 land. Mer enn 200 personer fra offentlige institusjoner og fagsentre fra 30 utviklingsland har fått opplæring og støtte til kapasitetsoppbygging av HISP.

Å løse helsepersonellkrisen omtales i Meld. St. 11 om global helse i utenriks- og utviklingspolitikken som en viktig forutsetning for å kunne levere flere og bedre helsetjenester i utviklingsland, og ikke minst nå tusenårsmålene 4 og 5. I juni 2012 arrangerte Norge, sammen med en rekke andre aktører, en konsultasjon i Nairobi om utfordringene knyttet til helsepersonell og oppskalering av førstelinjetjenesten for å redusere barne- og mødredødelighet. Konsultasjonen kom opp med flere anbefalinger, blant annet at det var behov for bedre koordinering og samordning på landnivå for bedre å utnytte ressursene.

Som et ledd i operasjonaliseringen av anbefalingene fra konsultasjonen ble det inngått en avtale med GHWA (den globale helsepersonellalliansen) som har som overordnet mål å bidra til redusert mødre og barnedødelighet i tre utvalgte land. Avtalen er ledd i en bredere norsk innsats for styrking av helsepersonell, der planlegging knyttet til helsepersonell, både utdanning og mer effektiv bruk, er en viktig del av kapasitetsbygging og statsbygging i fattige land.

I 2012 ble det inngått en rammeavtale mellom Norad og Statnett, som har gitt Norad en bredere tilgang til norsk fagkompetanse som er etterspurt internasjonalt. Videre har avtalen med International Centre for Hydropower (ICH) blitt fulgt opp. ICH har arrangert flere kurs for deltagere fra sør innenfor vannkraft- og energisektorregulering, og konsekvensutredninger rundt miljø.

På energiområdet har Norad gjennom rammeavtalen med NVE gjennomført en rekke mindre oppdrag. Blant annet har tilskuddene bidratt til oppstart av faglig samarbeid med energiministeriet i Sør Sudan, noe som har bidratt til å styrke statsadministrasjonen på energiområdet i en sårbar stat, og å legge til rette for investeringsbeslutning knyttet til utbygging av Fula Rapids vannkraftverk.

Gjennom støtte til EAF Nansen-programmet har Norge bidratt til økosystembasert fiskeriforvaltning. Programmet omfatter blant annet drift av forskningsfartøyet «Dr. Fridtjof Nansen», som i 2012 gjennomførte åtte forskningstokt med til sammen 268 tokt døgn.

Via FAO kanaliseres støtte fra EAF Nansen-programmet til 32 land som inngår i Global Environment Facility (GEF)-finansierte prosjekter rundt de fire store marine økosystemene i Afrika. Ved bruk av «Dr. Fridtjof Nansen» samles fiskeri-uavhengige data som brukes i fiskeriforvaltningen og klimaforskningen. Videre bidrar FAO til å styrke kapasitets- og institusjonsoppbygging innen fiskeriforvaltning ved programmets mange landbaserte prosjekter. I 2012 fortsatte arbeidet i 13 av partnerlandene med å utvikle fiskeriforvalt-

ningsplaner for utvalgte fiskerier samt en sub-regional plan i nordvest-Afrika for det viktige sardinfisket. Programmet sonderer aktivt hvordan man kan samarbeide med andre internasjonale organisasjoner innenfor marin ressurs- og miljøforskning, spesielt med sikte på å utnytte de mulighetene for klima- og økosystemforskning som et nytt forskningsfartøy vil gi.

Innenfor det maritime og marine området ble det også:

- Inngått avtale med IMO med målsetting om ratifisering av konvensjoner på det maritime området, harmonisering og samarbeid mellom land i Sør- og Sørøst-Asia, samt forebygging og kontroll av marin forurensning i noen av de samme landene.
- Inngått avtale med Malaysia om et treårig samarbeid med formål å etablere et regelverk for fiskeoppdrett i landet.
- Bidratt til at Mauritius, som oppfølging av den nasjonale planen mot ulovlig fiske, etablerte nye reguleringer

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 415,9 mill. kroner.

Kap. 166 Miljø og bærekraftig utvikling mv.

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	52 582	51 700	71 900
70	Ymse tilskudd, <i>kan overføres</i>		5 042	5 000
71	Internasjonale prosesser og konvensjoner m.v., <i>kan overføres</i>	28 143	33 000	33 000
72	Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling, <i>kan overføres</i>	234 602	168 400	208 500
73	Klima- og skogsatsingen, <i>kan overføres</i>	2 616 604	2 932 500	2 912 500
74	Fornybar energi, <i>kan overføres</i>		1 407 300	1 464 000
	Sum kap. 0166	2 931 931	4 597 942	4 694 900

Miljø, klima og bærekraftig utvikling er et av satsingsområdene for regjeringens utviklingspolitikk. Bevilgningen under dette kapitlet skal i hovedsak brukes til å nå regjeringens mål på dette feltet slik de er beskrevet i Meld. St. 14 (2010–2011) *Mot en grønnere utvikling – om sammenheng i miljø- og utviklingspolitikken*, St. meld. nr. 13 (2008–2009) *Klima, konflikt og kapital* og i St. meld. nr. 15 (2008–2009) *Interesser, ansvar og muligheter*. Regjeringens ønske er å gjøre klimapolitikken og utviklingspolitikken gjensidig forsterkende gjennom en miljø- og klimapolitikk som bidrar til å nå utviklingspolitiske mål, og en utviklingspolitikk som bedrer muligheten for å nå miljø- og klimapolitiske mål. Regjeringens klima- og skogsatsing og energi- og klimainitiativ er viktige virkemidler i klimapolitikken og i utviklingspolitikken. Meld. St. 21 (2011–2012) *Norsk klimapolitikk* tar til orde for å øke vår internasjonale innsats når det gjelder kortlivede klimaforurensere som sot, metan og bakkenært ozon. Som en oppfølging av meldingen ønsker regjeringen å øke bevilgningen til tiltak som reduserer disse utslippene i utviklingsland. I tillegg til klimaeffekten, vil dette bidra til å redusere antall dødsfall fra innendørs og utendørs luftforurensning. Videre er satsingene innenfor klimatilpasning et bidrag til bærekraftig utvikling og er bl.a. i tråd med Meld. St. 11 (2011–2012) *Global helse i utenriks- og utviklingspolitikken* og Meld. St. 25 (2012–2013) *Dele for å skape. Demokrati, rettferdig fordeling og vekst i utviklingspolitikken*.

Kapitlet omfatter også støtte til utviklingslands deltakelse i internasjonale prosesser og konvensjoner.

Øvrig støtte til klima og miljøtiltak er fordelt på andre kapitler på Utenriksdepartementets budsjett under programkategoriene 02.10, 03.10, 03.20 og 03.30.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter driftsmidlene knyttet til regjeringens klima- og skogprosjekt. Posten dekker alle driftskostnader knyttet til prosjektet, herunder lønn, administrasjon, reiseutgifter mv. i Miljøverndepartementet, Utenriksdepartementet og Norad.

I tillegg vil bevilgningen dekke behov for spesielle driftsutgifter slik som utredninger, seminarer, internasjonale møter mv.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 71,9 mill. kroner.

Post 70 Ymse tilskudd, kan overføres

Utenriksdepartementet foreslår at fullmakten Utenriksdepartementet har for å gi tilskudd til enkelttiltak på inntil 2 mill. kroner videreføres, og at bruk av midler utover dette beløp og inntil 6 mill. kroner, kan besluttes ved Kgl. res.

Bruk av midler til enkelttiltak utover 6 mill. kroner legges frem for Stortinget, jf. forslag til romertallsvedtak. Fullmakten forutsettes bare brukt når det er ønskelig å bevilge midler raskt til nye tiltak hvor gitte rammer er for små. Fullmakten forutsettes også brukt til å dekke merutgifter som følge av valutasingninger. Det vises også til forslag til romertallsvedtak II, pkt. 2 vedrørende fullmakt til bruk av merinntekter under kap. 3166, post 01.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 5 mill. kroner.

Post 71 Internasjonale prosesser og konvensjoner mv., kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Det er av stor betydning for utviklingssamarbeidet å kunne bidra til oppfølging og videreutvikling av utviklingsrelaterte internasjonale konferanser og toppmøter, utforming av internasjonale regelverk og retningslinjer, samt å følge opp internasjonale prosesser og konvensjoner.

Åpenhet om pengestrømmer er avgjørende for å få til rettferdig fordeling. Arbeidet med reform av den globale finansstrukturen gjennom bekjempelse av skatteparadis og økt økonomisk åpenhet for å forhindre ulovlig kapitalflyt ut av utviklingsland, vil derfor bli prioritert. Dette innebærer økt støtte til sivilt samfunn og andre aktører som fremmer åpenhet innenfor utvinningsindustrien og som driver påvirkningsarbeid for å bekjempe skatteparadis, herunder etablering av et sørbasert nettverk som skal arbeide mot ulovlig kapitalflyt. Andre tiltak er initiativ til dialog om strengere regler for økonomisk åpenhet for eksempel i form av en konvensjon eller avtale, utvidet land for landrapportering for flernasjonale selskaper og utvikling av en åpenhetsgaranti til bruk for utviklingslands myndigheter overfor selskaper i utvinningsindustrien.

Mål

- Utviklingsperspektivet ivaretas i internasjonale konferanser og toppmøter.

- Kvinners deltakelse og innflytelse i internasjonale prosesser øker.
- Støtte til konferanser, seminarer, sekretariatfunksjoner, journaliststipend, informasjonsarbeid og initiativ mv. om spørsmål av spesiell interesse for utviklingsland. Deltakelse i internasjonale fora vil være en viktig støtteordning for utviklingsland. Kvinners deltagelse vektlegges.
- Oppfølging av internasjonale toppmøter, konferanser og prosesser og gjennomføring av konvensjoner og avtaler, samt støtte til utviklingslandenes deltakelse, herunder faglig bistand og reisestøtte.
- Handelsrelatert faglig bistand i forbindelse med forhandlinger om og iverksettelse av avtaler i WTO, samt frihandelsavtaler mellom EFTA-landene og aktuelle utviklingsland, ved å støtte prosjekter som har til hensikt å øke u-landenes deltakelse i det globale handelssystemet.
- Stimulere og bidra til utviklingslandenes deltakelse i arbeidet med kontinentalsokkelavgrensning og videre utvikling av havretten.
- En mindre andel av posten kan gå til støtte til ikke-statlige nettverk og organisasjoner.

Rapport 2012

Det ble under denne posten gitt støtte til ulike tiltak knyttet til innsatsen for anstendig arbeid. Man dekket forberedelsene til det europeiske ILO-møtet som ble arrangert i Oslo i april 2013, og det ble gitt støtte til Just Jobs-nettverket ved Center for American Progress. Det er også gitt støtte til ILOs arbeid med arbeidstilsyn i Kina.

Det ble gitt støtte til The Oslo Conference on Corporate Social Responsibility; en internasjonal konferanse som tok opp temaer som anstendig arbeidsvilkår, beskyttelse av miljø, menneskerettigheter og anti-korrupsjon. Konferansen var et ledd i oppfølgingen av St.meld. nr. 10 (2008–2009) *Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi*, samt en oppfølging av de forpliktelser som er nedfelt i regelverk utarbeidet av OECD og FN. Det var deltakere og innledere fra utviklingsland til konferansen.

Norge bidro i 2012 med 1,5 mill. kroner til deltakelse fra utviklingsland i de UNDP-ledete konsultasjonene om utviklingsagendaen som skal etterfølge de nåværende tusenårsmåls periode etter 2015. Det ble gitt støtte til AIDS International til deltakelse av representanter fra utviklingsland til verdens største Aids konferanse AIDS 2012. En evaluering viser at deltakerne på konferansen til-

egnet seg ny kunnskap om hiv/aids situasjonen i verden, knyttet nye kontakter og fikk økt motivasjon til sitt arbeid for å bekjempe sykdommen og beskytte smittedes rettigheter.

Norge dekket i 2012 noen kostnader knyttet til oppstart av et OECD-administrert 4-ukers fagkurs for etterforskere fra økokrim-enheter, hovedsakelig fra utviklingsland. Det første kullet av «Criminal Tax Investigators» mottok opplæring ved italienske Guardia di Finanza sitt treningssenter utenfor Roma i april 2013, med instruktører fra bl.a. det norske Skattedirektoratet, med svært positiv evaluering fra deltakerne.

Publish What You Pay Norge har i 2012 mottatt støtte til ulike aktiviteter rettet mot åpenhet i utvinningssektoren, herunder konferanse og utarbeidelse av diverse rapporter om denne tematikken.

Det ble fordelt 7,5 mill. kroner til handelsrelatert faglig bistand. Det ble gitt støtte til Det rådgivende senter for WTOs regelverk (ACWL). Senteret bistår utviklingsland i tvisteløsningssaker, med utforming av handelslovgivning og med kurs i WTO-regelverket. Støtten til WTOs fond for handelsfasilitering ble videreført, med det formål å gi reisestøtte til representanter fra afrikanske og de minst utviklede land (MUL) for å delta i forhandlingene om forenkling av handelsprosedyrer. Reisestøtten sikrer at utviklingslandene kan hevde sine interesser best mulig ved at eksperter fra hovedstedene får delta i møtene. Det ble gitt støtte til Standards and Trade Development Facility (STDF), for å øke utviklingslandenes kapasitet til å oppfylle sanitære og veterinære krav ved eksport av landbruksprodukter. Det ble gitt støtte til International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) med vekt på sammenhengen mellom klimatiltak og handel. De fordelte midler bygger opp under Regjeringens målsetting om å arbeide for utviklingslandenes handelspolitiske interesser.

Det ble ikke foretatt utbetalinger til de faglige bistandsprosjektene i Tunisia og Egypt i tilknytning til EFTAs frihandelsavtaler i 2012.

Budsjett 2014

Det foreslås bevilget 33 mill. kroner.

Post 72 Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Globale klimaendringer og miljøutfordringer som tap av biologisk mangfold og luftforurensning, er blant de største truslene menneskeheten står

overfor. Klimaendringene og miljøproblemene berører alle, men i særlig grad berører de fattige mennesker i sårbare utviklingsland.

Klimaendringene representerer en trussel mot alle FNs tusenårsmål. Endringene kan undergrave den fremgang vi har sett for flere av målene, ikke minst gjelder det de helserelaterte målene. Blant annet kan barnedødelighet øke som følge av mangel på mat og rent drikkevann, og ved at sykdommer som kolera, diaré og malaria øker i omfang under flom, tørke, sykkloner og hetebølger.

I tillegg utgjør innendørs og utendørs luftforurensning et stort helseproblem i utviklingsland og medfører årlig over 6 millioner dødsfall. Av disse er 1-2 millioner barn under fem år. For deler av Asia representerer luftforurensning den største helse risikoen. En viktig årsak til luftforurensningen er utslipp av kortlevde klimaforurensere, spesielt sot (svart karbon).

Det er de aller mest sårbare landene og befolkningsgruppene som rammes hardest, og det er derfor tiltak innen klimatilpasning, katastrofebygging og miljø bør innrettes slik at de motvirker økte forskjeller innad i og mellom land, som følge av klimaendringer eller miljøutfordringer.

Norge prioriterer de minst utviklede landene i arbeidet med å takle klima- og miljøutfordringer og legger i vårt arbeid særlig vekt på å nå kvinner, som utgjør en sårbar gruppe på grunn av sin rolle i jordbruket og sitt ansvar for barn og husholdning, men som av de samme årsaker også representerer en ressurs når det gjelder å bygge robuste samfunn. I tillegg innretter vi innsatsen mot barn, særlig når det gjelder å motvirke negative helseeffekter av klimaendringer og luftforurensning.

Forebygging av katastrofer og klimatilpasning innen landbruk, ernæring og helse står sentralt, men Norge søker samtidig å ha en helhetlig tilnærming til klimatilpasning gjennom å jobbe tverrsektorielt. Vær- og klimainformasjon, tidlig varsling av ekstremvær og andre klimatjenester vil være viktig for katastrofeberedskap og helhetlig tilpasning. Et sentralt instrument på dette området er Verdens meteorologiorganisasjons Globale rammeverk for klimatjenester, der Norge er hovedbidragsyter.

Tiltak for å redusere utslipp av klimagasser er svært viktig, ikke minst for å unngå en klimautvikling som overgår naturens og systemers tilpasningsevne. I følge IEA ligger vi med dagens

utslippskurs an til en temperaturøkning på seks grader mot slutten av århundret i forhold til førindustrielt nivå. Utslippsreducerende tiltak begrenser den globale oppvarmingen og havnivåstigningen, og reduserer behovet for lokal tilpasning. Det vil være langt mer kostbart å betale for følgene av manglende innsats på utslippsiden, enn å gjennomføre utslippsreduksjoner. Tiltak som reduserer utslipp av kortlevde klimaforurensere som sotpartikler og metan, vil prioriteres høyere i utviklingssamarbeidet, da dette vil kunne begrense temperaturøkningen på kort sikt, samtidig som det vil kunne ha positiv effekt på folks helse og begrense antallet dødsfall i utviklingsland fra luftforurensning. Det legges opp til en økning av støtten til kortlevde klimaforurensere over denne posten.

Den miljørettede delen av utviklingssamarbeidet bygger på sin side på erkjennelsen av at bevaring av naturens tjenester og ressurser, lokal deltagelse i forvaltning av natur og miljø og styrking av lokalbefolkningens rettigheter til naturressursene, er en forutsetning for fattigdomsbekjempelse og utvikling. Samtidig vet vi at økosystemenes rolle i klimatilpasning er viktig, blant annet som førstelinjeforsvar mot ekstremvær. Samarbeid om miljø er videre et viktig bidrag til fred, forsoning, sikkerhet og regional utvikling.

Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger*, viser til at Regjeringen vil arbeide for å løfte urbane spørsmål i den internasjonale utviklingsdebatten og vurdere økt norsk multilateral bistand til forebygging og oppgradering av slumområder. Med utgangspunkt i at en større del av befolkningen i utviklingslandene i 2030 vil bo i byer enn på landsbygda, er det viktig med en strategisk byplanlegging som gir muligheter for å fremme grønn politikk og vektlegge klimatilpasning.

Mål

Øke kunnskapen og kompetansen om naturressursforvaltning og økosystemer i utviklingsland

- Redusere fattige lands og gruppers sårbarhet overfor klimaendringer, spesielt innen, landbruk, mat/ernæringssikkerhet og helse og innen byutvikling.
- Redusere klimagassutslipp i utviklingsland, inkludert utslipp av kortlevde klimaforurensere

Boks 9.1 Oppfølging av FNs konferanse for bærekraftig utvikling – «Rio+20»: Utvikling av nye bærekraftsmål

Ett av de viktigste vedtakene på Rio+20-konferansen i 2012 var at det skal utvikles nye, globale mål for bærekraftig utvikling, bygd på erfaringene med tusenårsmålene. Disse bærekraftsmålene skal imidlertid være universelle, noe som innebærer at de skal gjelde for alle land. De skal også søke å integrere sosiale, økonomiske og miljømessige sider ved utviklingen.

En egen arbeidsgruppe er opprettet i FN for å lage forslag til bærekraftsmål, og Norge deltar aktivt i denne. Vi ser samtidig arbeidet med bærekraftsmålene som et viktig ledd i den brede prosessen som er satt i gang i FN-regi for å utmeisle nye globale utviklingsmål for perioden etter at tusenårsmålene skal være nådd i 2015. Norges målsetning er at man skal ende opp med ett sett av mål etter 2015. Norge arbeider for at alle disse nye utviklingsmålene bør være tuftet på bærekraftig utvikling, og at de bør gi alle land noe å strekke seg etter. Fattigdomsbekjempelse skal fortsatt stå sentralt, samtidig som man bør ta mer tak i de strukturelle årsakene til fattigdom, og til sammenhengen mellom miljø og utvikling.

I sitt videre arbeid med utviklingsagendaen etter 2015 vil Norge arbeide for:

- Ett sett mål som er begrenset i antall, enkle å beskrive, mulige å måle, samt realistiske i forhold til den tidsperioden de skal gjelde
- At målene er globale og universelle, samtidig som nasjonalt eierskap og forskjellige nasjonale forutsetninger legges til grunn

- At de tre dimensjonene av bærekraftig utvikling og sammenhengene mellom dem søkes reflektert i hvert enkelt mål. Norge skal i forhandlingene insistere på at miljø prioriteres på lik linje med de andre bærekraftsdimensjonene
- At rettferdig fordeling, likestilling og kvinners rettigheter, global helse og klimavennlig energi og tilgang til energi gis spesiell oppmerksomhet i prosessen
- At andre viktige områder som utdanning, matsikkerhet, klima, naturressursforvaltning og rettighetene til sårbare grupper, herunder funksjonshemmede, støttes slik at de inngår i den nye globale utviklingsagendaen på en god måte
- Felles oppfølgingsmekanisme
- At fagdepartementene holdes orientert om utviklingen i prosessen og involveres på egnet måte innenfor sine fagområder, og at det i den grad det blir aktuelt å foreslå at Norge skal inngå nye nasjonale konkrete forpliktelser knyttet til agendaen i framtida, tas det opp som egne saker
- At arbeidet med utviklingsagendaen baseres på vedtatt politikk, at den framtidige innsatsen på området dekkes innenfor den til en hver tid gjeldende bistandsramme, og at eventuelle forslag med bevilgningsmessige konsekvenser behandles i den ordinære budsjettprosessen.

Rapport 2012

Det ble totalt ubetalt 64,4 mill. kroner til klima- og klimatilpasningstiltak inkludert matsikkerhet over denne bevilgningen.

De multilaterale utviklingsbankenes tilpasningsfond (Pilot Program for Climate Resilience – PPCR) som støtter utvikling og gjennomføring av nasjonale tilpasningsstrategier i utvalgte sårbare utviklingsland mottok 20,0 mill. kroner. Fram til nå har ni pilotland og to regioner utviklet nasjonale tilpasningsstrategier og fått støtte til de høyest prioriterte tilpasningsprosjektene.

Samarbeidet med Verdens meteorologiorganisasjon (WMO) om deres Globale rammeverk for klimatjenester, ble videreført med en støtte på 7,2 mill. kroner. Målsetningen er å styrke utviklingslands meteorologiske institusjoner og vær- og klimatjenester for å forebygge klimarelaterte katastrofer og bidra til klimatilpasning i sårbare land. De fire områdene matsikkerhet, helse, vann og katastroforebygging er prioritert. De norske midlene går til prosjekter i Afrika med vekt på varsling av ekstremvær og utsending av klimainformasjon ved sms til bønder og fiskere. I Uganda mottar flere tusen fiskere værvarsling på sms hver morgen, og det er etablert flere opplærings-

sentre for fiskere og bønder. Det arbeides med bedre regionalt samarbeid og koordinering av meteorologitjenester og kompetanseheving med vekt på varsling av ekstremvær.

Programmet «Faith Commitments to Protect the Living Planet» ved «Alliance of Religions and Conservation» der trossamfunn utvikler og gjennomfører planer for klimagassreduksjoner og tilpasning mottok 4 mill. kroner over denne bevilgningen. I tillegg fikk de 1 mill. kroner til kvinnerettede prosjekter over kap/post 168.70. Programmet omfatter rundt 50 trossamfunn fra alle verdensreligionene. De fleste av prosjektene er lokalisert i Afrika og har fokus på treplanting og landbruk. De har blant annet bidratt til økt involvering og synliggjøring av kvinner i trossamfunn som tradisjonelt er svært mannsdominerte.

Programmet Himalaya Climate Change Adaptation Programme, HICAP fokuserer på konsekvenser av og tilpasning til klimaendringer i Himalaya-regionen. Programmet er et samarbeidsprosjekt mellom Cicero, Grid-Arendal og det regionale forskningscenteret ICIMOD, som er basert i Nepal. Støtten har resultert i flere rapporter og publikasjoner som har fått stor internasjonal oppmerksomhet. Det legges vekt på oppbygging av kunnskap om lokale klimaendringer og tilpasning, spesielt mht. vannforsyning, mat sikkerhet og økosystemtjenester, samt på kvinners rolle innen tilpasning i regionen, inkludert i planlegging og gjennomføring av tiltak. Programmet støttes med 15 mill. kroner årlig, hvorav 5 mill. kroner over kap. 168, post 70 Kvinner og likestilling.

Det ble totalt utbetalt 34,0 mill. kroner til tiltak for naturmangfold og forvaltning av økosystemer. Det ble gitt fortsatt støtte til det tyske initiativet for kapasitetsbygging innen genressursforvaltning, slik at verdier fra bruken av genressurser også kan komme landene genressursen er hentet fra, til gode. UNDP har fått støtte til å integrere erfaringer samlet på lokalt nivå i utviklingsland i nasjonal politikk for biologisk mangfold. Videre har finansieringsmekanismen for FNs forørkningskonvensjon, Global Mechanism, fått støtte til å arbeide med mobilisering av interne ressurser til å arbeide mot jordforringelse i utviklingsland.

Kapasitetsbyggingstiltak for utviklingslandsdeltakelse i det internasjonale naturpanelet (IPBES), som ble etablert etter en langvarig mellomstatlig prosess i 2012, ble støttet med 9,0 mill. kroner

Det ble total utbetalt 89,7 mill. kroner til tiltak for reduserte klimautslipp i 2012. Støtten gikk i

hovedsak til tiltak for ren energi, men også til energieffektivisering og karbonfangst og lagring.

Partnerskapet for fornybar energi Renewable Energy Efficiency Partnership (REEEP) og fondet Global Energy Efficiency and Renewable Energy Fund (GEEREF) kombinerer begge private og offentlige ressurser for å fremme fornybar energi og energieffektivisering i utviklingsland. REEEP mottok 10,0 mill. kroner og har støttet over 150 prosjekter for å fremme bedre forretnings- og finansieringsmodeller, reguleringer og politikk på området. For eksempel har et av REEEPs prosjekter styrket tilgangen til investeringsmidler for lokale ren energiprojekter i Sør-Afrika, Mosambik og Uganda. GEEREF mottok 30 mill. kroner og gikk i 2012 inn med EUR 10 millioner i Armstrong Asset Management som investerer i små og mellomstore prosjekter for infrastruktur for levering av ren energi i Sørøst-Asia. I tillegg signerte GEEREF en avtale på EUR 10 millioner med MicroCarbon Development Fund som investerer i prosjekter for energieffektivisering i Karibia og Mellom-Amerika.

Norge støtter energipartnerskapet Energising Development (EnDev) med 64 mill. kroner i perioden 2011–2013, hvorav 10,0 mill. kroner ble utbetalt i 2012 for å gi energitilgang til husholdninger, skoler, helsesentre og sosiale institusjoner i utviklingsland. Målet er bærekraftige tilgang til moderne energitjenester til fattige for gjennomsnittlig ca. 150 kroner pr. person, og det norske bidraget er på god vei til å nå omtrent 400 000 fattige i avtaleperioden. Totalt har EnDev siden etableringen i 2005 til juni 2012 sørget for tilgang til moderne energitjenester for 9 millioner mennesker, 8000 skoler/sosiale institusjoner og 20 000 bedrifter.

Med forankring i Stortingets klimaforlik og Regjeringens handlingsplan for å fremme karbonfangst og – lagring (CCS) som klimatiltak, bidro Norge med 15 mill. kroner gjennom Verdensbankens fond for kapasitetsbygging på CCS i utviklingsland. Blant aktivitetene er kapasitetsbygging i form av bl.a. kartlegging av geologiske lagringsforhold og nasjonalt lovverk. Studier samt opplæring, kurs og kunnskapsdeling forberedes eller gjennomføres allerede i Botswana, Egypt, Indonesia, India, Kina, Kosovo, Jordan, Sør-Afrika og Maghreb-landene.

Det ble totalt utbetalt 28,0 mill. kroner til ulike tiltak knyttet til urbanisering og klimatilpasning i byer over denne bevilgningen. Organisasjonen Cities Alliance (CA) mottok 10,0 mill. kroner. Norge har samarbeidet med CA for å utvikle en mer strategisk programtilnærming som bl.a. inne-

bærer en forbedring av fattige byer og lokale myndigheters representasjon i alliansen. CA har etter forslag fra Norge satt urban ungdoms utvikling på agendaen. Alliansen har nå fått et resultatrammeverk og 2012 var det første året med en ny arbeidsmodell. I Uganda har en oppskalert arbeidet fra fem småbyer til ni og bidratt til at Makerere universitet nå underviser i urban planlegging. Blant alliansens resultater er miljøoppgradering av slumområder i Sør-Afrika.

Den internasjonale kommunesammenslutningen «United Cities and Local Government» (UCLG) arbeider med utvikling av planleggingskapasitet i mindre byer, og har mer enn 900 kommuner verden over som medlemmer. Dette er samarbeid mellom byer som f.eks. Bergen og Mombasa. UCLG mottok 1,8 mill. kroner. Fra norsk side har en støttet prosjektet «City Future». Prosjektets mål har vært å styrke byplanlegging i mellomstore og mindre byer i utviklingsland slik at de i forkant kan møte problemer knyttet til migrasjon/ befolkningsvekst, klimaforverring og konflikt. Prosjektets hovedprodukt har vært å utvikle en mal for strategisk byplanlegging og en egen manual.

Norge er blant de største samarbeidspartnerne til den internasjonale frivillige organisasjonen «Slum Dwellers International» (SDI) og deres arbeid med å skaffe bolig og bedret sosial infrastruktur til kvinner i slumområder. SDI arbeider i mer enn 200 byer i 35 land, og mottok 10,56 mill. kroner. SDI fokuserer for tiden på å bygge lokale organisasjoner i form av sparegrupper for kvinner i slumområder særlig i Det sørlige Afrika. To bydeler i Blantyre, Malawi, har ved SDIs hjelp fått organisert avfallshåndtering. I Kampala samarbeider de med bydeler for å bedre de sanitære forhold. I større byer kan SDI vise til resultater som levering av boliger, toalettblokker, infrastruktur, samt utviklingsutvikling og rettighetsarbeid i forhold til lokale og nasjonale myndigheter.

Det har lenge vært samarbeid med Verdensbanken om kunnskapsgenerering om urban klimaendring, sårbarhet for marginaliserte grupper og fattigdomsreduksjon, og det arbeidet ble støttet med 5,6 mill. kroner. Boligfinansiering har kommet til som et sentralt tema. Innen rammen av avtalen er det tilrettelagt for samarbeid med norske institusjoner som Norsk Institutt for kulturutvikling (NIKU) og Christian Michelsens Institutt (CMI).

Det ble totalt utbetalt 7,0 mill. kroner til tiltak innen miljøgiftområdet. Det er gitt støtte til Sekretariatene for Stockholm- og Basel-konvensjonene med vekt på opplærings- og kapasitetsbyggingss-

prosjekter knyttet til gjennomføring av konvensjonene og kartlegging av ulike miljøgifter. FNs miljøprogramms arbeid for å redusere bruk og utslipp av kvikksølv mottok støtte for utslippsreduserende tiltak, samt kunnskapsutvikling og informasjonsspredning i forbindelse med det pågående arbeidet med en ny kvikksølvkonvensjon. Støtten resulterte i møter, workshops og studier og andre tiltak i utviklingsland.

Bevilgningen ble også brukt til å støtte utviklingslandenes (inkludert myndigheter, sivilt samfunnsorganisasjoner og urfolk) deltakelse i en rekke relevante internasjonale prosesser og konvensjoner med totalt 11,5 mill. kroner. Støtten i 2012 gikk bl.a. til FNs konferanse om bærekraftig utvikling (Rio+20) og FNs klimakonferanse. Slik støtte bidrar til at flere land og organisasjoner får mulighet til å delta i internasjonale prosesser og konvensjoner av betydning for dem, og gir dermed større eierskap og legitimitet til framforhandlete resultat.

Budsjett 2014

Det foreslås bevilget 208,5 mill. kroner.

Post 73 Klima- og skogsatsingen, kan overføres

Regjeringens klima- og skogsatsing ble lansert under FNs klimaforhandlinger på Bali i desember 2007, som et bidrag til den internasjonale innsatsen med å redusere utslipp av klimagasser fra avskoging og skogferringelse i utviklingsland (REDD+). Initiativet var del av det første klimaforliket i Stortinget i 2008.

For en grundig gjennomgang av klima- og skogsatsingen, se Utenriksdepartementets og Miljøverndepartementets budsjettproposisjoner fra og med St.prp. nr. 1 (2008-2009), samt Meld. St. 14 (2010–2011) – *Mot en grønnere utvikling* og Meld. St. 21. (2011–2012) – *Norsk klimapolitikk*.

Utviklingen av klimagassutslippene globalt og konsekvensene av disse fordrer rask og målrettet handling. Dersom man skal ha mulighet til å begrense den globale oppvarmingen til 2 grader i forhold til før-industrielt nivå innen 2020 må verden handle nå. Situasjonen i FNs klimaforhandlinger tilsier at frivillige initiativer som Norges klima- og skogsatsing vil være avgjørende i denne sammenheng.

FNs klimapanel har i en rapport som ble lagt fram i september 2013 anslått at arealbruksendringer, hovedsakelig avskoging, utgjør om lag 10 pst. av de globale utslippene av CO₂.

Dette er 5 pst-poeng lavere enn tilsvarende anslag i forrige hovedrapport fra 2007. Endringen skyldes dels økte utslipp av CO₂ i andre sektorer, samt nettoeffekten av redusert avskoging og økt skogreising siste tiåret sammenliknet med tiåret før.

Bevaring av tropisk skog er med andre ord svært viktig for å motvirke klimaendringer. Skogen spiller imidlertid også en annen sentral rolle ved å dempe skadevirkningene av klimaendringene, og er av stor betydning for mange lokalsamfunns tilpasning til endrede levekår. Skog forhindrer erosjon og er essensiell for forsvarlig forvaltning av nedbørsfelt og kraftforsyning. Intakt skog har også betydning for lokale klimaforhold.

Ifølge anslag fra Verdensbanken er om lag 1,6 milliarder mennesker helt eller delvis avhengige av skoger for sitt livsopphold. Blant disse inngår mer enn 90 pst. av den milliarder mennesker som lever i ekstrem fattigdom. Følgelig trues utallige fattige lokalsamfunn direkte og indirekte av avskoging og global oppvarming. Dersom effektene av klimaendringene ikke håndteres, vil innsats for utvikling gjennom mange tiår settes tilbake, noe Verdensbankens rapport «*Turn Down the Heat*», utgitt høsten 2012, illustrerer. En negativ utvikling vil ramme de minst utviklede landene mest, i tillegg til at nye og større grupper av verdensbefolkningen står i fare for å få sitt livsgrunnlag forringet eller ødelagt. Biologisk mangfold, globale og regionale nedbørsmønstre, lokal vann- og matforsyning, og urfolks sosiale og økonomiske livsgrunnlag avhenger av intakt eller bærekraftig forvaltet skog. Avskoging og skogforringelse truer menneskers sikkerhet og helse for nåværende og fremtidige generasjoner.

REDD+ har brakt med seg betydelige utviklingsgevinster utover bevart skogdekke, som for eksempel investeringer i kapasitetsbygging og tiltak for styrket dialog mellom myndigheter og lokalsamfunn. Økt fokus på styresett og åpenhet i det forberedende REDD-arbeidet har bidratt til å fremme rettsstatsprinsipper og lokalt demokrati. REDD-agendaen har i flere land medvirket til viktige reformer i skog- og arealforvaltningen som kan resultere i mer rettferdig fordeling av verdier fra skog. REDD har også bidratt til å styrke kampen mot illegal handel med tømmer og truede dyrearter som undergraver forvaltningen og økonomien, og i enkelte tilfeller selve det politiske systemet. Videre har REDD lagt til rette for nye investeringsmuligheter og arbeidsplasser i en grønnere økonomi.

Et viktig rammevilkår for satsingen er erkjennelsen av at kampen mot klimagassutslipp fra avskoging er uløselig knyttet til fattigdomsbekjempelse og bærekraftig økonomisk utvikling. Det vil på lang sikt være umulig å oppnå varige globale reduksjoner i utslipp fra avskoging uten å sørge for bærekraftig utvikling for dem som bor i og rundt skogen. Av stor betydning for langsiktige resultater av skogsatsingen, og for utviklingslandenes eventuelle støtte til å inkludere skog i et nytt klimaregime, er finansieringsmekanismer, mekanismer for fordeling av goder, avklaring av bruks- og eiendomsrettigheter og retten til karbon bundet i skog, samt produktiviteten i omkringliggende landbruk.

Mål

- Utslipp fra avskoging og skogforringelse i utviklingsland (REDD+) inngår i en ny internasjonal klimaavtale
- Kostnadseffektive, tidlige og målbare reduksjoner i utslipp av klimagasser fra avskoging og skogforringelse i utviklingsland
- Bevare naturskog i utviklingsland for å sikre denne skogens evne til å lagre karbon

Disse målene skal være styrende for tilnærminger og prioriteringer, samt vedtak om igangsetting, videreføring eller endring av støtte. Å bidra til bærekraftig utvikling og fattigdomsbekjempelse er et overordnet mål for norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Å bidra til å få på plass et globalt, forpliktende og langsiktig regime for reduksjoner av klimagassutslipp er et overordnet mål for norsk klimapolitikk. Disse er derfor naturlige overordnede mål for klima- og skogsatsingen. Langsiktig skogbevaring betinger at resultater oppnås også på andre områder enn reduserte utslipp av klimagasser. Klima- og skogsatsingen skal derfor gjennom sitt arbeid også bidra til bevaring av naturskog, bærekraftig utvikling og styrking av urfolks rettigheter.

I arbeidet for å nå målene skal klimapolitikken og utviklingspolitikken være gjensidig underbyggende. Dette er i tråd med Regjeringens handlingsplan for miljørettet utviklingssamarbeid. Den foretrukne tilnærming for landsatsingene er å etablere mekanismer der Norge betaler for verifiserte utslippsreduksjoner, mens utviklingslandene bruker denne betalingen til å finansiere sine nasjonale planer for bærekraftig utvikling basert på lave klimagassutslipp.

Tiltak som kan finansieres over denne posten omfatter blant annet følgende tiltak i de tre hoved-

fasene av REDD+ (tiltak kan omfatte flere faser og det kan være glidende overgang mellom fasene ettersom tiltakene utvikles):

- REDD+ fase 1 (REDD Readiness-fasen: innledende forberedelser og klargjøring – for at partnerlandene i siste fase skal kunne motta betaling for verifiserte utslippsreduksjoner).

Fasen benyttes hovedsakelig til planleggings- og kartleggingsarbeid samt kompetanse- og institusjonsbygging: Støtte til utforming av nasjonale strategier, kartlegging av kapasitetsbehov, kompetansebygging, utarbeidelse av analyser av drivkrefter for avskoging, kartlegging av skogressurser, etablering av referansebaner for avskoging (baselines), identifisering og utforming av planverktøy for måling/rapportering/verifisering (MRV), identifisering og utprøving av tiltak mot avskoging og gjennomføring av konsultasjoner.

- REDD+ fase 2 (Testfasen for REDD+).

Fasen benyttes hovedsakelig til fortsatt kapasitets- og kompetansebygging, gjennomføring av planer og tiltak foreslått i fase 1: Investeringer i nasjonale tiltak mot drivkreftene bak avskogingen, gjennomføring av politiske reformer og i økende grad betaling for resultater (i betydningen «stedfortredende» indikatorer for utslippsreduksjoner) gjennom etablerte finansieringsmekanismer.

- REDD+ fase 3 (REDD+ fullt operativt).

Fasen forutsetter at tilstrekkelig nasjonal kapasitet er etablert. Det betales for resultater i form av verifiserte utslippsreduksjoner. Midler som er utbetalt/opptjent for verifiserte resultater kan benyttes til tiltak som fremmer lavutslippsbasert utvikling i henhold til avtalte prosedyrer.

Satsingsområder 2014

Regjeringens klima- og skogsatsing arbeider langs fire akser for å nå sine mål: Forhandlingene under FNs klimakonvensjon, partnerskap med enkeltland, partnerskap med multilaterale programmer og støtte til det sivile samfunn.

For 2014 foreslås bevilgningen med dette utgangspunkt blant annet brukt innen følgende satsingsområder:

- Innsats for å etablere et mest mulig effektivt klimaregime under FNs klimakonvensjon, inkludert en effektiv REDD+-mekanisme.
- Styrke innsatsen for å systematisere og synliggjøre arbeidet med å fremme utviklingseffekten ved innsatsen.

- Økt flernasjonal innsats, primært i form av økt betalingsvilje for verifiserte utslippsreduksjoner fra skog, i perioden før 2020 og før den nye FN-avtalen om globalt klimasamarbeid er operativ.
- Betaling for uavhengig verifiserte resultater i samarbeidsland, herunder Brasil, Etiopia, Guyana, Indonesia og Ecuador – potensielt også Colombia.
- Videreføring av støtte til relevante multilaterale programmer: Spesielt viktig vil støtten til FNs REDD-program (samarbeid mellom FNs miljøprogram/UNEP, FNs mat- og landbruksorganisasjon/FAO og FNs utviklingsprogram/UNDP) og Verdensbankens Readiness-fond (FCPF Readiness) være, med fokus på et utvidet engasjement i land som har kommet langt i sin innsats, samt arbeidet i Verdensbankens Karbonfond (FCPF CF).
- Støtte til forberedende innsats og begrensede investeringsprogrammer i andre land av relevans for klima- og skogsaken, spesielt Den demokratiske republikken Kongo (via multilaterale kanaler), Tanzania, Vietnam og Mexico. Det arbeides også med mulige engasjement i Peru og i Myanmar.
- Videreføre innsatsen for å sikre sosiale og miljømessige sikringsmekanismer i internasjonal skogsatsing.
- Videreføring av støtten til det sivile samfunn kanalisert gjennom Norad.
- Støtte til informasjonstiltak, utredninger, analyser og kampanjer som kan bidra til å øke bevisstheten internasjonalt og nasjonalt om klimautfordringene og avskoging, skogforringelse og rollen til REDD+ i håndteringen av disse.
- Videreføring av finansieringen av den uavhengige følgeevalueringen som ble initiert av klima- og skogsatsingen for å fremskaffe uavhengig dokumentasjon av resultater og erfaringer.
- Andre REDD-relevante tiltak som er rettet mot drivkreftene bak avskoging, og som samtidig fremmer grønn vekst, samt tiltak for å utvikle innovative finansieringsinstrumenter som kan mobilisere og håndtere en blanding av ulike finansieringskilder for å hindre avskoging, kan støttes.

Innenfor disse områdene vil det arbeides systematisk for å oppnå overordnede mål, og for å minimere og håndtere risiko knyttet til korrupsjon, styresettutfordringer og sosiale- og miljømessige forhold. Kunnskapsoppbygging, erfaringsutveks-

ling og internasjonal oppslutning om REDD+ er også en del av arbeidet.

Som oppfølging av Innst. 470 S (2012–2013) har Utenriksdepartementet arbeidet med hvordan det skal kunne oppnås større grad av samsvar mellom tidspunktene tilskuddene til Amazonasfondet henholdsvis bevilges og utgiftsføres i statsregnskapet, og rapporteres som bistand til OECD/DAC. Utenriksdepartementet har reforhandlet avtalen med BNDES, slik at bidrag til Amazonasfondet kan utbetales når verifiserte resultater er oppnådd.

Fornytt avtale mellom Norge og Den brasilianske utviklingsbanken (BNDES) om støtte til Amazonasfondet ble inngått 17. september 2013.

I vedtak 696 av juni d.å. ga Stortinget fullmakt til at Utenriksdepartementet i inneværende år kan fravike stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetaling av tilskudd før det er behov for å dekke de aktuelle utgiftene for utbetaling av tilskudd til Brasils Amazonasfond (Fundo Amazonia). 2 785 535 000 kroner avsatt på gjeldsbrev ble utbetalt i september 2013. Dette er penger satt av på grunnlag av resultatene Brasil har oppnådd mht redusert avskoging i årene 2008–2009, 2009–2010, 2010–2011. En ytterligere utbetaling på opp til én mrd. kroner planlegges gjennomført i 2013. Størrelsen på denne utbetalingen vil avhenge av resultater for skogåret 2012, samt vurderinger i tråd med tidligere beregninger av støtte. Tilskuddene som utbetales skal brukes på gode utviklingsprosjekter administrert av Amazonasfondet. Midlene vil utbetales direkte til BNDES i tråd med stortingsvedtak 696.

Med disse utbetalingene vil man nærme seg innfrielse av tilsagn på opp til USD 1 mrd. til fondet, annonsert av statsminister Stoltenberg i 2008.

Utenriksdepartementet og Miljøverndepartementet har tatt initiativ til å styrke rapporteringen om klima- og skogsatsingen. Stortinget vil bli orientert gjennom de årlige budsjettproposisjonene.

Prosjektorganisasjonen i Miljøverndepartementet vil levere en årlig rapport som oppsummerer og vurderer initiativets fremdrift. Dette gjelder bidrag både til resultater i arbeidet med de tre prosjektspesifikke, samt de overordnede klimapolitiske og utviklingspolitiske målene. Norad og ambassader der vi har særskilte skogsatsinger vil bidra med innspill til den årlige rapporten. I denne sammenheng er det utarbeidet egen instruks til særskilt berørte ambassader, som bl.a. omfatter krav til rapportering på både klima- og utviklingseffekten ved initiativene i de berørte land og regioner.

Regjeringen legger opp til å videreføre klima- og skogsatsingen fram til 2020 på minst dagens bevilgningsnivå basert på føringene i klimameldingen. Det vil gjennomføres evalueringer og en påfølgende politisk prosess fram mot mer detaljerte beslutninger om omfang og innretning i løpet av 2014.

Rapport 2012

Nedenfor følger rapportering på klima- og utviklingseffekten av klima- og skogsatsingens innsats i forhold til mål for 2012:

Mål 1:

Bidra til at utslipp fra avskoging og skogforringelse i utviklingsland (REDD+) omfattes av en ny internasjonal klimaavtale.

I 2012 ble det oppnådd en viss fremgang når det gjelder utvikling av metoder for etablering av referansenivåer og finansieringskilder for REDD+, som er sentrale områder for Norge. Resultater av arbeidet i Verdensbankens karbonfond (FCPF CF) har spilt en viktig rolle i etablering av prosesser, prosedyrer og standarder for REDD+ i klimaforhandlingene under FNs Klimakonvensjon (UNFCCC). Gjennom norsk støtte til FCPF CF har Norge bidratt til fondets arbeid med å utvikle regelverk for transaksjoner av utslippsreduksjoner fra skogsektoren. I 2012 ble 900 mill. kroner utbetalt til FCPF CF.

Mål 2:

Bidra til kostnadseffektive, tidlige og målbare reduksjoner i utslipp av klimagasser fra avskoging og skogforringelse i utviklingsland.

Norge har i 2012, gjennom aktiv deltakelse i programmer under FN, Verdensbanken og regionale utviklingsbanker, bidratt til å etablere en robust internasjonal arkitektur for å yte støtte til skoglands planlegging og gjennomføring av REDD+. Viktige resultater er oppnådd i sentrale land og det har vært fremdrift i politiske prosesser.

I Etiopia er REDD+ valgt som et sentralt virkemiddel i landets plan for klimarobust grønn vekst, og Norge har valgt å støtte dette arbeidet som del av et større norsk bidrag til grønn økonomisk vekst i landet. Gjennom 2012 har det vært tett dialog mellom norske og etiopiske myndigheter om innretningen av den norske støtten for å sikre ivaretagelsen av sosiale sikringsmekanismer i REDD+ og samsvar med

nasjonal klimapolitikk og planverk. Støtten omfatter også fremme av klimasmart landbruk og fornybar energi. Innsatsen er nært knyttet til, og bygger på, flere års arbeid med etablering av systemer for deltakende lokal skogforvaltning. Norge har samtidig støttet arbeidet med å utvikle et veikart for overvåking, rapportering og verifisering av avskoging og skogdegradering, og har deltatt aktivt i arbeidet med etableringen av et nasjonalt klimafond.

FNs REDD-program er en sentral aktør i å bistå land med å etablere nasjonale strategier og tiltak for REDD+. I 2012 bidro Norge med 197 millioner kroner til programmets globale og nasjonale programmer. Med støtte fra FNs REDD-program har Vietnam testet ut retningslinjer for utøvelse av prinsipper for fritt og informert forhåndssamtykke for urfolk og andre skogavhengige samfunn. Arbeidet involverte lokale tilretteleggere i mer enn 80 landsbyer som drev opplæring og informasjonsarbeid rettet mot skogavhengige lokalsamfunn. Dette har bidratt til økt åpenhet og styrket demokratiske prosesser på lokalt nivå, i tillegg til å ha gitt verdifulle erfaringer til den øvrige delen av regionen.

Med støtte fra FNs REDD-program har Den demokratiske republikken Kongo (DR Kongo) utviklet et overvåkingsverktøy for å bedre forvaltningen av tropiske skoger. DR Kongos nasjonale skogovervåkingssystem (*National Forest Monitoring System/NFMS*) er en testversjon som tilfredsstillende de nødvendige krav for REDD+-måling og rapportering, og som vil sette regjeringen i stand til å foreta kunnskapsbaserte beslutninger knyttet til overvåking, forvaltning og beskyttelse av skog og naturmangfold. Verktøyet gir mer presis rapportering av klimagassutslipp fra skog og gjør dermed landet i stand til å motta betaling for utslippsreduksjoner fra skog. Med dette verktøyet, som også kan anvendes i andre land, kan DR Kongo betraktes som foregangsland når det gjelder skogovervåking i regionen.

Gjennom norsk bilateral og multilateral støtte til kompetansebygging til målinger og rapportering på utslipp fra skogsektoren i utvalgte land, samt forskning og metodeutvikling gjennom sivilt samfunn, bidro Norge til å styrke forvaltningskapasiteten i skogsektoren og internasjonal forskning på området.

Mål 3:

Bidra til å bevare naturskog i utviklingsland for å sikre denne skogens evne til å lagre karbon.

I alle landpartnerskap og multilaterale programmer er bevaring av naturskog en sentral komponent. I de resultatbaserte partnerskapene med Brasil og Guyana beregnes norske bidrag på bakgrunn av brutto avskoging, hvilket betyr at all avskoging, inkludert den som eventuelt blir kompensert gjennom skogplanting, medfører en reduksjon i utbetalingene. I Indonesia er det, som et sentralt element i samarbeidet med Norge, etablert et moratorium på utstedelse av nye konsesjoner til konvertering av primærskog og torvmyrer. Norge er også pådriver for etablering av miljømessige sikringsmekanismer for REDD+-mekanismen i klimakonvensjonen, herunder krav om at REDD+ ikke skal bidra til konvertering av naturskog til plantasjer. Det har også vært fokusert på mekanismer for å sikre urfolks og lokalsamfunns rettigheter i de ulike tiltakene. Et av flere eksempler er urfolkrepresentanters deltakelse i arbeidet med den nasjonale REDD-strategien i Tanzania. Dette er av stor betydning for å sikre sosial utvikling og rettferdighet, og for å bidra til en bærekraftig forvaltning av skogressursene og reduserte utslipp over tid.

Brasil

I 2012 reduserte Brasil avskogingen i Amazonas-regionen med 77 % sammenlignet med årlig gjennomsnittlig avskoging i perioden 1996-2005 i følge det brasilianske romforskningsinstituttet (INPE). Anslag utført av *Union of Concerned Scientists* tilsier at dette tilsvarer en reduksjon på ca. 1 mrd. tonn karbondioksid, i størrelsesorden samlede årlige klimagassutslipp i Tyskland. Den betydelige reduksjonen i avskoging som Brasil har oppnådd er av stor betydning for arbeidet med å redusere effektene av de globale klimændringene, og den har en positiv utviklingseffekt for de 25 millioner mennesker som bor i Amazonas-regionen, spesielt for urfolk og lokalsamfunn i og nær skogområder. Bolsa Floresta-ordningen med betaling for økosystemtjenester til familier og småsamfunn som lever i området er et eksempel på et vellykket program utviklet innen rammen av nevnte fond.

Prosjekter som finansieres gjennom Amazonasfondet godkjennes som en del av Brasils planer for å redusere avskogingen og fremme bærekraftig utvikling i Amazonas-regionen. Sentralt for disse planene er eiendomsregulering, overvåking og håndheving av miljøregelverk og utvikling av bærekraftige produksjonsaktiviteter.

Forpliktelsesgraden og utbetalingstakten i Amazonasfondet er stigende.

Indonesia

Norge har i 2012 videreført støtte til Indonesias REDD+ Task Force. Viktige framskritt ble gjort blant annet på oppfølgingen av det toårige moratoriumet på utdeling av nye konsesjoner i primærskog og torvmyrer og utviklingen av et felles kart, bedre arealplanlegging, gjennomgang av lovverk, juridisk gjennomgang av utstedte konsesjoner og anerkjennelse av urfolks- og lokalsamfunns rettigheter og deltakelse. Urfolksgrupper kartla store landområder de mener de har krav på og leverte inn dokumentasjon for å inkludere disse i det nye kartmaterialet. Gjennom støtten medvirker Norge til reformer i skog- og arealforvaltningen som igjen kan bidra til å hindre menneskerettighetsbrudd, løse landkonflikter samt styrke rettsstaten og demokratiet.

I 2012 ble beslutninger på presidentnivå, som er sentrale for Indonesias oppfølging av første fase i intensjonsavtalen med Norge, ytterligere forsinket. Hverken REDD+ Agency, en uavhengig institusjon for måling, rapportering og verifikasjon av utslipp, eller det nye fondet for REDD+ i Indonesia kom på plass. Forsinkelsene er bekymringsverdige, først og fremst fordi innsatsen for å redusere landets klimagassutslipp forsinkes. En annen konsekvens er at norske utbetalinger til Indonesia har vært svært begrensete, idet størstedelen av det norske tilsagnet om finansiering knyttes til etter-skuddsvise utbetalinger for oppnådde utslippsreduksjoner. Samtidig ble det gjort mye godt arbeid, jamfør ovenstående, som ikke var forutsatt igangsatt før i andre fase.

Kongobassenget

Norge har gjennom støtte til utarbeidelsen av DR Kongos nasjonale REDD+-rammestrategi for 2012 bidratt til å styrke mottakerorienteringen og nasjonalt eierskap, som er viktige prinsipper i norsk utviklingspolitikk. DR Kongos nasjonale plan skisserer innsats innenfor syv områder som underbygger bærekraftig naturressursforvaltning og økonomisk utvikling innenfor rammen av REDD+, og sikrer overgangen til investeringsfasen (fase 2) i DR Kongos klima- og skogarbeid. Norsk støtte kanaliseres via multilaterale kanaler – primært UNDP og Verdensbanken.

Norsk støtte til Kongobassengets skogpartnerskap (CBPF) og Kongobassengfondet (CBFF) har også bidratt til økt fokus på REDD+ i regionale afrikanske fora. Stortinget ble i Prop. 1 S (2012–2013) orientert om behovet for betydelige

forbedringer i Kongobassengets administrasjon og resultatfokus. Norge følger arbeidet med å styrke forvaltningen av CBFF tett, i nær dialog og samforståelse med Storbritannia. Det er ikke aktuelt med ytterligere bidrag til fondet før nødvendige forbedringer er gjennomført.

Tanzania

Det ble i 2012 utbetalt 69,1 mill. kr. over budsjettposten for klima og skogtiltak (kap.post 166.73) fra ambassaden i Dar es Salaam.

I 2012 ferdigstilte landet sin nasjonale strategi og handlingsplan for REDD etter en omfattende høringsprosess, der både politikere på nasjonalt nivå og lokale, frivillige organisasjoner deltok. Det ble gjennom norskstøttede pilotprosjekter og forskningssamarbeid etablert betydelig kunnskap og erfaring som vil være viktig for landets deltakelse i en internasjonal finansieringsordning for REDD+. Det er bred erkjennelse i den nasjonale, tverrdepartementale gruppen for REDD av at drivkreftene bak avskogingen, så som landbruk og energi, må adresseres for at skogene skal sikres reelt vern. Betydningen av lokal deltakelse, godt styresett og rettferdige ordninger for fordeling av inntekter fra skogen er også godt reflektert i nasjonal politikk. Tanzania har i 2012 fått støtte gjennom FNs REDD-program, og deres prosjekter er nå godt integrert og koordinert i forhold til landets andre REDD-aktiviteter.

Det ble i 2012 avslørt mislighold av kontrakten med ambassaden i to REDD-prosjekter, og utbetalingene til disse ble umiddelbart stoppet. Vurdering av videre oppfølging vil gjøres i 2013 når nye revisjonsrapporter m.m. er mottatt. Sakene fra 2011 om mislighold i to prosjekter, ble avsluttet i 2012 etter at misbrukte midler ble tilbakebetalt i tråd med gjeldende praksis.

FNs REDD-program

FNs REDD-program skal bistå utviklingslandene innenfor følgende prioriterte områder: måling, rapportering og verifisering av klimagassutslipp fra avskoging og skogforringelse (MRV), urfolk og lokalsamfunns rettigheter, biologisk mangfold, grønn økonomi, godt styresett og antikorrupsjon. I 2012 bidro norsk støtte til åpenhet og lokal medbestemmelse i skogområder gjennom FNs REDD-programs lansering av retningslinjer for utøvelse og prinsipper for fritt, informert forhåndssamtykke (FPIC) for urfolk og andre skogavhengige samfunn. FPIC er en juridisk norm som pålegger statene forpliktelser og slår fast at urfolk har rett til

effektiv deltakelse, blant annet når skoglandene gjennomfører REDD +aktiviteter. FNs REDD-program spilte også en sentral rolle i arbeidet knyttet til nasjonal koordinering, teknisk bistand og i arbeidet med å bistå DR Kongo med å kartlegge og analysere drivkreftene bak avskogingen i landet.

Forbrukstakten i FNs REDD-program er god og regelmessig.

Sivilt samfunns aktiviteter

Norge har gjennom sin støtte til klima- og skogsatsingens ordning til sivilt samfunn bidratt til å styrke sivilsamfunnsdeltakelse i nasjonale REDD-prosesser og finansiert tiltak på et tidlig stadium. Dette fremgår av følgeevalueringen av støtten gjennom Norad til sivile samfunnsorganisasjoner for perioden 2008-2012.

I 2012 ble støtten til sivilt samfunn videreført med om lag 200 mill. kroner. I tillegg til å bidra til å styrke sivilsamfunnets deltakelse i nasjonale REDD-prosesser, ble innretningen for støtten noe justert for perioden 2013-2015 ved at den også medvirker til å styrke kunnskapen om hvordan man kan redusere avskogingen på en måte som sikrer urfolks og lokalbefolkningens rettigheter, mat – og energisikkerhet, biologisk mangfold og grønn utvikling. Prosjektene kategoriseres på følgende måte: a) bærekraftig arealplanlegging; b) bærekraftig produksjon og handel med eksportvarer som palmeolje, kveggkjøtt, papir, tømmer, sukker og soya; c) ivaretagelse av sentrale aspekter ved REDD+ som vern av urfolks rettigheter og landrettigheter, fremme av likestilling, godt styresett og antikorrupsjon, sikre lokalbefolkningens deltakelse i arbeidet med måling og overvåking av skogen samt bevaring av biologisk mangfold; og d) måter å oppnå finansiering av REDD+ på i perioden frem til 2020, og hvordan redusert avskoging er del av et lands grønne, økonomiske utvikling.

For å sikre at norske og internasjonale miljøer som arbeider med å redusere utslipp fra avskoging i utviklingsland tilegner seg denne forståelsen, igangsatte Norad i 2012 et arbeid for å styrke kunnskapsforvaltningen av porteføljen.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 2 912,5 mill. kroner.

Følgende romertallsvedtak foreslås i tillegg:

- Romertall VII, pkt 1 om tilsagnsfullmakt på 1720 mill. kroner under klima- skoginitiativet.
- Romertall XV om at klima- og skoginitiativet videreføres på minst dagens bevilgningsnivå fram til 2020 basert på føringene i klimameldingen.

Post 74 Fornybar energi, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Totalt mangler 1,3 milliarder mennesker tilgang til elektrisitet. Stabil tilgang til bedre og mer moderne energitjenester gir mulighet for økonomisk vekst og sosial utvikling. Slik tilgang er særlig viktig for kvinners tidsbruk, inntektsmuligheter og helse.

Samtidig er det avgjørende for vår felles framtid at energien i økende grad kommer fra fornybare energikilder for å kunne møte de globale klimautfordringene. Dette er bakgrunnen for regjeringens sterke satsing på ren energi for utvikling og energi- og klimainitiativet Energy+.

Norge har i mange år gitt bilateral og multilateral støtte til økt produksjon av fornybar energi i utviklingsland gjennom programmet Ren energi for utvikling. Denne innsatsen er blitt betydelig styrket de senere årene. Det er særlig land i Afrika, men også utvalgte land i Asia som har motatt støtte.

Programmet Energy+, lansert i 2011, skal øke tilgangen til energitjenester og redusere utslipp av klimagasser gjennom bruk av fornybar energi og energieffektivisering i utviklingsland. Dette betyr at man ser på alle fornybare kilder og teknologier samlet. Innen Energy+ prøver man ut resultatbasert bistand som innebærer at utbetalingene avhenger av oppnådde resultater i økt tilgang til energitjenester, økt fornybar energiproduksjon og mer klimavennlig utvikling i energisektoren. Energy+ skal mobilisere privat sektor og utløse kommersielle investeringer i energisektoren. Resultatbasering krever at en i den innledende fasen bistår landene gjennom kapasitetsbygging og teknisk assistanse. Slik vises sammenhengen mellom Norges bilaterale innsats for ren energi og den internasjonale fornybarsatsingen Energy+.

Regjeringens satsing på ren energi har vokst betydelig de siste årene og er et viktig virkemiddel for å nå målene i utviklingspolitikken. Dette har forsterket behovet for å beskrive tydeligere sammenhengen mellom pengene og måloppnåelse. I 2013 ble alle tilskudd til fornybar energi og energieffektivisering i utviklingsland samlet i en budsjettpost. Det gjør det lettere å styre midlene i henhold til de politiske prioriteringene på energiområdet og skape større ryddighet og oversikt i valg av finansieringskanaler. Dette skal gi en mer effektiv fordeling av penger til de energiprojektene som kan vise til best resultater og framdrift.

Afrika er også i 2014 det viktigste satsingsområdet for norsk bistand på energiområdet. Modernisering av energiproduksjonen er av stor betyd-

ning for økonomisk og sosial utvikling. Energibibstanden vil derfor bli brukt til fornybar energi, strømmnett og kapasitetsbygging, energieffektivisering, og til satsningen under energi- og klimainitiativet, Energy+, jfr. regjeringens hovedmål for bevilgninger under programområde 03.

Energy+ har inngått flerårige intensjonsavtaler med Etiopia, Kenya, Liberia og Bhutan. I de to første landene vil et viktig innsatsområde være økt tilgang til moderne energitjenester på landsbygda ved introduksjon av moderne kokeovner som skal erstatte parafinbaserte ovner eller vedfyring som er en viktig årsak til helseskader og miljøskadelige utslipp. Slike ovner vil også gjøre at kvinner bruker mindre tid på sanking av brensel og matlagning og dermed får frigjort tid til annen produktiv virksomhet og evt. utdanning. Økt bruk av solceller er også viktig. I Liberia og Bhutan er det inngått intensjonsavtaler om å støtte landenes arbeid for å fremme utviklingen av energieffektivisering og fornybare kilder. Intensjonsavtalene med disse fire landene skal bidra til utarbeiding av en helhetlig energi- og klimapolitikk.

Mål

Norsk energisatsing i sør har som mål å:

- Arbeide for tilgang til energi og øke satsingen på fornybar energi og energieffektivisering slik at man får en mer klimavennlig utvikling.

Rapport 2012

I 2012 var innsatsen under Ren energi for utvikling spredd på flere kapitler og poster, mens dette i 2013 ble samlet i ny post 166.74. For å gi en mest mulig samlet framstilling, omtales rapporten for 2012 her.

Det har de siste årene vært en jevn stigning i støtten til ren energi for utvikling. I 2012 utgjorde dette ca. 1 mrd. kroner, hvorav 345 mill. kroner ble gitt via multilaterale organisasjoner. I tillegg investerte Norfund ca. 1,2 mrd. kroner i forskjellige fornybarprosjekter. I perioden 2007–2012 ble det totalt brukt 8,4 mrd. kroner på utviklingssamarbeid innenfor ren energi.

Sektorene det ble gitt mest økonomisk støtte til var kraftproduksjon og fornybare energikilder (35 pst.), energiutvikling og administrasjon (30 pst.) og kraftoverføring og distribusjon (28 pst.). De øvrige 7 pst. utgjorde støtte til bl.a. biomasse, utdanning, opplæring og energiforskning, samt tiltak i samarbeid med det internasjonale atomenergibyrået IAEA til støtte av sikkerhetsarbeid i forbindelse med kjernekraftverk i utviklingsland.

Av den totale støtten mottok land i Afrika 43 pst., Asia 16 pst., Midtøsten 4 pst., Europa 3 pst., Latin-Amerika 2 pst., samt at 32 pst. ble gitt globalt, blant annet multilaterale og regionale organisasjoner og initiativ som arbeider med fornybar energi.

Kjerneland som fikk mest støtte til ren energi for utvikling i 2012 var Liberia, Uganda, Mosambik, Nepal, Etiopia og Tanzania. Beløpene som utbetales kan variere betydelig fra år til år avhengig av framdriften i prosjektene. Eksempler på energisamarbeid: Statnett har samarbeidet med sin ugandiske motpart UETCL der formålet er å bygge opp landets interne energiexpertise. Dette har bidratt til bedre økonomiske analyser av prosjekter, utvikling av en plan for elektrisitetstettet og forbedring av det regionale kraftsamarbeidet med Kenya og Tanzania. Planlegging av et liknende samarbeid med Electricidade de Mocambique, EDM, i Mosambik ble startet i 2012. I Nepal har Norge deltatt i et flerårig program med andre givere som har gitt befolkningen i avsidesliggende fjellområder tilgang til strøm gjennom fornybar teknologi som ikke er koblet til hovednettet. Mer enn 600 000 husholdninger har til nå fått tilgang til mer moderne kokeovner. På bakgrunn av disse resultatene har Nepals statsminister uttalt at alle husholdninger i Nepal skal ha moderne kokeovner innen 2017. I Liberias hovedstad Monrovia har Norge vært et av flere land som har bidratt til at strømproduksjonen har økt fra 9 MW i 2011 til 22 MW i 2012 og antall kunder tilknyttet strømmettet har økt fra 6 000 til 12 000 i samme periode.

Energy+ ble lansert i oktober 2011. 2012 var det første året som den nye energi- og klimasatsingen var virksom. I 2012 var innsatsen konsentrert om å innlede første fase i de intensjonsavtaler som er inngått med Etiopia, Liberia, Bhutan og Kenya. Videre ble det avholdt en rekke konsultasjoner med privat sektor for å innhente synspunkter på hvilke virkemidler som er mest effektive for å utløse private investeringer.

Om lag 345 mill. kroner ble kanalisert via en rekke multilaterale og regionale institusjoner. Økonomisk støtte til denne type institusjoner er viktig for å nå den overordnede målsettingen om å gi flere fattige tilgang til energi. Norge samarbeider med sentrale deler av FN-systemet som er engasjert i fornybar energi, Verdensbankgruppen, Den afrikanske utviklingsbank, Den asiatiske utviklingsbank, Den interamerikanske utviklingsbank og flere andre internasjonale initiativ som Energizing Development (EnDev), Global Energy Efficiency and Renewable Energy Fund (GEE-

REF), Global Alliance for Clean Cookstoves, Global Environment Facility (GEF), Renewable Energy and Energy Efficiency Partnership (REEEP) osv.

Norge har deltatt i utviklingen av de store klimafondene, Climate Investment Funds (CIF). Disse er et samarbeid mellom de regionale utviklingsbankene og Verdensbanken. Norge støttet ren energifondet «Scaling Up Renewable Energy in Low income Countries» over samfinansieringsbudsjettet i 2012, og 390 mill. kroner er lovet over 5 år. Investeringsplaner for å øke tilgang til ren energi fra sol, vind, geotermisk, biobrensel og vannkraft er utarbeidet og godkjent for Kenya, Nepal, Etiopia, Honduras, Mali, Maldivene og Tanzania. Investeringsplan for Liberia er under utvikling. Politisk uro har forsinket prosessen i Mali og Maldivene. Programmet gir grunnlag for å involvere privat sektor. Ren energi investeringsplanene gir mulighet for reduksjon av nåværende og framtidige utslipp ved at mer av energien produseres fra rene kilder i stedet for fossile.

Norge støtter energisektorprogrammet ESMAP som er et globalt rådgivnings-, tenketank- og kapasitetsbyggingsprogram som skal fremme bærekraftige energiløsninger. Programmet vektlegger særlig energisikkerhet, energifattigdom og klimaendringer. En uavhengig evaluering høsten 2011 ga programmet gjennomgående god kritikk. I det nye arbeidsprogrammet legges det bl.a. vekt på kartlegging av potensielle ren energikilder i utvalgte utviklingsland, analyse og utprøving av resultatbasert finansiering innen energisektoren, og støtte til programmet «Lighting Africa», som arbeider for å erstatte forurensende parafinlamper med soldrevne LED-lamper.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 2912,5 mill. kroner.

I tillegg foreslås tilsagnsfullmakt på 10 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak VII.

Kap. 167 Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
21	Spesielle driftsutgifter	1 318 883	1 270 658	1 564 419
	Sum kap. 0167	1 318 883	1 270 658	1 564 419

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Etter OECD/DACs retningslinjer kan visse flyktningutgifter knyttet til opphold i Norge og tilbakevending til sine hjemland klassifiseres som offisiell utviklingshjelp (ODA). Posten omfatter også enkelte utgifter knyttet til reintegrering i opprinnelsesland, herunder finansiering av omsorgstilbud for enslige mindreårige asylsøkere.

Tiltakene ligger administrativt under hhv. Jusdepartementet, Kunnskapsdepartementet og

Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet, jf omtale under respektive departementers budsjettposter.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås det bevilget 1564,419 mill. kroner, relatert til følgende ordninger under andre departementer:

		I 1 000 kr
<i>Kunnskapsdepartementet:</i>		
Kap. 3225, post 04 – Tiltak i grunnopplæringen		51 929
<i>Justisdepartementet:</i>		
Kap. 3400, post 02 – Administrative utgifter/ flyktningutgifter		1 136
Kap. 3469, post 01 – Vergemåls-/representasjonsordning		8 901
Kap. 3490, post 01 – UDI/Retur asylsøkere med avslag og tilbakevending for flyktninger		126 654
Kap. 3490, post 03 – UDI/Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet		20 945
Kap. 3490, post 04 – UDI/Statlige mottak – oppholdsutgifter		929 413
Kap. 3490, post 06 – UDI/Gjenbosetting av flyktninger – støttetiltak		6 977
<i>Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet:</i>		
Kap. 3821, post 01 – Integreringstilskudd for overføringsflyktninger		181 425
Kap. 3821, post 02 – Særskilt tilskudd ved bosetting av enslige mindreårige flyktninger		31 511
Kap. 3822, post 01 – Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere		112 288
Kap. 3856, post 04 – Barnevernets omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere		93 240
<i>Sum forslag 2014</i>		1 564 419

Kap. 168 Kvinner og likestilling

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Kvinner og likestilling, <i>kan overføres</i>	305 233	307 000	313 500
	Sum kap. 0168	305 233	307 000	313 500

Kvinner og likestilling er et satsingsområde i norsk utviklingspolitikk. Dette gjenspeiles i St. Meld. nr. 15 *Interesser, ansvar og muligheter. Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk* (2008–2009) i Meld. St. 25. (2012–2013) *Dele for å skape. Demokrati, rettferdig fordeling og vekst i utviklingspolitikken*, samt St. Meld. nr. 11 (2007–2008) *På like vilkår: kvinners rettigheter og likestilling i utviklingspolitikken* og Stortingets innstillinger til disse.

En toårig handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken ble lansert i august 2013. Planen omfatter hele departementets ansvarsområde. Gjennom politisk lederskap, diplomati og økonomisk støtte skal Norge fortsette å være en pådriver for en robust global konsensus om kvinners rettigheter. Bevilgningen støtter opp under handlingsplanens mål.

Kvinnens rettigheter og likestilling skal fremmes både gjennom spesifikke målrettede tiltak og

integrert i alt utviklingssamarbeid. Kvinners politiske og økonomiske rettigheter, påvirkning og deltakelse i samfunnslivet, fravær av vold mot kvinner og barn og kvinners rett til trygg seksuell og reproduktiv helse er prioriterte områder. Regjeringen vil arbeide for å sikre kvinners deltakelse i fredsprosesser, fredsbygging og bekjempe seksualisert vold i konflikt- og post-konflikt situasjoner. Effektiv integrering av likestillingsperspektivet i øvrige prioriterte områder, både innen miljø og klima, olje, energi og næringsliv, rettferdig fordeling samt matsikkerhet skal gjennomføres.

Bevilgningen på kap. 168, post 70 skal som hovedregel brukes til å støtte målrettede tiltak for kvinner og likestilling som ikke naturlig faller inn under andre bevilgninger.

Post 70 Kvinner og likestilling, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

På verdensbasis utgjør kvinner flertallet av de fattigste. I utviklingsland vises det i inntektsfattigdom og undernærings. Kvinner har større samlet arbeidsbyrde enn menn og har som oftest hovedansvaret for familien. Hoveddelen av det ubetalte omsorgsarbeidet i alle land utføres av kvinner. I flere land kan menn med loven i hånd nekte sine koner å ha et yrke eller starte egen virksomhet. Studier viser at dette skjer i 20 pst. av land i Sør Asia, 29 pst. i Sub-Sahara Afrika og 36pst. i Midt-Østen og Nord-Afrika. Kvinners dobbeltarbeid, manglende utdanning, juridiske og sosiale hindre gjør at kvinner utgjør majoriteten av det uformelle, uregulerte arbeidsmarkedet med lav lønn og dårlige arbeidsforhold. Jenter og kvinner utsettes oftere for menneskehandel enn menn.

Diskriminerende lover og sosiale begrensninger gjør det ofte vanskelig for kvinner å utnytte handelsmuligheter lokalt og nasjonalt. Kvinner er sjelden del av drøftelser om handelspolitikk. Tall fra Verdensbanken viser at dersom kvinner og menn hadde like økonomiske rettigheter, lik tilgang til kreditt og opplæring i jordbruket og arbeidslivet for øvrig, ville produktiviteten øke med 3 pst. til hele 25 pst. i enkelte land.

Kun 20,4 pst. av representantene i verdens parlamenter i 2013 er kvinner. De regionale variasjoner er store fra gjennomsnittlig 42 pst. kvinner i de nordiske parlamentene til 20,5 pst. og 13,8 pst. i henholdsvis Sub Sahara Afrika og arabiske land.

Det er gjort fremskritt for kvinners rettigheter de siste tiårene. Bl.a. har en effektiv rapportering om overholdelse av menneskerettigheter i FNs landgjennomganger har brakt brudd på kvinners rettigheter opp som et hovedtema. På initiativ fra bl.a. Norge har Menneskerettighetsrådet etablert en arbeidsgruppe som skal bidra til avskaffelse av kvinnekiskriminerende lover og praksis.

Kvinnens aktive deltakelse i politikken er sentralt for at kvinners og jenters behov prioriteres. Dette må gjelde både i fredstid og når konflikt og humanitære kriser rammer samfunnene. I India bidro kvinner i lokalpolitikken til økt tjenestelevering av vann, skole og helsetjenester. Utdanning for både gutter og jenter er en forutsetning for at de skal kunne delta på like fot i utviklingen og styringen av sine samfunn. 66 millioner jenter går ikke på skolen. De blir holdt utenfor fordi de må arbeide, de opplever vold på skoleveien og på skolen, eller de må slutte fordi de blir gravide eller giftes bort.

Vold mot kvinner og jenter er et stort og komplekst problem. I tillegg til vold i nære relasjoner, menneskehandel til seksuell utnyttelse, der jenter og kvinner utgjør 80 pst. av ofrene, voldtekt, seksualisert vold i konflikt, seksuell trakassering og partnerdrap, er anslagsvis 3 millioner jenter i Afrika i fare for å utsettes for kjønnslemlesting. Vold mot kvinner gir fysisk og psykisk skade for den enkelte. Barns oppvekst ødelegges og det koster samfunnet store summer i tapt arbeid og i helsetjenester.

Det legges for lite vekt på å forebygge vold men tiltak som endrer tradisjonelle kjønnsroller, gir kvinner bedre status i samfunnet og mer målrettede tiltak for å dempe risikoen for å bli utsatt for vold. Likeledes er respons fra politi, rettsvesen og helsevesen når volden har skjedd, for svak i de fleste land. En studie fra Bangladesh viser at hele 98 pst. av menn som hadde begått voldtekt rapporterte at det ikke hadde fått juridiske konsekvenser.

Seksuell og reproduktive helse og rettigheter er også forbundet med store utfordringer i mange utviklingsland. Mer enn 200 millioner jenter og kvinner i utviklingsland får ikke dekket sitt behov for prevensjon og mister dermed kontrollen med egen reproduksjon, samtidig som de utsettes for den helsefare som er forbundet med utrygge aborter og fødsler. Mødredødelighet er halvert de siste 20 årene, men manglende helsetjenester i forbindelse med graviditet og fødsler gjør at det fremdeles dør hele 800 kvinner hver dag noe som utgjør om lag 280 000 årlig. Mødredødeligheten går ned, men utviklingsland har fremdeles 15 ganger høyere dødelighet enn utviklede land. Hvert år dør anslagsvis 47000 kvinner på grunn av utrygg abort. Restriktive abortlover er ikke er forbundet med lavere aborttrater. De velstående kvinnene kan kjøpe trygge tjenester, mens fattige jenter og kvinner må ty til helsefarlige metoder. Deler av bevilgningen skal gå til å styrke tiltak for trygge aborter.

Barneekteskap er svært utbredt, spesielt i fattige land, hvor så mange som 67 millioner jenter giftes bort årlig. Dette fører til at de mister skolegang og føder barn i svært ung alder, noe som øker risikoen for komplikasjoner og død. Det er også viktig å knytte seksuell og reproduktiv helse og hiv sammen. Flertallet av hiv-infeksjoner er seksuelt overførte, eller knyttet til graviditet, fødsel og amming. I Afrika sør for Sahara utgjør kvinner fortsatt den største andelen av hivsmittede. Homofili er straffbart i over 80 land i verden. Kvinner og menn opplever diskriminering, vold og utelukkelse fra arbeidslivet på grunn av sin seksuelle

orientering og kjønnsidentitet. Åpenhet om seksualitet er helt grunnleggende for endring. Derfor må kjønnsroller, seksuell adferd og seksuelle rettigheter, uavhengig av seksuell orientering, være en del av den politiske diskusjonen.

Mål

- Trygge levekår for kvinner
- Lik rett til helsetjenester, utdanning og arbeid
- Avskaffe all vold mot kvinner og jenter
- Kvinner leder, deltar og har innflytelse i det politiske og økonomiske samfunnsliv
- Kvinner deltar i arbeidet for sikkerhet, og i freds- og forsoningsprosesser
- Globale og regionale prosesser er forpliktende om normer og standarder i likestillingspolitikken.

Satsningsområder

- Styrke kvinners mulighet til aktiv deltagelse på lik linje med menn i politiske beslutningsprosesser slik at kvinners interesser ivaretas både politisk, økonomisk, sosialt og kulturelt i samfunnet.
- Påvirke holdninger og handlinger for å bryte ned tradisjonelle barrierer mot likestilling, fremme forståelse for likestilling hos menn og gutter.
- Fremme av kvinners fysiske og seksuelle integritet, redusere kjønnsbasert vold mot jenter, kvinner og seksuelle minoriteter.
- Fremme seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, inkludert trygge aborter.
- Fokuserer på kvinner og jenter som utsettes for dobbel diskriminering, f.eks kvinner og jenter med funksjonshemming.
- Støtte kunnskapsutvikling, kapasitets- og kompetansebygging på likestillingsspørsmål på nasjonalt, regionalt og internasjonalt nivå.
- Utvikle metoder og verktøy for mål- og resultatorientert integrering av kjønns- og likestillingsperspektivet i utviklingssamarbeidet.
- Samarbeide med lokale, nasjonale, regionale og multilaterale fond, initiativer, nettverk og organisasjoner for kvinner og likestilling.
- Gjennomføre nasjonale strategier og handlingsplaner for kvinner og likestilling, herunder rapportering på FNs kvinnekonvensjon.
- Kvalifisere kvinner gjennom høyere utdanning og forskning og støtte til kvinne- og kjønnsforskning på landnivå, regionalt og internasjonalt.

Rapport 2012

Det ble utbetalt 305,2 mill. kroner i tilskudd 2012.

Støtte til kvinner i Afrika omfatter bl.a.:

I Den demokratiske republikken Kongo (DRK) er bekjempelse og forebygging av vold mot kvinner og jenter et område med store utfordringer. Både støtte til tiltak som yter konkrete helsetjenester, psykososial og juridisk bistand til voldtatte og også mobilisering mot seksuell vold i lokal samfunnet er viktig. For å øke kvinners deltakelse og kandidering foran provins- og lokalvalg ble det inngått et samarbeid kvinnenettverk som iverksatte en mobiliseringskampanje i store deler av landet og som ga opplæring til kvinner og kvinneorganisasjoner. Det samarbeides også med aktører som driver påvirkningsarbeid overfor myndighetene i DRK.

I Tanzania ga støtten til Engineers Registration Board gode resultater også i 2012: 231 kvinnelige ingeniørlæringer fullførte sin praksisperiode, noe som er nødvendig for å bli ferdig utdannet som ingeniør.

Samarbeid med myndighetenes resulterte i styrket integrering av kvinners rettigheter og likestilling i alle sektorer i Zambia. Det nye Likestillingsdepartementet innebærer en ny giv i dette arbeidet og en større andel av statsbudsjettet er satt av til kvinner og likestilling. Kvinners deltakelse i landbrukssektoren ble styrket gjennom samarbeid med Programme Against Malnutrition (PAM). Programmet med PAM gjennomføres i to distrikter med i alt 4500 deltakere fram til 2015. Målet er at deltakerne oppnår kapasitet for økt klimarobust produksjon og markedsdeltakelse for å ivareta lokal matsikkerhet.

I Angola samarbeider Norge med UNDP og fem lokale organisasjoner om et prosjekt som skal styrke kvinners politiske, sosiale og økonomiske menneskerettigheter. Tiltak mot vold i nære relasjoner og styrket politiske deltakelse og representasjon for kvinner er gitt prioritet.

Siden 2010 har lokale aktører på Madagaskar blitt støttet for å øke kvinners andel i det politiske liv. Det er nå flere kvinner i betydningsfulle posisjoner i samfunnet; myndighetens mål er 30 pst., noe som representerer en markant økning fra tidligere valg. Det har vært lagt vekt på kompetanseheving både på lokalt og nasjonalt nivå, nettverksbygging, samt utarbeidelse og spredning av informasjon. Støtten har også bidratt til at det ved universitetet i byen Fianarantsoa ble opprettet et eget likestillingsinstitutt.

FNs befolkningsfond, UNFPA, mottok norsk støtte over bevilgningen til et felles FN-program i Malawi med krisesentre for tenåringsjenter i to distrikter. Jenter er blitt reddet fra tvangsgiftermål, tenåringsjenter har fått direkte hjelp ved krisesenteret, «drop out» jenter har begynt på skolen igjen, mange jenter har mottatt utdanningsstipend. I tillegg har mange jenter som ikke gikk på skole fullførte et lese- og skriveprogram. Under det samme programmet har 11 000 jenter benyttet seg av ungdomsvennlige helsetjenester. Samarbeid med lokale frivillige organisasjoner for å styrke rettighetene for homofile og andre seksuelle minoriteter har hatt positiv innvirkning på situasjonen for seksuelle minoriteter og også påvirket regjeringen som har avskaffet diskriminerende lovverk. Alle saker mot homofile er der ved henlagt. Et nært samarbeid med mediene for å økt kunnskap om seksuelle minoriteter har ført til en mer balansert dekning av tema. Prosjektet har fått mye oppmerksomhet både regionalt og globalt.

Målrettet innsats har gitt gode resultater også i Mosambik. Sterke stemmer i den nasjonale debatten fronter kvinners landrettigheter. Tilgangen til trygg abort er en utfordring i Mosambik, som i så mange andre land. Takket være langsiktig arbeid er muligheten for å jobbe med seksuelle og reproduktive rettigheter relativt åpen og ikke utpreget kontroversiell, f.eks har en progressiv sosial markedsføring av prevensjonsmidler bidratt til at tilbudet har nådd ut i flere regioner i landet og skapt debatt og oppmerksomhet i media rundt menn og maskulinitet.

I Sør-Afrika ble det i 2011 gitt støtte til et prosjekt som engasjerte kvinner innenfor ulike samfunnssektorer til debatt og bidrag til den nasjonale planleggingskommisjonens utarbeidelse av en handlingsplan for utvikling i Sør-Afrika. Den nasjonale utviklingsplanen ble overlevert til president Zuma og parlamentet 15. august 2012. I den ferdige planen er kvinneperspektivet tydelig reflektert i flere av kapitlene.

Eksempler på støtte til kvinner i Asia

Norsk støtte har bidratt til at Pakistan for første gang i historien kunne presentere statistikk for menn og kvinners stemmedeltakelse ved valget i 2013. 5 000 kvinner har blitt hjulpet til å registrere seg som velgere. UNDP og UN Women har vært engasjert i konsultasjoner med 70 parlamentarikere og 7 større partier for å oppfordre til inkludering av likestillingsspørsmål i partienes programmer.

Støtte til et prosjekt for å få på plass lovgivning som sikrer anerkjennelse og rettigheter til kvinner som arbeider utenfor hjemmet har gitt resultater. Lovgivning som anerkjenner disse kvinnenes stilling og rettigheter ble vedtatt i tre provinser. Norsk midler har bidratt til å sikre beskyttelse og tilstrekkelig kvalitet på støttetilbudene ved 34 beskyttelsessentre for kvinner. I 2012 har 80 prosent av alle ansatte på distrikts- og provinsnivå fått opplæring i menneskerettighetsprinsipper. Samtidig arbeides det for at sentrene kan utvide brukertilbudet med retts- og legehjelp i samarbeid med universiteter og samarbeidende aktører utenfor myndighetsapparatet.

I India støttes UN Women for å øke andelen kvinner i politiske institusjoner. 354 landsbyråd har vært inkludert, og opp mot 2000 møter er avholdt. Av de 1226 kvinnene som deltok i kapasitetsbyggingen i Odisha, ble 58 prosent valgt. Kvinneandelen var ifølge en gjennomgang på godt over 60 prosent i lokale råd. 6,050 valgte kvinner og 1,828 valgte menn har deltatt i skoloring om roller og ansvar for folkevalgte, og manualer om kjønn og deltakelse i politiske beslutningsprosesser og kjønn og levekår er utviklet og så nyttet i arbeidet til lokale myndigheter og sivilt samfunns partnere.

Bekjempelse av vold mot kvinner har vært et vesentlig satsingsområde i Afghanistan, og Norge samarbeider med UN Women. Selv om lovverket er på plass, følges dette ikke opp i rettssystemet. Det er utbredt praksis å unnlate straffefølgelse og det er lite politisk vilje til å bekjempe vold og maktmisbruk rettet mot kvinner. Å drive fram sosial reform, som likestilling, i et samfunn gjennomsyret av konservative, religiøst baserte verdier har vist seg utfordrende.

Norge har støttet et nettverk av kvinnelige politikere fra 15 partier i Nepal, Inter Party Women's Alliance (IPWA) for økt kvinnerepresentasjon i politiske organer for å styrke kvinners påvirkning i beslutningsprosesser og styrke tverrgående samarbeid. Kvinner, fred og sikkerhet følges opp direkte gjennom et nettverk av elleve kvinneorganisasjoner; Sankalpa. I 2012 var fokus utvikling av selve nettverket på lokalt nivå, for å styrke samarbeidet mellom de ulike organisasjonene f.eks for å påvirke arbeidet med den nye grunnlov. Nettverket tilbyr kapasitetsutvikling av medlemsorganisasjoner. Arbeidet for å styrke seksuelle minoriteters, særlig transvestiters, rettigheter ihht. gjennomføring av Høyesterettsvedtaket i 2007 om ikke-diskriminering går i positiv retning. Den viktigste pådriveren for seksuelle minoriteters rettigheter i Nepal er organisasjonen Blue Diamond Society, som Norge støtter.

«Women in Need» på Sri Lanka underviser dommere, politi og helsevesen om forebygging av vold mot kvinner. Det arbeides med praktisk hjelp og juridisk veiledning for kvinner. 6700 kvinner fikk juridisk rådgivning og organisasjonen bisto med rettshjelp i 1072 saker. 246 kvinner fikk beskyttelse gjennom midlertidig bolig på krisesenter for kvinner og omlag 38 000 kvinner som var utsatt for vold mottok rådgivning gjennom dette programmet. 4 rådgivningsdesker for kvinner er opprettet på politistasjoner.

Budsjett 2014

Bevilgningen skal brukes slik at den støtter opp under aktører, mål og prosesser for kvinner og

likestilling i utviklingsland, regionalt, internasjonalt og i det multilaterale samarbeidet. Det er et mål å øke andelen av støtten som kanaliseres til kapasitets- og kompetansebygging for kvinneorganisasjoner på landnivå og til å styrke likestillingsdepartement og andre endringsagenter i sivil samfunn og på myndighetsnivå. Bevilgningen skal nyttes i tråd med prinsipper om bistandseffektivitet og eierskap i samarbeidslandene og utbetales som hovedregel ikke til organisasjoner basert i Norge. Det gjøres unntak for oppfølgings tiltak under handlingsplanen initiert av Utenriksdepartementet der aktiviteter i noen tilfeller gjennomføres av norske aktører.

For 2014 foreslås bevilget 313,5 mill. kroner.

Kap. 169 Globale helse- og vaksineinitiativ

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Vaksine og helse, <i>kan overføres</i>	1 240 438	1 690 000	1 885 000
71	Andre helse- og aidstiltak, <i>kan overføres</i>	144 895	295 000	380 000
72	Det globale fond for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM), <i>kan overføres</i>	450 000	450 000	500 000
	Sum kap. 0169	1 835 333	2 435 000	2 765 000

Norge har en internasjonal lederrolle i arbeidet for global helse og de helserelevante tusenårsmålene. Sentralt i arbeidet er statsministerens kampanje for bedre barne- og mødre helse. Bevilgningene under kapitlet følger og støtter opp om FN's strategi for kvinners og barns helse og innsatser for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria.

I 2014 er oppfølgingen av FN's kommisjon for livreddende medisiner for kvinner og barn viktig. Støtte til mødre helseinitiativet «Saving Mothers Giving Life» vil også bli gitt. Den foreslåtte økningen følger opp den planlagte opptrappingen av støtten til Den globale vaksinealliansen GAVI, norsk bidrag på 190 mill. kroner til arbeidet for å gjøre verden poliofri, og opptrappingen av støtten til Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria. Samtidig foreslås støtte til legemiddelordningen UNITAID noe redusert.

Støtten gis i hovedsak gjennom multilaterale organisasjoner og gjennom globale fond og ordninger for helseformål. De globale fondene og ordningene involverer en stor bredde av samarbeidspartnere, der også de multilaterale organi-

sjasjonene deltar. Disse partnerskapene har opparbeidet seg fremtredende roller på sine områder og kan vise til gode resultater. Sammen med FN bidrar partnerskapene på nye måter til å mobilisere penger og til resultater i arbeidet for de helserelevante tusenårsmålene. I tillegg til det multilaterale har Norge inngått bilateral samarbeid med 5 land med støtte fra dette budsjettkapitlet.

Norge bidrar også med støtte til helse, hiv og aids gjennom det bilaterale samarbeidet og FN-organisasjoner samt Verdensbanken, jf. programområde 03.10 Bilateral bistand og 03.30 Multilateral bistand.

Post 70 Vaksine og helse, kan overføres

Av den foreslåtte økningen på 190 mill. kroner til arbeidet for å gjøre verden poliofri, foreslås 95 millioner dekket fra denne posten, og 95 mill. kroner fra kap 169, post 71, jf. omtale under kap./post 169.71 Andre helse- og aidstiltak.

Global kampanje for de helserelevante tusenårsmålene

Situasjonsbeskrivelse

FNs tusenårsmål om helse, spesielt om barne- og mødredødelighet, er blant tusenårsmålene som vi er lengst fra å nå, men vi ser nå betydelige framskritt også for disse målene. Nye tall viser at mødredødeligheten har gått ned fra 543 000 i 1990 til 287 000 i 2010, det vil si en reduksjon på 47 pst. Fremgangen er minst i afrikanske land sør for Sahara. Reduksjonen i barnedødelighet har vært på 41 pst., fra 87 dødsfall pr. 1000 fødsler i 1990 til 51 dødsfall pr. 1000 fødsler i 2011. I fire regioner i verden har reduksjonen vært på mer enn 50 pst. Bevilgningen under posten skal bidra til fleksibel støtte som tillater nasjonale og lokale forvaltere å angripe flaskehalsen som hindrer resultatoppnåelse.

Den globale kampanjen består av en bilateral og en multilateral komponent. Norsk støtte til gjennomføringen av anbefalingene fra FNs kommisjon for livreddende medisiner for kvinner og barn, innsatser etter toppmøtet om familieplanlegging i 2012 (Family Planning 2020), Den globale vaksinealliansen og Det globale fondet for aids, tuberkulose og malaria, og dessuten til forskning gjennom Norges forskningsråd, inngår i satsingen (jf. også kap./post 169.71 og 169.72).

Bilateralt er det inngått samarbeid med India, Nigeria, Malawi, og dessuten Palestina og Tanzania som blir faset ut i 2014. Samarbeidet omfatter viktig norsk støtte til det arbeidet som allerede foregår i disse landene for å redusere barne- og mødredødeligheten. Nasjonalt eierskap og bærekraft står sentralt.

Samarbeid med andre givere og internasjonale organisasjoner, bl.a. Verdens helseorganisasjon (WHO) og Verdensbanken, er sentralt for å bidra til konsolidering og effektivisering av de mange internasjonale finansieringskanalene og globale initiativene innen helse. Utgangspunktet for samarbeidet skal være nasjonalt fastsatte helsetjenester og prioriteter. Arbeidet må ses i sammenheng med styrking av helsevesenet, rekruttering av helsepersonell til primærhelsetjenesten og langsiktig bærekraft og forutsigbarhet i helsetjenestene. Kvinner og barn har hatt få organisasjoner som taler deres sak. Norge fremmer organisasjoner og partnerskap som bidrar til å bedre tilgangen til helse og som styrker kvinner og barns rettigheter. I den multilaterale innsatsen inngår mobilisering og ansvarliggjøring av stats- og regjeringssjefer for dette formålet.

Mål

De overordnede målene er

- tusenårsmål 4: Redusere dødeligheten blant barn
- tusenårsmål 5: Redusere mødredødelighet og bedre gravide og fødende kvinners helse.

Satsningsområder

- Mobilisere stats- og regjeringssjefer i andre land i et politisk nettverk for økt forpliktelse og klarere politisk ledelse for innsats for kvinner og barns helse.
- Arbeide for omforente nasjonale planer innen helse, på måter som omfatter alle aktører og reduserer transaksjonskostnader for landene selv.
- Samarbeide bilateralt med enkelte land som har høy barne- og mødre dødelighet.
- Fremme seksuell og reproduktiv helse og rettigheter og likestilling i globale helseinnsatser og på landnivå bl.a. gjennom sikker tilgang på familieplanleggingsmetoder, trygg abort og livsviktige medisiner.
- Støtte opp om bedre samarbeid for helse-systemstyrking, samt myndighetenes helseplaner på landnivå gjennom de globale initiativer der Norge spiller en aktiv rolle og med GAVI, Det globale fondet, og H4+ organisasjonene (UNAIDS, UNFPA, UNICEF, Verdensbanken, UN Women og WHO).
- Støtte systematisering og formidling av kunnskap om effektive bidrag til å oppnå resultater.

I tillegg støttes organisasjoner, prosjekter og tiltak som fremmer norske satsingsområder, ulike konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk i regi av Utenriksdepartementet, både i og utenfor Norge.

Rapport 2012

Norge bidro til utviklingen av FNs generalsekretærs strategi for kvinners og barns helse (2010). Mange aktører fra giverland, mottakerland, frivillige organisasjoner og privat sektor har sluttet seg til strategien både politisk og økonomisk. En viktig del av strategien er innovasjon og teknologi hvor Norge under FNs generalsekretær leder en arbeidsgruppe for å utvikle nye løsninger for å bedre kvinners og barns helse. Det har til nå kommet inn mer enn 250 bidrag til FNs Every Woman Every Child initiativ, inklusiv økonomisk støtte. Generalsekretærens kontor, UN Foundation og Partnerskapet for mødre-, nyfødt- og barnehelse

(PMNCH) har ledet initiativet sammen med Health 4+ (WHO, UNICEF, UNFPA, Verdensbanken, UNAIDS og UN Women). Mobilisering av globale ledere, oppfølging av forpliktelser, implementering, innovasjon og offentlig- privat samarbeid har stått sentralt.

I 2012 ledet statsminister Stoltenberg og Nigerias president Jonathan FNs kommisjon for livreddende medisiner for kvinner og barn. Kommisjonen har anbefalt tiltak for økt tilgang i utviklingsland til 13 medisiner og prevensjonsmetoder. Gjennomføringen av anbefalingene kan redde seks millioner kvinner og barn de neste fem årene. Finansiering skjer fra denne posten og fra post 169.71 Andre helse og aidstiltak.

I 2011 engasjerte utenriksministeren seg i FN-kommisjonen om økonomiske forpliktelser og resultatoppnåelse. Norge bidrar til oppfølgingen av anbefalingene. I perioden 2011–2013 har vi gitt 86 mill. kroner til WHO's gjennomføringsplan. I tillegg støtter vi oppfølgingsarbeid gjennom Folkehelseinstituttet, Statistisk sentralbyrå og helse-systeminformasjonsprogrammet ved Universitetet i Oslo. Gjennom generalsekretærens Innovation Working Group (IWG) har vi tatt ansvar for anbefalingene fra eHelse og innovasjon. Dette skjer i samarbeid med WHO og International Telecommunication Union.

Resolusjon WHA65.7 krever årlig oppdatering om denne kommisjonen. Den fokuserer på monitorering og ansvarliggjøring av bidragsytere om deres forpliktelser til forbedring av kvinners og barns helse i de 75 landene med høy dødelighet. Implementeringen av kommisjonens anbefalinger er godt i gang.

Norge har fem bilaterale samarbeidsprogrammer der et av hovedmålene er å bidra med innovative kostnadseffektive metoder for å bedre kvinner og barns helse, og nå ut til de mest sårbare gruppene med primærhelsetjenester.

I Nigeria støtter Norge et prosjekt (PRINN MNCH) innen mødre- og barnehelse i fire delstater i det nordlige Nigeria. Programmets hovedtilnærming er videreutvikling av helse-system ved å bidra til å fjerne flaskehals. Det delegerte samarbeidet med Storbritannia fungerer godt. Programmet er godt ansett hos myndighetene og er viktig for deres satsning på mødre- og barnehelse. Til tross for de vanskelige sikkerhetsmessige forholdene i Nigeria har programmet gitt gode resultater. En midtveisgjennomgang i 2011 konkluderte med god fremgang, bl.a. halvert spedbarnsdødelighet og fordobling av fødsler som fant sted på helseklinikker. En annen viktig indikator er vaksinerings-

mot meslinger som økte fra 37 prosent i 2000 til 71 prosent i 2011. Prognosene tilsier fortsatt reduksjon frem mot 2015.

I Pakistan støtter Norge Norwegian Pakistan Partnership Initiative (NPPI), et mor-barn helseprosjekt i Sindh provinsen. På grunn av politiske omveltninger og uro, fattigdom og underernæring, manglende utdanning og et dysfunksjonelt helsesystem har det vært lav måloppnåelse for programmet. Ambassaden utbetalte ingen av de tildelte midlene i 2012. Til tross for forsinket måloppnåelse, har programmet bidratt til bedre koordinering og innsats for mødre- og barnehelse i distriktene. Innovative modeller, som utkontraktering av helsetjenester også til private, og voucherskjema for gratis tilgang til mødre- og barnehelsetjenester, er igangsatt. Det er besluttet å avslutte programmet etter 2013.

I India støtter Norge innovative helsetjenester til kvinner og barn med særlig vekt på å redusere dødelighet blant nyfødte, bedre sykepleie- og jordmorutdanning og etablere samarbeid mellom norske og indiske helseinstitusjoner. Fase én av Norway India Partnership Initiative (NIPI) ble avsluttet i 2012, og en evaluering foreligger. I første fase fokuserte NIPI på å introdusere ny teknologi, kompetanse og personell for å redusere barnedødeligheten i fem delstater, mens man i tretten distrikter testet nye tiltak som enten ble overtatt av myndighetene og oppskalert, eller avsluttet. NIPI har bidratt til etableringen av nyfødt-intensivavdelinger og fødsels-hjelpere på distriktsykehus, oppfølging av mor og barn i hjemmet, samt styrket vaksinelevering. Norsk støtte har blant annet bidratt til at andelen sykehusfødsler har økt kraftig, og at flere kvinner og barn får nødvendige vaksiner og opplæring i amming og hygiene. Indiske myndigheter har nå inkludert og oppskalert de fleste aktivitetene med egne midler. Det viser seg at NIPIs aktiviteter også har spredd seg til delstater som ikke inngår i programmet.

I Tanzania gir Norge støtte til Norway Tanzania Partnership Initiative (NTPI). Den norske bilaterale støtten har medvirket til styrking av helsetjenester for mor/barn i distriktene. Norge har bidratt til utvikling av et resultatbasert finansieringssystem for bedret fødselsomsorg, samt til forbedringer av helseinformasjonssystemet i Tanzania. Evalueringen av programmet avsluttes i 2013, men foreløpige resultater er svært positive, både for fødselsomsorg, vaksinasjon og andre helsetjenester. Drøftelsene i forbindelse med videreføring av programmet startet i slutten av 2012. Myndighetene i Tanzania vil avgjøre hvorvidt de ønsker å

oppskalere programmet og hvordan dette skal gjøres, og Verdensbanken vil i tilfelle bidra til dette.

I Malawi har mødre- og barnehelsesatsingen ført til utviklingen av et pilotprosjekt med resultatbasert finansiering sammen med den tyske utviklingsbanken KfW. Målet med prosjektet er å øke andelen som føder på helseinstitusjon, samt bedre kvaliteten på tjenestene. Implementeringen av prosjektet er godt i gang og går etter planen. Prosjektet er relevant for annen norsk helsestøtte til Malawi, se utfyllende rapportering under Kap. 150 Bistand til Afrika. I 2011 frøs Norge og andre givere støtten til helsesektorprogrammet på grunn av mistanke om økonomiske misligheter knyttet til innkjøp av medisiner. I 2012 gjenopptok giverne sin støtte, med nye og forbedrede kontrollmekanismer på plass. Gjennom Unicef har Norge med andre givere støttet nøddinnkjøp av medisiner, og prosjektet lyktes i 2012 i å distribuere medisiner til helseforetak over hele landet. Norge har også etablert et samarbeid med Universitetet i Heidelberg og Malawi College of Medicine om evaluering, og dette går også som planlagt. Et samarbeid med sistnevnte har resultert i en økning av antall legestudenter og -programmer. Videre har Norge støttet familieplanleggingsorganisasjonen BLM. Organisasjonen rapporterer en stor økning i antall klienter som benytter seg av tilbudet.

I juni 2012 annonserte USAs utenriksminister Hillary R. Clinton og utenriksminister Jonas Gahr Støre under et globalt helsearrangement i Oslo at landene sammen øker innsatsen for kvinner og barns helse i fattige afrikanske land gjennom partnerskapet Saving Mothers, Giving Life. Norge vil gi inntil 500 millioner kroner over fem år til partnerskapet.

Norge har siden 2007 støttet et flergiverfond i Verdensbanken med mål om å redusere barne- og mødredødeligheten i de fattigste landene i form av støtte til utvikling og gjennomføring av piloter og programmer for resultatbaserte finansieringsmekanismer (RBF). Det gis også såkornstøtte til utvikling av utarbeiding av mekanismer, kunnskapsprodukter og global læring, inkludert støtte til evaluering av RBF programmer.

Fondet støtter nå til sammen aktiviteter i 50 land. Til sammen er det gjort avtaler for piloter og oppskalering av programmer til en verdi av USD 278 mill., tilsvarende om lag 1,6 mrd. kroner. I tillegg er det foreløpige planer for 142 mill. USD. Samlet disponerer fondet om lag 550 mill. USD. Burundi, Etiopia, Haiti, Kenya, Nigeria, Senegal og Zimbabwe utgjør de største programmene med

20 mill. USD hver. Fondet er knyttet mot IDA-lån og har mobilisert ytterligere 940 mill. USD gjennom dette.

Verdensbanken rapporterer om god fremdrift, i de fleste av programmene, lovende foreløpige resultater, og stor interesse og etterspørsel fra land.

Den globale vaksinealliansen, GAVI

Situasjonsbeskrivelse

Den globale vaksinealliansen GAVI ble etablert i 1999 som et samarbeid mellom offentlige og private aktører. UNICEF, Verdens helseorganisasjon og Verdensbanken er sentrale partnere. GAVI arbeider for at alle barn i fattige land får et fullverdig vaksinetilbud, med vekt på rask og effektiv introduksjon av nye vaksiner og støtte til å sikre fungerende vaksinetjenester. Koordinering på landnivå under nasjonal ledelse og utvikling av strategier for langsiktig, bærekraftig finansiering vektlegges. GAVI er ledende blant de globale helseinitiativene når det gjelder bistandseffektivitet og samordning ift nasjonale planer og systemer og er også blitt en ledende arena for samhandling mellom ulike parter om den langsiktige bærekraften i slike initiativ.

Det legges fra norsk side vekt på god koordinering og bredt samarbeid på landnivå og på å sette vaksinetilbudet inn i en sammenheng med andre helsetjenester og tiltak på måter som både øker vaksinedekningen og styrker helse-systemene som helhet. Norge vil arbeide videre for økt likestilling med hensyn til styrerepresentasjon, personell, og integrering av likestillingshensyn i GAVIs programmer og støtteordninger.

Norge følger opp GAVI gjennom arbeid i organisasjonens styre. Norge har vært aktiv i arbeidet med ny styringsstruktur og etablering av GAVI som internasjonal stiftelse med fokus på et forpliktende forhold til FN som normgiver og standardsetter på feltet. Videre har Norge bidratt til å få på plass GAVIs støtteordning til helse-systemstyrking og en ordning for mobilisering av det sivile samfunn. Norge deltar i en styregruppe sammen med Sverige, Nederland og Danmark. Det er Sverige som representerer gruppen i styret. Som ledd i satsningen på globale vaksinetiltak, vil Regjeringen også støtte vaksinasjonsforskning (GLOBVAC) i regi av Norges forskningsråd med 85 mill. kroner, jf. kap. 165, post 70.

GAVI har etablert to innovative finansieringsmekanismer, Advance Market Commitment (AMC) og Den internasjonale finansieringsme-

kanismen for immunisering (IFFIm). Begge ordninger er innovative finansieringsordninger som kan få bred anvendelse, men som i første omgang utprøves av GAVI på vaksineområdet. Formålet med AMC er å stimulere vaksineprodusenter til å investere i utvikling og produksjon av effektive vaksiner mot sykdommer som er fremtredende i utviklingsland. Ordningen gir kjøpsgaranti til vaksineindustrien mot at industrien leverer vaksiner til en forhåndsavtalt gunstig pris i henhold til kravspesifikasjon. En vaksine mot lungebetennelse ble valgt som pilot for AMC (pneumokokkvaksine).

Norge har forpliktet seg til å støtte ordningen med USD 57 mill., tilsvarende om lag 350 mill. kroner, i perioden 2009-2017, jf. romertallsvedtak. Ordningen administreres av GAVI med Verdensbanken som finansforvalter. Verdens helseorganisasjon tar del i det vaksinefaglige arbeidet mens vaksineinnkjøps- og leveranseansvaret tillegges UNICEF.

Formålet med IFFIm er å mobilisere og fremskynde finansiering til GAVI gjennom utsteding av obligasjoner i finansmarkedet. Forpliktelsene om fremtidige utbetalinger fra IFFIm's givere blir brukt som sikkerhet for obligasjonslånene. Norge har bidratt med finansiering til IFFIm siden ordningen ble etablert i 2006. Norge inngikk i 2010 en avtale om tilskudd til ordningen på 1,5 mrd. kroner for perioden 2010–2020 for å støtte opp under GAVIs arbeid med styrking av integrerte helsesystemer i mottakerlandene. Støtten inngår i de 15 – 25 pst. av GAVIs virksomhet som går til pengebaserede tilskuddsordninger. Ordningen blir forvaltet av Verdensbanken.

En evaluering av IFFIm ble ferdigstilt 2011. Den slo fast at IFFIm har bidratt vesentlig til GAVIs finansiering av landprogrammer siden 2006 og at Verdensbanken har forvaltet ordningen på en god måte og har oppnådd gode betingelser i kapitalmarkedene.

Avtalen om IFFIm ble i 2013 endret, slik at IFFIm skal kunne stille penger til disposisjon for GAVI også ved lavere kredittvurdering enn AAA.

Mål

Målet er å forebygge 3,9 millioner dødsfall i perioden (2011–2015) gjennom støtte til GAVI.

Strategien viderefører i hovedsak tidligere prioriteter, men legger større vekt på GAVIs markedspåvirkning og vaksineprisreduksjon.

Prioriterte innsatser er:

- Øke bruken av nye og utnyttede vaksiner (vaksinemålet).

- Styrke arbeidet for integrerte helsesystemer for økt kapasitet til vaksiner (helsesystemmålet).
- Øke forutsigbarhet av global finansiering og bærekraft i nasjonal finansiering (finansiering og samfinansieringsmålene).
- Påvirke vaksinemarkedet med sikte på reduserte priser på og sikker tilgang til vaksiner for fattige land (vaksinemarkedsålet).

Mens GAVI de 10 første årene fokusert på introduksjon av gulfeber, hepatitt B og hib-vaksinen, fokuseres det nå på å introdusere vaksiner mot pneumokokk, meningitt (mot lunge- og hjernehinnebetennelse og rotavirus (mot diare), samt forberede introduksjon av HPV (mot livmorhalskreft), Japansk encefalitt (alvorlig hjernebetennelse), typhoid og rubella (røde hunder). Målsettingen er å introdusere vaksine mot pneumokokk og rotavirus i henholdsvis 45 og 33 land innen 2015. 39 land startet med disse vaksinene mellom 2011 og 2012 (GAVI businessplan 2011–2012).

Innenfor helsesystemer skal GAVIs pengebaserede finansieringsordninger og støtte til teknisk bistand bidra til å øke vaksinedekningen og redusere sosiale og geografiske forskjeller i forhold til dekningsgrad. Alliansen vil rette spesielt fokus mot 14 land som har vaksinedekning på under 70 pst. For å sikre bærekraft og eierskap skal samfinansiering fra land økes over de neste årene. Spesielt fokus vil rettes mot land som i løpet av de neste årene ikke lenger vil kunne motta GAVI støtte fordi de ikke lenger er lavinntektsland.

Likestilling mellom kvinner og menn og deltakelse i sivilt samfunn er tverrgående hensyn. GAVI skal bidra til bedre koordinering av sine aktiviteter globalt og nasjonalt for å styrke likestilling, herunder utvise tydeligere lederskap for økt likestilling.

Rapport 2012

Samlet norsk bistand til Den globale vaksinealliansen i 2012 var 690,0 mill. kroner, herunder 83,8 mill. kroner til Advance Market Commitment for pneumokokkvaksinen. II tillegg kommer 145,5 mill. kroner til Den internasjonale finansieringsmekanismen for immunisering IFFIm.

Ved utgangen av 2012 har GAVI bidratt til immunisering av totalt 370 millioner barn. Dette er en økning på 45 millioner barn sammenliknet med utgangen av 2010. GAVI har bidratt til å forebygge over 5,5 millioner dødsfall siden oppstarten i 1999.

Øke støtten til og bruk av underutnyttede vaksiner og nye vaksiner og bidra til sikker levering av vaksiner

- I løpet av 2012 støttet GAVI 30 nye vaksineintroduksjoner og kampanjer. Dette er flere vaksineintroduksjoner enn noe tidligere år. 8 nye land introduserte pneumokokkvaksinen, 7 land introduserte rotavirusvaksinen, 6 land lanserte dose nummer 2 for meslinger, 5 land introduserte en kombinasjonsvaksine som inkluderer vaksine mot HepB og Hib, og 4 land initierte Men A kampanjer for første gang. GAVI har allikevel ikke nådd målet for Rota- og Pneumokokkvaksine introduksjoner i 2012, hovedsakelig fordi det ikke er tilstrekkelig vaksine på markedet.
- Totalt har GAVI bidratt til å vaksinere 323 millioner barn mot hepatitt B, 151 millioner mot Hib, 64 millioner med Gulfeber, 10 millioner mot pneumokker (som kan gi lungebetennelse) og 4 millioner barn mot rotavirus (diare).
- GAVI bidro til å vaksinere 48,5 millioner personer mot meningitt i 2012. Tilsammen har GAVI bidratt til at totalt 103 millioner i Afrikas meningittbelte blitt vaksinert med MenA vaksinen. Dette har redusert antall tilfeller av meningitt i området til 0 tilfeller i 2012.
- 9 millioner ble vaksinert mot gulfeber i 2012. Totalt 64 millioner er vaksinert med støtte fra GAVI.
- Totalt har GAVI bidratt til å forebygge over 5.5 millioner liv. I løpet av 2012 bidro GAVI til å forebygge 1 million dødsfall.

Bidrag til å styrke helsesystem ved blant annet å legge til rette for levering av vaksiner og andre helse-tjenester

- 52 land får for tiden støtte fra GAVI til styrking av helsesystemer.

Øke forutsigbarhet og bærekraft

- GAVI videreførte i 2012 arbeidet med å sikre langsiktig bærekraft og diversifisering av finansieringskilder.
- Arbeid for økt egenfinansiering fra mottakerland er viktig. Av 65 land som etter GAVIs retningslinjer skal bidra med egenfinansiering hadde 56 innfridd forpliktelsene i 2012. Om lag 47 mill. USD kom som egenfinansiering fra disse landene i 2012, tilsvarende 8 pst. av verdien av vaksineinnsatsen.
- Ved utgangen av 2012 var 91 pst. av finansieringslovnadene fra givere for perioden 2011–2015 formalisert i avtaler.

Påvirke vaksinemarkedet med sikte på reduserte priser og sikker tilgang på vaksiner til fattige land

- Samlet kostnad for fullvaksinering av et barn med pentavalent-, pneumokokk- og rotavirusvaksine gikk ned fra 32,97 USD i 2011 til 22,63 USD i 2012 (baseline 35,19 USD i 2010).

GAVIs likestillingspolitikk ble vedtatt i 2008 og en plan for gjennomføring ble utviklet og godkjent i 2009. I 2010 ble flere studier om likestillingshensyn og tjenestelevering ferdigstilt for GAVI. Studiene viste at det ikke er signifikant forskjeller i vaksinedekning blant jenter og gutter, med unntak i noen få land. Manglede vaksinering av barn henger sammen med kvinners lave status i fattige hushold. GAVI arbeider aktivt med oppfølging av organisasjonens likestillingspolitikk og -plan både i forbindelse med råd og veiledning og med programdesign, samt intern rekruttering i sekretariat og styringsstruktur. I 2011 hadde GAVI 55 pst. menn og 34 pst. kvinner i styret.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 1885 mill. kroner.

Post 71 Andre helse- og aidstiltak, kan overføres

Tiltakene under posten skal bidra til forskning og produktutvikling for forebygging, diagnostisering og behandling av hiv/aids, tuberkulose og malaria. Den skal også sikre økt tilbud og lavere priser for medisiner mot disse sykdommene. I 2013 ble bevilgningen økt med 150 mill. kroner til tiltak knyttet til familieplanlegging som oppfølging av toppmøtet Family Planning 2020 og Kommisjonen for livreddende medisiner for kvinner og barn.

I 2014 foreslås det at 95 mill. kroner av den foreslåtte økningen på 190 mill. kroner til arbeidet for å gjøre verden poliofri dekkes fra denne posten, jf. omtale under kap./post 169.70 Vaksiner og helse.

Forskning og produktutvikling –
Situasjonsbeskrivelse

Medisinsk forskning har de senere år kommet langt i utvikling av medisiner for behandling av hiv. I en årrekke har det også vært forsket på vaksiner og andre former for medisinsk forebygging, som mikrobisider, et vaginalt produkt som skal forhindre seksuell overføring av hiv-viruset. For å styrke forskningsinnsatsen og samle ressursene er det etablert ulike produktutviklingspartner-skap, som Det internasjonale aidsvaksineinitiativ-

vet (International AIDS Vaccine Initiative, IAVI), og Det internasjonale partnerskapet for mikrobisider (International Partnership for Microbicides, IPM). Disse partnerskapene støttes økonomisk av en rekke land, næringsliv og private stiftelser. Mange vaksinekandidater har vært utprøvd i ulike kliniske studier, men uten resultat, noe som har gjort det nødvendig med en betydelig vektlegging av mer basal forskning for å identifisere nye vaksinekandidater. Trygge og effektive mikrobisider vil gi kvinner evne til selv å redusere sannsynligheten for å pådra seg hivsmitte seksuelt. Sammen med andre tiltak som styrker kvinners stilling og rett til å ta egne beslutninger om kropp og seksualitet, vil mikrobisider kunne bidra til et langt skritt framover i kampen mot aids. Avtaler med farmasøytisk industri gjør at IPM kan videreutvikle enkelte produkter uten lisenskrav.

Nest etter hiv, er tuberkulose den enkelte infeksjonssykdommen som tar flest liv, med 1.4 millioner dødsfall på verdensbasis i 2011. Nærmere 2 milliarder mennesker er smittet med tuberkulosebakterien, og mer enn 8 millioner mennesker har utviklet tuberkulosesykdom. Et utbredt problem er utvikling av resistente bakterier. Et ytterligere problem er pasienter som er smittet både med hiv og tuberkulose. Både den totale sykdomsbyrden og kostandene ved behandling vil øke uten bedre forebyggende tiltak. Den eksisterende BCG-vaksinen beskytter mot alvorlig tuberkulose hos barn, men er mindre effektiv mot lungetuberkulose som rammer ungdom og voksne, og som utgjør hoveddelen av den globale tuberkuloseepidemien. Det er derfor behov for å utvikle nye og bedre vaksiner mot tuberkulose. Siden 2005 har globale investeringer på mer enn 600 mill. USD ført til at mer enn 15 vaksinekandidater har vært testet i mer enn 50 kliniske studier. Nye data tyder på at selv en delvis effektiv vaksine som kun når ut til deler av befolkningen, kan ha en betydelig positiv effekt på folkehelsen. I 2013 støtter Norge tuberkulosevaksineinitiativet Tuberculosis Vaccine Initiative (TBVI), som er et internasjonalt partnerskap for utvikling av tuberkulosevaksiner.

Mål

Det overordnede målet er tusenårs mål 6: Bekjempe hiv og aids, malaria og andre sykdommer.

Satsningsområder:

- Utvikling av ulike nye vaksinekandidater for uttesting/kliniske studier

- Videreutvikling og uttesting av mikrobisider og sikre at de blir tilgjengelig for kvinner i utviklingsland
- Styrket forskningskapasitet og kunnskapsnettverk i utviklingsland for å kunne gjennomføre kliniske studier

Norge bidro i 2012 med 8,9 mill. kroner til Det internasjonale aidsvaksineinitiativet (IAVI). IAVI har gjennomgått en omorganisering for å tilpasse seg strammere økonomiske vilkår, men samtidig kunne framstå som en mindre, men styrket og mer bærekraftig organisasjon.

I 2012 har IAVI fortsatt å videreutvikle porteføljen av vaksinekandidater. To kliniske studier av vaksinekandidaten Ad35 (adenovirus) er fullført, og et tredje studium er påbegynt. IAVI har sammen med partnere valgt ut de første immunogene vaksinekandidatene som kan frambringe en bred immunrespons mot hiv, og disse vil videre utprøves i kliniske studier. Ingen vaksinekandidater har tidligere hatt slike egenskaper, noe som gjør dette til en milepæl på hivvaksinefeltet.

I tillegg støtter IAVI mer enn to dusin forskningsprosjekter som blant annet ser på ulike virusvarianter, samt hvordan sykdomsforløp kan variere mellom ulike befolkningsgrupper. IAVI har sammen med sine partnere publisert 58 vitenskapelige artikler i 2012. IAVI har og støttet kapasitetsbygging for at utviklingsland skal kunne gjennomføre kliniske studier av høy internasjonal standard, og har deltatt i et bredere samarbeid om opplæring av 142 forskere fra 17 land, hovedsakelig i Afrika. IAVI har sammen med andre produktutviklingspartnerskap bidratt at forskning og utvikling innen global helse nå er prioritert i EUs rammeprogram «Horizon 2020».

Norge bidro i 2012 med 6 mill. kroner til Det internasjonale partnerskapet for mikrobisider (IPM). To større kliniske fase III-studier er nå påbegynt i Afrika sør for Sahara for å se på sikkerheten og effekten av den vaginale ringen med virkestoffet dapivirine. Samlet vil mer enn 5000 hiv-negative kvinner delta i disse studiene. Som del av lisensieringsprogrammet har IPM også økt og effektivisert produksjonen av de vaginale ringene. I programmet for å utvikle en ring som skal kunne forebygge både graviditeter og hiv-infeksjon er prototyper med ulike hormoner og ulik utforming av ringen utviklet. IPM har fortsatt å videreutvikle porteføljen av mikrobisidekandidater, blant annet i prekliniske studier. Den første kliniske utprøvingen av en mikrobiside som kombinerer to antire-

trovirale virkestoffer, og således kan være mer effektive, er nå avsluttet, og resultater fra studien forventes i 2013. IPM har sammen med sine partnere publisert 14 vitenskapelige artikler i 2012. IPM har videreført arbeidet med kapasitetsbygging for å kunne gjennomføre kliniske studier av høy kvalitet, og har videreført kartleggingen av lisensieringskrav med afrikanske regulatoriske myndigheter.

Den internasjonale ordningen for økt tilgang til legemidler (UNITAID)

Situasjonsbeskrivelse

UNITAID er en innovativ helsefinansieringsmekanisme for økt tilgang til farmasøytiske produkter til forebygging, diagnostisering og behandling av hiv/aids, tuberkulose og malaria. UNITAID finansierer prosjekter som iverksettes av ulike partnere. Prosjektene er tidsbegrensede og det legges stor vekt på at finansieringen på en bærekraftig måte skal kunne overtas av landenes egne helsemyndigheter eller andre givere. UNITAIDs arbeid er direkte knyttet opp til tusenårsmål 6, men er også viktig for å nå tusenårsmål 4 og 5 om redusert barne- og mødredødelighet siden to tredeler av støtten går til prosjekter med barn og kvinner som målgruppe. Verdens helseorganisasjon er vertskap for UNITAID.

UNITAID har 29 medlemmer, 28 land og the Gates Foundation. Av disse bidro 9 land, samt Gates Foundation til UNITAIDs kjernebidrag i 2012, til sammen 276 mill. USD. Land i alle inntektsgrupper er med, også middel- og lavinntektsland. Dette styrker solidaritetsprinsippet og nord-sørsamarbeidet. Flere av giverne, blant dem den største giveren Frankrike, tar bidragene fra en avgift på flybilletter. Til sammen har 65 pst. av bidragene til UNITAID kommet fra en slik flyskatt. Andre givere, som Storbritannia og Norge, bidrar over de ordinære budsjettene.

Gjennom prosjekter der det gis flerårige forpliktelser til den farmasøytiske industrien på innkjøp bidrar UNITAID til å redusere prisene på preventiver, diagnostika og behandling for hiv, tuberkulose og malaria for mennesker i fattige land.

UNITAID støtter lands anvendelse av fleksibilitetene knyttet til patentrettigheter for legemidler i Trade Related Intellectual Property Rights (TRIPS) avtalen, som vedtatt i Doha i 2001. Det bidrar til økt konkurranse i markedet gjennom produksjon og bruk av generiske medisiner, og reduserer flaskehalsen i kvalitetskontrollapparatet.

Mål

- Det overordnede målet er tusenårsmål 6: Bekjempe hiv og aids, malaria og andre sykdommer
- Økt tilgang til kvalitetsprodukter for å behandle, diagnostisere og forebygge hiv og aids, tuberkulose, og malaria i utviklingsland.

Rapport 2012

UNITAID inngikk i 2012 avtaler om prosjektstøtte for rundt USD 250 mill., tilsvarende om lag 1,45 mrd kroner. Norge bidro i 2012 med 140 mill. kroner og var den tredje største giveren, etter Frankrike og Storbritannia.

UNITAID gjennomførte en omfattende evaluering i 2012. Denne fant at UNITAID i stor grad har oppnådd målet om å bidra til markedsendringer for økt tilgang til legemidler. Sekretariatet har utviklet seg i de fem årene det har eksistert, og evalueringen fant at de organisasjonsmessige endringene som ble gjennomført i 2010–2011, med Norge som pådriver, var påkrevd og har gitt gode resultater. For eksempel har UNITAID etablert en faglig sterk enhet for markedsdynamikk. Den arbeider med å kartlegge og overvåke markedet for dermed å identifisere hvor markedet bør endres.

UNITAID har også i sterkere grad engasjert seg på det diagnostiske området. For alle tre sykdommene er riktig diagnose viktig. På grunn av utfordringene i infrastrukturen i lavinntektsland samt mangel på kvalifisert helsepersonell, er det viktig å utvikle tester som er sikre, enkle i bruk og tilgjengelig der pasienten er (såkalt Point-of-Care eller PoC-diagnostikk). I 2012 ble en stor andel av støtten gitt til arbeid for å forbedre diagnostika for hiv.

Mange medisiner som er aktuelle for sykdommene hiv, tuberkulose og malaria er beskyttet av patenter. UNITAID har derfor tatt initiativ til opprettelse av Medicines Patent Pool (MPP). Formålet er å stimulere til nyutvikling av og prisreduksjoner for hiv-medisiner ved at legemiddelprodusenter gjør patenter tilgjengelige mot kompensasjon fra ordningen. Den første avtalen om lisensiering ble undertegnet i 2011 med legemiddelprodusenten Gilead, og forhandlinger om en avtale med ViiV Healthcare (GlaxoSmithKline, Pfizer, Shionogi) ble gjennomført i 2012.

Før UNITAID ble opprettet fantes det ingen tilpassede hivmedisiner for barn. Eneste tilgjengelige behandling var en alkoholholdig sirup som var vanskelig å gi spedbarn pga. smaken. De store

flaskene gjorde det dessuten umulig å holde en hivdiagnose skjult, noe som ofte er ønskelig pga. stigmaet som fortsatt er forbundet med sykdommen. Mangelen på tilpassede og rimelige medisiner førte til at mange hiv-positive barn i utviklingsland døde i løpet av sitt første leveår.

Ved opprettelsen i 2006 gjorde UNITAID hiv-medisiner for barn til en av sine hovedprioriteringer. Sammen med Clinton Health Access Initiative (CHAI) har UNITAID siden bidratt til utvikling av barnevennlige hiv-medisiner i form av piller som inneholder en kombinasjon av ulike medisiner og er lette å ta. Pillene er dessuten små og kan fraktes fra apoteket og hjem i full diskresjon. I dag mottar 350 000 barn hiv-medisiner takket være UNITAID, en økning fra 68 000 før UNITAID startet dette arbeidet.

UNITAID har siden 2010 støttet et pilotprosjekt i afrikanske land der subsidiering av produsentens pris skal gjøre de mest effektive malariamedisinene tilgjengelig til lave priser kalt Affordable Medicines Facility for Malaria (AMFm). Det er besluttet at AMFm fra 2014 skal kunne finansieres av Det globale fondet for aids, tuberkulose og malaria. UNITAIDs styre vedtok i 2012 å gi støtte til AMFm i overgangsperioden frem til dette i 2013. En evaluering av prosjektet i 2012 viste at AMFm har ført til at flere har tilgang til kvalitetsbehandling for malaria, men at det var flere utfordringer knyttet til prosjektet. Et problem er overforbruk av malariamedisin for enhver type feber hos barn fordi man ikke har mulighet til å finne ut om barnet har malaria eller lungebetennelse, og at det dessuten ofte kun er malariamedisin tilgjengelig. For å bedre denne situasjonen er det viktig å bedre tilgangen på enkle diagnostiske tester og på antibiotika for å behandle lungebetennelse. UNITAID bidrar til dette ved at styret i 2012 vedtok å støtte utvikling av tester for enkel diagnostisering av malaria.

Riktig diagnose er sentralt for å kunne gi riktig behandling, og til nå har diagnostisering av tuberkulose vært tungvint og tidkrevende. I 2012 vedtok UNITAID derfor å arbeide for økt tilgang til hurtigtesten TB Xpert MTB/RIF, som ikke bare gir raskt svar på smittestatus men også eventuell resistens mot et av de mest brukte legemidlene i behandling av tuberkulose. Gjennom UNITAIDs støtte vil kostnadene ved TB Xpert MTC/RIF reduseres med over 40pst., og nærmere 1,5 million tester utføres i perioden 2013-2015.

Forekomsten av tuberkulose som er resistent mot de mest brukte behandlingsformene øker. Behandling av slik tuberkulose er dyr og medisinerne ofte ikke tilgjengelige fordi det ikke produse-

res tilstrekkelig til å møte behovet. UNITAID har derfor opprettet et beredskapslager for medisiner mot multiresistent tuberkulose, som land kan henvende seg til for å få rask «påfylling» av medisiner ved behov. Dette har redusert tiden fra bestilling gis til medisiner mottas fra over 100 dager i 2007 til rundt 30 dager i 2012, og beredskapslageret har 68pst. benyttelse, noe som er over målsettingen på 60pst. For legemiddelfirmaene betyr beredskapslageret et mer forutsigbart marked for disse legemidlene, noe som oppmuntrer firmaene til å fortsatt produsere disse. UNITAIDs støtte til beredskapslageret skulle egentlig løpe til 2012, men styret har besluttet å utvide dette med ett år for å sikre en god overgang til andre finansieringskilder, i samarbeid med Stopp TB-partnerskapet.

Tiltak for familieplanlegging

Situasjonsbeskrivelse

Tiltak for familieplanlegging er viktig i regjeringens innsats for global helse og seksuell og reproduktiv helse. Slike tiltak gir en bredere sammenheng med kvinners rettigheter og seksuell og reproduktiv helse, og følger opp norsk politikk for kvinner og likestilling. Et toppmøte om familieplanlegging fant sted i London 11. juli 2012. Toppmøtet ble organisert av Storbritannia, FNs befolkningsorganisasjon (UNFPA) og Bill og Melinda Gates Foundation. Formålet var å mobilisere tilslutning til strategier og pengebidrag for å gi ytterligere 120 millioner mennesker tilgang til familieplanleggingsinformasjon, – tjenester og – utstyr i perioden 2012–2020.

Under toppmøtet annonserte Norge en intensjon om et årlig bidrag på 150 millioner kroner til dette formålet til og med 2020. Det legges opp til at en andel av midlene som det ble gitt tilsagn om vil bli øremerket oppfølging av anbefalingene fra FNs kommisjon for livreddende medisiner for kvinner og barn, som ble ledet av statsminister Stoltenberg sammen med Nigerias president Jonathan, spesielt satsning på økt bruk av prevensjonsimplantater (p-pinner). Det legges også opp til støtte til prevensjonstiltak gjennom ikke-statlige aktører for å oppskalere tilbudet av prevensjonsimplantater.

Vi viser til redegjørelse for regjeringens oppfølging av kommisjonens anbefalinger i Prop. 110 S (2012–2013) Om sletting av Myanmars gjeld til Norge og inngåelse av garantier for helsetiltak i utviklingsland.

Avtaler om volumgarantier for innkjøp av prevensjonsimplantater ble inngått i 2013, tilsvarende et garantiansvar på 140 mill. USD. Utgangspunk-

tet for avtalene har vært at innkjøpsperioden skal være 2013-2018.

Mål

- Det overordnede målet er tusenårs mål 5: Redusere svangerskapsrelatert dødelighet, med vekt på å sikre universell adgang til reproduktiv helsetjenester
- Større utvalg av ulike prevensjonsimplantater tilgjengelig for kvinner i verdens fattigste land.
- Økt tilgjengelighet av prevensjonsimplantater (p-pinner) til kvinner i verdens fattigste land.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 380 mill. kroner.

Post 72 Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM), kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria ble etablert i 2002 for å mobilisere ressurser for finansiering av tiltak for tusenårs mål 6 om å bekjempe aids, tuberkulose og malaria i de områdene i verden hvor behovene er størst.

Tiltakene blir gjennomført av samarbeidspartnere på landnivå. I fondets styre sitter representanter fra giverland, mottakerland, frivillige organisasjoner, næringsliv, og nettverk for personer som lever med sykdommene. Norge deltar i styregruppe sammen med Danmark, Irland, Luxemburg, Nederland og Sverige (Point 7). Styrevervet går på omgang. Sverige tok over vervet etter Irland i juni 2013. Nafsiah Mboi fra Indonesia tok i juni 2013 over som fondet styreleder, mens Mireille Guigaz fra Frankrike tok over som nestleder.

Fondet har etablert seg som den største multilaterale finansieringskilden for oppnåelse av de helserelaterte tusenårs målene. Det bidrar med 82 pst. av internasjonal finansiering av tiltak mot tuberkulose, 50 pst. av tiltak mot malaria og 21 pst. av tiltak mot hiv og aids. Fondet finansierer også styrking av helsesystemer i utviklingsland, siden dårlig utviklede helsesystemer er blant de viktigste hindringene for opptrapping av tiltak og sikring av tiltakenes effekter.

De fleste av landene som får støtte fra fondet har svakt utviklede styresett. Landene er ofte utfordrende å arbeide i. Økonomiske misligheter er en betydelig risiko. Det krever at fondet sikrer

pengene best mulig. Det globale fondet har nulltoleranse for økonomiske misligheter. Fondet har en uavhengig internrevisjon (Office of the Inspector General). Internrevisoren (Inspector General) rapporterer direkte til styret, blir utnevnt av styret og kan avsettes bare av styret. Fondet har ekstern varslingskanal. I 2012 etablerte fondet en stilling som risikodirektør. I løpet av 2012 har fondet arbeidet med utvikling av et risikorammeverk med risikostyring integrert i virksomheten. Fondet har gode rutiner for sikring av investeringer når misligheter avdekkes.

Det globale fondet har vært gjennom en omfattende snuoperasjon i 2012. Fondet synes nå godt rustet til å gjennomføre strategien for 2012–2016. Sekretariatet har gjennomgått en total omskilling og er nå konsentrert om kjerneoppgaver og god pengeforvaltning. Ny finansieringsmodell innebærer at støtte gis på landenes premisser og i samsvar med nasjonale planer og prosedyrer. Helsesystemstyrking ses som en integrert del av arbeidet. Norge følger opp gjennom deltakelse i fondets styre og vi er representert i styrets finanskomite.

Det globale fondet gjennomfører høsten 2013 påfylling for perioden 2014-2016. Fondet har som mål at giverne skal bidra med 15 mrd. USD i perioden. Bidragene for perioden 2011–2013 var på 10,8 mrd. USD. Det globale fondet har i samarbeid med blant annet UNAIDS og WHO beregnet at det samlede finansieringsbehovet for perioden 2014 er på 87 mrd. USD. Det vurderes som realistisk at egenfinansiering fra mottakerland kan utgjøre 37 mrd. USD, mens videreføring av annen giverfinansiering vil utgjøre 24 mrd. USD. Dermed når fondet målet om 15 mrd. USD, vil 87 prosent av samlet behov være dekket.

Det er viktig å opprettholde innsatsen for å bekjempe de tre sykdommene. Forskningsbasert kunnskap og kostnadsreduksjoner på medisiner og utstyr gir oss i dag en enestående mulighet til raskt å redusere forekomsten og få bedre kontroll over de tre sykdommene. Økte investeringer i dag vil redde liv og gi store innsparinger på sikt. Ikke å handle nå vil få konsekvenser i generasjoner fremover. Hiv behandles i dag livet ut, som en kronisk sykdom. Et alvorlig problem knyttet til behandling av tuberkulose er avbrutt behandling. Langsiktig og forutsigbar støtte er avgjørende for å lykkes i å bekjempe disse sykdommene. Avbrutt støtte vil kunne gi alvorlige konsekvenser som resistensutvikling og økt nysmitte.

Bevilgningsforslaget for 2014 og forslag til tilsgagnsfullmakt for perioden 2014-2016 på 1 700

mill. kroner bidrar til å dekke finansieringsbehovet til kampen mot de tre sykdommene, og innebærer 26 pst. økning i Norges bidrag fra treårsperioden 2011–2013.

Mål

Fondets mål er en verden fri for hiv og aids, tuberkulose og bedre helse for alle.

Perioden 2012–2016:

- Redde 10 millioner liv og forhindre 140–180 millioner nye infeksjoner.
- 7,3 millioner mennesker har fått hivbehandling
- 21 millioner mennesker har fått tuberkulosebehandling (DOTS). Årlig har 4,6 millioner fått DOTS.
- 360 millioner malarianett har blitt distribuert. Årlig har 90 millioner malarianett blitt distribuert.

Rapport 2012

Norges støtte til Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria var på 450 mill. kroner i 2012.

Fra 2002 til 31. desember 2012 har Det globale fondet bevilget USD 22,9 mrd., tilsvarende om lag 136 mrd. kroner til 151 land. 56 pst. av godkjente programmer er i Afrika sør for Sahara.

Per juni 2012 har Fondets finansiering i samarbeid med partnere reddet rundt 8.7 millioner liv.

Ytterligere 900 000 personer fikk tilgang til hivbehandling i 2012. Ved utgangen av 2012 hadde 4,2 millioner tilgang til hivbehandling, en økning fra 1,4 millioner i forhold til i 2007.

1,1 millioner tuberkulose tilfeller ble diagnostisert og behandlet i 2012. Ved utgangen av 2012 hadde 9,7 millioner tuberkulose tilfeller blitt diagnostisert og behandlet, en økning fra 2,9 millioner i forhold til i 2007.

80 millioner myggnettinger ble delt ut i 2012. Ved utgangen av 2012 hadde 310 millioner myggnettinger behandlet med myggmiddel blitt delt ut for å beskytte familier mot malaria, en økning fra 46 millioner i forhold til i 2007.

Fondet kan også vise til gode resultater på forebyggingsområdet, blant annet har 1,7 millioner kvinner i 84 land fått tilgang på tjenester som forebygger hivsmitte fra mor til barn. Nesten 90 prosent av disse kvinnene er fra Afrika Sør for Sahara. Fondets investeringer viser seg å ha en økende effekt på sykdomstrender og helsesystem i de landene som får støtte.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 500 mill. kroner.

Det vises også til forslag til romertallsvedtak om tilsagnsfullmakt på 1700 mill. kroner i støtte til fondet over en treårsperiode (2014–2016).

Programkategori 03.30 Multilateral bistand

Utgifter under programkategori 03.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
170	FN-organisasjoner mv.	4 445 196	4 478 500	4 546 800	1,5
171	Multilaterale finansinstitusjoner	2 013 818	2 146 000	2 284 500	6,5
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	264 790	292 000	250 000	-14,4
	Sum kategori 03.30	6 723 804	6 916 500	7 081 300	2,4

Programkategori 03.30 Multilateral bistand omfatter støtte til det langsiktige utviklingsarbeidet.

FN og utviklingsbankene gjør, gjennom generelle bidrag og øremerkede midler til tema som Norge spesielt prioriterer. Budsjettet rommer også gjeldslettetiltak.

FN-systemet og de multilaterale finansinstitusjonene er viktige for norsk utviklingssamarbeid og tillegges stor vekt i regjeringens samlede utenrikspolitikk. De har sentrale roller både globalt og på landnivå i den utviklingspolitiske debatten og i utforming av utviklingspolitiske prinsipper og programmer, i utarbeidelse og oppfølging av globale normer og standarder, og ved omfattende rådgivning og faglig bistand.

FN har særlig mulighet til å påvirke nasjonale planer, lovgivning og styresett. Verdensbankens fond for de fattigste landene (IDA) er den største finansieringskilde for utviklingsland. I mange av landene er både finansinstitusjonene og FN-organisasjonene viktige bidragsytere for å styrke offentlige institusjoner og deres muligheter til å levere tjenester til egen befolkning. Norske bidrag til FN-systemet er konsentrert om organisasjoner og tematiske satsinger som følger norske politiske prioriteringer og interesser. FN-organisasjonene er derfor viktige for gjennomføringen av norske utenriks- og utviklingspolitiske prioriteringer.

Multilaterale organisasjoner skiller seg fra andre mottakere av norsk bistand ved at Norge deltar i styrende organer og kan påvirke organisasjonenes samlede virksomhet og kontrollere organisasjonenes oppfølging av vedtatte retningslinjer. Norge benytter denne muligheten aktivt. Det utarbeides

tydelige norske posisjoner, og referatene viser hvordan disse blir fremmet i innlegg og i hvilken grad man får gjennomslag i de vedtak styrene fatter.

Stortinget har i Innst. 104 S (2011-2012) bedt om en tydeliggjøring av kriterier for vurdering av multilaterale organisasjoner, eventuelt med budsjettmessige konsekvenser. Det er gjort vurderinger av i alt 28 organisasjoner etter kriterier beskrevet i Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger*. Vurderingene omfatter FNs særorganisasjoner, fond og programmer, multilaterale finansieringsinstitusjoner og globale fond og finansieringsmekanismer.

Multilaterale organisasjoner som mottar norsk støtte er gjenstand for vurdering etter følgende kriterier:

- Organisasjonenes resultater og evne til å dokumentere disse
- Relevans i forhold til norske politiske prioriteringer
- Organisasjonenes systemer for planlegging, budsjettering og resultater
- Organisasjonens systemer for internkontroll og arbeid mot korrupsjon
- Bidrag til nasjonal kapasitets- og institusjonsutvikling og fremme av nasjonalt eierskap
- Norges mulighet for påvirkning av organisasjonen som helhet
- Vilje til å bidra til reform gjennom konkrete tiltak.

Vurderingene er nærmere omtalt i profilarkene om 28 multilaterale organisasjoner og globale fond som i 2013 er publisert på www.regjeringen.no.

FN og utviklingsbankene forventes å ha gode forebyggende tiltak, kontrollrutiner og reaksjoner som tilfredsstillende kravet om nulltoleranse for økonomiske misligheter. Overordnede retningslinjer vedtas av organisasjonenes styrende organer og organisasjonene rapporterer regelmessig tilbake til styrene om oppfølgingen av retningslinjene. Der det er behov for forbedring i økonomiforvaltning eller kontroll og oppfølging ikke er tilfredsstillende, arbeider Norge for forbedringstiltak i egnede fora. For øremerkede bidrag er det en forutsetning at ansvaret for kontroll med forvaltningen av midler og for at nødvendige oppfølgingsrutiner er på plass, omtales i avtaler.

I kampen mot skatteparadiser og ulovlig kapitalflyt internasjonalt ses Norge på som et foregangsland og pådriver. Gjennom åpenhet i eget system, ikke minst innenfor naturressursforvaltning, går vi foran som et godt eksempel. Norge er også aktiv i en lang rekke initiativer for å fremme åpenhet rundt finanstransaksjoner. Som oppfølging av Meld. St. 25 (2012–13) *Dele for å skape – Demokrati, rettferdig fordeling og vekst*

i utviklingspolitikken, vil dette engasjementet styrkes ytterligere gjennom konkrete tiltak. Eksempler som kan nevnes er initiativ til internasjonal dialog om strengere regler for økonomisk åpenhet for eksempel i form av en konvensjon, land for land-rapportering av flernasjonale selskapers virksomhet og betalingsstrømmer til myndigheter, utvikling av åpenhetsgaranti til bruk for utviklingslands myndigheter overfor utvinningsselskaper og initiativ til etablering av et internasjonalt uavhengig ekspertmiljø for reforhandling av naturressurskontrakter i utviklingsland. Regjeringen vil også, i dialog med relevante partnere, legge grunnlag for strengere regler for økonomisk åpenhet – for eksempel i form av en konvensjon eller avtale. Både utviklingsbankene og FN-systemet er sentrale samarbeidspartnere i arbeidet for økt åpenhet og styrket kapasitet til å bekjempe ulovlig kapitalflyt, og i tillegg samarbeider Norge med Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD), Det internasjonale valutafondet (IMF) og andre multilaterale organisasjoner.

Kap. 170 FN-organisasjoner mv.

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	FNs utviklingsprogram (UNDP)	830 000	760 000	760 000
71	FNs befolkningsfond (UNFPA)	372 000	402 000	431 000
72	FNs barnefond (UNICEF)	1 070 000	1 020 000	1 020 000
73	Verdens matvareprogram (WFP), <i>kan overføres</i>	145 000	170 000	195 000
74	FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR)	290 000	300 000	300 000
75	FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)	150 000	150 000	150 000
76	Tilleggsmidler via FN-systemet mv., <i>kan overføres</i>	849 918	860 500	882 800
77	FNs aidsprogram (UNAIDS), <i>kan overføres</i>	168 493	185 000	175 000
78	Bidrag andre FN-organisasjoner mv., <i>kan overføres</i>	286 465	311 000	311 000
79	Ekspertter, juniorekspertter og FNs fredskorps, <i>kan overføres</i>	68 320	75 000	77 000
81	Tilskudd til internasjonal landbruksforskning, <i>kan overføres</i>	130 000	150 000	150 000
82	FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), <i>kan overføres</i>	85 000	95 000	95 000
Sum kap. 0170		4 445 196	4 478 500	4 546 800

Norske midler blir kanalisert til FN-systemet i form av pliktige bidrag til FNs regulære budsjett og særorganisasjonene, frivillige kjernebidrag og ulike former for øremerkede bidrag. Dette budsjettkapitlet dekker hovedsakelig frivillige kjernebidrag og øremerkede bidrag som støtter opp om prioriteringer i organisasjonenes langtidspaner. Slik støtte fastsettes i forkant av hvert års statsbudsjett på en helhetlig måte. Budsjettkapitlet dekker også støtte til FN-reform, jf. post 70.

Som bakgrunn for budsjettforslagene for 2014 har det i 2013 blitt gjennomført mer systematiske vurderinger av FN-organisasjoner og andre multilaterale organisasjoner basert på kriterier definert i Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger*, jf. nærmere omtale av disse vurderingene i områdeomtalen for 03-området.

I tillegg mottar FN-organisasjonene støtte over andre deler av budsjettet, på bakgrunn av norske tematiske satsinger og ambassadenes vurdering av FN-organisasjonene som egnet kanal innenfor de bilaterale strategiene overfor ulike land samt i form av humanitær bistand. Likevel viser statistikk for det enkelte år at norsk støtte gjennom FN i stor grad er konsentrert om de største fond, programmer og særorganisasjoner.

Norge er blant de største givere av kjernebidrag til flere av FNs fond og programmer. Samtidig viser statistikk fra OECDs utviklingskomité at Norge er blant landene som øremerker den største andelen av bistanden. I tråd med intensjonene i Meld. St. 33 (2011–2012) og Innst. 200 S (2012–2013) ønsker Regjeringen gjennom budsjettforslaget å snu denne trenden for organisasjoner som kom godt ut i organisasjonsvurderingen, jf. omtale under den enkelte post.

Kjernebidrag følges opp gjennom aktiv deltakelse i styrende organer, hvor Norge har mulighet til å være med å påvirke organisasjonenes samlede virksomhet. De fleste FN-organisasjonene får nye langtidspaner som skal gjelde fra 2014. Norge er aktivt engasjert for å bidra til at langtidspanene får et tydelig strategisk fokus, basert på den enkelte organisasjons mandat og fortrinn. Det arbeides også aktivt for at organisasjonene skal få på plass bedre resultatrammeverk, som en forutsetning for resultatorientert styring og bedre resultatrapportering om den enkelte organisasjons samlede virksomhet.

Norge har rammeavtaler med en rekke av FNs fond, programmer og særorganisasjoner som danner grunnlaget for oppfølging av ulike typer øremerkede bidrag. De fleste avtalene er fra 2003 og til dels utdaterte i forhold til dagens krav til resultatbasert styring, resultatrapporteringer og finan-

sielle aspekter. Rammeavtalene vil derfor bli reforhandlet, og forberedelsene til dette er i gang.

Som et ledd i arbeidet med å fremme norsk FN-politikk i utviklingslandene og bedre oppfølgingen av FN-organisasjonene på landnivå etableres det i 2013 et nærmere samarbeid mellom Utenriksdepartementet og ambassader i åtte land.

FNs styrke er samspillet mellom FN som mellomstatlig arena, hvor det forhandles fram enighet om internasjonale normer og standarder, og FN som operasjonell aktør. FN er også en viktig arena for å etablere enighet internasjonalt innenfor utviklingspolitikken. Norge bruker FN-arenaene til å jobbe fram internasjonale normer og kjøreregler, til å sette dagsorden og til å arbeide for at norske prioriteringer og tankegodt vinner støtte i det internasjonale samfunnet. På denne måten bidrar vi også til utforming, regulering, gjennomføring og finansiering av globale løsninger på globale utfordringer, for eksempel på områder som matsikkerhet, miljø og klima. Vedtak i FN har større global legitimitet enn det som er forhandlet fram i fora med mer begrenset medlemskap.

Norge legger vekt på FN som utviklingsaktør. Et sterkt FN-system er avgjørende for å fremme menneskerettigheter, oppnå tusenårsmålene og få på plass framtidsrettede globale utviklingsmål etter 2015. FN-organisasjonenes legitimitet, deres universelle mandat og tilstedeværelse i over 160 land gir dem viktige roller som talerør for internasjonale normer og standarder overfor myndigheter og sivilt samfunn. I forlengelsen av dette har FN-organisasjonene en viktig oppgave i å bidra til kapasitets- og institusjonsutvikling samt i å bistå medlemslandene i å utvikle nasjonal politikk, lovverk og systemer basert på internasjonale normer og standarder. Slikt arbeid er en forutsetning for at utviklingslandene kan bygge og videreutvikle inkluderende stater. Internasjonale normer er imidlertid under press, noe som representerer store utfordringer for FN-organisasjonene i mange land. Ikke minst gjelder dette kvinners og jenters rettigheter samt seksuelle og reproduktive rettigheter. Norge arbeider derfor i ulike fora for at verdenssamfunnet skal holde fast ved tidligere etablerte normer og for at FN-organisasjonene skal ha en menneskerettighetstilnærming i sitt arbeid.

Legitimitet og bred tilstedeværelse på landnivå innebærer at FN er en viktig aktør i land som er i konflikt eller beveger seg ut av konflikt. I slike land må FN også ofte påta seg å opprettholde vaklende institusjoner og bidra til at grunnleggende tjenester kan nå ut til befolkningen. Det er også viktig at ulike deler av FN-systemet samar-

beider slik at humanitær bistand, sikkerhet og utvikling blir sett i sammenheng.

Som også omtalt i Meld. St. 33 (2011–2012), er risikoen for ikke å oppnå planlagte resultater større i sårbare stater enn i land med mer stabile forhold og sterkere institusjoner. Større fare for korrupsjon og at midler ikke alltid blir brukt etter hensikten er en av mange årsaker. Risikonivået i slike land representerer derfor et dilemma for oss som medlemsland og givere når vi samarbeider med FN-organisasjonene og yter finansiell støtte til deres arbeid. Forståelse for utfordringene organisasjonene står overfor er en forutsetning for å unngå risikooversjon og at organisasjonene trapper ned sin virksomhet i sårbare stater. Norge er derfor nå i ulike fora engasjert i en dialog med flere av de største FN-organisasjonene og andre givere for å søke å finne fram til en felles tilnærming til risiko i sårbare stater. Dette er også et sentralt tema i diskusjonene om de enkelte organisasjonenes nye langtidspaner. Norge anser risikoanalyser som en sentral del av arbeidet med resultatorientert ledelse, både på organisasjonsnivå og i det enkelte land hvor organisasjonene arbeider.

Det er behov for reform i FNs utviklingssystem. Koordinering av internasjonale bistandsressurser globalt og på landnivå gjennom FN skal gi storskalafordeler, lavere transaksjonskostnader og bedre effektivitet. Derfor er det av avgjørende betydning at FN-organisasjonene samlet og hver for seg er effektive og kompetente organisasjoner som ivaretar sitt kjernemandat og bidrar til koordinert innsats og bedre resultater totalt sett. Her er det fortsatt ulikheter mellom organisasjonene, så vel som variasjoner i hvordan hver organisasjon fungerer i det enkelte land.

Norge var aktiv i forhandlingene om den nye rammeresolusjonen for FNs utviklingsaktiviteter (*Quadrennial Comprehensive Policy Review*) som ble avsluttet i desember 2012 og som er retningsgivende for neste fireårsperiode. Resolusjonen inneholder en rekke konkrete forventninger om fortsatt reform i FNs utviklingssystem og i den enkelte organisasjon. Det er meget stort samsvar mellom norske forventninger til reform som uttrykt i FN-meldingen og de forventningene som FNs medlemsland kom til enighet om i rammeresolusjonen.

Norge har vært en pådriver i oppfølgingen av anbefalingene fra høynivåpanelet om FN-reform fra 2006, hvor statsminister Stoltenberg var en av lederne, der blant annet forslaget om ett FN på landnivå sto sentralt. Det er derfor særlig positivt at rammeresolusjonen slår fast at alle land som ønsker det, skal få støtte fra FN til å etablere Ett

FN-modellen i sine land. Ett FN-modellen innebærer at FN på landnivå skal ha én leder (stedlig koordinator), ett felles strategisk innrettet program, ett budsjett og én stemme utad. I tillegg skal utgiftene reduseres gjennom større grad av fellesfunksjoner. FNs utviklingsgruppe har allerede utarbeidet felles prosedyrer for å lette innføringen av Ett FN-modellen (*Standard Operating Procedures for Countries Wishing to Adopt the «Delivering as One» Approach*). Et meget viktig framskritt er at opplegget med separate landprogrammer som godkjennes av den enkelte organisasjons styre vil bli avvirket og erstattes av fremleggelse av felles landprogrammer. I vedlegg vil det framgå hvordan den enkelte organisasjon skal bidra til felles resultater. Fra før har 34 utviklingsland innført modellen, de åtte landene som prøvde ut tilnærmingen i pilotfasen og 24 land som på eget initiativ har bedt FN om å organisere seg etter ett FN-prinsippene (såkalte selvstartere).

Det er imidlertid fortsatt utfordringer som må løses av organisasjonenes hovedkvarterer dersom Ett FN-modellen fullt ut skal fungere etter hensikten, både i fellesskap og, om enn i ulik grad, innenfor den enkelte organisasjon. Dette gjelder særlig forenkling og harmonisering av administrative prosedyrer og rutiner. Som et ledd i arbeidet med standardprosedyrene har FNs utviklingsgruppe definert flaskehalsene og er nå i ferd med å utarbeide en felles handlingsplan.

Det er i dag et gap mellom det som forventes av FN-apparatet og de ressursene som stilles til disposisjon. Kjernemidler er nødvendig for at organisasjonene skal kunne følge opp styrevedtatte prioriteringer for virksomheten og reformbestrebelse og ha fleksibilitet til raskt å tilpasse seg nye situasjoner. Måten FN-organisasjonene finansieres på, er imidlertid en trussel mot deres effektivitet. Kjernemidlenes andel av utviklingsorganisasjonenes samlede inntekter har gått sterkt ned, fra 68 pst. i 1994 til 30 pst. i 2010. Enkelte organisasjoner erfarer nå at også at omfanget av kjernebidrag reduseres, særlig som konsekvens av den økonomiske og finansielle krisen i mange tradisjonelle giverland. Samtidig er det en stadig økende fragmentering i måten FN-organisasjonene finansieres. Giverlandene etablerer stadig nye mekanismer og overbelaster FN-systemet med ikkekoordinerte rapporteringskrav, samtidig som de etterlyser reform, koherens og effektivitet. Den nye rammeresolusjonen om FNs utviklingsaktiviteter slår fast at denne trenden må snus og definerer klare forventninger til FNs medlemsland om finansiering i form av kjernebidrag og kvalitativt bedre øremerkede bidrag.

Rammeresolusjonen slår også fast at det må bli slutt på at Den nye rammeresolusjonen for FNs utviklingsaktiviteter er et viktig verktøy for fortsatt reform. Det må imidlertid sikres at resolusjonens krav og forventninger følges opp. På norsk side vil det derfor bli utarbeidet en plan for å sikre konsistent norsk oppfølging i de ulike organisasjonenes styrende organer, i FNs økonomiske og sosiale råd (ECOSOC), i dialogen med FNs utviklingssystem og i forhold til Norges rolle som giver.

Post 70 FNs utviklingsprogram (UNDP)

Denne posten omfatter det norske kjernebidraget til UNDP og tilleggsmidler til organisasjonens tematiske fond, samt kjernebidrag til FNs kapitalutviklingsfond.

Situasjonsbeskrivelse

UNDP er det største av FNs fond og programmer med et utviklingsmandat og har virksomhet i 166 land. UNDP er en viktig aktør i diskusjonene som definerer den internasjonale utviklingspolitiske agendaen, ikke minst i prosessen med å utvikle nye, globale utviklingsmål som skal erstatte FNs tusenårs mål fra 2015. UNDPs administrator, som er tredje øverste leder i FN, er også leder for FNs utviklingsgruppe (UNDG) som samler alle FN-organisasjonenes ledere. UNDP har et særlig ansvar for koordinering av FN-systemets utviklingsaktiviteter på landnivå, og har en viktig støttefunksjon for andre FN-organisasjoner, ikke minst gjennom forvaltning av flergiverfond for felles FN-initiativ.

UNDPs budsjett er hovedsakelig rettet mot mandatområdene fattigdomsreduksjon, demokratisk styresett, kriseforebygging og tidlig gjenoppbygging etter kriser og konflikter. De siste årene har det blitt lagt økende vekt på sistnevnte. En noe mindre del av budsjettet går til området klima, miljø og energi. Landprogrammet for Afghanistan er UNDPs klart største målt i giverfinansiering, etterfulgt av Den demokratiske republikken Kongo, Sudan og Sør-Sudan.

UNDP utgir årlig den uavhengige rapporten om menneskelig utvikling, *Human Development Report*. Anbefalinger og funn fra de globale, regionale og nasjonale rapportene blir brukt i politikktutforming og utviklingsstrategier verden over.

Som et ledd i forberedelsene av UNDPs langtidsplan 2014-2017 er det lagt frem en rekke evalueringer av UNDPs virksomhet, inkludert en samlet evaluering av hvordan organisasjonen har lyktes

med målsetningene i inneværende langtidsplan. Et hovedfunn er at UNDP har blitt en sterkere organisasjon i perioden 2008-2013. Evalueringene viser til relevante og viktige resultater innenfor hovedområder som fattigdomsorientert politikktutforming, arbeid i sårbare stater og støtte til valggjennomføring. UNDP har gitt vesentlige bidrag i tråd med forventede resultater i de fleste landprogram. Flere sentrale resultatområder har imidlertid vært underfinansiert som en konsekvens av at bidrag har blitt øremerket for andre tiltak. Resultatoppnåelsen har i tillegg blitt svekket av utilstrekkelig kunnskapsforvaltning. Evalueringene fremhever også utfordringer knyttet til effektivitet i administrasjon og prosjektgjennomføring, fragmentering og manglende strategisk innretning av landprogrammene, samt resultatenes langsiktige bærekraft.

Multilateral Organizations Performance Assessment Network (MOPAN) foretok i 2012 en gjennomgang av UNDP. Den konkluderte med at UNDP ansees som en viktig samarbeidspartner for myndighetene og bidrar til å fremme nasjonalt eierskap ved å støtte opp om mottakerlandenes prioriteringer. UNDP vurderes å levere viktige bidrag til politikdialog og spille en sterk rolle i koordineringen av FN-systemet. Imidlertid påpekes byråkratiske prosedyrer, administrativ ineffektivitet og begrenset bruk av nasjonale systemer som svakheter i måten arbeidet blir drevet på. Det mest kritiske punktet i gjennomgangen var at UNDP har særlige utfordringer knyttet til kvaliteten på sine resultatrapporteringssystemer, hvilket vanskeliggjør dokumentasjon av oppnådde resultater i tråd med målene i langtidsplanen.

MOPAN-gjennomgangen av UNDP i 2012 fremhever UNDPs sterke, uavhengige evalueringskontor, men også at det er fortsatt behov for å styrke kvaliteten på evalueringene som gjennomføres på landnivå.

UNDPs finansforvaltning får sterk score i MOPAN-gjennomgangen. Internrevisjonens uavhengighet sikres gjennom rapportering direkte til styret og budsjett som vedtas av styret. UNDP har retningslinjer for forebygging av og oppfølging av korrupsjonsmistanker. Eksternrevisjon foretas av FN-systemets felles revisjonsråd, Board of Auditors. De fleste avdekkede svakheter er knyttet til landkontorene og delvis sen oppfølging av anbefalinger fra intern- og ekstern revisjon. UNDP har fra 2012 tilrettelagt for offentlig innsyn i internrevisjonens rapporter.

Flere gjennomganger de siste årene gir UNDP godt skussmål for arbeid med integrering av kvinne- og likestillingsperspektivet, men UNDPs egne evalueringer viser at det fortsatt er potensi-

ale for forbedringer. Et nytt redskap, «likestillingsmarkør», er tatt i bruk for å styrke integrering av temaet i UNDPs arbeid og rapportering.

UNDPs styre har pålagt organisasjonen å definere et klart fokus og utarbeide et robust resultatrammeverk for neste programperiode samt å styrke effektiviseringen av organisasjonen. Den nye langtidsplanen for 2014-2017 viser at UNDP bestreber seg på å følge opp dette og rette på svakheter som er avdekket i evalueringer. Det er foreslått et begrenset antall overordnede mål- og innsatsområder som skal styrke arbeidet på tvers av organisasjonen. Den nye planen retter særlig oppmerksomhet mot behovet for å konsentrere UNDPs innsats ytterligere på landnivå og styrke landkontorenes strategiske planlegging og sikre mer effektiv, resultatorientert prosjektgjennomføring og -overvåking. En indikasjon på at UNDP tar dette på alvor, er at antall prosjekter på landnivå er halvert i løpet av inneværende periode. Det nye resultatrammeverket, som skal ferdigstilles innen juni 2014, ligger an til å bli av bedre kvalitet enn det forrige, og vil kunne styrke UNDPs evne til å vise resultater og fremgang i tråd med planens mål.

UNDP gjennomfører sammen med UNFPA, Unicef og UN Women en budsjettreform som skal bidra til å styrke budsjettet som styringsverktøy og bedre innsynet i hvordan midler planlegges og faktisk blir brukt i tråd med langtidsplanen og dens resultatrammeverk. UNDPs utkast til budsjett for 2014-2017 ga noe mindre innsyn enn forventet, og ble først godkjent av styret etter at UNDP hadde lagt fram spesifikasjon av blant annet hvor mye midler som planlegges til viktige funksjoner som internrevisjon og evaluering. Styret vedtok også en ny modell for finansiering av UNDPs fysiske tilstedeværelse i programland, som innebærer at øvre mellominntektsland må dekke hoveddelen av utgiftene til UNDPs tilstedeværelse i eget land. Videre pågår det en ekstern gjennomgang av organisasjonen, som skal munne ut i en plan for omorganisering med tanke på økt effektivitet. I lys av de ovennevnte prosessene fremstår UNDP som en organisasjon som viser vilje til endring og er inne i en positiv utvikling.

UNDP er en meget viktig partner for norsk FN- og utviklingspolitikk, ettersom UNDPs mål i høy grad samsvarer med norske mål og på grunn av organisasjonens brede tilstedeværelse og koordinerende rolle på landnivå. UNDP har en sentral posisjon for å bidra til målsetningene i Meld. St. 25 (2012–2013) *Dele for å skape: Demokrati, rettferdig fordeling og vekst i utviklingspolitikken* og Meld. St. 14 (2010–2011) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger*. UNDP er en hjørnestein for FNs

utviklingsarbeid og er organisasjonen som binder FNs utviklingsarbeid sammen på landnivå. Organisasjonen har en sentral og koordinerende rolle innenfor FN-reform på landnivå, «Ett FN». UNDP har en unik rolle i arbeidet for å fremme bærekraftig og inkluderende menneskelig utvikling, demokratiske styresett samt konfliktforebygging og gjenoppbygging i sårbare stater. UNDP er også en partner for Norge innenfor klima og miljø, spesielt for den norske klima- og skogsatsingen, og i arbeidet med humanitær nedrustning og væpnet vold. Gjennom sin ledende rolle i FNs utviklingssystem kan UNDP også bidra til at de ulike FN-organisasjonene opptrer koordinert og enhetlig i arbeidet med å fremme rettferdig fordeling.

Norge arbeider for at:

- UNDP styrker sin innsats på områder hvor organisasjonen har en unik rolle og komparative fortrinn: fremme kunnskap, dialog og innsats for bærekraftig menneskelig utvikling, fremme demokratisk styresett, kriseforebygging og tidlig gjenoppbygging samt koordinering av FN-systemets utviklingsaktiviteter.
- UNDP i større grad vektlegger rådgiving og kapasitetsutvikling som setter myndighetene i stand til å utforme en helhetlig politikk og utviklingsplaner som fokuserer på rettferdig fordeling, bærekraftig utvikling og demokratisk styresett.
- Resultatrapporteringen må bedres. Et forbedret resultatrammeverk er en forutsetning for god rapportering.
- UNDP må levere målbare resultater. Dette krever resultatbasert styring så vel som en resultatorientert organisasjonskultur.
- UNDP må kommunisere tydeligere hva de leverer, hvorfor organisasjonen er viktig og hva som er resultatene av innsatsen.
- UNDP må konsentrere ytterligere sin innsats i det enkelte land. UNDP må trekke seg ut av aktiviteter der andre FN-organisasjoner eller aktører utenfor FN har bedre forutsetninger for å levere.
- UNDP må gjøre sitt ytterste for å bidra til at FN leverer som ett på landnivå.
- UNDP må bli mer effektiv, fleksibel og tilpassingsdyktig ved bl.a. å revurdere dagens organisasjonsmodell og forbedre administrative rutiner og systemer for programplanlegging og -gjennomføring, inkludert personal- og kunnskapsforvaltning.
- Tilstrekkelige ressurser må avsettes til interne kontrollmekanismer i takt med at organisasjonen i stigende grad engasjerer seg i sårbare stater og land rammet av konflikt.

Med norsk kjernestøtte til UNDP på 770 mill. kroner var Norge største bidragsyter av kjernemidler i 2012. Kjerneressursene er av stor betydning for å sikre forutsigbarhet og effektivitet i programvirksomheten og for å gi organisasjonen fleksibilitet til å komme raskt på banen når nye og utfordrende situasjoner oppstår. Det er en stor utfordring for UNDP at kjerneressursene utgjør en liten andel av organisasjonens samlede ressurser, i underkant av 20 pst. Norge har i styresammenheng påpekt viktigheten at flere land må ta ansvar for å bidra med kjernemidler, og understreket viktigheten av strategisk fokus og dokumentering av resultater for å øke mobiliseringen av kjernemidler. For å støtte opp om de positive endringene UNDP-ledelsen er i ferd med å gjennomføre, vurderes det som viktig å opprettholde et fortsatt betydelig kjernebidrag fra Norge i 2014.

Programsamarbeidsavtalen supplerer kjernebidraget ved å vektlegge områder hvor Norge mener UNDP har komparative fortrinn. Norge vil vurdere hvordan programsamarbeidet med UNDP for 2014–2015 bør innrettes i tråd med målene i den nye langtidsplanen. Prioriterte områder for norsk støtte vil fortsatt være demokratisk styresett, kriseforebygging og tidlig gjenoppbygging samt støtte til organisasjonens mål innen miljø og bærekraftig utvikling.

Mål

I henhold til langtidsplanen for 2014–2017 er UNDPs visjon å bistå land i å utrydde fattigdom og betraktelig redusere ulikheter og ekskludering gjennom å satse på sju hovedmål:

- Inkluderende og bærekraftig vekst og utvikling, som bidrar til å skape sysselsetting og livsgrunnlag for fattige og ekskluderte
- Sterkere systemer for demokratisk styresett, som møter folks forventninger om deltakelse, utvikling, rettsstatsprinsipper og ansvarliggjøring
- Sterkere institusjoner for å bidra til universell tilgang til grunnleggende tjenester
- Raskere fremskritt for å redusere ulikhet mellom kjønnene og fremme kvinners stilling
- Styrke lands evne til å redusere sannsynligheten for konflikt og redusere risikoen for naturkatastrofer, inkludert katastrofer forårsaket av klimaendringer
- Tidlig gjenoppbygging og rask tilbakevending til bærekraftige utviklingsmønstre etter konflikt og katastrofer
- Bidra til at utviklingsdebatt og -tiltak prioriterer fattigdom, ulikhet og ekskludering

Fremme av likestilling og menneskerettigheter er godt i varetatt både gjennom eksplisitte mål og som tverrgående tilnærminger.

Rapport 2012

I tråd med styrets vedtak la UNDP i år frem en samlet resultatrapport for perioden 2008–2012. Rapporten er i stor grad basert på landkontorenes egenrapportering om fremgang i henhold til forventede resultater i landprogrammene. Landprogrammene viser positiv fremgang på alle målområder. Rapporten viser at ca. 50 pst. av UNDPs innsats er rettet inn mot nasjonal planlegging og politikkutvikling, ca. 25 pst. mot bevisstgjøring og kunnskapsformidling og ca. 25 pst. er knyttet til prosjektgjennomføring.

Den eksterne evalueringen av UNDPs resultater i samme periode er imidlertid mer nyansert, jf. situasjonsbeskrivelsen over. Fortsatt er det en svakhet ved resultatrapporten at den ikke bygger på et resultatrammeverk med forventede mål, grunnlagsdata og måltall for hele organisasjonen, slik at det er vanskelig å foreta en overordnet vurdering av organisasjonens fremgang. Det gis imidlertid et bredt bilde av UNDPs omfattende virksomhet i mange land og gode eksempler på viktige bidrag til utvikling.

Innen *programområdet fattigdomsreduksjon* rapporterer UNDP om aktiviteter i 146 land. Resultater som fremheves er bl.a. styrket statistikk- og faktagrunnlag for politikkutvikling innen fattigdomsbekjempelse og oppnåelse av tusenårsmålene gjennom utarbeiding av 109 nasjonale rapporter om menneskelig utvikling og 147 rapporter om framskritt mht. tusenårsmålene. UNDP rapporterer om styrket oppnåelse av tusenårsmålene i 44 land gjennom utvikling av «MDG Acceleration Frameworks». 35 land i Afrika fikk bistand til å integrere fattigdomsorientering og tusenårs mål i nasjonale utviklingsstrategier. UNDP overførte forvaltningsansvar for støtte fra Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria til nasjonale myndigheter i 14 av 41 land, hvilket illustrerer UNDPs innsats for nasjonalt eierskap, kapasitetsbygging og styrket bærekraft.

Innen *programområdet styrking av demokratisk styresett* rapporterer UNDP om aktiviteter i 149 land. UNDP bidro bl.a. til å fremme tilgang til rettsvesen og andre offentlige tjenester for ekskluderte grupper i 76 land. Med assistanse fra UNDP forbedret 53 land statistikk- og informasjonssystemer for å overvåke kvaliteten på og øke tilgangen til offentlige tjenester, og i 21 land ble budsjettene for offentlige tjenester styrket. UNDP

bidro til å styrke kapasiteten i 60 nasjonalforsamlinger og 70 menneskerettighetsinstitusjoner. I 50 land styrket UNDP mekanismer for bedre inkludering i rettslige prosesser, bla. gjennom mobile domstoler. UNDP bidro til bedre tilgang til rettsvesenet for kvinner i 14 afrikanske land. Videre støttet UNDP 50 folkeavstemninger og valg bare i Afrika, hvorav 85 pst. ble ansett som rettferdige og troverdige.

Innen *programområdet kriseforebygging og tidlig gjenoppbygging* rapporterer UNDP om aktiviteter i 106 land. UNDP støttet politikktutvikling i 42 land for å styrke kapasiteten til vurdering og håndtering av katastroferisiko. 20 land ble støttet i utviklingen av nasjonale kontrollmekanismer for håndvåpen og 23 land i å utvikle nasjonale mine-ryddingsplaner. UNDP bidro til reintegrering i samfunnet av 87 000 demobiliserte soldater, og til forbedret livsgrunnlaget for 2 millioner personer i 15 kriseutsatte land/områder. I 25 kriseutsatte land bidro UNDP til infrastrukturforbedring for 3,1 millioner personer. UNDP bidro til freds- og forsoningsdialog i 15 land og bidro særlig til styrket nasjonal institusjonell kapasitet for forsoning og fredsbygging i Sør-Sudan, Sudan og Libanon.

Innen *programområdet miljø- og bærekraftig utvikling* rapporterer UNDP om aktiviteter i 153 land. UNDP bistod 116 land i å integrere forvaltning av økosystemtjenester i nasjonal planlegging og produktiv sektor. Forvaltningen av 1800 verneområder som dekker 252 mill. hektar ble forbedret, og utslipp av 170 mill. tonn CO₂-ekvivalenter ble unngått. 42 land fikk støtte til utforming av nasjonale «REDD+»-strategier, og 61 land fikk bistand til redusert utsatthet for farlig avfall og kjemikalier. Gjennom Den globale miljøfasiliteten (GEF) støttet UNDP 74 land i gjennomføringen av klimaavbøtningstiltak, og i 40 land bidro UNDP til økt tilgang til ren og fornybar energi for fattige og ekskluderte grupper. UNDP støttet 100 land i å forbedre forvaltningen av grensekryssende vannsystemer. UNDP ga også viktige bidrag til globale prosesser som Rio+20 og Generalsekretær Ban Ki-moons initiativ *Sustainable Energy for All*.

UNDP administrerer FNs utviklingssystem med Stedlig koordinator på landnivå. Videre bidrar UNDP med operasjonelle og administrative støttetjenester til mange FN-organisasjoner. Gjennom sitt *Multi-Partner Trust Fund Office* har UNDP forvaltet ca. NOK 30 mrd. på vegne av FN-systemet i 83 land, hvilket har bidratt til reduserte transaksjonskostnader og bedre innsyn i bruken av midlene.

HKH Kronprins Haakon fortsetter som goodwill-ambassadør for UNDP. Målet for engasjemen-

tet er fremme av tusenårsmålene og UNDPs arbeid for fattigdomsreduksjon. I rollen som goodwill-ambassadør foretar Kronprinsen årlige landbesøk, samt holder foredrag i Norge og internasjonalt for å løfte tusenårsmålsagendaen. Norsk FN-innsats synliggjøres også gjennom engasjementet.

FNs kapitalutviklingsfond (UNCDF)

Situasjonsbeskrivelse

FNs kapitalutviklingsfond (UNCDF) er et underliggende fond av UNDP og bidrar gjennom tilgang på kapital (tilskudd, lån, garantier) og faglig bistand til styrket lokalforvaltning, investeringer i lokal offentlig infrastruktur og tilgang på investeringskapital for de fattige. UNCDF opererer i 30 av verdens 48 minst utviklede land, med to tredeler av virksomheten i Afrika. UNCDF har de siste årene opplevd positiv utvikling og får god omtale i flere internasjonale og nasjonale vurderinger.

Mål

UNCDF har som mål å redusere fattigdom og fremme tusenårsmålene gjennom a) økt tilgang til mikrofinans for fattige mennesker og små bedrifter, og b) bidra til at lokale offentlige investeringer er bærekraftige og responderer på de fattiges behov.

Rapport 2012

I løpet av året bidro fondet til at totalt 8,4 millioner klienter fikk tilgang på investeringskapital, mer enn en dobling sammenliknet med året før. Lokal offentlige administrasjon i over 400 områder ble styrket innenfor deltagende budsjettprosesser, offentlig finansforvaltning og åpenhet i offentlige innkjøp. UNCDFs bidrag til offentlige investeringer hadde en katalytisk effekt ved at deres støtte ofte utløste tre til åtte ganger så mye tilleggsressurser fra andre finansieringskilder. UNCDF har de siste årene fått økt interesse fra en rekke givere, og mobiliserte i 2012 totalt USD 55 mill., i hovedsak øremerkede bidrag utenfor kjernebudsjettet. UNCDF rapporterer at utilstrekkelig volum på kjernebidrag gjør det vanskelig å følge opp den økte etterspørselen etter fondets tjenester.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 760 mill. kroner, herav 730 mill. kroner i kjernebidrag til UNDP, 25 mill. kroner i tilleggsmidler til UNDP og 5 mill. kroner i kjernebidrag til UNCDF.

Post 71 FNs befolkningsfond (UNFPA)

Denne posten omfatter det norske kjernebidraget til UNFPA.

Situasjonsbeskrivelse

Etter den internasjonale konferansen om befolkning og utvikling (ICPD) i Kairo i 1994, fikk UNFPA en ledende oppgave i å bistå medlemslandene i oppfølgingen av den vedtatte handlingsplanen. UNFPAs mandat ble dermed konkretisert på en måte som gjør enkeltindividets rettigheter, særlig reproduktive rettigheter, til bærebjelken i organisasjonens arbeid. UNFPA er eneste FN-organisasjon med seksuell og reproduktiv helse og rettigheter som mandat. Det er allerede besluttet at handlingsplanen skal forlenges i 2014, men konservative krefter i mange land motarbeider nå kvinners rettigheter og seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR) spesielt. UNFPA fikk i mandat fra FNs generalforsamling å foreta en undersøkelse av gjennomføringen av planen. Svarene fra de 174 landene som besvarte undersøkelsen, skal danne grunnlaget for anbefalinger for det videre arbeidet og skal legges frem for Kommisjonen for befolkning og utvikling og deretter i en spesialsesjon i generalforsamlingen i 2014. Det er derfor viktig å støtte UNFPAs arbeid og bidra til at prosessen med å styrke og forlenge handlingsplanen får et godt utfall. UNFPA arbeider også for at seksuell og reproduktiv helse og rettigheter skal bli en sentral del av de nye utviklingsmålene etter 2015.

Mangel på likestilling mellom kjønnene representerer en av de største ulikhetene i verden. UNFPA bidrar til en mer rettferdig fordeling ved å styrke kvinners og unges stilling innenfor sitt mandatområde.

UNFPAs langtidsplan for 2014–2017 ble vedtatt av styret i september 2013. Planen innebærer en ytterligere fokusering på universell tilgang til seksuell og reproduktiv helse og realisering av reproduktive rettigheter, inkludert familieplanlegging, og på ungdom. Norge har støttet en slik fokusering. Planen inneholder en modell for hvordan UNFPA vil tilpasse sin virksomhet i ulike kategorier land, basert på inntektsnivå og behov i forhold til UNFPAs mandat. Tilnærmingen innebærer en konsentrasjon av virksomheten i de land som trenger det mest, mens øvre mellominntektsland og høyinntektsland bare vil få hjelp til politikkutvikling. Norge har støttet opp om den nye tilnærmingen som anses å være fullt i tråd med Meld. St. 33(2011–2012) *Norge og FN. Felles framtid, felles*

løsninger. Den nye tilnærmingen anses også å være en videreføring av omleggingen til større konsentrasjon av UNFPAs innsats som ble gjort etter midtveisgjennomgangen av nåværende langtidsplan, og som Norge arbeidet for.

Langtidsplanen ledsages av et rammeverk med grunnlagsdata og årlige måltall for resultatindikatorerne. Langtidsplanen har også et vedlegg som gir en nærmere beskrivelse av hvordan UNFPA skal bidra til de ulike resultatområdene i langtidsplanen. Sammenhengen mellom prioriteringene i langtidsplanen og vedleggene vurderes som god. UNFPA har allerede i inneværende periode et relativt bra opplegg for systematisk resultatrapportering. Vurderingen er at UNFPA gjennom den nye langtidsplanen vil styrke resultatorientert styring og resultatrapporteringen ytterligere.

Styrene for UNDP/UNFPA og Unicef fattet i 2009 vedtak om å innføre harmoniserte budsjetter basert på organisasjonenes strategiske planer og resultatrammeverk for perioden 2014–2017. Budsjettreformen skal bidra til å styrke budsjettet som virkemiddel til å oppnå prioriterte mål og bedre innsynet i hvordan midler planlegges og faktisk blir brukt i henhold til langtidsplanen og dens resultatrammeverk. UNFPAs integrerte budsjett for 2014–2017, som ble vedtatt av styret i september 2013, gir langt bedre innsyn enn tidligere i hvordan midlene planlegges brukt. UNFPA foreslo en ny modell for tildeling av kjernemidler til enkeltland hvor øvre mellom inntektsland og høyinntektsland i løpet av planperioden ble pålagt å bidra med 50 pst. i egenfinansiering. Norge støttet forslaget, men det hadde ikke styrets støtte. I stedet ble det forhandlet frem en ordning som inneholder insentiver for denne gruppen land til å bidra med frivillige egenbidrag til UNFPAs programvirksomhet.

Styret vedtok i juni en ny evalueringspolitikk som innebærer at evalueringskontoret får en uavhengig stilling, skilt ut fra internrevisjonen. I tillegg til å foreta tematiske evalueringer, har evalueringskontoret fått en viktig oppgave i å bidra til å øke kvaliteten på evalueringer som foretas av bl.a. landkontorene. I det vedtatte integrerte budsjettet for 2014–2017 har evalueringskontoret fått en egen budsjettlinje og økte ressurser. Norge har gjennom lengre tid arbeidet for en slik fristilling av evalueringskontoret.

Internrevisjonen er uavhengig og har i integrert budsjett 2014–2017 fått økt sin tildeling noe, over en egen budsjettlinje. Kapasiteten vurderes som relativt god. Styret har fattet vedtak om offentliggjøring av internrevisjonens rapporter, og disse er fra 2012 tilgjengelig på UNFPA hjemme-

side. Eksternrevisjon foretas av FN-systemets felles revisjonsråd, Board of Auditors.

UNFPA spiller en sentral rolle i oppfølgingen av Generalsekretærens globale strategi for kvinners og barns helse innenfor rammen av helsesamarbeidet H4+ (UNFPA, WHO, Unicef, UNAIDS, UN Women, Verdensbanken). Strategien er en viktig del av norsk satsning på tusenårsmål 4 om barnedødelighet og 5 om mødre helse og tilgang på reproduktive helsetjenester.

UNFPA har gjennom flere år vært en pådriver for FN-reform på landnivå, inkludert Ett FN.

Et viktig verktøy for befolkningsstatistikk og analyse globalt er UNFPA *State of the World Population Report*. Rapporten kommer ut årlig og tar for seg ulike temaer. I 2012 omhandlet rapporten familieplanlegging; «Gravid etter eget ønske», og rapporten for 2013 vil handle om barnegraviditeter.

Mål

Visjonen i UNFPAs strategiske plan for 2014-2017 er at universell tilgang til seksuell og reproduktiv helse, realisering av reproduktive rettigheter og redusert mødre dødighet vil føre til at intensjonene i handlingsprogrammet for befolkning og utvikling gjennomføres raskere. Planen har fire hovedmål:

- universell tilgang til og bruk av integrerte helsetjenester for seksuell og reproduktiv helse som er kjønnsensitive og imøtekommer menneskerettighetsstandarder
- høyere prioritering av ungdom, spesielt unge jenter, i nasjonal utviklingspolitikk og programmer, med vekt på økt tilgang til seksualundervisning og seksuell og reproduktiv helse,
- økt likestilling, bedring i kvinners og jenters stilling og realisering av reproduktive rettigheter,
- styrket nasjonal politikk og styrking av den internasjonale utviklingsagendaen ved å integrere faktabaserte analyser av befolkningsdynamikk og knytte disse til bærekraftig utviklingk seksuell og reproduktiv helse og reproduktive rettigheter, hiv og likestilling.

Rapport 2012

UNFPA har de siste par årene vært en viktig global pådriver og alliansebygger for å skape enighet om seksuell og reproduktiv helse (SRHR) i forhold til befolknings- og utviklings- (ICPD)-agendaen og diskusjonen om utviklingsmål etter 2012. I forbindelse med «Family Planning 2020» og «FN-kommisjonen for livsviktige medisiner for kvinner og barn» har UNFPA også spilt en viktig rolle. Resolu-

sjonen om mødre helse i Menneskerettighetsrådet og FN resolusjonen for å bekjempe kjønnslemlestelse er begge viktige resultater av UNFPAs globale pådriverarbeid i 2012.

Årsrapporten bygger på hovedmål (utviklingsmål) og delmål (UNFPAs innsats) og tilhørende indikatorer som er definert i strategisk plan 2008-2013. Rapporten viser at UNFPA fulgte egne planer, men at UNFPAs forventninger til globale endringer ofte var for høye.

Mødre dødigheten har gått gradvis nedover siden 1990, men saktere enn nødvendig for å oppnå tusenårsmål 5. Nedgangen har imidlertid vært ujevn, og mødre dødigheten er fortsatt 15 ganger høyere i utviklingsland enn i utviklede land. Afrika sør for Sahara, står for om lag 56 pst. av all mødre dødighet. 128 land UNFPA arbeider med dette i UNFPA. De bidro i 2012 til å implementere omfattende jordmødreprogrammer i 39 pst. av disse landene, opp fra 32 pst. i 2011. 65 pst. av kvinner i disse landene hadde i 2012 tilgang til profesjonell hjelp under fødselen, litt bedre enn i 2011. UNFPA bidro også til at tilgangen til umiddelbar fødselshjelp økte fra 24 pst. til 32 pst. i samme periode.

UNFPAs globale program for reproduktivt helseutstyr og legemidler bistår land med å forbedre sine nasjonale distribusjonssystemer gjennom kapasitetsutvikling og utvikling av strategier og handlingsplaner. Andelen av land med fasiliteter som tilbød moderne prevensjonsmidler økte fra 37 pst i 2010 til 44 pst i 2012. UNFPA bidro videre med forebygging av hiv og aids blant kvinner, ungdom og særlige utsatte grupper gjennom ulike opplysningsprogrammer og behandling av hiv-positive gravide. Studier viser imidlertid at nærmere 50 pst. av befolkningen i land som er hardt rammet har liten kunnskap om hiv og tilsvarende sykdommer. Antall land som har utviklet omfattende seksualundervisning inklusive hiv-forebygging, økte fra 44 i 2010 til 95 i 2012. Seksualundervisning møter imidlertid motstand i mange land, uavhengig av den påviste nytteverdien det har.

På tross av at det er vanskelig å endre kultur og tradisjonsbasert adferd, bidro UNFPA, sammen med Unicef, til at antallet lokalsamfunn som erklærte at de hadde avskaffet kjønnslemlestelse økte fra 1677 i 2011 til 2900 i 2012.

Det var en liten økning i andelen land som hadde lover og regler som fremmer kvinner og likestilling i sin lovgivning, fra 45 pst. i 2011 til 48 pst. i 2012. Andelen kvinner som giftet seg under 18 år, var som i 2011 imidlertid fortsatt på 35 pst og 7 av 10 kvinner globalt rapporterer at de har opplevd fysisk og/eller seksualisert vold.

102 land hadde i 2012 gjennomført husholdningsundersøkelser som legger til rette for oppfølging av måloppnåelse av tusenårsmål 5B om universell adgang til reproduktiv helsetjeneste.

Samlet norsk støtte til UNFPA var 447 mill. kroner i 2012, hvorav 332 mill. kroner i kjernebidrag. Norge var dette året nest største giver av kjernebidrag, etter Sverige.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 431 mill. kroner i kjernebidrag.

Post 72 FNs barnefond (Unicef)

Denne posten omfatter det norske kjernebidraget til Unicef og tematiske bidrag under programsamarbeidsavtalen.

Situasjonsbeskrivelse

Unicefs mandat bygger på FNs barnekonvensjon. Organisasjonen har derfor en bred tilnærming til arbeidet for barn som omfatter barns rett til helse, rent vann, ernæring, utdanning og beskyttelse.

Unicef er en av FNs største utviklings- og humanitære aktører. Organisasjonen har en viktig oppgave i å beskytte barn i krig, konflikter og katastrofesituasjoner. Unicef leverer grunnleggende nødhjelp på nasjonalt og lokalt nivå innen alle sine mandatområder. Unicef leder også koordineringen av nødhjelpsinnnsatsen innenfor sentrale sektorer som vann og sanitær, ernæring, utdanning og beskyttelse av barn. Gjennom sin «talerørrolle» for barn er Unicef også en viktig global aktør for å mobilisere politisk vilje og ressurser til å fremme barns rettigheter. Unicefs forskningsvirksomhet utgjør en del av grunnlaget for dette. Unicef bidrar til en mer rettferdig fordeling ved å bistå utviklingslandene, innenfor sitt mandatområde, i å utvikle nasjonal politikk og systemer som omfatter alle i samsvar med Meld. St. 25 (2012–2013) *Dele for å skape – Demokrati, rettferdig fordeling og vekst i utviklingspolitikken*.

Norge mener at Unicefs langtidspan og resultatrammeverk for 2006–2013 ikke har lagt et tilstrekkelig grunnlag for resultatorientert styring og rapportering om resultater. Rapporteringen for 2012 preges av dette. Unicefs langtidspan for perioden 2014–2017 ble vedtatt av styret i september 2013. Det nye resultatrammeverket, som skal ferdigstilles innen juni 2014, ligger an til å bli av bedre kvalitet enn det forrige, og vil kunne styrke Unicefs evne til å vise resultater og fremgang i tråd med

planens mål. I tillegg ba styret Unicef ferdigstille et supplerende dokument som beskriver nærmere hvordan Unicef vil bidra til utviklingsresultater og å gjøre dette offentlig tilgjengelig.

Det forventes at den nye planen vil bedre organisasjonens evne til å nå viktige resultater for barn, og til å kunne synliggjøre oppnådde resultater på en helhetlig og god måte. Årsrapporten for 2014 vil være første test på om forventningene innfris. I konsultasjonene om Unicefs nye langtidspan har Norge vært særlig opptatt av at vektleggingen av vanskeligstilte barn må bygge på et menneskerettighetsperspektiv. Norge har deltatt aktivt for å bedre resultatrammeverket.

Styrene for UNDP/UNFPA og Unicef fattet i 2009 vedtak om å innføre harmoniserte budsjetter basert på organisasjonenes strategiske planer og resultatrammeverket for perioden 2014–17. Budsjettreformen skal bidra til å styrke budsjettet som virkemiddel til å oppnå prioriterte mål og bedre innsynet i hvordan midler planlegges og faktisk blir brukt i henhold til langtidspanen og dens resultatrammeverk. Unicefs integrerte budsjett for 2014–17, som ble vedtatt av styret i september 2013, gir langt bedre innsyn enn tidligere i hvordan midlene planlegges brukt.

Unicefs evalueringsfunksjon bidrar til å dokumentere resultater. Globale tematiske evalueringer har etter norsk initiativ kommet på styrets dagsorden. Den sentrale evalueringsfunksjonen har imidlertid hatt liten kapasitet og i hovedsak vært avhengig av øremerket finansiering for å gjennomføre globale tematiske evalueringer. Styret vedtok en ny evalueringspolitikk i juni 2013, i integrert budsjett for 2014–2017 har evalueringskontoret fått et eget budsjett og en betydelig tildeling av kjernemidler. Evalueringskontorets uavhengighet og kapasitet har lenge vært en viktig sak for Norge i styret. Systemet for gjennomføring og oppfølging av evalueringer foretatt av land- og regionskontorer har blitt styrket de senere år. Unicefs bestrebelser på systematisk oppfølging av evalueringene må imidlertid videreføres. Eksternrevisjon foretas av FN-systemets felles revisjonsråd, Board of Auditors. Styret har fattet vedtak om offentliggjøring av internrevisjonens rapporter, og disse er fra 2012 tilgjengelig på Unicefs hjemmeside. Det har lenge vært en viktig sak for Norge å bidra til at internrevisjonen styrket. I integrert budsjett 2014–2017 er det en økning i tildelingen til internrevisjonen som vil brukes til å styrke granskingsfunksjonen.

Det er styrets forventning at Unicef vil forbedre sin resultatbaserte styring og -budsjettering med utgangspunkt i den nye strategiske planen,

resultatrammeverk og integrert budsjett. Hvorvidt forventningene innfris vil måtte vurderes fortløpende etter at planen har trådt i kraft fra 2014, og første rapportering er mottatt.

Norge var tredje største giver til Unicef med bidrag på til sammen nesten 1,4 mrd. kroner i 2012. Av dette var 450 mill. kroner kjernestøtte. Kjernestøtten er avgjørende for å sikre organisasjonen forutsigbarhet i sitt arbeid, og ikke minst økt fleksibilitet og effektivitet i programvirksomheten.

FN-systemet er svært viktig for Norges innsats for barns rettigheter, og Unicef er en hovedpartner. Unicefs brede tilstedeværelse i utviklingsland og engasjement gjennom nasjonalkomiteene, til sammen i 190 land, understreker organisasjonens globale rolle. I tråd med mandatet som ligger i barnekonvensjonen, støtter Norge Unicefs forslag om å styrke innsatsen for barn og ungdom opp til 18 år. Norge forventer at Unicef fortsetter å være banebrytende og tydelig når det gjelder å sette barns rettigheter høyt på den internasjonale agendaen.

Unicef har et sterkt engasjement i den globale helsepolitikken og deltar aktivt i oppfølgingen av Generalsekretærens globale strategi for kvinners og barns helse innenfor rammen av helsesamarbeidet H4+ (UNFPA, WHO, Unicef, UNAIDS, UN Women, Verdensbanken). Unicef er blant annet sekretariat for gjennomføringen av anbefalingene fra FN-Kommisjonen for livsviktige medisiner for kvinner og barn som kommisjonslederne statsminister Jens Stoltenberg og Nigerias president presenterte for FNs generalsekretær høsten 2012. Unicef, sammen med UNFPA, var også nestleder i kommisjonen.

Programsamarbeidsavtalen mellom Unicef og Norge bidrar til å støtte opp om fokusområdene i Unicefs langtidspan, og den overveiende delen har gått til fokusområdet grunnutdanning og likestilling.

Mål

Visjonen i Unicefs langtidspan 2014-2017 er å realisere alle barns rettigheter, spesielt vanskeligstilte barn, og planen definerer sju hovedmål:

- bedret og mer rettferdig bruk av virkningsfulle tiltak for mødre- og barnehelse
- bedret og mer rettferdig fordelt bruk av virkningsfulle tiltak for forebygging og behandling av hiv
- bedret og mer rettferdig fordelt bruk av trygt drikkevann, sanitær- og helseforhold og hygienisk adferd
- bedret og mer rettferdig fordelt bruk av kosttilskudd og bedret ernæring og omsorg

- bedret læringsutbytte og inkluderende utdanning
- bedret og rettferdig tilgang til forebygging og tiltak mot vold, misbruk, utbytting og vanskjøtsel av barn
- bedret politikk og systemer for vanskeligstilte og ekskluderte barn, basert på bedret kunnskap og data.

Rapport 2012

Innenfor fokusområdet *Barns overlevelse og utvikling* støttet Unicef i 2012 samfunnsbasert behandling av akutt underernæring i mer enn 65 land, og nådde over 1,9 millioner barn under 5 år med livreddende behandling. Et annet resultat av Unicefstøttede aktiviteter er at mer enn 24 millioner mennesker nå har fått tilgang til toalett, og slipper helsefaren som åpen kloakk innebærer. Gjennom bredt samarbeid fortsatte Unicef i 2012 å støtte meslingvaksiner av over 100 millioner barn. Unicef var også ledende i å nå ytterligere 10 millioner kvinner i reproduktiv alder i høyrisikoland med stivkrampevaksiner.

Som del av innsatsen innenfor fokusområdet *Grunnutdanning og likestilling* fortsatte Unicef å lede *Girls' Education Initiative*. På den første internasjonale Jentedagen 11. oktober 2012 organiserte Unicef et høynivåmøte mot barneekteskap i samarbeid med UNFPA og UN Women. I 2012 ble Unicef engasjert i FNs generalsekretærs initiativ *Global Education First*. Unicefs eget arbeid ble bl.a. styrket gjennom evalueringen av «livsferdighetsundervisning» i 40 land. Dette har satt Unicef bedre i stand til å møte utfordringene ved tilgang og læringsbehov for vanskeligstilte barn.

Under fokusområdet *hiv og aids* bidro Unicef i 2012 til å utvikle et verktøysett til hjelp i planlegging for å hindre mor-til-barn-smitte av hiv. Videre introduserte Unicef mekanismer for å styrke nasjonale overvåkings- og evalueringssystemer, og for å måle fremgang i redusert virkning av aids.

Innenfor de to siste fokusområdene *Beskyttelse av barn fra vold, utnyttelse og misbruk* og *Fremme av politikk og partnerskap på vegne av barns rettigheter* rapporterte Unicef om en økning fra 2011 til 2012 fra 78 til 87 av programland med juridiske eller politiske rammeverk for å forebygge og reagere på seksuell vold. I 2012 bidro Unicef til at over 30 land er engasjert i utvikling av barnevennlige domstoler og rettshjelpssystemer. Unicef støttet i 2012 aktiviteter for å fremme beskyttelse av barn i 104 land, og med støtte fra Unicef ble cirka 29,5 millioner barn registrert ved fødselen i 80 land. Unicef bidro i 2012 også til at over 6400 barn

som hadde vært tilknyttet væpnede styrker/grupper ble satt fri og reintegrert i sine familier og lokalsamfunn i 9 land. Et resultat av fellesprogrammet til UNFPA og Unicef mot kjønnslemlestelse/kutting (FGM/C) av jenter/kvinner, var at 1775 lokalsamfunn i Afrika i 2012 erklærte at de sluttet med det. Inkluderende opplæring for barn med nedsatt funksjonsevne var en prioritert oppgave for Unicef i 2012. Unicef jobbet for barn med nedsatt funksjonsevne i 40 land.

Unicefs *Humanitære innsats* er omfattende. Organisasjonen bidro i 2012 i 286 kriser av varierende omfang i 79 land. Arbeidet har bl.a. bidratt til at mer enn 18,8 millioner mennesker i krisesituasjoner fikk tilgang til rent vann. Nesten 8 millioner mennesker fikk tilgang til sanitæranlegg som følge av Unicefs direkte innsats i 2012. Videre bidro Unicef til at 3,6 mill. barn i skolealder, inkludert ungdom, fikk tilgang til formell og ikke-formell grunnutdanning, og nesten 20 000 enslige mindreårige ble gjenforent med familiemedlemmer.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 1020 mill. kroner, herav 450 mill. kroner som kjernebidrag og 570 mill. kroner som tematisk støtte under programsamarbeidsavtalen.

Post 73 Verdens matvareprogram (WFP), kan overføres

Denne posten omfatter kjernebidrag, dvs. bidrag som ikke er øremerket enkeltland. Respons på land dekkes over kap.163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter.

Situasjonsbeskrivelse

FNs matvareprogram (WFP) er verdens største humanitære organisasjon. WFPs mandat er å bruke matvareassistanse til å støtte økonomisk og sosial utvikling, yte humanitær bistand til flyktninger og andre trengende i nødhjelpssituasjoner og langvarige kriser, samt å fremme global matsikkerhet. I humanitære kriser er WFPs logistikk- og nødhjelpsekspertise avgjørende for også andre humanitære aktører. WFP har også en rolle i gjenoppbygging etter konflikt og katastrofer. WFP bidrar til å nå FNs tusenårsmål 1 om å utrydde ekstrem fattigdom og sult. Gjennom skolematordninger og ernæringsprogrammer bidrar WFP også til tusenårsmålene 2, 3, 4 og 5 om utdanning for alle, fremme likestilling, redusert barnedødeligheten og bedret mødrehelse.

Norge vektlegger at WFP skal prioritere å anskaffe mat lokalt eller i andre utviklingsland og at givere ikke binder sine bidrag til egen produksjon. WFP tar i bruk nye former for assistanse, slik som kontanter og kuponger, der det er mest hensiktsmessig. WFP bidrar aktivt i den reformerte komiteen for global matsikkerhet (CFS) og styrker samarbeidet med resten av FN. Samarbeid er viktig særlig på landnivå både med hensyn til arbeidsdeling, effektiv ressursutnyttelse og utvikling av helhetlige, nasjonale strategier for matsikkerhet. Gjennom sosiale sikkerhetsnett og lokale innkjøp av mat bidrar WFP til økt lokal motstandskraft og mer rettferdig fordeling.

Likestilling og klimatilpasning er godt integrert i WFPs nye strategiske plan og det rapporteres spesifikt på likestillingsmål i årsrapporten. WFP er opptatt av beskyttelse av sivile, særlig kvinner og barn, i krigs- og nødssituasjoner. WFP har utviklet en egen strategi for beskyttelse av sivile og bidrar i samarbeid med FNs kontor for koordinering av humanitære aktiviteter (OCHA) for å styrke respekten for humanitæretten. Gjennom å insistere på at samarbeidspartnerne bruker samme standarder og regelverk bidrar WFP til at andre internasjonale men også lokale organisasjoner tar dette i bruk. WFP legger økt vekt på tilpasning til klimaendring og mer ekstreme værforhold, noe som krever et mer langsiktig perspektiv. WFP er slik sentral i oppfølging av den norske strategien for matsikkerhet i et klimaperspektiv.

WFP ser hele spekteret fra krise og gjenoppbygging til forebygging og utvikling i sammenheng. Dette er viktig for å sikre at det humanitære arbeidet tar utgangspunkt i en helhetlig forståelse av årsakene til sult og underernæring og understøtter innsatsen for å sikre langsiktig matsikkerhet, ernæring og utvikling av landbruk og lokal matproduksjon.

Mål

WFP har fem strategiske mål som er nedfelt i den strategiske planen:

- Redde liv og beskytte menneskers livsgrunnlag i akutte kriser.
- Forebygge akutt sult og investere i forebygging av katastrofer.
- Gjenoppbygge livsgrunnlag i post-konflikt situasjoner og etter kriser.
- Redusere kronisk sult og underernæring.
- Styrke lands kapasitet for å redusere sult, bl.a. gjennom overleveringsstrategier og lokale innkjøp.

Rapport 2012

FNs generalsekretær og FAOs generaldirektør utnevnte i januar 2012 Ertharin Cousin fra USA som ny eksekutivdirektør for WFP. Hun tiltrådte i april. Cousin besøkte Norge høsten 2012 og undertegnet en fireårig samarbeidsavtale.

Norge var fram til utgangen av 2012 i styret og hadde Vestgruppens plass i byrået, samt var koordinator for OECD-land. Norge er ikke medlem av styret i 2013, men deltar i styremøter som observatør og i uformelle konsultasjoner på lik linje som medlemmer. Norge kommer inn i styret igjen i 2014 for en ny treårsperiode. Det første årlige bilaterale møte ble holdt mellom Norge og WFP i januar 2013. Det ble innen denne avtalen planlagt støtte til Niger, Mali, Sør-Sudan og Afrikas Horn, samt et program på klimatilpasning og ernæring.

I 2011-12 var det god fremgang i arbeidet innen politikkutforming innen ernæring og humanitær beskyttelse. WFP fortsatte overgangen fra å levere matvarehjelp til matsikkerhetsstøtte, dette inkluderer lokalt kjøp av mat, vektlegging av ernæring, samt økt bruk av kontanter og kuponger i stedet for matutdeling. WFP har omfattende lokal tilstedeværelse over tid i alle kriseområder og har tilgang til og omfattende kunnskap om lokale forhold som er av stor betydning for å lykkes med intervensjoner enten de er av humanitær karakter eller knyttet til fredsoperasjoner eller politiske tiltak for å slutte eller konsolidere fredsløsninger. WFP har styrket samarbeidet med andre organisasjoner gjennom en global klynge for matsikkerhet. Samarbeid er viktig på landnivå både med hensyn til arbeidsdeling, effektiv ressursutnyttelse og utvikling av helhetlige, nasjonale strategier for matsikkerhet og ernæring. WFP har nå økt fokus på hvordan programmet kan bidra til å bygge kapasitet og evne lokalt til å forebygge og håndtere kriser.

I løpet av 2012 ga WFP matsikkerhetsstøtte til 97,2 millioner mennesker i 80 land. De leverte 3,5 mill. tonn mat til hushold i akutt nød. Innkjøp av mat i forkant av kriser har over de siste år senket leveringstid med to måneder, det er fleksible givere som Norge som har gjort dette mulig. Det har vært en økning i lokale innkjøp, over de siste fire år har WFP inngått kontrakter for 308 tusen tonn i 20 pilotland, noe som har gitt småbønder en økt inntekt på USD 77 millioner. I 2012 kjøpte WFP mat i 93 land, 75 pst. ble kjøpt i utviklingsland. Kontantbaserte intervensjoner økte med 50 pst. i 2012. Selv om antall mennesker som mottok kontanter og kuponger økte fra 1,1 million i 2009 til 6 millio-

ner i 2012, er det likevel dette ennå en lav andel av totalt antall mottakere.

I samarbeid med lokale partnere ble 1,5 millioner gitt hjelp i Syria både i områder kontrollert av myndigheter og av opprørere, en annen halv million ble gitt støtt i flyktningeleirer utenfor Syria. Mot slutten av 2011 kom den begynnende matkrisen i Sahel. For å respondere økte WFP sin støtte til ernæring og motstandskraft på landsbygda for slik å mildne utslagene av feilslåtte avlinger og tap av husdyr. I april 2012 satte WFP i gang en seks måneders nødhjelpsoperasjon. Etter at den mest akutte nøden var over gikk WFP igjen over til å bygge motstandskraft hos lokalsamfunn. Den politiske krisen i Mali medførte tilstrømming av flyktninger og sikkerhetssituasjonen ble forverret. Til tross for krisen i Mali ble 10 millioner nådd i områder rammet av tørke og konflikt i Sahel i 2012. WFP har en ledende rolle innen logistikk for ulike organisasjoner som arbeider i humanitære kriser, og ledet i 2012 dette arbeidet i Sahel, Somalia, Sør-Sudan og Jemen. Innen telekommunikasjon ble tiltak støttet i Mali, Sør-Sudan og Syria, i tillegg til 21 andre pågående operasjoner. Sammen med FAO koordinerte WFP samarbeidet med humanitær støtte innen matsikkerhet i 20 land i 2012.

I 2012 leverte WFP mat til om lag 125 000 skoler og omlag 20 000 helsesentre. WFP reparerte eller bygde 14 000 kilometer veier, 400 bruer og 1400 brønner. De forbedret 328 000 hektar av jordbruksland, ga opplæring til 65.000 offentlig ansatte og bidro til etablering av 59 tidlig varselingsystemer for matsikkerhet. 4,6 millioner barn ble behandlet for moderat feilernæring i 2012, og WFP bidro til å unngå at 7,4 millioner barn ble akutt feilernært. WFP nådde ut med ernæringstilskudd til 3,9 millioner gravide og ammende kvinner. Det har blitt introdusert en ny indikator for å måle resultater angående likestilling og tiltak rettet inn mot kvinner og jenter.

Den årlige rapporten til FNs økonomiske og sosiale råd (ECOSOC) og FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) gir et helhetsbilde av WFPs engasjement i FN-systemet. WFP bidro i 2012 til FNs felles koordinerte arbeid for å nå tusenårsmålene. Særlig var Rio +20 viktig for å få en felles forståelse av viktigheten av matsikkerhet og ernæring i en bærekraftig utvikling. Videre samarbeidet WFP med Unicef på ernæringsinitiativet Scale up Nutrition (SUN). WFP deltok aktivt i arbeidet med rammeresolusjonen for FNs utviklingsaktiviteter (QCPR). WFP har deltatt i utarbeidelse av prosedyrer i selvstartere for Ett FN. Det har også vært et nært samarbeid med OCHA, FNs Høykommissær for flyktninger

(UNHCR), Unicef og andre for å implementere «Transformative Agenda» for bedre samhandling innen humanitært arbeid. WFPs rolle i partnerskap og koordinering styrkes både innen utviklingsarenaen og humanitært arbeid. Der situasjonen gjør det mulig samarbeider WFP godt med nasjonale myndigheter, ikke minst mht. å styrke kapasitetsbygging slik at nasjonale institusjoner så snart som mulig er i stand til å ivareta egen befolknings behov og WFP dermed kan avslutte sine operasjoner.

WFP er en veldrevet organisasjon som har kommet langt i å dokumentere resultater og har de seneste årene gjennomført omfattende reformer av sine systemer for programstyring, finans- og personalforvaltning og operasjonelle verktøy. WFPs evalueringsarbeid har blitt forbedret de siste årene. Alle evalueringsrapporter er tilgjengelige for offentligheten på WFPs nettsider. WFPs kontrollorganer består av en ekstern revisor og en internrevisjon, samt en revisjonskomité. Det er vedtatt retningslinjer som innebærer at alle internrevisjonsrapporter skal offentliggjøres på WFPs nettsider. I 2012 offentliggjorde WFP som første FN-organisasjon et «Risk Appetite Statement» som klargjør hvordan WFP forholder seg til ulike typer risiko.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 195 mill. kroner til WFP.

Post 74 FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR)

Situasjonsbeskrivelse

Prioriteringene under denne posten omtales i St. meld. nr. 40 (2008–2009) *Norsk humanitær politikk*. Posten ses i nær sammenheng med kap.163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter.

UNHCRs mandat etter Flyktningkonvensjonen av 1951 er å gi beskyttelse og assistanse til personer som er forfulgt og flykter på grunn av rase, religion, nasjonalitet, politisk oppfatning eller tilhørighet til en spesiell samfunnsgruppe, samt å finne varige løsninger på verdens flyktningproblemer. Høykommissæren er også i økende grad engasjert i innsats for internt fordrevne personer, selv om mandatet her krever beslutninger fra FNs styrende organer og baserer seg på de muligheter UNHCR har gjennom allerede etablerte landkontorer. I tråd med FNs humanitære reform, har UNHCR en ledende rolle når det gjelder beskyttelse, husly og administrasjon av leire for både flyktninger og internt fordrevne i komplekse kriser.

UNHCR har de siste årene gjennomgått omfattende reformer og har i dag et personelloppsett og en målstyring som sikrer mer effektiv utnyttelse av midlene. UNHCRs budsjetter er nå toårige og baserer seg på omfattende analyser av behovene i felt. Budsjettet har på få år blitt fordoblet og ligger i 2013 på rundt 4 mrd. USD. Også medlemslandenes frivillige tilskudd har økt, men ikke på langt nær så mye som behovene, men den følge at budsjettdekningen i snitt nå ligger på mellom 60 og 70 pst. Bare en svært liten del, 3 pst. av UNHCRs midler kommer fra FNs sentrale budsjett, resten kommer i form av frivillige bidrag fra givere, i hovedsak fra medlemslandene. Mange medlemsland gir øremerkede bidrag, noe som gjør det vanskelig for UNHCR å bruke midlene der de trengs aller mest.

UNHCR er i dag en effektiv organisasjon, både som samarbeidspartner for Norge og som leverandør av beskyttelse og assistanse i felt. I asylpolitikken oppleves UNHCR som en ryddig og forutsigbar partner som både lever opp til kravene til fleksibilitet og fasthet i prinsipielle spørsmål. Når det gjelder flyktingers situasjon i andre land må UNHCR sies å være et effektivt talerør for beskyttelse, basert på flyktingenes rettigheter så vel som deres konkrete behov i felt. UNHCR har nærmere 7100 ansatte fordelt på 124 land og 434 kontorer med en geografisk fordeling av menneskelige og finansielle ressurser som følger flyktingstrømmen.

UNHCR har et nært samarbeid med frivillige organisasjoner, blant annet Flyktninghjelpen, som nyter stor respekt i UNHCR, både gjennom innsatsen i felt, og også gjennom talsmannsarbeidet og sekonderinger til FN. Det er Flyktninghjelpen som driver Internal Displacement Monitoring Centre i Genève. Senteret har unik kompetanse på internt fordrevne og leverer tallmaterialet som UNHCR bruker i sin statistikk.

Midler over andre budsjettposter vil også i 2014 bli benyttet til å finansiere enkeltoperasjoner.

Mål

- Trygge rettighetene og velferden til flyktninger
- Sikre at alle kan nyte godt av retten til å søke asyl og finne trygt tilhold i et annet land
- Trygg frivillig retur til hjemlandet

Dette kan oppnås ved aktivt samarbeid med asyl-land, returland, andre internasjonale og FN-organisasjoner og det internasjonale samfunn forøvrig.

Reformer av internasjonalt humanitært arbeid har gitt UNHCR et utvidet ansvar for å sikre beskyttelse av et stadig økende antall internt fordrevne.

UNHCR har også ansvar for beskyttelse av personer som er blitt statsløse, eller der det er tvist om nasjonaliteten.

Som FNs flyktningorganisasjon har UNHCR ansvar for å sikre ledelse og koordinering av internasjonale operasjoner for å beskytte flyktninger og å løse flyktningproblemer ved konkrete tiltak i felt i samarbeid med andre aktører.

Rapport 2012

Globalt var det i 2012 i overkant av 45 millioner mennesker på flukt, hvorav nærmere 29 millioner internt fordrevne. Med unntak av de ca 5 millionene palestinske flyktningene som faller inn under FNs organisasjon for palestinske flyktnings (UNRWAs) mandat, er dette mennesker som UNHCR-sammenheng regnes som «populations of concern» (flyktninger, internt fordrevne, returnerte, gjenbosatte, statsløse m.m.).

I 2012 var det særlig konfliktene i Syria, men også Mali, DR Kongo og Sudan som drev nye mennesker på flukt, både internt og til nabolandene. Til sammen ble det registrert 1 million «nye» flyktninger i 2012, det største antallet i løpet av 12 måneder registrert i det 21 århundre. Krisen i Syria vokste gjennom året til å overskygge de øvrige krisene, både når det gjelder antall rammede personer, og på grunn av dens brutalitet. Disse nye krisene kom på toppen av en rekke fastlåste flyktningssituasjoner som fortsatt legger beslag på store ressurser.

De største flyktninggruppene som faller inn under UNHCRs mandat, var i 2012 afghanere (2,6 millioner), somaliere (1,2 millioner), irakere (0,8 millioner) og syrere (0,8 millioner). For internt fordrevne var gruppene enda større: colombianere (over 5 millioner), syrere (3 millioner), kongolesere (2,7 millioner) sudanere (2,2 millioner) og irakere (2,1 millioner). I 2012 var antallet «nye» internt fordrevne 6,5 millioner. Dette antallet er uvanlig høyt og skyldes ikke minst situasjonen i Syria.

De største vertslandene for flyktninger var Jordan, Palestina, Pakistan, Syria og Iran. Regnet i prosent av befolkningen er det særlig Libanon og Jordan som har hatt en stor økning. I begge landene slo de fleste syriske flyktningene seg ned hos vertsfamilier eller i byene. For nabolandene til Syria er tilstrømmningen er voldsom belastning. Til tross for dette ble grensene til Syria holdt åpen, noe UNHCR har lagt stor vekt på, og som utvilsomt har bidratt til å redde mange liv.

De største langvarige flyktningssituasjonene (både flyktninger og internt fordrevne) har man i nabolandene til Afghanistan, på Afrikas Horn, i

Sudan/Sør-Sudan, DR Kongo og i Colombia. Det er et stadig voksende humanitært problem og fører til passivisering og motløshet blant dem som er på flukt og reduserer sannsynligheten for retur eller andre varige løsninger. Mange er i dag født og oppvokst i flyktningleire. Noen få vertsland har åpnet for lokal integrering av flyktninger, blant annet Zambia (for angolske flyktninger) og Ghana (for flyktninger fra Liberia).

Ca 526 000 flyktninger repatrierte frivillig igjennom 2012, omtrent like mange som i 2011. De største gruppene dro til Afghanistan, Irak, Elfenbenskysten, Syria, DR Kongo og Burundi. Avtaler om retur ble inngått med Sri Lanka, DR Kongo og Chad. Tre flyktningssituasjoner ble avsluttet; Angola, Liberia og Rwanda. I Tanzania ble en stor flyktningleir, Mtabila, nedlagt etter at burundiere som bodde der returnerte etter nesten 20 år. Det skjedde med norsk støtte til UNHCR.

Antall gjenbosettingsplasser økte også i 2012 fra 80 000 i 2011 til 86 000. Australia økte kvoten til 12 000, mens Belgia, Tyskland og Spania startet med regulære gjenbosettingsprogram. Antall saker fremmet av UNHCR sank imidlertid i fjor og gjorde at kun i underkant av 75 000 personer ble gjenbosatt. UNHCRs mål er at minst 10 pst. av disse skal være sårbare kvinner eller jenter. Andelen i 2012 endte på 11 pst.

UNHCR mottok i 2012 ca. 483 millioner kroner i støtte. Med det var Norge i 2012 sjuende største bidragsyter globalt sett. 290 millioner kroner ble gitt som et ikke øremerket bidrag på begynnelsen av året. I 2012 var de største øremerkede bidragene 70 millioner kroner til Afrika, 20 millioner kroner hver til Burundi og til Afghanistan/ Pakistan, 16,5 millioner kroner til Elfenbenskysten, 15 millioner kroner hver til Mali og til Syria, samt 10 millioner kroner hver til Colombia og til Iran.

I tillegg til å være en av UNHCRs fremste givere, la Norge i 2012 stor vekt på å videreføre den gode dialogen med UNHCR om viktige temaer som beskyttelse av internt fordrevne, miljøfordrevne, og mennesker utsatt for seksualisert vold eller forfulgt på grunn av sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Varige løsninger på langvarige flyktningssituasjoner var også et sentralt tema. Norges kvote for gjenbosetting var i 2012 på 1200 personer og omfattet flere grupper der gjenbosetting ble brukt strategisk; afghanske flyktninger i Iran, eritreiske flyktninger i Sudan og kongolesiske flyktninger i Uganda.

I 2012 lanserte UNHCR et rammeverk for beskyttelse av barn og en strategi for utdanning. På begge fronter kan man vise til fremgang i enkeltland, bl.a. i Brasil, Jemen, Rwanda og

Ecuador. Utdanning er i seg selv et tiltak som beskytter barn. Det er også viktig for å kunne finne varige løsninger at flyktningene har et minimum av lese- og skriveferdigheter.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 300 mill. kroner.

Post 75 FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)

Situasjonsbeskrivelse

FNs organisasjon for palestinske flyktninger, UNRWA, har som mandat å ivareta grunnleggende behov for over 5 millioner palestinske flyktninger bosatt i Gaza, Vestbredden, Jordan, Syria og Libanon. UNRWAs mandat har gjentatte ganger blitt fornyet av FNs generalforsamling. Det nåværende mandatet løper fram til 30. juni 2014. UNRWA driver helsestasjoner og skoler. I tillegg har UNRWA sysselsettingstiltak og yter matvarehjelp og sosiale tjenester til særlig utsatte grupper. I deler av virkeområdet, som i Gaza hvor 70 pst. av befolkningen er flyktninger, er UNRWAs rolle som tjenesteleverandør helt sentral. UNRWA er dessuten arbeidsgiver for om lag 30 000 mennesker, hvorav 99 pst. er palestinske flyktninger.

UNRWA opererer innenfor vanskelige rammebetingelser med uro og konflikt i flere av landene. Organisasjonen understøtter bedre levekår for en stor og utsatt befolkningsgruppe og er en viktig bidragsyter til stabilitet. UNRWA står overfor grunnleggende og strukturelle utfordringer. Flyktningebefolkningen vokser med ca. 3 pst. i året, noe som innebærer en jevn vekst i etterspørselen etter UNRWAs tjenester. Budsjettene øker mer enn giverbidragene. Den forverrede politiske, økonomiske og humanitære situasjonen i deler av mandatområdet har også ført til økt press på tjenesteleveransene. Skoleklasser vokser, helse tilbud reduseres, videreutdanning av personell innstilles og investeringer i bygninger og materiell settes på vent. UNRWA har derfor igangsatt nødvendige reformer for å effektivisere og rasjonalisere organisasjonen. Andre fase av reformprosessen startet i 2011, og innebærer tiltak for å effektivisere programmene for helse og utdanning, bedre målretting av sosiale tjenester og sikre økt kvalitet i leveransen av disse tjenestene. Utdanningsreformen omfatter også en dreining mot mer yrkesrettet utdanning for å øke arbeidsmulighetene. Økt effektivitet i organisasjonen er

et viktig tiltak for å opprettholde kvalitet og omfang på de tjenestene som palestinske flyktninger har krav på. UNRWAs lederskap er reformvillige og dette driver reformarbeidet fremover.

UNRWA mottar noe prosjektstøtte fra andre budsjettposter, herunder nødhjelp og humanitær bistand (kap.163) og bistand til Midtøsten og Nord-Afrika (kap. 152).

Mål

UNRWAs hovedoppgave er å ivareta de palestinske flyktingenes grunnleggende behov.

Innenfor programområdene spesifiseres følgende strategiske mål:

- Et langt og sunt liv
- Ervervet kunnskap og ferdigheter
- En anstendig levestandard

Rapport 2012

UNRWAs budsjett for 2012 var på USD 655 mill., tilsvarende 3,9 mrd. kroner. Norge var sjette største bidragsyter med 150 mill. kroner i kjernestøtte.

UNRWA utførte over 9 millioner helsekonsultasjoner i 2012, et gjennomsnitt på rundt 100 konsultasjoner per lege per dag. UNRWA jobbet aktivt med å forebygge bl.a. diabetes, en sykdom som øker i omfang i Palestina (i løpet av 2012 ble det registrert over 100.000 diabetespasienter). 87 % av alle gravide palestinske flyktninger (totalt ca. 100.000 gravide kvinner) mottok gratis helsesjekk fra UNRWA klinikker fire ganger i løpet av svangerskapet.

Med 703 skoler med nesten 500.000 elever, jevnt fordelt på begge kjønn, er utdanning UNRWAs største satsningsområde. Samtlige elever får også tilbud om gratis helsesjekk, vaksinasjon, hørsel- og synstest, tannlegekonsultasjon, vitamintilskudd og helseutdanning.

UNRWA har et mikrofinansprogram hvor flyktninger kan få lån til å etablere små næringsenheter. UNRWA ga i 2012 over 32.000 lån.

80 pst. av budsjettet dekket lønnskostnader til omlag 30 000 ansatte – de aller fleste selv palestinske flyktninger – som jobber ved 703 skoler, 139 helsestasjoner, 62 kvinnesentre og 36 samfunnsentre. Organisasjonen har vært en viktig arbeidsgiver, i en region preget av uro, økende arbeidsledighet og vanskelig sosioøkonomiske forhold.

En noe lavere måloppnåelse enn planlagt må tillegges at UNRWA jobber innenfor vanskelige rammebetingelser, med uro og konflikt i flere av landene.

Budsjett 2014

I lys av et fortsatt sterkt behov for UNRWAs tjenester og situasjonen i det internasjonale giversamfunnet, foreslås Norges frivillige bidrag for 2014 opprettholdt på 2013-nivå.

For 2014 foreslås bevilget 150 mill. kroner.

Post 76 Tilleggsmidler via FN-systemet mv., kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Over denne posten ytes tilleggsmidler til FN-systemet og til enkelte andre organisasjoner. Bevilgningen er et virkemiddel til å fremme oppfølging av tusenårsmålene, FNs ulike toppmøter og reform i FNs utviklingssystem. FNs særorganisasjoner som WHO, ILO, FAO, UNESCO, samt enkelte fond og programmer som UNEP inklusiv GRID-Arendal og UN Habitat er avhengige av tilleggsmidler for å støtte utviklingslandene i å oppnå tilfredsstillende standarder innenfor sine mandatområder. De pliktige midlene er ikke store nok til å dekke bistandskomponenten på en tilstrekkelig måte. Over denne posten er det inngått programsamarbeidsavtaler med disse organisasjonene. De norske midlene vil i stor grad komme lavinntektslandene, inklusiv minst utviklede land, til gode.

Flere mindre enheter i FN-systemet støttes over denne posten, for eksempel FNs kontor for narkotika og kriminalitet (UNODC) og FNs kontor for koordinering av utviklingsaktiviteter (DOCO).

Handelsrelaterte institusjoner som Det styrkede integrerte rammeverket for handelsbistand til de minst utviklede land (EIF), Det internasjonale handelssenteret (ITC), WTOs Doha-fond for handelsrelatert faglig bistand og Verdensbankens flergiverfond for handel og utvikling støttes over denne posten.

Mål

- Fremme et anstendig arbeidsliv med vekt på yrkesutdanning, sysselsetting, rettigheter, sosial beskyttelse, dialog og trepartssamarbeid
- Bekjempe barnarbeid, organisert kriminalitet og ulovlig kapitalflyt ut av utviklingsland
- Likestilling mellom kvinner og menn på alle samfunnsområder i FNs medlemsland, gjennom samarbeid med myndigheter og andre FN-organisasjoner.
- Utarbeide, samle og spre kunnskap om miljø, miljøforvaltning og betydningen av miljø for bærekraftig utvikling

- Bidra til en bærekraftig bosettings- og næringsutvikling i utviklingsland
- Bidra til å bygge opp utviklingslands kompetanse og kapasitet til å delta i internasjonal handel og i handelsforhandlinger, samt gjennomføringen av disse.
- Bidra til å nå de helserelaterte tusenårsmålene gjennom relevante partnerskap og allianser.
- Styrke FNs arbeid for effektivisering, harmonisering og samordning.
- Støtte opp om FNs fredsbyggende innsats med sikte på styrke FNs operative virksomhet i felt på dette området og bedre FNs arbeid med konfliktforebygging

Rapport 2012

Fredsbygging, menneskerettigheter og humanitær bistand

Norge bidrar aktivt til diskusjonene om fredsbygging i de ulike fora i FN, og er således med på å forme politikken som utvikles.

Gjennom støtten til FNs kontor for koordinering av utviklingsaktiviteter (Development Coordination Office – DOCO) på 25 mill. kroner har Norge bidratt til å styrke den koordinerende rollen til FNs landkontorer i omlag 20 sårbare stater. Dette gjør at internasjonal støtte til landene blir mer effektiv. FNs fredsbyggingsarkitektur består av Fredsbyggingskommisjonen (PBC), Fredsbyggingskontoret (PBSO) og Fredsbyggingsfondet (PBF), og Norge følger arbeidet i disse organene tett. Kommisjonen har bidratt til å opprettholde fokus på land som er gjenstand for liten internasjonal oppmerksomhet. Men det er samtidig klart kommisjonen har forbedringspunkter. FNs fredsbyggingsfond har forbedret sin forvaltning og kan vise til viktige innsatser i land med lite internasjonal bistand. Norske bidrag til fredsbyggingsfondet (fra kap.164, post 70) på 30 millioner har bidratt til dette. FNs politiske kontor (DPA) har fått en stadig mer prominent rolle i å bedrive forebyggende diplomati, og de har ansvar for en rad FN-oppdrag i konfliktrammede land som Somalia, Sierra Leone og Irak. Norsk støtte via DPA gikk bl.a. avholdelse av valg i Libya og til Lakhdar Brahimi bestrebelser på å skape fred i Syria. Brahimi er Den arabiske ligas og FNs spesialutsending til krigen i Syria. Norsk støtte gikk også til å bedre FNs bruk av sivile eksperter i fredsoperasjoner. Innen fokusområdet kriseforebygging og bærekraftig utvikling har UNDP sammen med WFP på Haiti engasjert 240 000 mennesker i inntektsgivende arbeid hvorav 40 pst. har vært kvinner. I tillegg til at UNDP på denne måten har bidratt til å

få i gang den lokale økonomien, noe over 1,2 millioner mennesker har hatt glede av.

Norge støtter Center on International Cooperation (CIC), en forskningsinstitusjon som er premissleverandør for mange prosesser i FN. Støtte til CIC og Security Council Report er også del av oppfølgingen av en mer aktiv norsk politikk for reform av FNs Sikkerhetsråd som ble annonsert i Meld. St. 33 (2011–2012) *Norge og FN: Felles framtid, felles løsninger*.

UNFPA og Unicef har et fellesprogram mot kjønnslemlestelse av jenter og unge kvinner. Programmet utgjør verdens største innsats mot kjønnslemlesting. Norge har vært største giver og bidratt med til sammen 120 mill. kroner, hvorav 20 mill. kroner i 2012. Storbritannia trapper nå opp sin innsats og har nylig kommet inn som ny stor giver. En evaluering av programmet 2008-12 viser at programmet har hatt en effekt både globalt og lokalt. Programmet bidro til at FN i 2012 vedtok en resolusjon om å gjøre slutt på kjønnslemlestelse.

Godt styresett og institusjonsbygging, herunder korrupsjonsbekjempelse

Norge har inngått en styrket, fireårig programavtale med ILO for 2012-2015, og i tråd med rotasjonsordningen mellom de nordiske landene vil Norge fra juni 2014 bli valgt inn i styret i ILO for en periode på tre år. I tråd med avtalen ble det over posten utbetalt 40 mill. kroner til ILO i 2012. I tillegg ble det dessuten over posten utbetalt 6 mill. kroner til ILOs innsats for HIV/Aids-tiltak i arbeidslivet.

Programavtalen støtter opp om ILOs strategiske rammeverk i perioden 2010-2015 for fremme av anstendig arbeid i og knytter an til ILOs toårige program og budsjett for 2012-2013. Avtalen støtter opp om aktiviteter på globalt, regionalt og nasjonalt nivå, det siste med utgangspunkt i landenes egne planer for utviklingen av såkalte *Decent Work Country Programmes*.

Av bidraget til ILO gitt over kap. 170, post 76 ble halvparten kanalisert til utvalgte mål innenfor ILOs strategiske rammeverk (*Extra Budgetary Technical Cooperation, XBTC*). Disse var innsats for å styrke arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, likestilling, arbeidslivforvaltning og arbeidstilsyn, og en samstemt politikk knyttet til anstendig arbeid (*policy coherence*).

Den andre halvparten av støtten gikk til ILOs mekanisme for ikke-øremerkede tilleggsmidler (*Regular Budgetary Supplementary Account, RBSA*). Ikke-øremerkede midler er viktig for organisasjonens fleksibilitet og evne til å agere

raskt der hvor ILOs mandat og ekspertise er særlig relevant. Det har blant annet styrket arbeidet med ILOs strategi for likestilling og organisasjonens mulighet til å bistå land som ble hardt påvirket av den økonomiske krisen.

Miljø

Det ble gitt støtte til miljø- og ressursforvaltningsformål over denne posten med i alt 196 mill. kroner. De største mottakerne var UNEP med 100 mill. kroner og UN-Habitat med 79 mill. kroner.

FNs miljøprogram (UNEP) er FNs fremste miljøaktør med et bredt mandat og en viktig strategisk partner i arbeidet for bærekraftig utvikling. Organisasjonen er en viktig premissleverandør på globale policy-felter og prosesser som omhandler miljø og utvikling. UNEPs relevans og rolle ligger blant annet i å holde miljøet under oppsyn og å være partner for løsninger som bidrar til bærekraft i utviklingspolitikken.

FNs konferanse for bærekraftig utvikling (Rio+20) i 2012 bekreftet behovet for å styrke det internasjonale miljøstyresettet, og vedtok at FNs miljøprogram UNEP bør styrkes og oppgraderes. Norge arbeider for at UNEP på lang sikt skal bli en organisasjon, men Rio+20 konferansen viste at en enighet om å oppgradere UNEP til en særorganisasjon for miljø ligger langt fram i tid.

UNEP er styrket på flere områder som et resultat av oppfølgingen av Rio+20. Den institusjonelle reformen av UNEP er det først håndfaste resultatet. Komiteen av Permanente Representanter skal blant annet forberede møter, budsjett/arbeidsprogram og føre tilsyn med at beslutninger blir fulgt opp. UNEPs regionale tilstedeværelse skal styrkes samtidig som hovedkvarterfunksjoner konsolideres i Nairobi.

Gjennomføring av UNEPs *Medium Term Strategy* (MTS) ble videreført i 2012. Denne strategien har som mål å gjøre organisasjonens arbeid mer strategisk og helhetlig, samtidig som oppgavene på landnivå skal effektiviseres og gi målbare resultater.

MTS består av seks prioriterte satsingsområder – klimatilak, katastrofeforebygging, bærekraftig naturressursforvaltning, styrket miljøstyresett, håndtering av miljøgifter og bærekraftig produksjon og forbruk. En ny toårig programavtale mellom Norge og UNEP for 2012-2013, hvor midlene fordeles prosentvis mellom disse satsingsområdene, er inngått.

UNEP lanserte i 2012 den femte globale miljøtilstandsrapporten *Global Environmental Outlook* (GEO 5). Rapporten viser at av de 90 viktigste miljømål vedtatt av det internasjonale samfunn, så

har det vært betydelig framgang i bare fire av disse. «Summary for Policymakers» ble lansert i forkant av Rio+20 konferansen. Det er første gang GEO-rapporten følges av et dokument med en felles fortolkning av miljøinformasjonen som øker mulighetene for enighet om felles tiltak.

UNEP ga også ut en rekke andre rapporter i 2012. Blant disse er «Keeping track of our changing Environment: From Rio to Rio+20» som oppsummerer den globale utviklingen, blant annet knyttet til utviklingen i den globale befolkningen; klimaendringer; energi, ressurseffektivitet, skog, matsikkerhet og landbruk og drikkevann og «Global Chemicals Outlook». Rapporten viser imidlertid at til tross for initiativer fra både stater og privat sektor så har fremgangen i reduksjon av miljøgifter vært dårlig.

I desember 2012 lanserte UNEP «African Adaptation Knowledge Network» som skal samle kunnskap, forskning, og erfaringer fra initiativer og partnerskap for å oppnå klimatilpasningsarbeid i Afrika.

UNEP har i samarbeid med UNDP i 2012 hatt positive resultater knyttet til FNs fattigdoms og miljøinitiativ (PEI). PEI har som formål å integrere miljøvurderinger i samarbeidslandenes utviklingsplaner. Den norske støtten til PEI er for perioden 2012-13 doblet til ca. 12 mill. kroner i året. Støtten gis som del av programavtalen med UNEP.

Det ble i 2012 gitt 17 mill. kroner til GRID-Arendal. Støtten ble gitt som del av en toårig programavtale og går til stiftelsens samarbeid med UNEP om miljøvurderinger og miljøinformasjon, med særlig vekt på å bistå utviklingsland med fastsettelse av krav til kontinentalsokkel.

UN-Habitat

I 2050 vil 2/3 av verdens befolkning bo i byer og en av tre innbyggere i verden, samlet 3 milliarder, bo i slumområder. Dette gjør UN-Habitat sentral i forhold til fattigdomsbekjempelse og bærekraftig utvikling. UN-Habitats normative og operasjonelle arbeid med urbanisering gjennom bl.a. utvikling av urbane planverktøy for nasjonale og lokale myndigheter øker tilgangen på offentlige tjenester som utdanning, helse og infrastruktur.

I 2012 hadde organisasjonen om lag 200 programmer i 60 land. UN-Habitats arbeid med rettigheter for slumbeboere er viktig i forhold til å styrke sårbare gruppers rettigheter, og særlig det anerkjente Global Land Tools Network – der likestillingsdimensjonen er prioritert – bærer i seg et potensiale for en mer rettferdig fordeling av eiendom og dermed også økonomiske goder. Nettverket skal nå rulle ut pilotprosjekter på landnivå.

Blant de fattige er kvinner i slummen de fattigste. Samtidig har kvinnene her ofte større uavhengighet og mulighet til sosial organisering. For å utnytte dette støtter Norge UN-Habitats arbeid for likestilling. Det er etablert en rådgivende gruppe for likestillingsspørsmål og en likestillingsenhet. UN Women er aktivt involvert for å styrke programmets arbeid med likestilling.

UN-Habitat produserer global kunnskap om urbanisering, dette brukes i utviklingssamarbeidet. Programmet følges også av Kommunal- og regionaldepartementet og Miljøverndepartementet. Norge støtter utviklingen av programmets flaggskiprapporter, herunder «State of the World Cities Report». UN-Habitat utvikler standarder og retningslinjer i forhold til byplanlegging, disse tas i bruk av nasjonale og lokale myndigheter. Sivilt samfunn bruker standardene for å påvirke myndighetene. Mht. data-aggregering fra land til globalt nivå arbeider UN-Habitat med å styrke kapasiteten til nasjonale og lokale institusjoner. Et økende antall urbane observatorier generer data. Organisasjonen er viktig for flere sivilt samfunnsorganisasjoner og for bilaterale samarbeidspartnere. UN Habitat har et samarbeid med FNs miljøprogram om klima- og miljøforhold i byområder. Andre samarbeidsorganisasjoner er Landsrådet for norske ungdomsorganisasjoner (LNU), Kommunenes sentralforbund, Cities Alliance, Slum Dwellers International, Huairou Commission og Homeless International, som er viktige aktører i bosettingsarbeidet.

Norge har framhevet endringspotensialet i urban ungdom og bidratt til at UN-Habitat er blitt en pådriver for økt ungdomsdeltagelse innen FN. En egen stilling som FN spesialrådgiver for ungdom er opprettet. Det er også utarbeidet et arbeidsprogram for ungdom som omfatter hele FN. For å styrke ungdoms stemme i verdensorganisasjonen har Norge argumentert for å opprette et «Ungdomsforum» etter mønster av FNs Urfolksforum. UN-Habitat har gjennom «Opportunities Fund for Youth led development» gitt økonomisk støtte til 170 ungdomsledede, urbane tiltak i mer enn 30 utviklingsland innen sysselsetting, miljø, utdanning, helse og likestilling.

Byer står for 80 pst. av energiforbruket og 71 pst. CO₂- utslipp. UN-Habitat vektlegger nedgang i utslipp og tilpasning til klimaendringer. UN-Habitat har bidratt til at særlig klimasårbare og risikoutsatte byer i Afrika, Asia, Oceania og Latin-Amerika i fellesskap utviklet en egen handlingsagenda om klimaendring. Innenfor agendaen utveksles løpende erfaringer om konkrete, praktiske tiltak som kan redusere byers og lokale myndigheters risiko og sårbarhet. I Bamako har

en med solenergi gitt rent vann til 230 hushold og kuttet energikostnadene med 52 pst. for hvert hushold. På landnivå er UN-Habitats 30 landprogrammer utviklet sammen med myndigheter, sivilt samfunn og privat sektor. Nasjonalt eierskap er en forutsetning for deltakelsen i FNs utviklingsrammeverk (UNDAF).

Innen boligbygging ble det gjennomført studier i Ecuador, El-Salvador, Ghana, Tunisia, Uganda og Zambia. I Sudan bidro en til planlegging boliger for flyktninger i Darfur. I Irak ble det levert 233 boliger og 10 skoler. 30 land deltar i programmet for oppgradering av slum. UN-Habitat vektlegger koordinering av utviklingsaktører innen lokale og nasjonale strukturer. Institusjonsutvikling skjer gjennom spredning av planleggingskompetanse, nye standarder, normer og virkemidler som f.eks. skattlegging og inntektsgenerering. Dette reduserer bistandsavhengighet. I arbeidet med styresett søkes fattige og sårbare grupper tilgodesett. Fokuset er skiftet fra opplæring av enkeltpersoner til endring av institusjoners transaksjonssystemer.

I 2012 ble en mer uavhengig evalueringsenhet opprettet under eksekutivdirektørens kontor. Evalueringskontoret rapporterer til styret og komiteen for faste representanter gjennom Eksekutivdirektøren. Resultatrapportering og evalueringsfunn brukes i økende grad til å endre prioriteringer og arbeidsform. Ledere, ansatte og veiledere vurderes regelmessig ut fra resultatoppnåelse.

UN-Habitat har utfordringer med å forbedre den interne effektiviteten. Dette skyldes delvis lav kapasitet og delvis forholdet til UNEPs og UN-Habitats felles administrative organ, FN-sekretariatets kontor i Nairobi (UNON).

Næringsutvikling og handel, herunder landbruk

Utenriksdepartementet har gitt støtte til tiltak gjennom WTO, UNCTAD, ITC, EIF, FAO og CFC.

Norge videreførte i 2012 støtten gjennom FNs konferanse for handel og utvikling (UNCTAD) til faglig bistand og kompetanseoppbygging på områdene WTO-tiltredelse, likestilling, toll-modernisering, handelsfasilitering og investeringspolitikk.

Det styrkede integrerte rammeverket for handelsrelatert faglig bistand til de minst utviklede land (EIF) skal integrere handel i landenes utviklingsplaner, styrke nødvendige institusjoner på landnivå, og samordne bistand på handelsområdet. Ut fra en landspesifikk analyse skal byråkratiske og praktiske flaskehalsar for eksport fjernes. Antallet prosjekter på landnivå øker raskt. Norge bidro med 19,5 mill. kroner til EIF i 2012. Støtten til

Det internasjonale handelssenter (ITC) på 12,3 mill. kroner ble benyttet til tiltak for å styrke privat næringsliv, særlig små- og mellomstore bedrifter. Norge støtter også egne programmer for kvinner og etisk handel i ITC. Støtten til WTOs fond for handelsrelatert faglig bistand (Doha Development Agenda Global Trust Fund) ble i 2012 økt til 15 mill. kroner. Norge er en av de største bidragsyterne. En lang rekke opplæringstiltak, både på regionalt og nasjonalt nivå, ble gjennomført, med særlig vekt på å imøtekomme behov i de minst utviklede land for å bedre forståelsen av WTOs regelverk. Det felles fond for råvarer (CFC) fikk støtte til finansiering av tiltak for å bedre konkurransevnen og øke bearbeidingsgraden av ulike råvarer som produseres i utviklingslandene. Det er behov for organisatoriske reformer av råvarefondet, og endringer av avtalen om fondet drøftes.

FAO har som mandat å fremme globalt samarbeid og spiller en sentral rolle i arbeidet med å nå FNs tusenårs mål 1 om fattigdomsreduksjon og tusenårs mål 7 om miljømessig bærekraftig utvikling. Fra norsk side ønsker en å styrke FNs komité for global matsikkerhet (CFS) som den sentrale politiske plattformen for global matsikkerhet, ernæring og retten til mat.

Norge har arbeidet for at FAO må effektiviseres og moderniseres i tråd med anbefalingene i evalueringen av FAO i 2007. Norge har etterlyst raskere oppfølging og bedre styring med større fokus på resultatoppnåelse. Dette medførte at Norge i 2009 besluttet å redusere sin frivillige støtte til FAO og ikke inngå ny samarbeidsavtale. Norge gir nå øremerket støtte til kun et fåtall utvalgte programområder der FAO kan vise til resultater og har særlig forutsetninger for å bidra i tråd med norske prioriteringer. Dette gjelder spesielt FAOs arbeid med konsekvensene av klimaendringene for landbruk, skog og fiskeri, samt arbeidet med retten til mat. Norsk tilleggsstøtte muliggjorde i 2012 at FAO kunne gi faglig støtte til integrering av retten til mat og godt styresett i nasjonal politikk, lovgiving og institusjoner; informere om de internasjonale retningslinjene for forvaltning av dyphavsfiske; samle fakta sårbarheten for klimaendring for fiskeri og fiskeoppdrett; overvåke klimagassutslipp i landbruk og fiskeri; og arbeide videre med genetisk mangfold for å møte utfordringene knyttet til matsikkerhet og klimaendringer. Oppfølgingen av reformprogrammet fra 2007 og den økte endringsviljen internt i organisasjonen etter at ny generaldirektør tiltrådte i 2012 er positiv, og Norge vil vurdere framtidig nivå og form på samarbeidet med FAO i lys av resultatene av disse endringene.

FAO er som nevnt under omtalen under kap. post 116.70 svært viktig for flere norske departementer for å forhandle fram normative retningslinjer innen sine fagområder. Også i 2012 deltok disse departementene i en rekke forhandlinger. Særlig er arbeidet for global, bærekraftig forvaltning av fiskeriressursene sentralt for Norge. Resultater omfatter adferdskodeks for ansvarlig fiskeri, avtaler om flaggstats- og havnestatskontroll og retningslinjer for dyphavsfiske og mot utkast av fangst. Norge er en pådriver i dette arbeidet og ledet FAOs fiskerikomité i 2012.

FAOs arbeid med matsikkerhet har resultert i at det nå er betydelig mer fokus på klimaendringens betydning for tilgangen på mat i en rekke av medlemslandene. Det har samtidig blitt større erkjenning av at matsikkerheten ikke bare er avhengig av produksjon, men vel så mye av at det finnes sosiale sikkerhetssystemer som kan tre i kraft når en krise truer. Sammen med OECD har FAO vært faglig ledende i G20s arbeid med å redusere skadevirkningen av økte matpriser og er sekretariat for G20s nye mekanisme for å forebygge slike hendelser (AMIS). Gjennom feltprogrammer bistår FAO medlemslandene i å gjennomføre politikktiltak på relevante områder. Evalueringer viser at det arbeidet gjør f.eks. med hensyn til adferdskodeksen for ansvarlig fiske er av stor betydning for landene, samtidig som overvåkingen av kodeksen kunne vært betydelig bedre. Evalueringer har også vist at FAOs arbeid med å integrere likestillingshensyn i sine programmer fortsatt kan bli langt bedre. FAO har vært ledende i arbeidet som gjorde at husdyrsykdommen kvegpest ble erklært utryddet i 2011. Under tørkekatastrofen i Somalia i 2011 var FAOs innsats viktig ved at de bidro med forsyninger og bl.a. vaksinasjon av kveg som lokalbefolkningen er avhengig av.

Offentlige velferdstjenester

Norge støtter arbeidet med å bygge opp og styrke helsesystemer med gode primærhelsetjenester på landnivå. Støtten kanaliseres gjennom WHO og gjennom helsesystemstøtte i GAVI og det Globale Fondet. WHOs innsats omfatter rådgivning og bistand til nasjonale helseplaner, standarder for utvikling av en sterk primærhelsetjeneste, effektive finansieringsordninger, systemer for helsestatistikk og helseinformasjon og systemer som sikrer tilgang til medisiner og teknologi, samt imøtekommer helsepersonellutfordringen. Mangel på og skjev fordeling av helsepersonell, samt manglende helsefaglig kompetanse, er et alvorlig hinder for at de helserelevante tusenårsmålene kan

nås. Norge har spilt en sentral rolle i å få satt den globale helsepersonellkrisen på dagsorden internasjonalt. WHOs helseforsamlings vedtak i 2010 om retningslinjer for internasjonal rekruttering av helsepersonell har hatt stor betydning ikke minst i dialogen mellom land. Norge har deltatt i Den globale helsearbeideralliansen, som har til oppgave er å mobilisere alle sektoraktører som kan medvirke til at det finnes motivert og kompetent helsepersonell i tilstrekkelig antall til å løse krisen med å levere helsetjenester.

I 2012 ble det utbetalt 238,5 mill. kroner til WHOs programbudsjett, hvorav 223,5 mill. kroner over kap. 170, post 76. Norges frivillige bidrag til WHO kanaliseres gjennom en 2-årig programavtale (2012-2013). Norge har vektlagt at midlene i størst mulig grad gis som ikke-øremerket støtte som et virkemiddel for å understøtte mulighetene for realistisk budsjettering og programimplementering i henhold til pågående reformprosess i organisasjonen omtalt nærmere under kap. 116 post 70.

WHO er som normativ organisasjon innen helse både en viktig aktør i seg selv og en nøkkelpartner for andre organisasjoner og initiativ på helseområdet. Dette gjelder spesielt de globale ordningene innen helse som Den globale vaksinealliansen (GAVI), Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (Det globale fondet) og Den internasjonale innkjøpsordningen for legemidler (UNITAID) som WHO gir avgjørende faglig støtte til, jf. kap.169 Globale helse- og vaksineinitiativ. For at WHO skal kunne opprettholde og styrke sin normative og operative rolle, har de i 2012 videreført reformprosessen hvor et av de viktigste målene er å bedre samsvar mellom prioriteringer og finansiering.

WHO og Unicef er sentrale partnere i det globale polioutryddelsesinitiativet. Utbredelsen av polio er redusert betydelig siden etableringen av initiativet og det var et stort fremskritt at India i 2012 ble annonsert som poliofritt. Kun enkelte deler av Nigeria, Pakistan og Afghanistan er endemiske i dag. I tillegg har enkeltland registrert importsmitte, men kun enkelttilfeller. Selv om kampen for å utrydde polio har opplevd tilbakeslag de siste årene, stupte antall tilfeller ved utgangen av 2012 med 66 pst. sammenliknet med året før. Arbeidet fremover vil følge en ny strategi «The Polio Eradication and Endgame Strategic Plan 2013-2018», som under FN's generalsekretærs ledelse tar sikte på full utryddelse av polio innen 2018. En del av planen er så snart som mulig å fjerne poliovirus type 2 fra den orale poliovaksinen (OPV), og å introdusere en dose inaktivert poliovaksine (IPV) til alle. Bruk av inaktivert vaksine anses som et nødvendig ledd for å fullføre polioutryddin-

gen. Norge ønsker å bidra til kampanjen og vil øke bevilgningen til det globale polioutryddingsarbeidet i 2014 fra 50 mill. kroner til 240 mill. kroner. Det vises til ytterligere omtale under kap. 169 Globale helse- og vaksineinitiativ, post 70 Vaksine og helse og post 71 Andre helse- og aidstiltak.

Norge ønsker å styrke WHO's globale lederrolle innen global helseforskning, herunder helse-systemforskning og bruk av forskning for politikkutvikling. Øremerkede tilskudd til to spesialprogrammer i regi av WHO ble videreført. Det ene – Forskningsprogrammet for reproduktiv helse (HRP) – drives i samarbeid med UNFPA, UNDP og Verdensbanken og er ledende i forskning og kapasitetsbygging innen familieplanlegging, trygg abort, og andre tiltak som gjør det mulig for kvinner trygt å unngå eller gjennomgå graviditet og fødsel. Det andre, spesialprogrammet for forskning og trening på tropiske sykdommer (TDR) understøtter i samarbeid med Unicef, UNDP og Verdensbanken forskning på ti neglisjerte tropiske sykdommer, deriblant malaria og elveblindhet. I tillegg videreførte Norge i 2012 støtten til Den internasjonale alliansen for helsepolitikk- og helsesystemforskning (AHPSP) knyttet til WHO, samt videreførte et delprogram for implementeringsforskning med fokus på helsetusenårsmålene.

WHO's arbeid på landnivå har vært gjenstand for flere evalueringer, blant annet etter norsk initiativ. Evalueringene påpeker at effektiviteten ved landkontorene er av varierende kvalitet, særlig i den afrikanske regionen. Et viktig ledd i reformarbeidet er å sikre bedre kompetanse, ledelse, kvalitet og autonomi på landkontorene, samt bedre samsvar mellom de tre nivåene i organisasjonen.

Det vises til ytterligere omtale av WHO under kap.116, post 70.

UNESCO har en viktig talsmanns- og koordineringsfunksjon for tusenårs mål 2 om utdanning og *Utdanning for alle*-målene. I Global Monitoring Report 2012 om «Ungdom, kvalifikasjoner og arbeid; omsetting av utdanning til arbeid» fokuserer UNESCO på behovet for å skaffe store ungdomskull en utdanning som kvalifiserer for deltakelse i det praktiske arbeidslivet. Global Monitoring Report er et sentralt referansedokument for alle partnere i *Utdanning for alle*-programmet. Norge støttet Global Monitoring Report med 3 mill. kroner i 2012. UNESCO Institute of Statistics (UIS) står sentralt i arbeidet med å sikre god statistikk og måle fremdrift i de internasjonale utviklingsmålene om utdanning. Kompetanseutvikling for levering av god statistikk fra MUL-landene, særlig i Afrika, er en viktig oppgave for instituttet. Norge støttet UIS med 4 mill. kroner i 2012.

Gjennom UNESCOs program for kapasitetsutvikling for utdanning for alle (CapEFA) og International Institute for Educational Planning (IIEP) har Norge bidratt til styrke nasjonale myndigheters kapasitet innen utdanningssektoren i utviklingsland. CapEFA prioriterer i 2012 de 31 landene som er lengst fra å nå utdanningsmålene. Norge støttet CapEFA og IIEP med hhv. 18,4 og 14,5 mill. kroner i 2012. UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL) bidrar til *Utdanning for alle*-målene alfabetisering, voksenopplæring og livslang læring og ikke-formell utdanning. Norge støttet UIL med 1,5 mill. kroner i 2012.

Norge støttet International Program for the Development of Communication (IPDC) som bidro til utviklingen av frie medier og styrket arbeid for beskyttelse av journalister, samt innsats mot straffrihet for personer som begår straffbare handlinger mot journalister. Støtten for 2012 var på 2 mill. kroner.

International Bureau of Education, IBE, har utviklet en strategi for å fremme og implementere innhold og kvalitet i utdanningen. Arbeidet er nært knyttet til *Utdanning for alle-programmet*. Instituttet ble tildelt 4 mill. kroner i 2012.

Andre tiltak/formål, herunder institusjons- og systemreform

Norge har vært en aktiv pådriver for å styrke og effektivisere FN's utviklingsarbeid på land- og hovedkvarternivå, i mellomstatlige forhandlinger og i de enkelte FN-organisasjonenes styrever, jf. også kapittelomtalen kap. 170. Siden den nye rammeresolusjonen om FN's utviklingsaktiviteter slår fast at Ett FN-modellen skal innføres i alle land som ønsker det, forventes det at et stort antall land vil ønske å ta i bruk modellen. Hittil har 34 land tatt i bruk modellen. Dagens finansiering av FN-organisasjonene med en stor grad av bidrag som er sterkt øremerket, gjør at organisasjonene har lite frie midler som kan brukes til landfondene for programaktiviteter i land som tar i bruk Ett FN-modellen. Det anses derfor fortsatt nødvendig med tilleggsfinansiering. Etter at pilotfasen for Ett FN er over, arbeides det nå med å få på plass en ny sentral finansieringsmekanisme som skal bidra med som er nødvendig for å realisere fellesprogrammene.

FN's utviklingsgruppe (UNDG) har i 2013 blitt enig om at alle medlemsorganisasjonene skal bidra til finansieringen av koordineringen av FN på landnivå. Dette har tidligere blitt finansiert av UNDP og gjennom bidrag fra givere. Flere av organisasjonene har innarbeidet sin andel av utgiftene i budsjettene som gjelder fra 2014. Enkelte

organisasjoner vil først kunne ta sin del av finansieringen fra 2015 eller 2016. Det vil derfor fortsatt være behov for giverbidrag i en periode.

Norge videreførte i 2012 støtten til en sentral finansieringsmekanisme, som Norge var en initiativtakerne til, for å støtte opp om programaktiviteter i Ett FN-land med 73,5 mill. kroner. Et stadig økende antall land som velger å følge Ett FN-modellen på landnivå gir reformprosessen momentum. Den sentrale finansieringsmekanismen (Expanded Delivery as One Funding Window) har spilt en viktig rolle i å mobilisere såkalte selvstartere – land som i pilotasen på eget initiativ har bedt FN organisere seg etter Ett FN-modellen, hvorav 15 fikk støtte fra EFW i 2012. Reformagendaen drives i stor grad av mottakerland som ønsker denne tilnærmingen.

En uavhengig evaluering av EFW ble gjennomført i 2012. Evalueringen bekrefter tidligere påviste fremskritt og konkluderer med at EFW har fortrinnsvis har fungert ihht intensjonene. I hvilken grad EFW har bidratt til å mobilisere ressurser til Ett FN, og mer forutsigbar finansiering imidlertid vanskelig å fastslå.

Totalt 19 land har mottatt støtte fra EFW.

Rapportering har frem til nå skjedd gjennom rapportering på Ett FN fond fra hvert enkelt mottakerland. Etter påtrykk fra giverne ble det i 2011 utarbeidet fire resultatindikatorer for å bidra til en samlet rapportering som vil gi et bedre inntrykk av overordnet måloppnåelse for finansieringsmekanismen.

FNs kontor for koordinering av utviklingsaktiviteter (UN Development Operations Coordination Office, DOCO) har en sentral rolle i utviklingen og gjennomføringen av reformer i FNs utviklingssystem. Norge videreførte støtten til fond for å fremme FN-koordinering på landnivå med 20 mill. kroner i 2012.

Norge har også støttet DOCO med 35 mill. kroner til et eget prosjekt for å styrke FNs ledelse i felt i krise- og konfliktrammede land med fokus på å øke landkontorenes koordineringsfunksjon. Prosjektet som p.t. går i om lag 20 land, inngår i et større prosjekt for et mer effektivt og relevant FN, og er en viktig oppfølging av Norsk fokus på, og arbeidet med å sikre en integrert tilnærming til postkonfliktsituasjoner.

Norge bidro i 2012 også til reform av FN på utviklingsområdet ved å støtte forberedelsene til rammeresolusjonen om FNs utviklingsaktiviteter med 1,2 mill. kroner.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 882,8 mill. kroner.

Post 77 FNs aidsprogram (UNAIDS), kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

FNs fellesprogram for hiv og aids, UNAIDS, ble etablert i 1996 for å sikre koordinering på landnivå og en integrert og helhetlig tilnærming i bekjempelsen av hiv og aids. Programmet består av et sekretariat og elleve medeierorganisasjoner med tydelig arbeidsdeling for hiv- og aidsrelaterte aktiviteter. UNAIDS' strategi for 2011-2015 har visjoner om ingen nye infeksjoner, ingen aidsrelaterte dødsfall og ingen diskriminering. Norge sitter i styret for UNAIDS i 2012 og 2013. Posisjonsnotatet for styrearbeidet legger bl.a. vekt på styrking av rettighetsperspektivet og beskyttelse av sårbare grupper.

Det anslås at omkring 34 millioner mennesker levde med hiv ved utgangen av 2011. Flere enn noensinne mottar behandling for hiv. Hele 9,7 millioner mennesker i lav- og mellominntektsland mottok hiv-medisiner i 2012. Dette er en økning på hele 1,6 millioner fra 2011 – den største årlige økningen noensinne. Økningen har ført til en betraktelig nedgang i antall hiv-relaterte dødsfall, og hvis den fortsetter kan verden nå målet fra 2011 om 15 millioner på behandling innen 2015.

I juni 2013 kom det nye retningslinjer fra Verdens helseorganisasjon som anbefaler at man begynner behandling for hiv langt tidligere enn før. Dette medfører at et langt større antall hivsmittede defineres som at de trenger behandling, hele 26 millioner, og at kun i underkant av 40 pst. av de som trenger behandling mottar det.

Hiv behandles med antiretroviral behandling (ART) som bremser formeringen av hiv-virus i blodet. Nyere forskning dokumenterer at mennesker som mottar ART, er langt mindre smitteførende enn de som ennå ikke har påbegynt behandling. Det er derfor viktig å øke antall pasienter som får behandling, både som bidrag til forebygging og for deres egen helses skyld.

Norge arbeider sammen med UNAIDS og andre for å støtte økningen i landenes egen finansiering og for å utnytte tilgjengelige ressurser mer effektivt. I 2011 var første gang landenes egen finansiering av hiv- og aidsresponsen var større enn den internasjonale giverfinansieringen. Imidlertid er det fortsatt et finansieringsgap. Under FNs høynivåmøte om aids i New York i 2011 ble man enige om en målsetting om 22 – 24 mrd. USD i årlig aidsfinansiering innen 2015. I 2011 manglet det 7 mrd. USD for å nå dette målet. WHO, UNAIDS og Unicef anslår at en full implementering av de nye retningslinjene

for hivbehandling gir et behov for investeringer som ligger ca. 10 pst. høyere enn målet fra 2011. Samtidig anslås det at en slik investering vil være meget kosteffektiv idet det vil hindre kostnader knyttet til fremtidig hiv-smitte.

Norsk støtte til UNAIDS er et viktig element i arbeidet for de helserelevante tusenårsmålene med fokus på tusenårsmål 6 om bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria. Det legges vekt på at arbeidet mot hiv og aids gjennom UNAIDS og medeierorganisasjonene kobles tett til øvrige innsatser for å nå de helserelevante tusenårsmålene.

UNAIDS er dessuten en viktig organisasjon i arbeidet for å styrke menneskerettighetene, særlig for utsatte grupper som mennesker som injiserer narkotika, personer som selger sex og seksuelle minoriteter. Norge vil fortsette å legge vekt på at UNAIDS skal ha et menneskerettighets- og likestillingsperspektiv i sitt arbeid, og støtter prioriteringen av arbeid for lovgivning som sikrer rettigheter til kvinner og jenter og til utsatte grupper, samt arbeid for å redusere lovgivning som kriminaliserer hivsmitte.

Norge ønsker å styrke UNAIDS som hovedorgan for normutvikling og overvåking av aidsepidemien og å videreutvikle UNAIDS sin rolle som rådgiver for land om optimal forebygging, gitt til enhver tid tilgjengelig teknologi og kunnskap, og tilpasset epidemiens profil i hvert land.

All støtte fra posten gis som norske kjernebidraget til UNAIDS.

Multilateral Organizations Performance Assessment Network (MOPAN) foretok i 2012 en gjennomgang av UNAIDS. Evalueringen er positiv når det gjelder teknisk kunnskap, dialogfokus og evne til å bygge partnerskap. UNAIDS har gjort betydelige forbedringer i resultatfokus, men evnen til å måle egne prestasjoner og evnen til å evaluere eksterne resultater bør forbedres.

Mål

Det overordnede målet er de helserelevante tusenårsmålene, og særlig tusenårsmål 6 om å bekjempe hiv og aids, malaria og andre sykdommer.

UNAIDS' globale mål som skal nås innen 2015 er:

- 15 millioner mennesker på behandling
- Halvering av seksuell smitte
- Kraftig reduksjon av mor-barn smitte innen 2015.

Fokus på rettigheter og bekjempelse av stigma og diskriminering skal legges til grunn.

Satsningsområder i tråd med UNAIDS' strategi for 2011–2015

- Hindre seksuell overføring av hiv, blant ungdom, menn som har sex med menn og sexarbeidere
- Hindre at mødre dør og at spedbarn smittes av hiv
- Sikre universell tilgang til antiretroviral terapi for hivsmittede
- Beskytte mennesker som injiserer narkotika mot hivsmitte
- Forebygge at hiv positive dør av tuberkulose
- Øke det sosiale sikkerhetsnettet og sikre at personer som lever med hiv får tilgang til behandling
- Avskaffe lover, politikk og diskriminerende praksis som hindrer arbeidet innen hiv og aids
- Avskaffe lover som hindrer innreise, opphold og bosetting for hivsmittede
- Sikre at kvinners og jenters behov ivaretas i nasjonal hiv respons
- Stanse vold mot kvinner og jenter

Rapport 2012

Organisasjonen mottok i 2012 i overkant av USD 251 mill. Norge var i 2012 den tredje største bidragsyteren med et bidrag på 165 mill. kroner. UNAIDS har i 2012 videreført arbeidet for å oppnå universell tilgang til forebygging, behandling, omsorg og støtte for mennesker som lever med hiv og aids. I etterkant av at UNAIDS' strategi ble vedtatt i 2010 ble det utarbeidet et felles resultatrammeverk for alle medeierorganisasjonene slik at man kan målrette innsatsene bedre og få bedre dokumentasjon av resultater. I 2012 har organisasjonen sluttført restruktureringsprosessen som ble igangsatt i 2011 for å bedre kunne følge opp målene i strategien. Arbeidet på land- og regionnivå er blitt styrket, mens sekretariatet i Genève er blitt redusert og reorganisert.

Den globale innsatsen mot hiv og aids har gitt imponerende resultater de siste 10 årene. Ny-smitten har gått ned med 700 000 i året fra 2001 (3,2 mill.) til 2011 (2,5 mill.). Hiv-forekomsten har gått ned i 39 land, hvorav 23 i Afrika. I 2011 var det 1,7 millioner aids-relaterte dødsfall, dette er en nedgang på 24 pst. siden 2005. Mor-til-barnsmitten har gått ned fra over 500 000 i 2001 til like over 300 000 i 2011. Fremskrittene til tross, hvis dagens ikke økes, vil fortsatt 200 000 barn fødes med hiv i 2015.

UNAIDS har utarbeidet og fremmer smittebegrensende tiltak rettet inn mot personer som inji-

serer narkotika. Dette har vist seg å gi svært gode resultater når det gjelder hivforebygging, men mange land er likevel avvisende til slike tiltak. I 2012 opptrappet imidlertid en rekke land, blant dem Egypt, Iran, Libanon, Libya og Marokko, sine tiltak for å forebygge og behandle for personer i fengsel, mange av disse bruker narkotika.

UNAIDS arbeider for å bekjempe usaklig diskriminering av mennesker som lever med hiv, i lovverket og i praksis. UNAIDS har hatt et eget prosjekt om innreise- og oppholdsrestriksjoner for mennesker med hiv. Antallet land, territorier og områder som hadde denne typen restriksjoner ble redusert fra 47 til 44 mellom desember 2011 og januar 2013. Et økende antall land har også lovverk som beskytter mot diskriminering av personer som lever med hiv. Imidlertid synliggjør UNAIDS gjennom sitt arbeid at det fortsatt mangler ressurser til, og mekanismer for å dokumentere resultater av arbeidet. Diskriminering og stigmatisering øker risikoen for at epidemien spres ytterligere fordi folk kan være redde for å teste seg, eller for å opplyse at de er smittet, og dermed ikke mottar behandling eller beskytter seg.

For å rette søkelyset på det økende antall hivsmittede kvinner og unge jenter, har UNAIDS utviklet et rammeverk for å sikre at hensynet til begge kjønn ivaretas godt i alt aidsarbeid. Kvinner og jenters spesielle behov er inkludert i 80 pst. av de nasjonale hiv-strategiene, men under halvparten av landene har satt av egne ressurser til dette, og mange kvinner og jenter utsettes fortsatt for kjønnsbasert vold.

Andelen ungdom (15-24 år) som lever med hiv ble redusert med 27 pst. fra 2001 til 2011. Fremgangen har vært størst i Sør- og Sør-Øst Asia (50 pst. nedgang). I Afrika sør for Sahara var nedgangen 35 pst. Til tross for dette stod ungdom i 2011 fortsatt for 40 pst. av all nysmitte blant voksne. Det er en bekymringsfull tendens til manglende kunnskap om hiv blant unge, og i flere land i Afrika sør for Sahara rapporteres det om økt risikofylt seksuell aktivitet blant unge. I 2012 styrket UNAIDS sitt arbeid med ungdom for å motarbeide denne trenden.

Gjennom UNAIDS' medeierorganisasjoner er det satt økt søkelys på behovene til sårbare grupper som barn, kvinner og mennesker berørt av humanitære katastrofer, men det er fortsatt mange husholdninger rammet av aids som ikke mottar noen form for sosial støtte.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 175 mill. kroner.

Post 78 Bidrag til andre FN-organisasjoner mv., kan overføres

Posten omfatter ODA-andelen av *kontingenter* til FN-organisasjoner og andre multilaterale organisasjoner.

I henhold til vedtak i OECDs utviklingskomité (DAC) kan en bestemt andel av de enkelte lands bidrag til de enkelte organisasjonenes virksomhet registreres som offentlig utviklingshjelp (ODA). For FNs regulære budsjett er ODA-andelen 12 pst., for FNs fredsbevarende operasjoner 6 pst., for Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) 60 pst., for FNs organisasjon for industriell utvikling (UNIDO) 100 pst., for FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) 51 pst., for Verdens Helseorganisasjon (WHO) 76 pst. Videre dekker posten ODA-godkjent andel på 74 pst. av pliktig bidrag til Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), 33 pst. av pliktig bidrag til Det internasjonale atomenergibyrå (IAEA) samt bidraget til IAEAs Technical Cooperation Fund som i sin helhet er ODA-godkjent.

Den øvrige delen av disse tilskuddene er ført under kap. 116, post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner.

Bevilgningsforslaget dekker *pliktlige bidrag* til Den globale miljøfasiliteten (GEF), Montreal-protokollens Ozonfond, FNs forørkningskonvensjon (UNCCD) og Den internasjonale organisasjon for tropisk tømmer (ITTO), samt frivillige bidrag til klimafondene, andre klimaaktiviteter under Klimakonvensjonen og Den internasjonale traktaten for plantegenetiske ressurser (ITPGR).

Bevilgningen dekker også ODA-godkjent andel av kontingenten til organisasjoner forvaltet av andre departementer, herunder FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur (UNESCO), Den internasjonale teleunionen (ITU), Verdens postunion (UPU), Verdensorganisasjonen for åndsverkkrett (WIPO) og Verdensunionen for bevaring av naturens mangfold (IUCN).

Den globale miljøfasiliteten GEF

Situasjonsbeskrivelse

Den globale miljøfasiliteten (GEF – Global Environment Facility) ble opprettet for å dekke omforente tilleggskostnader ved å gjennomføre tiltak som gir globale miljøfordeler. GEF er finansieringsmekanisme for klimakonvensjonen, konvensjonen om biologisk mangfold og Stockholmkonvensjonen om persistente organiske miljøgifter, samt for forørkningskonvensjonen. Norge er part til og har forpliktet seg til å følge opp og

støtte disse konvensjonenes virkeområder. GEF er også blitt anmodet om å bli finansieringsmekanisme for den nye kvikksølvkonvensjonen.

GEF er verdens største miljøfond. Siden oppstarten i 1991 har GEF bevilget over 11 milliarder USD til over 3200 prosjekter og programmer i 165 land. GEFs prosjektvirksomhet har utløst ca. USD 57 mrd. i samfinansieringsmidler.

GEF finansierer tiltak innen seks fokusområder. Tiltak under de to største områdene, biologisk mangfold og klima, mottar til sammen nærmere 60 pst. av GEFs midler. GEF er en nettverksorganisasjon som ikke selv er representert på landnivå, men opererer gjennom samarbeidende/utførende organisasjoner. UNDP, UNEP og Verdensbanken er de viktigste av disse, men også en rekke andre institusjoner (regionale utviklingsbanker, FAO, UNIDO og IFAD) kan utføre prosjekt- og programarbeid finansiert av GEF. Det er nå dessuten åpnet for at mottakerlandenes egne institusjoner kan motta midler direkte fra GEF uten å gå veien om multilaterale organisasjoner.

GEF satser i økende grad på en mer programmatisk tilnærming på tvers av flere fokusområder. Dette med særlig med henblikk på synergieffekter innenfor områdene klima, naturmangfold og forørkning/skogskjøtsel. GEFs styre mottar prioriteringer for fokusområdene fra miljøkonvensjonenes partsmøter og er ansvarlig overfor disse. GEFs uavhengige evalueringskontor nyter stor anerkjennelse internasjonalt. GEF har også en ombudsman for klagemål, samt et teknisk-vitenskapelig rådgivende panel.

GEF er fra 1. juli 2010 inne i sin femte fireårsperiode (GEF 5). Forhandlinger om kapitalpåfylling for neste periode (1. juli 2014 – 30. juni 2018) ble innledet våren 2013 og ventes sluttført i første halvår 2014. Bidrag til GEF gis for perioder på fire år. Siste gjeldsbrev for GEF 5 ble utstedt i 2013. Pga. ulike regnskapsår er praksis at det siste årlige bidraget til én GEF-periode videreføres i statsbudsjettet for første år i neste periode (i dette tilfelle 2014), før forhandlingsresultatet er klart. For påfølgende statsbudsjett (2015) rapporteres om og bes om godkjenning og fullmakt ved romertallsvedtak til norsk total forpliktelse for perioden.

Etterspørselen etter GEF-midler har i flere år betydelig oversteget tilgjengelige ressurser. Hver kapitalpåfylling i GEF ledsages av politikk anbefalinger for den aktuelle periode. Under GEF 5 har sentrale mål og målsettinger vært fremme av nasjonalt eierskap, forbedret institusjonell effektivitet, forbedret resultatlevering og styrket forhold til konvensjonene og sentrale samarbeidspartnere.

Rundt 40 pst. av GEFs prosjekter inneholder konkrete tiltak for kvinner. Særlig prosjekter under GEFs «flaggskip», «Small Grants Programme» (SGP) er innrettet mot fattige/kvinner i lokalsamfunn (75 pst. av prosjektene). De siste årene har det vært en konkret målsetting å integrere kjønnsperspektivet i all virksomhet. Dette gjelder også de frivillige klimafondene omtalt nedenfor.

Mål

Bevilgningen forutsettes brukt til finansiering av tiltak som gir globale miljøfordeler innenfor fokusområdene iht GEFs statutter:

- Biologisk mangfold
- Klima
- Internasjonale vannspørsmål
- Landforringelse (forørkning og avskoging)
- Beskyttelse av ozonlaget og organiske miljøgifter

Rapport 2012

Norges bidrag til GEF var i 2012 på 106,3 mill. kroner. Kapitalen for perioden 1.7.2010 – 30.6.2014 utgjør (GEF 5) USD 4,35 mrd. Det norske bidraget er totalt på 376 mill. kroner. Midlene gis som generelle bidrag til GEFs virksomhet (øremerkning er ikke tillatt). GEFs pågående prosjekter/programmer per 30.6.2012 er blitt evaluert til 82 pst. tilfredsstillende eller bedre, mot en internasjonal norm på 75 pst., mens kvaliteten på 87 pst. av sluttevalueringene (78) levert i året til 30.6.2012 ble vurdert som tilfredsstillende eller bedre. I de siste år har GEF gjennomgått en betydelig reformprosess som ennå pågår. De siste anbefalinger for GEF 5 ble gjennomført i 2012. Prosessen med innføring av direkte tilgang til ressurser for nasjonale (og regionale) institusjoner som tilfredsstillende strenge krav til regnskap, kontroll mv. ble videreført. Nagoyaprotokoll-fondet (genressurser) ble gjennomført, og det ble startet med direkte finansiering av utviklingslands nye rapporteringsforpliktelser under klimakonvensjonen.

GEF ble sammen med sekretariatet for klimakonvensjonen pålagt oppgaven som midlertidig sekretariat for Det grønne klimafondet.

Den årlige prosjektrapport for finansåret 2012 peker på en økende katalytisk rolle for GEF hva gjelder innflytelse på politikk, samfinansiering og opptrapping/integrasjon av beste løsninger på stort sett alle fokusområder. Samfinansiering har vært større enn ventet ved prosjektstart (+ 40 pst.), og privat sektor står nå for 35 pst. av all samfinansiering i GEF.

Frivillige klimafond mv.

Situasjonsbeskrivelse

Under Klimakonvensjonen ligger to fond som administreres av GEF: MUL-fondet for klimaendringer og Spesialfondet for klimaendringer. De siste vitenskapelige rapporter om klimaendringenes omfang og alvor gjør det enda viktigere å bistå de fattigste og mest sårbare blant utviklingslandene med forebygging og tilpasning, og det tas derfor sikte på fortsatte norske bidrag til disse klimafondene.

Fondenes framtid er nært knyttet til hvordan tilpasningstiltak vil bli finansiert under Det grønne klimafondet. Når dette er operativt vil det være naturlig å se nærmere på hvordan de ulike tilpasningsfond kan koordineres. GEF har i senere år bevisst satset på kombinerte prosjekter/programmer med finansiering både fra disse fondene og fra hovedfondet, med sikte på brede synergieffekter.

Begge fond bistår utviklingsland med tilpasning til klimaendringer. MUL-fondet, som finansierer klimatiltak i de minst utviklede land, er kommet lengst i sin virksomhet. Etter å ha finansiert utarbeidelse av handlingsplaner for klimatiltak for alle MUL-land, pågår nå gjennomføring av de høyest prioriterte tiltak i disse. Etter anmodning fra klimapartsmøtet er en også i ferd med å konkretisere støtte til utviklingslandenes utarbeidelse av såkalte nasjonale tilpasningsplaner. Fondet fylles i prinsippet på i takt med økningen i prosjektaktivitetene, men de frivillige bidrag som fondet er avhengig av kommer inn i ujevnt tempo og er ikke store nok til å dekke etterspørselen. Finansieringsformen skaper heller ikke nødvendig forutsigbarhet, slik at det blir vanskelig for mottakerlandene å drive effektiv planlegging. Toneangivende giverland har imidlertid motsatt seg flerårige tilsgagn etter modell av GEFs hovedfond.

Alle utviklingsland er berettiget til støtte fra Spesialfondet. Her er en også i gang med finansiering av prosjekter, i hovedsak for tilpasning. Fondet har også et mindre teknologivindu. Etterspørselen etter midler fra dette fondet overstiger i enda større grad enn for MUL-fondet tilgjengelige ressurser, noe som er blitt en politisk belastning i forhold til utviklingslandene i forhandlingene om en ny klimaavtale.

Det foregår videre et omfattende klimaarbeid direkte under Klimakonvensjonen og Kyoto-protokollen, hvorav det meste må finansieres med frivillige bidrag. I tillegg til reise- og oppholdsutgifter for deltakere fra utviklingsland, gjelder dette bl.a. arbeidet i ulike ekspertgrupper, seminarer på

ulike områder vedtatt av partene, utarbeidelse av spesialrapporter bl.a. om finansiering, mv. jf. også bidrag til liknende formål under kap. 118 post 76.

Mål

- Tilpasning til de negative sidene av klimaendringene
- Gjennomføring av vedtatte klimaaktiviteter under Klimakonvensjonen og Kyoto-protokollen, inkludert reisestøtte for deltakere fra utviklingsland.

Rapport 2012

MUL-fondet:

- MUL-fondet hadde ved utgangen av 2012 mottatt tilsagn om i alt vel USD 600 mill. Av dette var USD 460 mill. disponert pr. februar 2013, i hovedsak for nasjonale planer for tilpasning og for tiltak iht. disse planene. Disse midlene har igjen utløst USD 2 mrd. i samfinansiering. Norges bidrag i 2012 var på 20 mill. kroner. Støtten går i hovedsak til jordbruk, tidlig varslings-systemer og vannressursforvaltning.

Spesialfondet:

- Fondet hadde per utgangen av 2012 mottatt bidrag på USD 258 millioner (216 mill. til tilpasning og 42 mill. til teknologioverføring), med USD 1,4 mrd. i samfinansiering. Norges bidrag i 2012 var 17 mill. kroner. De sektorene som mottar mest bistand er jordbruk, vannressursforvaltning og kystforvaltning.

Andre forMål

- Det ble det utbetalt 19 mill. kroner til klimasekretariatet til aktiviteter under Klimakonvensjonen og Kyoto-protokollen under denne posten, bl.a. som støtte til avholdelse av ekstra forhandlingsmøter om en ny klimaavtale, ekspertgruppe- og komitéarbeid, skogregnskapssystemer i utviklingsland og deltakelse fra utviklingsland.

Ozonfondet – Montreal-protokollen

Situasjonsbeskrivelse

Montreal-protokollen er utarbeidet i regi av FNs miljøprogram, UNEP, og er ratifisert av 197 land. Verdenssamfunnets oppfølging av denne avtalen har medført en rask reduksjon av utslippene, og nå er over 98 pst. av de ozonreduserende stoffene som er regulert under Montreal-

protokollen faset ut. Siden ozonreduserende stoffer har lang levetid i atmosfæren, kan det likevel ta lang tid før ozonlaget er restituert.

I 2011 ble det vedtatt at Ozonfondet for perioden 2012-2014 skal ha en kapital på USD 450 mill. Finansieringsbehovet er mest knyttet til forsert utfasing av hydroklorfluorkarboneer (HKFK) i utviklingslandene, der produksjonen i særlig India og Kina har økt kraftig de siste år. Produksjonen skal «fryses» på 2009/10 nivå i 2013 og reduseres med 10 pst innen 2015, med videre nedfasing og endelig utfasing innen 2030. Selv om fondets kapital i perioden 2012-2014 er lavere enn i foregående periode, er det norske bidrag høyere. Dette er fordi Norge har en høyere prosentatsats i fordelingsnøkkelen enn tidligere, og at kursen for USD som legges til grunn, er høyere i inneværende periode. Det årlige norske bidraget er 8 351 275 kroner i perioden 2012-2014.

Mål

- Utfasing av ozonnedbrytende stoffer i utviklingsland, inkludert raskere frivillig utfasing av skadelige stoffer enn det de har forpliktet seg til.

Rapport 2012

Bruken av Ozonfondets midler til støtte for utviklingslandenes fortsatte utfasing av bruk av ozonnedbrytende stoffer er blitt gjennomført etter forutsetningene. 2010 representerte en viktig milepæl, da alle utviklingsland da hadde faset ut bruk av klorfluorkarboneer (KFK), haloner og karbintetraklorid. I følge den siste vurderingsrapporten som ble publisert i 2010 er det under visse forutsetninger ventet at utenfor polområdene vil ozonlaget kunne gå tilbake til pre-1980 nivå i perioden 2030–2040. Over Antarktis vil dette først skje 2045–2060, og noe tidligere over Arktis. Arbeidet med å begrense bruken av HKFK, forebygging av ulovlig handel med resterende ozonreduserende stoffer, pilotprosjekt for innsamling og destruksjon, samt styrking av utviklingslandenes institusjonelle forhold, ble videreført i 2012. Norges bidrag til Ozonfondet i 2012 var 8,35 mill. kroner.

Andre tiltak

Situasjonsbeskrivelse

De pliktige bidragene til FNs forørkningskonvensjon (UNCCD) og Den internasjonale konvensjonen for tropisk tømmer (ITTO) og bidraget til Den internasjonale traktaten for plantegenetiske ressurser (ITPGR) dekkes over denne posten.

Mål

- Gjennomføring av UNCCD, ITTO og ITPGR egne mål

Rapport 2012

Det norske pliktige bidraget for UNCCD var i 2012 i underkant av kr 500 000, og for ITTO på om lag kr 240 000. Bidragene gikk til sekretariatets utgifter i henhold til framforhandlet budsjett. Bidraget til ITPGR var i 2012 på om lag 400 000.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 311 mill. kroner fordelt på følgende ordninger:

- GEF, 106,5 mill. kroner.
- Frivillige klimafond mv., Montreal-protokollens Ozonfond, FNs forørkningskonvensjon (UNCCD), Den int. org for tropisk tømmer (ITTO), Den internasjonale plantetraktaten (ITPGR): 65,2 mill. kroner
- Bistandsandel av FNs fredsbevarende operasjoner: 25,0 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til FN: 21,2 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til ILO: 13,7 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til UNIDO: 7,7 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til FAO: 12,7 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til WHO: 18,3 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til IAEA: 12,0 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til OSSE: 18,0 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til IOM: 2,5 mill. kroner
- Refusjon av bistandsandeler av regulære bidrag som forvaltes av andre departementer (UNESCO, WIPO, ITU, UPO, IUCN): 8,2 mill. kroner

Post 79 Eksperteser, junioreksperteser og FNs fredskorps, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Finansiering av norske eksperteser, junioreksperteser, fredskorpsdeltakere og praktikanter er et viktig bidrag til utviklingsarbeidet i FN og andre internasjonale organisasjoner.

Junioreksperter er yngre fagfolk som finansieres av Norge, men ansettes av den enkelte FN-organisasjon. Siden Norge inngikk de første juniorekspertavtalene i 1961, er over 1000 junioreksperter stilt til disposisjon for en rekke internasjonale organisasjoner. I 2013 har Norge i tillegg inngått rammeavtaler med WMO (World Meteorological Organization) og GAVI (Global Alliance for Vaccines and Immunization) om finansiering av junioreksperter. Interessen for å søke slike stillinger er stor, og Norge finansierer i dag 70-80 junioreksperter som har sine arbeidsoppgaver innenfor blant annet områder som likestilling, miljø, klima, menneskerettigheter, helse, utdanning, flyktninger og humanitært arbeid.

Programmet bidrar til å kvalifisere nordmenn for videre karriere i internasjonale organisasjoner, og mange junioreksperter har fått tilbud om stillinger etter fullført kontrakt. På sikt vil ordningen bidra til å få flere nordmenn inn i høyere stillinger i FN-systemet. Andre bruker sin internasjonale kompetanse i norsk offentlig sektor eller frivillige organisasjoner etter avsluttet kontrakt. For å øke sjansen for å få til høyere stillinger i FN-systemet finansierer Norge i 2013 fem SARC-stillinger⁴ i UNDP. Disse stillingene er på nivået over juniorekspertstillingene og gir solid innsikt i samordning av FNs aktiviteter på landnivå.

Norge får jevnlig forespørsler om å finansiere andre eksperter (norske) i ulike internasjonale organisasjoner. Dette gjøres i begrenset utstrekning og kun når formålet er i overensstemmelse med norske prioriteringer.

Støtte til deltakere i FNs fredskorps (UNV) er videreført, og vurderes utvidet til også å dekke ordning med ungdomsdelegater. Ordningen med stipend til praktikanter i internasjonale organisasjoner gir flere yngre nordmenn internasjonal praksis og erfaringene fra ordningen er gode. Flere stipendiater søker senere stillinger i internasjonale organisasjoner som Norge er medlem av.

Fra 2013 vil FN etablere Developing Country Candidates (DCC) trust fund som har til formål å finansiere junioreksperter fra utviklingsland. Det foreslås at Norge bidrar til å støtte dette fondet med årlig beløp begrenset oppad til 2 prosent av postens samlede bevilgning.

Mål

Bevilgningen vil bli brukt til å:

- Finansiere norske junioreksperter i FN og internasjonale organisasjoner samt stiftelser

som samarbeider med FN oppad begrenset til 3 år (med mulighet for ytterligere ett år samfinansiert med den respektive organisasjon).

- Finansiere eksperter til internasjonale organisasjoner oppad begrenset til 2 år.
- Finansiere nordmenn i FNs fredskorps (United Nations Volunteers – UNV).
- Finansiere stipend til ulønnede praktikanter i FNs organisasjoner og organisasjoner som samarbeider med FN.
- Finansiere norsk bidrag til Developing Country Candidates (DCC) trust fund begrenset oppad til 2 prosent av postens samlede bevilgning.
- Bidra til at nordmenn kan utgjøre en viktig rekrutteringsbase for ansettelse i internasjonale organisasjoner

Rapport 2012

Medio 2012 finansierte Norge 74 junioreksperter personer, hvorav 54 kvinner og 20 menn. Dette var om lag på nivå med foregående år. Geografisk fordeling av årsverkene var 31 ved organisasjonenes hovedkontorer (New York, Genève, Wien, Roma og Nairobi), 24 i Afrika, 15 i Asia og 2 i Latin-Amerika. Norge finansierte i tillegg tre SARC-stillinger (Etiopia, Yemen og Libya) samt tre andre eksperter over denne posten. Videre tjenestegjorde 6 nordmenn i FNs fredskorps. Disse kategoriene arbeider hovedsakelig innenfor områder prioritert av Norge. Det ble i tillegg tildelt stipend til 47 norske hospitanter i FNs organisasjoner. Om lag 500 nordmenn jobbet i internasjonale organisasjoner i 2012, hvorav om lag 300 i FN (inkludert norskfinansierte).

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 77 mill. kroner.

Post 81 Tilskudd til internasjonal landbruksforskning, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Befolkningsvekst, endrede forbruksmønstre, og høyere energipriser legger press på verdens matvareproduksjon. Samtidig trues produksjonen av overutnyttelse av naturressurser og negative effekter av klimaendringer.

Selv om det i p.t. produseres nok mat i verden, er den ujevnt fordelt., Nærmere en milliard mennesker vært uten tilstrekkelig mat hele det siste tiåret. Andelen underernærte er fortsatt størst i Afrika sør for Sahara, mens Asia og Stillehavsregionen har det høyest antallet underernærte.

⁴ Special Assistant to Resident Coordinator

I arbeidet med å sikre verden tilstrekkelig mat, er forskning en vesentlig komponent. For landbruksutvikling i utviklingsland og regjeringens satsning på dette området, er Organisasjonen for internasjonal landbruksforskning (CGIAR⁵) en sentral aktør, som ser på hele systemer og har en helhetlig og tverrfaglig tilnærming til landbruksforskning.

Områdene det forskes innen strekker seg over et bredt spekter, fra matvekster (f.eks. mais, ris, hvete), husdyr, fisk, vann- og skogforvaltning, via rettigheter og eiendomsforhold til jord og andre naturressurser, samt landbruks- og matpolitikk, til kvinners rolle i landbruket. Målsettingen er gjennom dette arbeidet å redusere rural fattigdom, styrke matsikkerheten, forbedret ernæring og helse, samt å sikre bærekraftig forvaltning av naturressursene.

Dagens kommersielle landbruksplanter har mistet mye av sitt opprinnelige genetiske mangfold, fordi de er dyrket fram for å gi maksimal avkastning under dagens klimaforhold. De vil klare seg dårlig i et endret klima. Genmateriale som kan brukes til å tilpasse dagens kommersielle landbruksplanter til morgendagens klimaforhold, må derfor finnes hos de ville slektningene av disse plantene.

Global Crop Diversity Trust (GCDT samler inn og bevarer frø fra ville slektninger av de viktigste matplantene). Egenskaper av betydning for klimatilpasning identifiseres og bidrar til fram dyrking av nye, tilpassningsdyktige varianter av plantene. Disse nye variantene blir gjort tilgjengelige for bønder, bla gjennom CGIAR. Elleve av CGIAR senterne har genbanker med verdenskolleksjoner av frøprøver av alle kulturplanter av betydning for matvaresikkerhet i verden (til sammen over 700 000). Dette er de viktigste samlingene i sitt slag. Samlingene er duplisert og lagret i frøhvelvet på Svalbard.

Som et ledd i økt innsats for klimarobust landbruk, har regjeringen over en tiårsperiode, bevilget inntil 300 mill. kroner til initiativet for utvikling av klimarobuste matplanter i regi av GCDT gjennom Crop Wild Relatives (CWR) initiativet.

Utenriksdepartementet delegerte forvaltningen av CGIAR og GCDTs CWR prosjektet til Norad fra 2012

Mål

Organisasjonens mål er 1) redusert rural fattigdom gjennom bl.a. styrking av småbønders og kvinners innflytelse, 2) styrket matsikkerhet gjennom å fremme klimarobust og bærekraftig land-

bruk, 3) forbedret ernæring og helse og 4) bærekraftig forvaltning av naturressursene, inkludert sikring av det biologiske og genetiske mangfoldet.

Rapport 2012

Den økonomiske verdien av CGIARs arbeid for mais, hvete og ris er beregnet til henholdsvis 0,8 milliarder USD, 2,5 milliarder USD og 10,8 milliarder USD årlig bare i Asia. For disse tre kornartene har genetiske forbedringer bidradd til 0,7 – 1 prosent produktivitsvekst pr år. Til sammen er det introdusert 7250 nye sorter av de rundt 20 viktigste matplantene tilpasset lokale forhold i alle utviklingsland. Sortene er forbedret med hensyn til avkastningsevne, resistens mot plantesjukdommer og insekter, tørketoleranse, ernæring med mer.

På husdyrsektoren har produksjon og spredning av vaksine mot østkystfeber fått særlig stor betydning. Foredling av Nil-tilapia (ferskvannsoppdrettsfisk) har bidradd til en enorm vekst i produksjonen og har vært av betydning for framvekst av en tilapia-næring som sysselsetter rundt 300 000 mennesker bare på Filippinene. Policy-arbeid har bidradd til utfasing av de farligste og mest miljøskadelige pesticidene i mange utviklingsland.

Dette arbeidet ble vedlikeholdt og videreført i 2012, for å sikre fortsatt produktivitsøkning i et klima i endring. Produksjonsøkning er en viktig forutsetning for å bedre matsikkerheten for store befolkningsgrupper. CGIAR har forsket på produksjonsmetoder over lang tid. Fra ICRISAT (International Crops Research Institute for the Semi-Arid Tropics) kommer nyheter om en jordanalysebasert strategi for å tilpasse tilførsel av manglende mikronæringsstoffer kombinert med bedre vannforvaltning og kulturplantevariasjon. Metoden er billig for bøndene, og gir gode resultater.

Siden avsløringer om mislighold i et av CGIAR sentrene (IITA), har CGIAR Konsortiet hatt IITA under finansiell administrasjon. Fund Council (*eller – CGIAR Fondets Styret*) har mottatt den 3. monitoreringsrapporten fra konsortiet, som stadfester at forbruket i IITA er i henhold til regelverket og at man har god økonomistyring. I henhold til rapporten vil IITA avskrive de tapte midlene i 2012-regnskapet, ettersom man ikke forventer at midlene vil bli gjenvunnet. Saken er fremdeles under etterforskning av FBI i USA.

På bakgrunn av IITA saken gjennomfører nå Fund Council (*eller – CGIAR Fondets Styret*) en «governance gjennomgang» av hele CGIAR med formål å etablere systemer som sikrer at lignende tilfeller ikke gjentar seg. Norge var

⁵ The Consultative Group on International Agricultural Research

representert i undergruppen som utarbeidet forslaget til gjennomgang.

Governance gjennomgangen omfatter en grundig vurdering av styresettoppsettet i hele CGIAR-systemet. Gjennomgangen legger vekt på å prioritere reell risiko og inkluderer en vurdering av anti-korrupsjonspolicy og praksis.

Den endelige rapport forventes i andre halvdel av 2013.

I 2011 inngikk Norge en avtale med Global Crop Diversity Trust (GCDDT) for å gjennomføre et tiårsprosjekt innenfor Crop Wild Relatives (CWR), som et første ledd i denne avtalen, ble det inngått en treårig avtale på inntil 90 mill. kroner, for å bygge en global database for ville slektninger, identifisere hull i eksisterende samlinger, utvikle strategier og guider for komplementering, og for utarbeidelse av pre-avl strategier for prioriterte avlinger. Denne avtalen nærmer seg slutten, og man kan begynne med innsamling av planter og materiale fra feltet. I tillegg fortsetter og utvider man arbeidet i forbindelse med Pre-breeding for å gjøre CWR-materialet tilgjengelig for frøprodusenter/ forskere. Prosjektet har god styring og utviklingen går etter planen.

Den norske støtten til CGIAR i 2012 var på 110 mill. kroner og støtten til GCDDT var på 24,5 mill. kroner.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 150 mill. kroner.

Post 82 FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

FN-organisasjonen for kvinners rettigheter og likestilling – UN Women – ble operativ i januar 2011. Norge var pådriver for opprettelsen av organisasjonen. UN Women har både et normativt og et operativt mandat. Organisasjonen har sekretariatsfunksjoner for FNs Kvinnekomisjon, Commission on the Status of Women – CSW. UN Women tilbyr støtte til nasjonale partnere for gjennomføring av internasjonale avtaler og standarder. Den har en ledende og koordinerende rolle for FN-systemets samlede innsats for likestilling og for utvikling og formidling av erfaringsbasert kunnskap og veiledning globalt og på landnivå.

Mål

- Styrke kvinners lederskap og politiske deltakelse
- Øke kvinners økonomiske deltakelse og innflytelse
- Eliminere vold mot kvinner
- Fremme kvinner, fred og sikkerhet i tråd med relevante sikkerhetsrådsresolusjoner
- Øke kvinners deltakelse i freds- og forsoningsprosesser.
- Styrke likestillingsagendaen på alle nivåer i nasjonale planleggings- og budsjettprosesser
- Bidra til at de mellomstatlige prosessene i FN-systemet blir mer omfattende, dynamiske og forpliktende om normer og standarder i likestillingspolitikken.

Norge vil som bidragsyter og styremedlem ut 2014 fremme organisasjonens arbeid, herunder sikre at den drives effektivt og målrettet i henhold til mandatet. Norge har bidratt med konkrete innspill til utformingen av UN Women's reviderte strategiske plan for perioden 2014–2017.

Rapport 2012

I 2012 fokuserte UN Women på å konsolidere organisasjonen institusjonelt og implementere den strategiske planen for 2011-2013. Norge har i 2012 gjennom sin styreplass arbeidet aktivt for at UN Women skal få på plass gode strukturer og verktøy for å måle resultatoppnåelse. I 2012 introduserte UN Women en felles handlingsplan for å måle likestillingsarbeidet i hele FN-systemet, System Wide Action Plan for Gender Equality (SWAP). Handlingsplanen har synliggjort UNWomens koordinerende rolle og bidratt til å styrke likestillingsdimensjonen i alle deler av FNs arbeid. UNWomen har bistått over 50 ulike enheter innenfor FN-systemet i utarbeidelsen av resultatmål for å rapportere om fremdrift i forhold til handlingsplanen. Under Rio+20 konferansen bidro UNWomen sterkt til et resultat som anerkjenner likestilling som forutsetning for bærekraftig utvikling, og et prioritert område for post-2015 utviklingsagendaen. I løpet av året bidro 62 UN Women landkontorer til at myndighetene innlemmet likestillingsperspektivet i sine nasjonale plandokumenter.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 95 mill. kroner.

Kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Verdensbanken, <i>kan overføres</i>	809 780	814 000	871 000
71	Regionale banker og fond, <i>kan overføres</i>	734 404	772 500	854 000
72	Samfinansiering via finansinstitusjoner, <i>kan overføres</i>	469 634	559 500	559 500
	Sum kap. 0171	2 013 818	2 146 000	2 284 500

Utviklingsbankene er viktige finansieringskilder og rådgivere for låntakerlandene, og sentrale aktører i utviklingsdebatten. De har også normativ innflytelse i kraft av sin finansielle tyngde, inngrep med finansdepartementene og sitt brede tematiske engasjement. Som de største finansieringskilder for fattige land er utviklingsbankene svært viktige kanaler for norsk bistand til økonomisk utvikling og fattigdomsreduksjon i utviklingsland. Finanskrisen skapte en økt etterspørsel etter lån fra de multilaterale finansinstitusjonene som førte til at det nå er gjennomført kapitaløkninger i alle utviklingsbankene. Som ved de fleste utviklingstiltak er det en viss risiko knyttet til bankenes lån og prosjektvirksomhet, men med klare retningslinjer for risikovurdering og bruk av resultater fra evalueringer har utviklingsbankene robuste systemer.

Den norske samfinansieringsstøtten til Verdensbanken, IMF og de regionale utviklingsbankene brukes strategisk for å påvirke og utvikle bankenes politikk og operasjoner i tråd med norske utviklingspolitiske prioriteringer. I vår politikk overfor bankene generelt, og spesielt i forbindelse med påfyllingsforhandlingene i utviklingsfondene, har man fra norsk side vært opptatt av at bankene i større grad vektlegger fordelingspolitikk, harmonisering på landnivå, klima, likestilling og anti-korrupsjon. Arbeidet mot ulovlig kapitalflyt, korrupsjon, kriminalitet og skatteunndragelser er også prioritert. Videre er vi opptatt av at norsk multilateral bistand ikke skal gå til programmer som pålegger mottakerne privatisering av offentlig virksomhet. Alle bankene har egne handlingsplaner for likestilling, og

det arbeides både analytisk og operasjonelt for å integrere likestillingsperspektivet i bankenes programmer og prosjekter. Det er imidlertid behov for bedre indikatorer og verktøy for å kunne måle hva som er oppnådd på likestillingsområdet. Demokratisering og større åpenhet er områder Norge vektlegger i sitt arbeid mot bankene. Generelt har arbeidet med å forbedre resultatrapportering vært en sentral oppgave i alle bankene de siste årene. Bankene har fått på plass bedre systemer for resultatrapportering.

Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene kjennetegnes ved mange organisatoriske fellestrekk. Foruten å drive utlånsvirksomhet på gunstige vilkår til mellominntektsland har de alle utviklingsfond for svært gunstige utlån og gavebistand til de fattigste landene. Fondene blir regelmessig påfylt etter omfattende forhandlinger om nivå, byrdefordeling og utviklingspolitiske retningslinjer for bruk av midlene. Forhandlingene er også en viktig arena for politikkutforming som legger premisser for bankenes virksomhet. Styret er utviklingsbankenes utøvende myndighet, med ansvar for den løpende virksomhet. Norge representeres i hver bank av et valggruppekantor med utsendinger fra hovedstedene og har stemmevekt etter andel av aksjekapitalen. Dette ledes av en Eksekutivdirektør som er valggruppelandenes felles styrerepresentant. Norge deler styreplass og er i valggruppe med bl.a. de andre nordiske land i alle bankene. Felles posisjoner utarbeides gjennom en løpende koordineringsprosess. Det aktive nordiske samarbeidet gir større gjennomslag og gehør for Norges synspunkter i utviklingsbankene.

Tabell 9.2 Fakta om utviklingsbankene

	Verdensbanken	IDB/Latin-Amerika	Afrikabanken	Asiabanken
Etablert	1944	1959	1964	1966
Hovedsete	Washington	Washington	Tunis (midlertidig)	Manila
President	Jim Yong Kim (USA)	Luis Alberto Moreno (Colombia)	Donald Kaberuka (Rwanda)	Takehiko Nakao (Japan)
Antall ansatte	Ca. 16.000	Ca. 1.900	Ca. 2.005	Ca. 2.900
Utlån 2012	308 mrd. kr.	60 mrd. kr.	39 mrd. kr.	125 mrd. kr (kurs 5,8191)
Antall medlemsland	187	48, hvorav 20 ikke-regionale	77, hvorav 24 ikke- regionale	67, hvorav 19 ikke-regionale
Norsk årlig bidrag 2012	779 mill.kr (fond) 30 mill.kr (bank)	3,6 mill. kr.	500 mill. kr. (fond), 32 mill. kr. (bank)	60 mill. kr. (fond) 14,3 mill. kr (bank)
Norsk andel, pst. i 2012	Bank: 0,63 Fond: 1,34	Bank:0,17 sjekkes Fond:0,20	Bank: 1,17 Fond: 2,20	Bank: 0,386 Fond: 0,97
Norsk sam- finansiering i 2012 ¹	431 mill. kr.		6,4 mill	50 mill. kr
Valggruppe	Norden, baltiske land	Norden, Spania, Frankrike, Østerrike	Norden, India	Norden, Canada, Nederland, Irland

¹ Inkluderer kun samfinansiering over kap. 171.72 Samfinansiering med utviklingsbankene

Post 70 Verdensbanken, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Verdensbanken arbeider nå med en ny strategisk plan der viktige elementer er bedre synergi innen Verdensbankgruppen, selektivitet for å sikre at banken jobber på områder den er best egnet og større sammenheng mellom kunnskapsproduksjonen og det operasjonelle. Samtidig gjennomføres det en rekke viktige interne reformer for å gjøre banken mer åpen, effektiv, fleksibel og bedre tilpasset nye utfordringer. Verdensbanken har fått på plass et robust resultatrammeverk med et karaktersystem, *Corporate Scorecard*, som også måler hvor effektivt banken oppnår resultater i tillegg til institusjonens interne effektivitet. Det er fortsatt fokus på intern kontroll av pengebruk, med en sterk kultur på å etterleve revisors merknader. Det er igangsatt en rekke tiltak for å forebygge korrupsjon, både internt i banken og i mottakerlandene. Vurderinger viser at Verdensbanken på en systematisk måte bruker evalueringer til å endre innsats og fokus om det er nødvendig. Det legges nå mer til rette for reelt nasjonalt eierskap, samt at

landene gis reell mulighet til å velge sin egen politikk.

Verdensbanken vil ha utrydding av fattigdom som sitt viktigste mål i tillegg til at en vil sikre inntektsvekst for de 40 pst. fattigste i hvert land. Det skal legges til rette for inkluderende økonomisk vekst, og banken skal fremme globale løsninger på områder som klima, handel og helse. Kriseforebygging har også fått økt vekt. Godt styresett med vekt på anti-korrupsjon er sentralt i Verdensbankens arbeid. Det norske kjernebidraget til Verdensbanken går utelukkende til Verdensbankens fond for de fattigste land (IDA) som påfylles hvert tredje år, og det er bl.a. gjennom disse påfyllingsforhandlingene at Verdensbankens politikk overfor de fattigste landene blir utformet. Påfyllingsforhandlingene for IDA (IDA 17) avsluttes i 2013. Fokuset er blant annet på å oppnå resultater på en effektiv måte, likestilling, bankens arbeid i sårbare stater og klima. I tillegg er det nå fokus på inkluderende vekst for å sikre at den økonomiske veksten kommer alle grupper til gode. I tråd med Meld. St. 25 (2012–2013) Dele for å skape. Demokrati, rettferdig fordeling og vekst

i utviklingspolitikken arbeider Norge meget aktivt for at inkluderende vekst må omfatte målrettet fordelingspolitikk og inntektsutjevning.

Den totale norske støtten til Verdensbankgruppen over samtlige poster var i 2012 på om lag 3,3 mrd. kroner. Dette inkluderer betydelige bidrag til fond for gjenoppbygging i en rekke land rammet av konflikt og til tiltak innen klima, miljø og energi.

IFC opererer innenfor 5 fokusområder; klimaendring og miljø og sosial bærekraft; infrastruktur, helse og utdanning; matforsyningskjeden; lokale finansmarkeder; og klientrelasjoner. De driver også et spesielt program for opplæring og utvikling av kvinnelige entreprenører; «Women in Business». Resultatene måles gjennom et karaktersystem og i 2011 ble det innført utviklingsmål for virksomheten. IFC bidrar hvert år med overføringer til Verdensbankens fond for de fattigste landene (IDA)sin nettoinntekt.

Energitilgang, fornybar energi og klima er et viktig innsatsområde i Verdensbanken. For å oppnå utbredelse av ren energi i stor skala, arbeider Banken og IFC blant annet med å utvikle insentiver, som garantier/risikodeling/karbonfinansiering, for å få privat sektor til å investere i klimavennlig energi og teknologi. Parallelt med sine energiinvesteringer arbeider Banken med å bedre rammevilkår som legalt rammeverk og investeringsklima i land der høy risiko og uforutsigbarhet hindrer private investeringer. Verdensbanken har i 2013 utviklet et Energy Sector Direction Paper, som synliggjør hva Verdensbanken vil gjøre på energisektoren. Policy-dokumentet legger vekt på økning av tilgang til energi, fornybar energi, energieffektivisering, gass og store og små vannkraftverk. Bare i unntakstilfeller vil Banken i framtiden støtte nye kullkraftverk i et utviklingsland, og da ihht svært strenge kriterier.

Som følge av økt etterspørsel etter lån fra de multilaterale finansinstitusjonene, vedtok medlemslandene å gjennomføre en kapitaløkning i Den internasjonale bank for rekonstruksjon og utvikling (IBRD). For Norges del innebar en kapitaløkning en garanti på om lag 2,1 mrd. kroner, og et innbetalt beløp på om lag 134 mill. kroner, som innbetales over fem år, jf. forslag til romertallsvedtak.

Det ble også vedtatt å gjennomføre en justering av aksjeandelene til medlemslandene gjennom en selektiv kapitaløkning i IBRD. For Norges del innebar deltakelse i den selektive kapitaløkningen en garanti på om lag 450 mill. kroner og et innbetalt beløp på totalt 29 mill. kroner, som innbetales over fire år, jf. forslag til romertallsvedtak.

Mål

- Utrydde ekstrem fattigdom: antall mennesker som lever på under 1,25 dollar om dagen skal reduseres til 3 pst innen 2030.
- Sikre inntekstvekst for de 40 pst fattigste i hvert land.

Rapport 2012

Verdensbankens utlånsvolum til utviklingsland gjennom IDA utgjorde i 2012 rundt 95 mrd. kroner, som er historisk høyt. Rundt halvparten av bistanden fra IDA gikk til Afrika. Infrastruktur, landbruk og sosial sektor var de tre områdene som mottok størst andel av Verdensbankens samlede utlån. De største låntakere var India, Vietnam, Etiopia, Nigeria og Bangladesh. Gaveandelen var på 18 pst. Verdensbankens utlånsvolum gjennom IBRD var i 2012 på 89 mrd kroner som er en nedgang fra 2011. De største låntakere var India, Kina, Polen, Brasil og Tyrkia. Rundt halvparten av lånene var i form av budsjetstøtte.

Etter en voldsom økning i bidragene fra Verdensbanken i 2009 for å hjelpe landene i å møte finanskrisen, var aktivitetsnivået i 2012 fortsatt litt over nivået fra før bankkrisen. De store satsingene på infrastruktur støtter opp under økonomisk vekst, og skaper samtidig viktige arbeidsplasser i mottakerlandene. Det gis også betydelig midler til sosiale programmer, og kvinner og sårbare gruppers særskilte situasjon har blitt fremhevet i dette arbeidet. Verdensbanken bidro også med finansielle pakker og rådgivning som reduserer mottakerlandenes sårbarhet, og støtten til landbruksektoren økte fra 9 pst. til 12 pst. i 2012.

Bankens evaluering av prosjektenes resultater viser at 85 prosent av prosjektene nådde sine forventede resultater på en tilfredsstillende måte, men når det gjelder utviklingseffekten er det bare 70 prosent som har nådd sine forventede resultater. Det arbeides derfor med et nytt og mer presist system for å måle utviklingseffekt og for å få bedre resultater.

I resultatrapporteringen til midtveisgjennomgangen av IDA fremheves det at utviklingseffekten av prosjektene i sårbare stater har nådd sine forventede resultater og er bedre enn i land med en mer normal situasjon. Kvaliteten på prosjektene har også økt. Videre er det gjort store fremskritt på å integrere likestilling og miljøhensyn i landstrategiene.

Det er også en viss fremgang på organisatorisk effektivitet. Prosjekter implementeres raskere enn tidligere og kostnadene har også gått

ned. Videre har banken desentralisert en større del av sin stab til landnivå, og personell brukes mer effektivt. Investeringslånene har gjennomgått en omfattende reform med større vekt på risikohåndtering samt bedre støtte og overvåking av gjennomføringen. Videre er det innført resultatbaserte lån der en betaler ut i takt med forventede resultater.

Gjennom det siste tiåret har bistand fra banken bidratt til å gi vaksiner til 497 millioner barn, 4 millioner lærere har blitt utdannet og dette har gitt flere barn muligheten til å gå på skole. Videre har 267 millioner mennesker fått nytte av ulike former for sosiale sikkerhetsnett. Innen infrastruktur har 31 millioner mennesker fått bedre tilgang til vann. Det er bygd eller rehabilitert 189 000 km med veier.

Kampen mot korrupsjon ble ytterligere trappet opp som en oppfølging av styresett- og antikorrupsjonsstrategien, og banken har styrket sitt samarbeid med myndigheter i 12 nye land for å støtte reformer i anskaffelsessystemer. Banken bidrar med støtte til reform av offentlig finansforvaltning i 57 land. Svartelisting av selskaper som har vært involvert i korrupsjon er nå blitt et institusjonalisert samarbeid mellom alle bankene.

Støtte til Verdensbankens arbeid i sårbare stater og land rammet av konflikt eller naturkatastrofer har bidratt til å sette fokus på økt samarbeid med FN-organisasjonene og til økt kapasitet og kompetanse i banken. Forebygging av kriser har fått økt innsats.

I 2012 bidro IFC med rekordhøye 107 mrd. kroner til privat sektor i tillegg til over 30 mrd. kroner mobilisert fra private investorer som har bidratt til å sysselsette 2,7 millioner mennesker og ga 27 millioner lån til små og mellomstore bedrifter og mikrofinansprosjekter.

Det er nå satt mål for likestillingsarbeidet i Verdensbanken. 86 prosent av alle IDA-operasjoner er nå vurdert opp mot likestillingsperspektivet, og det er mer enn målsettingen på 60 prosent. Det er avgjørende at banken kan måle resultatene av sin innsats, også med kjønnssegregerte data. Norge har, og vil fortsatt, støtte banken i dette arbeidet. Banken har også innført måling av sine ledere på alle nivå, for å sikre at kjønnspektivet ivaretas, både i programvirksomhet og i egen organisasjon. Resultatene vil forhåpentligvis gi utslag i løpet av påfylingsperioden.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 871 mill. kroner. De pågående forhandlingene om IDA17 avsluttes

ikke formelt før i desember. Så langt har imidlertid forhandlingene utviklet seg positivt ut fra norske prioriteringer og posisjoner, inkludert innenfor fordeling. Dersom de endelige forhandlingene gir et tilfredsstillende resultat, vil regjeringen foreslå å øke bevilgningen til IDA ytterligere. Dette vil da skje gjennom omprioriteringer innenfor en uendret budsjetttramme. Regjeringen vil komme tilbake til dette i RNB.

Post 71 Regionale banker og fond, kan overføres

Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB)

Situasjonsbeskrivelse

AfDB har som mandat å bidra til økonomisk og sosial utvikling i Afrika. AfDBs strategi for 2013-2022 slår fast at banken skal bidra til inkluderende vekst og til overgang mot grønn vekst. AfDB er sterkt engasjert i å mobilisere støtte til et nytt finansieringsinstrument for å mobilisere privat kapital og investeringer i infrastruktur, ikke minst fra afrikanske land selv (Africa50fund). Av de 40 fattigste medlemslandene er nærmere halvparten kategorisert som sårbare stater. Dette gjør utviklingsagendaen særlig utfordrende.

Det afrikanske eierskapet gir AfDB stor legitimitet (de afrikanske medlemsland har ca. 60 pst av aksjekapitalen og stemmene i bankens styre). AfDB har midlertidig hovedkontor i Tunis, men under årsmøtet i 2013 ble det besluttet at Banken skal returnere til sitt opprinnelige hovedkontor i Abidjan. Flyttingen til Abidjan og videre arbeid med desentralisering vil være to institusjonelle hovedutfordringer i 2014, og samtidig skal reformprosessen videreføres. Denne har fokus på desentralisering, bedre resultatstyring og omlegging av prosedyrer og rutiner for mer effektiv forvaltning samt bredere partnerskap og større åpenhet. Bankens resultatrammeverk holder generelt høy standard. Det fokuseres på måling av resultater ved hjelp av systematisk bruk av grunnlagsdata og standardiserte indikatorer. Det rapporteres årlig på utviklingseffektivitet og i 2012 ble det utarbeidet tematiske resultatrapporter om Bankens rolle i sårbare stater, regional integrasjon og styresett. Med ny strategi er det igangsatt en prosess for å revidere resultatrammeverket.

I 2010 vedtok medlemslandene å gjennomføre en kapitaløkning, som for Norges del innebar en statsgaranti på om lag 4,5 mrd. kroner og et innbetalt beløp på totalt ca. 290 mill. kroner over åtte år, jf. forslag til romertallsvedtak. Som

følge av formalisering av Sør-Sudans medlemskap i banken forventes en justering av aksjeandelene til medlemslandene gjennom en selektiv kapitaløkning, trolig i 2014. Økningen forventes finansiert med 94 pst garantier og 6 pst innbetaling, basert på forpliktelse i UA (*Units of Accounts*). For Norges del vil dette kunne innebære en økt statsgaranti på 12 107 200 UA (om lag 110 mill kroner) og et økt innbetalt årlig beløp på 96 600 UA (i underkant av 900.000 kroner) innbetalt over 8 år, evt. over en kortere tidsperiode med et høyere årlig beløp, jf. forslag til romertallsvedtak hvor det fremmes forslag til å inngå en selektiv kapitaløkning som en følge av Sør-Sudans medlemskap i banken.

Bankens fond, Det afrikanske utviklingsfondet (ADF), retter seg mot de 40 fattigste landene i regionen (ADF-land). Ressursallokeringsystemet for fondet er i stor grad basert på landenes resultater («performance»), med indikatorer som vektlegger godt styresett og økonomisk åpenhet. Innen fondet avsettes det midler for å fremme regional integrasjon og sårbare stater. Forhandlinger om påfylling av fondet for perioden 2014-2016 sluttføres høsten 2013. Tema for forhandlingene er hvordan bankens overordnede mål om inkluderende og grønn vekst skal operasjonaliseres i ADF-land.

AfDBs strategi for 2013–2022 harmonerer godt med Meld. St. 25 (2012–2013) Dele for å skape Demokrati, rettferdig fordeling og vekst i utviklingspolitikken. Norsk politikk under påfyllingsforhandlingene og overfor banken generelt fokuserer på å sikre god oppfølging av strategien med vekt på fattigdomsbekjempelse, fordelingspolitikk, likestilling, godt styresett, åpenhet, bærekraftig naturressursforvaltning og tiltak mot korrupsjon og ulovlig kapitalflyt. Fra norsk side legges hovedvekt på de fattigste landene og kjerne-støtten gjennom Afrikafondet. I tillegg gis samfinansiering i form av øremerket addisjonell støtte begrenset til et fåtall områder av strategisk betydning, som styresett og anti-korrupsjon, likestilling og klima. Fremdriften i pågående institusjonelle reformer følges tett opp.

Mål

AfDBs strategi har to overordnede mål for sitt arbeid i regionen:

- inkluderende vekst, som vektlegger like muligheter, fattigdomsreduksjon og økt sysselsetting, og;
- overgang til grønn vekst, ved særlig å bygge motstandsdyktighet mot klimasjokk, bærekraftig

infrastruktur og tilrettelegge for mer bærekraftig bruk av naturressurser.

Målene skal nås gjennom fokus på bankens fem kjerneområder infrastruktur, regional integrasjon, privat sektor, styresett og åpenhet samt yrkesfaglig opplæring og teknologi, med vekt på de tre tverrgående temaene sårbare stater, jordbruk og matsikkerhet og likestilling.

Rapport 2012

Banken har under president Kaberukas lederskap styrket sin rolle og sitt omdømme i regionen, ved å vise fremdrift i institusjonelle reformer og gjennom god dialog og samarbeid med Den afrikanske union (AU), regionale organisasjoner og nasjonale myndigheter. I 2012 innvilget Banken nye lån og gaver for om lag 39 mrd. kroner. Om lag halvparten gikk til infrastruktur, hvorav energisektoren er den største komponenten (74 pst). Flere investeringer i andre sektorer, som sosial sektor og landbruk, har i tillegg en sterk infrastrukturdimensjon.

Mellom 2007 og 2011 er støtten til privat sektor doblet, og utgjorde om lag 25 pst av verdien av godkjente prosjekter over denne perioden. I 2012 gikk om lag 20 pst av disse lånene til lavinntektsland. I 2013 ble det utarbeidet en revidert revidert privat sektor policy og strategi, som reflekterer bankens nye strategi.

Banken har økt sin tilstedeværelse i sårbare stater og hadde ved utgangen av 2012 landkontorer i 11 slike land. Basert på anbefalingene fra en uavhengig evaluering i 2012 utarbeider banken en revidert strategi for sårbare land, som forventes ferdigstilt i 2013/2014. Evalueringen pekte på at en svært betydningsfull effekt av støtten har vært bankens bidrag til gjeldsletteoperasjoner og dermed normalisering av mottakerlandenes internasjonale relasjoner.

Støtten til regional integrasjon økte fra 6 pst i 2000 til 15 pst i 2010, og Banken registrerer økende etterspørsel etter prosjekter med regionale dimensjoner. En vesentlig andel (60 pst) inkluderer sårbare stater.

Innen styresett har Banken bl.a. bidratt til reformer i finansforvaltning og økonomistyring, ofte i kombinasjon med budsjettstøtte med fokus på åpenhet og transparens. Eksempelvis bidro støtte til skatte- og inntektsreformer i 14 land til å øke skatteinntektene i disse landene fra 10 pst av BNP i 2005 til 15 pst i 2011. Banken har bidratt til større åpenhet omkring inntekter fra utvinningsindustrien gjennom støtte til bl.a. *Extractive Indus-*

tries Transparency Initiative (EITI) prosessen i 11 land over perioden 2009–2011.

I bankens 2013 resultatrapport (som viser resultater for perioden 2010–2012) trekkes bl.a. frem at investeringer i denne perioden bl.a. har finansiert bygging, rehabilitering og vedlikehold av 13.000 km hovedveier og 5.000 mindre veier, og gjennom dette bidratt til at 35 millioner mennesker har fått bedre tilgang til transport. 15 millioner mennesker har fått bedre tilgang til vann og sanitet gjennom 60 prosjekter i 35 land. Bankens prosjekter har i denne perioden bidratt til at 560 000 nye husholdninger er koblet til strømmettet og til bygging eller rehabilitering av nær 14 500 km transmisjonslinjer. Om lag 27 millioner mennesker har fått bedre tilgang til helsetjenester gjennom bankens bidrag til bygging av helsesentre og opplæring av helsearbeidere. Over 600 000 flere barn er innskrevet i skolen som følge av bankens bidrag til bygging og rehabilitering av 4 500 klasserom og utstyrsleveranser.

78 pst av nye prosjekter i 2012 hadde minst en indikator for å måle likestillingseffekt, som var over målet for 2012 på 70 pst. I 2012 ble 65 pst av prosjektene vurdert i forhold til klimaeffekt, noe som er en fremdrift, men fortsatt under målet for 2012 på 75 pst. I 2012 ble det vedtatt en revidert energipolitikk og et strategisk rammeverk for å styrke bankens arbeid med klima. Den nye energipolitikken har universell energitilgang innen 2030 som overordnet mål. Banken har i 2012 arbeidet et mer helhetlig rammeverk for sosiale og miljømessige standarder for virksomheten, som forventes godkjent før utgangen av 2013.

I rapporteringen til midtveisgjennomgangen i 2012 av Afrikafondet fremhevet banken at den gjennom sine investeringer i lavinntektsland har bidratt til å mobilisere kommersielle ressurser mellom 5 til 7 ganger investert beløp. En betydelig andel av investeringene er lokalisert i områder der behovene er størst, med høy konsentrasjon av fattige. Midtveisgjennomgangen av Afrikafondet i 2012 bekreftet gode fremskritt i reformprosessen, ikke minst når det gjelder bedre kvalitetssikring av prosjekter og landprogram. Av prosjektene som ble avsluttet mellom 2009 og 2011 ble 90 pst av forventede resultater innfridde (40 av 45 indikatorene nådde målet). Økt desentralisering har bidratt til bedre oppfølging av porteføljen på landnivå. Det erkjennes imidlertid at det tar tid å innføre en kultur for bedre resultatstyring på alle nivåer av virksomheten, og det gjenstår utfordringer i forhold til videre styrking av kvalitet og oppfølging. Banken legger i større grad vekt på åpenhet og innsyn i virksomheten, og en ny, mer åpen

innsynspolicy ble godkjent i 2012. Banken bidrar til informasjonsdeling gjennom bl.a. deltakelse i *International Aid Transparency Initiative*.

Den asiatiske utviklingsbanken (AsDB)

Situasjonsbeskrivelse

Den overordnede visjonen i bankens langsiktige strategi frem mot 2020 er å bidra til fattigdomsreduksjon i regionen gjennom lån og gavemidler til prosjekter i bankens regionale medlemsland. En viktig målsetning for å nå dette er å bidra til inkluderende vekst gjennom å skape og utvide økonomiske muligheter, utvide tilgang til tjenester som utdanning og helse samt å skape flere arbeidsplasser og å hindre ekstrem fattigdom og nød.

Et eget fond, Det asiatiske utviklingsfondet (AsDF), er spesielt rettet mot de 28 fattigste medlemslandene.

I Norges overordnede dialog med banken legges det vekt på at banken skal være en utviklingsbank med fokus på fattigdomsbekjempelse, likestilling godt styresett og antikorrupsjon, samt miljø og klima. Videre har Norge fokusert på viktigheten av at banken fortsetter arbeidet med en åpnere personalpolitikk, ytterligere desentralisering samt resultatstyrt forvaltning. Gjennom tematisk støtte bidrar Norge til et flergiverfond for å fremme ren energi.

Som følge av økt etterspørsel etter lån fra de multilaterale finansinstitusjonene, vedtok medlemslandene i 2009 å gjennomføre en kapitaløkning i banken. For Norges del innebærer kapitaløkningen en garanti på ca. 2,2 mrd. kroner og et innbetalt beløp på ca. 75 mill. kroner, som innbetales over fem år, jf. forslag til romertallsvedtak.

Mål

Den asiatiske utviklingsbankens overordnede mål er å bidra til fattigdomsreduksjon i Asia gjennom investeringer som bidrar til å fremme:

- inkluderende vekst, gjennom særlig fokus på utdanning og likestilling, infrastruktur og utvikling av finanssektor,
- miljømessig bærekraftig utvikling, med særlig fokus på klimatiltak og investeringer i ren energi,
- regionalt samarbeid og integrasjon.

Banken vil i 2014 fortsette arbeidet med å gjennomføre interne reformer og forbedre resultatoppnåelsen. En gjennomgang av Strategi 2020 vil gjennomføres og evalueringen om bankens desentralisering vil ferdigstilles.

Rapport 2012

Det ble gitt tilsagn om lån og gaver til en verdi av 125 mrd. kroner. (USD 21,6 mrd USD), inkludert samfinansiering. Omlag 4 mrd. kroner (USD 700 mill.) ble gitt i gavebistand til de fattigste landene. De største enkeltsektorene var henholdsvis transport og IKT og energi på i overkant av 20 pst. hver. 85 pst. av nye programmer er nå innenfor bankens fem kjerneområder.

Bankens årsrapport viser at har banken hatt fremgang på samtlige indikatorer i resultatrammeverket siden 2008. Banken har blant annet bidratt til at over 11 millioner elever har nytt godt av bedre skoler og skoleprogram, at over 2,3 mill. nye husholdninger har fått tilgang til elektrisitet og til at over 3,7 mill. nye mikrofinanskontoer har blitt åpnet. I tillegg har over 300 mill. mennesker fått tilgang til nye og forbedrede veier og over 6 mill. husholdninger har fått tilgang til vann.

Investeringer i ren energi og tilgang til energi for alle er sentralt i bankens investeringer innen energi og banken har en eget program rettet mot ren energi og energi tilgang for alle. I 2012 var 2,3 mrd. USD investert i ren energiprojekter. I 2012 bidro Norge også med en engangsstøtte til et prosjekt som bistår små bedrifter i å utvikle produkter for å øke fattiges tilgang til energi.

Resultatrapporten viser også at banken har gjort betydelig fremgang når det gjelder integrering av likestillingshensyn, desentralisering av personell og myndighet til landkontorene, kvalitet i utforming av prosjekter og raskere utbetalingstakt. Samtidig viser rapporten at banken fortsatt har et forbedrings potensiale når det gjelder å dokumentere og sørge for at prosjektene oppnår den planlagte utviklingseffekten. Rapporten for 2012 viser at 76 pst. prosent av prosjekter implementert av offentlige myndigheter nådde målsettingene på en tilfredsstillende måte. Dette er en fremgang, men fremdeles noe under målsetningen på 80 pst. Overambisiøse planer, komplekse prosjekter, forsinkelser i gjennomførelsen av prosjekter både på grunn av for dårlige forberedelser, uforutsigbare politiske og økonomiske faktorer samt overvurdering av mottakers kapasitet er noen av årsakene til lavere resultatoppnåelse enn forventet. Banken har derfor satt i verk en rekke tiltak for å forbedre dette, blant annet styrket utformingen og planlegging av prosjektene, fokus på anbudsprosesser og oppfølging av prosjektene.

En ny «krisemekanisme» hvor de fattigste medlemslandene kan søke om ekstra støtte dersom de skulle bli utsatt for alvorlige naturkatastrofer, ble godkjent av styret. Mekanismen er

en 3-årig pilot og skal evalueres før den eventuelt blir permanent.

Asiabankens tvisteløsningsmekanisme ble revurdert for å forbedre tilgjengeligheten og effektiviteten for slik å gjøre det lettere for personer berørt av bankfinansierte prosjekter å klage når de mener at banken har brutt sine egne retningslinjer.

Banken startet en omfattende gjennomgang av resultatrammeverket fra 2008. Et nytt og forbedret rammeverk ble vedtatt i januar 2013. Norge og flere andre givere hadde imidlertid ønsket enda mer konkrete indikatorer på inkluderende vekst, for eksempel en konkret målsetning om å øke antall prosjekter som støtter ordninger med direkte pengeoverføringer til utsatte grupper.

Banken normaliserte forholdet til Myanmar ved å etablere et kontor i Yongon og gjenoppta faglig bistandsprosjekter. En foreløpig landstrategi ble vedtatt i 2013 og landet ble gitt et stort lån som blant annet slettet Myanmars gjeld til Asiabanken.

Den interamerikanske utviklingsbank, IDB

Situasjonsbeskrivelse

IDB er den største og mest attraktive multilaterale finansinstitusjonen i Latin-Amerika og Karibia. Bankens hovedformål er å bidra til å redusere fattigdom og ulikhet gjennom en bærekraftig vekst. IDB gir lån til regionens 26 medlemsland. Bankens fond for de fattigste medlemslandene (FSO), gir ekstra billige lån til Bolivia, Guyana, Honduras og Nicaragua og gavebistand til Haiti. Banken har en sentral rolle i å påvirke politikktutformingen til samarbeidslandene. Det gjøres blant annet gjennom en rekke spesielle programmer som Sustainable Cities (bærekraftige byer-prosjektet) – som har utviklet et analyserammeverk for å planlegge byutvikling, og gjennom et fond for kapasitetsutvikling av nasjonale institusjoner.

I Norges overordnede dialog med banken legges særlig vekt på at banken skal være en utviklingsbank med fokus på fattigdomsbekjempelse, utjevning og likhet, godt styresett og anti-korrupsjon, samt miljø og klima. Gjennom særskilt tematisk støtte støtter Norge sosial inkludering og utsatte grupper som urfolk og afrolatinere, samt likestilling og anti-korrupsjon.

Også IDB preges av den internasjonale økonomiske krisen. Som følge av økt etterspørsel etter lån fra de multilaterale finansinstitusjonene, vedtok derfor medlemslandene i 2010 å gjennomføre en kapitaløkning i banken. For Norges del innebærer kapitaløkningen en garanti på 761 mill. kroner og et innbetalt beløp på ca. 17 mill. kroner, som innbetales over fem år, jf. forslag til romertallsvedtak.

Mål

Den inter-amerikanske utviklingsbankens (IDB) overordnede mål er å bidra til å redusere fattigdom og ulikhet og å bidra til en bærekraftig økonomisk vekst i Latin-Amerika og Karibia, med fokus på 5 hovedinnsatsområder:

- Sosial utvikling for likhet og vekst
- Infrastruktur for bedre konkurransevne og sosial velferd.
- Institusjoner for vekst og sosial velferd.
- Konkurransedyktig regional og global internasjonal integrasjon
- Beskyttelse av miljøet, respons på klimaendringer, satsing på fornybar energi og matvaresikkerhet.

Rapport 2012

44 pst. av bankens utlån gikk til prosjekter med fattigdomsreducerende komponenter, noe som er en klar forbedring i fra 2011 (36 pst.). Banken har forpliktet seg til at 25 pst. av all utlån skal gå til klima og miljøarbeid, og IDB har allerede oversteget det langsiktige målet for 2015 med 8 prosentpoeng. Sosial ulikhet måles på overordnet regionalt nivå ved gini-koeffisienten, mens bankens innsats for økt sosial likhet måles ved indikatorer på gutters og jenters utdanning, tilgang på helse-tjenester i forhold til etnisitet, og deltakelse i arbeidsmarkedsprogrammer. Alle indikatorene viser klar framgang i forhold til de måltall som var satt, selv om det fremdeles er flere gutter som deltar i skoleprogrammer enn jenter. Regional statistikk viser at sosial ulikhet har gått betydelig ned de siste årene, om enn fra et høyt nivå. Det satses stort på vann- og sanitærsektoren, som har stor innvirkning på levekår for den fattige delen av befolkningen. Sektoren er mer enn doblet de siste årene, og IDB er på god vei til å nå sine langsiktige mål for bedre vann- og sanitærforhold. Det samme gjelder for infrastrukturutvikling, som elektrisitetsforsyning og boligforhold.

Støtten til IDBs enhet for kvinner og likestilling har primært gått til enhetens prosjekter og fond, men dette har også styrket enheten internt i banken og bidratt til at flere prosjekter får et større kvinne- og likestillingsperspektiv. I 2011 ble det innført en flerårig handlingsplan for likestilling og mangfold både internt i Banken og i det operasjonelle arbeidet.

I 2012 gjennomførte den uavhengige evalueringsenheten en omfattende midtveisgjennomgang av IDBs niende kapitalpåfylling. Rapporten konkluderte med at IDB er på god vei til å nå de

mål som var satt for perioden 2010-2015; samtidig som den identifiserte flere viktige reformer for banken. Det viktigste er behovet for en strategi for bankens virksomhet innen privat sektor utvikling i tråd med bankens mandat; reform av makro-økonomisk risikoanalyse, og den uavhengige klageinstansen.

Innskudd i Nordisk utviklingsfond (NDF)

Situasjonsbeskrivelse

NDF fikk i 2009 et nytt mandat med fokus på finansiering av klimatiltak på gavevilkår til fattige land, formelt godkjent av Nordisk Ministerråd. Etter siste avtalte innbetaling til NDF i 2015 vil fondets finansiering vil være basert på tilbakebetaling av tidligere lån, anslagsvis en milliard euro over en periode på 35 år. Nordisk Råd fremmet i 2012 en anbefaling om at de nordiske regjeringer allikevel bevilger nye penger til NDF for å styrke klimainnsatsen. Det meste av støtten vil fortsatt kanaliseres gjennom eller i samarbeid med de multilaterale utviklingsbankene.

Mål

NDFs operasjonelle mål er å fremme investeringer i lavinntektsland for å motvirke klimaendringer.

- Strategidokumentet for perioden 2012-2013 gir grunnlaget for prioriteringer, som er å tilrettelegge for økte investeringer i utviklingsland for å motvirke årsaker til og virkninger av klimaendringer;
- støtte utarbeidelse av klimastrategier i utviklingsland;
- maksimere tilleggsverdi og komplementaritet i forhold til annen tilgjengelig finansiering;
- gjenspeile de nordiske lands prioriteringer i forhold til klima og utvikling.

Rapport 2012

11 prosjekter til en verdi av EUR 28 mill. ble innvilget, mot 18 prosjekter for EUR 32,5 mill. i 2011. Innsatsen i 2013 og 2014 forventes å ville være omlag EUR 35-40 mill.

NDF har oppnådd anerkjennelse som en liten, men viktig aktør på klimafinansieringsrådet. En ekstern evaluering av NDFs arbeid på klimaområdet under de to første årene (i perioden 2009-2011) ble gjort i 2012 og konkluderer med at NDFs arbeidsmåte og verktøy er vel tilpasset den internasjonale klimafinansieringsa-

gendaen og at finansieringen når land med størst behov. Evalueringen viser også til god måloppnåelse, økt merverdi av innsatsen, strømlinjeforming av prosedyrer og rutiner, og organisasjonens resultatorientering.

Det internasjonale fond for landbruksutvikling (IFAD)

Situasjonsbeskrivelse

Det internasjonale fond for landbruksutvikling (IFAD) er et fond under FN som bidrar til å øke matsikkerhet og bekjempe fattigdom på landsbygda. IFAD gir lån til gunstige vilkår til fattige land og til mellominntektsland med rurale fattigdomsproblemer. I tillegg bidrar IFAD med faglig rådgivning og opplæring innen landbrukssektoren og fiskeri, støtter forskning og bidrar til økt markedsadgang og markedsinformasjon. IFAD skal bidra til at de fattige på landsbygda har kompetanse og er organisert for å øke sine inntekter innenfor en bærekraftig ramme tilpasset klimaendringer, samt bidra til økt matproduksjon og matsikkerhet. IFAD har for den perioden økt innsatsen i forhold til tilpasning til klimaendringer, samt til utslipp av klimagasser.

IFADs finansielle ressurser hentes fra den opprinnelig innskutte kapitalen i fondet, inntekter som genereres fra investeringer, innbetalte lån, bidrag fra medlemsland og multilaterale institusjoner. Bidrag innhentes gjennom regulære påfyllingsforhandlinger, som skjer hvert tredje år, i tillegg til særtildelinger. IFAD har et strategisk rammeverk for 2011-15, føringer legges også i påfyllingsrundene, den siste for 2013-15. Det ble lagt opp til et påfyllingsmål på USD 1,5 mrd. for 2013 – 2015. Dette representerer en økning på 25 pst. Norge vil bidra med 111 mill. kroner i 2014. For hver krone IFAD har fått påfylt mobiliseres det omlag 6 nye kroner fra andre partnere. Lånene fra IFAD gis i hovedsak til en gunstig rente, med en grad av subsidier som er avhengig av inntektsnivået til mottakerlandet.

Midlene går til utviklingstiltak på landsbygda for eksempel gjennom opplæring i landbruksteknikker og naturressursforvaltning, eller utvikling av finansielle tjenester på landsbygda, infrastruktur og markeder. Samarbeidspartnere i mottakerlandene er myndigheter, bondeorganisasjoner og andre ikke-statlige organisasjoner, i tillegg til privat sektor. Myndigheter har selv ansvaret for gjennomføring av de lånefinansierte programmene, men IFAD fører tilsyn med gjennomføringen og bidrar med rådgivning både faglig og til politikktutforming. IFAD arbeider også i partnerskap med

andre multilaterale organisasjoner og medlemsland. IFAD hadde tidligere en begrenset permanent tilstedeværelse i medlemslandene, men har hatt en sterk økning de siste årene. Det er en økende forståelse i IFAD at likestilling er sentralt for å oppnå tusenårsmålene relatert til matsikkerhet, gitt kvinners sentrale rolle i primærnæringene. IFAD arbeider ofte med svært marginaliserte befolkningsgrupper og har nå spesiell fokus på kvinner, ungdom og urbefolkning. Norge, har i samarbeid med andre nordiske land, vært pådriver for likestilling med et fokus på kvinner i Afrika. IFAD vektlegger støtte til fattige småbrukere og landbruksorganisasjoner, det legges nå økt vekt på klimatilpasning. En omfattende strategi for IFADs tilnærming til klimaforandringer ble vedtatt i 2012, og en strategi for deres arbeid med miljø og naturressursforvaltning ble vedtatt i 2011. Styret godkjente også i 2012 opprettelsen av et separat fond for klimatilpasning for småbrukere.

Mål

IFAD vil bidra til at de fattige på landsbygda har kompetanse og er organisert for å:

- Øke sine inntekter innenfor en bærekraftig ramme tilpasset klimaendringer
- Bidra til økt matproduksjon og matsikkerhet

Rapport 2012

Det ble utstedt lån og gavebistand på USD 1,85 mrd. USD 1,2 mrd. ble finansiert over IFADs egne ressurser, mens USD 0,65 mrd. ble eksternt delfinansiert og forvaltet av IFAD. Dette representerer det største arbeidsprogrammet i IFADs historie, 40-50 pst. av programmet gikk til Afrika sør for Sahara.

IFAD har siden oppstart nådd mer enn 300 millioner fattige på landsbygda, ofte vanskelig tilgjengelige og avsidesliggende områder. IFAD arbeidet i 2012 direkte med 60 millioner mennesker gjennom 255 programmer og prosjekter. På landnivå viser evalueringer at IFAD bidrar til fattigdomsreduksjon.

IFAD når mange fattige på landsbygda gjennom sin aktivitet, men bør forbedre resultatrapporteringen mht. hvordan dette påvirker deres livsstandard og muligheter. IFAD arbeider med å forbedre dette i inneværende påfyllingsperiode. En sammenlikning med andre internasjonale finansinstitusjoner foretatt av evalueringskontoret viser at IFADs prosjekter oppnår bedre resultater enn Asiabanken og Afrikabankens landbruksprosjekter mens de ligger omtrent på samme nivå som Verdensbanken.

IFAD har gjennom de siste årene fått mer fokus på kvinners rolle. Kvinner utgjør 50 prosent av de som drar nytte av IFADs programmer globalt. En overvekt av kvinner har fått opplæring innen entreprenørskap, lokal ledelse og husdyrhold. IFAD har kjønnsespesifikke data på sine leveranser som utlån og opplæring, noe som er et godt utgangspunkt for å måle effekter i forhold til likestilling. IFADs nye retningslinjer på kvinner og likestilling ble endelig godkjent på guvernørmøtet i februar 2012. Evalueringer viser at IFAD scorer generelt bra når det gjelder målretting av innsatsen mot kvinner, hele 94 pst av prosjektene blir vurdert som tilfredsstillende når det gjelder kvinner og likestilling.

Evalueringer bekrefter at IFAD leverer bra i henhold til de fleste evalueringskriterier og at prosjektene er relevante for mottakerne. På landnivå viser resultater at IFAD bidrar til fattigdomsutrydning. IFAD har nå etablert et gjennomarbeidet og godt resultatrammeverk. Det er gjennomført et omfattende reformprogram og organisasjonen får nå gode skussmål internasjonalt på resultatmåling og rapportering. IFAD har en egen avdeling for finansforvaltning og styring, over 60 pst. av IFADs ansatte, inkludert innleide konsulenter, jobbet direkte inn mot utvikling og gjennomføring av landprogrammer. Nasjonalt eierskap og ivaretagelse av mottakerlandets prioriteringer er blant de faktorene hvor IFAD får gode tilbakemeldinger i eksterne gjennomganger. Organisasjonen sørger for at initiativer tilpasses den lokale konteksten og tilpasser sin faglige rådgivning til andre pågående aktiviteter. Relevansen av prosjektene måles til 98 prosent i deres eget resultatrammeverk. Det er ennå svakheter når det gjelder effektivitet og bærekraft. Det trengs mer realisme i formulering av tiltak, forbedret institusjonelle rammeverk, styrket lokal kapasitet og bedre tilpasset faglig støtte. Det må også til mer eierskap hos mottakere for å sikre bærekraft. De absolutt største utfordringene finner en i institusjonell bærekraft når det gjelder ulike samvirketyper.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 854 mill. kroner, fordelt som følger:

- Det afrikanske utviklingsfond (AfDF): 588,6 mill. kroner
- Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB): 36,9 mill. kroner
- Det asiatiske utviklingsfond (AsDF): 64,0 mill. kroner

- Den asiatiske utviklingsbanken (AsDB): 16,0 mill. kroner
- Den inter-amerikanske utviklingsbanken (IDB): 3,5 mill. kroner
- Det internasjonale jordbruksfondet (IFAD): 111,0 mill. kroner
- Nordisk utviklingsfond (NDF): 34,0 mill. kroner

Det vises for øvrig til forslag til romertallsvedtak vedrørende kapitaløkning i Den asiatiske utviklingsbanken, Den afrikanske utviklingsbanken og Den interamerikanske utviklingsbanken.

Post 72 Samfinansiering via finansinstitusjoner, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

I tillegg til den generelle støtten til utviklingsbankene bidrar Norge med øremerkede midler gjennom ulike fond som finansierer utredningstiltak og innovative operasjonelle aktiviteter på prioriterte politikkområder. I disse tilfellene brukes fondene som utgangspunkt for dialog med bankene for å støtte og påvirke dem til større utviklingseffektivitet og bedre resultater. Videre benytter Norge bankene som kanal for norske bidrag til viktige tematiske satsninger. Det globale partnerskapet for utdanning, *Global Partnership for Education*, mottar også støtte under denne posten, selv om det ikke lenger er knyttet til banken.

Mål

- Bekjempe fattigdom og nå tusenårsmålene gjennom å styrke og effektivisere de angjeldende finansinstitusjoner og fond, som viktige finansieringskilder og rådgivere for mottakerlandene.
- Påvirke og utvikle utviklingsbankenes politikk og å styrke institusjonenes virksomhet i partnerlandene gjennom å prøve ut innovative og mer effektive tilnæringsmåter
- Å sette nye temaer på institusjonenes dagsorden, som f.eks. arbeidet for rettferdig fordeling og mot ulovlig kapitalflyt.
- Bruke finansinstitusjonene som kanaler for norsk bistand på prioriterte områder hvor institusjonene anses å ha komparative fortrinn
- Redusere transaksjonskostnader og øke giversamarbeid gjennom deltakelse i flergiverfond

Rapport 2012

Godt styresett og institusjonsbygging herunder anti-korrupsjon

Norge har i mange år bidratt med støtte til Verdensbankens program for antikorrupsjon og godt styresett. Dette har bidratt til at disse spørsmålene nå står sentralt på Verdensbankens dagsorden. Norge har i dialog med banken videreført støtten i et overordnet tematisk fond for godt styresett og finansforvaltning, som bistår partnerlandene med reform av offentlig sektor med særlig fokus på korrupsjonsbekjempelse. Fondet støtter også gjennomføring av bankens egen handlingsplan mot anti-korrupsjon. Norge støtter Initiativet for tilbakeføring av stjålne midler (StAR), et samarbeid mellom Verdensbanken og FNs organisasjon mot kriminalitet og korrupsjon (UNODC). StAR yter hjelp til land som ønsker å hente tilbake penger stjålet av diktatorer og oftest gjemt bort i banker i vestlige land. Initiativet har særlig lyktes bl.a. gjennom publikasjoner og dialog å fremheve den rolle det globale finanssystem spiller i å hvitvaske og skjule kriminell profitt. Norge støtter et flergiverfond for godt styresett i Afrikabanken, som skal støtte opp om Bankens handlingsplan for arbeid med godt styresett. Etter en oppstartsfase er så langt 14 prosjekter godkjente, til en total verdi av 28 mill kroner. Eksempelvis støttes en studie for skattereformer i Togo, som trekker på gode erfaringer fra tilsvarende i Ghana, og Banken er i dialog med myndighetene om oppfølging av denne. Resultatene så langt og erfaringene med Fondet skal gjennomgås i 2013/2014. Asiabankens flergiverfond innen godt styresett har bidratt til oppfølging av bankens handlingsplan for arbeid med styresett og anti-korrupsjon. Norge har støttet utplassering av styresetteksperter på bankens landkontorer gjennom fondet.

Norge støtter også finansforvaltningsprogrammet Public Expenditure and Financial Accountability program (PEFA), som både er et diagnoseverktøy og, etter hvert, et faglig utgangspunkt for reform av lands finansforvaltningssystem.

Norge samarbeider med Det internasjonale pengefondet (IMF) på ulike tematiske områder, herunder anti-hvitvasking, skatt og naturressursforvaltning. Alle programmene er med på å sikre tilstrekkelig åpenhet og godt styresett på disse områdene. Programmene bidrar med råd, opplæring og analyse, og IMF's kompetanse på dette området er meget etterspurt over store deler av verden.

I Den inter-amerikanske utviklingsbank (IDB) samarbeider vi om tiltak for åpenhet og anti-kor-

rupsjon. Med relativt små midler har tiltak under dette fondet gitt svært gode resultater i en rekke land.

På området ulovlig kapitalflyt er Norge engasjert i en lang rekke initiativer, både med henblikk på å bygge nødvendig kapasitet og kompetanse i fattige land, men også for å bidra til fortsatt fokus på hvordan manglende åpenhet om kapitalstrømmer globalt tilrettelegger for skatteunndragelse, organisert kriminalitet og korrupsjon.

Inkluderende vekst, likestilling og bærekraftig utvikling

Matvare-, drivstoff- og finans-krisene som påvirket særlig fattige land fra 2008/2009, medførte at Verdensbanken opprettet et fond for vern av sosial sektor, *Rapid Social Response*, støttet av Norge, Russland og Storbritannia. Fondet har arbeidet for at utsatte land får forsterket sin kapasitet til å respondere i krisetider, særlig ved at landene settes i stand til å hjelpe de mest marginaliserte med sosiale støtteordninger. Fondet har etter hvert fått en mer langsiktig kapasitetsbyggingsrolle, og viser gode resultater i evalueringer. Halvparten av de nærmere 50 landene som har mottatt støtte er i Afrika sør for Sahara. Fondet gir ikke penger direkte til fattige, men bygger landets egen kapasitet til å etablere sosiale støtteordninger, og tilrettelegger for større bidrag fra IDA eller annen finansiering til landet egne ordninger. Verdensbanken anser dette fondet til å være et sentralt instrument i bankens operasjonalisering av den nye strategien for sosiale sikkerhetsnett og arbeid. Fondet bidrar til rettferdig fordeling. Flere givere kom inn i fondet i 2012, bl.a. Sverige. Også Verdensbankens World Development Report 2013 (lansert i 2012) om arbeid og jobbskaping, er tydelig på viktigheten av sosiale sikkerhetsnett.

Norge ønsket å styrke Verdensbankens arbeid innen sosial sektor og miljø, og opprettet i 2000 et trust fond i banken for støtte til sektorene (*Trust Fund for Environmentally and Socially Sustainable Development*, TFESSD). Fondet har som formål å bidra til en helhetlig bærekraftig utviklingspolitikk både i banken og i mottakerlandene, særlig gjennom integrasjon av spørsmål knyttet til sosial utvikling og beskyttelse, miljø og fattigdomsanalyser. Aktivitetene foregår da både i bankens egne analyseavdelinger, på landnivå (analytisk eller praktisk) og gjennom regionale aktiviteter (særlig kunnskapsdeling).

For bankens finansår 2011 og 2012 ble aktiviteter prioritert som bidro til økt kunnskap om redusert ulikhet og sosial ekskludering. En rekke prosjekter er igangsatt, både med formål å få økt

kunnskap om årsakssammenhengene, men også bistå utviklingsland til å utvikle programmer og politikk. Eksempler på konkrete tiltak på landnivå er tilrettelegging for ulike former for forsikringsordninger og sosiale ytelser. Norge har i ulike sammenhenger fremmet viktigheten av skatt for å sikre bærekraftig finansiering av statlige utgifter samt som verktøy for omfordeling. TFESSD har finansiert studier som ser på fattigdomseffekten av skatt, statens bruk av skatteinntekter, etc. Banken trekker også på fondet i utarbeidelse av utvalgte strategier, som bankens miljøstrategi, og den nylig vedtatte strategien for sosiale sikkerhetsnett og arbeidsmarked. De fire siste årene har 185 millioner kroner gått til aktiviteter knyttet til klimaendring. Ved utgangen av 2011 hadde fondet støttet 500 aktiviteter, noen av analytisk karakter, andre i form av praktisk faglig støtte til mottakerland eller grupper. Mer enn halvparten av aktivitetene er relatert til Afrika. Mange land, også Norge, har dratt nytte av den kunnskapen og erfaringene banken har akkumulert, gjennom blant annet seminarer og ekspert samarbeid. Det ble i 2011 besluttet å utvikle TFESSD, etter 12 års økonomisk støtte til en rekke tematiske områder. Dette både for å fornye samarbeidsmåten mellom Norge og Verdensbanken, og for å spisse innsatsen inn mot dagsaktuelle tematiske satsinger. En gjennomgang ble besluttet, med sikte på å hente ut læring til en evt. ny samarbeidsfase innen sosial sektor, økonomi og styresett. Det er spesielt interessant for Norge å bidra til at banken videreutvikler analytisk arbeid og policy i retning av rettferdig fordeling, herunder inkluderende vekst.

Norge har i en årrekke vært en forkjemper for å få kvinner og likestilling inn i Verdensbankens arbeid. Vi ser nå resultater bl.a. gjennom nye kjønnsensitive prosedyrer for landstrategier, midler til likestillingsarbeidet prioritert i bankens eget budsjett, og resultatmåling som fanger opp likestillingsperspektivet. Landkontorene er en klar målgruppe for å sikre konkrete resultater i det videre arbeidet. Bankens World Development Report 2012 (lansert i 2011) omhandlet kvinner og likestilling. Analyser, nøkkelinformasjon på land og globalt, og konkrete politikkråd, gjør rapporten til et svært nyttig verktøy for mange brukere. Norge har støttet utarbeidelsen, økonomisk og faglig, og vært pådriver for dens tilblivelse. I samarbeid med de nordiske landene vil Norge fortsette påtrykket for ivaretagelse av kjønnspektivet i Verdensbankens arbeid, også gjennom bankens styre. Norges utviklingsminister er medlem av bankens Gender Advisory Council. I de pågående forhandlingene om påfylling av Ver-

densbankens utviklingsfond, IDA, legges det påtrykk for tydelige indikatorer på bankens likestillingsarbeid.

Norge har i flere år støttet et fond i Den asiatiske utviklingsbanken for å styrke bankens og regionale medlemslands integrering av likestillingssyn i deres programmer og prosjekter. Fondet finansierer likestillingsspesialister, analyser, utarbeidelse av landstrategier og støtte til utforming av prosjekter og lån, samt kapasitetsbygging.

Støtten til IDBs enhet for kvinner og likestilling har primært gått til enhetens prosjekter og fond, men dette har også styrket enheten internt i banken og bidratt til at flere prosjekter får et bedre kvinne- og likestillingsperspektiv. I 2011 innføres en ny strategi for kvinner og likestilling i IDB. Enheten for kvinner og likestilling og prosjektene Norge finansierer i denne enheten, er sentrale i utarbeidelsen og oppfølgingen av denne strategien.

I Afrikabanken støtter Norge *African Women in Business Initiative*, som har som formål å bedre rammevilkår og vekstmuligheter for kvinnelige entreprenører og bedriftsledere. Det er i 2012 gitt støtte til opplæring av kvinnelige entreprenører fra ulike subregioner i Afrika, med vekt på erfaringsutveksling og nettverksbygging. Det arbeides med hvordan dette kan systematiseres og kobles til et revidert strategisk rammeverk for bankens arbeid med likestilling, som forventes styrebehandlet høsten 2013.

Norge støtter også kunnskapsbasen i Verdensbanken som samler og videreformidler erfaringer innen mikrofinans (CGAP), for best mulig utvikling av finansielle tjenester til fattige.

Norge har videreført støtten til flergiverfondet Conflict Affected States in Africa (CASA) med 10 mill. kroner. Siden oppstart i 2008 er 39 prosjekter igangsatt i de 7 landene programmet omfatter. CASA har bidratt til finansiering av små og mellomstore virksomheter med til sammen USD 136 mill. og rådgivingsassistanse har blitt gitt til 328 foretak omfattende 7,158 personer. I tillegg er 49 reformer av investeringsklimaet gjennomført. Et eksempel er Liberia der fokus også har vært på investeringsklima og utvikling av privat sektor. Fondet har bidratt til utvikling av policy for utvikling av små og mellomstore bedrifter. Arbeidet har medført at Liberia vesentlig har forbedret rangering innen «Doing Business Reforms», (forenklet innbetaling av skatt ble forbedret med 53 rangeringsplasseringer i 2013, muligheter for kreditt ble forbedret med 40 i 2011). Et moderne foretaksregister er etablert, noe som har redusert

tiden for å registrere en bedrift fra 99 til 2 dager, og det kan gjøres «on-line». CASA har også bidratt til utarbeidelse av et legalt rammeverk for finanssektoren (Commercial Code). Videre har det vært jobbet med kapasitetsutvikling med offentlige myndigheter og privat sektor. Totalt har programmet bidratt til vesentlig bedring av rammebetingelser for utenlandske og lokale investeringer, etablering av arbeidsplasser og forbedret tilgang til kreditt for foretak.

Norge har vært en pådriver for økt oppmerksom rundt fordelingssspørsmål og sosiale konsekvenser av låneprogram i Verdensbanken. Utarbeiding og bruk av en rekke analyseverktøy på dette område har vært initiert. I første rekke det såkalte Poverty and Social Impact Analysis som har vært et viktig verktøy for å se på hvem som er vinnere og hvem som er tapere av ulike reformer i mottakerlandene, men også i forhold til innrettingen av låneprogram.

Klima, energi og miljø

Norge har i flere år støttet Ren energifasilitet i Den asiatiske utviklingsbanken. Fasiliteten skal bidra med tilleggsfinansiering og faglig støtte for å forbedre energisikkerheten og øke bruken av ren energi i regionen. I løpet av 2012 støttet fasiliteten ni prosjekter for å øke bruken av ny teknologi innen ren energi. Ett av dem var f.eks. støtte til forprosjekt til et 1.2 megawatt solcelleanlegg på Tonga.

Norge har deltatt aktivt i utviklingen av de store klimafondene, Climate Investment Funds. Disse er et samarbeid mellom de regionale utviklingsbankene og Verdensbanken. Det gis støtte til fondene for tilpasning i fattige land, skoginvesteringsfondet for å hindre avskoging, og et fond for å øke investeringer i ren energi i lavinntektsland (sol, vind, geotermisk, bio og små vannkraftverk under 10 MW). Støtten til ren energifondet kommer fra samfinansieringsbudsjettet, og 390 mill. kroner er lovet over 5 år. Investeringsplaner for å øke tilgang til ren energi er utarbeidet og godkjent for Kenya, Nepal, Etiopia, Honduras, Mali, Maldivene og Tanzania, og under utvikling i Liberia. Både i Mali og Maldivene har politisk uro hindret framdrift. Under investeringsplanene er enkeltprosjekter under utvikling, blant annet et stort vindkraftverk i Etiopia, og et geotermisk kraftverk i Kenya. Kraftverket i Kenya vil potensielt kunne bidra med 200 MW strøm eller mer, og legger grunnlag for involvering fra privat sektor ved at risikoen ved drilling blir redusert. Investeringsplanene gir grunnlag for reduksjon av nåværende og framtidig utslipp ved at mer av den nød-

vendige energien for utvikling produseres fra rene kilder i stedet for skitne.

Norge gir også støtte til flere karbonfond, bl.a. et partnerskap for kjøp og salg av karbonkvoter ved bevaring av skog, samt et karbonsalgfond innen infrastruktur. Den lave prisen på karbon har vært en utfordring for karbonfondene, mens et partnerskap med mellominntektsland for å utvikle innenlandske karbonmarkeder som senere evt. kan integreres mellom landene har hatt en lovende start. Kina har i samarbeid med dette initiativet utviklet og planlagt et prøveprosjekt for kjøp og salg av karbonkvoter i syv provinser i 2013. Verdensbanken har også, i samarbeid med Norge, etablert et fond for kapasitetsbygging innen karbonfangst og lagring i utviklingsland og framvoksende økonomier. Norge støtter også et globalt partnerskap for å redusere faking av gass ved oljeinstallasjoner, for å redusere utslipp av klimagasser, og for å bruke gassressursene bedre. Landene som er med i initiativet kan gjennomgående vise til reduksjon av faking, unnatt i de land der oljeproduksjonen øker sterkt.

Norge støtter et energisektorprogram (ESMAP) som er et globalt rådgivnings-, tenketank- og kapasitetsbyggingsprogram for å fremme bærekraftige energiløsninger. Programmet fokuserer særlig på energisikkerhet, energifattigdom og klimaendringer. ESMAP er ledende i tenkning rundt resultatbasert finansiering innen energisektoren, legger vekt på kartlegging av utviklingslands potensielle ressurser for ren energi (sol, vind, geotermisk, vannkraft etc), og er en viktig medspiller inn i FN-initiativet Sustainable Energy for all. En uavhengig evaluering høsten 2011 ga programmet et godt skussmål.

Norge støttet i 2012 utvikling av Verdensbankens nye program «Global Partnership for Oceans» med 11,3 mill. kroner. Programmet som ble etablert under Rio+20 vil bidra til å øke kvaliteten på verdenshavene, redusere forurensning og øke produksjon av sjømat. «Global Partnership for Oceans» vil bli et nytt instrument til styrking av den globale matvaresikkerheten. Programmet vil arbeide for bredere nasjonal kontroll og regulering av fiskerier, bedring av levekår og tiltak mot ulovlig fiske. Programmet er et trepartssamarbeid mellom representanter for myndigheter, privat sektor og representanter for sivile samfunn.

Fredsbygging og menneskerettigheter

Verdensbanken har økt sin innsats inne fredsbygging de senere år og økt fokus på politiske faktorer, institusjonsbygging og godt styresett har vært viktige elementer i bankens arbeid i de

såkalte sårbare stater. Det er økt erkjennelse for at banken må tidlige inn etter en konflikts avslutning for å kunne bidra til så sikre gjenoppbygging og en langsiktig fred.

Gjennom støtte til, *State and Peacebuilding Fund*, bidrar en til å understøtte bankens innsats i sårbare stater gjennom en rekke og nye innovative tiltak i tråd med anbefalingene fra bankens flaggskipsrapport fra 2011, *World Development Report on Conflict, Security and Development*. Det har vært en gjennomgang av fondet som har kommet med en rekke forbedringspunkter ikke minst for å sikre at flergiverfondet er en mekanisme for kanalisering av det internasjonale samfunns innsats for gjenoppbyggingen av sårbare stater og som svar på nytenkningen omkring innsatsen i den type land. Fondet skal etter gjennomgangen i større grad være tilpasset bankens strategier for arbeid i denne type land rammet av konflikt og sårbarhet, bidra til å implementere de nye statsbyggings- og fredsbyggingsmål som kommer ut fra *New Deal*.

Arbeid i sårbare stater krever godt samarbeid mellom alle aktører og ikke minst mellom Verdensbanken og FN-systemet. Dette samarbeidet har bedret seg de senere årene, men det er fortsatt rom for forbedring. Norge har derfor støttet et fond *UN-World Bank Trust Fund*, som skal bidra til å skape bedre dialog, felles forståelse og bedre kunnskap om og mellom de to institusjonene. Videre har det bidratt til felles analyse og planlegging og ikke minst operasjonelt samarbeid.

Norge har også hatt en aktiv rolle i å få satt menneskerettigheter høyere på agendaen i Verdensbanken, ikke minst gjennom et fond som gjennom en rekke innovative tiltak har bidratt til å bli en viktig plattform for diskusjon og kunnskap om koplingen mellom menneskerettigheter og utviklingen både internt i banken og på landnivå.

Utdanning

Mer enn halvparten av Norges bistand til utdanning går gjennom to multilaterale kanaler, Unicef og *Global Partnership for Education* (GPE). Hovedformålet er at alle barn i fattige og kriserammede land skal få mulighet til å lære ved å gå på skole. Med i partnerskapet er utviklingsland, giverland, internasjonale organisasjoner (inkludert Verdensbanken, Unicef og UNESCO) frivillige organisasjoner og privat sektor. Noe av formålet med partnerskapet er å forplikte også mottakerland til å prioritere utdanning i sine egne budsjetter. Effektivisering av bistanden gjennom en samlet dialog på landnivå (*Local Education Groups*), er nok et formål med partnerskapet.

GPE har bidratt til betydelig bedring i skoledekningen, og har også gjennom 2012 hatt et spesielt fokus på grunnutdanning i konfliktfylte land, jenters utdanning og resultater i skolen. Dette er hovedstolper i partnerskapets strategi, som konkretiseres gjennom et sett av indikatorer for resultatmåling. Målene har stort sammenfall med norsk bistandspolitikk. Når GPE bidrar med støtte til et lands utdanningsplan, bidrar landet selv med 70-80 prosent av midlene.

Per juni 2012 hadde 46 land mottatt finansiell støtte i størrelsesorden 2,25 milliarder dollar. GPE har med disse midlene lyktes i å bedre skoledekningen. GPE-partnere har bidratt til at 23 millioner flere barn får gå på skole, til utdanningen av 413 000 ekstra lærere, bygging av 37 000 klasselokaler og fordeling av 220 millioner lærebøker. 71 prosent av barn i GPE land fullførte skole i 2011 sammenlignet med 56 prosent i 2002, mens 68 prosent av jenter i GPE-land nå fullfører grunnskolen sammenlignet med 56 prosent i 2002.

I 2012 har GPE hatt et spesielt fokus på grunnutdanning i konfliktfylte land, jenters utdanning og læringsresultater i skolen. Dette er hovedstolper i partnerskapets strategi, som konkretiseres gjennom et sett av indikatorer for resultatmåling. Målene har stort sammenfall med norsk bistandspolitikk. Når GPE bidrar med støtte til et lands utdanningsplan, bidrar landet selv med 70–80 prosent av midlene.

Norge har fått rollen som leder for den nyetablerte finanskomiteen i GPE, en arbeidskrevende og viktig oppgave. For øvrig samarbeider de skandinaviske land og Irland i partnerskapets styre, og utgjør en svært aktiv givergruppe. Norge overtok styreplassen i 2013. Norges bidrag i 2012 var 240 mill. kroner.

Gjennom Verdensbanken støtter Norge også utdanning gjennom *Trust Fund for Pre and Post-Primary Education in Africa*. Fondet støtter flere regionale utdanningsinitiativ samt 28 afrikanske land, bl.a. i utvikling av deres utdanningsplaner, med fokus på videregående og høyere utdanning, samt førskolestadiet. Fondet har oppnådd betydelig resultater blant annet i forhold til å generere og spre ny kunnskap, bidra til å bygge opp felles plattform for arbeidet med høyere utdanning. I sårbare stater har fondet bidratt til å igangsette viktige utdanningsreformer. I 2013 vil Norge inngå en ny avtale for neste fase av fondet: *Multi-donor Education and Skills Fund* (MESF). Dette fondet vil fokusere på videregående, yrkes og høyere utdanning og vil se koblinger til økonomiske og næringslivs behov i Afrika sør for Sahara.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 559,5 mill. kroner.

Kap. 172 Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2014
		2012	budsjett 2013	
70	Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, <i>kan overføres</i>	264 790	292 000	250 000
	Sum kap. 0172	264 790	292 000	250 000

Norge har i flere år vært i førersetet når det gjelder internasjonal gjeldspolitik. Det er vi fortsatt. Handlingsplanen om gjeldslette for utvikling, kalt gjeldsplanen, er retningsgivende for norsk gjeldspolitik. Den legger opp til at Norge skal lede an i arbeidet med å slette de fattigste landenes gjeld, både ved aktiv bilateral gjeldsletting, ved å være en sterk støttespiller for multilaterale gjeldsletteordninger og gjennom gjeldspolitisk nytenkning. Samtidig jobber Norge nå aktivt for å fremme mer ansvarlig långivning og lånopptak både fra kreditor og debitor sin side. En nylig gjennomført norsk gjeldsrevisjon er ett viktig skritt i denne retningen. Norge har i en årrekke arbeidet for at gjeldsbyrden til de fattigste og mest gjeldstyngede land skal bringes ned på et håndterbart nivå og at frigjorte betalingsforpliktelser omdisponeres til utviklingsfremmende og fattigdomsreduserende tiltak. For de fattigste, mest gjeldsrammede landene tilsier dette sletting av både den bilaterale gjelden, landenes gjeld til internasjonale finansinstitusjoner og landenes gjeld til private kreditorer. Internasjonal økonomisk uro de siste årene har forsterket behovet for å være ansvarlige långivere og for å styrke fattige lands kapasitet til å drive ansvarlig gjeldshåndtering og makroøkonomisk politikk.

Gjeldsplanen har ulike finansieringsløsninger for ulike typer gjeld:

Bilateral gjeldsletting holdes utenfor utviklingsbudsjettet. Innenfor gjeldsplanens ramme på 3,173 mrd. kroner kan bilateral gjeldsletting skje uten bevilgning, såfremt de aktuelle landene og fordringene er omfattet av rammen. Rammen omfatter 21 utviklingsland.

Sletting av gjelden de fattigste landene har til Norge blir ikke rapportert som bistand til OECDs utviklingskomité (DAC) og kommer på denne

måten i tillegg til norsk bistand. Norge er det eneste kreditorlandet som følger dette prinsippet. Dette har gitt Norge positiv oppmerksomhet i den internasjonale gjeldsbevegelsen. Det er all grunn til å videreføre dette bærende prinsippet i norsk gjeldspolitik.

Andre norske bidrag og tiltak på gjeldsområdet bevilges over utviklingsbudsjettet, kap. 172, post 70 Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging. Bevilgningen skal gå til gjeldslettetiltak, betalingsbalansestøtte, kapasitetsbygging og fremme av gjeldspolitisk nytenkning i regi av, eller i samarbeid med, Verdensbanken, IMF, FN, regionale utviklingsbanker, andre utviklingsrelaterte organisasjoner eller andre kreditorland. Bevilgningen dekker også finansieringsbehov ved oppfølging av avtaler med utviklingsland inngått i Parisklubben eller annen sletting av utviklingslands statsgjeld til Norge, i den grad dette ikke kan belastes gjeldsplanens ramme.

Post 70 Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Norges fordringer overfor utviklingsland og antall land Norge har fordringer på er nedadgående. Dette skjer i takt med den internasjonale gjeldslettingen for de fattigste og mest gjeldstyngede land (HIPC-initiativet), og ved ensidige norske gjeldslettetiltak. Ved utgangen av 2012 hadde Norge ettergitt til sammen 2,545 mrd. kroner av utviklingslandenes bilaterale gjeld til Norge, hvorav 2,051 mrd. kroner er belastet gjeldsplanens ramme og 494 mill. kroner er avskrevet mot Garanti-instituttet for eksportkredits (GIEK) landspesifikke tapsavsetninger. Innenfor rammen gjenstår dermed 1,122 mrd. kroner, som kan slettes uten bevilgning og

uten ODA-rapportering til OECD/DAC. I tillegg ble 438 mill. kroner fra skipseksportkampanjen slettet ensidig i 2007 og ytterligere 3,2 mrd. kroner, hele Myanmar skipseksportgjeld til Norge, slettes i 2013 på samme måte.

Norge har i 2013 gjennomført en gjeldsrevisjon, en normativ gjennomgang av alle Norges fordringer på utviklingsland inklusive Myanmar, som er ettergitt. Norge jobber med FN for å utvikle en ny gjeldsmekanisme, som skal ivareta både kreditorers og debitorers interesser og sørge for at gjeldshåndtering i kriser skjer til rett tid og på en kostnadseffektiv måte.

Mål

- Oppfylle Norges forpliktelser i forhold til multilaterale gjeldsoperasjoner og finansieringsmekanismer.
- Prioritere gjeldsslette for land etter krig, konflikt og katastrofer.
- Styrke fattige lands kapasitet til effektiv og ansvarlig håndtering av gjeld, betalingsbalanse og valuta.
- Strategisk samarbeid med norske og internasjonale aktører for å drive den gjeldspolitiske agenda fremover.

Rapport 2012

109 mill. kroner ble overført til Verdensbanken for å kompensere for deres deltakelse i HIPC-initiativet. Norske bidrag til Verdensbankens og Afrikabankens deltakelse i MDRI (Multilateral Debt Relief Initiative) var i 2012 på 123 mill. kroner.

Til nå har 36 land kvalifisert seg for HIPC-initiativet, hvorav 35 har fullført sin behandling. Det gjenstår for Eritrea, Somalia og Sudan å kvalifisere seg for gjeldsslette under HIPC-initiativet. Gjeldsbetjeningen til de 35 landene som har fullført HIPC-behandling har gått ned fra 2,9 pst. av BNP i 2001 til 0,9 pst. i 2011. Reduserte utgifter til gjeldsbetjening er gjenspeilet i markant økte investeringer for fattigdomsreduksjon, som helse, infrastrukturtilgang på landsbygda og utdanning. Utgifter til fattigdomsreduserende tiltak har faktisk gått opp med 3,4 prosentpoeng i perioden 2001 til 2012, i fra 6,3 prosent til estimerte 9,7 prosent av BNP.

I 2012 har Norge kompensert Verdensbankens IDA med 6,3 mill. kroner for tapte tilbakebetalinger på inngåtte lån med Verdensbanken. Dette er en følge av påfyllingsforhandlingene av IDA 14, hvor det ble bestemt at enkelte fattige land med for høy gjeld og for lave inntekter bare skulle motta gavebistand fra IDA og at IDA dermed skulle kompenseres av giverne for tapte tilbakebetalinger. Det samme var tilfellet for Afrika-banken. Norge videreførte støtten til FN-programmet Debt Management and Financial Analysis System (DMFAS), et databasert system for gjeldshåndtering og finansiell analyse. Kapasiteten til å drive gjeldshåndtering er svært begrenset i lavinntektslandene. FN-programmet betjener 65 land, hvorav 34 er lavinntektsland.

I 2008 undertegnet Norge en avtale med FN/UNCTAD om støtte for å utarbeide kriterier for ansvarlig långivning og lånopptak. Det foreligger nå internasjonalt anerkjente prinsipper for dette, som vi arbeider for at flest mulig land skal slutte seg til. Oppfølging og økonomisk støtte under den treårige avtalen ble videreført i 2012 med formål om utvikling av internasjonale retningslinjer for ansvarlig långivning og lånopptak, samt oppretting av en ny gjeldslettemekanisme. Avtalen inngår som en strategisk komponent i Norges arbeid på gjeldsområdet og følger som en naturlig forlengelse av slettingen av restgjelden fra Skipseksportkampanjen i 2007 og 2013 (Myanmar), norsk gjeldsrevisjon, samt arbeidet med ansvarlig långivning, ref. Meld. St. 25 (2012–2013) Dele for å skape. Demokrati, rettferdig fordeling og vekst i utviklingspolitikken, kap.8.3.

I 2012 avsluttet Norge sine avtalte forpliktelser med IMF i forhold til låneordningene for lavinntektsland. Da ble resten av avtalebeløpet fra 2005 på totalt SDR 24,7 mill., eller vel 221 mill. kroner, overført til IMF for å bidra til subsidiemidler til de kortsiktige låneordningene for lavinntektsland.

Budsjett 2014

For 2014 foreslås bevilget 250 mill. kroner.

Det foreslås lagt til rette for en eventuell gjeldsletteoperasjon for Sudan i tråd med forventede multilateralt koordinerte gjeldsforhandlinger i Parisklubben, jf. forslag til romertallsvedtak.

Del III
Spesielle tema

10 Nordområdepolitikken – Langsiktig satsing på kunnskap, aktivitet og nærvær

Utenriksdepartementet koordinerer arbeidet med en felles rapportering om status for departementenes samlede tiltak i nordområdesatsingen. Regjeringen la i november 2011 fram Meld. St. 7 (2011–2012) *Nordområdene – Visjon og virkemidler*. Meldingen gir en helhetlig gjennomgang av regjeringens nordområdepolitikk og redegjør for visjoner, mål og virkemidler og ligger derfor til grunn for denne oversikten over status og videre planer for regjeringens nordområdetiltak. Dette er ikke en uttømmende gjennomgang, men gir en oversikt over utviklingen i satsingen over tid.

Regjeringen foreslår for 2014 å bevilge nærmere 2,5 mrd. kroner til nordområdetiltak. Forslaget innebærer en økning på om lag 287 mill. kroner sammenliknet med 2013.

Regjeringens forslag for 2014 innebærer en styrking på flere områder. Blant forslagene til nye satsinger i 2014 er startbevilgning til nytt bygg for medisin- og helsefag ved Universitetet i Tromsø (50 mill. kroner), igangsetting av et nybygg for Framsenteret i Tromsø (25 mill. kroner) samt innfrysing av forskningsskipet Lance i polisen (12 mill. kroner) og opplæringspro-

gram for kvalitetsbearbeiding av fisk (6 mill. kroner).

I tillegg vil regjeringen øke nivået på bevilgningene til nytt isgående forskningsfartøy (til 300 mill. kroner), nytt geodesilaboratorium i Ny-Ålesund (til 65 mill. kroner) og ny helikopteravtale og nytt tjenestefartøy for Sysselmannen på Svalbard (til 163 mill. kroner), samt helikopterberedskap på Bardufoss (til 3,5 mill. kroner). Regjeringen foreslår også å øke bevilgningene til geologisk kartlegging øst i Barentshavet, ved Jan Mayen og i det nordøstlige Norskehavet (til 130 mill. kroner), satellittnavigasjonsprogrammene Galileo og EGNOS (til 211 mill. kroner) og til tilskuddsordningen for arktisk samarbeid (til 61 mill. kroner).

Regjeringen vil videreføre bevilgningene til Forskningsløft i nord (44 mill. kroner), MAREANO-programmet (92 mill. kroner), Barents-Watch (47 mill. kroner), Polarforskningsprogrammet gjennom Norges forskningsråd (40 mill. kroner), kartlegging av mineralressursene i Nord-Norge (40 mill. kroner) og tiltak mot ulovlig, urapportert og uregulert fiske (45 mill. kroner), for å nevne noen av de sentrale tiltakene.

Tabell 10.1 Oppfølging av regjeringens nordområdesatsing

Dep	Tiltak	Budsjett 2013	Forslag 2014
FKD	Forskning på klimaeffekter på fiskebestander, økosystemer og akvakultur, herunder forsuring av havet	8 000	8 000
	Kunnskapsbygging knyttet til forvaltningen av viltlevende marine ressurser	9 000	9 000
	Overvåking miljøgifter, før og helseeffekter av sjømat	4 500	4 500
	Slepebåtberedskap i Nord-Norge	197 000	141 000
	Helhetlig overvåkings- og informasjonssystem – BarentsWatch	46 700	47 400
	Nasjonalt kompetansesenter for sjøsikkerhet, oljevernberedskap og overvåking knyttet til Kystverkets virksomhet i Vardø	5 000	6 000
	Kartlegging av havbunnens mangfold (MAREANO) – FKDs andel	36 300	37 100
	Nasjonal satsing på marin bioprospektering	25 000	25 000
	Tiltak mot ulovlig, urapportert og uregulert fiske (UUU-fiske)	45 000	45 000
	Opplæringsprogram kvalitetsbearbeiding av fisk	0	6 000
	Isgående forskningsfartøy	75 000	300 000
	AIS-satelitt	0	15 000
	<i>Sum FKD</i>	<i>451 500</i>	<i>644 000</i>
KRD	Viderføring av Forskningsløft i nord	40 000	44 000
	Ungt entreprenørskap	1 000	1 000
	<i>Sum KRD</i>	<i>41 000</i>	<i>45 000</i>
KD	Øremerking av 5 pst. av avkastningen fra de regionale forskningsfondene til fondsregionen Nord-Norge	10 950	10 950
	Midler til forskningssamarbeid mellom Norge og Russland på Svalbard (POLRES)	3 000	3 000
	Midler til studieplasser opprettet ved Universitetssenteret på Svalbard (UNIS)	19 089	21 548
	Midler til studieplasser ved institusjoner i Nord-Norge	112 818	129 375
	Nye studieplasser ved Universitetet i Tromsø, Høgskolen i Harstad og Høgskolen i Narvik	0	5 833
	Viderføring av studieplasser i den nyetablerte trafikflygerutdanningen ved Universitetet i Tromsø	29 200	30 222
	Sju stipendiatstillinger ved universitetene i Nordland og Tromsø	0	2 350

Tabell 10.1 Oppfølging av regjeringens nordområdesatsing

Dep	Tiltak	Budsjett 2013	Forslag 2014
	Overføring av Seksjon for Arktisk Veterinærmedisin fra Norges veterinærhøgskole til Universitetet i Tromsø	0	10 043
	Barentsinstituttet	5 000	5 175
	Forprosjekt for Svalbard Integrated Arctic Earth Observation Stem (SIOS)	1 400	1 400
	Værradar på Helgelandskysten	12 500	12 500
	Svalbard Science Forum	8 500	8 500
	Polarprogrammet	40 000	40 000
	Nordområdesenteret i Bodø	10 000	10 350
	SAK-midler ifm. fusjonen av Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finnmark	20 000	12 500
	Reserveløsning fiberoptisk kabel Longyearbyen Ny Ålesund	30 000	0
	<i>Sum KD</i>	<i>302 457</i>	<i>303 746</i>
MD	RV Lance som forskningsstasjon i drivisen vinteren 2014-2015	2 587	12 000
	Framsenteret (Fram – High North Research Centre on Climate and the Environment)	37 253	44 298
	ICE (Centre for Ice, Climate & Ecosystems)	24 000	24 000
	Kartlegge havbunnens mangfold (MAREANO), jf. FKD og NHD	27 100	27 700
	AMAP-sekretariatet	4 000	4 000
	Nytt geodesilaboratorium i Ny-Ålesund	45 600	65 000
	Overvåking ved Zeppelinstasjonen på Svalbard	3 200	6 000
	Sjømåling Svalbard	12 000	13 000
	Sjømåling Nord-Norge	44 700	16 700
	<i>Sum MD</i>	<i>200 440</i>	<i>212 698</i>
JD	Storskog grensestasjon	6 960	6 960
	Grensekommissæren	6 278	6 358
	Øvelse Barents Rescue 2013	11 120	0
	Ny helikopteravtale Sysselmannen på Svalbard	62 375	127 675
	Nytt tjenestefartøy Sysselmannen på Svalbard	22 125	35 000
	COSPAS/SARSAT	6 000	1 000
	<i>SUM JD</i>	<i>114 858</i>	<i>176 993</i>

Tabell 10.1 Oppfølging av regjeringens nordområdesatsing

Dep	Tiltak	Budsjett 2013	Forslag 2014
NHD	Marin bioprospektering – oppfølging av nasjonal strategi	25 000	25 000
	Satellittnavigasjonsprogrammene Galileo og EGNOS	173 700	211 100
	Jordobservasjonsprogrammet GMES	22 000	0
	Opprusting av Andøya Rakettskytefelt	6 000	6 000
	Videreutvikling av AIS-satellittkonseptet (skipsovervåkingssatellitt)	2 000	2 300
	Kartlegge havbunnens mangfold (MAREANO), jf. FKD og MD	27 100	27 100
	Utvikle kompetanse om maritim aktivitet i arktiske områder	1 500	1 500
	Utvikle reiselivsvirksomhet	17 100	2 100
	Kartlegging av mineralressurser i Nord-Norge	40 000	40 000
	<i>Sum NHD</i>	<i>314 400</i>	<i>315 100</i>
OED	Geologisk kartlegging – øst i Barentshavet, ved Jan Mayen og i det nordøstlige Norskehavet	80 000	130 000
	Kunnskapsinnhenting og konsekvensutredninger	3 000	0
	<i>Sum OED</i>	<i>83 000</i>	<i>130 000</i>
FD	Bygging av nye stasjoner til grensevakten i Sør-Varanger	92 500	35 000
	Helikopterberedskap på Bardufoss	2 520	3 500
	<i>Sum FD</i>	<i>95 020</i>	<i>38 500</i>
KUD	Kultursamarbeid i nordområdene	9 850	9 850
	<i>Sum KUD</i>	<i>9 850</i>	<i>9 850</i>
FAD	Nytt teknologibygg ved Universitetet i Tromsø	190 000	114 000
	Nybygg for medisin og helsefag ved Universitetet i Tromsø, byggetrinn 2	0	50 000
	Igangsetting av nybygg for Framsenteret	0	25 000
	<i>Sum FAD</i>	<i>190 000</i>	<i>189 000</i>
HOD	Nytt lokalsykehus i Kirkenes, Helse Finnmark.		
	Fastsatt låneramme på 600 mill. kroner	40 000	40 000
	<i>Sum HOD</i>	<i>40 000</i>	<i>40 000</i>

Tabell 10.1 Oppfølging av regjeringens nordområdesatsing

Dep	Tiltak	Budsjett 2013	Forslag 2014
UD	Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland		
	Prosjektsamarbeid med Russland	143 024	147 048
	Atomsikkerhetssamarbeid med Russland ¹	53 600	52 000
	Arktisk samarbeid	42 000	61 000
	Barents 2020	81 700	84 146
	Nordområderelaterte driftsmidler	30 295	30 841
	<i>Sum UD</i>	<i>350 619</i>	<i>375 035</i>
	<i>Sum nordområdesatsingen</i>	<i>2 193 144</i>	<i>2 479 922</i>

¹ Inkludert støtte til Det internasjonale Barentssekretariatet

Strategiske satsinger – resultater og prioriteringer

For å gjennomføre hovedmålsettingene i nordområdepolitikken har regjeringen formulert en rekke overordnede strategiske prioriteringer. Disse kan sammenfattes i 15 punkter. I det følgende gis en oversikt over status og prioriteringene for 2014 relatert til hver av de 15 overordnede prioriteringene.

1. Norge skal være ledende på kunnskap om, for og i nordområdene

- Det ble gitt startbevilgning til nytt isgående forskningsfartøy i statsbudsjettet for 2013. Anbudsprosessen for valg av verft er satt i gang, og kontrakt vil bli underskrevet i desember 2013. Fartøyet vil være ferdig i 2016. Det vil ha hjemmehavn i Tromsø og vil være svært viktig for polar- og miljøforskningen og ressurskartleggingen i nordområdene.
- Ved Framsenteret i Tromsø er forskningen på alle fem flaggskipsområder godt i gang. I 2013 ble også oppbygging av nytt kompetansemiljø/flaggskip i Framsenteret startet. Målsettingen er å bygge opp kunnskap og kompetanse om miljøkonsekvenser av ny næringsvirksomhet i nord. Regjeringen foreslår å bevilge 7 mill. kroner til videre oppbygging av dette kompetansemiljøet i 2014. Det er også gitt en oppstartsbevilgning på 25 mill. kroner til nybygg for Framsenteret på Fornyings- og administrasjonsdepartementets budsjett.
- Norsk Polarinstitutt vil la forskningsskipet RV Lance fryse inn i isen nord-nordøst av Svalbard sent på høsten 2014. Den transpolare isdriften vil føre RV Lance sør-vestover og over Yermak-

platået. Selve driften er antatt å ta 5-7 måneder. Lance-prosjektet vil kunne bidra med svært viktige målinger og forskningsresultater som kan bidra til å forbedre dagens klimamodeller. Det er også et mål å skaffe kunnskap som kan forbedre de meteorologiske modellene. Videre skal toktet gi viktig ny kunnskap om havforsuring, og om hva som skjer med økosystemene og de andre artene som er særlig utsatt. Prosjektet vil ha tung internasjonal deltakelse. Regjeringen foreslår å bevilge samlet 12 mill. kroner til dette prosjektet i 2014.

- For perioden 2011-2012 tildelte Utenriksdepartementet 3 mill. kroner over Barents 2020 til Framsenteret for polarforskningssamarbeid med Kina. Ytterligere 4 mill. kroner er gitt i støtte til internasjonaliseringsaktiviteter for 2010-2013.
- Nordområdesatsingen gjennom Forskningsrådet utgjorde 553 mill. kroner i 2012. En stor del av satsingen gjelder marin forskning, petroleum-, klima-, polar- og romforskning. Svalbard er spesielt prioritert i Polarprogrammet. Fem nordområderelaterte rekrutteringsstillinger gjennom Norges forskningsråd ble avsluttet i 2012/2013 og midlene videreføres gjennom Program for romforskning.
- Svalbard Science Forum videreutvikles som et viktig redskap for informasjon, forskningssamarbeid og koordinering av den internasjonale forskningsevirsomheten på Svalbard. Blant annet skal databasen Research in Svalbard oppgraderes. Forprosjektfasen for SIOS (Svalbard Integrated Arctic Earth Observing System) er forlenget ut 2014.
- Første fase av byggearbeidene for et nytt geodetisk observatorium i Ny-Ålesund startet i 2013. Observatoriet skal stå klart i 2018.

- I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2010 ble det bevilget 60 mill. kroner til UNINETT AS for å legge en fiberoptisk kabel mellom Longyearbyen og Ny-Ålesund. For å ha en reserveløsning ved eventuelle driftsbrudd ble det i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2013 gitt tilskudd på ytterligere 30 mill. kroner for å legge en ekstra kabel.
- I 2011 tildelte Kunnskapsdepartementet 1 mill. kroner til SAK – samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon – mellom Universitetssenteret på Svalbard (UNIS) og de norske samarbeidspartnerne. En ny samarbeidsavtale mellom UNIS og alle de åtte fastlandsuniversitetene er inngått.
- I 2012 tildelte Kunnskapsdepartementet 2,8 mill. kroner i SAK-midler til Universitetet i Tromsø til samarbeid om utarbeidelse av en samlet forskningsplan for en bedre forståelse av det marine miljøet i sentrale og nordlige deler av Barentshavet. Øvrige samarbeidspartnere er UNIS, Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo, NTNU, Havforskningsinstituttet, Norsk Polarinstitutt og Meteorologisk institutt med Det norske vitenskapsakademi som observatør. Forskningsprosjektet gjennomføres som en integrert aktivitet under Framsenteret i Tromsø. Prosjektet avsluttes i mars 2014.
- Høgskolen i Finnmark og Universitetet i Tromsø er organisert som én institusjon under navnet Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet fra 1. august 2013. Kunnskapsdepartementet tildeler 20 mill. kroner i SAK-midler i 2013 til de fusjonerte institusjonene og legger opp til å tildele ytterligere 12,5 mill. kroner i 2014.
- Universiteter og høyskoler i Nord-Norge er siden 2009 blitt tildelt midler til nesten 800 nye studieplasser, i hovedsak ved Universitetet i Nordland og Universitetet i Tromsø. Budsjettforslaget for 2014 innebærer en videreføring av disse studieplassene, samt midler til opptak av nye kull ved flerårige studier som er under oppbygging, totalt 151 mill. kroner. Fullt utbygd vil dette innebære en finansiering av over 2100 nye studieplasser, hvorav 120 ved UNIS. I tillegg foreslås det i 2014 i alt 5,8 mill. kroner til 166 nye studieplasser for ytterligere å øke opptakskapasiteten ved Universitetet i Tromsø, Høgskolen i Harstad og Høgskolen i Narvik innen ingeniørutdanning, medisin og internasjonal beredskap. Budsjettforslaget innebærer også en videreføring av trafkkflygerutdanningen ved Universitetet i Tromsø med 30 mill. kroner i 2014.
- Barentsinstituttet er fra 2010 formelt lagt under Universitetet i Tromsø. I 2012 tildelte Kunnskapsdepartementet 5 mill. kroner til Barentsinstituttet. Midlene ble fra og med 2013 lagt inn i rammebevilgningen til Universitetet i Tromsø og videreføres dermed permanent.
- I 2012 ble det tildelt ekstra midler til en ekstern evaluering av Arktisk universitets virksomhet. Evalueringen ble offentliggjort i februar 2013.
- Samarbeid med institusjonene i Nord-Norge om utbygging og oppgradering av IKT-infrastrukturen i universitets- og høyskolesektoren har vært særlig prioritert i eCampus-prosjektet. Støtten til prosjektet ble økt fra 12 mill. kroner i 2012 til 15 mill. kroner i 2013, og Kunnskapsdepartementet foreslår å videreføre denne bevilgningen i 2014. Prosjektet vil da ha fått totalt 45,5 mill. kroner over fire år.
- Det foreslås å videreføre at fem prosent av avkastningen fra de regionale forskningsfondene øremerkes fondsregionen Nord-Norge.
- Mer enn 50 prosent av prosjektene fra tilskuddsordningen Barents 2020 involverer ett eller flere nordnorske kunnskapsmiljøer.
- I 2013 ble det gitt en grunnbevilgning til Universitetet i Nordland på 10 mill. kroner for å sikre langsiktig og stabil drift ved Nordområdesenteret, som ble etablert i 2007. Bevilgningen foreslås videreført i 2014.
- Regjeringen foreslår 50 mill. kroner i 2014 i startbevilgning til nytt bygg for medisin- og helsefag ved Universitetet i Tromsø. Bygget vil legge til rette for godt samarbeid mellom universitetet og andre statlige og fylkeskommunale aktører. Hele prosjektet har en samlet kostnadsramme på om lag 1,3 mrd. kroner. Bygget forventes ferdigstilt i 2017.
- Regjeringen foreslår 114 mill. kroner i 2014 for å videreføre bygging av et nytt teknologibygg ved Universitetet i Tromsø. Bygget har en total kostnadsramme på om lag 440 mill. kroner. Det vil tas i bruk til semesterstart høsten 2014.
- Våren 2013 ble det etablert et forsknings- og kompetansesenter for petroleumsvirksomhet i arktiske strøk ved Universitetet i Tromsø. Senteret skal fremskaffe ny kunnskap om petroleumsressursene i Arktis og utvikle kunnskap og metodikk for miljøvennlig leting. Forskningsprogrammet PETROMAKS 2 vil videreføre prioriterte teknologiområder som har relevans for nordområdene, herunder utvikling av nye systemer for deteksjon av utslipp, økt kunnskap om risiko og risikostyring og forbedringer i energieffektiviteten ved offshoreoperasjoner.

- Universitetet i Tromsø etablerte høsten 2008 en tverrfaglig bachelorgrad i luftfartsfag som utdanner trafikkflygere. 69 studenter var registrert på studieprogrammet våren 2013.
- Universitetet i Tromsø etablerer i samarbeid med Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (AHO) et nytt studietilbud i landskapsarkitektur. En pilotklasse i regi av AHO starter opp høsten 2013. Det vil uteksamineres landskapsarkitekter med særskilt kompetanse på nordlige og arktiske landskap og territorier.
- Regjeringen foreslår å bevilge om lag 5,8 mill. kroner i 2014 til nye studieplasser for ytterligere å øke opptakskapasiteten ved universitetet i Tromsø, Høgskolen i Harstad og Høgskolen i Narvik. 166 nye studieplasser tildeles til ingeniørutdanning, medisin og internasjonal beredskap.
- Regjeringen foreslår å bevilge om lag 2,4 mill. kroner til nye stipendiatstillinger ved universitetene i Nordland og Tromsø. Stillingene skal rettes inn mot profesjonsfagene, og for Universitetet i Tromsø sin del er bevilgningen ørmerket fagområdene matematikk, naturvitenskap og teknologi (MNT).
- Regjeringen foreslår å øke rammebevilgningen til Universitetet i Tromsø med om lag 10 mill. kroner i forbindelse med flytting av Seksjon for Arktisk Veterinærmedisin fra Norges veterinærhøgskole til UiT.

2. Regjeringen vil hevde suverenitet og utøve myndighet i nord på en troverdig, konsekvent og forutsigbar måte

- Norge har mottatt fire av i alt 14 NH90 maritime helikoptre til bruk for Kystvakten og frengattene. Disse har vært brukt til trening, operativ og teknisk evaluering i 2013 på Bardufoss.
- I 2013 ferdigstilles den første av de to nye stasjonene til grensevakten i Sør-Varanger, i sør i Svanvik.
- Forsvarets betydelige aktivitet i nordområdene foreslås videreført i 2014.

3. Regjeringen vil at Norge skal være den fremste forvalter av miljøet og naturressursene i nordområdene

- Norge har i Arktisk råd tatt initiativ til å gjennomføre en helhetlig vurdering av de samlede effektene av klimaendringer og andre endringer i Arktis. Prosjektet «Adaptation Actions for a Changing Arctic» ble vedtatt av Arktisk råd i 2012, med formål å legge til rette

for bedre tilpasning til et Arktis i rask endring.

- Arktisk råds oppdatering av den vitenskapelige kunnskapen om klimaendringene i Arktis ble en viktig del av Klimakonvensjonens partsmøte i Durban i desember 2011.
- Et utkast til forvaltningsplan for verneområdene på Øst-Svalbard ble sendt på høring med frist i oktober 2012. Miljøverndepartementet tar sikte på at nødvendige forskriftsendringer i den forbindelse blir fastsatt høsten 2013 med ikrafttredelse fra 1. januar 2014.
- Klimatilpasning i nordområdene og Arktis er et viktig tema i Meld. St.33 (2012-2013) Klimatilpasning i Norge.
- Miljødirektoratet leder et prosjekt for å redusere utslipp av svart karbon fra vedovner i Arktis.
- Det pågår et tett havmiljø samarbeid med Russland gjennom ulike prosjekter, herunder et miljøovervåkningsprogram for Barentshavet.
- MAREANO-programmet kartlegger i 2013 havbunnen i deler av det tidligere omstridte området i Barentshavet vest for avgrensningsslinjen mot Russland og i det kystnære Norskehavet. Resultatene vil bl.a. inngå i en kommende oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet. Det ble gjennomført en evaluering av MAREANO-programmet i 2012.
- Norsk innsats for atomsikkerhet og beredskap i nordområdene er konsentrert om prosjekter om miljø, helse og sikkerhet. Satsingsprosjektene omfatter sikring av kjernebrenselet i den nedlagte marinebasen i Andrejevbukta, miljøovervåkning, varsling og beredskap. De norske satsingsområdene inngår i prioriteringene i G8-landenes Globale partnerskap mot spredning av masseødeleggelsesvapen og materiale, i tillegg til i prioriteringene i Den nordlige dimensjons miljøpartnerskap.
- I 2012 ble det startet opp forhandlinger med Finland om bærekraftig fiske i Tanavassdraget i juni 2012, samt iverksatt midlertidige fiskebesparende tiltak i vassdraget.

4. Regjeringen vil styrke overvåking, beredskap og sjøsikkerhet i de nordlige havområder

- Som en del av regjeringens nordområdearbeid leder Kystverket utviklingen av BarentsWatch. Initiativet sammenstiller informasjon og gjør den allment tilgjengelig i portalen barents-watch.no. Dessuten skal BarentsWatch bidra til bedre samhandling mellom etater gjennom

lettere informasjonsutveksling og utvikling av tjenester basert på denne informasjonen.

- I 2012 sluttet Norge seg til den innledende driftsfasen i det europeiske jordobservasjonsprogrammet Global Monitoring for Environment and Security (GMES). Driftsfasen varer fra 2011 til 2013. GMES ble omdøpt til Copernicus i 2013. Formålet med Copernicus er å skaffe til veie jordobservasjonsdata fra satellitter, hav- og luftbårne sensorer og bakkebaserte målestasjoner og å drifte systemer som tilrettelegger disse dataene for ulike brukere. Videre formell norsk deltakelse fra 2014 krever stortingsvedtak. Dette arbeidet avventer vedtak om både budsjett og relevante rettsakter i EU.
- De åtte medlemslandene i Arktisk råd undertegnet i mai 2011 en avtale om samarbeid om søk og redning i Arktis som etablerer et mer forpliktende redningssamarbeid, herunder en bedre regional organisering av søk og redning. Norges ansvarsområde er med dette utvidet lenger øst og lenger nord enn tidligere. Avtalen trådte i kraft 19. januar 2013. Medlemslandene i Arktisk råd undertegnet i mai 2013 en avtale om å samarbeide om håndtering av marin oljeforurensning i arktiske områder. Avtalen vil legge til rette for et koordinert samarbeid på operativt nivå mellom medlemslandene i Arktisk råd.
- Det er etablert helårlig statlig slepebåtberedskap i Nord-Norge som et tiltak for å hindre alvorlige skipsulykker og som følge av det, akutte oljeutslipp. Fiskeri- og kystdepartementet arbeider med en ny og samlet vurdering av den nasjonale slepebåtberedskapen.
- På initiativ fra Norge og Russland godkjente Den internasjonale sjøfartsorganisasjonen (IMO) i november 2012 det obligatoriske skipsrapporteringssystemet (Barents Ship Reporting System – Barents SRS) for området mellom Lofoten og Murmansk. Systemet var i drift fra 1. juni 2013. Formålet med skipsrapporteringssystemet er å styrke sjøsikkerheten ytterligere i området gjennom en systematisert informasjonsutveksling mellom land og sjø.
- Høsten 2012 ble ny værradar på Gednje i Finnmark ferdigstilt. I 2013 starter Meteorologisk institutt utbyggingen av værradar på Helgelandskysten. Værradaren planlegges å settes i drift i løpet av 2014.
- Regjeringen foreslår å styrke senter for sjøsikkerhet, oljevern og havovervåking i nordområdene ved sjøtrafikksentralen i Vardø.
- Forskrift om lostjeneste på Svalbard trådte i kraft 1. juli 2012. Forskriften angir en trinnvis

innføring for å gi næringen tid til å tilpasse seg de nye kravene. Seilingssesongen 2014 vil være første sesong med full losplikt for alle fartøygrupper på Svalbard.

- Det er inngått ny tjenestekjøpsavtale med to store helikoptre for Sysselmannen på Svalbard fra april 2014 som del av prosjektet for anskaffelsen av nye redningshelikoptre. Arbeidet med bygging av ny hangar til de nye helikoptrene er igangsatt og skal etter planen ferdigstilles i 2014.
- Det er inngått avtale om leie av nytt isgående tjenestefartøy for Sysselmannen på Svalbard. Avtalen gjelder fra 2014.
- I Meld. St. 21(2012-2013) *Terrorberedskap* foreslår regjeringen å etablere militær helikopterberedskap med to Bell 412 helikopter i Nord-Norge med utgangspunkt i Bardufoss som på anmodning også kan yte alminnelig bistand til politiet. Ordningen ble etablert i april 2013.
- På oppdrag fra Fiskeri- og kystdepartementet startet Kystverket i 2013 arbeidet med å utarbeide en miljø- og beredskapsanalyse for Svalbard og Jan Mayen.
- Norge har i 2013 vært vertskap for øvelsen Barents Rescue som gjennomføres annethvert år. Øvelsene er et samarbeid mellom Finland, Russland, Sverige og Norge i regi av Barentsrådet. Øvelsene skal forenkle og bedre kommunikasjon, koordinering og samarbeid mellom land og sivil-militære enheter som kan bli involvert i kriser i regionen.
- COSPAS-SARSAT er et nødvarslingssystem innen den internasjonale redningstjenesten. Hovedredningssentralen i Bodø er Mission Control Centre med ansvar for viderefremstilling av nødmeldinger til en rekke land. I 2013 ble det startet innføring av ny teknologi som skal erstatte dagens system, både når det gjelder rom- og bakkesegmentet. Som følge av innføring av ny teknologi er det startet en demonstrasjons- og evalueringsfase som vil vare ut 2014. Hovedredningssentralen i Bodø deltar i dette arbeidet.

5. Regjeringen vil styrke og videreutvikle samarbeidet med Russland

- Statsbygg fikk i 2011 i oppdrag å prosjektere for ny grensekontrollstasjon ved Storskog. Som ledd i dette arbeidet er det avdekket vanskelige grunnforhold med fare for eksplosiver. Estimert kostnad er nå nær grensen for ekstern kvalitetssikring og det vil derfor bli utarbeidet en konseptvalgsutredning som

- grunnlag for videre kvalitetssikring, og vurdering av prosjektet. For å håndtere den økte trafikken over grensen mellom Norge og Russland ble det i 2012 innført strakstiltak som å øke bemanning og bygningsmessige utvidelse.
- I 2013 ble det foretatt ytterligere forenklinger for russiske visumsøkere til Norge. Sett hen til finsk praksis ble det blant annet lagt til rette for økt bruk av flerreisevisum. Søknadsmottaket ved generalkonsulatet i Murmansk og ambassaden i Moskva er nå tjenesteutsatt til en ekstern tjenesteyter, noe som har redusert ventetiden for å levere søknader, samt bedre fasiliteter for søkere.
 - Avtalen om grenseboertrafikk trådte i kraft 29. mai 2012. Så langt har over 1000 russere mottatt grenseboerbevis. Det utredes nå hvordan en justering av grenseboersonen kan gjennomføres, slik at den får en mer naturlig geografisk og demografisk avgrensning.
 - Samarbeidet med Russland om forvaltning og miljøovervåking i grenseområdet blir videreført og styrket med vekt på overvåking av grenseoverskridende forurensing fra nikkelproduksjonen på russisk side. Norske myndigheter vil fortsette å øve påtrykk overfor russiske myndigheter for å få redusert utslippene fra smelteverket i Nikel til et nivå som ikke skader helse og miljø i grenseområdet.
 - I oktober 2011 ble arbeidsplanen for den norsk-russiske arbeidsgruppen for regionalt og grensenært samarbeid gjennomgått. På neste møte i arbeidsgruppen, tentativt i løpet av høsten 2013, vil man vurdere å revidere arbeidsplanen. Utkast til avtale om landgrenseovergangssteder mellom Norge og Russland er sluttforhandlet og avtale om informasjonsutveksling er undertegnet.
 - Utenriksdepartementet er i dialog med Arbeidsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og norske bedrifter om mulig behov for en bilateral avtale om faglært arbeidskraft. Erfaringer etter innførte lettelser i Russland i 2010 tas i betraktning.
 - I 2010 ble det inngått en avtale om høyere utdanningssamarbeid mellom Kunnskapsdepartementet og Utdannings- og vitenskapsdepartementet i Russland, og en gjensidig stipendutvekslingsordning ble etablert i 2012. Det har vært avholdt flere møter under avtalen.
 - En ny stilling som spesialutsending for utdanning, forskning og teknologi er etablert ved

Norges ambassade i Moskva. Stillingen ble besatt i januar 2013.

- Fra undervisningsåret 2012–2013 gis det støtte til første år av en fireårig bachelorutdanning ved russiske universiteter som er plassert på anerkjente internasjonale rankinglister. I tillegg er det innført en forsøksordning med støtte til språkopplæring i Russland i inntil ett år for studenter som planlegger en etterfølgende gradsutdanning i Russland.
- Regjeringen viderefører energidialogen med Russland. I 2011 undertegnet Norge og Russland et Memorandum om gjensidig forståelse for å videreutvikle og styrke energidialogen. Dette gjelder ikke minst spørsmål om effektiv og forsvarlig ressursforvaltning og dialogbehov som følge av delelinjeavtalen.
- Det gjennomføres norsk-russiske kulturdager i Svolve i september 2013. Arrangementet er forankret i handlingsplan for norsk-russisk kultursamarbeid i nordområdene.
- I april 2013 ble et nytt treårig program for norsk-russisk kultursamarbeid i nordområdene signert for perioden 2013–2015. Prioriterte områder er visuell kunst og dans, samt kulturturnisme. Som ledd i oppfølgingen av programmet er det tildelt midler til samarbeidsprosjekter etter utlysning våren 2013.

6. Regjeringen vil styrke og videreutvikle samarbeidet med øvrige arktiske land og intensivere dialogen med andre partnere vi har felles interesser med i Arktis

- I 2012 ble det inngått samarbeidsavtale med Storbritannia om forskning i polarområdene og kulturminnevern i Antarktis. Det var kontakt på embets- og ekspertnivå om oppfølging av avtalen høsten 2013.
- Med utgangspunkt i samarbeidsavtalen med Island om polarforskning fra 2011 har det blitt etablert et Nansen-professorat ved Universitetet i Akureyri og gjennomført student- og forskerutveksling.
- Nordområdediplomatiet overfor sentrale aktører og institusjoner i EU har hatt høy prioritet, spesielt opp mot arbeidet med EU-kommisjonens og EUs høyrepresentant for utenriks- og sikkerhetspolitikkenes felles kommunikasjon om Arktis, som ble lansert i juni 2012. Utenriksministeren holdt innlegg i Europaparlamentet med vekt på nordområdene og Arktis våren 2012 og 2013.
- Det er også videreført et aktivt nordområdediplomati overfor NATOs råd, for å øke forståelsen

for den sikkerhetspolitiske utviklingen i nord og norske perspektiver. Utenriksministeren holdt innlegg om Arktis i NATOs råd i november 2012, og NATOs råd besøkte Tromsø og Bodø i mai 2013.

- Den første nordområdedialogen med Sør-Korea ble gjennomført i 2012.
- Konsultasjoner på embetsnivå med USA om nordområdene og Arktis ble avholdt i september 2013.
- Et bilateralt seminar om nordområdene/Arktis ble avholdt i Berlin i mars 2013 i regi av de to lands utenriksdepartementer med deltakelse av øvrige departementer. Seminaret var en oppfølging av daværende utenriksminister Westerwelles besøk til Norge i august 2012. Det ble her besluttet å opprette en tysk-norsk kontaktgruppe for nordområdene/Arktis. Første møte ble avholdt i september 2013.
- Ny-Ålesund-symposiet er videreutviklet som en arena for nettverksbygging, kunnskapsdeling og bevisstgjøring om utviklingstrekk i nordområdene og Arktis. I 2013 deltok den sørkoreanske viseutenriksministeren.
- En rekke høynivåbesøk til Svalbard fra land og organisasjoner som Sør-Korea, India og EU er gjennomført for å øke kunnskapen om Svalbard og utviklingen i Arktis og prioriteringer i norsk nordområdepolitikk.
- Den sjette i rekken av High North Study Tour ble gjennomført juli 2013 med sentrale representanter fra Danmark, EU, Frankrike, India, Italia, Japan, Nederland, Polen, Singapore, Sør-Korea, Tyskland og USA.
- I løpet av våren 2013 gjennomførte Utenriksdepartementet og Olje- og energidepartementet en møteserie på statssekretærnivå i de nordiske land og i Nordisk råd med parlaments- og myndighetsrepresentanter. Hensikten var å formidle norsk syn på og norske erfaringer med ressursutvinning i Arktis.

7. Regjeringen vil styrke samarbeidet i Arktisk råd og i regionale fora som Barentssamarbeidet og Den nordlige dimensjon

- Medlemslandene i Arktisk råd har siden 2011 inngått to bindende avtaler om samarbeid om henholdsvis søk og redning og oljevernberedskap. Avtalene bidrar til å styrke og befeste Arktisk råd som den viktigste internasjonale møteplass for politikkutforming i Arktis.
- På ministermøtet i Kiruna i mai 2013 ble det tatt opp sju nye observatører i Arktisk råd (Italia,

India, Japan, Kina, Singapore, Sør-Korea og i prinsippet også EU). Dette bidrar til å gjøre Arktisk råd mer relevant i en internasjonal sammenheng. Etableringen av Arktisk råds sekretariat i Tromsø i mai 2013 er først og fremst et ledd i å styrke Arktisk råd, men bidrar også til å styrke Tromsø som kunnskapscenter i nord.

- Kortlivede klimadrivere som sot og metan står for hele 30–40 prosent av de menneskeskapte klimaendringene. Reduksjon i slike utslipp vil gi positiv klimaeffekt, også på kort sikt. Det er opprettet en særskilt arbeidsgruppe i Arktisk råd som skal se på tiltak for reduksjon av svart karbon og metan i de arktiske landene.
- Det er et mål å styrke den parlamentariske dimensjonen i det arktiske samarbeidet. Utenriksministeren møtte parlamentarikerdelegasjoner i Stortinget for samtale om nordområde-/arktisspørsmål i mars 2013. Det er videre gitt orienteringer på embetsnivå om Svalbard til parlamentarikerdelegasjonen til Arktis råd.
- Det norske formannskapet i Barentsrådet (2011–13) har fokusert på Barentsregionen som en ressursregion i og for Europa. Utkast til handlingsplaner for klima og for transport er utarbeidet. På norsk initiativ ble en ny Kirkeneserklæring, som styrker grunnlaget for det videre Barentssamarbeidet, vedtatt på 20-årsjubileumsmøtet i juni 2013, under ledelse av statsministeren.
- 20. årsjubileet for helsesamarbeidet i Barentsregionen ble markert i mars 2013 i Kirkenes, med deltakere fra Barentslandene og Den nordlige dimensjons helsepartnerskap.
- På norsk initiativ er det vedtatt å opprette en Barents kulturpris.
- Det er inngått en treårig avtale med Barentssekretariatet som sikrer en mer langsiktig og stabil finansiering.
- I januar 2012 ble det avholdt et statssekretærmøte i de fire regionale samarbeidsrådene Nordisk ministerråd, Barentsrådet, Arktisk råd, Østersjørådet, samt Den nordlige dimensjon i Oslo. Det er et mål å øke koordineringen mellom Barentssamarbeidet og Den nordlige dimensjon innen bl.a. transport og logistikk.
- I statsbudsjettet for 2013 ble det gitt en øvre låneramme til prosjektet nytt sykehus i Kirkenes med 600 mill. 2013-kroner (50 prosent av byggekostnaden). Sykehuset er planlagt ferdigstilt i 2018.
- Mer enn 30 norsk-russiske faglige samarbeidsprosjekter om smittsomme sykdommer, fremme av sunn livsstil og koordinering av primær- og spesialisthelsetjenesten ble støttet i 2013.

8. Regjeringen vil fortsette arbeidet for gjennomføringen av havretten, og videreutvikle standarder og regelverk på relevante områder

- Det er gjort en innsats i relevante fora og sammenhenger for generelt å styrke implementeringen av havretten, herunder utviklingen av en bindende polarkode i IMO (International Maritime Organisation), bidra til samarbeid mellom kyststatene i Polhavet med sikte på å dokumentere kontinentalsoklenes yttergrense for sokkelkommisjonen, samt vedtagelse av et instrument for oljevernberedskap i Arktis.
- Regjeringen har som mål å være pådriver for utvikling av en polarkode med et innhold og anvendelsesområde som bidrar til sikker og miljøvennlig skipsfart og sikkerhet i nordområdene.

9. Regjeringen vil legge til rette for videreutvikling av en bærekraftig fiskeri- og havbruksnæring i nord

- Det norsk-russiske samarbeidet om forvaltning av fiskebestandene i Barentshavet følges opp som del av fiskerisamarbeidet med Russland og de øvrige landene i Nordøst-Atlanteren.
- Marint verdiskapningsprogram er et viktig virkemiddel for å stimulere til omstilling og nyskaping i sjømatnæringen.
- Prosjektet «Sett sjøbein» arbeider med å synliggjøre karrieremulighetene i sjømatnæringen overfor ungdom og arbeider for å gi ansatte i næringen muligheten til å formalisere sin kompetanse.
- Nasjonal strategi for marin bioprospektering følges bl.a. opp gjennom Forskningsrådets program BIOTEK 2021, hvor målet er å legge til rette for forskningsbasert næringsutvikling. MABIT-programmet og den nasjonale marine biobanken Marbank er også en del av satsingen.
- Fiskeri- og kystdepartementet og Miljøverndepartementet har hatt et utkast til forskrift om uttak og utnytting av genetisk materiale (bioprospekteringsforskriften) på høring. Forskriftens hovedmål er å få oversikt over uttak og utnytting av genetisk materiale og sikre at deler av eventuelle fordeler fra utnyttingen skal tilfalle fellesskapet i Norge.
- Nærings- og handelsdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementets midler til BIOTEK2021 vil benyttes strategisk på næringsrelevante FoU-prosjekter. Fiskeri- og kystdepartementet viderefører ellers sin aktivitet på MABIT og

Marbank i 2013. Gjennom ny forskrift om uttak og utnytting av genetisk materiale (bioprospekteringsforskriften) ønsker regjeringen å få oversikt over uttak og sikre at deler av eventuelle fordeler fra utnyttingen skal tilfalle fellesskapet i Norge. Imidlertid er beslutning ikke tatt med hensyn til forskriftens endelige utforming og innhold.

- Overvåking av fremmedstoffer i fisk følges opp som del av den løpende virksomheten til Nasjonalt institutt for ernærings- og sjømatforskning.
- Sett i lys av utviklingen i kommersielt torskeoppdrett vil Fiskeri- og kystdepartementet sammen med Nofima gjennomgå torskeavlsprogrammet for å finne et nivå på programmet som både ivaretar de gode resultatene som er oppnådd og samtidig tilpasses næringens behov for yngel.
- Som en del av tiltakspakken for torskenæringen foreslår regjeringen at det bevilges 6 mill. kroner i 2014 til et opplæringsprogram for kvalitetsbehandling av fisk. Målgruppen til prosjektet er fiskere og ansatte ved fiskemottak. I Prop. 192 S (2012–2013) er det foreslått en bevilgning på 4 mill. kroner til tiltaket i 2013.

10. Regjeringen vil legge til rette for en forsvarlig utnyttelse av petroleumsressursene i nord

- Det er gjennomført en åpningsprosess for Barentshavet sørøst, og Stortinget har åpnet området for petroleumsvirksomhet. Areal i Barentshavet sørøst vil bli inkludert i 23. konsesjonsrunde. Det vil bli invitert til nominasjoner til denne konsesjonsrunden høsten 2013.
- Det er gjennomført en kunnskapsinnhenting om virkninger av petroleumsvirksomhet i det nordøstlige Norskehavet. En sammenstillingsrapport av ulike fagutredninger ble lagt frem høsten 2012. Det ble samlet inn seismikk i Nordland IV og V sommeren 2012.
- I 2013 ble plan for utbygging og drift av Aasta Hansten-feltet og plan for anlegg og drift av gassrørledningen Polarled godkjent. Disse prosjektene etablerer ny infrastruktur nord i Norskehavet og legger til rette for økt leteaktivitet og nye utbygginger i området.
- Regjeringen legger til rette for lønnsom næringsvirksomhet til havs som gir grunnlag for aktivitet på fastlandet. Mer enn 200 bedrifter i Nordland, Troms og Finnmark har petroleumsrelaterte leveranser. De fleste leverandørbedrifter er lokalisert i Hammerfest-regio-

nen, Harstad, Bodø, Sandnessjøen, Mo i Rana og Tromsø.

- Petroleumsvirksomheten er på vei nordover i alle kyststatene i Arktis. I 2012 samlet derfor Norge relevante myndigheter og selskaper for å dele erfaringer og diskutere utfordringer knyttet til petroleumsvirksomhet i Arktis.
- En nøkkel for økt petroleumsaktivitet i Barentshavet er å få etablert gassinfrastruktur. Gassco har på bakgrunn av dette initiert Barents Sea Gas Infrastructure forum, hvor 21 oljeselskaper har meldt seg på. Formålet er å evaluere gasstransportløsninger for nordområdene og legge til rette for investeringsbeslutninger.
- I kjølvannet av overenskomsten om maritim avgrensning i Barentshavet har regjeringen gjennom aktiv utforskning økt kunnskapen om potensialet for olje- og gass i Barentshavet sørøst og kunnskapen om virkninger av petroleumsvirksomhet i samme området. På bakgrunn av dette ble Barentshavet sørøst åpnet for petroleumsvirksomhet i 2013. Kartleggingen av mulige olje- og gassressurser i Barentshavet nordøst fortsetter i 2013.
- I 2012 ble Standard Norge tildelt midler fra tilskuddsordningen Barents 2020 for å bidra til å utvikle gode og funksjonelle tekniske internasjonale standarder for petroleumsvirksomhet i arktiske områder innenfor International Organization for Standardization (ISO). ISO-prosjektet er en videreføring av det felles norsk-russiske prosjektet med tilskudd fra Barents 2020 for harmonisering av standarder for HMS for petroleumsvirksomhet i Barentshavet. Det norsk-russiske prosjektet blir nå utvidet med et sirkumpolart fokus.

11. Regjeringen vil legge til rette for sikker sjøtransport og maritim næringsvirksomhet i nord

- I regjeringens maritime strategi, «Stø kurs» fra 2007, er kompetanseutvikling om maritim aktivitet prioritert. MAROFF-programmet (maritim virksomhet og offshore operasjoner) under Norges forskningsråd og de finansielle tjenestene under Innovasjon Norge bidrar til innovasjon og verdiskapning i maritim næring også i nordområdene.
- I 2013 ga Kunnskapsdepartementet 18,5 mill. kroner i støtte til MARKOM 2020 for å videreføre samarbeidet mellom institusjonene som tilbyr maritim fagskole- og profesjonsutdanning. Midlene foreslås videreført i 2014. Uni-

versitetet i Tromsø er blant initiativtakerne og leder en del av prosjektet.

- Et femårig professorat om bærekraftig skipsfart i nordområdene ble i 2011 etablert ved NTNU, og finansieres over Nærings- og handelsdepartementet med 7,5 mill. kroner over fem år gjennom den maritime strategien.
- En faggruppe nedsatt av utenriksministeren la våren 2013 fram en rapport om norske interesser i lys av nordlige havområders økende tilgjengelighet. Hovedkonklusjonen var at Norge har forutsetninger for og forpliktelse til å innta en lederrolle for å sikre at regelverk og infrastruktur tilpasses aktivitetsøkningen på en sikker, miljøvennlig og effektiv måte. Rapportens anbefalinger vurderes nå i samarbeid med berørte departementer.

12. Regjeringen vil fremme landbasert næringsutvikling i nord

- Som en oppfølging av eierskapsmeldingen i 2011 og meldingen Verktøy for vekst – om Innovasjon Norge og SIVA SF, har regjeringen presentert rammeverket for en ny, landsdekkende såkornfondordning. I 2012 ble det bevilget midler til å opprette to av inntil seks nye landsdekkende fond. Ett av fondene vil bli etablert i Nord-Norge.
- Regjeringen har lagt frem en strategi for mineralnæringen i 2013. Strategien skal bidra til økt vekst i norsk mineralindustri
- Regjeringen vil videreføre kartlegging av mineralressursene i nord. Geofysiske målinger fra fly og helikopter, jordprøver og geologisk feltarbeid er gjennomført. Måleprogrammet foreslås videreført som planlagt med varighet ut 2014.
- Satsing rettet mot entreprenørskap blant unge er videreført (bl.a. gjennom Ungt Entreprenørskaps skolekonferanse for de tre nordligste fylkene i 2013 og GründerCamp).
- Som et ledd i det norske formannskapet i Barentsrådet arrangerte Nærings- og handelsdepartementet i mai 2013 Barents Industrial Partnership Meeting. Møtet hadde fokus på bærekraftig økonomisk og industriell utvikling, en kunnskapsbasert miljø- og klimavennlig utvikling og videreføring av folk-til-folk-samarbeidet.
- I regjeringens reiselivsstrategi «Destinasjon Norge» videreføres satsingen på reiselivsnæringen som en av grunnpilarene for samfunnsutviklingen på Svalbard. Tilskuddet til Svalbard Reiseliv AS opprettholdes i 2013. Av

Nærings- og handelsdepartementets tildeling til Innovasjon Norges reiselivsarbeid skal minst 15 mill. kroner benyttes til særskilt markedsføring av Nord-Norge. Satsingen fastsettes i samarbeid med Nordnorsk Reiseliv AS.

- Som oppfølging av den oppdaterte forvaltningsplanen for Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten gjennomføres en kunnskapsinnhenting om virkninger og ringvirkninger av økt satsing på verdiskaping som reiseliv og fiskerirelaterte virksomheter i Nord-Norge. I første halvdel av 2013 er det gjennomført i alt 10 utredninger. Sluttrapporten for hele kunnskapsinnhentingen vil ferdigstilles innen utgangen av 2013 og sendes ut på høring. Prosjektet skal ferdigstilles i første halvår 2014.
- I tillegg til den generelle satsingen på landbruket i Nord-Norge ble det i jordbruksoppgjøret 2013 avsatt 3 mill. kroner i 2014 til videreføring av satsingen på arktisk landbruk. Avsetningen skal bidra til utvikling og økt utnyttelse av arktisk kvalitet som konkurransefortrinn for landbruket i nordområdene. Som en del av satsingen på arktisk landbruk ble avsetningen til Sametingets midler til næringsformål videreført med 4 mill. kroner i 2014.
- Regjeringen vil styrke arbeidet med å sikre en livskraftig reindriftsnæring med økonomisk verdiskaping og effektiv produksjon i balanse med beiteressursene og derigjennom medvirke til å opprettholde samisk egenart.
- I 2009 ble Forskningsløft i Nord i regi av Norges forskningsråd satt i gang. Tiltaket skal styrke næringsrettet forskningskompetanse hos kunnskapsmiljøene i Nord-Norge innenfor reiseliv og arktisk teknologi og styrke samarbeidet mellom næringsliv og forskning. I 2013 ble bevilgningen økt med 5 mill. kroner til 40 mill. kroner. Forskningsløft i Nord forlenges med ytterligere tre år fra og med 2014.
- Utenriksdepartementet tar høsten 2013 sikte på å inngå en avtale med Innovasjon Norge om forvaltning av deler av tilskuddsordningene Barents 2020 og Prosjektsamarbeid med Russland. Avtalen gjelder perioden 2013–2018 og skal legge til rette for økt næringslivssamarbeid med Russland og støtte internasjonale næringsrettede kunnskapsprosjekter med relevans for nordområdene.

13. Regjeringen vil, også i samarbeid med våre naboland, videreutvikle infrastrukturen i nord for å støtte opp om næringsutvikling

- For å få en mest mulig rasjonell framdrift i prosjektet om utbedring av E6 vest for Alta er det satt av midler på en egen post på vegbudsjettet. Strekningen Møllnes-Kvenvik-Hjemmeluft åpner for trafikk høsten 2013 og strekningen Jansnes – Halselv åpner for trafikk høsten 2014.
- E105 er den eneste vegforbindelsen mellom Norge og Russland og har blitt viktigere i takt med økt samhandel med Russland. Utbedringsarbeidet ble startet opp i juni 2011, og første del er ventet åpnet for trafikk høsten 2013. Utbyggingen videreføres i 2014 og strekningen Rundvannet-Hesseng forutsettes åpnet for trafikk høsten 2014.
- Anleggsarbeidene startet i februar 2013 på E6 Hålogalandsbrua, som vil gi 15-20 minutters redusert kjøretid mellom Narvik og Bjerkvik og Harstad/Narvik lufthavn, Evenes. Brua ventes åpnet i 2017.
- Det er inngått en avtale mellom staten og LKAB om finansiering av forlengelse av kryssningssporene på to stasjoner på Ofotbanen. Avtalen skal imøtekomme en forventet stor økning i malmtransporten. Det er også lagt til rette for at Northland Resources kan ta i bruk et nytt utskipningsanlegg ved containerterminalen i Narvik høsten 2013.
- I Meld. St. 26 (2012–2013) Nasjonal transportplan er det satt av 1,6 mrd. kroner (2013-kroner) til investeringstiltak på Ofotbanen. Det pågår også et samarbeid med svenske myndigheter om langsiktig kapasitets- og finansieringsbehov på Ofotbanen. Jernbaneverket gjennomfører samtidig en utredning av behov for dobbeltspor på Ofotbanen i samarbeid med det svenske Trafikverket.
- I Meld. St. 26 (2012–2013) Nasjonal transportplan 2014-2023 og i Meld. St. 38 (2012–2013) Verksemda til Avinor AS framgår det at regjeringen er positiv til at Avinor planlegger videre med sikte på investeringer i nye lufthavner på Helgeland i Mo i Rana og i Hammerfest. Det er ellers behov for videre utredning av spørsmålet om ny lufthavnløsning for Lofoten. Det skal også startes opp en prosess for å få på plass en langsiktig løsning for sivil luftfart i Bodø.
- Det norske formannskapet i transportsamarbeidet under Barentsrådet har fått utarbeidet et forslag til en felles Barents transportplan, som ble presentert for transportministrene i Barentsom-

rådet høsten 2013. Forslaget er utarbeidet av en ekspertgruppe sammensatt av transportmyndigheter i Norge, Sverige, Finland og Russland.

- For å bedre kraftforsyningen i nord har Statnett fått konsesjon til å bygge en kraftledning fra Ofoten til Balsfjord. Konsesjonen til å videreføre ledningen fra Balsfjord til Hammerfest er til klagebehandling i Olje- og energidepartementet.
- For å videreføre satsing på romvirksomhet i nord er skipsovervåkingssatellitten AISSat-2 under bygging og skal skytes opp i 2013. Det er satt av 2 mill. kroner i statsbudsjettet for 2013 til dette formålet. Det foreslås satt av 15 mill. kroner til en ny AIS-satellitt og 2 mill. kroner til videreutvikling av AIS-satellittkonseptet i 2014. Infrastrukturen ved Andøya rakettskytefelt vil rustes opp. Det er avsatt 6 mill. kroner til opprusting for 2013 og foreslått samme beløp for 2014.
- Norge har inngått avtale med EU om deltakelse i satellittnavigasjonsprogrammet Galileo for perioden 2009–2013. Det pågår innledende samtaler med Europakommisjonen med sikte på å legge til rette for videre formell deltakelse i Galileo etter 2013. Dette krever vedtak i Stortinget.

14. Regjeringen vil at nordområdepolitikken fortsatt skal bidra til å trygge urfolks kultur og livsgrunnlag

- Utenriksdepartementet gjennomfører halvårige konsultasjoner med Sametinget. Departementet finansierer nettbasert informasjonsarbeid i Nordvest-Russland, Barents urfolkskontor og bidrar til at urfolk fra hele Barentsregionen kan delta i samarbeidet.
- For å sikre nødvendig deltakelse av urfolk i beslutningsprosesser vil den økonomiske støtten til Barents arbeidsgruppe for urfolk (WGIP) videreføres. Arbeidsgruppen deltar og gir råd til Barentsrådet og Barents regionråd.
- Et eget handlingsprogram for urfolk i Barentsregionen for 2013–2016 ble vedtatt av den andre Barents urfolkskongressen i februar 2012. Det norske Barentssekretariatet har en egen urfolksmedarbeider finansiert av Utenriksdepartementet og en urfolksmedarbeider som er sekundært til det internasjonale Barentssekretariatet, finansiert av Utenriksdepartementet og Sametinget i fellesskap.
- Arbeidet med et program for ungt entreprenørskap for urfolk i regionen vil bli videreført i regi av det internasjonale Barentssekretariatet. Norge vil arbeide for at øvrige land i Barentsregionen bidrar finansielt til at urfolk fra alle land

i regionen fortsatt skal delta aktivt i Barents-samarbeidet.

- Arbeidet med å evaluere etiske retningslinjer for økonomisk virksomhet i nord er igangsatt. Arran fikk i 2012 tildelt Barents 2020-midler til et forprosjekt. Søknad om et hovedprosjekt er høsten 2013 til behandling i Utenriksdepartementet.
- En konferanse om urfolk, næring og miljø ble avholdt i Kirkenes i februar 2012. Et seminar om mineralnæringen og urfolks rettigheter ble avholdt i Tromsø i september 2012.
- Arbeidshøyskolen om samisk tradisjonell kunnskap i Norge vil bli videreført. Den første nordiske konferansen om tradisjonell kunnskap ble arrangert av Sametinget og Samisk høyskole i Kautokeino våren 2011.
- Klimaendringers virkninger på urfolk er tema i Framsenterets flaggskip «Effekter av klimaendringer på terrestre økosystemer, landskap, samfunn og urfolk». Klimahandlingsplan for Barentssamarbeidet vil også reflektere urfolks utfordringer.
- I juni 2012 ble det avgitt innstilling fra et utvalg som var nedsatt for å utrede utviklingstrekk, behov og målsettinger for samisk forskning og høyere utdanning. Utvalget la i innstillingen vekt på rekruttering, språkrøkt og styrking av det institusjonelle samarbeidet mellom samiske institusjoner. Kunnskapsdepartementet arbeider med oppfølging av utvalgets innstilling.
- Som et av tiltakene i regjeringens kulturplan som ble fremlagt april 2013, er det satt av midler til styrking av samlokaliseringer og nettverk av kulturnæringsaktører. Det er øremerket midler under denne ordningen til samiske kulturnæringsaktører.
- Forskningsrådets program Samisk forskning II (2007–2017) har en totalramme på 98 mill. kroner (fra KD og FAD) og lyser i 2013 ut 22 mill. kroner til samisk forskning for perioden 2014–2016.

15. Regjeringen vil videreutvikle kultursamarbeidet og folk-til-folk-samarbeidet i nord

- Barentssekretariatets prioritering av støtte til folk-til-folk-prosjekter vil bli videreført. Barn og unge, frivillige organisasjoner, demokratiutvikling og sivilt samfunn prioriteres. Barents ungdomsråd bidro i utarbeidelsen av den nye Kirkenes-erklæringen.
- Utenriksdepartementet forvalter over Kap. 115 om lag 13 mill. kroner årlig til tiltak i nord. Blant

- disse er Barentskult, Barentsspektakel, Riddu Riddu, Nordlysfestivalen og Tromsø filmfestival. Det arbeides med rundt 20 større prosjekter for å øke kontaktflaten mellom nordnorsk og nordvestrussisk kulturliv.
- Utenriksdepartementet, Kulturdepartementet og Nordland, Troms og Finnmark fylkeskommuner finansierer sammen kulturprogrammet Barentskult, som gjennom to årlige utlysingsrunder støtter samarbeidsprosjekter innen profesjonell kultur mellom aktører i Nord-Norge og Nordvest-Russland.
 - Det arbeides for å utvikle samarbeidet med kulturaktører i Nordvest-Russland også gjennom arbeidet i Den nordlige dimensjons kulturpartnerskap og Barentsrådets arbeidsgruppe for kultur.
 - Kulturdepartementet følger opp nordområdesatsingen gjennom «Mulighetenes landsdel», en handlingsplan for kultursamarbeid i nordområdene og gjennom handlingsplanen for norsk-russisk kultursamarbeid fra 2009.

11 Rapport om samstemt politikk for utvikling 2013

11.1 Om fordeling og økonomisk vekst – hvorfor god fordelingspolitikk er viktig for utvikling

11.1.1 Dele for å skape

Små sosiale forskjeller skaper tillit, sosial mobilitet og bedre vilkår for nyskaping. Stortingsmeldingen «Dele for å skape» Meld. St. 25 (2012–2013) har bidratt til å styrke utviklingspolitikken i våre samarbeidsland. Meldingen har også et bredt perspektiv på hvordan en kan stimulere til verdiskaping, motvirke klima- og miljøforverring, sikre menneskerettighetene, likestilling og kvinners rettigheter og sikre at sosiale tiltak når dem som trenger dem mest. Den tar også i større grad enn tidligere opp spørsmålet om negative virkninger på utvikling av ulikhet og måter å motvirke dette på.

«Dele for å skape» setter sterkere søkelys på samspillet mellom vekst og fordelingspolitikk. Den slår fast at vekst er viktig for å øke velferden i samfunnet i fattige land. Den framhever imidlertid også den ekstra vekstimpuls som ligger i å sikre at de som har lite fra før får tilgang til økte ressurser, bl.a. fordi de med lavest inntekt bruker en større andel av inntekten til forbruk enn de som tjener mer. Dermed gir en jevnere fordeling sterkere vekstimpulser til lokaløkonomien enn om mesteparten av pengene går til de rikeste og bl.a. luksusrettet forbruk i utlandet. I tillegg gir en god sosial fordelingspolitikk en sunnere og mer velutdannet befolkning som blir bedre rustet enn før til å løse viktige oppgaver i samfunnet og bedre i stand til å fremme sine krav gjennom politiske prosesser og valg. Slik fremmes også grunnleggende menneskerettigheter. I Norge og andre land har en sett at sterke fagforeninger har vært en viktig kraft bak sosial endring og utjevning.

Dette er erkjennelser som ikke kommer av seg selv. Spesielt ikke dersom ledersjiktet i et land mangler vilje, erfaring eller kompetanse og stort sett tenker tradisjonell bistand i forbindelse med ressurser til utvikling. Meldingen siterer professor Joseph Stiglitz, som fikk Nobels minnepris i økonomi i 2001, som sier at politikk basert på doktri-

nen om at ringvirkningene av vekst automatisk vil «sildre» ned og skape arbeidsplasser og løfte folk ut av fattigdommen, er «nonsens». Den bør etter Stiglitz syn skiftes ut med aktiv fordelingspolitikk, slik at de som i dag ikke har midler til daglig livsopphold kan få det, bidra til økt forbruk av nødvendighetsartikler og bidra til å trekke verdensøkonomien ut av krisen. At ulikhet undergraver vekst på sikt, understrekes også i UNDPs siste Human Development Report «The Rise of The South».

Ulike land tenker ulikt omkring vekst og velferd og utjevning av fordelingspolitikk. Det er vår rolle å skape dialog omkring dette og synliggjøre vår erfaring om at samfunn med små forskjeller og god fordelingspolitikk har størst potensiale til å bringe velstand til det store flertallet av innbyggerne i et land.

Budskapet om at mer rettferdig fordelingspolitikk er vekstfremmende er særlig relevant for mellominntektsland med god balanse i statsfinansene og med befolkningssegmenter som tåler økte skatter til finansiering av bedre kår for alle. Blant disse hører de såkalte «gnier-statene» (jf. professor Kalle Moenes «Gnierindeks»): Land som har potensialet til å bedre folks velferd, men ikke bruker det. God fordelingspolitikk er imidlertid noe *alle* land kan dra nytte av og det er derfor også viktig at vi synliggjør fordelene ved at også de fattigste landene legger en sosial fordelingspolitikk til grunn i sine utviklingsstrategier.

«Dele for å skape» beskriver en verden som politisk og økonomisk har endret seg betydelig de senere årene. Tyngdepunktet for sterkest økonomisk vekst og størst økning i inntekter fra handel og nye investeringer er forskjøvet fra nord og vest til sør og øst, og det har skjedd en tilsvarende omfordeling av politisk innflytelse. Drivkreftene bak denne utviklingen er mange. Bistand er en av dem, men globalt får denne faktoren stadig mindre betydning, relativt sett. Bistand er imidlertid stadig viktig som kapitaltilskudd og kompetansebygger i mange fattige land.

Disse observasjonene viser at det er særlig viktig å forstå hvordan norsk politikk utenom bistand kan medvirke til bærekraftig vekst som

skaper sysselsetting og kommer flest mulig av de som lever i utviklingsland til gode. Samtidig skal denne politikken balanseres mot norske interesser og nasjonale behov.

Hva rapporten inneholder

Kapittel 1 tar utgangspunkt i sammenhengene mellom bærekraftig utvikling og fordeling som ligger til grunn for dagens utviklingspolitikk, senest uttrykt i Meld. St. 25 (2012–2013) «Dele for å skape». Viktige drivkrefter for utvikling omtales med referanser til norske og andre erfaringer. Utviklingslandenes særlige utfordringer når det gjelder fordelingspolitikk drøftes.

Kapittel 2 ser på incentiver i norsk politikk for investeringer og samfunnsansvar som kan bidra til bedre fordeling i utviklingsland. Dette er også perspektivet for kapitlets omtale av utfordringer og dilemmaer i forbindelse med anstendig arbeid, åpenhet, bruk av skatteparadiser, korrupsjon og menneskeskapt klimaendring.

Kapittel 3 tar for seg andre fordelingsrelevante forhold i norsk politikk, slik som de posisjoner Norge har i ulike spørsmål i internasjonale fora, utfordringer knyttet til handel og til pengeoverføringer fra migranter. En ser også på særlig viktige bistandsfinansierte ordninger.

I kapittel 4 summeres diskusjonen fra foregående kapitler opp og det presenteres en oversikt over utfordringer og forbedringspunkter for norsk politikk mht. å bidra til bedre fordelingspolitikk i utviklingsland.

Kapittel 5 er en sjekklister for samstemt politikk for utvikling. Den er tenkt som en veiledning og støtte til alle som bidrar til utforming av norsk politikk, for å sikre at virkninger på utvikling i fattige land og på globale utfordringer er vurdert.

11.1.2 Den norske modellen

Både verdiskapning og fordeling er grunnleggende elementer i den økonomiske politikken i Norge. Dette innebærer, slik det sies i punkt 1.1. foran, å sikre at flest mulig får del i overskuddet som skapes og å føre en fordelingspolitikk som bidrar både til å sikre bred velferd og stimulerer til økonomisk vekst og høy sysselsetting.

I Norge har det over flere tiår vokst fram en konsensus om at økonomien er tjent med samarbeid mellom partene i arbeidslivet og staten, og med at inntektsoppgjørene skjer slik at viktige interesser tilgodeses i størst mulig grad. Treparts-samarbeidet mellom staten, arbeidstakere og arbeidsgivere sikter mot å sikre balanse mellom

produktivitetsvekst, lønnsøkninger og inflasjon og mot at inntektsoppgjørene ikke skal produsere store vinnere eller tapere, så alle kan nyte godt av resultatet i det lange løp. Norsk sosialpolitikk, helsepolitikk, utdanningspolitikk og likestillingspolitikk osv. er innrettet mot å bidra til samme mål. Politikken underbygges i sin tur av institusjoner og lover som skal sikre mot vilkårlighet og fremme velferd, forutsigbarhet og lønnsomhet i arbeids- og næringslivet.

Utviklingen i norsk økonomi illustrerer at fordelingspolitikken har vært vellykket. Vi har fremdeles full sysselsetting, allmenn velferd, lav kostnadsvekst, flat inntektsstruktur og skatter som omfordeler og sikrer det offentlige inntekter som viktige mål og virkemidler for den økonomiske politikken.

Norge fremholder fordelene med den norske/nordiske vekst- og fordelingsmodellen i dialogen i internasjonale organisasjoner så vel som i bilateralt diplomati og bistandsdialogen. For tiden er ikke minst FN-prosessen for nye utviklingsmål sentral i denne sammenhengen og regjeringen har vedtatt å vektlegge fordelingsagendaen og problemene med økende ulikhet i disse drøftelsene, for å bidra til utvikling og mer likeverd i fattige land og verden for øvrig.

11.1.3 Politikk i utviklingsland som gir god fordeling

Økonomiene i utviklingsland fungerer ikke vesentlig annerledes enn i rike land. Det er også her god økonomi og velferd i å få folk i arbeid og betale dem godt, slik at flest mulig kan bidra til å stimulere økonomisk utvikling.

Mange utviklingsland mangler imidlertid det brede fundamentet av utdanning, helsetjenester, tilgang til teknologi, forutsigbart og dekkende lov- og regelverk, håndheving av dette og ulike typer infrastruktur som til sammen skaper dynamikk i økonomien. Behovet for å utvikle dette fundamentet er særlig viktig i mange lav- og mellominntektsland. I mange land er politikerne seg bevisst dette behovet og arbeider aktivt for å legge et godt grunnlag for vekst og sosial utvikling. I noen land setter imidlertid elitene hensyn til egen vinning foran utviklingen av det felles vekst- og velferdsgrunnlaget. I slike land blir fordelingen av både inntekt, formue og politisk innflytelse særlig skjev. Stor ulikhet kan skape sosial uro og tidvis skjer det omveltninger som, slik bl.a. den arabiske våren har vist, kan gi ganske uforutsigbare resultater. Noen ganger ligger det en felles problemforståelse og plan for endring til grunn og det skjer

gradvise endringer til det bedre. De følgende politikkområdene er sentrale i en slik prosess.

Utdanning/opplæring er både et felles gode med sterke synergier til andre prosesser, og et gode i seg selv og et element i et bedre liv for de fleste. Utdanning av høy kvalitet og høyt utdanningsnivå er nødvendig for å få tatt i bruk kunnskaper som kan øke produktiviteten, bl.a. i landbruket som mange utviklingsland er helt avhengig av, og for å ta i bruk kunnskaper, teknologi og kapital til å utvikle et moderne næringsliv og forvaltning. For å utløse denne dynamikken er det nødvendig å arbeide for at alle uansett inntekt, kjønn, etnisitet, religion, funksjonsevne eller bosted får solid grunnopplæring og videregående opplæring. Det er særlig viktig at utviklingsland har klart fokus på kvinners situasjon og potensiale.

Helse: En frisk og velernært befolkning yter bedre både for seg selv og for fellesskapet og kan bidra til en god sirkel i økonomien som i neste omgang styrker det økonomiske grunnlaget for å yte velferdstjenester. Tilbud av basis-helsetjenester for alle inkl. reproduktiv helse, er en menneskerett og en kjerneoppgave for ethvert lands myndigheter. Riktig ernæring som gagnar flest mulig er en viktig komponent i folkehelsesammenheng. Også gode sanitære forhold er av avgjørende betydning for barnedødelighet i mange utviklingsland og for god helsetilstand generelt. Målet om en frisk og velernært befolkning avhenger både av innsats fra det offentlige, gode helseråd og av økonomisk og kunnskapsmessig evne hos den enkelte til å følge disse. Det har dermed på ulike måter implikasjoner for fordelingspolitikken som føres i et land. God helse er også et gode i seg selv.

Næringspolitikk: Utviklingsland ønsker investeringer og på enkelte områder, som f.eks. produksjon av klær og andre forbruksvarer for eksport, skaper investeringer arbeidsplasser og gir inntekter til folk som tidligere hadde liten eller ingen inntekt. Siden disse normalt bruker en relativt større del enn andre av det de tjener på forbruksvarer, kan slik politikk generere ekstra skatteinntekter. Land som tiltrekker seg lønnsomme, arbeidsintensive investeringer har både sjansen til å få bred økonomisk vekst og økt velferd i deler av befolkningen gjennom økte lønnsutbetalinger og skatteinngang. Hvor mye avhenger av omfanget av slike investeringer og hvor godt arbeidstakerne betales ut over subsistensminimum. En sentral forutsetning er at land er i stand til å skattlegge selskapene riktig og tilstrekkelig. Fordelingseffekten av investeringer

er også avhengig av graden av lokalt innhold som brukes i produksjonen.

På andre felt, som petroleumsindustrien hvor kravene til kvalitet og kompetanse er høye og muligheten til lokal sysselsetting er mer begrensete, tenderer effekten for lokal sysselsetting til å være mindre, selv om inntektene til staten kan være betydelige. I slike sektorer uten store lokale sysselsettingsvirkninger kreves det en særlig bevisst politikk fra myndighetenes side for å bruke skatte- og avgiftsinntektene til velferdstiltak for befolkningen og til at det skapes arbeidsplasser. I noen land stilles det krav til investorene om lokalt innhold. I andre land gir staten kontantutbetalinger til grupper som trenger det eller subsidierer prisen på nødvendighetsgoder som fattige er avhengige av.

Landbruket utgjør i gjennomsnitt 34 prosent av bruttonasjonalprodukt (BNP) i utviklingsland, med store regionale variasjoner. Verdensbanken har anslått at vekst i landbrukssektoren er flere ganger mer effektivt for fattigdomsbekjempelse enn vekst i andre sektorer. Det er særlig et stort behov for investeringer i det afrikanske landbruket, der kornavlingene pr. arealenhet nesten ikke har økt de siste 50 årene. Bedret matsikkerhet og fattigdomsbekjempelse avhenger av en sosialt, miljømessig og økonomisk bærekraftig landbruksutvikling. Offentlige og private investeringer må komme de fattigste til gode for at utvikling i sektoren skal bidra til bedre matsikkerhet.

Stabile rammebetingelser er normalt en viktig betingelse for investeringer i næringsvirksomhet. Dette omfatter klare lover og regler som håndheves likt for alle og det innebærer fred, sikkerhet, politisk stabilitet og fravær av korrupsjon som kan være en betydelig ekstrakostnad ved å drive forretning i mange land. Det innebærer også stabil tilgang på energi og kommunikasjonstjenester. Noen land hvor slike rammebetingelser er svake tilbyr i stedet investorer unntaksregler og -arrangementer som ofte ikke gir særlig overskudd for vertslandene og hvor studier har vist at de utviklingsmessige ringvirkningene kan være tvilsomme. Det er derfor viktig at rammebetingelsene er i overensstemmelse med kravene til bærekraftig utvikling.

Samferdsel er et felt med betydelige fordelingsvirkninger: Folk på landsbygda er avhengig av å få levert grødene sine til markedene og gode bygdeveier er en forutsetning for at oppkjøpere skal kunne komme fram eller for at folk selv skal kunne transportere det de produserer. Veivedlikehold i perifere strøk kan ofte være kostbart, men det kan likevel være samfunnsøkonomisk løn-

somt og har dermed positive fordelingsvirkninger. En god samferdselspolitikk og inntekter fra skatter og avgifter til å iverksette den er derfor viktig. Lavt inntektsnivå gjør at noen land subsidierer diesel til transport og el-produksjon, noe som utgjør et klimamessig dilemma.

Telekommunikasjoner. Næringslivet i utviklingsland, fra store konsern til den enkelte bonde, er i økende grad avhengig av gode telekommunikasjoner for å få markedsinformasjon, informasjon relevant for jordbruket eller for å avtale salg. For familiene betyr gode telekommunikasjoner og infrastruktur for transport mye for sikkerhet og helse. Utbygging av teleinfrastruktur egner seg for «outsourcing» og beskatning. Mange land overlater derfor f.eks. utbygging av mobilnett til private aktører.

Storbypolitikk. Byene i mange utviklingsland vokser sterkt. Befolkning konsentrert til byer gir stordriftsfordeler ved at folk bor tett, men av samme grunn og fordi innflyttingen skjer ukontrollert, forsterkes sosiale utfordringer. Slumområdene i storbyer i utviklingsland har dårlig energiforsyning og dårlige sanitærforhold, høy arbeidsløshet, særlig blant ungdom, og høy kriminalitet. Behovet for ressurser til å gjøre noe med dette er betydelig.

Sosialpolitikk. For utviklingsland med liten offentlig sektor og økonomi kan det være et stort økonomisk løft å etablere sosiale sikkerhetsnett for sårbare grupper og folketrygdsordninger for de bredere befolkningslagene. Slike ordninger er imidlertid viktige som buffer mot ekstrem fattigdom og bidrar dessuten til å øke forbruket, til å gi flere skolegang og god helse og dermed til å stimulere til utvikling. Også mellominntektsland kan ha svakt utbygde sikkerhetsnett.

Kvinner rettigheter og likestilling er undervurdert som utviklingsfaktor i mange land. Samtidig som kvinner i noen land utfører størsteparten av arbeidet i jordbruk og handel, så mangler de mange steder rett til å eie land, til å disponere over penger de selv tjener og i mange tilfeller til generelt å innrette sine liv som de selv ønsker. Erfaring fra vårt eget land har imidlertid vist at det er store økonomiske så vel som individuelle velferdsmessige gevinster ved å fristille kvinner som individer med fulle menneskerettigheter. Verdensbankens årlige utviklingsrapport (World Development Report) fra 2012 bekrefter at likestilling og økt tilgang til rettigheter, ressurser og innflytelse for kvinner bidrar både til økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon.

11.1.4 Utviklingslandenes egne fordelingsutfordringer

Elitenes makt og sosial fordelingspolitikk. I mange utviklingsland er velstanden svært ulikt fordelt. Pålitelig statistikk er vanskelig å finne, men det er ikke vanskelig å se kontrasten mellom ekstrem rikdom hos de få og ekstrem fattigdom hos de mange i en rekke utviklingsland. Den er synlig i inntektsulikhet, men også i ekstrem skjevfordeling av formue, eiendom og jord. Det er også et trekk i mange land at de økonomiske og politiske elitene er nært sammenvevd. Å bli innvalgt i parlamenter og andre styrende organer eller å være i slekt med personer i slike stillinger gir muligheter for privilegier og velstand andre ikke kan oppnå.

I noen land har dette røtter i kulturer hvor ledere tradisjonelt har basert og befestet sin makt bl.a. gjennom å ha og skaffe seg eiendom og inntekter og ved å dele ut privilegier og goder til slektninger og støttespillere. Denne typen styringsprinsipp kan fort bli til dysfunksjonell nepotisme og korrupsjon som hindrer utvikling av en regelstyrt og demokratisk rettsstat.

I mange land med demokratisk styresett og frie valg er bevisstheten om dette klar, men praksisen lever likevel videre i den politiske og byråkratiske kulturen og de som rekrutteres til elitene overtar rådende holdninger. Uten at det på noen måte er enestående, kan det høye lønnsnivået og de rause privilegiene til Kenyas parlamentarikere tjene som eksempel. Folk flest er ofte klar over den skjevfordelingen som en slik elitistisk styringspraksis innenfor rammene av det formelle demokratiet innebærer. Liten innflytelse fra folk flest på nominasjonsprosessene og stemmegiving etter etniske skillelinjer er imidlertid blant de faktorene som begrenser mulighetene til å stille politikere til ansvar og få fram reelle alternativer gjennom valg. Det er derfor viktig at de kreftene i disse landene som arbeider for å få aksept for likeverd, rettsstatens prinsipper og bedre fordeling av inntekter og formue styrkes. Dette gjelder det sivile samfunn verden over, som er opptatt av dette, men det gjelder også i stor grad fagforeninger som overalt har vist seg å være en viktig kraft i utjevningsarbeidet.

Korrupsjon kan innebære at bedrifter avkreves bestikkelser for å få kontrakter eller få utført transaksjoner. Det kan også innebære at visse grupper skaffer seg og utnytter politiske og økonomiske privilegier eller monopoliserer lukrativ næringsvirksomhet. Dette kan skje ved sedvane som beskrevet foran, det kan skje ved at lover og regler tilpasses de styrende eller det kan gjøres på

direkte ulovlig vis gjennom betaling under bordet eller underslag. I mange land er offentlige innkjøp en betydelig kilde til berikelse for de som har dette ansvaret. Korrupsjon følges ikke sjelden av hvitvasking av penger og illegal kapitalutførsel som tapper landet for investeringskapital. En klar holdning fra myndighetenes side mot alle typer korrupsjon og ulovlig kapitalflukt er derfor en viktig forutsetning for rettferdig ressursfordeling.

Utvinningsindustriene som petroleumssektoren og gruvedrift har ofte et stort inntekts- og profittpotensial med tilsvarende muligheter for berikelse både når det gjelder tildeling av kontrakter og når det gjelder gevinst fra uttak av ressursene. Petroleumsindustrien er den mest investerings- og plasskrevende av disse og det er oftest liten tvil om hvor og i hvilken skala de store oljeselskapene opererer, slik som i Angola. Gruvedrift er storindustri i noen land, som i Zambia hvor det er betydelige kopperforekomster, mens edlere metaller og andre verdifulle mineraler ofte utvinnes i mindre målestokk, som i Den demokratiske republikken Kongo (DRC).

Det er et problem, spesielt i Afrika, at enkelte grupper på ulovlig vis skaffer seg slike ressurser til egen vinning, til tider med svært dårlige arbeids og lønnsforhold og slave- og barnarbeid som sidevirkning. I noen stater med svak sentralregjering kan slike grupper tilrive seg kontroll over ressursene med våpenmakt og mottar i noen tilfeller støtte under hånden fra myndigheter i naboland mot at disse får del i utbyttet. Denne typen illegal virksomhet har gitt opphav til initiativer som Kimberleyprosessen som søker å sertifisere diamanter fra gruver som driver på legalt vis med ordnede arbeidsforhold. Dette er imidlertid vanskelig. Særlig diamanter er vanskelig å bestemme opprinnelsen på når de engang er bearbeidet/slepet. Det svindles derfor også med slike sertifikater. I tillegg er registrering av uttak og inntekter fra slik virksomhet ofte mangelfull og overskudd føres ofte ulovlig ut av landet slik at også skatteinntektene blir beskjedne.

Generelt er god fordelingseffekt av inntektene fra utvinningsindustriene avhengig av streng myndighetskontroll med utvinning og omsetning, skattlegging av utbytte, bruk av skatteinntektene til sosiale formål, oppsyn med arbeidsforholdene og at det betales anstendig lønn til arbeiderne. I enkelte afrikanske land undervurderes antakelig både viljen og evnen til å betale skatt blant selskapene som driver virksomheten. Et eksempel på at betalingsviljen er til stede kan hentes fra kobbersektoren i Zambia hvor myndighetene bl.a. som følge av norsk skatterådgivning og -bistand, har økt skattesatsene de senere årene og fått betydelig økt skatteinngang.

Gruvedrift i utviklingsland er ofte arbeidsintensiv virksomhet som gir mange arbeidsplasser. Oppjustering til et anstendig lønnsnivå og anstendige arbeidsforhold kan derfor komme mange arbeidere og deres familier til gode og få betydelige ringvirkninger lokalt og nasjonalt gjennom forbruk og betaling av skatter. Petroleumsindustrien i disse landene er som tidligere nevnt ofte en betydelig mindre lokal arbeidsgiver, på grunn av høye kompetansekrav. Av fordelingshensyn er det viktig med åpenhet om inntekter og skatteinngang fra virksomheten. Utviklingsland som pålegger slike selskaper å benytte en viss andel lokale leveranser og lokal arbeidskraft, bidrar indirekte til å stimulere landets næringsliv gjennom behovet for opplæring og teknologioverføring. Norge har gode erfaringer med en slik politikk.

Perverterte investeringsincentiver. Utenlandske investorer som konkurrerer med hverandre er ofte avhengig av å kunne operere på like fot. Når konkurrentene bruker skatteparadiser for å redusere kommersiell og politisk risiko ved investeringer eller for å redusere sin skatt gjennom å overføre overskudd dit, vil andre selskaper ønske å gjøre det samme. For å tiltrekke seg investeringer opererer mange vertsland der rammebetingelsene er ufordelaktige med skattefrie perioder – «tax holidays».

Selskaper kan også unndra seg skatt gjennom fiktiv internprising hvor overskuddet tilfaller datterbedrifter i skatteparadiser. De fleste land hvor selskapene hører hjemme har ikke noe forbud mot transaksjoner med datterbedrifter i skatteparadiser og dette er derfor en mye brukt ordning for å redusere politisk og kommersiell risiko. Det stilles imidlertid etter hvert økte krav om åpenhet om eierskapet til slike datterbedrifter, både til moderbedriftene og til skatteparadisene selv, for å redusere muligheten for ulovlige transaksjoner.

Overføring av overskudd til skatteparadiser rammer ikke bare utviklingsland, men slike land er særlig utsatt fordi tapene av skatteinntekter fra utenlandsinvesteringer vil være relativt mer følbare for dem enn for land med en mer variert og solid økonomi.

Utviklingsland åpner ofte også for muligheten til etablering i såkalte «export processing zones» hvor vanlige skatteregler og arbeidstakerrettigheter ikke gjelder, noe som kan være til ulempe både for statens inntekter og for arbeidstakerne, men som i noen tilfeller gir vekstimpulser til storsamfunnet.

Utfordringer ved skatteinnkreving. I land hvor utligning av skatt er godt forankret i faglig sterke institusjoner med autoritet til å håndheve regelverket, er det lite rom for spesialbehandling av

enkeltselskaper og for korrupsjon fra embetsverk og politikere. Mange utviklingsland mangler imidlertid sterke institusjoner på dette feltet og der er ofte svakheter og manglende kontroll når det gjelder innkreving av skatter, slik at skatteoppkrevdere kan utøve betydelig skjønn og korrupsjon forekommer. En ytterligere utfordring er manglende eller for dårlige systemer for registrering av inntekter og formue hos potensielle skattytere. Resultatet er ofte at skatte- og avgiftsinntektene konsentreres om områder hvor inntektene er synlige og kontrollen og innkrevingen er enkel. Inntektssiden i statsfinansene i mange land domineres derfor foruten bistand og inntekter fra utvinningslisenser, ofte av inntekter fra avgifter på import og eksport. Viljen til å betale inntektsskatt i systemer hvor mange unnlater å gjøre det eller slipper unna ved hjelp av lyssky metoder må antas å være liten.

I den grad politikere og embetsverk er del av en kultur hvor slik virksomhet ansees som en akseptabel måte å tjene penger på, kan en ikke forvente at disse skal bidra til vesentlige endringer. Å drive bistand som har som mål å bidra til at folk flest skal få bedre levekår er utfordrende under slike betingelser. Det er viktig å være oppmerksom på disse utfordringene når en som investorland utformer rammebetingelser for flernasjonale selskaper med hovedbase i eget land og når en fremmer økonomiske relasjoner mellom eget land og utviklingsland.

Særlig marginaliserte innbyggere. Fattigdom, og spesielt barns fattigdom, påvirkes ofte av faktorer som etnisitet, språk og kjønn. Ulikhet rammer barn i større grad enn voksne. Videre har kvinner mindre makt, mindre økonomisk kapital, færre muligheter og mindre frihet enn menn. Personer med nedsatt funksjonsevne er blant de aller fattigste og mest utsatte gruppene i verden.

11.2 Incentiver for investeringer og samfunnsansvar nedfelt i norsk politikk

Norsk politikk utenom bistand har fordelingsrelevante effekter i andre land på en rekke områder. For utviklingsland er effektene kanskje mest tydelige når det gjelder norsk skattepolitikk overfor norske flernasjonale selskaper og når det gjelder norske lover og regler for bedrifters framferd mht. arbeidsforhold, miljøhensyn og kriminalitet i utlandet. Norske selskaper har økt sin tilstedeværelse i utviklingsland betydelig de siste ti-årene. Det aktualiserer at politikken bidrar til at selska-

pene opptrer anstendig og forstår at de valg de tar mht. løsninger kan ha store ringvirkninger for vertslandet de opererer i. Norske posisjoner i internasjonale organer og forhandlinger om rammebetingelser for handel, investeringer, global infrastruktur, global helse og utdanning er også viktig for å fremme god fordelingspolitikk.

11.2.1 Incentiver for investeringer

Norsk skattepolitikk. Selskaper med hovedkontor i Norge som investerer og opererer i utviklingsland er sikret mot dobbeltbeskatning ved at de gis fradrag for skatt betalt til vertsland som overstiger det de normalt skal betale til Norge etter norske skatteregler. Tap på virksomhet i utlandet kan føres til fradrag. Mange land som f.eks. Bangladesh har betydelige skatteinntekter fra norske selskaper. Åpenhet om inntekter og avståelse fra overføring av deler av inntekten til skatteparadis er dermed viktig for at landene skal få den skatten de har krav på fra norske selskaper. Med noen land har Norge inngått gjensidige avtaler mot dobbeltbeskatning. Så lenge det er klart hva selskapenes reelle inntekter og kostnader i vertslandet er, representerer norsk skattepolitikk ikke noe dis-incentiv til å betale skatt i mottakerlandet og norsk skattepolitikk har generelt heller ikke negativ virkning på norske selskapers vilje til å investere i utlandet.

For petroleumssektoren er det egne skatteregler. Skatteregimet for inntekt ved utvinning av petroleum i utlandet ble endret i statsbudsjettet for 2013. Slik inntekt skal nå unntas fra beskatning i Norge og samtidig faller fradragsretten for kostnader og tap som pådras i tilknytning til slik virksomhet bort. For selskapene i denne industrien vil skattereglene i det enkelte vertsland dermed være avgjørende for hvor mye skatt de skal betale. Det er derfor på generelt grunnlag ikke mulig å si om endringen vil øke eller redusere skatteinntektene i utviklingsland.

Veiledning av selskaper, generelle ordninger. *Innovasjon Norge* som har kontorer i flere mellominntektsland bidrar med markedsrådgivning og etablering av kontakt med partnerbedrifter, mot betaling av en egenandel. *Norske ambassader* bistår norske selskaper som etablerer seg i utlandet i deres kontakt med myndighetene og andre sentrale aktører. Norske selskaper nyter dessuten godt av den goodwill deltakelse i *delegasjoner* ved ministerbesøk og besøk fra kongehuset innebærer.

GIEKs garantiordning for investeringer i og eksport til utviklingsland (u-landsordningen) muliggjør lån til norske selskaper som investerer i

land hvor den politiske risikoen er høy. GIEK garanterer ikke for prosjekter som bryter med mottagerlandets økonomiske og sosiale strategi og har dessuten retningslinjer mot korrupsjon og miljøkriminalitet. På grunn av kravet om motgaranti fra vertslandet som er bygget inn i GIEK-ordningen, kan den medføre økt statsgjeld for vertslandet dersom lånet det garanteres for misligholdes. I 2012 var det løpende garantier for 400 mill. kroner under ordningen. Garantiorrdningen er ikke mye brukt de senere årene og et garantifond på 450 mill. kroner står ubenyttet.

Bistandsfinansierte incentiver. De bistandsfinansierte ordningene, bl.a. *Veiledningskontoret* under Norfund og Norad, har betydelig kompetanse på forholdene i utviklingsland som bedrifter som ønsker å etablere seg der kan dra nytte av. De formidler også kontakt til internasjonale finansinstitusjoner som kan bidra til finansiering og ytterligere landkompetanse. Norads egne ordninger omfatter *forundersøkelser* som kan omfatte innhenting av markedsdata og annet beslutningsgrunnlag og andre investeringsforberedende tiltak for å vurdere om en planlagt satsing kan realiseres. Støtte til utprøving av teknologi ved oppstart av produksjon og i forbindelse med testing av kvalitet ytes også. Norads støtte vil normalt ikke overstige 1 million NOK, men kan likevel være viktig i en prøvefase for selskaper som ønsker å etablere seg i utviklingsland.

Forvaltning av naturressurser. Det er et særlig stort behov for investeringer i landbrukssektoren i Afrika, for å møte økt etterspørsel etter mat og vanskeligere vekstvilkår som følge av klimaendringer. Private investeringer vil måtte spille en betydelig rolle. Sosiale, miljømessige og økonomisk bærekraftige investeringer må sikres, blant annet ved at de frivillige retningslinjene for bærekraftig råderett over arealressurser, marine ressurser og skogressurser utarbeidet i komiteen for matsikkerhet (CFS), legges til grunn.

11.2.2 Bedriftsetableringer og arbeidsplasser.

Norske bedrifter bidrar i betydelig grad til arbeidsplasser i utviklingsland. Noen av de største investorene ute er selskaper som er deleid av den norske staten. Eksempelvis har Telenor rundt 19.000 ansatte direkte og i datterselskaper i 5 lav- og mellominntektsland hvor selskapet har inntekter på mer enn 40 mrd. kroner. I Yara arbeider ca. 2100 av de vel 8000 ansatte i lav- eller mellominntektsland. Statoil har omkring 400 ansatte i 10 lav- og mellominntektsland hvor de henter inn inntek-

ter på ca. 45 mrd. kroner. Foruten de verdiene disse selskapene tilfører vertslandene og den skatt de betaler der, bidrar også de mange arbeidsplassene de står for til skatteinntekter og etterspørsel etter varer og tjenester fra de ansatte.

Norske porteføljeinvestorer som private og offentlige investerings-, spare- og pensjonsfond, har også eierandeler i selskaper med betydelig næringsvirksomhet i utviklingsland. Dermed bidrar fondene indirekte til å opprettholde arbeidsplasser i disse landene innen ulike industrier, herunder utvinningsindustriene, produksjon av jordbruksvarer, klær og sko osv.

Norske porteføljeinvestorer som private og offentlige investerings-, spare- og pensjonsfond, har også eierandeler i selskaper med betydelig næringsvirksomhet i utviklingsland. Dermed bidrar fondene indirekte til å støtte opp under arbeidsplasser i disse landene innen ulike industrier, herunder utvinningsindustriene, produksjon av jordbruksvarer, klær og sko osv.

Statens pensjonsfond utland (SPU) er et av verdens største statseide fond og investeres i sin helhet i utlandet. Investeringene er fordelt på aksjer (60 pst), obligasjoner (35 pst) og fast eiendom (inntil 5 pst). Fondet er investert i mer enn 7 000 børsnoterte selskaper globalt, med bred spredning på regioner, land og sektorer. Formålet med fondet er å oppnå høyest mulig internasjonal kjøpekraft av kapitalen gitt et moderat nivå på risiko. Det er bred politisk enighet om den langsiktige strategien for fondet. Rammeverket for forvaltningen av SPU er utformet med dette for øye.

Det har ved flere anledninger vært diskutert om fondet bør investeres i andre typer unoterte investeringer enn eiendom, herunder unoterte investeringer rettet mot bærekraftig vekst i framvoksende markeder. Finansdepartementet og Norges Bank er nå i ferd med å opparbeide seg kompetanse fra investeringer i eiendom. Departementet har tidligere sagt at ønsket om først å bygge erfaring fra ett ikke-børsnotert marked sammen med at det er betydelig usikkerhet knyttet til hvilken avkastning en kan få fra investeringer i ikke-børsnoterte aksjer og infrastruktur, gjør at en så langt ikke har åpnet for denne typen investeringer.

Det har vært en løpende offentlig debatt om hvorvidt noe av fondet bør avsettes til målrettede investeringer i lønnsomme selskaper i utviklingsland, på linje med at en del av fondet er øremerket investeringer i selskaper med særlig positive klima- og miljøeffekter. Mandatet for SPU åpner for at Norges Bank kan investere i markeder som ikke inngår i fondets referanseindeks under forutsetning av intern godkjenning i banken. Investe-

ringer i børsnoterte selskaper i en del mellominntektsland er følgelig mulig.

Det er betydelig offentlig debatt omkring samfunnsansvaret og etikken til selskaper SPU har investert i. Det er bred enighet om at SPU skal være en ansvarlig investor, jf. nærmere omtale i avsnittet om norske investeringer, handel og påvirkning gjennom verdikjedene (2.3.6) nedenfor.

Norfund (Statens investeringsfond for næringsvirksomhet i utviklingsland) er bistandsfinansiert. Pr 2013 har fondet investeringer på mer enn 7 mrd. kroner, vel halvparten innen fornybar energi. Norfund investerer i samarbeid med andre investorer om etablering av bærekraftige bedrifter i utviklingsland hvor risikoen ved investeringer er høy. Norfund forblir som regel eier inntil bedriftene kan stå på egne ben og selger seg deretter ut for så å reinvestere midlene i nye prosjekter. Fondet konsentrerer sine investeringer om et begrenset antall land og vektlegger særlig områdene fornybar energi, finanssektoren, jordbruk og jordbruksrelatert industri. Dette er sektorer hvor tiltakene erfaringsmessig gir spesielt høye utviklingseffekter. Det har vært en offentlig debatt om hvorvidt prosjekter Norfund investerer i har gitt gode nok sosiale lokale ringvirkninger og om egne tiltak burde settes i verk for å sikre dette.

Det spesielle med Norfund er fondets rolle som katalysator for annen kapital. Gjennom sin deltakelse i prosjekter og mobilisering av andre investorer i finansieringskonsortier, bidrar det til å utløse opp til ti ganger sin egen innsats i kapital fra kommersielle kilder. Dette tilskrives den store tillit Norfund nyter blant investorer på grunn av sin lange erfaring med arbeid og prosjektering i utviklingsland. I kraft av kravene som stilles til prosjektene det går inn i bidrar fondet også til investeringer med en sosial og klimavennlig profil.

Norfunds samarbeid med andre investorer og det at de ofte opererer i høyrisikoland gjør at en del av fondets midler passerer gjennom såkalte skatteparadiser/ hemmeligholds-jurisdiksjoner. De mange tvilsomme funksjonene disse jurisdiksjonene ivaretar, har utløst en debatt om bruken av dem og innsyn i transaksjoner, både i Norge og internasjonalt.

11.2.3 Incentiver med virkninger for samfunnsansvar og god fordelingspolitikk

11.2.3.1 Samfunnsansvar generelt

St.meld. nr. 10 (2008–2009) «Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi» hadde et klart budskap om at staten forventer at private norske

selskaper har regler for samfunnsansvar, gjør dem kjent for sine ansatte og følger dem. Meldingen sier at «Regjeringen legger til grunn at bedrifter integrerer sosiale og miljømessige hensyn i sin daglige drift og i forhold til sine interessenter. Samfunnsansvar innebærer hva bedriftene gjør på en frivillig basis utover å overholde eksisterende lover og regler i det landet man opererer. Bedriftene bør bidra til en positiv samfunnsutvikling gjennom verdiskaping, anstendig praksis i egen virksomhet og ved å ta hensyn til lokalsamfunnet og andre interesser.» Meldingen legger opp til dialog framfor styring. Samtidig må norske selskaper forholde seg til muligheten for sterkere regulering på dette området i fremtiden, reguleringer som blant annet sikter mot å motvirke negative og sikre positive utviklingseffekter i fattige land.

«Eierskapsmeldingen», Meld. St. 13 (2010–2011), redegjør for statens eierskapspolitikk overfor de selskapene hvor staten er en betydelig eier. Denne meldingen stiller strengere krav til disse selskapene enn St. Meld.nr.10 gjør. Det forventes f.eks. at selskaper hvor staten er en betydelig eier har egne etiske retningslinjer og standarder for samfunnsansvar og følger disse, at de følger vertslandenes og internasjonale miljøbestemmelser, at de tilbyr anstendige arbeidsforhold og lønnsvilkår og at de rapporterer om dette årlig. Av store selskaper forventes at de i sin rapportering legger til grunn den detaljerte GRI-standarden (Global Reporting Initiative) som krever detaljert redegjørelse for både sosiale og miljømessige konsekvenser av driften.

11.2.3.2 Anstendig arbeid

De to nevnte stortingsmeldingene viser at norske myndigheter stiller klare forventninger til at både statseide og private norske selskaper respekterer menneskerettighetene i sin virksomhet i utlandet og etablerer og følger normer for anstendig arbeid. Med utgangspunkt i ILOs «Decent Work Agenda» har regjeringen også nedfelt en egen strategi for å styrke og samordne Norges innsats for arbeidstakerrettigheter i andre land. Det uttrykkes der bl.a. klare forventninger til etterlevelse av ILOs kjernekonvensjoner og god etterlevelse av helse, miljø og sikkerhetsstandarder. Det arbeides med en handlingsplan for hvordan Norge skal implementere FNs retningslinjer for næringsliv og menneskerettigheter (UN Guiding Principles on Business and Human Rights) som ble vedtatt av FNs menneskerettighetsråd i juni 2011.

ILO-konvensjonene og FNs menneskerettigheter er integrerte deler av bedriftenes samfunnsansvar. ILO-konvensjonene er:

- Konvensjonen om foreningsfrihet og vern av organisasjonsretten, 1948 (Nr. 87).
- Konvensjonen om retten til å organisere seg til å føre kollektive forhandlinger, 1949 (Nr. 98).
- Konvensjonen om tvangsarbeid, 1930 (Nr. 29).
- Konvensjonen om avskaffelse av tvangsarbeid, 1957 (Nr. 105).
- Konvensjon om minstealder for adgang til sysselsetting, 1973 (Nr. 138).
- Konvensjonen om forbud mot og umiddelbare tiltak for å avskaffe de verste former for barnearbeid, 1999 (Nr. 182).
- Konvensjonen om diskriminering i sysselsetting og yrke, 1958 (Nr. 111).
- Konvensjonen om lik lønn for mannlige og kvinnelige arbeidstakere for arbeid av lik verdi, 1951 (Nr. 100).
- Konvensjonen om urfolk og stammefolk, 1989 (Nr. 169).

Konvensjonene er reflektert i bl.a. FNs Global Compact som en rekke norske bedrifter har sluttet seg til, og i GRI-standarden som mange benytter. I denne sammenheng er retten til organisering og forhandlingsretten sentrale. Regjeringen oppfordrer partene i arbeidslivet til å arbeide aktivt for globale konsernavtaler for å sikre arbeidstakeres rettigheter.

Slike avtaler vil være positive for arbeidstakerne i den enkelte bedrift, og ved at det blir kjent at de inngås kan de også få betydning ut over det enkelte selskap og for eksempel bidra til at organisasjons- og forhandlingsretten vinner bredere aksept i utviklingslandene hvor de opererer.

Hensyn til urfolks rettigheter er en del av både forventninger uttrykt overfor norske bedrifter i de nevnte meldingene, og i flere av standardene som er omtalt her.

De største arbeidsgiverne blant norske flernasjonale selskaper i utviklingsland⁶ har alle etablert selskapspolicy og -retningslinjer for samfunnsansvar. Alle tilbyr i følge deres egen rapportering, gode arbeidsplasser og anstendig lønn og praktiserer organisasjonsfrihet i overensstemmelse med ILO-konvensjonene. Ikke alle rapporterer like grundig i sine årsberetninger. Noen følger imidlertid oppfordringen fra norske myndigheter og sivil-

samfunnsorganisasjoner om å rapportere om sin utenlandsaktivitet etter GRI-standarden. Ifølge CSRHub, som på basis av 230 kilder rangerer 7300 selskaper etter bl.a. samfunnsansvar, arbeidsforhold, miljøforhold og ledelse, scorer mange av de norske selskapene betydelig høyere enn gjennomsnittet for bedriftene i deres utvalg.

Enkelte norske selskaper rapporterer frivillig skattebetalinger land for land. Også inntekter og enkelte andre opplysninger rapporteres land for land av enkelte av disse selskapene. Etter regnskapsloven skal selskapenes salgsinntekter uansett spesifiseres på geografisk marked. Endrede regler, sammenfallende med EUs nye land-for-land regelverk i nytt regnskapsdirektiv (direktiv 2013/34/EU), vil kreve at store selskap, samt selskaper med noterte verdipapirer, som driver virksomhet innen utvinningsindustrien og skogsdrift innen ikke-beplantet skog på årlig basis må rapportere om selskapets betalinger til myndigheter i de land hvor selskapet opererer, og med informasjon om betalingene gjelder et bestemt prosjekt. Norge vurderer å innføre en utvidet land-for-land rapporteringsplikt i Norge sammenlignet med det nye EU-regelverket, samt at de norske reglene trer i kraft 1. januar 2014, som er tidligere enn ikrafttredelsen i EU.

Et spørsmål som har vært drøftet både i Norge og i andre land er om innkjøpsordningene for offentlige virksomheter bør underlegges etiske retningslinjer og konkrete krav til samfunnsansvar i likhet med store offentlig eide selskaper. Offentlig sektor gjør innkjøp for store beløp hvert år, og har derfor betydelig markedsrett. Regjeringen arbeider for at det offentlige skal etter spørre varer og tjenester som er produsert etter høye miljømessige, sosiale og etiske standarder, jf. Handlingsplan for miljø og samfunnsansvar (2007–2010). Selv om offentlige virksomheter ikke er pålagt å stille sosiale krav, er det anledning til å gjøre dette innenfor dagens regelverk. Det er etablert et kompetanse- og rådgivningstilbud for offentlige innkjøpere ved Difi, som bistår med verktøy og veiledning i gjennomføringen av sosialt ansvarlige offentlige anskaffelser. Kommunenes sentralforbund viser på sin side til EU-kommisjonens veiledning om samfunnsansvar. I tillegg kan nevnes at Norge har gjennomført ILO-konvensjon 94 om arbeidsklausuler i offentlige kontrakter. ILO-konvensjonen stiller krav om nasjonal håndheving av krav til lønns- og arbeidsvilkår. Konvensjonen er gjennomført i Forskrift 8. februar 2008 nr. 112 om lønns og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter og innebærer at nærmere angitte lønns- og arbeidsvilkår i virksomheter det offentlige inngår

⁶ Bl.a. Jotun, Yara, Statoil, Telenor, Kverner, Kongsberg Automotive og Aker – som ikke er et representativt utvalg av norske selskaper i utviklingsland, men blant de største slike selskaper både mht. antall ansatte og omsetning.

avtaler med (også nedover i rekken av underleverandører), skal være i henhold til allmenngjøringsforskrifter eller gjeldende tariffavtaler. Forskriften er hjemlet i lov om offentlige anskaffelser. Arbeidstilsynet fører tilsyn med etterlevelse av forskriften.

11.2.3.3 *Bruk av skatteparadiser*

Norge har tatt mål av seg til å være et foregangsland i kampen mot kapitalflukt, mot skatteparadiser og for åpenhet. Enkelte norske selskaper benytter seg av skatteparadiser i noen sammenhenger. Norge har ikke noe forbud mot at norske bedrifter gjør dette og i visse tilfeller ville ikke investeringene skjedd uten en slik mulighet, fordi det er vanskelig å finne andre egnede måter å redusere en høy politisk og kommersiell risiko på. Norske selskaper hvor staten har en stor eierandel (som Statoil, Hydro og investeringsselskapet Argentum) har også datterselskaper i skatteparadiser, både på kanaløyene og i staten Delaware i USA – som har flere selskaper enn innbyggere. Statoil får imidlertid gode attester fra bl.a. Publish What You Pay (PWYP) for innsyn i de midlene de har i skatteparadiser og det samme får Det Norske Oljeselskap. Noen selskaper gir ikke innsyn over hvilke inntekter de genererer i ulike land.

En studie fra Menon (2010) indikerer f.eks. at norsk leverandørindustri til petroleumsindustrien i Afrika i stor grad opererer fra skatteparadiser, hvor de i 2008 hadde investeringer på mer enn 5 mrd. kroner. Mange av disse selskapene har imidlertid baser i landene hvor de opererer og praktiske begrunnelser for hvorfor de har hovedkontorer andre steder. Som et minstemål er det i denne sammenhengen behov for åpenhet og rapportering om hvor den reelle aktiviteten foregår og hvordan arbeids- og lønnsforholdene er ved bedriftenes baser i de ulike landene hvor de opererer.

Selskaper som ønsker å unngå å bli beskattet for virksomhetens overskudd i et land benytter tidvis kunstige internpriser. Dette er ikke ulovlig for selskaper som opererer i utlandet så lenge de svarer den skatten de pålegges i Norge. En studie fra Norges Handelshøyskole i 2011 viser imidlertid at norske selskaper som internasjonaltiserer eller kjøpes opp av utenlandske selskaper, jevnt over har fått sitt overskudd halvert etter internasjonaliseringen. Forskerne antyder at dette skyldes at selskapene som internasjonaltiserer får og utnytter en mulighet til å tilpasse internpriser og overskudd som de ikke hadde tidligere og anslår at Norge går glipp av 7,5 mrd. skattekrone hvert år på grunn av dette.

Internasjonale undersøkelser (bl.a. fra Tax Justice Network) viser at slik bruk av internpriser er vanlig praksis i internasjonale konsern som står for 60 % av verdenshandelen, og at overføring av overskudd mellom land lett kan skjules i uoversiktlige organisasjonsmodeller. Utviklingsland taper i likhet med Norge betydelige skatteinntekter på dette. Internasjonalt samarbeid om åpenhet fra skatteparadisenes side er nødvendig for å komme problemet til livs. Utvidet land for land rapportering av bedrifters inntekter og utgifter er et annet mulig tiltak for å sikre tilstrekkelig innsyn i skatterevante forhold. Norge har dessuten inngått avtaler om utveksling av informasjon om eierskap og inntekter med de fleste skatteparadiser. Slike henvendelser krever imidlertid en begrunnet anmodning, selv om trenden går mot automatisk utveksling. Utviklingsland har mye å hente på utvidet informasjonsutveksling.

Selv om det er mulig å se rasjonelle begrunnelser fra selskapenes side for på legalt vis å benytte skatteparadiser, gjør likevel kriminell bruk av disse i form av ulovlig internprising, hvitvasking av penger fra narkotika- og menneskehandel og som havn for skatteunndragelser og korrupsjon, at skatteparadisene av svært mange land betraktes som et onde en vil til livs bl.a. gjennom full åpenhet om transaksjoner. Norge er med i en rekke organisasjoner og initiativer som har bekjempelse av slik kriminalitet som formål.

11.2.3.4 *Åpenhet*

En juridisk bindende internasjonal avtale eller konvensjon om åpenhet om informasjon om økonomiske transaksjoner som involverer skatteparadiser, vil være til fordel for alle land. Ett tiltak for å bidra til økt åpenhet om økonomiske transaksjoner i skatteparadiser er *OECDs globale forum for åpenhet og informasjonsutveksling for skatteformål* hvor både Norge, andre land og en rekke skatteparadiser er med. Forumet har en felles standard og sikter mot å ha gjennomført en første runde kollega-evalueringer (Peer Reviews) av tilsluttede lands lovverk innen utgangen av 2014. Dette vil innebære en form for uformell sertifisering i forhold til i hvilken grad et land oppfyller standarden. Disse og lignende initiativer vil ikke minst være nyttige for utviklingsland der skatteunndragelser og kapitalflukt utgjør et stort problem. Norge har videre tatt initiativ til en internasjonal dialog om strengere regler om økonomisk åpenhet, for eksempel i form av en konvensjon eller avtale om økonomisk åpenhet. Norge oppfyller også som eneste OECD-land kravene som *Utvinningsindus-*

triens åpenhetsinitiativ (EITI) pålegger delta-kerne, bl.a. mht. å offentliggjøre alle inntekter de får fra petroleums- og gruveindustrien.

Norge, USA Brasil og fem andre land lanserte i september 2011 det internasjonale initiativet «Open Government Partnership» (OGP). Målet er å gjøre myndighetene mer ansvarlige overfor sine innbyggere, og viktige virkemidler i OGP er dialog med det sivile samfunn og åpenhet i forvaltningen og næringslivet. 60 land er nå med i OGP. Norge er med i styret.

11.2.3.5 Korrupsjonslovgivning

Korrupsjon hemmer utvikling og er en særlig tyn- gende ekstrakostnad for de fattigste innbyggerne i et land. På linje med en rekke andre land har Norge ratifisert FNs, Europarådets og OECDs konvensjoner mot korrupsjon, som forbyr medvirkning til korrupsjon i utlandet så vel som hjemme. Norsk lov er utformet i tråd med dette. Korrupsjon hvor norske selskaper er involvert er ulovlig og straffbart i Norge, uansett hvor i verden den skjer. Bestemmel- sene gjelder også for utenlandske ansatte i norske selskaper i andre land og også ledelsen i det norske selskapet kan bli stilt til ansvar.

De norske straffereglene for korrupsjon er et klart signal om hvordan Norge ser på korrupsjon og at en anser det som viktig å bekjempe det både hjemme og i utlandet.

Det har vært få tilfeller av korrupsjon i utlandet som involverer norske selskaper. Bare to saker har endt med endelig domfellelse siden 2003. Til sam- menligning har Danmark i følge OECD én pådømt sak av 13 etterforskede (9 i utviklingsland), Sverige har én domfellelse siden konvensjonen trådte i kraft⁷ og Storbritannia 10 pådømte saker siden 2008 (29 under etterforskning i 2012).

På dette grunnlaget er det rimelig å tro at kor- rupsjon med røtter i Norge ikke er et betydelig pro- blem for fordelingspolitikken i utviklingsland. Norsk støtte til arbeidet for å få etablert konvensjoner mot korrupsjon viser for øvrig at norsk politikk på dette området er til fordel også for utviklingsland.

11.2.3.6 Norske investeringer, handel og påvirkning gjennom verdikjedene

Arbeids- og lønnsforholdene for arbeidstakere i bedrifter i utviklingsland som produserer varer for utenlandske selskaper for import eller videre- salg på verdensmarkedene, bryter ofte med både

ILO- og menneskerettighets-konvensjonene. Dette gjelder så vel de som produserer innsatsfak- torer for andre bedrifter som de som produserer ferdigvarer⁸. I en global økonomi der internasio- nale verdikjeder spiller en stor rolle er det et vik- tig spørsmål hvilket ansvar et selskap har for det som skjer i de foregående produksjonsleddene og hvordan dette kan reguleres. Dialog med næringslivet om dette slik bl.a. de norske stori- ngsmeldingene legger opp til, er viktig og en må kontinuerlig vurdere hvordan regulering på norsk side kan bidra til positiv utvikling. Det samme gjelder den innsatsen pressen og det sivile sam- funn gjør for å avsløre graverende forhold i verdi- kjedene og kartlegge forbindelser til sluttproduk- tet. Åpenhet, informasjon og dialog om hva som skjer lengre bak i verdikjeden kan bidra til at nor- ske og internasjonale selskaper av etiske og omdømmemessige årsaker, unngår produsenter som underbetaler og utsetter sine ansatte for ekstremt arbeidspress og farer. De fleste kjente eksempler på saker hvor slike forbindelser har vært påvist gjelder imidlertid utenlandske selska- per (f.eks. Apple og Nike). Norsk forbrukerpoli- tikk medvirker til informasjon om varer tilvirket etter høye etiske og miljømessige standarder. Dette ventes igjen å gi økt etterspørsel etter slike varer. Deler av næringslivet har aktivt tatt i bruk frivillige offisielle miljømærkeordninger som Sva- nen og EU-blomsten og systemer som ISO 14001 og Miljøfyrtårn. Andre eksempler på frivillige merkeordninger med økende oppslutning er Fair- trade og UTZ Good Inside.

Problematikken berører også norske *porteføl- jeinvestorer*. Flere norske fond som investerer internasjonalt har klare etikkregler og retningslin- jer for samfunnsansvar. For f.eks. Storebrand medfører både skadelige produkter og brudd på menneskerettighetene at deres fonds avslutter sine engasjement. Denne og andre finansforval- tere med god samfunnsansvarsprofil, har erfart at slik praksis bedrer deres omdømme og gjør inves- teringstilbudene deres attraktive.

SPUs retningslinjer for ansvarlig investerings- praksis (tidligere etiske retningslinjer) er fastlagt av Finansdepartementet med bred støtte i Storti- net. De følges opp både av Norges Bank gjennom aktivt eierskap og gjennom en målsetting om å integrere hensyn til god selskapsstyring, miljø og samfunnsforhold i investeringsvirksomheten, og

⁷ OECD mener de danske og svenske rutinene muligens ikke fungerer etter hensikten mens Storbritannia får ros.

⁸ Ett eksempel er Pegatron, som setter sammen Apple pro- dukter i Kina og som ifølge China Labor Watch gir ansatte dårlige arbeidsforhold, ikke betaler overtid og bidrar til miljøforurensning (jf The Daily Telegraph, Web 31.7.13).

av Etikkrådet for SPU. Etikkrådets oppgaver er å overvåke SPUs portefølje for å avdekke tilfeller av grovt uetisk aktivitet i selskaper. Finansdepartementet fatter beslutning om å utelukke selskaper fra fondets investeringsunivers, eller å sette selskaper til observasjon, basert på tilråding fra Etikkrådet. I henhold til retningslinjer for observasjon og utelukkelse skal selskaper utelukkes dersom de produserer visse produkter (tobakk og visse typer våpen) eller selger våpen til bestemte stater. Selskaper kan også utelukkes dersom det foreligger en uakseptabel risiko for at de medvirker til eller selv er ansvarlig for grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene (bl.a. drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnarbeid, annen utbytting av barn); alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig og konfliktsituasjoner; alvorlig miljøskade; grov korrupsjon og andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer.

Etikkrådet identifiserer selskaper som bør vurderes for grovt uetisk atferd gjennom nyhetsovervåking, henvendelser fra interessegrupper, og systematiske gjennomganger av problemområder. Etikkrådet legger blant annet vekt på hvor grovt normbruddet er, om et selskap beskyldes for flere uetiske forhold, om det er sannsynlig at normbrudd vil fortsette og om det er mulig å dokumentere de forholdene som selskapet er anklaget for. Hensikten er å identifisere selskaper der det er en uakseptabel risiko for at brudd på de etiske retningslinjene pågår, og at slike brudd antas å ville fortsette framover.

Per april 2013 er 17 selskaper utelukket fra SPU etter atferdskriteriene. Terskelen for uttrekk er høy, og bare en liten del av Etikkrådets arbeid muner ut i tilrådingen om observasjon eller uttrekk.

Eierskapsarbeidet er et sentralt virkemiddel i forvaltningen av SPU. Norges Bank bruker sine rettigheter som aksjonær til å fremme samfunnsmessige og miljømessige forhold og bedre standarder for selskapsstyring. Banken gjennomfører dialog med selskaper, investorer og myndigheter. Videre stemmer Norges Bank på generalforsamlinger og fremmer aksjonærforslag. Banken utgir også dokumenter som beskriver forventninger til hvordan selskaper skal håndtere samfunnsmessig og miljømessig risiko i sin virksomhet og hos leverandører.

Norges Bank har utviklet en database med informasjon om forhold som angår miljø, samfunn og selskapsstyring i omtrent 4 000 av de største selskapene som fondet er investert i. Verdien av disse selskapene tilsvarer om lag 90 pst. av markedsverdien av fondets samlede aksjeinvesteringer. Hensikten med databasen er å samle inn mer

selskapsspesifikk informasjon om blant annet klimagassutslipp og risikoindikatorer knyttet til menneskerettigheter, helse, miljø og sikkerhet. Det samles også inn informasjon om leverandørkjedene til enkelte selskaper.

Verdikjedeproblematikken er relevant også for SPU med utgangspunkt i en formulering i fondets vedtekter om at det ikke skal «medvirke til» samfunnsskadelig virksomhet. Det er imidlertid ikke klart hva dette innebærer eller hvor langt tilbake i verdikjeden prinsippet bør etterprøves.

Generelt er produktene som vurderes i verdikjedesammenheng ofte svært sammensatte med deler fra mange land og det kan være komplisert, tidkrevende og kostbart å få oversikt over hvordan disse er produsert. Verifisering fra tredjeparts organer og organisasjoner som spesialiserer seg på slik etterprøving er derfor til stor nytte for selskaper og institusjoner som tar denne utfordringen på alvor.

11.2.3.7 Klima-, miljø og fordeling

Verdens aller fattigste land har lave utslipp per innbygger. Industriland har høye utslipp. I et globalt klima-rettferdighetsperspektiv er dette en skjev fordeling.

Norsk klima- og miljøpolitikk har et globalt nedslagsfelt og det vi foretar oss i Norge har i prinsippet følger for mennesker i andre verdensdeler. Særlig for sårbare befolkningsgrupper som lever i områder hvor det er hyppig flom, tørke eller andre typer ekstremvær, eller som er truet av havforsuring og -stigning. Sårbare grupper har mindre muligheter til å beskytte seg mot naturkreftene enn de med tilgang til ressurser, og deres levekår, inntekter og eiendom påvirkes særlig negativt av menneskeskapte klimaendringer. Det er dermed grunnlag for å si at menneskeskapte klimaendringer har en negativ fordelingseffekt, som historisk også kan føres tilbake til industrilandenens politikk (inkludert Norge) i den grad den bidrar til utslipp av CO₂ som påvirker klimaet i verden.

En annen problemstilling er at det importeres store mengder produkter fra steder med begrenset regulering og kontroll av produksjonsforholdene og hvor produksjonen medfører forurensing av grunnvann, vassdrag og økosystemer. Eksempler på dette er import av tekstiler fra Kina og Bangladesh hvor kull er hovedenergikilde og hvor bl.a. giftige fargestoffer ofte slippes ut i naturen. Tilsvarende kan import av jordbruksprodukter som palmeolje fra f.eks. Indonesia, bidra til at regnskog fortreges. Norske selskapers, SPUs og andre fonds investeringer i slik og annen foruren-

sende industri, som petroleums- og kunstgjødseleproduksjon kan også nevnes.

Analysegruppen Vista la i 2013 fram rapporten «Norsk økonomi og økosystemer i utlandet» (Vista 2013/04) hvor de ser på hvordan Norge som helhet innenfor dagens lover og regler, bidrar til positive og negative virkninger på miljø og økosystemer globalt. Vista konkluderer ikke klart med om Norges totalbidrag er positivt eller negativt, men peker på at det største risikoområdet for Norge for negativ påvirkning av økosystemer er knyttet til engasjementet i petroleumssektoren. De nevner også andre områder hvor Norge må være særlig aktpågivende. Dette er områder som er nevnt bl.a. i SPU's etiske retningslinjer og som ofte forekommer i norske bedrifters retningslinjer for samfunnsansvar. Rapporten peker på at norsk bistand antakelig bidrar med overveiende positive effekter på verdens økosystemer.

11.2.3.8 OECDs kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv

Kontaktpunktet skal bidra til å løse konflikter om påståtte brudd på OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper, og til å gjøre OECDs retningslinjer kjent. Alle land er forpliktet til å opprette en slik ikke-rettslig klageordning. Siden reorganiseringen i 2011 har kontaktpunktet hatt fem saker til behandling. Ingen av disse er av en type som gir direkte følger for fordelingspolitikken i utviklingsland. Potensielt vil imidlertid kontaktpunktet behandle saker som gjelder norske flernasjonale selskaper i utviklingsland og dets virksomhet er derfor relevant og viktig også på dette feltet.

11.3 Andre forhold i norsk politikk som innvirker på fordelingspolitikken i utviklingsland

Norsk politikk bidrar til bedre fordelingspolitikk i utviklingsland bl.a. gjennom å stimulere til investeringer på energiområdet og når det gjelder bidrag til utbygging av strøm til belysning og husholdninger og til at informasjon og kunnskaper kan spres og tilegnes raskere og bedre enn før. Norsk politikk i internasjonale fora til støtte for åpne etermedier, pressefrihet og tilgang på kunnskaper gjennom «open source»-initiativer virker i samme retning.

11.3.1 Norske posisjoner og politikk i internasjonale fora

Global helse: Helse er en viktig sosial ytelse i alle land, men er ulikt organisert fra land til land med

ulike fordelingsvirkninger. Norge vektlegger alle menneskers rett til helse, noe som omfatter en tilsvarende forpliktelse for stater til å levere tjenester på dette området til alle sine borgere.

Norge bidrar gjennom aktiv deltakelse i Verdens helseorganisasjon (WHO) til å sette fokus på at medlemslandenes politikk fremmer helsetilbudet til fattige mennesker. Gjennom WHO er vi også en aktiv deltaker i internasjonalt samarbeid om forebygging av epidemier, folkesykdommer, livsstilssykdommer knyttet til ernæring, alkohol og tobakk, forskning og studier omkring internasjonale helseutfordringer og sykdommer som særlig rammer fattige i utviklingsland.

På bistandssiden har Norge vært en pioner og en av de største finansieringskildene for de internasjonale vaksineinitiativene rettet mot fattige mennesker. Det har vært utstrakt samarbeid med andre land, FN-organer og med internasjonale stiftelser og frivillige organisasjoner om dette. Også Norges innsats for ren elektrisk energi bidrar til bedre inn klima og bedre helse for fattige mennesker. Norge har også bidratt aktivt både med bistand og på andre måter til å finne løsninger på den globale helsepersonellkrisen, hvor helsepersonell migrerer fra fattige til rike land og dermed reduserer utviklingslandenes egne muligheter til å drive en helsepolitikk med gode fordelingsvirkninger.

Norsk politikk har særlig gjennom arbeidet i WHO bidratt til standardsetting, institusjonsutvikling og utvikling av nasjonale helsesystemer i utviklingsland som gir et positivt bidrag til en mer egalitær fordelingspolitikk på helseområdet.

I arbeidet med å fremme tusenårsmålene vektlegger Norge særlig helsetilbudet til fattige mennesker og vil søke å bidra til at dette også får en viktig plass blant de nye utviklingsmålene.

Global utdanning. Utdanning er en menneskerett og tilgang til kunnskap er en helt grunnleggende forutsetning for utvikling. Utdanning er også et gode i seg selv som bedrer den enkeltes trivsel, levekår, helse og muligheter på arbeidsmarkedet. God og gratis utdanning har positiv effekt på folkehelse, sysselsetting og økonomisk vekst. Et gratis, offentlig og tilgjengelig utdanningstilbud til alle er en viktig del av en egalitær fordelingspolitikk.

UNESCO er et viktig internasjonalt forum for å fremme utdanning globalt, særlig gjennom programmet Utdanning for alle (EFA). Norge er sterkt involvert i EFA, både gjennom samarbeid i enkeltland, og som pådriver innad i UNESCO. Norge er dessuten engasjert i arbeidet med globalisering av utdanning gjennom organisasjoner som Verdensbanken, Unicef (der Norge er stør-

ste bidragsyter for jenters utdanning gjennom Unices) og det Globale Fondet for Utdanning (GFE). FNs generalsekretær opprettet i 2012 et eget initiativ for utdanning og utnevnte en spesialutsending for utdanning, begge deler med politisk støtte fra Norge.

Norsk offentlig høyere utdanning er gratis, også for utenlandske studenter som studerer i Norge. De høye levekostnadene i Norge og øvrige kostnader ved å ta utdanning, som for eksempel læremateriell, innebærer imidlertid at norsk utdanning likevel ikke er tilgjengelig for mange. Det eksisterer noen norske ordninger for stipend til utenlandske studenter som studerer i Norge, også for studenter fra utviklingsland. Disse ordningene er i hovedsak knyttet opp til rekruttering av studenter gjennom samarbeid mellom norske universiteter og høyskoler og tilsvarende institusjoner i utlandet. Dette gjelder for eksempel kvoteordningen. Kvoteordningen forvaltes av Senter for internasjonalisering av utdanning, SIU, og det tildeles utdanningsstøtte gjennom Statens lånekasse for utdanning. Kvoteordningen bidrar til at studenter fra utviklingsland (samt land på Vest-Balkan, i Øst-Europa og i Sentral-Asia) får ettergitt lån når de etter studiene i Norge returnerer til hjemlandet for å bosette seg der. Kvoteordningen skal nå evalueres.

En del andre vestlige land fører en aktiv politikk for å tiltrekke seg de dyktigste student-talentene innen ulike fagområder fra fattige land/utviklingsland. Dette er ikke offisiell politikk i Norge og norsk politikk bidrar dermed ikke på samme måte til hjerneflukt fra utviklingsland.

Norge har nylig bidratt til etableringen av «PISA for development», med mål å videreutvikle OECDs studentevalueringer (PISA-undersøkelsene) slik at de kan bli nyttige også for utviklingsland i deres arbeid med å bygge opp effektive utdanningssystemer.

Infrastruktur for tele og ren energi: Telekommunikasjons-frekvenser utgjør en begrenset naturressurs som etter norsk syn bør forvaltes slik at ingen land legger beslag på dem til ulempe for andre land og slik at også utviklingsland får god tilgang på tele- og mediatjenester. Norge fremmer dette synet bl.a. i den Internasjonale teleunion (ITU), FN-organet som koordinerer bruk av radiofrekvenser, satellittbaner, utvikling av globale tekniske standarder og bistår med forbedring av tele-infrastruktur i utviklingsland. Tilsvarende prinsipper fremmes mht. den globale forvaltningen av doménavn på internett gjennom «The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers» (ICANN).

Tilgang til mobiltelefon-tjenester, mobile internettjenester og solenergi er viktig for innbyggere på landsbygda i utviklingsland, hvor nettet av telefon- og elektrisitetsledninger ofte mangler eller er i dårlig stand. Der er desentraliserte tjenester ofte et rimeligere og miljømessig bedre alternativ. For de som får tilgang til disse medfører de ofte en betydelig produktivetsgevinst, bl.a. gjennom tilgang på markedsinformasjon, mobilbank, fjernundervisning og rimelige, raske og gode helsetjenester. I den grad slike systemer bygges ut og fattige mennesker får tilgang til dem, representerer de et fordelingsmessig fremskritt og danner et grunnlag for brede befolkningslag til å bedre sin situasjon.

Tilgang til desentraliserte energikilder som solenergi er i likhet med teletjenester et svært viktig virkemiddel i fordelingspolitikken i et land, for uten å være en drivkraft for økonomisk utvikling. En rekke norske initiativer med tyngdepunkt på bistandssiden (Norfund, Energy Plus) bidrar til å bringe privat kapital inn i energiutbygging i utviklingsland og i denne sammenheng vektlegges at utbyggingene også får varige positive ringvirkninger for lokalbefolkningen.

Miljø. Norsk politikk fremmer bærekraftig forvaltning av naturressursgrunnet og økosystemtjenestene som er sårbart i mange fattige land. Dette er generelt viktig for å sikre ressurser til å føre en egalitær fordelingspolitikk og også for å ivareta hensyn til urbefolkninger.

Den generelle makroøkonomiske situasjonen: Utover finansiell bistand kan organisasjoner som IMF og Verdensbanken påvirke økonomien i utviklingsland gjennom sine analyser og råd. Fra norsk side har en vært opptatt av at disse organisasjonene skal være en god støttespiller for de enkelte landene i deres utvikling av en sunn makroøkonomisk politikk. Gjennom det siste tiåret har Norge hatt et målrettet samarbeid med banken på sosial sektor og miljø, for å sikre at banken videreutvikler sine analyseverktøy og har disse sidene med i relevante strategier og låneinstrumenter. I IMF-sammenheng har Norge, gjennom den nordisk-baltiske valgkretsen, vært en pådriver for økt oppmerksomhet rundt fordelingsproblemer og sosiale konsekvenser av låneprogram. I tillegg har en i lengre tid arbeidet for forenkling av vilkårene – kondisjonaliteten – knyttet til IMF's låneordninger. Meld. St. 25 (2012-2013) utdyper i detalj hvordan inkluderende vekst inngår i de multilaterale finansinstitusjonenes arbeid.

Effekten av norske politiske incentiver på fordelingspolitikken i utviklingsland: Norsk politikk innrettet mot f.eks. samfunnsansvar, anstendig

arbeid, korrupsjonsbekjempelse, mer åpenhet omkring internasjonale pengeoverføringer og reduserte illegale kapitalstrømmer bl.a. gjennom skatteparadis, innvirker ikke automatisk på fordelingspolitikken i utviklingsland. Incentivene som ligger i norsk politikk på ulike områder bidrar i noen grad til å øke statsinntektene i berørte land, men idéene som ligger til grunn for den norske politikken vil ikke påvirke fordelingspolitikken i utviklingslandene dersom den politiske kulturen er lite mottakelig eller kompetente institusjoner ev. folkelige bevegelser mangler. Initiativene som Norge tar og aktivt medvirker til på disse feltene både bilateralt og i multilaterale fora, er imidlertid et godt fundament for dialogen med utviklingsland om en mer rettferdig fordelingspolitikk. Denne dialogen får imidlertid størst effekt der hvor den er tydelig og overbevisende og føres på tilstrekkelig høyt politisk nivå. Initiativene gir også et godt grunnlag for dialog med samarbeidspartnere som Verdensbanken og andre FN-organer samt akademia og det sivile samfunn om hva god fordelingspolitikk innebærer og hva som kan gjøres for å fremme den gjennom bistand og på andre måter, samt legge til rette for faglig samarbeid omkring dette temaet.

11.3.2 Handel

Internasjonal handel spiller en stor rolle i norsk økonomi. Norsk eksport av varer og tjenester utgjør omkring 40 % av BNP og importen rundt 30 % (Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet 2013). Norge har avvirket toll på industrivarer med unntak av enkelte klær og tekstiler. Gjenværende industritoll er gradvis redusert, og så nylig som 1.1.2013 ble satsene satt ned ytterligere for flere typer klær og tekstiler. For jordbruksvarer er bildet sammensatt. Importen kan skje tollfritt for om lag en tredel av toll-linjene for jordbruksprodukter, mens det er høy toll for sensitive norske jordbruksvarer som meieri og kjøttprodukter og visse frukt og grønnsaker for å beskytte norsk, jordbruksbasert matproduksjon.

Den generelle tollpreferanseordningen (GSP) innebærer at varer som importeres fra utviklingsland får lavere tollsatser. Ordningen innebærer dessuten at alle varer fra de minst utviklede landene, MUL, og lavinntektsland med mindre enn 75 mill. innbyggere kan importeres tollfritt til Norge. Lavere mellominntektsland med mindre enn 75 mill. innbyggere nyter godt av tollfrihet for alle industrivarer, samt tollfrihet og preferanser for en rekke landbruksvarer. Over 21 % av importen av landbruksvarer importeres fra GSP-land (9,3 mrd. i 2012).

Tollvern er ikke den eneste faktoren som begrenser mulighetene for utviklingsland til å øke eksporten av landbruksvarer til Norge. Den generelle utfordringen for særlig de fattigste utviklingslandene er manglende evne til å håndtere dokumentasjonskravene til kvalitet, leveringssikkerhet og produktstandarder som stilles av forbrukere og myndigheter. Målet om økt import fra de fattigste utviklingslandene krever derfor innsats for å løse utfordringene på tilbudssiden gjennom målrettet utviklingssamarbeid («Aid for Trade»).

Norge støtter aktivt opp om utviklingslandene i den såkalte Doha-runden i Verdens handelsorganisasjon (WTO), blant annet ved faglig og praktisk bistand slik at de kan ivareta sine interesser gjennom aktiv deltakelse i forhandlingene.

Gjennom EFTA har Norge inngått bilaterale frihandelsavtaler med flere utviklingsland, og flere forhandlinger er underveis. Flere u-land med et visst potensial for eksport til Norge vil etter hvert være dekket av frihandelsavtaler, slik at GSP-ordningen vil ha betydning for færre land enn tidligere. Frihandelsavtalene legger til rette for økt handel mellom partene ved å skape stabile og forutsigbare rammevilkår for handel.

For å legge til rette for å øke importen fra partnerland det inngås avtaler med, er det innenfor rammen av EFTA-samarbeidet avsatt årlige budsjettmidler til teknisk assistanse. EFTA yter teknisk assistanse under frihandelsavtaler, samarbeidserklæringer og i noen tilfeller til potensielle avtalepartnere. Kjernen i denne aktiviteten er kapasitetsbygging og kunnskapsoverføring for å bistå partnerland til å utnytte bedre de fordeler en frihandelsavtale med EFTA-landene gir. I den senere tid har et fokusområde for EFTAs tekniske assistanse vært å gjennomføre eksportfremmeseminarer hos ulike frihandelsavtalepartnere. Informasjon om krav som stilles for å eksportere til EFTA-landene er sentralt i den sammenheng.

I EFTA-forhandlingene har Norge også som klar posisjon at de fattigste landene ikke påtvinges bestemmelser om immaterielle rettigheter som innskrenker deres handlingsrom etter TRIPS-avtalen når det gjelder patentbeskyttelse, beskyttelse av fortrolige testdata og plantesortbeskyttelse, noe som i enkelte tilfeller har ført til at EFTA-landene har ført slike forhandlinger separat.

Handel som bidrar til økt økonomisk aktivitet og økt sysselsetting innebærer at grunnlaget for å skaffe inntekter til det offentlige styrkes, noe som i sin tur styrker evnen til å finansiere for eksempel helse og utdanning. Toll og avgifter fra import og økte skatteinntekter fra produsenter og de som

sysselsettes i bedriftene, kan utviklingslandene i prinsippet bruke til å bedre sin fordelingspolitikk gjennom et bedre tilbud av helse, utdanning og andre sosiale tjenester som igjen vil komme samfunnet til gode gjennom bedre ressursutnyttning og miljø.

I de fattigste utviklingslandene er befolkningen i stor grad bosatt på landsbygda og livnærer seg av landbruk som bønder eller jordløse arbeidere. Økt verdiskapning i alle ledd i verdikjeden og bedring av småskala-produsenters posisjon er derfor sentralt for fattigdomsbekjempelse. Eksport av landbruksvarer er en viktig inntektskilde for mange utviklingsland så vel som for de som er sysselsatt i sektoren. Det er økende erkjennelse internasjonalt av at det er nødvendig å satse på mer regional handel som et første skritt for de fattigste landene. I tillegg vil økt eksport av landbruksvarer til Norge fra utviklingsland kunne bidra til økte inntekter for disse, men siden denne importen er begrenset, blir også bidraget til utjevning og fordeling fra slik import begrenset.

En stadig større andel av befolkningen i utviklingsland flytter til byene. Mangel på jord, tørke og mulighetene for arbeid i framvoksende eksportnæringer er blant årsakene til dette. Lave produksjonskostnader gir mange utviklingsland et konkurransemessig fortrinn for arbeidsintensiv produksjon. Spesielt har norsk import fra Kina økt det siste tiåret. Også import fra andre lavkostland har økt. Økt eksport til Norge og andre industriland bidrar til flere arbeidsplasser for fattige mennesker og dermed inntekter. Høyere økonomisk aktivitet gir videre mulighet for høyere skatteinngang og bedre fordelingspolitikk i disse landene.

Effekten kan imidlertid bli den motsatte i tilfeller hvor bedrifts- og jordeiere høster betydelig profitt gjennom å tilby dårlige arbeidsforhold, betaling på subsistensminimum og i noen tilfeller baserer seg på slavearbeid. Resultatet kan da bli økte sosiale forskjeller framfor utjevning. Dette viser igjen at det å skape økt økonomisk potensiale for utjevning av sosiale forskjeller ikke er nok. Det trengs bevisst politikk fra myndighetenes side for å omsette dette potensialet i en dynamisk fordelings- og vekstpolitikk.

Norsk dialog med utviklingsland om styresett og fordelingspolitikk vektlegger dette og vil også framholde at en bedre inntektsfordeling, f.eks. i form av høyere inntekter som følge av forhandlingsrett om lønn, kan gi en dividende i form av at de som får lønnsveksten også forbruker relativt mest og dermed bidra til ekstra vekststimulus. Nedsiden ved dette slik mange utviklingsland vil se det, er faren for at andre land underbyr dem på

produksjonskostnader og at de som kjøper innsatsfaktorene vil flytte.

11.3.3 Remittances – billigere pengeoverføringer

Norge har betydelige diaspora fra land utenfor EU/EØS som tilfører sine opprinnelsesland kunnskaper, kapital og teknologi. Verdensbanken anslår beløpene som sendes til familie og slekt i utviklingsland eller investeres der til ca. USD 400 mrd. i 2012. Betydelige beløp går også hvert år fra Norge til land som Pakistan og Somalia. Norsk diaspora fra f.eks. Pakistan stammer i stor grad fra fattige områder og midlene vil derfor ha en viss utjevningseffekt på landsbasis. Hjemsending av penger fra Norge har imidlertid tradisjonelt vært kostbart og vanskelig. Forskning PRIO utførte for Norad i 2007 anslo at opp mot 25 % av beløpene gikk bort i avgifter. Den påfølgende offentlige diskusjonen satte bl.a. søkelys på strenge norske konsesjonskrav for å drive pengeformidling, noe som førte til at pengeformidling i stor grad ble utført av foretak uten tillatelse utenfor myndighetenes kontroll. Reglene ble myket opp, slik at det har blitt enklere å drive slik virksomhet lovlig, noe som har ført til økt konkurranse blant lovlige tilbydere på dette markedet. Forbrukerrådet har videre etablert en «Send penger hjem»-side på www.Finansportalen.no med informasjon om hvem som formidler pengeoverføringer, til hvilke land og til hvilken pris. Noe av hensikten med dette er å få kostnadene ned slik at beløpene som kommer fram til mottaker øker.

11.3.4 Særlig viktige bistandsfinansierte ordninger

Norge har bygget opp en effektiv og lønnsom petroleumforvaltning og skatteforvaltning og har en tilsvarende effektiv forvaltning når det gjelder fornybar energi. Dette er resultater av vellykket politikk som resultatmessig taler for seg selv. Det tekniske og institusjonelle apparatet på disse forvaltningsområdene er imidlertid ikke like enkelt å etablere for land som måtte ønske å innføre noe tilsvarende. Norge har derfor etablert bistandsfinansierte programmer som på systematisk vis skal bistå utviklingsland i å få på plass lignende ordninger.

Gjennom *Olje for utvikling-programmet* (OFU) bistår Norge samarbeidsland med kapasitetsbygging innen petroleumforvaltning. Programmet skal bidra til varig fattigdomsreduksjon. Et viktig skritt er å bistå med å etablere god forvaltning av petroleumssressursene og sikre at staten får en

betydelig andel av inntektene. I tiden som kommer vil det bli lagt økt vekt på at OFU-programmet reflekterer helheten i den norske erfaringen, der ressurs-, miljø-, sikkerhets- og finansforvaltningen ses på som en helhet og kombineres med støtte til sivilt samfunn, parlament og media. Sistnevnte for å bidra til demokratisk kontroll med myndighetenes petroleumsforvaltning. Godt styresett, åpenhet, likestilling og anti-korrupsjon vektlegges som overordnede hensyn. Programmet kan blant annet yte assistanse til å utvikle lover og forskrifter for petroleumssektoren, bidra til teknisk kunnskapsoverføring, bevisstgjøre om miljøkonsekvenser og prinsipper som åpenhet og likhet for loven samt bistå med inntektsforvaltning.

Skatt for utvikling. Skattlegging og bruken av skatteinntekter er viktige virkemidler i fordelingspolitikken. Beskatning bør ideelt sett skje uten vilkårlige fritak og fordeler for enkeltbedrifter og -personer og åpenhet omkring hvem som betaler skatt og hvor pengene blir av er nødvendig for det administrative og politiske systemets legitimitet og for at befolkningen skal være villig til å betale skatt. Debatt om skattespørsmål hvor skattebetalere kan stille krav til myndighetene om rettferdig beskatning og bruk av inntektene, kan fungere som en katalysator i en demokratiseringsprosess. Norge har selv god erfaring med å forvalte skattesystemer både for befolkningen generelt og for selskaper og for petroleumsindustrien spesielt. En effektiv skatteadministrasjon og tilliten i befolkningen til at skatteinntektene brukes fornuftig gjør at aksepten for å betale skatt generelt er høy.

Selv om den norske skattemodellen ikke kan overføres direkte til andre land, er den kunnskapen som er ervervet i Norge verdifull når det gis råd om utforming av skatteregimer, skatteforvaltning og tiltak for å øke skatteinngangen i samarbeidsland. Eksemplet med økt skatteinngang fra kobbersektoren i Zambia er et godt eksempel på dette. Lignende avtaler drøftes med andre land.

11.4 Norsk politikk – utfordringer og forbedringspunkter

11.4.1 Importtollen på jordbruksvarer

Den høye importtollen på jordbruksvarer som produseres i Norge er til ulempe for andre land som ønsker å selge slike produkter til oss. Sett fra utviklingslandenes synspunkt er det rom for forbedringer.

Norsk landbruks- og utviklingspolitikk er generelt politikkområder hvor det på enkelte punkter kan være vanskelig å finne felles ståsted,

men hvor en søker å finne løsninger som gagnar de fattigste landene. Den norske tollpreferanseordningen for varer fra utviklingsland har derfor vært gjenstand for to grundige gjennomganger de senere årene (jf. avsnitt 3.2). Hensikten har vært å identifisere områder der det er mulig å legge til rette for økt import fra særlig de fattigste utviklingslandene, uten samtidig å svekke tollvernet som en av de sentrale forutsetningene for et fortsatt levedyktig landbruk i Norge.

Importen fra de fattigste landene til Norge er begrenset til tross for tollfrihet. Dette viser at markedsadgang alene ikke er nok for disse landene. Det mangler ofte nødvendige forutsetninger når det gjelder både velfungerende reguleringer og handelsprosedyrer, produksjonskapasitet, infrastruktur, markedsføringskompetanse og muligheter for eksportører til å oppfylle dokumentasjonskravene. Disse landene krever et sterkere og mer effektivt utviklingssamarbeid for å kunne virkeliggjøre målet om økt eksport og bedre integrasjon i den globale økonomien. Norge vil møte denne utfordringen ved å fokusere innsatsen innenfor handelsrettet utviklingssamarbeid. Vi vil prioritere støtte til de minst utviklede land og Afrika sør for Sahara.

For øvrig søker en å stimulere til økt import fra de fattigste utviklingslandene gjennom utviklingssamarbeid rettet mot produksjonsforhold, infrastruktur og offentlige institusjoner som i dag utgjør viktige beskrankninger for eksport av konkurransedyktige varer.

11.4.2 Utvidet land for land-rapportering

Som nevnt i avsnitt 2.3.2 foran vurderer Norge å innføre krav som pålegger store selskaper, samt selskaper med noterte verdipapirer, som driver virksomhet i utvinningsindustrien og skogsdrift innen ikke-beplantet skog å rapportere om betalinger sine betalinger til myndigheter i land hvor selskapene driver virksomhet, og med informasjon om betalingene knytter seg til et bestemt prosjekt. Rapporteringskravene er i tråd med forventede EØS-regler som svarer til direktiv 2013/34/EU. Formålet med EU-regelverket er å oppnå økt åpenhet med pengestrømmer mellom selskaper og myndigheter i de land hvor selskapene operer, for derigjennom å bidra til at befolkningen i landet kan få tilgang til nødvendig informasjon for å utøve demokratisk kontroll med, og holde regjeringen ansvarlig for, forvaltningen av inntekter fra landets naturressurser. Da dette er forhold som kan innvirke på konkurransesituasjonen selskaper imellom vil internasjonale løsninger være til alles fordel og EU har planer om snarlig innføring

av en tilsvarende ordning. Imidlertid har bl.a. Statoil i Angola vist at det går an å være mer åpen enn andre selskaper uten å tape på det.

Norske selskaper kan ikke forventes å øve noen direkte innflytelse på hvordan et vertsland bruker inntektene de krever inn. Andelen av skattemidler og andre inntekter som vertslandene bruker på helse, utdanning og annen velferd er en sak som fastlegges gjennom landets egen politikk og verken selskapene eller Norge kan stille krav. Dersom norske myndigheter pålegger norskbaserte selskaper å rapportere land for land om alle inntekter og utgifter ved virksomheten, kan imidlertid de som bor i utviklingslandene selv stille spørsmål ved hvor pengene tar veien og dermed kan fordelingsprofilen påvirkes indirekte i mer egalitær retning.

11.4.3 Norsk politikk og krav til sjekk av verdikjedene

Verdikjedene i vareproduksjonen hvor produktene videreføres er som nevnt i avsnitt 2.3.6 ofte internasjonale og involverer mange land og underleverandører. Spørsmålet om hvordan norsk politikk påvirker norske importørers og investorers sjekk av arbeidsforhold hos viktige underleverandører har vært mye diskutert, bl.a. i forbindelse med barnarbeid, slavekontrakter, alvorlige tilfeller av forurensning og bruk av skatteparadiser. Det har også vært drøftet hvor langt tilbake i verdikjeden en norsk leverandør bør ha oversikt. Bedriftene er følsomme mht. sin omdømmerisiko og det finnes en rekke eksempler på at f.eks. produsenter av merkevarer, etter opinionspress, dropper underleverandører som produserer under uholdbare forhold. Både aktive forbrukere og media har medvirket til dette. Dette gjelder viktige fordelingsutfordringer i landene det angår og spørsmålet om norske myndigheter bør vurdere å innføre nye og strengere regler på dette feltet har vært reist.

11.4.4 Restriksjoner på bruk av skatteparadiser

Brede allianser er viktig for å få økt åpenhet rundt transaksjonene i skatteparadiser og å få redusert bruken av disse. Norge, Storbritannia, Frankrike, OECD, flere andre land, offentlige institusjoner og sivilsamfunnsorganisasjoner står sammen i det internasjonale arbeidet for økt åpenhet om inntekter som går til slike jurisdiksjoner. Åpenhet er viktig også fordi mange skatteparadiser også brukes til hvitvasking av penger fra organisert kriminalitet, terrorfinansiering og andre kriminelle pengetransaksjoner.

Det norske arbeidet for å få til en internasjonal avtale eller konvensjon om åpenhet videreføres.

11.4.5 Miljøeffekter

Som Vista-rapporten omtalt i avsnitt 2.3.7 foran antyder, er det vanskelig å påvise klare politiske tiltak i Norge som vil endre den pågående negative utviklingen av økosystemer, økosystemtjenester og klimaet vesentlig. Norge har som alle land ansvar for å gjøre det en kan for å få utslippene ned på bærekraftig nivå. Norges tilgang på rikelig med fornybar energi gjør at potensialet for omlegging av energibruken innenlands er betydelig. Vår høye fornybarandel gjør imidlertid at vi relativt sett har et mindre potensiale enn mange andre land. Det ventelig største potensialet for å begrense klimaendringene basert på tekniske framskritt ligger i økt produksjon av fornybare energikilder, kamp mot kortlevde klimaforurenserer, karbonfangst og lagring og andre elementer som har vært lansert under de internasjonale klimaforhandlingene og politisk virkemiddelbruk bør fremme dette. Norge skal fortsatt være pådriver for globale klimaavtaler. I påvente av slike avtaler iverksettes klimatiltak i Norge og tilsvarende tiltak støttes internasjonalt.

Regjeringens store satsing for å redusere klimagassutslipp fra skogødeleggelser, bidrar til å bevare skogene som er et viktig livsgrunnlag for 1,4 milliarder mennesker på verdensbasis, og gir samtidig utviklingslandene muligheten til motta pengeoverføringer hvis de reduserer avskogingen. Overføringene skal bidra til en bærekraftig utvikling i landene. Det er stort fokus på hvordan lokalbefolkningen, herunder urfolk og kvinner, kan få fordeler fra både midlene som landene tjener og ta del i tiltakene mot redusert avskoging. Det samarbeides med FN, Verdensbanken, og en rekke internasjonale og norske frivillige organisasjoner.

11.5 Sjekkliste for politikktutforming

De norske samstemtrapportene skal rapportere om positive og negative synergier mellom norsk utviklingspolitikk og annen norsk politikk som regjering og Storting ønsker å styrke på bred basis.

Sjekklisten under er ment som et hjelpemiddel for å unngå negative bivirkninger for utviklingsland under formulering av norsk politikk. Den er utarbeidet med utgangspunkt i bl.a. den omfattende sjekklisten fra «The DAC Guidelines for Poverty Reduction», (OECD 2001) og FNs tusenårsmaal. Den gir en generell veiledning for depar-

tementer og offentlige myndigheter som utarbeider lover, forskrifter og retningslinjer og som formulerer norske posisjoner til internasjonale fora hvor regler og avtaler blir forhandlet, om forhold en bør være oppmerksom på. Bruk av sjekklisten kan bidra til oppmerksomhet omkring mulige positive utviklingseffekter av politikk som formuleres og til at tiltak som settes i verk ikke får unødige negative effekter.

- Har tiltaket virkninger for utviklingslands mulighet til å drive *handel* på like vilkår med Norge og andre OECD-land?
- Påvirker tiltaket *gjeldssituasjonen eller bistandsvolumet* eller har det direkte virkninger for statsinntektene til utviklingsland?
- Har tiltaket betydning for utviklingslands sårbarhet overfor *internasjonale finansielle og økonomiske* kriser?
- Berører tiltaket bærekraften i *miljø- og ressurs-situasjonen* i utviklingsland, miljøsituasjonen for de fattigste i disse landene eller den regionale og globale klimasituasjonen?
- Berører tiltaket fordelingen av inntektene fra *uttak av naturressurser* i fattige land?
- Berører tiltaket næringsstruktur og bosetting i utviklingsland?
- Påvirker tiltaket *inntekts- og eiendomsfordeling* i utviklingsland?

- Påvirker tiltaket *korruptjonssituasjonen* i utviklingsland eller mulighetene for ulovlig kapitalutførsel?
- Har tiltaket betydning for *fremme av politiske og økonomiske rettigheter* i utviklingsland? (Tale- og trykkefrihet, muligheten til å utøve demokratisk politisk virksomhet, organisasjonsfrihet, eiendomsrett, muligheter til å drive egen virksomhet, arbeidsmuligheter osv?)
- Berører tiltaket *helsesituasjonen eller utdanningsmulighetene* til fattige mennesker i utviklingsland?
- Påvirker tiltaket situasjonen for urfolk i utviklingsland?
- Berører tiltaket *likestillingen mellom kjønnene* i utviklingsland?
- Berører tiltaket situasjonen for personer med nedsatt funksjonsevne i utviklingsland?
- Påvirker tiltaket *sikkerhetssituasjonen* til befolkningen i utviklingsland eller for landene selv?
- Påvirker tiltaket mulighetene for mennesker fra fattige utviklingsland til å søke arbeid i andre land?
- Påvirker tiltaket mulighetene for myndighetene i utviklingsland til å fatte *selvstendige beslutninger*, herunder tilpasse seg internasjonale regelverk?

12 Rapport om effekter av norsk utviklingssamarbeid

12.1 Innledning

Regjeringen har besluttet at Prop. 1 S for Utenriksdepartementet for 2014 skal inneholde et særskilt kapittel om effekter av norsk utviklingssamarbeid. Dette er et bidrag til oppfølging av det omforente målet om mer fokus på resultater, se blant annet Riksrevisjonens undersøkelse av resultatorienteringen i norsk bistand fra 2011.

Det gis allerede omfattende og relevant informasjon om virkninger av utviklingssamarbeidet gjennom stortingsmeldinger, i Norads årlige resultatrapport og under de enkelte kapitler i de årlige bistandsbudsjettene. Få andre politikkområder har så store forventninger knyttet til seg om dokumentasjon av resultater som kan vise at bevilgede midler brukes i henhold til intensjoner og krav i regelverk. Det publiseres også hvert år en lang rekke internasjonale rapporter og evalueringer. Norads evalueringsavdeling publiserer hvert år uavhengige evalueringer som skal dokumentere i hvilken grad utviklingsinnsatsen på utvalgte felt er relevant og effektiv og oppnår resultater som forutsatt. Vurderingene i slike evalueringer er ikke nødvendigvis alltid sammenfallende med Utenriksdepartementets eller de evaluerte og andre berørte parters syn, men bidrar til viktig lærdom og kunnskap for planlegging og gjennomføring av bistandstiltak. Bruken av bistandsmidler har mange forskjellige utviklingspolitiske og utenrikspolitiske mål, og effektene er ofte vanskelige og tidkrevende å dokumentere. Det er derfor viktig å ha et realistisk forhold til hvor presis slik dokumentasjon kan bli.

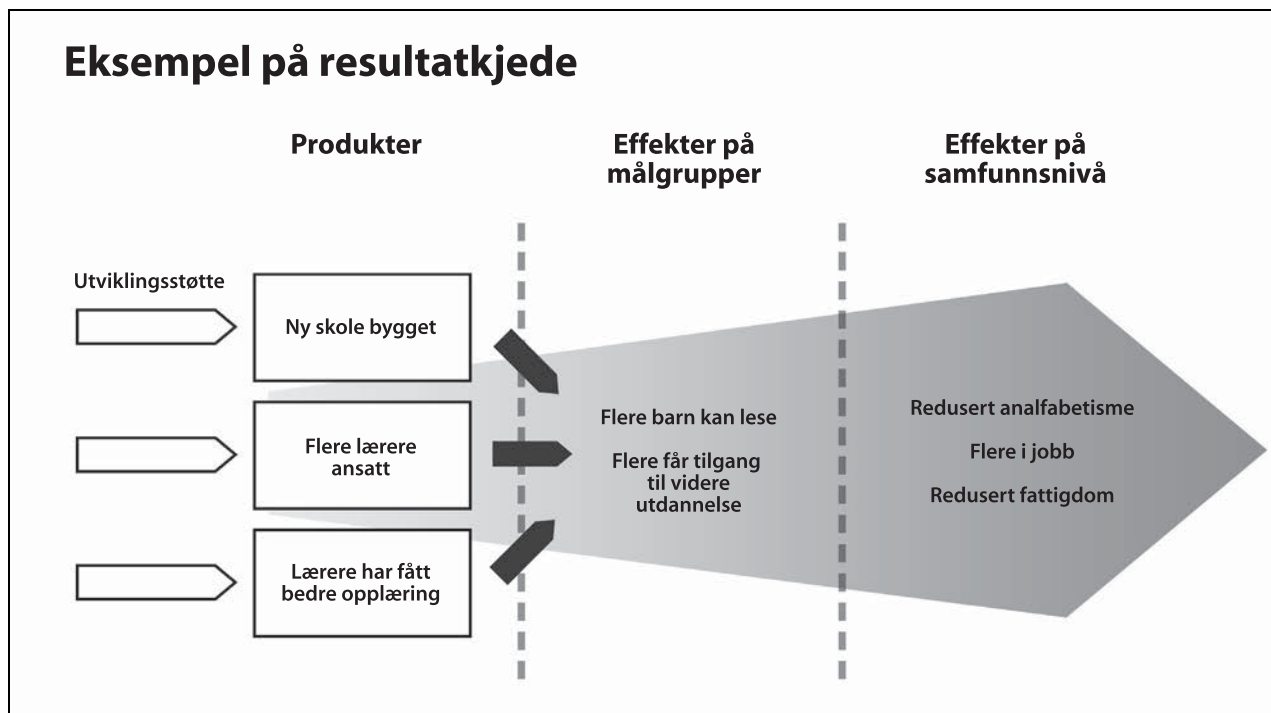
Denne redegjørelsen presenterer et utvalg effekter på noen prioriterte utviklingspolitiske områder. Det gis også en beskrivelse og drøfting av hvilke metoder, kilder og publikasjoner som er aktuelle for resultatmålingen i utviklingssamarbeidet – både i Norge og internasjonalt (se 12.3).

Hensikten er å gi et bidrag til økt kunnskap om noen effekter av norsk utviklingssamarbeid og belyse metodiske utfordringer Norge og andre giverland står overfor ved slike undersøkelser.

Begrepsavklaring

Resultater kan oppnås på flere nivåer. Ofte brukes begrepene resultater og effekter om hverandre, uten noen klar distinksjon mellom dem. Både i norsk og internasjonal resultatmåling skiller det imidlertid mellom nivåer for å tydeliggjøre både faktiske og metodiske forskjeller. Ifølge Direktoratet for økonomistyring er effekter «det siste leddet i resultatkjeden og uttrykker endringer hos brukere eller i samfunnet som følge av virksomhetens aktiviteter og tjenester. Måling av effekter handler om i hvilken grad formålet med virksomheten eller tiltaket er oppnådd, og gir dermed viktig styringsinformasjon.»

I tråd med dette brukes her «effekter av utviklingssamarbeidet» i betydningen positive eller negative langsiktige resultater som oppstår ut fra aktiviteter, produkter og tjenester som finansieres av utviklingsstøtte. Dette er illustrert i figur 12.1. Dersom den ønskede samfunnseffekten av et tiltak er redusert analfabetisme, er bygging av ny skole bare et virkemiddel for å oppnå effekten på et langt senere tidspunkt. Den ferdige skolebygningen er et produkt av tiltaket, men ikke en effekt. En effekt er altså ikke i seg selv noe man kan kjøpe for penger. En økning av antallet som kan lese, er en mulig effekt for en målgruppe. Folk som kan lese, kan lettere få jobb med lønn til mat og bolig. Flere i jobb er en effekt som igjen kan føre til for eksempel redusert fattigdom. Slike større samfunnseffekter vil normalt oppstå på grunn av et stort antall prosesser og aktiviteter, hvorav svært mange ikke er betinget av utviklingsstøtte.

Figur 12.1 Eksempel på resultatkjede

12.2 Effekter på utvalgte utviklingspolitiske områder

I denne delen presenteres eksempler på hva Norges utviklingssamarbeid kan bidra til. Dette gjøres med de begrensningene måling og dokumentasjon av effekter har som beskrevet i 12.3 i dette kapitlet. Eksemplene omtaler sannsynlige effekter innenfor utvalgte tematiske områder, men gir ikke helhetlige svar på alt som er oppnådd, eller eventuelle utilsiktede virkninger av utviklingsstøtten.

De tematiske områdene er:

1. Global helse: Fokus på mødre- og barnedødelighet
2. Afghanistan: Eksempel på en sårbar stat

3. Humanitær innsats
4. Kvinners rettigheter og likestilling
5. Menneskerettigheter
6. Olje for utvikling-programmet

Innenfor hvert tema beskrives mål og virkemidler som en bakgrunn for å forstå hva Norge ønsker å oppnå, og hvordan innsatsen er organisert. Norsk innsats knyttes blant annet til FNs tusenårsmål (se figur 12.2). Utviklingsmålene fremmes gjennom et bredt spekter av kanaler og samarbeidspartnere, og innsatsen er ofte en kombinasjon av virkemidler på ulike nivåer. Resultatene som oppnås kan sjelden tilskrives utviklingssamarbeid alene.

Figur 12.2 FNs tusenårsmål

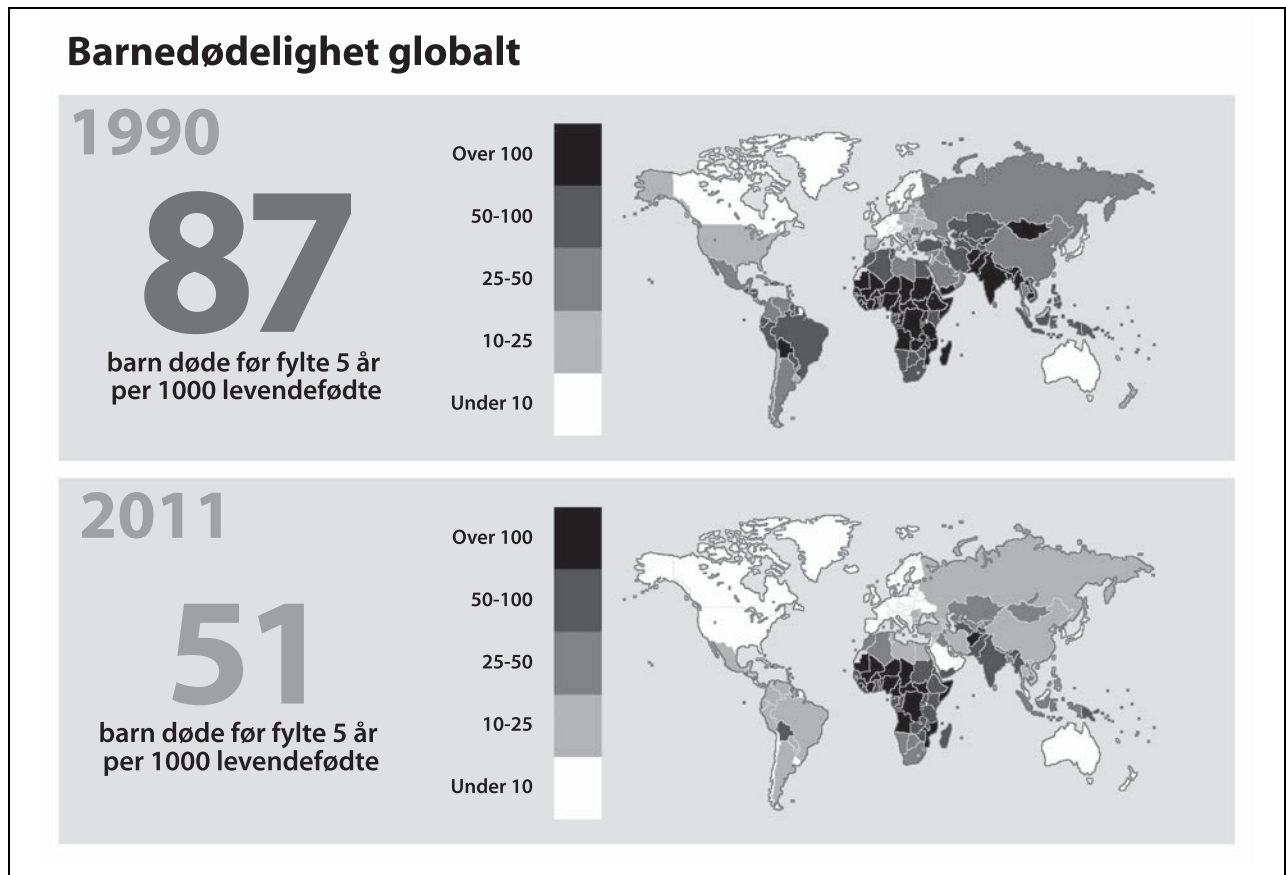
12.2.1 Global helse: fokus på mødre- og barnedødelighet

Mål og virkemidler

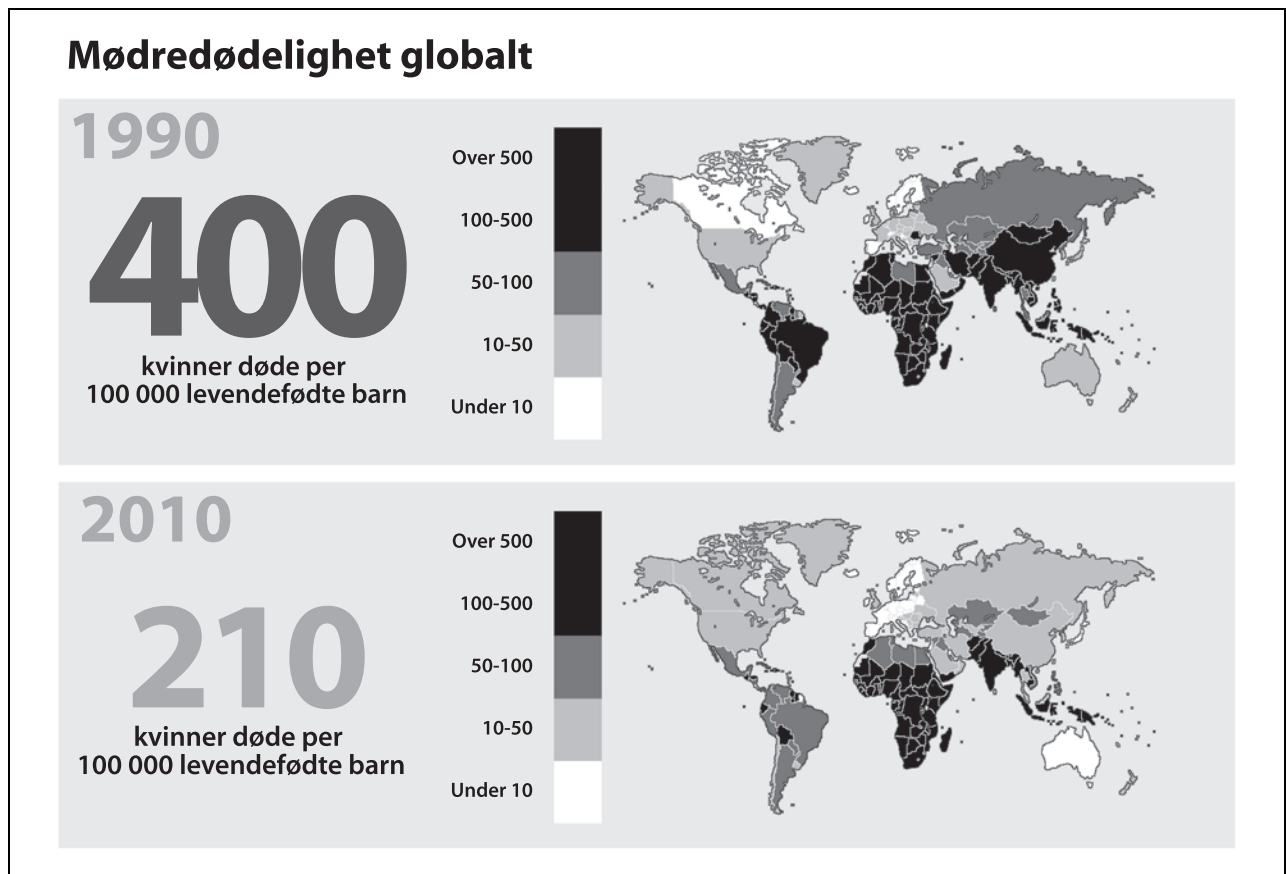
Regjeringens innsats for global helse har siden 2005 hatt hovedfokus på helsetusenårsmålene, og spesielt tusenårsmål 4 og 5. Den samlede innsatsen er spesielt omtalt i Meld. St. 11 (2011–2012) Global helse i utenriks- og utviklingspolitikken, der mobilisering for kvinners og barns rettigheter og helse er ett av tre satsingsområder også frem mot 2020. Den norske innsatsen omfatter ikke bare utviklingsstøtte i tradisjonell forstand, enten gjennom frivillige organisasjoner eller bilateral og multilateral innsats, men også faglig samarbeid

gjennom globale organer som WHO og betydelig innsats gjennom globale initiativer og fond som Den globale vaksinealliansen (GAVI) og Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (Det globale fondet).

Den globale fellesinnsatsen for FNs helsetusenårsmål har gitt gode effekter for målgruppen og på samfunnsnivå, spesielt i form av redusert barnedødelighet (se figur 12.3), reduksjon i smittsomme sykdommer som malaria og tuberkulose og en sterk økning i antall mennesker som får aids-behandling. Også mødredødeligheten er redusert i en rekke land (se figur 12.4). Imidlertid gjenstår store utfordringer, og flere av målene vil en rekke land av ulike årsaker ikke klare å nå.

Figur 12.3 Barnedødelighet globalt

Figur 12.4 Mødredødelighet globalt

Norsk bistand til mødre- og barnehelse

Norge står ifølge beregninger fra OECD DAC⁹ for 2,8 prosent av verdens totale helsebistand. Helsebistanden er mer enn tredoblet i løpende kroner siden 1999 og utgjorde i 2012 i overkant av 3,5 mrd. kroner.¹⁰ En stor del av dette, totalt rundt 1,8 milliarder kroner, ble bevilget til globale helse- og vaksineinitiativer, bl.a. bilateral innsats for mødre- og barnehelse i fem land (India, Malawi, Nigeria, Pakistan og Tanzania), GAVI og Det globale fondet. Figur 12.5 viser reduksjonen i barne- og mødredødelighet i de fem landene i perioden

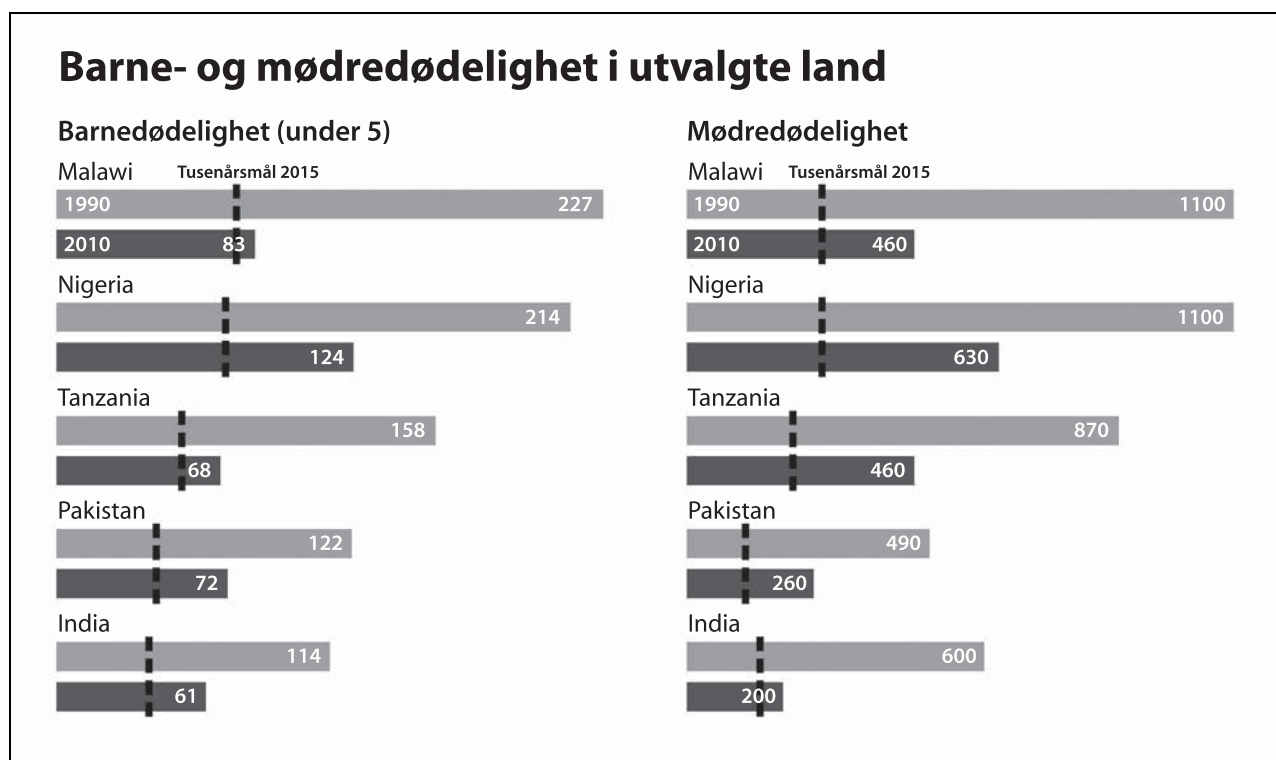
⁹ DAC er OECDs utviklingskomité.

¹⁰ Inkluderer bilateral bistand registrert i OECD DAC, øremerkede midler gjennom multilaterale organisasjoner og fond og andeler av kjernebidrag til multilaterale organisasjoner som disse selv benytter. Utreknet av Norad.

1990-2010. Ytterligere 1,8 mrd. kroner ble bevilget over andre poster, først og fremst til multilaterale organisasjoner og sivilsamfunnsorganisasjoner. Samlet norsk mødre- og barnehelseinnsats i 2012 ble beregnet til ca. 2,4 mrd. kroner.¹¹

Finansiell støtte er viktig i seg selv, men har langt sterkere kraft i sammenheng med sterk politisk ledelse, pådrivervirksomhet og helsediplomati. Norge er en sentral aktør innen global helse. Det gir oss mulighet til å påvirke og bidra til resultater, men også et stort ansvar. Norsk innsats har vært avgjørende for utarbeidelsen av Den globale strategien for kvinners og barns helse i regi av FNs generalsekretær.

¹¹ Ifølge MUSKOKA-metoden (utviklet av CoIA) er summen til reproduktiv helse, mødrehelse og barnehelse hele 2,4 mrd. kroner og til andre formål dermed vel kr 1,1 mrd. kroner.

Figur 12.5 Barne- og mødredødelighet i utvalgte land

Sterk sammenheng mellom mødres og barns helse

Tiden rett før, under og etter fødselen har vist seg å være avgjørende for både mor og barn. Å iverksette tiltak raskt er ofte avgjørende for effektene på lengre sikt. Det er behov for helsepersonell med tilstrekkelig kunnskap (jordmor og/eller lege), tilstrekkelig utstyr og medisiner samt god tilgang til helsesentre og – når det trengs – syke-

hus for den fødende, med andre ord et helsevesen av tilstrekkelig kvalitet. Mangel på grunnleggende medisiner, utstyr eller transport kan være skjebnesvangert for mor og spedbarn. Helhetlig innsats er derfor nødvendig samtidig som livreddende enkeltintervensjoner kan være avgjørende.

Dødsfall blant nyfødte (inntil første levemåned) står for hele 40 prosent av alle dødsfall blant barn under fem år. Pustevansker (asfyksi) er den viktigste årsaken til dette og er nest etter lungebeten-

nelse den viktigste årsaken til barnedødsfall. Dette er mulig å forebygge gjennom enkle tiltak knyttet til blant annet amming og ernæring til mor.

Redusert barnedødelighet gjennom internasjonalt samarbeid

Globalt er barnedødeligheten (barn under fem år) redusert fra over 12 millioner i 1990 til 6,9 millioner i 2011. Norge har sammen med en rekke internasjonale organisasjoner, og ikke minst landene selv, bidratt til denne reduksjonen.¹² Norge har bidratt med stat-til-stat-bistand og støtte gjennom frivillige organisasjoner, multilaterale organisasjoner og globale fond.

Verdensbankens fond for resultatbasert finansiering (HRITF), som finansieres av Norge og Storbritannia, har pilotprogrammer i 21 land og kan vise til lovende resultater knyttet til spedbarns helse.¹³ I eksemplene nedenfor er det oppnådd effekter både for målgruppen og på sam-

¹² MDG Report 2012.

¹³ Eksemplene er hentet fra Using Results-Based Financing to Achieve Maternal & Child Health, Progress Report, HRITF World Bank, 2013.

funnsnivå. Resultatene er oppnådd gjennom et samspill mellom givernes innsats og myndighetenes egne prioriteringer, og det er ikke mulig å isolere betydningen av den norske innsatsen.

- I Afghanistan ble antallet fødsler ved klinikk nær doblet fra oktober 2010 til august 2012.
- I Burundi økte andelen fødsler ved klinikk fra 58 prosent til 72 prosent over en toårsperiode.
- I Zimbabwe økte den samme andelen fra 46 prosent til 74 prosent, og vaksinedekningen økte fra 35 prosent til 62 prosent på under ett år i 2012.

Innsats gjennom ulike kanaler og virkemidler gir effekt

Den samlede norske innsatsen har bidratt til å redusere barnedødeligheten i de fattigste landene. Samspeillet mellom politisk påvirkning, pådrivervirksomhet, helsediplomati, faglig innsats og finansielle bidrag har gjort Norge til en sentral helseaktør internasjonalt med gode muligheter for å påvirke globale aktører (som WHO, GAVI, Det globale fondet og FN) og ikke minst landenes egne myndigheter.

12.2.2 Afghanistan: Eksempel på en sårbar stat

Boks 12.1 Sårbare stater

Sårbare stater kjennetegnes ved at staten er svak, mangler legitimitet i befolkningen og har mangelfull kontroll over eget territorium. De er ofte preget av skjev fordeling og sosioøkonomisk polarisering og av at elitene fordeler goder på en måte som skaper avhengighet. Motsetningsforhold kan følge etniske skillelinjer. Systemer som skal ansvarliggjøre politiske ledere, svikter eller eksisterer ikke.

Én og en halv milliard mennesker lever i sårbare stater, og 70 prosent av disse landene er eller har vært i konflikt mellom 1989 og nå. Risikoen for konflikt er større i fattige land enn i mer robuste stater. Konflikt er også et hinder for god utvikling. Sårbare stater ligger dårligst an i arbeidet med å nå tusenårsmålene innen 2015. Sikkerhet for eget liv, arbeidsmuligheter og et rettfærdig rettsvesen er hovedprioriteringer for disse men-

neskene, og alle disse prioriteringene krever at landet bygger institusjoner som leverer disse og mange andre tjenester. En økende andel av norsk bilateral utviklingsstøtte går til denne type stater, i 2012 ca. 40 prosent. Størstedelen går til Afghanistan, Somalia, Sør-Sudan, Sudan, Haiti, Liberia og Pakistan. I slike land har Norge prioritert områder hvor vi mener å ha erfaring og kompetanse. Freds- og statsbygging, forvaltning av naturressurser og fordelingspolitikk er blant dem. Disse politiske prosjektene får gjerne størst oppmerksomhet, men også i sårbare stater brukes hoveddelen av norske bistandsmidler på tradisjonelle utviklingsfelt som humanitær hjelp og helse- og skoletilbud. Det er viktig å se bilateral og multilateral innsats for sårbare stater i sammenheng, slik som det gjøres i Meld. St. 33 (2011–2012) Felles framtid, felles løsninger.

Utviklingssamarbeid med Afghanistan

De vestlige lands utviklingssamarbeid med Afghanistan er forbundet med bakgrunnen for den internasjonale intervensjonen i 2001, kampen mot terror og den demokratiske statsbyggingsprosessen man har vært enige om. Hovedmålet har vært å forhindre at landet igjen kan fungere som base for internasjonal terrorvirksomhet. Norges utviklings- og humanitære politikk overfor landet utgjør derfor en integrert del av en helhetlig utenrikspolitikk og kan ikke skilles fra denne, selv om Norge i sin humanitære politikk respekterer de humanitære organisasjonenes behov for uavhengighet og upartiskhet.

I 2013 ble det sluttført en evaluering av norsk utviklingssamarbeid med Afghanistan fra 2001 til 2011.¹⁴ Målet var å fastslå hvor mye Norge hadde bidratt til å sikre en bærekraftig fred, forbedret styresett og redusert fattigdom. Tiåret som dekkes av evalueringen, strekker seg fra Talibans fall i 2001 til 2011, en periode med økt internasjonal militært nærvær, som tentativt planlegges avsluttet i 2014. Total norsk utviklingsstøtte i tiårsperioden var på 5,4 milliarder kroner. De første seks årene varierte den årlige støtten mellom 350 og 500 millioner kroner. Fra 2008 har volumet økt til mer enn 700 millioner kroner i året. Evalueringen karakteriserer utviklingsengasjementet som absolutt relevant i forhold til de sammensatte målene som ble lagt til grunn for denne innsatsen. Norge har blant annet klart å etablere et klart skille mellom det militære på den ene siden og det humanitære og utviklingsmessige på den andre. Fokuset på styresett, likestilling, utdanning og landsbygdutvikling har vært konsekvent, slik også valget av kanaler og partnere har vært. Evalueringen reiser imidlertid spørsmål ved om dette over tid har betydd «mer av det samme», uansett hvilke resultater man oppnår.

Evalueringen fremholder at Norges overordnede kontekstanalyse har vært god, men at analysene av den politiske økonomien og konfliktbildet kunne vært bedre utnyttet for å utvikle implementeringen og risikohåndtering og sikre konflikt-sensitivitet i prosjekter og programmer.

Flergiverfondet *Afghanistan Reconstruction Trust Fund* (ARTF) er den mest sentrale kanalen for å støtte de prioriteringene den afghanske regjeringen selv har fastsatt, og slik bidra til afghansk

eierskap. Fondet administreres av Verdensbanken. Størstedelen av utdanningsstøtten fra Norge har gått via ARTF til utdanningsprogrammet *Education Quality Improvement Program*. Ellers har Norge støttet programmer drevet av UNICEF og UNESCO og enkelte frivillige organisasjoner.¹⁵ Norge er en betydelig bidragsyter til *Global Partnership for Education*, som har inngått en avtale med Afghanistan på 55 millioner USD. I 2012 finansierte Norge koordineringen av *Education Joint Sector Review*, noe som har bidratt til å gi en bedre oversikt over situasjonen på utdanningsfeltet i landet. Evalueringen viser til at ARTF generelt sett har fungert godt både administrativt og som en egnet kanal for internasjonal innsats til landet.

Viktige resultater, store utfordringer

Afghanistan er i dag et helt annet land enn i 2001. Mye positivt er oppnådd, men det er langt igjen, og utfordringene er store. Norge har bidratt til at millioner av barn har vendt tilbake til skolene, flere valg er avholdt, politioffiserer, jordmødre og offentlig ansatte (inklusive kvinner) har fått opplæring, offentlig ansatte får lønn og så videre. Det er imidlertid en utfordring å sikre konkrete, varige effekter av arbeidet. Det kan vises til positive resultater med utvikling av infrastruktur og en begynnende næringslivsutvikling. Generelt kan man konstatere forbedret tilgang til ulike tjenester som fødselshjelp og bedre pedagogiske kunnskaper blant lærerne. Men sammenlignet med vestlig standard er kvaliteten på de nye skolene dårlig, lese- og skriveferdighetene er begrenset og frafallet i skolene stort, styresettet er svakt, og likestilling er langt i fra en realitet. I Afghanistan har myndigheter og givere, deriblant Norge, i fellesskap bidratt til at over åtte millioner barn går på skole (2012), hvorav 37 prosent er jenter. I 2001 gikk i underkant av 1 million barn, hovedsakelig gutter, på skole i Afghanistan. Det har også vært stor framgang når det gjelder utdanning og rekruttering av lærere. Nå er det om lag 170 000 lærere, hvorav ca. 30 prosent er kvinner. I 2001 var det bare rundt 20 000 lærere, og svært få av dem var kvinner. Det har også vært en betydelig økning av antallet elever i yrkesfaglig opplæring og innen høyere utdanning.¹⁶

¹⁴ Evaluation of Norwegian Development Cooperation with Afghanistan 2001 – 2011, Executive Summary; Norad 2012, <http://www.norad.no/no/evaluering/publikasjoner/publikasjon?key=392660>.

¹⁵ Norge ga 285 mill. kroner til ARTF i 2011, 330 mill. kroner i 2012. Hvor mye av dette som er gått til utdanning, framgår ikke. Spesifikk utdanningsstøtte til Afghanistan gitt til norske og internasjonale frivillige organisasjoner var på 24,7 mill. kroner i 2012.

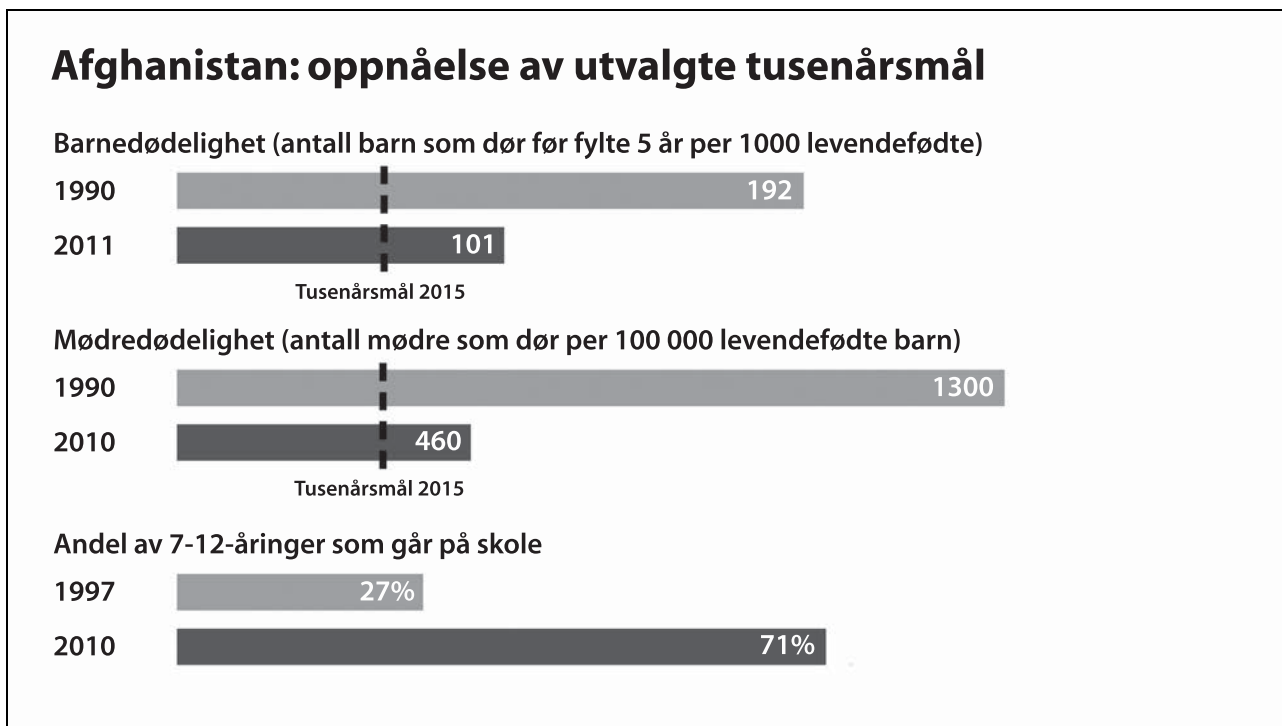
¹⁶ Tallene er hentet fra Education Joint Sector Review 1391 / 2012, Islamic Republic of Afghanistan.

Lærdommer

Evalueringen påpeker at effektiviteten i gjennomføringen har vært preget av for liten oppmerksomhet om kompleksiteten i programmet, bl.a. når det gjelder kapasiteten ved ambassaden i Kabul. Det har vært svak oppfølging og evaluering, både fordi det har vært et ønske om rask handling og fordi sikkerhetssituasjonen har forverret seg. Det har ikke vært fokusert på bærekraft før de siste årene, fordi andre hensyn har vært tillagt langt større vekt. Tallene for utdanning viser at det er mulig å gi denne sektoren et kraftig løft selv i en svært vanskelig situasjon, og at det er lagt et godt og viktig grunnlag for videre utvikling og framgang. Dette betyr selvfølgelig ikke at Afghanistans utdanningsproblemer er løst. Halvparten av alle barn i skolealder går fortsatt ikke på skole, og det er store regionale forskjeller blant annet når det gjelder jenters muligheter. Halvparten av skolene mangler bygninger, og om lag halvparten av lærerne har ikke lærerutdanning. Erfaringene viser at det er mulig å oppnå framgang, men at det vil ta tid å oppnå et tilfredsstillende nivå. Utdanningssystemet vil være avhengig av utenlandsk støtte om man ønsker å fortsette denne utviklingen.

Usikker samfunnsmessig effekt

Viktige mål for det internasjonale engasjementet i Afghanistan er nasjonal kompetansebygging og bygging av bærekraftige afghanske institusjoner. Viktige politiske milepæler på denne veien er det forestående presidentvalget i 2014 og parlamentsvalget i 2015. Det kan være vanskelig å se for seg en politisk løsning og forsoning i overskuelig framtid, til tross for at det arbeides langs flere spor. Styresettet er fremdeles svakt, og det er for få synlige tegn til forbedring. Fattigdommen er redusert for noen, men er fortsatt et av de alvorligste problemene i landet, mye på grunn av sikkerhetssituasjonen. Det har likevel vært en viss framgang knyttet til noen av indikatorene for menneskelig utvikling. En ekstrem mangel på likestilling mellom kjønnene gjør seg fortsatt gjeldende. Den politiske økonomien er preget av korrupsjon og kriminalitet og hindrer reell utvikling. Giverne, deriblant Norge, har forsøkt å redusere korrupsjonen gjennom strengere krav til korrupsjonsbekjempelse som betingelse for fortsatt økonomisk bistand. Korrupsjonen er imidlertid fortsatt omfattende, og er en av de aller største utfordringene i det framtidige utviklingssamarbeidet.

Figur 12.6 Afghanistan: oppnåelse av utvalgte tusenårsmaal

12.2.3 Humanitær innsats

Mål og virkemidler

Ifølge den humanitære strategien som er nedfelt i St.meld. nr. 40 (2008–2009), er formålet med norsk humanitær politikk å sikre at mennesker i nød får nødvendig beskyttelse og assistanse, finansiere humanitær innsats basert på de internasjonale prinsippene om humanitet, nøytralitet, upartiskhet og uavhengighet, ruste det internasjonale samfunnet til å møte framtidens globale humanitære utfordringer samt å forebygge, respondere på og igangsette gjenoppbygging etter humanitære kriser.

Diplomati, normativt arbeid, internasjonalt samarbeid og bistand er virkemidler som benyttes for å nå målene i norsk humanitær politikk. FN er en viktig instans både for kanalisering av midler og for å ta opp humanitære spørsmål.

Norge bidrar årlig med om lag 3 mrd. kroner gjennom lokale og internasjonale humanitære organisasjoners arbeid for å redde liv og lindre nød i en lang rekke humanitære krisesituasjoner verden over. Myndighetenes evne og vilje til å forebygge og samarbeide for å få i stand rask og effektiv respons er avgjørende for hvorvidt den humanitære innsatsen skal være vellykket eller ikke. Det er viktige sammenhenger mellom vellykket utviklingsstøtte og effektiv humanitær innsats. Bedre ernæring, økt matsikkerhet, bedre utdanning og bedre infrastruktur bidrar til å bygge robusthet mot kriser som krig eller naturkatastrofer.

Et stykke på vei er det mulig å tallfeste og formidle hvor mange liv som er reddet, og hvor mange personer som har fått mat og beskyttelse etter en krise. For eksempel gir Flyktningshjelpen i 2013 husly, grunnleggende tjenester og beskyttelse til mer enn 320 000 syriske flykninger i Libanon, Jordan og Irak.¹⁷ Det er imidlertid vanskelig å måle hvordan den humanitære innsatsen bidrar til utvikling. Man kan anta at å redusere dødeligheten i en katastrofesituasjon, å opprettholde en form for helse- og utdanningstilbud og å bidra til gjenoppbygging av bygninger og infrastruktur vil bidra til å få samfunn raskere på fote og minimere de økonomiske tapene ved en krise, men dette er ikke effekter som inngår i rapporteringen til individuelle humanitære tiltak.

Utfordringer og lærdommer

Flere nye konflikter, fortsettelse eller oppblussing av gamle konflikter, nye ekstremhendelser og ekstremvær utgjør et komplisert bilde for det humanitære arbeidet. Erfaringer fra humanitært arbeid har vist hvor viktig det er å bygge kapasitet der kriser rammer oftest. Ekstreme hendelser stiller store krav til rask respons. Etter et jordskjelv eller en orkan er tiden knapp, og de som skal redde overlevende ut av ruinene, må være plass raskt på plass og ha nødvendig utstyr og kunnskap. Udemokratiske regimer og væpnede opprørsgrupper blokkerer fortsatt livreddende hjelp til millioner av sårbare medmennesker. Tørken på Afrikas Horn fra 2010 til 2012 fikk svært ulike konsekvenser i landene som var rammet. Hungersnøden i Somalia ble varslet tidlig, men opprørsbevegelsen al-Shabaab hindret bevisst nødhjelpen å nå ut til de trengende. FN antar at så mange som 260 000 mennesker døde i Somalia under hungersnøden som fulgte tørken. Halvparten av disse var barn under fem år. I nabolandene Etiopia og Kenya hindret tidlig varsling og forebyggende tiltak at tørken fikk utvikle seg til hungersnød.

Komplekse og langvarige konflikter krever omfattende og samordnet internasjonal innsats for å bistå ofrene, få slutt på konfliktene og forebygge nye lidelser. Grove overgrep og rettighetsbrudd har ført til økt fokus på beskyttelse av sivile og fordrevne. Vold og overgrep mot kvinner, barn og unge er i økende grad en del av krigføringen i moderne konflikter. Det har store økonomiske, sosiale og humanitære konsekvenser når livet ikke kan gå sin vante gang på grunn av ueksploderte klasevåpen, etterlatte miner eller håndvåpen i gale hender.

Kriser skyldes ofte en kombinasjon av naturkatastrofer og konflikt. Mange hjelpearbeidere blir ofte utsatt for vold i områder som er rammet av langvarige konflikter. Likevel er det ofte nettopp internasjonale humanitære organisasjoner som leverer viktige samfunnstjenester som utdanning og helsevesen i områder med mangeårig konflikt. Humanitære organisasjoner som Den internasjonale Røde Kors-komiteen, Leger uten grenser, UNICEF og Verdens helseorganisasjon har i en årrekke bidratt med nødvendige helsetjenester i land som Den demokratiske republikken Kongo, Somalia og Afghanistan. Denne innsatsen har reddet liv, men har også bidratt til å bygge viktig lokal kapasitet der grunnleggende samfunnsinstitusjoner har manglet. Lokale helsearbeidere forsetter med sitt viktige arbeid også etter at de

¹⁷ Flyktningshjelpen: <http://www.nrc.no/?aid=9670720>.

internasjonale humanitære organisasjonene er borte.

Minerydding i Mosambik

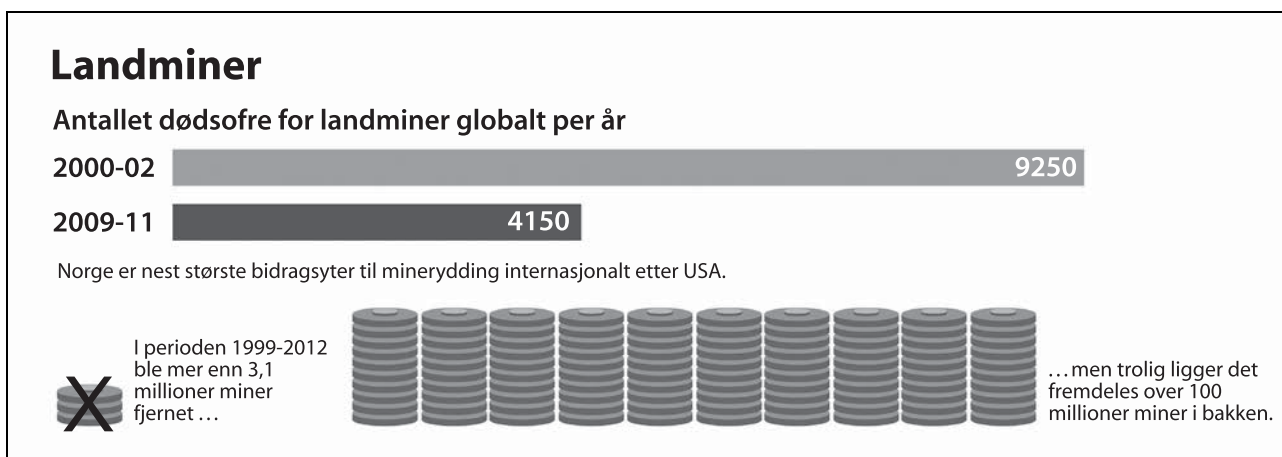
Norge har de senere årene samarbeidet nært med Mosambik om minerydding. Vi har blant annet ytt økonomisk støtte, men også samarbeidet nært med den mosambikiske minemyndigheten (IND) om planlegging, kapasitetsbygging og givermobilisering. I 2012 skal bare én person være drept og to personer skadet som følge av miner eller eksplosive krigsetterlatenskaper.¹⁸ Dette er en fortsettelse på den positive nedgangen i antall nye

ofre man har sett i Mosambik, som f.eks. hadde 36 skadde og drepte i 2010 (ni i 2011). Går man flere år tilbake, var tallet betydelig høyere.

Den mosambikiske minemyndigheten har nå tatt klart lederskap i arbeidet for å nå målet om et minefritt Mosambik i tråd med minekonvensjonens definisjon i løpet av 2014. Den har mobilisert både økonomiske og tekniske ressurser slik at målsettingen nå er realistisk. Dette er en svært symbolsk milepæl for minekonvensjonen, da Mosambik var ett av de aller mest minerammede landene da konvensjonen trådte i kraft i 1999.

Norge er nest største bidragsyter til minerydding internasjonalt etter USA. Figur 12.7 viser reduksjonen i antallet dødsofre for landminer globalt i 2000 og 2010.

¹⁸ Landmine and Cluster Munition Monitor, Mozambique: http://www.the-monitor.org/index.php/cp/display/region_profiles/find_profile/MZ/2013.

Figur 12.7 Antallet dødsofre for landminer per år globalt

Strategisk samarbeid med Verdens matvareprogram (WFP)

Norge undertegnet i 2012 en flerårig avtale med Verdens matvareprogram. Avtalen går over fire år og sikrer WFP et årlig bidrag på 245 millioner kroner fra Norge. I tillegg kommer støtten som går gjennom FNs nødhjelpsfond.

I 2012 gjorde WFP nødhjelpen mer effektiv, blant annet ved å forenkle innkjøpsprosessen.¹⁹ I Niger bidro WFP til å redusere andelen underernærte barn fra 21 prosent til 16 prosent fra juni til oktober. I Syria klarte de å opprettholde matleveranser til hele landet gjennom et tett samarbeid med syrisk Røde halvmåne i hele 2012.

WFP har gjennom 50 år bidratt med mat til nødlidende verden over. Dette er ikke lenger nok. De må nå arbeide mer med de underlig-

gende årsakene til sult og manglende motstandsdyktighet mot nye og tilbakevendende kriser. Derfor har WFP endret sitt mandat for å finne fram til langvarige løsninger på sultproblemet. I Bangladesh, Etiopia, Kenya og Sahel og bidrar de med mat til sårbare grupper. Når krisen rammer, står disse gruppene bedre rustet til å overleve. Dette hadde ikke latt seg gjøre uten et tett samarbeid med lokale og nasjonale myndigheter. I praksis bidro denne strategien til å avverge hungersnød i land som Niger og Etiopia.

For å redusere eventuelle skadevirkninger på lokale markeder ved innførsel av matvarer arbeider WFP for å øke andelen av matinnkjøpene som gjøres lokalt. Videre øker de bruken av matkuponer og kontanter for å støtte opp om lokale markeder. WFP leder an i arbeidet for bedre ernæring, særlig for gravide kvinner og barn opp til toårsalderen, og for å etablere sosiale sikkerhetsnett

¹⁹ WFP Årsrapport 2012.

som skal sørge for at sårbare grupper får tilgang til mat før de sultet. WFP har også bedret sitt samarbeid med Det internasjonale fondet for landbruksutvikling (IFAD) og Organisasjonen for ernæring og landbruk (FAO).

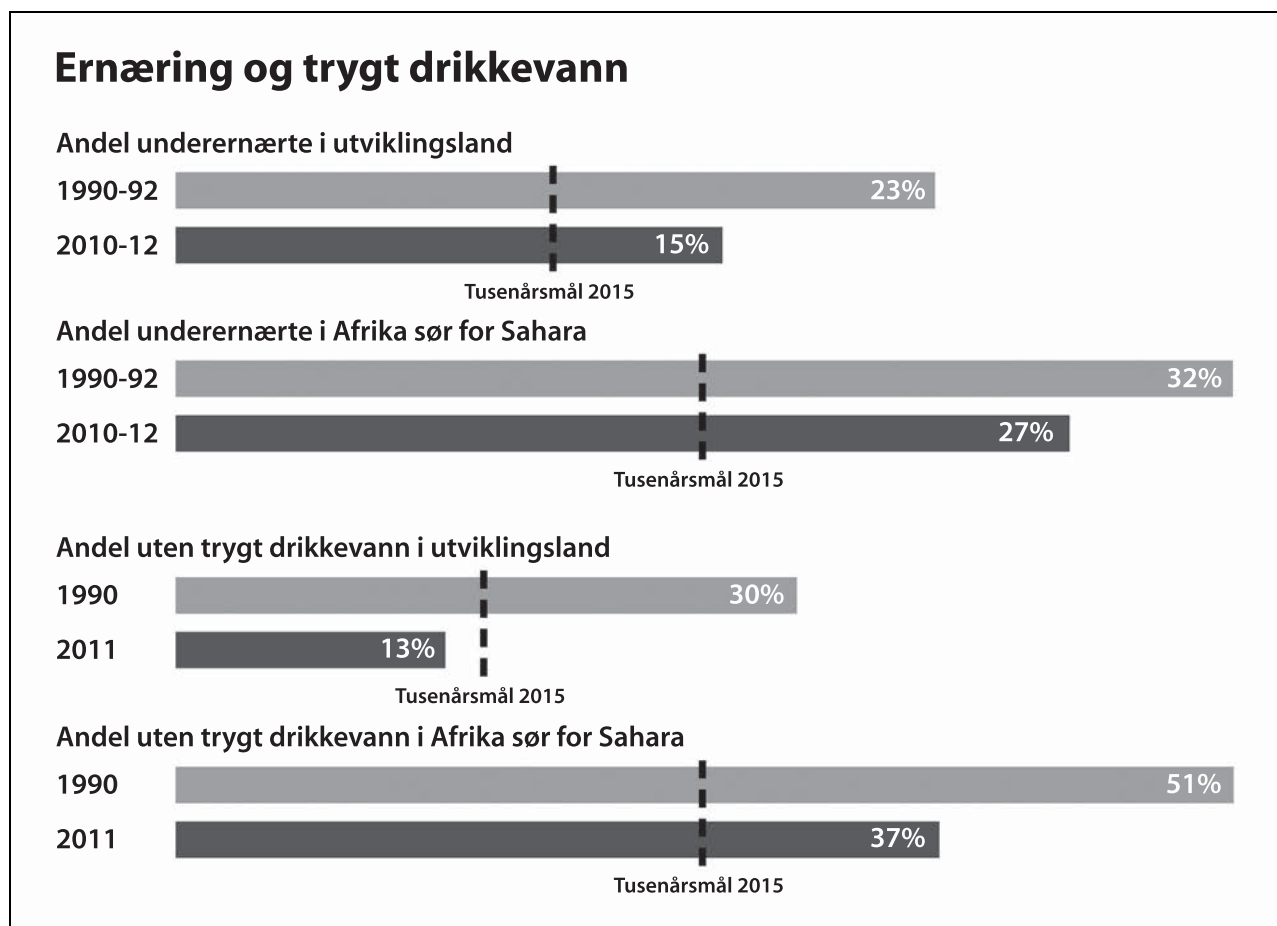
Røde kors bygger motstandskraft mot kriser

Norge har gjennom mange år støttet kapasitetsbygging i regi av nasjonale Røde Kors-foreninger. Det bærer nå frukter. I Vietnam har det nasjonale Røde Kors blitt så gode til å håndtere kriser at de nå på egen hånd responderer på kriser som tidligere krevde omfattende internasjonal assistanse. I Kenya er den nasjonale Røde Kors-foreningen blitt den viktigste og mest kompetente humanitære aktøren. Etter forrige tørke på Afrikas Horn i 2009 bygde Kenyas og Norges Røde Kors systemer for å ta bedre vare på regn

og flomvann nordøst i Kenya. Under tørken fra 2010 til 2012 opplevde disse områdene for første gang å ha nok vann gjennom en tørkeperiode. Sammen med Etiopia mottok de hundretusener av flyktninger fra Somalia i 2011.

Utenriksdepartementet utgir en årlig rapport som gir et overblikk over de viktigste prosessene i norsk humanitær politikk og støtten til humanitær innsats. Rapporten omhandler i hovedsak det Norge gjør som humanitærpolitisk aktør, men gir også eksempler på resultater som er oppnådd gjennom støtte til humanitære samarbeidspartnere.

Tusenårsmålene er viktige referanser for humanitære forhold. Figur 12.8 viser graden av måloppnåelse for relevante mål for utviklingsland spesielt og for Afrika sør for Sahara. Humanitær støtte utgjør bare én faktor blant flere for den positive utviklingen.

Figur 12.8 Ernæring og trygt drikkevann

12.2.4 Kvinners rettigheter og likestilling

Flere tusenårsmål har jenter og kvinner som målgruppe, enten direkte eller indirekte (tusenårsmål 3, 4, 5) og likestilling og integrering av kjønnsperspektiv som en forutsetning for å nå andre utviklingsmål (tusenårsmål 1, 2, 6). Norsk utenriks- og utviklingspolitikk har i en årrekke hatt kvinners rettigheter og likestilling mellom kvinner og menn som prioritet, både fordi likestilling er en verdi og et mål i seg selv, og fordi likestilling er en drivkraft for økonomisk utvikling og mer rettferdig fordeling. Integrering av et kjønnsperspektiv er derfor et nødvendig tverrgående hensyn for å nå andre mål. Den første handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling for hele utviklings- og utenrikspolitikken ble presentert i august 2013. Det kan være krevende å fremme kvinners rettigheter og likestilling fordi det utfordrer tradisjoner, normer, holdninger, politikk og religion. Resultater krever kunnskap, respekt og evne til dialog med partnere. Målet er at kvinner og jenter på lik linje med gutter og menn skal ha muligheten til å forme framtiden og bruke sine ressurser til beste for seg selv og sine samfunn. Politiske samtaler, faglig samarbeid og støtte til ulike programmer gjennom myndigheter eller sivilsamfunn brukes for å støtte endringsagenter som skaper utvikling.

Det er et mål for norsk internasjonalt likestillingsarbeid å styrke samarbeidslandenes kapasitet til å gjennomføre sine egne forpliktelser for likestilling. Det normative rettighetsrammeverket for dette ligger blant annet i FNs kvinnekonvensjon, FNs handlingsplaner fra Beijing og Kairo, FNs sikkerhetsråds resolusjoner om kvinner, fred og sikkerhet og regionale og nasjonale strategier og samarbeidsavtaler. Effekten ser man når de globale standardene er omsatt i praksis i folks hverdag.

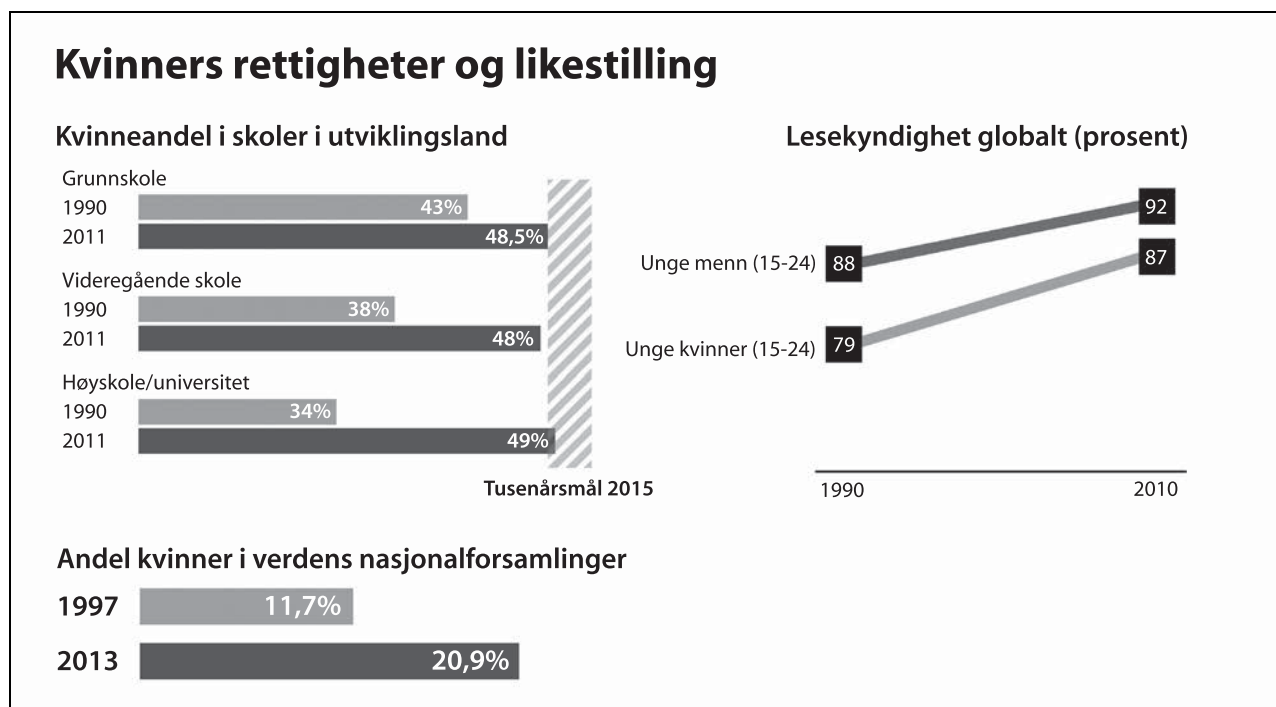
Norsk utviklingsstøtte for å fremme kvinners rettigheter og likestilling

27 prosent av norsk bilateral støtte har kvinners rettigheter og likestilling som hoved- eller delmål. Norge etterspør resultater for kvinner i vårt utviklingssamarbeid, bilateralt så vel som multilateralt. I tillegg til de tematiske hovedsatsingsområdene – kvinners politiske og økonomiske deltakelse, seksuell og reproduktiv helse og rettigheter samt vold mot kvinner – legges det vekt på likestillingsperspektivet i også annen innsats, blant annet innen energi, klima og miljø, rettferdig fordeling, global helse, utdanning, humanitær innsats, kvinner med funksjonshemming, urfolkskvinner og trygg abort. Som på andre utviklingspolitiske områder er erfaringen at kombinasjonen av økonomisk støtte og diplomatisk arbeid gir gode resultater. Kvinne- og likestillingsinnsatsen er i sin natur ofte langsiktig, ikke minst fordi det i stor grad dreier seg om å endre normer, verdier, holdninger og atferd.

Framskritt for kvinners situasjon og rettigheter

FNs innsats har spilt en avgjørende rolle for å styrke kvinners rettigheter og fremme likestilling. FN har i samspill med sivilsamfunnet satt spørsmålet om kvinners situasjon og rettigheter på dagsordenen. Få områder er så avhengige av holdningsendringer som spørsmålet om likestilling. Det er erkjennelsen av at kvinner og menn har like rettigheter på alle områder i samfunnet, likt menneskeverd og lik menneskelig kapasitet som må styrkes. Mødredødeligheten globalt er fremdeles for høy, men den er redusert med 47 prosent de siste to tiårene. Andelen kvinner i nasjonalforsamlinger verden over er lav, men økende og er nå på litt over 20 prosent.²⁰ Se figur 12.9 for graden av måloppnåelse på relevante tusenårsmål.

²⁰ MDG rapport 2013.

Figur 12.9 Kvinneres rettigheter og likestilling

Framskrittene som er oppnådd, er under sterkt press fra krefter som vil svekke kvinners og jenters rett til kontroll over egen kropp og seksualitet, men også innfrielsen av kvinners økonomiske og politiske rettigheter. Norge har systematisk gått i front for å opprettholde de globale menneskerettighetsnormene fordi det gir føringer på politikk som betyr noe i kvinner og menns dagligliv. Et viktig resultat av norsk diplomatisk arbeid var et sterkt sluttokument om tiltak for å forebygge og bekjempe vold mot kvinner i FNs kvinnekomisjon i 2013. Videre har FNs menneskerettighetsråd på initiativ fra blant andre Norge etablert en arbeidsgruppe som skal bidra til avskaffelse av kvinnekrimineringer og praksis. Gruppen vil legge fram årlige tematiske rapporter. Etableringen av arbeidsgruppen vil bety felles press på landene for å få dem til å endre sine lover og dermed bidra til at kvinners juridiske posisjon i samfunnene bedres.

FN-organisasjonen for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women)

Norge var en pådriver for opprettelsen av UN Women, som ble operativ i januar 2011. Norge har i 2012 gjennom sin styreplass arbeidet aktivt for at UN Women skal få på plass gode strukturer og verktøy for å måle resultatoppnåelse. Den norske støtten utgjorde cirka 95 millioner kroner

i 2012. Organisasjonen har en ledende og koordinerende rolle i FN-systemets samlede innsats for likestilling og utvikling. UN Women spiller en sentral rolle ved å støtte landene i arbeidet med å omsette sine likestillingsforpliktelser i konkret politikk. Resultatene av Norges og andre givernes støtte er blant annet dokumentert i UN Womens årsrapport fra 2012. Nedenfor presenteres eksempler fra fire sentrale innsatsområder.

1. Kvinneres aktive deltakelse og innflytelse i politikken er sentral for at kvinners og jenters behov skal bli prioritert. Norsk støtte til UN Womens arbeid på feltet bidro til at Elfenbenskysten, Mexico, Marokko og Nicaragua fikk valgt inn flere kvinner i lokale og nasjonale beslutningsorganer. Dette betyr mer representative nasjonalforsamlinger og et større potensial for å påvirke og endre politikk og lover slik at de tilfredsstiller både kvinner og menns behov.
2. På verdensbasis utgjør kvinner flertallet av dem som lever i fattigdom. I utviklingslandene betyr det blant annet at inntektsfattigdom og underernæring er mer utbredt blant kvinner enn blant menn. At kvinner diskrimineres i tilgangen til ressurser, betyr også at deres potensial ikke tas i bruk. UN Women har arbeidet med til sammen 36 land og områder for å bedre kvinners økonomiske situasjon. I Etiopia har norsk støtte til UN Women bidratt til at til sammen 9000 kvinner fått tilgang til opplæring

i markedsføring og hvordan de skal drive egne bedrifter. Det kan bedre levekårene for disse kvinnene og deres familier, samtidig som denne kompetansen også medfører en betydelig økonomisk gevinst for samfunnet.

3. Et tredje område hvor norsk utviklingssamarbeid har gitt resultater, er bekjempelse av vold mot kvinner. Vold mot kvinner gir fysisk og psykisk skade for den enkelte jente og kvinne og hennes familie, og det koster samfunnet store summer i tapt arbeid og helsetjenester. Lovgivning og et effektivt rettsvesen, men også forebygging og tjenester til ofrene er viktige elementer i innsatsen mot vold. I Kapp Verde støttet UN Women eksempelvis implementeringen av en ny lov som har ført til at kvinner som har vært utsatt for vold, har fått bedre tilgang til rettsvesenet og nødvendige tjenester. Tiden det tok å få avsagt rettskraftige kjennelser i kjønnsbaserte voldssaker, ble redusert fra fire-fem år til to måneder, og 2000 kvinner fikk tilgang til helsetjenester, politibistand og juridisk rådgivning.
4. At kvinner får delta i sentrale beslutningsprosesser knyttet til fred og sikkerhet, er et mål i seg selv. Det er også et viktig virkemiddel for å forebygge, håndtere og løse konflikter og ikke minst for å bygge opp bærekraftige samfunn etter at en konflikt er over. Norge er en forkjemper for kvinner, fred og sikkerhet både overfor FN, NATO og andre stater, og vi er samtidig en betydelig bidragsyter til organisasjoner og andre som jobber med dette på

bakken. Norge jobber også for å fremme kvinners politiske deltakelse i postkonfliktsituasjoner og har fremmet kvinners politiske deltakelse i land som gjennomgår politiske omveltninger. I kjølvannet av den arabiske oppvåkningen ble denne tematikken svært aktuell. Norge har vært tydelige på at kvinners rolle i gjenoppbyggingen av politiske system er vesentlig og ikke må overses. Et eksempel på denne innsatsen er samarbeidet med International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) for å støtte opp om demokratibyggning på Haiti. Styrking av kvinners politiske deltakelse og innflytelse, blant annet gjennom å jobbe for kjønnskvoteering, er et viktig fokus for arbeidet. Arbeidet har ført fram; ved inngangen til 2013 var ti av 23 ministre kvinner.

Norge støtter også den regionale kvinneorganisasjonen Karama og deres arbeid i Midtøsten og Nord-Afrika. *Libyan Women's Platform for Peace* (LWPP) har med hjelp fra Karama drevet lobbyarbeid for å bedre valgloven i Libya. Dette har gitt konkrete resultater, blant annet en økning i antallet kvinner i nasjonalforsamlingen etter valget i juli 2012. Karama og LWPP medvirket også til utkastet til den nye grunnloven i Libya. Støtten bidro også til at 15 arabiske kvinneaktivister fra Egypt, Libanon, Libya, Marokko, Tunisia, Somalia og Sudan deltok under Kvinnekommisjonen (CSW) i 2012 og kunne formidle sine erfaringer og standpunkt.

Boks 12.2 Kvinners situasjon i Afghanistan

Norges langvarige engasjement i Afghanistan har blant annet hatt som mål å bedre kvinnenes stilling. Jenter har fått bedre tilgang til utdanning og helsetjenester, og kvinners politiske representasjon er bedret. Men kvinner i Afghanistan opplever fremdeles massiv diskriminering i rettsvesenet. Selv om lovverket er på plass, følges det ikke opp i rettssystemet. Det er for eksempel utbredt praksis å unnlate straffefølgelse. Det er liten politisk vilje til å bekjempe vold og maktmisbruk rettet mot kvinner. Kvinner i Afghanistan opplever ekstrem fattigdom og store begrensinger på sin bevegelsesfrihet. Å drive fram sosiale reformer som likestilling i et samfunn gjennomsyret av konservative, religiøst baserte verdier har vist seg vanskelig. Det vil ta tid før en oppnår varige resultater. I en slik situasjon er det viktig med tiltak som både kan bedre kvinners praktiske levekår og samtidig skape varige endringer som gir kvinner innflytelse i samfunnet.

Norge har gjennom Verdensbanken støttet *National Solidarity Program* (NSP) som kan vise til viktige resultater i så måte. Programmet er et statlig drevet lokalsamfunnstiltak som dekker 30 000 landsbyer i Afghanistan. Ideen er å skape en form for kommunestyre hvor folk i landsby-

ene møtes for å forvalte midler sammen og ta avgjørelser som er viktige for lokalsamfunnene. NSP krever kjønnsbalanse i disse foraene, noe som er svært radikalt i et samfunn hvor kvinner er pålagt «purdah», atskillelse. Verdensbankens undersøkelser i et utvalg landsbyer viser at programmet bare få år etter etableringen har bidratt til å endre holdningene til kvinners deltakelse. Menn i disse landsbyene er atskillig mer velvilige til kvinners deltakelse i valg av landsbyleder enn menn i andre landsbyer. Andelen menn som mener at kvinner ikke skal ha noen rolle i beslutningstaking på lokalt nivå, er også 42 prosent lavere i NSP-landsbyene enn i andre landsbyer. Blant kvinner er andelen 16 prosent lavere i NSP-landsbyer. Kvinner i NSP-landsbyer har mye større sannsynlighet for å ha noen å ta opp problemer med, de har noe større bevegelsesfrihet, og de er 13 prosent mer involvert i inntektsgivende aktiviteter. Disse positive endringene i kvinners deltakelse som Norge har bidratt til, har så langt ikke gitt seg utslag i økt deltakelse for kvinner i familienes beslutningstaking eller økt aksept i samfunnet generelt for å la jenter få utdanning. En viktig effekt for målgruppen er likevel avgjørende endringer i kvinners status og innflytelse.

12.2.5 Menneskerettigheter

Mål og virkemidler

Respekt for menneskerettighetene er Regjeringens overordnede internasjonale mål. Dette gjelder både for utenrikspolitikken og for utviklingspolitikken. I internasjonale organisasjoner så vel som i tosidig kontakt med andre land påtaler vi brudd på menneskerettighetene, følger opp internasjonalt regelverk og drøfter utviklingen. Gjennom menneskerettighetskonvensjonene har verden et omfattende regelverk med bred oppslutning og betydelig gjennomslagskraft.

Det er hvert lands eget ansvar å ivareta sine innbyggers rettigheter, men norsk utviklingspolitikk skal styrke myndighetenes evne til å oppfylle borgernes rettigheter og borgernes egen kunnskap om og evne til å kreve sine rettigheter gjennomført. Utfordringen er å måle hvilke praktiske effekter innsatsen har i målgruppen og på samfunnsnivå.

Menneskerettigheter er, som likestilling, et tverrgående hensyn i utviklingssamarbeidet. Det er vanskelig å angi presist hvor mye av utviklingsstøtten som går til menneskerettighetsarbeid. Det er likevel mulig å anslå omfanget av rettighetsarbeidet i utviklingssamarbeidet og effekter av innsatsen. Det er gjennomført tre uavhengige evalueringer av norsk innsats for å fremme menneskerettighetene i utviklingssamarbeidet. Litt senere i dette avsnittet omtales evalueringene og enkelte vurderinger som evalueringsteamene kom fram til.

For at statistikken skal fange opp rettighetsbaserte prosjekter og programmer, må menneskerettigheter oppgis som hovedmål eller delmål for arbeidet. En del organisasjoner som arbeider med fagfelt som skog, fattigdom, helse, matsikkerhet, styresett, urfolk, barn og personer med nedsatt funksjonsevne har en menneskerettighetsbasert tilnærming til arbeidet, men har ikke nødvendigvis ivaretagelse av menneskerettighetene som

hovedmål. Prosjekter og programmer der organisasjonene velger å ha hovedfokus på andre målsettinger enn de rent menneskerettslige, fanges dermed ikke opp i slik statistikk.

Norsk utviklingspolitikk fremmer menneskerettighetene gjennom bilateral og multilateral bistand og i de viktigste internasjonale foraene, blant annet FNs menneskerettighetsråd og FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR). Norge var i perioden 2009–2012 medlem av FNs menneskerettighetsråd og er nest største giver til OHCHR, som er en sentral partner i arbeidet med å sikre en sterkere gjennomføring av menneskerettighetene på landnivå. Nedenfor viser vi eksempler på hva organisasjonen har oppnådd.

FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR)

I perioden 2011–2014 mottar organisasjonen 180 mill. kroner fra Norge. Store deler av støtten blir gitt i form av et ikke-øremerket bidrag. De norske pengene kan derfor ikke knyttes direkte opp mot enkeltresultater eller effekter på landnivå. Organisasjonen har 13 regionkontorer og 12 landkontorer, og i tillegg tilstedeværelse i 15 fredsoperasjoner og 16 av FNs landteam. Norge har aktivt støttet OHCHR uavhengige mandat og gått inn for at virksomheten ikke skal kunne underlegges medlemsstatens kontroll. Norge har også støttet arbeidet med å styrke feltnærvær og operasjonell kapasitet for å kunne respondere på akutte menneskerettighetssituasjoner. OHCHR resultatrapportering blir grundig vurdert som en del av Norges gjennomgang av alle de multilaterale organisasjonene som mottar norsk støtte.

OHCHR har med norsk utviklingsstøtte blant annet bidratt til følgende:

- Det nasjonale menneskerettighetssystemet er styrket i en rekke land, blant annet ved at organisasjonen har påvirket innholdet i grunnlovsreformer og lovprosesser og slik bidratt til at lovttekster utformes i samsvar med internasjonale menneskerettsnormer.
- Flere land etterlever i større grad sine forpliktelser overfor FNs overvåkningssystem. Dette er dokumentert ved at FNs traktatorganer nå mottar flere såkalte statsrapporter om hvordan landene etterlever sine forplik-

telser. Videre samarbeider et økende antall land med FNs spesialrapportører på menneskerettighetsfeltet.

- Antall ratifikasjoner av internasjonale menneskerettighetskonvensjoner har økt.
- Arbeidet med å bekjempe straffrihet for grove menneskerettighetsbrudd er bedret, blant annet gjennom bidrag til opprettelse av flere mekanismer på nasjonalt plan for å granske menneskerettighetsbrudd og stille dem som har begått overgrepene, til ansvar.
- Sårbare og marginaliserte grupper har i større grad fått tilgang til grunnleggende tjenester og til rettsvesenet.
- Menneskerettighetsperspektivet er i større grad integrert i FNs aktiviteter, fond og programmer.

Evaluering av Norges arbeid for å fremme menneskerettighetene i utviklingssamarbeidet²¹

Denne uavhengige evalueringen ble utført av *Scanteam* og dekker perioden 2000 til 2009.

Norsk støtte til fremme av menneskerettigheter utgjorde opp mot 10 mrd. kroner, tilsvarende 5 prosent av samlet norsk utviklingsstøtte i denne perioden. Oppdraget omfattet tre deler: en kartlegging og analyse av menneskerettighetssatsingen, en egen vurdering av støtte til ytringsfrihet som omfatter feltarbeid i Zambia, Serbia og Makedonia og en evaluering av to landprogrammer (Indonesia og Sør-Afrika) ved Norsk senter for menneskerettigheter (SMR). Et hovedfunn var at Norge bidrar vesentlig til å styrke menneskerettighetsforsvarere og deres organisasjoner i land med alvorlige menneskerettighetsbrudd. Organisasjoner som kjemper for utsatte gruppers rettigheter og stater evne til å følge opp sine forpliktelser, er styrket som følge av norsk innsats. Den største svakheten var i følge evalueringsrapporten mangel på systematiske mekanismer for å rettinghetsbasere utviklingssamarbeidet. Evalueringen trakk fram at landprogrammene som ble evaluert (Indonesia og Sør-Afrika), har gitt mange gode resultater. Bruk av SMR til å implementere langsiktige menneskerettighetsprogrammer er en god modell som ble anbefalt videreført. I boks 12.3 omtales Kina-programmet som SMR er ansvarlig for.

²¹ Norad evaluation report 7/2011 Evaluation of Norwegian Development Cooperation to promote Human Rights.

*Evaluering av innsatsen for fremme av rettigheter for personer med funksjonsnedsettelse*²²

FN anslår at omtrent én milliard mennesker – tilsvarende 15 prosent av verdens befolkning – lever med en form for funksjonsnedsettelse. Til sammen utgjør de verdens største minoritet. De er overrepresentert i fattige befolkningsgrupper og i land i konflikt og er særlig utsatt for diskriminering og ekskludering. FN har ved flere anledninger påpekt at tusenårsmålene ikke kan nå så lenge funksjonshemmede ikke inkluderes. FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) vektlegger derfor prinsippene om ikke-diskriminering og deltakelse.

Evalueringen av Norges arbeid for denne gruppen ble utført av Nordic Consulting Group og ble publisert i 2012. Den dekker perioden 2000–2010 og omfatter feltarbeid Palestina, Malawi, Nepal, og Uganda samt en deskstudie av Afghanistan. Rapportens hovedkonklusjon var at rettighetene ikke var godt nok integrert i den samlede utviklingsstøtten, og at retningslinjene var lite kjent. Evalueringsteamet rapporterer imidlertid mange positive resultater i de undersøkte landene: Funksjonshemmede og deres rettigheter er blitt mer synlige, og deres organisasjoner er styrket og har fått bedre evne til å påvirke myndigheter og funksjonshemmedes situasjon.

Norges innsats for funksjonshemmedes rettigheter er nå tydelig forankret gjennom Stortingsmelding nr. 25 (2012–2013), og det utvikles en veileder for rettighetsbasering av utviklingssamarbeidet. Norge ratifiserte CRPD i juni 2013. I anledning ratifikasjonen har det blitt utarbeidet en ny publikasjon som gjør rede for Norges internasjonale innsats for mennesker med nedsatt funksjonsevne.²³ Arbeidet prioriteres særlig på områder som utdanning og humanitær innsats, i internasjonalt helsearbeid og i kvinnesatsingen. Grunnlaget for å måle effektene av innsatsen skal

²² Norad evaluation report 1/2012. Mainstreaming disability in the new development paradigm. Evaluation of Norwegian support to promote the rights of persons with disabilities.

bedres, blant annet gjennom veiledning og resultatrapportering. I boks 12.4 omtales Atlas-alliansens arbeid for funksjonshemmede.

*Evaluering av barns rettigheter i utviklingssamarbeidet*²⁴

Den uavhengige evalueringen ble utført av Christian Michelsens Institutt (CMI) som en fellesevaluering i samarbeid med Norad og Sida for å sammenfatte resultatene av norsk og svensk innsats for barns rettigheter. Evalueringen ble publisert i 2011 og dekker perioden 2001–2009, med feltarbeid i 2010. Fire land ble valgt ut for nærmere studier: Guatemala, Kenya, Mosambik og Sudan. Et hovedfunn var at både norsk og svensk utviklingspolitikk i de undersøkte landene hadde tatt godt hensyn til integrering av barns rettigheter etter hovedprinsippene fra FNs konvensjon om barns rettigheter (barnekonvensjonen). De fleste tiltakene som ble evaluert, nådde sine mål, med unntak av innsatsen for å styrke barns deltakelse. Evalueringen anbefalte å finne gode mekanismer for hvordan barns rettigheter kan knyttes enda bedre opp mot barnekonvensjonen og etablerte prosesser for menneskerettighetskonvensjonene.

Evalueringsteamets vurderinger bør ses i lys av at multilaterale kanaler²⁵ (som i liten grad dekkes av evalueringen) anses som et hovedspor (sammen med policy-dialog og bilateral utviklingsstøtte) for Norges innsats for å fremme barns rettigheter. Fortsatt tett dialog med frivillige organisasjoner, lokale myndigheter og andre givere med vekt på lokal kontekst i mottakerlandene er sentralt for innsatsen. Landgjennomgangene i FNs menneskerettighetsråd og anbefalingene fra FNs barnekomité er nyttige for å veilede denne dialogen.

²³ Norges internasjonale innsats for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Utgitt av Utenriksdepartementet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2013).

²⁴ Rapporten er publisert av Sida: 1/2011 Joint Evaluation, «Supporting Child Rights. Synthesis of Lessons Learned in Four Countries».

²⁵ UNICEF, GAVI, UNDP, WFP m.fl.

Boks 12.3 Kinaprogrammet ved Senter for menneskerettigheter

Målet for Kinaprogrammet er å fremme utvikling, forståelse og gjennomføring av internasjonale menneskerettsstandarder i Kina, særlig gjennom å bygge kompetanse og støtte forskning om internasjonale menneskerettigheter ved sentrale akademiske institusjoner. I 1997 fantes det ingen universiteter som underviste i menneskerettigheter, og ingen lærebøker på kinesisk. Målgruppen er akademikere, som er viktige endringsagenter og bidragsyttere i juridiske og politiske prosesser, men det er også samarbeid med advokater, dommere, journalister og representanter for sivilsamfunnet. Til tross for begrensninger i handlingsrommet etter fredspristildelingen i 2010 har langvarige relasjoner med lokale kinesiske partnere og programmets ikke-konfronterende samarbeidsformer gjort det mulig å videreføre arbeidet. SMR samarbeider med de andre nordiske menneskerettighetssentrene om rettighetsutdanning i Kina for å oppnå større gjennomslagskraft og synlighet, samtidig som individuelle prosjekter har vært koordinert slik at de ikke har overlappet, men utfyllt hverandre. Kinaprogrammet har i samarbeid med de nordiske menneskerettighetssentrene bidratt til

- opplæring av om lag 500 kinesiske jusslærere. Sekstifire universiteter har som følge

- av dette startet egne kurs i menneskerettigheter;
- utvikling av kinesiske lærebøker i menneskerettigheter og oversettelse av internasjonal kjernelitteratur på området;
- utvikling av det første e-læringskurset i menneskerettigheter på kinesisk (lanseres høsten 2013);
- gjesteforskeropphold i Norge eller Hong Kong for mer enn 70 kinesiske forskere. Mange av disse bidrar nå direkte til kinesiske debatter og politiske/juridiske prosesser, som for eksempel utvikling av Kinas handlingsplan for menneskerettigheter og viktige lovendringer på området;
- opplæring av mer enn 100 journalister i sentrale menneskerettighetsprinsipper. Kinesiske medier spiller en økende rolle i samfunnsdebatten i Kina;
- kurs i menneskerettigheter for å øke rettssikkerhetskompetansen til kinesiske straffettsdommere (over 500 deltagere i 2012).

Det er ønskelig å få gjennomført en uavhengig evaluering av programmet når de politiske forholdene ligger til rette for det.

Boks 12.4 Effekter av norsk støtte for funksjonshemmedes rettigheter gjennom Atlas-alliansen

Atlas-alliansen, en norsk paraplyorganisasjon for arbeid for funksjonshemmede, arbeider for å løfte saken i samarbeidsland og blant norske bistandsaktører. Atlas-alliansen mottok i perioden 2007–2012 ca. 400 mill. kroner til sitt arbeid. Konkrete effekter for personer med funksjonsnedsettelse er eksempelvis oppnådd i Atlas-alliansens samarbeid med Norges Handikapforbunds partnerorganisasjon National Union of Disabled Persons of Uganda. Dette arbeidet har vært avgjørende for å påvirke det politiske landskapet og endre praksis når det gjelder funksjonshemmedes rettigheter i landet.

Eksempler:

- I 2012 fikk over 6000 mennesker med nedsatt funksjonsevne mulighet til å delta i spare- og lånegrupper. Tilgangen på mikrofinans tjenester er blitt utvidet, og store mikrofinansin-

stusjoner har forpliktet seg til å tilby og praktisere de samme spare- og lånemulighetene for personer med nedsatt funksjonsevne som for alle andre. Samarbeidet har ført til styrkede økonomiske rettigheter for denne gruppen.

- Prosjektet har utviklet gruppens kunnskap og ferdigheter innen entreprenørskap og økonomi og slik bidratt til at mange er blitt mindre avhengige av andre.
- Støtten har bidratt til å gi mennesker med funksjonsnedsettelse økte rettigheter i offentlig sektorplanlegging og i grunnloven og styrket deres muligheter til å ta del i samfunnet på lik linje med andre.

Utfordringen i neste omgang blir å sikre at de lovfestede rettighetene blir håndhevet i praksis, slik at mennesker som lever med funksjonsnedsettelse slipper å møte diskriminering og fordommer.

12.2.6 Olje for utvikling-programmet

Mål og virkemidler

Rike petroleumsforekomster kan gi økonomisk og sosial utvikling i et land dersom de brukes til det beste for folket. Dette er dessverre ofte ikke tilfelle. I stedet blir de kilde til konflikt, korrupsjon og i mange tilfeller til ødeleggelse av økonomi og miljø. Olje for utvikling-programmet (OfU) har som mål å hjelpe land med å unngå dette. Kapasitets- og kompetansebyggingen behandler ressurs-, miljø-, sikkerhets- og finanskomponenter som en enhet og kombineres med støtte til sivilsamfunn, nasjonalforsamling og medier. Det samfunnsmessige målet er å bidra til varig fattigdomsreduksjon og bedre ivaretagelse av miljøet. Norge har vært alene om å gi denne typen stat-til-stat-utviklingsstøtte på petroleumsområdet, men samarbeider med andre givere og aktører der det er naturlig.

OfU ble etablert i 2007 som en videreutvikling av et initiativ fra 2005 og har nå tre delmål:

- Det skal etableres et juridisk og forvaltningsmessig rammeverk.
- Det skal utvikles forvaltningskompetanse.
- Myndighetene skal holdes ansvarlige for forvaltningen av petroleumsressursene.

OfU samarbeider i dag med 19 land. Utviklingsstøtten stiller store krav til planlegging, koordinering, kvalitetssikring og prioritering. Bevilgningene til OfU-aktiviteter har ingen egen post i statsbudsjettet, men kommer fra et titalls forskjellige poster. Den norske støtten har økt fra rundt 70 mill. kroner i 2006 til et budsjett på 318 mill. kroner i 2013. 65 prosent av midlene går til afrikanske land.

Hovedandelen av midlene går til bilateralt institusjonssamarbeid og landspesifikke program. OfU-programmet er knyttet tett opp til Norads Skatt for Utvikling-program (SfU). Formålet med dette programmet er å bidra til bedre skattesystemer og økte skatteinntekter. I Tanzania og Mosambik støtter Norge myndighetene gjennom både OfU og SfU. Det har ført til at man har kunnet se programmene i sammenheng, slik at de utfyller hverandre og bidrar til et bedre samlet resultat for landene. Blant annet har SfU her fokusert på områder som kan bidra til økte inntekter fra petroleumssektoren. Utvikling av rutiner for revisjon av store internasjonale selskaper og kapasitetsbygging for å håndtere utfordringer knyttet til internprising er eksempler på slike områder.

God forvaltning av naturressurser kan bidra til rettferdig fordeling og til at landet på en slik måte

får mindre behov for utviklingsstøtte. Godt styre- sett, antikorrupsjon og åpenhet i økonomien er forhold som vektlegges i OfU-programmet, og som må følges opp over tid.

Evaluerings

En fersk evaluering av OfU er publisert i rapporten *Facing the Resource Curse: Norway's Oil for Development Program* (EVAL Rapport 6/2012). Hovedkonklusjonen er at programmet har bidratt til å legge grunnlaget for en bedre håndtering av petroleumsressursene i samarbeidslandene og vært med på å gi Norge en synlig rolle i mange land. De viktigste resultatene har blitt oppnådd innen ressursforvaltning. Resultatene er i første rekke oppnådd gjennom støtte til offentlige institusjoner. OfU har bidratt til overordnede planer for lovgivning, konsesjonstildeling og overvåking og til gjennomføring av planene.

Det slås fast at inndelingen i tre pilarer har vært med på å styrke arbeidet med finansforvaltning og miljø, men at støttens omfang og effekter på finansforvaltningsfeltet har vært begrenset, med noen viktige unntak, blant annet Øst-Timor. Dette har sammenheng med blant annet begrenset kapasitet i Finansdepartementet her i Norge. Når det gjelder miljø, er svak kapasitet og mangel på politisk vilje i landene årsak til færre resultater. En annen medvirkende årsak er at miljøpilarer i programmet ble innført senere enn de andre.

Evalueringen peker på at inndelingen i tre pilarer reflekterer hvordan petroleumssektoren er organisert i Norge. Denne organiseringen samsvarer ikke nødvendigvis med hvordan disse fagområdene er organisert i landene Norge samarbeider med. Dette har i noen tilfeller gjort det vanskeligere å komme i gang med arbeid som ikke faller inn under én av pilarene, for eksempel sikkerhets- og risikostyringsarbeid, styresett, antikorrupsjon og likestilling. Videre sier evalueringen at OfU har lagt for mye vekt på samarbeid med offentlige institusjoner på bekostning av ikke-offentlige aktører. Samtidig er lokale samarbeidspartnere tilfreds med institusjonssamarbeidet, som stort sett har vært vellykket.

En hovedkonklusjon er at OfU har vært med på å legge grunnlaget for en bedre håndtering av petroleumsressursene og gi Norge en synlig rolle i mange samarbeidsland. Det anbefales at Norge fortsatt bør prioritere programmet med særlig fokus på fattigdomsbekjempelse og økonomisk, miljømessig og sosialt ansvarlig forvaltning av petroleumsressursene.

Miljø og finans

Det jobbes aktivt med å øke innsatsen innen miljø- og finansforvaltning, og resultatene har ikke blitt. Sluttevalueringen av HMS-samarbeidet i Vietnam fra 2012, utført av advokatfirmaet Arntzen de Besche, konkluderer med at bruken av HMS- og miljøstyringssystemer har økt betraktelig i Vietnams olje- og gassindustri i løpet av prosjektperioden.

Et annet positivt eksempel er Øst-Timor, der det er etablert gode forvaltningsinstitusjoner og et oljefond. Etter nær ti år med institusjonssamarbeid innen petroleumsforvaltning har Norge bidratt med i overkant av 100 mill. kroner i petroleumsrettet utviklingsstøtte. Ved hjelp av den norske støtten har landet bygd opp relevante forvaltningsinstitusjoner, et nasjonalt petroleumsfond som sikrer åpen forvaltning av inntektene under parlamentarisk kontroll, prosedyrer for utlysning av lisenser og regelverk for alle sider ved leting, utvinning og beskatning inkludert miljøforvaltning. Norske finansrådgivere spilte også en viktig rolle da Øst-Timor som tredje land i verden oppfylte kravene til gjennomføring av EITI i 2010. (En sluttevaluering av samarbeidet i Øst-Timor vil bli gjennomført i løpet av 2013.)

12.3 Effektmåling i utviklingssamarbeidet

12.3.1 Hvorfor måle effekter?

Effekter av utviklingssamarbeidet måles av flere årsaker:

- Reglement for økonomistyring i staten
- Bistandsforvaltningens eget behov for god styringsinformasjon
- Stortinget og Riksrevisjonens informasjonsbehov som opinionens representanter
- Internasjonale rapporteringsforpliktelser, for eksempel til OECD DAC

Av Reglement for økonomistyring i staten følger like sterke krav til forsvarlig bruk av offentlige bistandsmidler som til andre statlige tilskuddsordninger. Det innebærer blant annet at mål og resultatkrav skal oppfylles, at ressursbruken skal være effektiv og at det skal sikres tilstrekkelig beslutningsgrunnlag. Dette gjelder uansett om midlene kanaliseres gjennom internasjonale organisasjoner, sivilsamfunnsorganisasjoner eller via statlige myndigheter i samarbeidsland. Stortinget og en rekke andre giverland stiller også økte krav til resultatorientering av utviklingspolitikken. Norge

har i tillegg forpliktelser om detaljert rapportering til OECD DAC.

I tråd med forpliktelser fra høynivåmøtet mellom bistandsgivere og mottakerland i Busan i Sør-Korea i 2011 skal Norge i størst mulig grad benytte landenes egne rapporteringssystemer.

Ut fra disse kravene har Utenriksdepartementet og Norad de siste årene nedlagt et betydelig arbeid for å forbedre rutinene for innhenting av data og dokumentasjon om resultater av de nå rundt 4500 pågående utviklingsprosjektene.

Norge arbeider systematisk med resultatoppfølging og måling av effekter. Som det framgår av økonomireglementet, skal tilskuddsmottakerne rapportere om resultatene. De politiske prioriteringene, partnerne og finansieringskanalene kommer fram i statsbudsjettet. For mange budsjettposter er det etablert egne regelverk for hvordan midlene skal disponeres og rapporteres, såkalte ordningsregelverk, som igjen reflekterer grunnleggende krav i økonomireglementet. Norge vurderer hver mottakers opplegg for resultatmåling for å sikre at det oppfyller norske krav til resultatrapportering. For hvert utviklingsprosjekt og -program skal det rapporteres til den enheten (UD, Norad eller ambassadene) som har bevilget pengene. Det er den bevilgende enheten som er ansvarlig for å sikre at utviklingstiltaket er utformet på en slik måte at det kan dokumentere graden av måloppnåelse, også på effektnivå. Dette er også vesentlig for å kunne gjøre gode evalueringer av utviklingssamarbeidet.

Riksrevisjonen påpekte i sin undersøkelse av resultatorienteringen i norsk bistand, Dokument 3:4 (2010–2011) at «Utenriksdepartementets arbeid viser økt oppmerksomhet på kvalitetssikring og resultater». Riksrevisjonens gjennomgang har ledet til mer systematisk oppfølging av resultatarbeidet i multilaterale organisasjoner og større oppmerksomhet om risikohåndtering i tilskuddsforvaltningen.

12.3.2 Resultatrapportering

Resultatrapporteringen gjennom den ordinære saksbehandlingen og forvaltningspraksisen kompletteres av rapporter og andre kilder til dokumentasjon av hvilke effekter norsk utviklingspolitikk har:

Norads årlige resultatrapport

Norge er ett av få giverland som offentliggjør en årlig resultatrapport. Den presenterer resultater på et tematisk satsingsområde (helse, utdanning, naturressurser osv.) både innen bilateralt og mul-

tilateralt utviklingssamarbeid. Norad har siden 2007 gitt ut seks slike rapporter. Rapporten bygger på evalueringer, gjennomganger og prosjektrapportering og presenterer noen eksempler på resultater på et gitt område. Resultatene gjenspeiler bredden i de ulike formene for utviklingssamarbeid på det valgte området og illustrerer både utviklingssamarbeid som virker, og det som ikke virker. Analysen av resultatene baseres i tillegg på forskning og erfaringer internasjonalt.

Resultatportalen

Resultatportalen på Norad.no ble opprettet i 2012. Her finnes blant annet alle eksemplene fra resultatrapportene.

Norske og internasjonale evalueringer

Det gjennomføres uavhengig evaluering av utvalgte innsatsområder i norsk utviklingssamarbeid. Målet med evalueringene er å belyse en rekke forskjellige forhold som relevans, kostnadseffektivitet, langsiktig bærekraft og annet. Mange evalueringer tar også sikte på å måle effektene av utviklingssamarbeidet. Evalueringene utføres av eksterne fagmiljøer og uavhengige forskere eller konsulenter, og det brukes andre metoder enn i resultatrapporteringen som skjer innenfor hvert utviklingstiltak. Vurderingene i slike evalueringer er ikke nødvendigvis alltid sammenfallende med Utenriksdepartementets eller de evaluerte og berørte partenes syn, men bidrar til viktige lærdommer og kunnskap for planlegging og gjennomføring av bistandstiltak. Evalueringene i Norad skjer i tråd med en egen instruks for evalueringsevirsomhet, som vektlegger uavhengighet fra de som har ansvaret for utviklingssamarbeidet (2006). De siste fem årene er det utført 51 evalueringer. Det gjennomføres også evalueringer i fellesskap med andre givere og med mottakerlandets myndigheter. I 2012 har Norge støttet elleve studier gjennomført av evalueringkontorene i Verdensbanken og FNs utviklingsprogram som dekker virksomhet delfinansiert av Norge.

Gjennom et internasjonalt samarbeid støttes systematiske gjennomganger av et stort antall evalueringer og andre studier. Formålet er blant annet å belyse om bestemte typer utviklingssamarbeid virker eller ikke. Disse tar ikke spesielt for seg norsk støtte.

Multilaterale organisasjoners rapporter

Norge mottar årsrapporter og evalueringer fra multilaterale organisasjoner som FN og utviklingsban-

kene. Organisasjoner som får kjernestøtte, rapporterer også hva organisasjonen som helhet har oppnådd. Det er stor variasjon i kvaliteten på resultatarbeidet.

Riksrevisjonen påpekte i Dokument 3:4 (2010–2011) behovet for systematisk deltakelse «i styrenes oppfølging av FN-organisasjonenes opplegg for resultatmåling.» I tråd med denne påpekingen benytter Norge nå styredeltakelsen i flere av FNs fond og programmer mer aktivt. Dette arbeidet er trappet vesentlig opp siden 2010, og Norge har de siste to årene blant annet deltatt aktivt i to spesielle arbeidsgrupper for å styrke resultatmålingen i UNICEF og UNDP, to av de største multilaterale mottakerne av norsk utviklingsstøtte. Norges innsats på dette feltet utgjør en stor og viktig mulighet til å påvirke sentrale aktører i utviklingssamarbeidet og bedrer gradvis vår evne til å dokumentere effekter.

Norge deltar i nettverket *Multilateral Organization Performance Assessment Network* (MOPAN) sammen med 16 andre land. MOPAN foretar vurderinger av 4–6 multilaterale organisasjoner hvert år. Vurderingene baseres på en omfattende spørreundersøkelse, dokumentanalyse og intervjuer. Siden 2012 har vurderingene også sett på hvordan de multilaterale organisasjonene dokumenterer effekten av sin innsats. Norges egne vurderinger av de multilaterale organisasjonene bygger blant annet også på informasjon fra MOPAN. MOPANs rapporter bidrar til å bedre informasjonen til nasjonalforsamlingene og offentligheten i MOPAN-landene om hvordan ulike multilaterale organisasjoner fungerer. Rapportene brukes også i dialogen med multilaterale organisasjoner i styrende organer og på landnivå om hvordan organisasjonene kan bli bedre.

I tillegg til MOPANs vurderinger presenterer Utenriksdepartementet gjennom såkalte profilark departementets egne vurderinger av effektiviteten og relevansen av de ulike organisasjonene Norge støtter. Der inkluderes også noen eksempler på resultatene som er oppnådd gjennom de aktuelle organisasjonene.

Norge er også med i en uformell arbeidsgruppe sammen med Storbritannia, Sverige, Danmark, Canada, Tyskland og USA som blant annet har utarbeidet felles grunnleggende forventninger til resultatarbeidet i multilaterale organisasjoner.

Rapportering om FNs tusenårsmål

Siden Tusenårserklæringen ble vedtatt i 2000, er det blant annet gjennom FN-rapporter og de årlige statsbudsjettene blitt orientert om målopp-

nåelsen. Etableringen av tusenårsmålene innebar en milepæl for resultatmålingen av utviklingspolitikk. Selv om målene er på et svært overordnet nivå, er de presise, og målingen av dem er konsekvent både på internasjonalt nivå og landnivå. Målene gjenspeiler de fleste hovedhensiktene med norsk utviklingspolitikk og består av åtte mål med 21 delmål og 60 indikatorer. Indikatorene er konkrete forhold som kan måles. Under FNs generalforsamling i 2013 ble det gjort opp foreløpig status for oppnåelsen av tusenårsmålene, og diskutert hva som skal erstatte dem etter 2015.

Forskningsrapporter

Det har blitt gjennomført et stort antall forskningsstudier internasjonalt som har søkt å identifisere effekter av utviklingsprosjekter. Forskningen er så mangfoldig at det er vanskelig å oppsummere resultatene, og ingen forskningsaktiviteter har forsøkt å oppsummere de samlede effektene av norsk bistand.

Norge har støttet mye uavhengig forskning om utviklingsspørsmål helt siden 1980-årene, blant annet gjennom tema-programmer administrert av Norges forskningsråd. Denne forskningen har i all hovedsak tatt sikte på å studere utfordringer i fattige land og løsninger på disse problemene, framfor å se spesifikt på bistand. Evalueringer og gjennomganger har vist på at en påfallende liten andel av norsk utviklingsforskning har tatt sikte på å studere effekter av utviklingssamarbeid.²⁶ Mye av den forskningen som faktisk har sett på bistandens effekter, har vært mer opptatt av mulige utilsiktede negative effekter enn av de planlagte, positive effektene av utviklingssamarbeid. Slik forskning handler derfor ikke først og fremst om hvorvidt bistand «virker», men om at den også har uønskede konsekvenser. Det kan for eksempel være miljødeleggelser eller uønskede sosiale effekter. Med støtte fra Norad har Norges forskningsråd nylig initiert et forskningsprogram som tar sikte på å framskaffe mer kunnskap om effektene av norsk utviklingssamarbeid.

Andre givernes resultatrapportering

De fleste givere opererer med resultat- og effektmålinger. Land som Canada, Sverige, Danmark og Tyskland baserer seg i likhet med Norge på mottakernes rapporteringssystemer og vurderer hver mottakers opplegg for resultatmåling for å sikre at

²⁶ Se for eksempel Evaluation of Research on Norwegian Development Assistance, Norad Evaluation Report 2/2011.

det oppfyller grunnleggende krav. Norges modell er først og fremst basert på rapportering på programmer og prosjekter samt overordnet rapportering fra multilaterale organisasjoner som FN og Verdensbanken og globale fond innen for eksempel helse og miljø.

I likhet med de fleste andre giverland opererer vi i Norge ikke med ett overordnet resultatrammeverk som gjør det mulig å lese av den aggregerte effekten av bistandsbudsjettet.

Storbritannia har utviklet en grunnstruktur for et helhetlig resultatrammeverk. I Sverige pågår et arbeid for å samle styringen av utviklingssamarbeidet i en utviklingspolitisk plattform. Plattformen skal tydeliggjøre innretningen av svensk utviklingspolitikk og vil blant annet inneholde en tydeligere målstruktur med ett overordnet mål og et antall delmål. Dokumentasjon på hvilke resultater Sveriges samlede internasjonale utviklingssamarbeid gir, skal heretter knyttes til målene i den utviklingspolitiske plattformen.

Verdensbanken (IDA), UNICEF og UNFPA er del av de andre bankene har resultatrapporter som også beskriver samfunns effekter. Mye av det som gjøres innen helsesektoren, er godt dokumentert. Utfordringen er gjerne å isolere «norske resultater», som vist tidligere i dette kapitlet.

12.3.3 Utfordringer

Det er krevende for bistandsforvaltningen å dokumentere presist hva som oppnås gjennom utviklingssamarbeidet. Som nevnt har heller ikke forskningen et klart og enhetlig svar på dette. En grunn til det er at det ofte simpelt hen er problematisk og tidkrevende å nå målet. Og jo mer generelle målene er, jo vanskeligere er det. Utvikling og fattigdomsreduksjon krever innsats på mange samfunnsområder. Disse områdene påvirker hverandre og muligheten for å lykkes med utviklingsarbeid. En persons dårlige helse og levestandard påvirker hans eller hennes muligheter for å få en god utdanning, samtidig som mangel på skolegang og utdanning er blant de faktorene som kan påvirke helse og levestandard. Dårlig styresett og manglende økonomisk stabilitet gir dårlig grunnlag for nødvendige investeringer i for eksempel infrastruktur, mens mangelen på grunnleggende infrastruktur kan være et hinder for nettopp å styre et land og dets økonomi. På den annen side er utvikling aldri en effekt av utviklingsstøtte alene. Om det skjer en positiv utvikling i et land, er det uhyre vanskelig å måle og dokumentere hvor stor del av de positive endringene som skyldes utviklingssamar-

beid, og hva som for eksempel skyldes generell økonomisk vekst eller andre faktorer.

De fleste tiltak gir effekter først mange år etter at de er avsluttet. For eksempel har Norge siden 2010 samarbeidet med kyststater i Vest-Afrika om å kartlegge deres kontinentalsokkel. Når arbeidet er slutført, skal det legges fram for FNs kommisjon for kontinentalsokkelens yttergrenser slik at landene kan få fastsatt sine grenser og dermed rettighetene til ressurser på egen kontinentalsokkel. Å få anerkjent et lands yttergrenser og rettigheter til ressurser kan ha effekter i årtier framover, slik det også har hatt for Norge.

Andre aktører, utfordringer med å knytte resultater til norske tiltak

En rekke mottakere av utviklingsstøtte har svært begrenset tilgang til data som kan brukes til å måle resultatene av støtten. Dette er grunnen til at deler av utviklingsstøtten brukes nettopp til å styrke landenes egne systemer, for eksempel statistikkbyråer, juridiske systemer eller finansforvaltning.

Store deler av det Norge gir i utviklingsstøtte, inngår i større prosjekter i regi av internasjonale organisasjoner eller sammenslutninger av land. Dette gjør det vanskelig å skille resultatene av norsk utviklingssamarbeid fra resultatene av andre lands innsats. Det kan derfor være riktig å trekke fram resultatene av hele prosjektet og vise til at den norske deltakelsen har bidratt til disse.

Betydningen av styresett, miljø og konflikt

Om lag 40 prosent av norsk bilateral utviklingsstøtte går til såkalte sårbare stater. Dette er oftest stater som har svake statsinstitusjoner både til å gjennomføre tiltak og til å kontrollere at pengene ikke blir misbrukt. De kommer også dårlig ut når det gjelder oppnåelse av tusenårsmålene. I tråd med *New Deal*-erklæringen (Busan 2011) har Norge sammen de fleste andre vestlige givere forpliktet seg til likevel å la en økende andel av støtten gå gjennom statlige systemer i disse landene. Grunnen er ønsket om ansvarliggjøring og god utvikling i deres statlige institusjoner og behovet for å unngå en fragmentert utviklingsstøtte. Både resultatmåling og rapportering står overfor særlige utfordringer i slike land. Det fører blant annet til vanskelige avveininger mellom hensynet til hjemlige krav om solid resultatdokumentasjon og prinsippet om mottakeransvar.

Miljøet kan ha svært store konsekvenser for utviklingsprosjekter. Et ellers vel gjennomført tiltak kan i verste fall bli fullstendig ødelagt av tørke, flom, jordskjelv eller orkan. For eksempel ble Kenya i 1997 rammet av kraftig flom, som nærmest umiddelbart ble avløst av langvarig tørke fra 1998 til 2000. Dette førte til tap av avlinger og buskap samt store industrielle ødeleggelser som til sammen påførte Kenyas økonomi et tap på rundt 38 mrd. kroner, eller 14 prosent av landets årlige BNP. Norges utviklings-

støtte på til sammen 60 mill. kroner i samme periode blir dermed forsvinnende liten.

Krig og konflikter påvirker alltid samfunnsutviklingen i negativ retning og gjør det vanskelig å nå målene med utviklingsstøtte. Det er derfor viktig å lage gode risikoanalyser på land- og regionnivå. Dette er en integrert del av resultatstyringen i bistandsforvaltningen, og er særlig viktig fordi utviklingsarbeid oftest innebærer å akseptere en høy grad av risiko.

13 Klima- og miljøtiltak innenfor Utenriksdepartementets ansvarsområde

Mål for virksomheten

Regjeringens mål om at Norge skal være en pådriver i det internasjonale klima- og miljøarbeidet og bli et ledende land innen miljørettet utviklings-samarbeid, er viktige premisser for Utenriksdepartementets arbeid. Utenriksdepartementets mål på miljøområdet er å bidra til å forebygge og løse globale og regionale klima- og miljøutfordringer gjennom internasjonalt samarbeid, og ved å integrere klima- og miljøhensyn i norsk utenriks- og utviklingspolitikk.

Klimasatsingen i utenrikspolitikken er ledd i oppfølgingen av Regjeringens internasjonale klimastrategi, Meld. St. 14 (2010–2011), *Mot en grønnere utvikling – om sammenhengen i miljø- og utviklingspolitikken*, St.meld. nr. 13 (2008–2009) *Klima, konflikt og kapital* og St.meld. nr. 15 (2008–2009) *Interesser, ansvar og muligheter*. Nordområdene har høy prioritet i norsk miljø- og klimaarbeid, og Norge skal være et foregangsland på miljøområdet og en langsiktig og troverdig forvalter av miljøverdiene i nord.

Med fremleggelsen av Meld. St. 14 (2010–2011) *Mot en grønnere utvikling* signaliserer Regjeringen en fortsatt stor og strategisk bruk av bistandsmidler for å bekjempe fattigdom på en måte som samtidig møter de globale miljøutfordringene. I tillegg til at Norge ønsker å innta en pådriverrolle for en grønnere utvikling meiser meldingen ut tre hovedsatsingsområder; fornybar energi, klima- og skogsatsingen og klimatilpasning. Gjennom vår energibistand har Norge som mål å bidra betydelig til energiutbygging i utviklingsland. Økt tilgang til energi er en forutsetning for økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon. Gjennom en klar vektlegging av fornybar energi og energieffektivisering skal den norske energibistanden bidra til økt energiproduksjon og reduserte utslipp av klimagasser. Norge forsøker å innrette satsingen på en måte som øker omfanget av private investeringer i ren energi i utviklingsland.

Med fremleggelsen av Meld. St. 25 (2012–2013) *Dele for å skape* signaliserer Regjeringen

blant annet at Norge skal være pådriver for en mer bærekraftig nasjonal og lokal forvaltning av naturressurser på land og i havet og støtte arbeid mot naturressurskriminalitet.

Regjeringen viderefører innsatsen mot avskoging og skogforringelse i utviklingsland. Klima- og skogprosjekt skal bidra til raske, kostnadseffektive reduksjoner i utslipp av klimagasser fra avskoging og skogforringelse, samt være et bidrag til å få på plass mekanismer for å regulere disse utslippene i en ny internasjonal klimaavtale. Midlene skal bidra til en bærekraftig sosial og økonomisk utvikling som kommer de som lever av og i skogen, til gode.

Satsingen på klima i utviklings-samarbeidet skal både bidra til reduksjon av klimaskadelige utslipp og lette de fattige landenes tilpasning til klimaendringene. Det skal legges særskilt vekt på kvinners rolle som en nødvendig ressurs i den lokale og nasjonale tilpasningsplanleggingen, og som spesielt utsatt gruppe, særlig ved naturkatastrofer. Bred støtte til klimatiltak er også viktig for, og stimulerer utviklingslandenes vilje og evne til, å slutte seg til et globalt klimaregime. Regjeringen vil styrke innsatsen for reduksjon av kortlevde klimaforurensere.

Klima- og skogsatsingen

Regjeringens klima- og skoginitiativ har som ambisjon å bidra til at utslipp fra skog i utviklingsland inngår i en ny internasjonal klimaavtale; å bidra til den internasjonale innsatsen for reduserte utslipp av klimagasser fra avskoging og skogforringelse (REDD+), samt å bidra til å ivareta naturskog for å sikre denne skogen sin evne til å binde karbon. Den sentrale målsettingen for Regjeringens klimapolitikk er å medvirke til utformingen av et globalt, forpliktende og langsiktig regime for reduksjoner av klimagassutslipp, for å begrense den globale oppvarmingen til 2 grader i forhold til førindustrielt nivå. Dette vil også være et viktig bidrag til bærekraftig utvikling, og klima- og skogprosjektet skal i størst mulig grad bygge

opp under og støtte arbeidet for å nå denne målsettingen. Fokuset i påvente av et langsiktig globalt regime for reduksjoner av klimagassutslipp vil ligge på kapasitets- og institusjonsbygging, utvikling av gode målsystemer, implementering av sentrale reformer, samt pilotprosjekter. Det vil på lang sikt være umulig å oppnå utslippsreduksjoner fra avskogingen uten å sørge for bærekraftig og økonomisk utvikling for dem som bor i og utenfor skogen. Et viktig rammevilkår for satsningen er derfor erkjennelsen av at kampen mot klimagassutslipp fra avskoging og skogforringelse er uløselig knyttet til fattigdomsbekjempelse og bærekraftig økonomisk utvikling. Regjeringens klima- og skoginitiativ er både god klimapolitikk og god utviklingspolitikk. Klima- og skoginitiativet jobber mot de nevnte målsettingene langs fire akser: Forhandlingene under FNs klimakonvensjon, partnerskap med enkeltland, multilaterale programmer og støtte til det sivile samfunn.

Internasjonale avtaler og konvensjoner

Norge er part til en rekke internasjonale avtaler på miljøområdet, og regjeringen vil fortsette å støtte utviklingsland og deres utvikling av strategier og planer for gjennomføring av slike avtaler. Støtte vil også bli gitt til konvensjonenes sekretariater og andre tiltak for å gjennomføre konvensjonenes formål. Kapasitetsbygging gjør utviklingslandene bedre i stand til å møte miljø- og klimautfordringene.

Klimakonvensjonen

Klimakonvensjonen er ratifisert av 194 land samt EU. Konvensjonens langsiktige mål er å stabilisere konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren på et nivå som hindrer farlig, menneskeskapt påvirkning av klimasystemet med en hastighet som ikke er raskere enn at økosystemer kan tilpasse seg naturlig, matsikkerheten ikke trues, og som tillater bærekraftig økonomisk utvikling. I følge konvensjonen skal utviklede land støtte utviklingsland når det gjelder teknologioverføring, tilpasning til klimaendringer og rapportering av utslipp og utslippsreducerende tiltak. Norge har i en årrekke vært blant de største frivillige bidragsyterne til klimaaktiviteter under Klimakonvensjonen.

Konvensjonen om biologisk mangfold

Konvensjonens mål er vern og bærekraftig bruk av biologisk mangfold, samt rettferdig fordeling av goder fra bruk av genetiske ressurser. Konven-

sjonen er en prosessorientert rammekonvensjon fra 1992 som danner en ramme for det globale arbeidet med biologisk mangfold. Den fastlegger overordnede mål, prinsipper og generelle forpliktelser, mens konkrete forpliktelser utformes gjennom protokoller, arbeidsprogram og partsmøtevedtak. Konvensjonen har i dag 193 parter.

Cartagena-protokollen om genmodifiserte organismer (GMO) av 29. januar 2000 trådte i kraft i 2003. Formålet med Cartagena-protokollen er å bidra til en forsvarlig overføring, håndtering og bruk av levende GMO-er som kan være til skade for biologisk mangfold eller human helse.

Nagoya-protokollen fra 2010 har som formål å oppnå rettferdig og likeverdig fordeling av fordeler som følger av bruken av genressurser. Protokollen bygger på en forutsetning at bevissthet om den økonomiske verdien av økosystemer og biodiversitet er et viktig insentiv for bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold. En rettferdig fordeling av fordelene ved bruken tjener samme formål. Protokollen gjelder for genressurser som er underlagt nasjonale suverene rettigheter. Avtalen forplikter partene i forhold til utformingen av regelverk om tilgang til genressurser. Det pålegger også plikter med hensyn til å sørge for at genressurser som benyttes i det enkelte land er innhentet med forhåndssamtykke, dersom dette er et krav i leverandør- eller opprinnelseslandet. Protokollen inneholder også bestemmelser om tradisjonell kunnskap knyttet til genressurser. Norge støtter kapasitetsbygging i afrikanske land for å styrke deres kapasitet til å ratifisere og iverksette protokollen. Norge er det første i-land til å ratifisere protokollen.

Norges støtte til prosjekter som The Economics of ecosystems and biodiversity (TEEB) og Wealth accounting and the value of ecosystem services (WAVES) er sentralt for sektorintegrering og synliggjøring av bredden av verdier fra det biologiske mangfoldet og de tjenester som økosystemene leverer for å sikre god forvaltning av naturkapitalen.

Forærkningskonvensjonen

Norge er part til Forærkningskonvensjonen. Konvensjonen har som hovedmål å opprettholde produktiviteten i de tørre og halvtørre økosystemene som grunnlag for fattigdomsreduksjon og bedre levekår. Norge har støttet finansieringsmekanismens arbeid med å mobilisere forståelse og ressurser i berørte land, og koble arbeidet til nasjonale strategier for utvikling og fattigdomsbekjempning.

Konvensjonen for internasjonal handel med truede arter (CITES)

Som part til CITES tar Norge konsekvent til orde for at vitenskapelige kriterier må legges til grunn for vedtak som har betydning for handel, og dermed for folks levebrød. CITES har i senere år begynt å interessere seg mer for kommersielt utnyttede fiskeslag. Å sikre at dette skjer på vitenskapelige premisser står sentralt i Norges arbeid under konvensjonen.

Multilateralt samarbeid

Mange FN-organer er sentrale aktører i det globale arbeid med miljø- og klimaspørsmål. Norge er en viktig bidragsyter til de organisasjoner og program som har miljø som kjerneoppgaver. Norge gir dessuten tilleggsmidler for å styrke arbeidet med miljø- og klimaspørsmål og har en løpende dialog med institusjonene om integrering av miljøhensyn i deres virksomhet.

Den globale miljøfasiliteten (GEF), støtter tiltak som skal bidra til å forbedre det globale miljøet. GEF forvalter drøyt USD 4,3 mrd. for perioden 2010-2014. Ny kapitalpåfylling i GEF for kommende fireårsperiode ventes ferdigstilt våren 2014. Sammen med øvrige nordiske land har vi bl.a. vært pådrivere for en bredere tilnærming til kjemikalieområdet, inkludert avfallshåndtering hvor dette er relevant i forhold til GEFs mandat. Det er også framforhandlet en ny kvikksølvkonvensjon med GEF som finansieringsmekanisme.

Spesialfondet for klimaendring (SCCF) og Klimafondet for minst utviklede land (LDCF) under Klimakonvensjonen sentrale i den norske satsningen på klimatilpasning. Norge bidrar også til Ozonfondet under Montreal-protokollen, som støtter prosjekter for utfasing av ozonødeleggende stoffer i utviklingsland.

Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene er viktige aktører i det multilaterale samarbeidet for å møte klimautfordringene, både i deres generelle portefølje, og gjennom spesialfond som Climate Investment Funds. Det siste er et paraplyfond for klimainvesteringer innen ren teknologi, ren energi, skog og tilpasning, og har til nå allokert ca. 42 mrd. kroner til mer enn 40 pilotland. Alle utviklingsbankene samarbeider om dette, med sekretariat i Verdensbanken. I styret sitter likt antall givere og representanter fra utviklingsland. Dette er blitt en modell for det Grønne klimafondet. Verdensbanken ga høsten 2012 ut en rapport om konsekvensene av en temperaturøkning på 4 grader. Rapporten fikk stor oppmerk-

somhet, og viste hvordan utvikling og klimatiltak ikke kan skilles ad. Konsekvensene av global oppvarming vil rive grunnen under det utviklingsarbeidet utviklingsbankene ellers gjør.

FNs miljøprogram UNEP

En bedre organisering av det internasjonale miljø-samarbeidet er en hovedprioritering for Norge. Vi deltar derfor aktivt i arbeidet med å fremme reformer i det globale miljøstyresettet. Norge arbeider for å styrke FNs miljøprogram (UNEP). Det er mange eksempler på at miljøet i dag taper i kamp mot andre hensyn. UNEPs relevans og rolle ligger blant annet i å holde miljøet under oppsyn og å være en konstruktiv partner for løsninger som bidrar til bærekraft i utviklingspolitikken.

UNEP har som FNs fremste miljøaktør et bredt mandat. Norge arbeider for at UNEP på lang sikt skal bli en organisasjon, men Rio+20 toppmøtet kunne ikke enes om å oppgradere UNEP til en særorganisasjon for miljø. UNEP har imidlertid blitt styrket på flere områder som et resultat av toppmøtet og oppfølgingen av Rio-møtet i 2012. Governing Councilmøtet i 2013 var det første med universelt medlemskap og rekke reformer ble vedtatt. Den tidligere ordningen med et separat ministermøte ble avskaffet og ministerdelen integreres nå i den nyopprettede FNs miljøforsamling. Første møte med ny struktur skal finne sted i 2014 og deretter annen hvert år. Norge ble valgt inn i byrået for Vestgruppen i 2013.

Reformene innebærer blant annet også at representanter for hovedstedene og sivilsamfunnet gjennom Komiteen av permanente representanter får en mer fremtredende rolle, og skal blant annet forberede møter, budsjett, og arbeidsprogram, samt føre tilsyn med at beslutninger blir fulgt opp. UNEPs regionale tilstedeværelse skal styrkes samtidig som hovedkvarterfunksjoner skal konsolideres i Nairobi. Arbeidet med å styrke samspillet mellom vitenskap og politikktutforming skal intensiveres.

Den institusjonelle reformen av UNEP er det først håndfaste resultatet av Rio-konferansen om bærekraftig utvikling i 2012. Norge følger arbeidet tett og er en pådriver for at UNEP skal bli en mer åpen og en medlemsstatsstyrt organisasjon.

Norge arbeider også for å styrke UNEP sin koordinerende rolle i internasjonalt miljøarbeid innad i FN-systemet, samt for et sterkere samarbeid mellom UNEP og andredeler av FN-systemet innenfor rammen av FN-reformen «Ett FN» på landnivå. Norge er den største bidragsyteren til

UNEP. Den nåværende programavtalen ble inngått mellom Norge og UNEP i 2012 for perioden 2012-2013, hvor Norge forpliktet seg til å gi 100 mill. kroner i årlig støtte i toårsperioden.

Norge legger stor vekt på betydningen av samarbeid mellom UNEP og andre deler av FN-systemet. Særlig er samarbeidet mellom UNEP og FNs utviklingsprogram, UNDP, viktig. I Poverty Environment Initiative (PEI) er samarbeidet vel gjennomført. I 2012 arbeidet UNEP med UNDAF med mainstreaming av miljø og klimaendringer i utviklingsplaner.

Norge arbeider også for at miljøhensyn skal ivaretas på en tilfredsstillende måte i UNDPs nye strategiske plan.

Naturpanelet

Arbeidet med å etablere et naturpanel, Intergovernmental Panel for Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES) startet i 2005. Panelet ble etablert i Panama i 2012 og hadde sitt første plenar møte i januar 2013. Naturpanelet er en parallell til FNs klimapanel og kan spille en viktig rolle framover i å gi et faglig grunnlag om biologisk mangfold og økosystemtjenester basert på vitenskapelig og tradisjonell kunnskap. Det første møtet til vitenskapskomiteen til panelet ble avholdt i Norge i juni 2013 i Bergen. Norge bidrar gjennom Miljødirektoratet til kapasitetsbygging i utviklingsland knyttet til panelet. Dette er viktig for blant annet å sikre et tilstrekkelig datagrunnlag til panelets arbeid. Norge ble valgt inn i byrået i 2013.

FNs bosettingsprogram UN-HABITAT

Arbeidet med å fremme en *bærekraftig urbanisering* er den sentrale utfordringen til FNs bosettingsprogram (UN-HABITAT). Høyere befolknings tetthet gir mulighet til å utvikle mer effektive tjenester innen for eksempel vann og sanitær, energi og transport. Dette er funksjoner som kan bidra vesentlig til å redusere CO₂-utslipp og energiforbruk. Norge støtter UN-HABITATs arbeid med et eget «byer og klima»-initiativ på vann- og sanitærsektoren og arbeidet med urbane land- og eiendomsspørsmål. Med utgangspunkt i den norske støtten har UN-HABITAT i samarbeid med Verdensbankens urbane flergiverfond og Cities Alliance – begge med bidrag fra Norge – utfordret et eget urbant klimanettverk.

Den urbane befolkningen i utviklingslandene er gjennomgående svært ung. Mer enn halvparten er under 25 år. Norge støtter derfor også tiltak

gjennom Ungdomsfondet i Bosettingsprogrammet for å fremme klimatilpasning, sysselsetting, helse og utdanning for denne viktige målgruppen.

Matsikkerhet

Verdens befolkning øker og i følge FNs prognoser vil vi være over ni milliarder mennesker innen 2050. For å sikre nok mat til alle har FAO beregnet at matproduksjonen må øke med 70 pst. innenfor samme tidsperiode. Samtidig er en mer rettferdig fordeling avgjørende for at økt matproduksjon gir økt matsikkerhet. Regjeringens strategi for matsikkerhet i et klimaperspektiv ble lansert i desember 2012. Strategien legger de politiske føringene for all norsk støtte til matsikkerhet, gjennom både bilaterale og multilaterale kanaler.

Innenfor FN er FNs komite for matsikkerhet (CFS) den sentrale politiske plattformen for matsikkerhet, retten til mat og ernæring. Samarbeidet gjennom blant annet CFS skal bidra til at FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO), Verdens matvareprogram (WFP) og Det internasjonale jordbruksfondet (IFAD), samt de multilaterale finansieringsinstitusjonene, blir mer sentrale i arbeidet med å redusere det økende antallet sultende og underernærte i verden.

Omlag en tredjedel av all produsert mat blir aldri konsumert. Det er store tap i hele verdikjeden og det er store gevinster å hente både økonomisk, miljømessig og fordelingsmessig i å begrense dette tapet. Norge støtter opp om initiativet som FAO har tatt for å redusere tap av mat.

I arbeidet med å sikre verden tilstrekkelig mat er forskning en vesentlig komponent. For landbruksutvikling i utviklingsland er Organisasjonen for internasjonal landbruksforskning (CGIAR – The Consultative Group on International Agricultural Research) en vesentlig aktør. Områdene det forskes innen strekker seg fra matvekster (f.eks. mais, ris, hvete) husdyr og fisk og vann- og skogforvaltning til rettigheter og eiendomsforhold til jord og andre naturressurser, landbruks- og matpolitikk og kvinners rolle i landbruk. Med støtten på 110 mill. kroner i 2012 var Norge en av de største giverne.

Blant de mer konkrete resultatene av organisasjonens arbeid kan nevnes at organisasjonen har utviklet over 50 nye varianter av matplanter som tåler tørke bedre. Disse dyrkes i dag på over 1 million hektar landbruksjord i det sørlige og østlige Afrika, med det resultat at gjennomsnittsavlingene har økt med 20 – 50 pst. Videre har en tilnærming til frødistribusjon gitt 100 000 indiske bønder tilgang til en ny risvariant. I den videre

oppfølgingen av organisasjonen vil Norge legge vekt på å sikre størst mulig effekt av forskningen.

FNs bærekraftskommisjon (CSD) har ikke fungert tilfredsstillende de siste årene. Den ble derfor under FNs konferanse for bærekraftig utvikling i Rio i 2012 vedtatt erstattet med et universelt høynivåforum for bærekraftig utvikling. Det nye høynivåforumet for bærekraftig utvikling ble vedtatt av FNs generalforsamling i 2013, og CSD blir dermed nedlagt. Det nye forumet skal blant foreta regelmessige gjennomganger av hvordan land og FN-organisasjoner følger opp de nye globale utviklingsmålene som skal etterfølge dagens tusenårsmål, samt relevante tidligere FN-vedtak og forpliktelser. Forumet vil hvert fjerde år møtes på toppnivå under åpningen av FNs generalforsamling, med stats- og regjeringssjefer som deltakere.

Multilaterale finansinstitusjoner

De *multilaterale finansinstitusjonene* er viktige kanaler for ressuroverføringer til de fattigste landene, og fungerer også som kunnskapsbanker. Utviklingsbankene er en betydelig finansieringskilde og har stor påvirkningsmyndighet på tvers av tema og departementer i utviklingsland. Ikke minst gir dialogen med finansmyndighetene bankene en mulighet til å se miljø og klimaspørsmål i en bredere sammenheng. Flere og flere land ønsker å gå inn i en slik dialog. Norge støtter bankenes arbeid med klima og miljøspørsmål.

Norge og Verdensbanken har også løpende dialog om samarbeid om klima og ren energi, bl.a. gjennom den norske deltakelsen i klimainvesteringsfondene Climate Investment Funds, for tiden verdens største globale klimafond. Her støtter Norge tre av de fire fondene, dvs. innen ren energi, skog og tilpasning. Et stort antall investeringsplaner er godkjent, og prosjekter er under utvikling. Innen ren energi ligger hovedvekten på geotermisk kraftverk, små vannkraft, sol og vind. Norge og Verdensbanken har også et nært samarbeid rundt utviklingen av målemetoder for tilgang til energi, og analytisk arbeid rundt resultatbasert finansiering, og hva som må til for at det skal lykkes. Verdensbanken er i stor grad en kunnskapsbank på dette området, der Norge støtter en «energi tenketank» innen banken, som bl.a. ligger i forkant mht. analytisk arbeid og det nyeste innen fornybar energi og finansiell bærekraft for disse.

Norge bidrar gjennom Den afrikanske utviklingsbanken til et fond for å bevare regnskogen i ti land i Kongobassenget, og i 2011 ble det overført 160 mill. kroner til dette fondet.

Regjeringen har i tråd med Stortingets klimaforlik og Regjeringens internasjonale handlingsplan økt innsatsen for fremme av karbonfangst og – lagring (CCS) internasjonalt. Forurensende utslipp fra kullkraft, særlig i utviklingsland, må gjøres renere for å nå globale klimamål. Norge legger vekt på at arbeidet for spredning og bruk av fangst og lagring av CO₂ også må skje i partnerskap med land med framvoksende økonomi og utviklingsland. Norge bidro i 2012 med 15 mill. kroner til Verdensbankens fond for kapasitetsbygging på karbonfangst og – lagring i utviklingsland.

Handel, miljø og klima

Norge deltar i EUs kvotehandelsystem for CO₂ (Emission Trading System). Dette omfatter virksomheter som står for om lag halvparten av alle klimagassutslipp i landet. Prising av CO₂ er et viktig virkemiddel for å begrense utslippene og stimulere til klimavennlig industri- og energiproduksjon.

Norge arbeider for å fremme bærekraftig utvikling på alle relevante områder i Verdens handelsorganisasjon (WTO) og i forhandlinger om frihandelsavtaler, der Norge i første rekke forhandler sammen med EFTA-landene. Man har ikke kommet videre i de globale forhandlingene om handel og miljø gitt at det ikke forhandles under Doha-mandatet. Fra norsk side er det gitt støtte til utredning av initiativet for økt handel relatert til bærekraftig energi. OECD er en viktig premissleverandør for den globale klima- og miljødebatten, et arbeid Norge tar del i og benytter seg av.

I EFTA arbeider Norge aktivt med å utvikle bindende bestemmelser om miljø i EFTAs handelsavtaler. Bestemmelsene dekker bl.a. beskyttelse av miljøet, fremme av miljøvennlige varer og tjenester samt utvidet samarbeid på handel og miljøområdet. Frihandelsavtalen mellom EFTA-landene og Hong Kong som ble undertegnet i juni 2011, er den første EFTA-avtalen som er forhandlet med et resultat på bærekraftig utvikling basert på EFTAs felles posisjon fra juni 2010. Avtalen med Montenegro som trådte i kraft 1. november 2012 har kapittel om handel og bærekraftig utvikling som er identisk med EFTAs modellkapittel.

EØS midlene

Under EØS-midlene for perioden 2009–2014 bidrar Norge med rundt 14 mrd. kroner til sosial og økonomisk utvikling i 15 EU-land. Om lag en tredjedel av EØS-midlene er øremerket miljøvern, tiltak mot klimaendringer og grønn næringsutvik-

ling. Miljø og klima er derved det største innsatsområdet i perioden 2009-2014.

De viktigste globale miljøutfordringene er klimaendringer, tap av biologisk mangfold og spredning av miljøgifter. Dette forringer menneskers livskvalitet og hindrer bærekraftig utvikling. Miljøproblemene kjenner ingen landegrenser. Den økonomiske krisen gjør at landene sliter med å gjennomføre vedtatt regelverk. EØS-midlene skal bidra til at landene gjennomfører forpliktelser gjennom EU-direktiver og internasjonale konvensjoner. Det er derfor i norsk interesse å bidra til dette. Miljøforvaltningens etater er partnere i flere land. Denne innsatsen har også betydning for vårt nasjonale miljøarbeid og forvaltningen får ny kunnskap gjennom europeisk samarbeid.

Miljøforvaltning og biologisk mangfold

God forvaltning av hav- og vannressurser krever en helhetlig tilnærming som ivaretar hensyn til biodiversitet, klimaendringer og forurensing. Norsk miljøforvaltning vil bidra med kompetanseoverføring og kapasitetsbygging som programpartnere i miljøprogrammer.

Nøyaktig og god informasjon er en forutsetning for overvåkning, kontroll og analyse av miljøutfordringene. EØS-midlene bidrar til at miljølovgivningen etterleves. Det er nødvendig både å styrke offentlig forvaltning og bevisstgjøre industri og sivil samfunn.

Å bevare biologisk mangfold er viktig for å sikre bærekraftig utvikling. FN-konvensjonen om biologisk mangfold er et felles rammeverk. Overvåkingen av vernede områder forbedres samtidig som beskyttelsen av økosystemer mot invasjon av fremmede arter styrkes. I tillegg skal EØS-midlene bidra til at biologisk mangfold vektlegges i politikktutforming og lovgivning. På grunnlag av erfaringene fra forrige periode gis det også støtte til tiltak for å øke bevisstgjøringen og kunnskapen om betydningen av biologisk mangfold.

Klimatilpasning og fornybar energi

En offensiv klimapolitikk fordrer økt energieffektivisering, mer bruk av fornybar energi og kutt i klimagassutslippene. EØS-midler brukes til å redusere CO₂-utslipp gjennom å bedre energieffektiviteten i offentlige bygninger og i industrien. I januar 2013 ble det klart at CCS-programmet i Polen ikke kunne realiseres i inneværende periode. Midlene avsatt til CCS, er etter forhandlinger med Polen i hovedsak overført til andre klimatil- tak, inkludert energieffektivisering.

Økt produksjon av fornybar energi stimulerer utviklingen av teknologi og sysselsetting. I dag utnytter imidlertid mottakerlandene bare en liten del av sitt potensial. Programområdet favner om biomasse, vind- og solkraft, vann- og bølgekraft så vel som jordvarme. Målene er økt produksjon og økt bruk av fornybar energi. Det gis også støtte til tiltak for å spre informasjon og skape større bevissthet om framtidsrettede energiløsninger

Bærekraftig utvikling er blant annet avhengig av konkurransedyktige bedrifter som tar ansvar for miljøet. Dette inkluderer også utvikling av ny teknologi. Gjennom EØS-midlene bidrar Norge bidrar til å utvikle og kommersialisere ny miljøteknologi i mottakerlandene. Det vil bli lagt stor vekt på å engasjere norske små og mellomstore bedrifter som prosjektpartnere. EØS-midlene er dermed et bidrag til landenes innsats for å komme ut av den økonomiske og sosiale krisen og få til en bærekraftig vekst i tråd med målene i Europe 2020-strategien. Bedre gjennomføring av miljøregelverk gir også bedre luft- og vannkvalitet og redusert forurensning som er viktig for helsestandarden og sosial utvikling.

Å øke kapasiteten og kunnskapen hos offentlige myndigheter er et viktig mål for programperioden 2009-2014. Det er en økende forståelse for å ta hensyn til klimaendringer i samfunnsplanleggingen. Dette krever samarbeid mellom mange ulike sektorer og forvaltningsnivåer. Bedrede systemer for informasjonsutveksling, styrket analysekapasitet og økt bevisstgjøring er viktige mål for EØS-midlene.

Regionalt og bilateralt samarbeid

Nordområdene

I Meld. St. 7 (2011–2012) Nordområdene – Visjon og virkemidler, fremmes målsettingen om at Norge skal være den fremste forvalter av miljøet og naturressursene i nordområdene. Kunnskap er selve navet i nordområdesatsingen, og nordområdene skal være en global kunnskapsbank for miljø, klima og samfunn.

De nordlige havområder skal bevares som verdens reneste og rikeste. Det betyr at Norge har som mål å være ledende innen overvåkning og forskning på havmiljø, klima og miljøgifter i nordområdene. Dette gjøres på bred front, nasjonalt, i bilateralt samarbeid med naboland i nord, som innen den norsk-russiske miljøkommisjonen, i regionale og internasjonale fora som Arktisk råd, Barentsrådet og i internasjonalt prosjektsamarbeid. Myndighetssamarbeid om kontroll av petroleumsvirksomhet offshore skal styrkes, og arbei-

det med forurensningskontroll og håndtering av miljøfarlig avfall videreføres. Regjeringen vil arbeide for at det gjøres en større innsats regionalt for å redusere utslipp fra kortlevde klimadrivere og CO₂. Forvaltningsrettet forskning på de levende ressursene i det marine økosystem, i samarbeid med både russiske og andre lands forskningsmiljøer, vil fortsatt ha høy prioritet.

Målrettet klima- og miljøsamarbeid er viktig for å nå målet om bærekraftig miljømessig, økonomisk og sosial utvikling i Barentsregionen. Barentsrådets miljøgruppe har en rekke prosjekter som bevaring av naturmangfold, reduksjon av miljøgiftutslipp og opprydding i alvorlige forurensningskilder (såkalte «hot spots»). Flere prosjekter på miljøgifter og «hot spots» er gjennomført. Tre «hot spots» er fjernet fra listen med 42 alvorlige miljøproblemer. En klimahandlingsplan for Barentssamarbeidet er under utarbeidelse og vil bli lagt fram høsten 2013.

Regjeringen vil at Norge fortsatt skal være en pådriver i det arktiske samarbeidet. Kunnskap om og forskning på klimaendringer, kortlevde klimadrivere, havmiljø, reduksjon av forurensning, bevaring av biodiversitet og miljøovervåking vil fortsette å være viktige satsingsområder. På Arktisk råds ministermøte i Kiruna i 2013 undertegnet de åtte medlemslandene en avtale om økt beredskapssamarbeid mot oljeforurensning. Sammen med Russland leder Norge en særskilt arbeidsgruppe om forebygging av oljeforurensning fra petroleumsvirksomhet og skipsfart i Arktisk råd. Anbefalingene fra Arktisk råds rapporter om havforsuring og biologisk mangfold i Arktis følges opp. Regjeringen vil at Norge skal være en pådriver i arbeidet med å identifisere tiltak for reduksjon av regionale utslipp fra kortlevde klimadrivere. For 2014 settes det av 10 mill. kroner til arbeidet med kortlevde klimadrivere over tilskuddsmidlene til arktisk samarbeid.

Vest-Balkan

Energi, miljø, klima og ressursforvaltning representerer noen av de største utfordringene for landene på Vest-Balkan (Albania, Bosnia-Hercegovina, Kosovo, Kroatia, Makedonia, Montenegro og Serbia).

Alle landene har som mål å tilpasse seg EUs lover, regler og retningslinjer når det gjelder energi, miljø, klima og ressursforvaltning. Alle landene deltar i et forpliktende samarbeid i «Energy Community» – Energitraktaten – for å bli inkludert i EUs energimarked. Men det er stor forskjell mellom landene når det gjelder innføring

og anvendelse av nye lover og regler basert på EUs felles regelverk. De økonomiske forskjellene store og dermed både energiproduksjon og energikonsum svært ulike.

Kullkraft spiller en betydelig rolle, spesielt i Kosovo, men også i Bosnia-Hercegovina, Makedonia og Serbia. Vannkraft er dominerende i Albania. Det ligger et betydelig potensial i oppgradering og videre utbygging av vannkraft i flere av landene. Andre energikilder har liten betydning i regionen som helhet. Kjernekraft fra Slovenia dekker om lag 15 pst. av energibehovet til Kroatia. Importavhengigheten når det gjelder energi ligger på mellom 30 og 50 pst. generelt for regionen. TAP-gassrørledningen vil trolig gå gjennom Albania. Det er trolig et potensiale for fremtidig olje- og gassutvinning i det østlige Adriaterhav langs kysten i Kroatia, Montenegro og Albania.

Den norske innsatsen er tilpasset situasjonen i de enkelte landene. I 2012 ble det gjennomgående lagt vekt på energiøkonomisering, lov- og regelverksutvikling, ressursforvaltning og kompetansebygging. De konkrete tiltakene var bl.a. i forhold til vannkraftutbygging og forvaltning av vannressurser, utvikling av petroleumsløvgivning, energiøkonomisering og sikring av biodiversitet. Det ble utbetalt omlag 30 mill. kroner over bevilgningen til Vest-Balkan til disse formålene i 2012.

Russland

Norge har et betydelig bilateralt samarbeid med Russland for å møte felles miljøutfordringer, for kompetanseutvikling i miljøforvaltningen og for å fremme russisk tilslutning til internasjonale miljøvernavtaler. Arbeidet blir videreført i et nytt treårig samarbeidsprogram for 2013–15 med særlig vekt på beskyttelse av havmiljøet, grensenært samarbeid, biodiversitet og reduksjon av forurensning. En rekke bilaterale prosjekter, spesielt innen bevaring av naturmangfold, inngår i miljøvernssamarbeidet under Barentsrådet.

Arbeidet med å fremme økosystembasert forvaltning av hele Barentshavet er fortsatt en overordnet oppgave i programperioden. Dette gjøres gjennom utvikling av et konsept for en helhetlig forvaltningsplan for russisk del av Barentshavet sammen med utvikling av et felles norsk-russisk miljøovervåkingssystem for hele Barentshavet og en felles miljødataportal for Barentshavet. I lys av den økende petroleumaktiviteten i Barentshavet vil myndighetssamarbeidet innen kontroll av petroleumsvirksomhet offshore bli viet økt oppmerksomhet. Spesielt vil styring av sikkerhets- og

miljørisiko bli vektlagt. Samarbeidet om forvaltning og miljøovervåkning i grenseområdet blir videreført og styrket med vekt på overvåkning av grenseoverskridende forurensing fra nikkelduksjonen på russisk side. Norske myndigheter vil fortsette å øve påtrykk overfor russiske myndigheter for å få redusert utslippene fra smelteverket i Nikel til et nivå som ikke skader helse og miljø i grenseområdet.

Det bilaterale miljøvernssamarbeidet søkes innrettet slik at det støtter opp under det regionale samarbeidet i Barentsregionen og i Arktisk Råd. Miljøprosjektene i det norsk-russiske miljøvernssamarbeidet har i 2013 bidratt til å legge grunnlaget for en økosystembasert forvaltning av Barentshavet og til god forvaltning av miljø og naturmangfold i grenseområdene. Prosjektene har også bidratt til forurensningskontroll og bedre håndtering av miljøfarlig avfall. Miljøovervåkingen relatert til utslipp fra Nikel er videreført.

Atomsikkerhetssamarbeidet med Russland skal bidra til å redusere risikoen for ulykker og forurensing fra atominstallasjonene, hindre at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på avveie, samt styrke russiske forvaltnings- og tilsynsmyndigheter.

Eurasia

Landene i Eurasia (Ukraina, Hviterussland, Moldova, Georgia, Armenia, Aserbajdsjan, Kasakhstan, Turkmenistan, Usbekistan, Kirgisistan og Tadsjikistan) står overfor store klima- og miljøutfordringer grunnet blant annet ineffektiv bruk av energi, svak forvaltning av vannressurser og lav oppmerksomhet om miljøvern i befolkningen generelt. Norske aktører er engasjert i store energiprosjekter i regionen, og miljøarbeidet er en av de prioriterte sektorer for Regjeringens samarbeid med landene i regionen.

Norge støttet i 2012 tiltak innen alle de fire tematiske prioriteringene i Regjeringens handlingsplan for miljørettet utviklingssamarbeid, med særlig fokus på 2) forvaltning av vannressurser, vann og sanitær og 3) klimaendringer og tilgang til ren energi. Det er ønskelig at samarbeidslandene i økende grad skal yte substansielle bidrag for å sikre eierskap til tiltakene Norge støtter. Et eksempel på dette finnes i Ukraina, der Norge utbetaler totalt 45 mill. kroner til EBRDs energieffektiviseringsfond E5P. Flere aktører driver kompetanseheving i privat sektor og blant lokalbefolkningen i landene i regionen, knyttet til blant annet viktigheten av energieffektivisering og til utvik-

ling av vannkraftsektoren. Regjeringen ga også 2012 i et bidrag til EBRDs fond for vann og helse. Gjennom Miljøverndepartementet er det gitt støtte til en rekke miljørettede tiltak i Eurasia, blant annet relatert til forvaltning av vannressurser i Sentral-Asia, biomangfold i Sør-Kaukasus samt miljø- og helseutfordringer knyttet til kvikksølvutvinning i Kirgisistan.

Midtøsten

En nasjonal strategi for fornybar energi i Palestina ble vedtatt av den palestinske regjeringen i mars 2012. Gjennom blant annet et solpanelinitiativ søker palestinske myndigheter å redusere CO₂-utslipp. Det norske representasjonskontoret i Al Ram planlegger å støtte den første fasen i solpanelinitiativet i løpet av 2012–13 gjennom sin bilaterale avtale med energimyndighetene. Støtten vil hovedsakelig dekke et pilotprosjekt hvor PV-panel installeres på energimyndighetens kontorbygg, samt kapasitetsbygging og gjennomføring av nødvendige studier.

I Jordan har Norge støttet en forundersøkelse i regi av miljøorganisasjonen Sahara Forest Project, som blant andre. Bellona står bak. Prosjektet sikter mot å kombinere saltvannsdrivhus, konsentrert solenergi og dyrking av alger. Formålet er å sørge for at det kan gro grønt i tørre områder, og samtidig få både ferskvann og biomasse til ren energi. Forundersøkelsen ble ferdigstilt tidlig i 2012. På grunnlag av forundersøkelsen planlegger Sahara Forest Project å etablere et demonstrasjonssenter over 20 hektar nær Aqaba ved Rødehavet, som skal stå ferdig i 2015.

Afrika

Det afrikanske kontinentet er et av de mest sårbare områdene for klimaendringer. Landbruket er i den sammenheng en av de mest utsatte sektorene. Fattige, afrikanske bønder er blant de verst stilte gruppene. Selv ved små temperaturøkninger forventer klimapanelet en nedgang i produktivitet på lave breddegrader. I enkelte afrikanske land forventes det at avlingene vil reduseres til under halvparten innen 2020. I enkelte land vil i følge FNs klimapanel, produksjonen av matplanter som er avhengig av regnvann kunne reduseres til under halvparten innen 2020.

Norge søker å bidra til omlegging av landbruket i Afrika i en klimarobust og mer produktiv retning. Det legges vekt på programmer og tiltak som bidrar til at afrikanske småbønder får økt tilgang på teknologi, markeder og matplanter som

tåler framtidens klima. I utvalgte land gis det støtte til klimatilpasset landbruk, med fokus på kvinners spesielle utfordringer ved klimaforandringer.

Norge har inngått en avtale med regionale afrikanske organisasjoner om støtte til et regionalt klimaprogram med vekt på klimatilpasset landbruk. På landnivå kan trekkes frem noen eksempler på innsatser:

I Zambia videreførte Norge i 2012 innsatsen innen klimatilpasset landbruk, med fokus på bevaringsjordbruk. Gjennom støtten til Conservation Farming Unit (CFU) bidro Norge i 2012 til at 120 000 bønder (45 pst. kvinner) fikk opplæring i klimasmart landbruk, og rundt 75 pst. har tatt i bruk de nye dyrkningsmetodene. Gjennom støtten til Community Market for Conservation (COMACO) bidro Norge til en dokumentert reduksjon i krypskyting og en viss økning i dyrebestanden i områdene hvor COMACO er aktive. Et nytt og innovativt program som kombinerer klimatilpasset landbruk og fattigdomsreduksjon, som gjennomføres i samarbeid med Zambias departement for distriktsutvikling, fikk sin oppstart i 2012. Programmet er rettet mot sårbare husholdninger, og vil kombinere opplæring i klimatilpasset landbruk med tilgang til subsidierte innsatsfaktorer og kontantstøtte. Avslutningen av samarbeidet i South Luangwa nasjonalpark ble markert i november 2012. Nasjonalparken fremstår i dag som landets fremste og best drevne nasjonalpark, takket være langvarig norsk støtte.

Norge økte betraktelig støtten til landbruk, matsikkerhet, miljø og klima i Malawi i 2012. Støtten gikk til levekårs- og miljøprogrammer med vekt på klimasmart landbruk, treplanting, naturressursforvaltning, og biologisk mangfold. Over åtte millioner trær er plantet med norske penger. I tillegg har om lag 6000 nye husstander gått over til å bruke energieffektive kokeovner som reduserer behovet for ved/trekull med opp til 60 prosent. Beskyttelsen av Nyikaplatået er styrket med revidert lovverk og økte ressurser til bekjempelse av ulovlig hogst og krypskyting. Over 6000 nye husstander har gått over til konserveringslandbruk ved hjelp av norske midler i 2012. Alle levekårsprogrammene organiserer opplæring for bønder og landbruksrådgivere, og det er etablert demonstrasjonsgårder og informasjonssentre, som vil ha langsiktig effekt på produktivitet og bærekraft.

Norsk miljø og klimasamarbeid med Tanzania har i hovedsak vært rettet mot klima- og skogsamarbeid, og omfatter støtte til politikkutvikling, forskningssamarbeid og pilotvirksomhet i felt. Norge er også enkelte satsinger innen klimarobust og

bærekraftig landbruksutvikling. Tanzania har i 2012 arbeidet videre for å styrke sin posisjon i en framtidig global REDD+ mekanisme, og Norge har vært en betydelig partner i dette arbeidet. Som pilotinnsats innen klima og skog har en rekke lokalsamfunn i Eastern Arc tatt ansvar for skogen i sine nærområder. De har deltatt i å markere grenser og å overvåke aktivitet i skogen, og som motytelse fått midler til ulike velferdstiltak. I 2012 ble arbeidet med å koble klima- og skoginitiativet og matsikkerhet styrket. Det førte til et samarbeid mellom jordbruksuniversitetet Sokoine, kommunikasjonsorganisasjonen Femina HIP, og Yara, som tar sikte på å få forskningsresultater og god praksis formidlet til småbønder.

Første fase i et prosjekt for støtte til forvaltning av Sør-Sudans skogressurser ble avsluttet våren 2012. Prosjektet ble drevet av Norwegian Forestry Group og omfattet bl.a. utarbeidelse av oversikter over skogressursene og utvikling av retningslinjer og standardavtaler for forsvarlig skogsdrift. Prosjektets fase to planlegges startet opp i løpet av 2013.

I Etiopia ble klimapartnerskapet mellom Etiopia, Norge og Storbritannia videreført innen skog/REDD+, ren energi/Energi+ og klimasmart landbruk. Støtte til sivilt samfunn, akademia, privat sektor og myndigheters kapasitetsbyggingsinitiativ relatert til Etiopias grønne vekststrategi og innovative grønne teknologier bygger opp under dette.

I Uganda ble det gjennom Sawlog-programmet gitt tilskudd til oppfølgingen av plantet skog for mer enn 40 000 hektar. Opplæring og lisensiering av godkjente serviceentreprenører for skogplantasjer har blitt gjennomført. Samarbeidet mellom skoginstitusjoner i Norge og Uganda bidro til dette.

I Madagaskar har Norge gitt støtte til Alliance Voahary Gasy (AVG) som er en allianse for mada-gassisk sivilt samfunn innen miljøsektoren. Norsk støtte til alliansen 2012 har bidratt til en organisatorisk styrking av AVG, gjennom etablering av en permanent nasjonal koordineringsenhet og styrking av lokale og regionale nettverk. AVG er nå en synlig faktor i miljødebatten bl.a. gjennom en grønn linje for rapportering av miljøødeleggelser. Gjennom opprettelsen av en mobil juridisk klinikk har lokalsamfunn i to regioner fått nødvendig støtte og opplæring i håndtering av ulike former for miljøkriminalitet.

Verdens nest største regnskog ligger i Sentral-Afrika (Kongobassenget) med et samlet areal på 1,6 mill. km². Den norske skogsatsing i Sentral-Afrika kanaliseres i hovedsak gjennom FN-organet

UN-REDD, Verdensbankens *Forest Carbon Partnership Facility*, *Forest Investment Program* og *Congo Basin Forest Fund*, administrert av den Afrikanske Utviklingsbanken, med bidrag fra Storbritannia og Norge samt Norad, som støtter norske og internasjonale organisasjoner som WWF og Regnskogsfondet.

Det gis også regional støtte gjennom Lake Victoria Basin Commission, og målet er å bidra til en helhetlig forvaltning av dette utsatte økosystemet. Innsatsen har bidratt til å senke konfliktnivået mellom en lokalbefolkning med behov for land og brensel på den ene siden og vernemyndighetene på den andre.

Beregninger indikerer et årlig tap i Afrika sør for Sahara på grunn av ulovlig, uregulert og urapportert fiske på omkring USD 1 milliard. Dette har langsiktige negative konsekvensene for bærekraftig ressursutnyttning, lokalt næringsliv og utvikling i de kystsamfunnene som blir berørt. Norge bidrar til implementering av økosystembasert fiskeriforvaltning, med økt fokus på klimaendringer og hvordan disse påvirker ressursene. Det største enkelttiltaket innen fiskeriforvaltning i Afrika er EAS Nansenprogrammet (Ecosystem Approach to Fisheries Management), som gjennomføres av FAO i samarbeid med 32 land i Afrika, med flere regionale organisasjoner.

Asia

I Sri Lanka har Norge støttet tiltak som bidrar til anvendelse av renere produksjonsmetoder og mindre forurensing bl.a. gjennom opplæring av bedriftsledere i effektiv energibruk for industriell produksjon, og utdanning av landsbyledere (hovedsakelig kvinner) og ungdommer i bærekraftig utvikling.

I India har det vært gitt støtte til forskning innen klimatilpassningsarbeidet med særlig fokus på matsikkerhet og forebygging av naturkatastrofer. Forskingen settes nå ut i praksis, og nye metoder som sparer vann implementeres på 35 000 hektar og omfatter 1800 bruk. Reduksjon av klimagasser (spesielt CO₂) følges opp i to prosjekter som går ut på henholdsvis energieffektivitet og bruk av avfall i sementproduksjon, samt karbonfangst og lagring.

I Nepal er det inngått avtale med International Centre for Integrated Mountain Development (ICIMOD) for å fremskaffe ny kunnskap om hvordan isbreer i Himalaya påvirkes av klimaendringer bidrar til kapasitetsbygging. Et nytt kurs på Kathmandu University er etablert som et resultat av dette prosjektet. Et plantevernprosjekt

har siden 2008 gitt 13 000 bønder opplæring i praktiske landbruksmetoder som øker avlingene og reduserer bruken av sprøytemidler. Prosjektet styrker kvinners og etniske minoriteters stilling. Omtrent halvparten av dem som har fått opplæring er kvinner.

Bangladesh er blant verdens mest sårbare land for naturkatastrofer og klimaendringer. Gjennom Comprehensive Disaster Management Programme i Bangladesh har Norge i 2012 blant annet bidratt til at katastrofeforebygging er blitt en del av landets lovverk, at tre millioner mennesker på over 200 kriseutsatte områder har fått redusert sårbarhet for katastrofer og klimaendringer, og at frivillige har blitt trent opp til forebyggingsarbeid på landsbygda. En tredjedel av disse var kvinner.

Kinas utvikling har stor betydning for globale miljø og klimautfordringer. Det er derfor viktig å engasjere Kina i internasjonalt samarbeid på dette området. I 2012 fortsatte Norge sitt fokus på de to hovedområdene for utviklingssamarbeidet med Kina: miljø og klima med vekt på oppfølging av internasjonale konvensjoner ratifisert av begge land, og faglig samarbeid om velferd og samfunnsmodeller, med vekt på den nordiske modellen. Et vellykket samarbeid om å bruke sementindustrien til å brenne farlig avfall på en miljømessig forsvarlig måte er nå utvidet til også å inkludere husholdningsavfall. Norge samarbeider med om å styrke Kinas utvikling av sitt klimagassregnskap, det andre på å bidra med fagekspertise til Kinas pågående arbeid for å utvikle et nasjonalt system for handel med klimakvoter, som et virkemiddel i Kinas innsats for å nå sine mål under Klimakonvensjonen. Kvikksølvssamarbeidet med Kina kan vise til gode resultater, bl.a. er forurensningssituasjonen i Kinas mest forurensede kvikksølvområde i Guizhou blitt kartlagt.

Skogsamarbeidet med Indonesia er en sentral del av den bilaterale dialogen. Intensjonsavtalen mellom Norge og Indonesia på REDD+ legger vekt på miljø og grønn utvikling som et satsningsområde i tillegg til fattigdomsbekjemping, etablering av arbeidsplasser og økonomisk vekst. Partnerskapet er et av de mest omtalte samarbeid Indonesia har med noe annet land, og har sterkt bidratt til å forme debatten om klima og miljø i Indonesia Samarbeidet med Norge trekkes fram som et eksempel til etterfølgelse av indonesiske myndigheter. Gjennom REDD+ samarbeider vi nå tettere med flere asiatiske land. Det ble inngått en avtale med FN om samarbeid i Vietnam i 2012.

Latin-Amerika

CATIE er en forskings- og utdanningsinstitusjon med mandat for hele Latin-Amerika som gjennom flere år har mottatt norsk støtte. Det regionalt landbruks- og miljøprogram Meso American Agro Environmental Program (MAP) på CATIE ble evaluert i 2012. Programmet har bidratt til kapasitets- og kunnskapsutvikling innen miljø og bærekraftig naturressursforvaltning i flere land. MAP skal ha bidratt til at bønder som deltar i programmet tar i bruk mer effektive og bærekraftige løsninger for landbruksforvaltning. Erfaringer fra programmet brukes i nasjonal og regional politikktutforming. Norge støtter også et stipendprogram for 30 fattige kvinnelige studenter ved jordbruksuniversitetet Earth. Den alt overveiende andelen av studentene går tilbake til sine lokalsamfunn og bidrar dermed til økt bærekraftig produksjon i sine hjemområder.

Samarbeidet med den lokale organisasjonen FADCANIC–ADDAC i Nicaragua om utvikling og innføring av bærekraftige produksjonsmodeller ble også evaluert i 2012. Evalueringen konkluderer med at prosjektet har vært bidratt til økt bærekraftig jordbruksproduksjon og dermed økte inntekter for ca. 650 familier. I fem kommuner rundt Managua-sjøen i Nicaragua har norsk støtte bidratt til å sikre området mot naturforringelse gjennom kursing og spredning av informasjonsmaterieil og praktisk bistand for å hindre jordras.

I 2012 ble et norskstøttet program for små vannkraftverk i områder utenfor det nasjonale strømnnettverket i Nicaragua evaluert, og det framgikk at ca. 9300 familier har fått strøm takket være programmet. Programmet legger vekt på å beskytte miljøet og «nedslagsområdet» for kraftverkene for å sikre fremtidig drift. I Totonicapanfylket i Guatemala har seks Mayalandsbyer fått opplæring i bærekraftig bruk av naturressurser gjennom den norskstøttede organisasjonen CDRO.

Utbetalingen til Amazonasfondet i Brasil base-res på avskogingstallene for Amazonas. Disse har falt fra et nivå i 2008 på 12 900 km² til 6400 km² i 2011. For 2012 ligger det an til en ytterligere nedgang, men de endelige tallene er ennå ikke klare. Fra 2004 til 2011 falt avskogingen med over 75 prosent. Sett i forhold til gjennomsnittlig årlig avskoging i perioden 1996–2006 var avskogingen i 2011 redusert med to tredjedeler. Mange eksperter mener at den norske støtten til Amazonasfondet har bidratt til reduksjonen i avskoging fordi den har økt forståelsen for at skogen kan ha større verdi stående enn ødelagt, og dermed

bidratt til at mer slagkraftige tiltak for å stanse avskogingen har blitt satt inn.

To norskstøttede UNDP-prosjekter i Brasil ble avsluttet i 2012. Gjennom prosjektene er det laget eiendomsregistre og planer for bærekraftig bruk i noen av de mest utsatte avskogingskommunene i Amazonas. Lokaladministrasjonen for forvaltning av naturressursene er styrket gjennom prosjektene. Prosjektene har også bidratt positivt til myndighetenes miljøarbeid, noe som videreføres under skogsamarbeidet.

Utviklingsamarbeid

Bærekraftig naturressursforvaltning og klimatilpasning er blant forutsetningene for økt bærekraftig matproduksjon. Samtidig er rettferdig fordeling en forutsetning for at økt produksjon fører til økt matsikkerhet. Derfor lanserte Regjeringen i desember 2012 strategien «Matsikkerhet i et klimaperspektiv» som understreker at all norsk støtte til matsikkerhet skal komme småskala matprodusenter, særlig kvinner, til gode. Samtidig vektlegges betydningen av gode rammevilkår og lokalt forankrede institusjoner som muliggjør økte investeringer i lokal matproduksjon. Det støttes også opp om integrertsatsing på miljø og bærekraftig ressursforvaltning på landnivå. Mange av Norges samarbeidsland har landbruksbaserte økonomier som er svært sårbare for klimændringer. Klimatilpasset landbruk er et prioritert innsatsområde i bl.a. Zambia og Malawi. I Malawi har norsk støtte bidratt til økt vektlegging av bærekraftige jordbruksmetoder, som kan gi doblede og i noen tilfeller tredoblede avlinger. Inntektene til bøndene i prosjektområdene har økt med mellom 20 og 400 pst. I Zambia har samarbeidet bidratt til at rundt 250 000 bønder (20 pst av landets bønder) har lagt om til mer klimarobuste dyrkningsformer og ført til økt matvaresikkerhet. Også her er det dokumentert at man kan oppnå en betydelig økning av avlingen allerede første året etter omleggingen.

Også fiskeriressurser omfattes av Regjeringens strategi for matsikkerhet. Kampen mot ulovlig, uregulert og urapportert fiske har høy prioritet internasjonalt og står sentralt i Regjeringens arbeid for å sikre en bærekraftig forvaltning av verdens fiskeressurser. Norge støtter forvaltning av og kontroll med fiskeriressurser i utviklingsland, både bilateralt og regionalt. I Mosambik har Norge bidratt til å styrke fiskeriforvaltningen, bedre overvåkingen av marine ressurser og øke lønnsomheten i småskalafisken.

Tilgang til *ren energi* har stått sterkt i fokus de seneste årene og satsningen på dette er et viktig virkemiddel i utviklingspolitikken. Det er 1,2 milliarder mennesker uten tilgang til elektrisitet og mer enn 2,8 milliarder mennesker benytter tradisjonell biomasse som ved og trekull til matlagning og varme. Energi er den dominerende sektoren for globale utslipp av klimagasser. Det er viktig å bistå utviklingslandene i å utnytte mulighetene som ligger i deres fornybare energiresurser (vannkraft, sol og vind), i stedet for ytterligere bruk av fossile energikilder.

Satsingen på ren energi i utviklingslandene utgjør en sentral del av den samlede norske politikken på klima- og energiområdet. Økt tilgang til ren energi bidrar til utvikling og fattigdomsbekjempelse og legger til rette for en mer bærekraftig utvikling og for å unngå framtidige klimautslipp. I oktober 2011 lanserte Regjeringen det internasjonale energi- og klimainitiativet Energy+. Dette er et internasjonalt partnerskap som foreløpig har samlet over 50 samarbeidspartnere. Siktemålet er å øke tilgangen på energitjenester gjennom økt utbygging av fornybar energi og forbedret energieffektivitet. Dette vil også redusere klimagassutspill i utviklingsland. Energy+ er basert på en helhetlig tilnærming til energisektoren og vil gjennom resultatbasert utbetaling også bidra til styrket gjennomføring av utviklingslands lavutslippsstrategier. Energy+ har inngått flerårige samarbeidsavtaler med Etiopia, Kenya, Liberia og Bhutan, som skal støtte gjennomføringen av nasjonale energi- og klimaplaner i disse landene. Dette vil skje gjennom økt utbygging av fornybar energi og økt satsning på energieffektivitet. I Nepal er det en intensjon om å etablere Energy+ samarbeid med Danmark i ledelsen og støtte av Norge, Asiabanken og UNDP.

Norge er også en viktig samarbeidspartner i forbindelse med kapasitetsbygging i mottakerlands forvaltningsapparat. Norge har god kompetanse på miljømessig- og økonomisk bærekraftig forvaltning av energisektoren. Det er etablert institusjonssamarbeid med flere av våre viktigste samarbeidsland, blant annet Etiopia, Uganda og Liberia. Gjennom universitetssamarbeid bidrar norske universiteter til kapasitetsbygging innenfor energisektoren i utvalgte land.

Det ble i 2011 gitt 217 mill. kroner via multilaterale kanaler som var øremerket ren energitiltak. I tillegg kommer investeringer foretatt av Norfund som i 2012 hadde investert om lag 4,1 mrd. kroner i 9 ulike fornybare prosjekter. *Miljø og klima* er prioriterte områder i samarbeidet med land i Asia, særlig India, Nepal og Kina. En sentral målsetting er å

ivareta utviklingsperspektivet i Regjeringens klimasatsing, herunder bedret samordning av innsatsen fra myndigheter, forskningsinstitusjoner og næringslivet. Dette følges opp på ulike måter overfor de enkelte landene gjennom dialog på politisk nivå, gjennom samarbeid på embetsnivå mellom berørte fagdepartementer, gjennom næringslivs- og forskningssamarbeid og gjennom konkrete utviklingsprosjekter. Et helhetlig institusjonelt samarbeid tilstrebes.

Miljø og klima er et høyt prioritert område i samarbeidet med Kina. Til grunn for samarbeidet foreligger en MoU om norsk-kinesisk miljøsamarbeid og en bilateral rammeavtale om klima. Klima er et økende satsningsområde og det legges opp til utvidet prosjektsamarbeid med National Development and Reform Commission som har ansvaret for utformingen av Kinas klimapolitikk og klimaforhandlingene. Samtidig videreføres det langvarige samarbeidet med Kinas Miljøverndepartement. Aktuelle prosjekter omhandler sammenhengen mellom biodiversitet og klima, samt klimatilpasning, luftforurensning og organiske miljøgifter. Norge fortsetter sin kjernestøtte til tenketanken China Council for International Cooperation on Environment and Development, som gir policyråd direkte til det kinesiske lederskapet. Videre har regjeringen satt av opptil 60 mill. kroner til støtte for et europeisk-kinesisk samarbeid om karbonfangst og -lagring ved et kullkraftverk i Kina (Near Zero Emission Coal).

Biologisk mangfold er også et viktig tema i prosjektsamarbeidet med India. I november 2010 underskrev de norske og indiske miljøvernministrene en intensjonsavtale om samarbeid om etableringen av et nasjonalt senter for biologisk mangfold i Chennai (Centre for Biodiversity Policy and Law). Senterets mandat er å utarbeide lovverk som skal bidra til å sikre at Indias rike artsmangfold opprettholdes.

Verdensbanken tok i 2007 initiativet til økt samarbeid om vannressursene i Sør-Asia. Dette involverer Afghanistan, Bhutan, Bangladesh, India, Kina, Nepal og Pakistan, og resulterte i opprettelsen av flergiverfondet South Asia Water Initiative (SAWI). Knapphet på vannressursene i regionen utgjør en vesentlig interessekonflikt mellom landene, en utfordring som er ventet å tilta med økt befolkning og antatt større uforutsigbarhet i vannføringen fra Himalaya. Norge inngikk i 2009 en treårig avtale med Verdensbanken om finansiering av SAWI med inntil 18 mill. kroner. Programmet skal bidra til samordnet forvaltning av vannressurser og utarbeidelse av utviklingsprogrammer for vassdragene. I 2010 ferdigstilte pro-

sjektteamet en analyse av grunnvannssituasjonen i India og foretok en strategisk gjennomgang av Gangesbassenget. Det er også satt i gang et arbeid med å få utarbeidet en kunnskapsdatabase om vannressurser i Nepal. I 2010 fikk den løpende dialogen med partene for å bygge gjensidig tillitt og større politisk vilje til samarbeid om vannressursforvaltning i regionen høy prioritet.

Klima, miljø og bærekraftig utvikling inkludert forvaltning av naturressurser og ren energi er ett av tre hovedsatsningsområder for samarbeidet med Latin-Amerika. Sentralt i Brasil-strategien, ferdigstilt i 2011, står samarbeidet for bevaring av regnskogen i Amazonas. I 2011 fornyet også Norge støtten til Regnskogsfondet om en bærekraftig utvikling av Amazonas der urfolks rettigheter ivaretas. I Mellom-Amerika støtter Norge et regionalt landbruks- og miljøprogram gjennom forsknings- og utdanningsinstitusjonen CATIE. En midtveisevaluering fra 2011 viser til at bønder har tatt i bruk effektive og bærekraftige forvaltningsordninger, og at programmet er premissleverandør for nasjonal og regional politikktutforming. Gjennom stipender ved jordbruksuniversitetet EARTH til studenter fra fattige familier i Honduras, Nicaragua, Guatemala, Andes-regionen og Paraguay, har Norge bidratt til regional kapasitets- og kunnskapsutvikling innen bærekraftig bruk av naturressurser. Det norske samarbeidet med Haiti omfatter forebygging av naturkatastrofer, bærekraftig naturressursforvaltning og tilgang til fornybar energi. Norge støtter også et bilateralt prosjekt mellom Haiti og den Dominikanske Republikk. Gjennom treplanting på grenseområdet mellom de to land, bidrar prosjektet også til å bedre forholdene mellom befolkningsgruppene i grenseområdet.

Norge støtter tiltak for økt energieffektivisering og utviklingen av multilaterale og regionale initiativer for fornybar energi. Sammen med EU og Tyskland har Norge bidratt til opprettelse og utforming av et innovativt fond for fornybar energi og energieffektivisering (GEEREF) i utviklingsland. Norges bidrag er 110 mill. kroner over fem år, i 2012 ble det utbetalt 30 mill. kroner til GEEREF.

REEEP (Renewable Energy and Energy Efficiency Partnership) er en internasjonal frivillig organisasjon som samarbeider med lokale myndigheter, næringsliv og banker om å stimulere markeder for fornybar energi og energieffektivisering gjennom økte investeringer i energitiltak. Ett av hovedmålene er å bedre tilgangen til bærekraftig energi i utviklingsland. Norge støtter REEEP med 60 mill. kroner i perioden 2006-12. REEEP har til nå støttet over 150 prosjekter for å bidra til lovgivning, regulering, forretningsmodeller og finansieringsinstrumenter som fremmer investeringer i bærekraftig energi i utviklingsland.

Klimatilpasning er et annet satsingsområde for Norge, og det gis støtte til flere tilpasnings- og forebyggingsprosjekter i Afrika og Asia. For eksempel har ICIMOD, et regionalt forsknings- og utredningssenter i Nepal fått støtte til sitt arbeid med oppbygging av kunnskap og spredning av informasjon om bærekraftig bruk av naturressurser, samt konsekvenser av og tilpasning til klima- og miljøendringer i Himalaya-regionen. ICIMOD fortsetter samarbeidet med Senter for klimaforskning (CICERO) og GRID-Arendal om et program om klimaendringer og tilpasning i Himalaya-regionen, Himalayan Climate Change Adaptation Programme (HICAP), med fokus på konsekvenser av snøsmelting for vannressurser og matsikkerhet, og gjennomføring av konkrete tilpasningsprosjekter. Et viktig aspekt ved programmet er involvering av kvinner i planlegging og implementering av prosjektene. Norge vil bidra med totalt 75 mill. kroner til programmet over fem år.

Miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser
Utenriksdepartementet ivaretar kravene til miljøhensyn innen handlingsplanens prioriterte produktområder. I alle konkurranser vurderes de miljømessige konsekvensene av anskaffelsene, og miljøkriterier og krav ivaretas hvor dette er relevant. Utenriktjenesten bruker Direktoratet for forvaltning og IKT sine retningslinjer ved utforming av miljøkrav og kriterier.

14 Likestilling i bistanden

14.1 Kvinners rettigheter og likestilling i utviklingspolitikken

14.1.1 Mål og virkemidler

St. meld. nr. 11 (2007-2008) På like vilkår: Kvinners rettigheter og likestilling i utviklingspolitikken

Stortingsmeldingen om kvinners rettigheter og likestilling i utviklingspolitikken som ble behandlet av Stortinget våren 2008, fastslår at kvinners innsats og kvinners rettigheter er avgjørende for å nå FNs tusenårserklæring. Kvinners rettigheter er et mål i seg selv og en forutsetning for å nå andre utviklingspolitiske mål. Norge opprettholder sin pådriverrolle i multilaterale fora. Sentrale norske budskap er likestilling og kvinners økonomiske og politiske deltakelse som strategi for økonomisk vekst og utvikling, rett til likebehandling og ikke diskriminering av seksuelle minoriteter, eliminering av kjønnsbasert vold og styrking av jenters og kvinners kontroll over egen kropp og seksualitet som avgjørende for å få ned barne- og mødre dødeligheten, rett til å få gjennomført trygge aborter, og at gutter og menn må med for at likestillingsarbeidet skal bære frukter. Det var en viktig begivenhet for Norge da den nye FN-organisasjonen for kvinners rettigheter og likestilling UN Women ble opprettet ved resolusjon i FNs generalforsamling sommeren 2010. Norge sitter i styret for UN Women (se egen omtale av UN Women under kap. 170 post 76).

Norge fører en offensiv politikk med vekt på sju innsatsområder:

1. Kvinner og menn skal delta på like vilkår i politikken.
 - Ifølge FN er andelen kvinner i nasjonale parlamenter 20,4 pst. i 2013, men de regionale variasjonene er store. De arabiske land ligger lengst ned, med en andel kvinnelige parlamentariskere på 13,8 pst.
 - I samarbeid med Sverige og det internasjonale demokrati- og valginstittuttet Institute for Democracy and Electoral Assistance, IDEA, bidrar Norge til kapasitetsbygging

av kvinnelige politikere, integrering av likestillingsperspektiv i politiske partier og prosesser, og til å fremme kvinners deltakelse og kjønnsperspektiv i demokratibyggning. Viktige samarbeidspartnere er regionale organisasjoner som den økonomiske samarbeidsorganisasjonen for Vest-Afrika ECOWAS, Organisasjonen for utvikling i sørlige Afrika, SADC.

- Utdanning for både jenter og gutter er en forutsetning for at en skal kunne delta på like fot i utviklingen og styringen av sine samfunn. Jenter kommer ofte sist i skolekøen. Jentene blir holdt utenfor fordi de må arbeide, fordi de opplever vold på skoleveien og på skolen, eller fordi de blir gravide eller giftes bort. Barn fra etniske minoriteter eller barn som bor på landsbygda faller også i større grad utenfor skolesystemet enn andre.
2. Kvinner og menn skal delta på like vilkår i det økonomiske liv.
 - Kvinner har globalt dårligere tilgang til jobber i formell sektor, lavere lønn, inntekt og formue/eiendom enn menn. I mange regioner i verden kan menn med loven i hånd nekte sin kone å ha et yrke eller starte egen virksomhet. Studier viser at dette skjer i 20 pst. av landene i Sør-Asia, men tilsvarende for Afrika sør for Sahara er 29 pst. og 36 pst. i Midtøsten og Nord-Afrika.
 - Inadekvat lovverk og sosiale begrensninger gjør at det ofte blir vanskeligere for kvinner å utnytte mulighetene for produksjon og handel lokalt og nasjonalt. En analyse av 51 land dokumenterer at sysselsettingsraten kun var 19,6 pst. for kvinner med funksjonsnedsettelse sammenlignet med 29,9 pst. for kvinner uten funksjonsnedsettelse. Alt dette viser at kvinners potensial ikke utnyttes fullt ut. Hvis kvinner og menn hadde like økonomiske rettigheter, og kvinner hadde lik tilgang på kreditt og opplæring, og til jordbruket og arbeidslivet for øvrig, ville det gitt en betydelig økonomisk gevinst. Tall fra Verdensbanken viser at dette ville gitt en pro-

- duktivitetsvekst, fra 3 pst. til hele 25 pst. i enkelte land. I følge anslag fra FNs landbruksorganisasjon vil avlingene lokalt øke med hele 30 pst. dersom kvinner gis lik tilgang på produktive ressurser. I det sørlige Afrika støttes ulike flerårige programmer som har som målsetting å bedre rammeverket for kvinnelig entreprenører, fremme kvinners deltagelse i økonomisk virksomhet og styrke deres rolle som økonomiske aktører. Rapportering fra eksempelvis ILO WEDGE og Hand in Hand viser at programmene langt på vei har lyktes med dette. Prosjektene Hand in Hand og ILO WEDGE, jobber med å bygge kvinnelige entreprenørenes kapasitet direkte gjennom opplæring og kursing, samtidig som det jobbes på makro-nivå for å tilrettelegge for kvinnelige entreprenører i samfunnet. Ved hjelp av Norges støtte arbeider BRAC, en global mikrofinansierings organisasjon, i Sør Sudan for å styrke kvinnelige entreprenørers situasjon slik at de skal bli i stand til å forsørge seg selv og sine familier. Med mikrofinans som plattform gir BRAC sine kunder i tillegg tilgang på opplæring innenfor blant annet helse, husdyrhold og jordbruk og generell kompetanseutbygging innenfor andre utviklingsområder. BRAC har som mål at deres samlede programmer i løpet av 2012 skal rekke ut til 500 000 sørsudanere.
- I tråd med regjeringens strategi *Matsikkerhet i et klimaperspektiv* (2013-2015) skal norsk støtte til matsikkerhet komme kvinnelige småskalaprodusenter til gode og styrke deres formelle og reelle rettigheter. Videre skal strategien øke kvinners tilgang til produksjonsmidler og dermed styrke deres stilling i hele verdikjeden.
 - Norge er en pådriver overfor FN-organisasjonene, Verdensbanken og de regionale bankene, for å vri virksomheten over i mer kvinne- og likestillingsrettete spor. Verdensbanken handlingsplan «Likestilling er smart økonomi» var motivert av norsk påtrykk og har bl.a. bidratt til produktutvikling, markedsføring og inntektsutvikling for kvinner i Kenya, Egypt og Sudan. Norge var samarbeidspartner og premissleverandør for World Development Report 2012 der likestilling er hovedtema. Norge arbeider for å styrke hensynet til kvinner når Verdensbanken utarbeider nye strategier.
 - Såkalt myk øremerking av norske midler og tydelige signaler til den internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO har bidratt til organisasjonens økte innsats mot barnearbeid, tvangsarbeid og menneskehandel med særlig vekt på jenter og kvinners sårbarhet. Styrking av kvinners vilkår i det økonomiske liv forutsetter på mange områder mer kunnskap og bedre datagrunnlag. Gjennom FNs konferanse for handel og utvikling, UNCTAD, støtter Norge analyser av utviklingslands handelspolitikk i likestillingsperspektiv, i første omgang for Lesotho og Angola. Norge var aktivt medvirkende til at UNCTAD opprettet en egen likestillingsenhet.
- I regjeringens handlingsplan for handelsrettet utviklingssamarbeid er likestilling et av tre satsingsområder. Planen vil blant annet bidra til at likestillingsdimensjonen inngår i nasjonale strategier for handelspolitikk og i dialogen med multilaterale aktører. Det skal gis støtte til særskilt innsatser for likestilling i regionale handelsorganisasjoner og til kvinnelige entreprenører og eksportører.
3. Jenter og gutter skal ha lik tilgang til utdanning.
- Rundt 2/3 av alle som ikke kan lese og skrive i verden er kvinner. Kjønn er, etter fattigdom, den viktigste grunnen til analfabetisme globalt, i følge FN.
 - Forskning viser tydelig at et av de viktigste tiltakene for å fremme utvikling i et land er å utdanne jenter. Hever man antall utdannede jenter i et land, reduserer man fattigdom, samtidig som kvinner og jenters rettigheter styrkes, økonomisk produktivitet øker, barne- og mødredødelighet minker, kosthold og helse bedres, og ikke minst øker man sjansen for at neste generasjon også får en utdanning. Kunnskap er også et mål i seg selv. På verdensbasis er det nå 97 jenter per 100 gutter som går på skole. Skoleresultatene for jenter har også blitt bedre. Likevel er det fortsatt store utfordringer knyttet til jenters tilgang på utdanning. Dette gjelder særlig i Afrika sør for Sahara, i sør- og vest-Asia, og i land i konflikt. På videregående nivå er det fremdeles mange færre jenter i forhold til gutter som går på skolen. I Afrika sør for Sahara øker forskjellen mellom jenter og gutter under høyere utdanning. Norge, i tett samspill med FNs barnefond, Unicef, jobber langsiktig og strategisk for å sikre jenter tilgang til skole. Målet om utdanning for alle er det

tusenårs målet som har kommet lengst. Unicef har en særlig oppmerksomhet på landene som har lengst igjen og har etablert et langsiktig og målrettet engasjement. Gjennom samarbeidet med Unicef, bidrar Norge til å øke utdanningsbudsjettene, påvirke utviklingen av politikk og fremme planer for å styrke utdanningssektoren i det enkelte land. Sentralt er en helhetlig tilnærming som inkluderer beskyttelse, vann og sanitære forhold og helse for å sikre at alle barn, men særlig jenter, kan fullføre skolegangen. Unicef har også en unik rolle i å dokumentere og formidle resultater, mobilisere støtte og lede politikktutviklingen på dette feltet, sammen med sentrale partnere som FN-initiativet for jenters utdanning (UNGEI) og det Globale Partnerskapet på Utdanning (GPE), Norge er en sentral partner for UNGEI. Gjennom deltakelse i den globale rådgivende komiteen er Norge med på å utvikle strategier for bedring av jenters tilgang til god utdanning. Norge er en betydelig bidragsyter til GPE og leder finanskomiteen. Jenter og utdanning er en av tre hovedsatsingsområder for partnerskapet. Partnerskapet har til hensikt å støtte landenes egne utdanningsplaner.

- Norge støtter kvalifisering av kvinner gjennom høyere utdanning og forskning og kvinne- og kjønnsforskning på landnivå, regionalt og internasjonalt. Innsatsen bidrar til økt kunnskapsutvikling, kapasitets- og kompetansebygging på likestillingsspørsmål. Det kanaliseres midler som delfinansiering av Norges Forskningsråds forskningsprogrammer om kvinner og likestilling i sosial og økonomisk utvikling, fattigdomsreduksjon, reproduktiv helse og befolkningsdynamikk. Disse øremerkes kvinnelige forskere fra sør. I østlige og sørlige Afrika støttes opplæring av forskere og forskningsforvaltere med sikte på integrering av likestillingsdimensjonen i planlegging og gjennomføring av forskning. Kvinnelige forskere og forskning på kvinne-relaterte problemstillinger i regi av organisasjonen for samfunnsforskning OSSREA støttes også.
4. Kvinner har rett til helsetjenester og kontroll over egen kropp og seksualitet.
- Norge arbeider for aksept av begrepet seksuelle rettigheter²⁷, herunder kvinners rett

til kontroll over egen kropp og seksualitet, som inkluderer retten til konsensuell sex, om og når hun ønsker barn, samt antall barn, retten til seksualundervisning og moderne prevensjon, også for unge kvinner og menn, trygg fødsel og tilgang til trygg abort. Samt retten til ikke-diskriminering på grunnlag av seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Norge har en egen handlingsplan mot kjønnslemlestelse (både nasjonalt og i internasjonalt samarbeid) og er en sentral støttespiller for UNFPA/Unicefs kampanje for å få slutt på kjønnslemlestelse.

- Norge har fulgt opp FNs generalsekretærs globale strategi for kvinners og barns helse som har vært et viktig verktøy for økt oppmerksomhet til kvinners og barns helse gjennom politisk pådrivervirksomhet, mobilisering av midler og nye mekanismer og innovasjon for implementering. Norge har vært sentrale i den underliggende kommisjonen for informasjon og ansvar, og i å forberede en ny kommisjon for livsviktige medisiner og utstyr for gravide, fødende og nyfødte.
- Retten til trygg abort er et vesentlig satsingsområde for regjeringen. En rekke internasjonale organisasjoner som er engasjert på dette området, støttes, Norge har gått i bresjen for seksuelle minoriteters rettigheter i multilaterale fora og bilateralt, og har holdt innlegg blant annet på Kvinnekommisjonen og Befolkningskommisjonen i FN med oppfordring om å få slutt på vold og menneskerettighetsbrudd på grunnlag av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Dette har vært profilert som ledd i det bredere arbeidet med seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, og Norge støtter aktivister og -organisasjoner i samarbeidsland, blant andre Nepal.
- Helseinitiativene i India, Pakistan, Nigeria, Tanzania og Malawi har som mål å bidra med innovative kostnadseffektive metoder for å bedre kvinners og barns helse, i tråd med tusenårs målene 4 og 5. Initiativene støtter opp under de nasjonale helseplanene med fokus på svangerskap og oppfølging i barnets første leveår. Omtrent 40 prosent av dødsfall blant barn under fem år skjer i den første måneden og Norge støtter nøkkelaktiviteter rettet mot denne gruppen. Initiativene støtter også opplysning og tilgang på familieplanlegging. I India erfa-

²⁷ I tråd med WHO sin arbeidsdefinisjon av begrepet.

- rer flere stater en forverring i kjønnsfordelingen blant nyfødte. Norge støtter derfor tiltak for å følge opp loven som forbyr kjønnsselektiv abort, og kontroll av bruk av ultralyd for å hindre dette.
- Norge støtter flere helsetiltak for kvinner og unge jenter i DR Kongo, med særlig fokus på oppfølging etter seksualiserte overgrep. I 2012 ble blant annet utbyggingen av både *Heal Africa*- og *Kyeshero*-sykehuset i DR Kongo, gjennomført av Join Good Forces og deres lokale partnere, ferdigstilt til tross for store sikkerhetsutfordringer i området der sykehusene ligger. Dette har gitt 340 sengeplasser som kan bistå overlevende med alvorlige skader som følge av seksualisert vold. Sentre for overlevende etter seksualisert vold finansieres også i DR Kongo. Sentrene tilbyr medisinsk, psykososial og juridisk oppfølging.
5. Kvinner har krav på et liv uten vold.
- Vold mot kvinner er et globalt problem og tar mange former. Det handler om voldtekt og annen seksualisert vold, kvinnemishandling og incest, kvinnelig kjønnslemlestelse og andre skadelige tradisjonelle praksiser, og menneskehandel for seksuell utnytting i prostitusjon eller husholdsslaveri. FN-studier indikerer at mellom 20 og 50 pst. av kvinner, varierende mellom land, utsettes for vold i hjemmet i løpet av livet.
 - FNs generalsekretær Ban Ki-Moon lanserte i 2009 en global FN-kampanje mot kjønnsbasert vold, herunder et nettverk av mannlige ledere, der tidligere justisminister Knut Storberget var medlem. Norge samarbeider tett med FNs nettverk mot voldtekt og seksualisert vold i krig, UN Action, og har siden 2009 gitt betydelige midler til FNs tematiske fond mot kjønnsbasert vold, kvinnelig kjønnslemlestelse og underlivsskader/fistula.
 - Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel ble revidert i 2011 og ny plan for perioden fram til 2014 vedtatt. Forebyggende tiltak og bistand til ofre prioriteres. Midlene kanaliseres via norske og internasjonale frivillige organisasjoner, interstatlige organisasjoner som IOM (Den internasjonale organisasjonen for migrasjon) og FN-organisasjoner som FNs kontor mot narkotika og kriminalitet UNODC, UNICEF, FNs utviklingsprogram UNDP og ILO. Støtten omfattet sikker, frivillig retur fra Norge for ofre for menneskehandel og en viss oppfølging både medisinsk, sosialt, arbeidsmessig og økonomisk etter retur.
- Norge har i henhold til strategien «Kvinner, fred og sikkerhet: Strategisk plan 2011–2013» styrket innsatsen for å forebygge og beskytte mot seksualisert vold i konflikt og post-konfliktsituasjoner, styrket sin innsats mot straffeforfølgelse av overgripere og har som målsetning å øke støtten til overlevende. Denne innsatsen fokuserer spesielt på DR Kongo. Støtten kanaliseres gjennom lokale, norske og internasjonale organisasjoner og FN. Kongolesiske myndigheter og FN har utarbeidet en handlingsplan mot seksualisert vold som får norsk støtte. All annen norsk innsats – oppfølging av overlevende, bekjempelse av straffrihet og forebyggende arbeid – er i tråd med strategiens målsetninger. Norge støtter blant annet flere helsesentre og transittsentre for overlevende, advokatkontor og mobile domstoler som spesialiserer seg på overgrepssaker samt holdningsendringsprogrammer som retter seg særlig mot menn og potensielle overgripere. Kirkenettverk og hæren er viktige arenaer for sistnevnte. FNs befolkningsfond, UNFPA, arbeider med kapasitetsutvikling og rådgivning for land i arbeidet mot seksualisert vold. Gjennom dette arbeidet har UNFPA bidratt til at andelen land som har fått på plass mekanismer for å overvåke og redusere seksualisert vold har økt til over 90 pst. Norge har i 2011 støttet UNFPA/Unicefs felles fond for arbeidet mot kjønnslemlestelse med 20 mill. kroner. Fondet har bidratt til å finansiere lokale aktører i 15 land i Afrika der kvinnelig kjønnslemlestelse er et omfattende helse- og rettighetsproblem for jenter og kvinner, som medførte at ytterligere 2 744 lokalsamfunn har erklært at de ikke lenger praktiserer kjønnslemlestelse. Fondet har videre bidratt til at over 55 000 kvinner har fått medisinsk behandling for skader relatert til kjønnslemlestelse.
 - Gjennom strategien «Kvinner, fred og sikkerhet: Strategisk plan 2011–2013» har Norge styrket innsatsen for å forebygge og beskytte mot seksualisert vold i konflikt og post-konfliktsituasjoner, styrket sin innsats mot straffeforfølgelse av overgripere og har som målsetning å øke støtten til overlevende.
6. Kvinner skal ha en likeverdig rolle i freds- og forsoningsarbeid.
- Kvinners rolle i det globale arbeidet for fred og sikkerhet kom for alvor på FNs dagsor-

- den i 2000 med FNs sikkerhetsråds resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet. Siden 2008 er fem nye resolusjoner kommet til, den siste – SR 2106 – kom i år. Resolusjonene 1882, 1888, 1989 og 1960 understreker viktigheten av kvinners aktive deltakelse i fredsprosesser, i fredsbygging og i fredsbevarende operasjoner. Med resolusjon 1889 ble det opprettet en spesialrepresentantstilling for seksualisert vold i konflikt og postkonflikt som for tiden innehas av Zainab Hawa Bangura fra Sierra Leone. Den nyeste resolusjonen (SR 2106) slår fast at kvinners myndiggjørelse (empowerment) og deltakelse er avgjørende for å forhindre og bekjempe seksualisert vold i konflikt. Norge har vært en pådriver for denne utviklingen og var blant de første landene som lanserte en nasjonal handlingsplan for arbeidet med kvinner, fred og sikkerhet. Norge støtter også Institute for Inclusive Security (IIS) sitt program Resolution to Act som har som mål å bistå nasjonale myndigheter og lokalt sivilsamfunn i postkonfliktland og sårbare stater med utviklingen av faglig sterke, gjennomførbare og bredt forankrede nasjonale handlingsplaner for kvinner, fred og sikkerhet. Dette vil skje gjennom opprettelsen av et ekspertteam (Team of Experts) med ekspertise fra ulike fagfelt og erfaring med utviklingen av slike handlingsplaner. Ekspertene vil bli sendt ut i team satt sammen på grunnlag av behovene og ønskene til landet som har bestilt bistand.
- En sentral del i Norges oppfølging av resolusjonene om kvinner, fred og sikkerhet er å støtte opp om lokale kvinneorganisasjoner og fremme deres erfaringer og deltakelse i freds- og overgangsprosesser. Et eksempel er Norges engasjement i Colombia, hvor oppfølging av resolusjonene om kvinner, fred og sikkerhet er en av fire fokusområder i Norges innsats som tilrettelegger. Norge samarbeider tett med lokale kvinneorganisasjoner for å påse at deres synspunkter blir hørt i de pågående fredsamtalene. Tiltak for kapasitetsbygging og «empoverment» av kvinner er i den forbindelse viktig. Norge samarbeider med flere regionale og internasjonale organisasjoner som jobber for kvinners politiske deltakelse i overgangsprosessene knyttet til den arabiske våren. Gjennom støtte til den regionale kvinneorganisasjonen *Karama* og deres arbeid i Midtøsten og Nord-Afrika bidra Norge også til det arbeidet som *Libyan Women's Platform for Peace* (LWPP) gjorde for å forbedre valgloven i Libya. Dette har ført til konkrete resultater, blant annet økning i antallet kvinner i parlamentet etter valget i juli 2012. Karama og LWPP medvirket også til utkastet til den nye grunnloven i Libya. Dette utgjør et viktig grunnlag for innsatsen i Libya framover.
 - Det er viktig å støtte opp om små organisasjoner lokalt. Et pilotprosjekt som støttes er *Fonds des Femmes Congolaises* (FFC), som er et fond og en sivilsamfunnsorganisasjon basert i Kinshasa, DR Kongo, som støtter små, lokale kvinneorganisasjoner med kompetansebygging og finansielle bidrag. Norge støtter også organisasjonens innsats for å styrke kvinners valgdeltakelse, mobilisere kvinnelige kandidater og drive opplæring av kvinnelige aktivister før lokal- og provinslag.
 - Kjønnssensitiv sikkerhetssektorreform er et satsingsområde i blant annet i Nepal, DR Kongo og på Vest-Balkan. Dette skjer både i samarbeid med FN, internasjonale organisasjoner og lokale partnere. Norge samarbeider blant annet med nepalske myndigheter og tyske bistandsmyndigheter for å øke kvinneandelen og integrere et kjønnsperspektiv i demobiliserings-, avværnings- og reintegreringstiltak i Nepal.
 - Som en del av dette arbeidet har Norge også stilt politirådgivere til rådighet for FNs fredsskapende innsatsstyrke på Haiti (MINUSTAH)). Disse politirådgiverne har spesialkompetanse på hvordan seksuelle overgrepssaker skal etterforskes og følges opp i rettssystemet og har som oppgave å støtte opp om FNs og lokale myndigheters arbeid for kompetansebygging i justissektoren.
7. Kvinner og menn skal delta på like vilkår i arbeidet med energisektoren, klima, miljø og humanitære kriser.
- Arbeidet med å integrere likestilling i energisektoren er i gang i bl.a. Mosambik, Uganda og Liberia,
 - I forbindelse med «Energy for all» konferansen i Oslo ble det i samarbeid med det internasjonale nettverket Energia utarbeidet et eget hefte om kjønnsdimensjonen i «Financing Energy for All». Det er også utarbeidet bakgrunnsdokumentasjon om kjønnsdimensjonen i energisektoren i forbindelse med

Verdens årlige flaggskiprapport, World Development Report WDR 2012.

- Norge støtter Den afrikanske unionen, AU/NEPAD- (New Partnership for African Development) i programutvikling for kvinner og klimasmart jordbruk. Programmet skal støtte opp under arbeidet med et afrikansk rammeverk for jordbruksutvikling som har tilslutning fra 21 afrikanske land. Programmet har konsultasjoner med kvinnelige småbrukere, kvinneorganisasjoner, bondeorganisasjoner som arbeider med kvinner og jordbruk i Etiopia, Rwanda, Malawi, Niger og Kamerun. Erfaringer og lærdommer fra konsultasjonene skal mates inn i de store regionale programmene innen jordbruk i Sørlege og Østlige Afrika slik at disse på en god måte møter kvinnelige bønders behov og støtter opp under deres rolle i landbruket.
- Kvinner og likestilling skal tas hensyn til i den norske skogsamarbeidet med REDD, United Nations Collaborative Programme on Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation in Developing Countries, Sentralt i dette er forslag om arbeidsmåter som sikrer at kvinner på landsbygda kan få inntekter fra REDD +prosjekter hvor bevaring av skog eller nye skogplantasjer skal bidra til reduserte klimagassutslipp. Kvinners rettigheter til bruk av skogen og landrettigheter er en sentral problematikk. Det er utarbeidet forslag til hvordan likestillingsmål kan ivaretas i forhold til de store klimafondene.
- Videre støtter Norge Gen Cap, den internasjonale beredskapsstyrken for å fremme kjønnsperspektivet i humanitære operasjoner. Denne beredskapsstyrken tilbyr eksperter på likestilling og på integrering av kjønnsperspektivet til FNs humanitære operasjoner. *GenCap* har også vært sentral i arbeidet med å utvikle en såkalt *gendermarkør*, som skal sikre at nødhjelp når ut til alle som trenger det, uavhengig av kjønn gjennom å gjøre det mulig for humanitære fond å vurdere hvor kjønnssensitive prosjekter er. FN melder også om at metoden har ført til økt bevissthet både blant organisasjonene som utformer søknader, og hos dem som allokterer midler fra de humanitære appellene.

- Under FNs Menneskerettighetsråds regelmessige gjennomganger av menneskerettighetssituasjonen i enkeltland (UPR) har Norge benyttet anledningen til å ta opp forholdene for kvinner i en rekke land og har gitt konkrete anbefalinger. I den bilaterale kontakten følges anbefalingene opp med konkrete tiltak.

Regjeringens handlingsplan for gjennomføringen av FNs sikkerhetsrådsresolusjon om kvinner, fred og sikkerhet

I forbindelse med tiårsmarkeringen av SR 1325, ble det i 2010 utarbeidet en ny strategisk plan som oppdaterer og styrker handlingsplanen fra 2007. «Kvinner, fred og sikkerhet: Strategisk plan 2011-2013» legger vekt på å styrke kvinners deltakelse og inneholder fire prioriterte områder: 1) fredsprosesser og fredsforhandlinger, 2) internasjonale operasjoner, 3) postkonflikt og fredsbygging, 4) seksualisert vold i konflikt, og 5) rapportering og ansvarliggjøring. Hvert prioriteringsområde inkluderer informasjon om ansvarlig departement, samt et sett av indikatorer og tidsramme for måloppnåelse. Det er utarbeidet en framdriftsrapport på strategien for 2011 og 2012. Strategien går ut ved årsskiftet og arbeidet med å videreutvikle og styrke den strategiske planen settes derfor i gang høsten 2013.

Handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken (2013–2015) ble lansert i august 2013. Det er den første plan i sitt slag, som omfatter både utenriks- og utviklingspolitikken. Det legges blant annet opp til mer systematisk arbeid med kvinners rettigheter og likestilling, og det vil bli lagt ytterligere vekt på dokumentasjon av resultater.

Finansiering av kvinner og likestilling

Handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken (2013-2015) legger føringer om å overvåke utviklingen av kvinne- og likestillingsrettet bistand, med mål om en jevn økning. En av prioriteringene i den nylig lanserte handlingsplanen er å få er å styrke integreringen av likestillingsdimensjonen i store politiske satsinger, som klima og energi. Den relative andelen av bistandsbudsjettet til kvinne- og likestilling som hovedmål og delmål har gått noe ned. I 2011 er summen av hovedmål og delmål 28 pst. i bilateral bistand, mens den i 2012 var 27 pst.

Tabell 14.1 Tiltak til kvinner og likestilling, i mill. kroner og som andel av bilateral bistand

	2010		2011		2012	
	mill. kr	%	mill. kr	%	mill. kr	%
Kvinner og likestilling						
Hovedmål	1 542	8	1 514	8	1 576	8
Delmål	3 570	19	3 604	20	3 603	19
Totalt	5 112	28	5 119	28	5 180	27

EØS-midlene

Likeverd mellom kvinner og menn er en grunnleggende rettighet, en fellesverdi som både EU og EØS-EFTA landene deler, og en nødvendig forutsetning for å oppnå EUs mål om økonomisk vekst, mer og bedre sysselsetting og økt sosial utjevning. EU har gjort store fremskritt for å løfte likestilling på dagsorden, men mange EU-land har fremdeles store utfordringer når det gjelder å adressere likestillingsrelaterte temaer som tilgang på arbeid for kvinner, kvinners mulighet for å kombinere arbeid og familieliv, lønnsgap mellom kvinner og menn og kvinners deltakelse i politiske og økonomiske beslutningsprosesser. EØS-midlene skal bidra til økt oppmerksomhet rundt

disse problemstillingene, mer kunnskap og erfaringsutveksling og økt kapasitet i relevante organisasjoner og nettverk.

EØS-midlene 2009–2014 vil finansiere program og prosjekter innen likestilling og vold i nære relasjoner for om lag 53 mill. euro. Dette er en betydelig økning fra perioden 2004–2009. Det er nedfelt egne programavtaler innen likestilling og vold i nære relasjoner i mottakerlandene. I tillegg kan temaet støttes under NGO- og forskningsprogram. Likestilling er også et tverrgående tema i alle programmer som støttes under EØS-midlene. I flere av disse programmene vil norske aktører i samarbeide med myndighetene i mottakerlandene stå sammen om utformingen og gjennomføringen av programmene.

15 Likestilling og ikke-diskriminering internt i utenriktjenesten

Overordnede mål

Utenriktjenestens personalpolitikk skal i samsvar med lovpålagte krav bidra til at alle medarbeidere, uavhengig av kjønn, etnisitet, funksjonsevne og alder, har like reelle muligheter til faglig, personlig og karrieremessig utvikling og til å bruke sin kompetanse. Likestilling og mangfold skal være integrert i hele departementets virksomhet og gjøres relevant i alle organisasjonsledd og på alle nivåer. Alle medarbeidere, uavhengig av kjønn, etnisitet, religion, funksjonsevne og alder, skal likestilles med hensyn til ansettelse, lønnsutvikling, opprykk og kompetansegivende oppgaver.

UD har for perioden 2010-2013 gjennom «Strategi 2013» hatt fokus på likestilling på alle nivå og på å forsterke arbeidet med inkludering og mangfold. Dette arbeidet vil bli videreført i «Strategi 2017». UD skal prioritere kompetanseutvikling og kvalifiserende arbeidsoppgaver.

Utenriktjenestens personalpolitiske dokument ble revidert i 2011/ 2012. Temaet likestilling og mangfold inngikk som en naturlig del av dette arbeidet. I dokumentet er ikke-diskrimineringsaspektet tydeliggjort når det gjelder ansvaret for å ivareta mangfold også i forhold etnisitet, religion, funksjonsevne og alder, i tillegg til kjønn.

Lønns- og stillingsnivåer

Kjønnsfordeling

Kjønnsfordeling i Utenriksdepartementet 31.12.2012

	Totalt	Antall kvinner	Antall menn	Andel kvinner	Andel menn
Totalt ansatte i dep	1502	773	729	51,5 %	48,5 %
Totalt ansatte UTE	654	301	353	46,0 %	54,0 %
Totalt ansatte HJEMME	853	472	376	55,7 %	44,3 %

Mål:

Det er departementets målsetting å ha en god kjønnsfordeling på alle nivåer og stillingskategorier.

departementet. Andel kvinner i tjenesten samlet har imidlertid sunket noe fra i fjor.

På utenriksstasjonene er det fortsatt en overvekt av menn (54 prosent). Det er noe lavere enn i fjor. Disse tallene vil kunne ventes å variere noe fra år til år.

Tilstandsrapport:

Den overordnede kjønnsfordelingen viser fortsatt en liten overvekt av kvinner i tjenesten samlet og i

Andel kvinner i lederstillinger på embetsnivå 2005–2012

Stillingskategori	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Utenriksråd/ass. Utenriksråd/Eksp.sjef	30%	38%	38%	30%	30%	30%	60%	60%
Stasjonssjefer	15%	19%	22%	28%	30%	29%	25%	25%
Avdelingsdirektører	29%	35%	30%	29%	38%	42%	44%	45%
Underdirektører	46%	48%	51%	62%	60%	56%	58%	55%

Prosentvis andel kvinnelige ledere i tjenesten totalt er 40 % i 2012 mot 41,5 % i 2011.

Det er arbeidet målrettet med kjønnsbalansen mellom kvinner og menn i lederstillinger i utenriksstjenesten, som har ført til en markant bedring. Toppledelsen i departementet (ekspedisjonssjefer, assisterende utenriksråd, og utenriksråd) har nå en tilfredsstillende jevn kjønnsfordeling. I lederstillinger er det nå kun i stasjonssjefsstillinger at kvinner fremdeles er underrepresentert, det er kun 25 % kvinner blant våre stasjonssjefer. Det er imidlertid fremdeles betydelig færre kvinner enn menn som søker slike stillinger. I 2011 var kun 25 % av søkerne kvinner (av 105 søkere var 26 kvinner og 79 menn). I 2012 var fordelingen blant 68 søkere til de 17 stasjonssjefsstillingene på Flytteplan ut: 24 kvinner og 44 menn (35% – 65%).

Tiltak:

I de stillingskategorier hvor det ene kjønn er underrepresentert, inneholder alle utlysningstekster en oppfordring til det underrepresenterte kjønn om å søke stillingen. Det legges vekt på å innkalle søkere fra det underrepresenterte kjønn til intervju når disse vurderes som kvalifiserte. I en del tilfeller oppfordrer man også enkeltkandidater fra det underrepresenterte kjønn til å søke stillinger. For å øke antallet kvin-

nelige søkere til ledige stillinger som stasjonssjefer, oppfordret Rekrutteringsseksjonen i 2012 – via intranett – kvinner spesielt til å søke.

Antallet kvinner som søkte stasjonssjefsstillinger har hatt en positiv utvikling fra 2011 til 2012 jf over. UD vil fortsatt benytte tiltak som kan øke dette antallet ytterligere, herunder motivere kvalifiserte kvinner til å søke flere stasjonssjefsstillinger. I 2013 vil kvinner igjen – via intranett – bli oppfordret til å søke. Som tidligere vil også ledere bli anmodet om å oppmuntre kvalifiserte kvinnelige medarbeidere til å søke stasjonssjefsstillinger. I tillegg vil arbeidsgiver vurdere et forslag om å gjennomføre en quest-back undersøkelse for å kartlegge hva som får kvinner til å søke stasjonssjefsstillinger.

Lønn**Mål:**

Utenriksdepartementet har konkrete målformuleringer knyttet til kjønn og likelønn, bl.a. i lønnspolitisk og personalpolitisk dokument. I det lønnspolitiske dokumentet er målformuleringene om like lønn og kjønn overordnede mål, det siteres: «Det skal iht Likestillingslovens §5 tas hensyn til likestilling/likelønn i alle sammenhenger der lønn fastsettes. Kjønnsbetingede lønnsforskjeller som avdekkes forutsettes utlignet.»

Kjønnsfordeling lønn og stilling

Fordeling pr 31.12.2012

Stillingsgruppe- betegnelse	Totalt	Antall menn	Antall kvinner	Andel kvinner	Andel menn	Lønn menn	Lønn kvinner	Kvinneres lønn i pst av menn
Avdelingsdirektør	62	34	28	45 %	55 %	793 600	753 000	95%
Underdirektør	69	31	38	55 %	45 %	606 400	620 100	102%
Spesialrådgiver	10	7	3	30 %	70 %	917 000	910 000	99%
Fagdirektør	23	15	8	35 %	65 %	704 200	741 200	105%
Prosjektleder	10	8	2	20 %	80 %	681 800	617 800	91%
Seniorrådgiver	636	296	340	53 %	47 %	597 600	564 500	95%
Rådgiver	403	159	244	61 %	39 %	467 600	467 700	100%
Seniorkonsulent	24	7	17	71 %	29 %	449 000	432 000	96%
Førstekonsulent	76	35	41	54 %	46 %	424 000	425 800	100%
Ambassadør (kontrakt)	22	17	5	23 %	77 %	1 073 000	989 000	92%
Ambassadør	70	52	18	26 %	74 %	826 200	807 300	98%
Generalkonsul	8	6	2	25 %	75 %	823 100	789 200	96%
Spesialråd	54	40	14	26 %	74 %	692 000	686 100	99%

Tilstandsrapport:

Arbeidsgiver utarbeider kjønnsdelt lønnsstatistikk fordelt på stillingskategorier før og etter lokale lønnsforhandlinger, samt på andre tidspunkter gjennom året ved behov.

Totalt sett har menn noe høyere lønn enn kvinner, men forskjellen har minsket fra 2012. Generelt kan lønnsforskjellen forklares med at menn fortsatt har noe lenger tjenestetid enn kvinner, spesielt på høyeste ledernivå. Dette forholdet er i fortsatt endring, ettersom antallet kvinner med ledererfaring øker. Underdirektørkategorien er et eksempel på dette. Her er kvinner i flertall, og har noe høyere lønn enn menn.

Kjønnsforskjellene i lønn er små innad i de fleste store stillingskategoriene (rådgiver, førstekonsulent mv.). Unntaket i så måte er seniorrådgiverkategorien, hvor den relativt store lønnsforskjellen mellom kjønnene kan forklares med at det er mange menn, som har vært linjeledere og som derfor har høyere lønn enn nåværende stillingsgrad skulle tilsi, samt mange nyopptrykkede kvinnelige seniorrådgivere med relativt lav lønn (nybegynnerlønn) i denne stillingskategorien.

Tiltak:

I hovedsak skjer lønnsdannelsen i de lokale lønnsforhandlingene, der de fleste får sin lønnsutvikling.

Resultatet av lønnsforhandlingene i de senere årene, herunder i 2012, har gitt kvinner en større andel av lønnsporten enn det en pro rata-tildeling skulle tilsi. Dette er et resultat av sentrale føringer, samt lokale forhandlingsparters felles syn i forhandlingene.

Kjønnsaspektet er også sentralt i lønnsvurderingen ved stillingsskifter, som det er relativt mange av i utenriktjenesten. Dette fokuset vil bli styrket i kommende år.

Bruk av overtid

Ifølge personalpolitisk dokument skal overtid i utenriktjenesten avdekkes nærmere og følges opp. Det er de siste årene arbeidet målrettet med å redusere departementets samlede overtidsbruk. Dette har resultert i en nedgang de siste fire årene.

Det er ikke utformet egen målsetting mht. kjønn og overtid da det ikke vurderes å være spesielle utfordringer eller skjevheter på dette området.

Tilstandsrapport:

Andel kvinner som arbeidet overtid i 2012 (av antall medarbeidere som har jobbet overtid) = 51,8 %.

I departementet i Oslo utgjorde kvinner 51,5 % av arbeidsstyrken i 2012.

Tiltak:

Fortsatt overvåke overtidsbruk, også mht kjønn.

Permisjoner/Fravær

Kjønnfordeling fravær pga sykt barn/foreldrepermisjon

Fraværstype	Andel fravær kvinner	Andel fravær menn
Sykt barn 2012	60,7 %	39,3 %
Grad. foreldrepenger	58,1 %	41,9 %
Perm v/fødsel/adopsj.	87,7 %	12,3 %

Tallene hentet fra eget personalsystem/SAP, dvs. at utetjeneste og hjemmeapparat er slått sammen.

Tilstandsrapport:

Fordelingen på fravær pga sykt barn er ca. 60/40 for kvinner/menn.

Menn i utenriktjenesten tar ut fedrekvoten. Det er således ikke behov for særskilte tiltak her.

Fra i fjor er det en vesentlig økning i andelen menn som benytter seg av graderte foreldrepenger. For mange utestasjonerte UD-par vil kriteriene for fars adgang til permisjon ikke kunne oppfylles da mor (som medfølgende ektefelle/samboer) ofte ikke har selvstendig opptjening på tjenestestedet.

Kjønnfordeling sykefravær. Sykefraværsprosent 2009 – 2012

For UD i 2012	3,7
Menn	2,7
Kvinner	4,7
For UD i 2011	3,4
Menn	1,9
Kvinner	4,6
For UD i 2010	3,2
Menn	1,6
Kvinner	4,6
For UD i 2009	4,1
Menn	1,8
Kvinner	5,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå/NAV (for 2012)

Det legemeldte sykefraværet for begge kjønn har blitt høyere fra 2011 til 2012, det har økt fra 3,4 % til 3,7 %, ifølge NAV. I UD har kvinner fortsatt et høyere sykefravær enn menn, men sykefraværet har økt mest for mennene. Den mest vanlige sykemeldingsperioden er 8-20 uker, og her er ikke noen klare forskjeller mellom kjønnene.

Selv om kvinner i UD har høyere sykefravær enn menn (som også er vanlig i samfunnet ellers), ser ikke departementet behov for konkrete tiltak som retter seg spesielt mot menn eller kvinner. Alle får tilbud om tiltak som kan redusere eller forebygge sykefravær som f.eks. energipauser, treningsveiledning fra bedriftshelsetjenesten, og flere får fysisk tilrettelegging av arbeidsplassen av fysioterapeut eller har hjemmekontor i en periode.

Arbeidsgiver har i samarbeid med NAV gjennomført kurs i sykefraværsoppfølging for ledere og avdelinger.

UD er en IA-virksomhet med egen handlingsplan for 2010 – 2013. Ett av delmålene i handlingsplanen er reduksjon av sykefraværet.

UD følger opp sykefravær på individnivå i tråd med IA-avtalen og lovpålagte krav om tettere oppfølging. Kjønnforskjeller i sykefravær de siste år:

- I 2009 var forskjellen 4,1 prosentpoeng
- I 2010 var forskjellen 2,9 prosentpoeng
- I 2011 var den nede på 2,7 prosentpoeng
- I 2012 var forskjellen på 2,1 prosentpoeng

Ansettelsesforhold

Kjønnsfordeling heltids- og deltidsansatte

Kjønnsfordeling ift heltids- eller deltidsstillinger 2012					
	Totalt	Antall kvinner	Antall menn	Andel kvinner	Andel menn
Heltid	1466	745	711	50,8 %	49,2 %
Deltid	36	28	8	77,8 %	22,2 %

Kun 2,4 % av stillingene i utenriktjenesten er deltidsstillinger. Av disse er de fleste (mer enn tre av fire) besatt av kvinner. Gitt det lave antallet del-

tidsstillinger anses det ikke nødvendig å iverksette tiltak på dette området.

Kjønnsfordeling fast/midlertidig

Kjønnsfordeling ift Fast eller Midlertidig stilling 2012						
	Totalt	Antall kvinner	Antall menn	Andel av total	Andel kvinner	Andel menn
Fast (alle)	1265	680	585	84,2 %	53,8 %	46,2 %
Midlertidig	237	93	144	15,8 %	39,2 %	60,8 %

Mål:

Utenriksdepartementet følger den generelle målsettingen om at bruken av midlertidige stillinger skal være begrenset.

Tilstandsrapport:

15,8 prosent av stillingene i utenriktjenesten er midlertidige. Menn utgjør flertallet av de som er ansatt i midlertidige stillinger. Hovedtyngden av midlertidig tilsatte har fast arbeid i andre statlige virksomheter. Spesialutsendingsstillingene ved utenriksstasjonene (jfr. pkt. 1.3.1.) utgjør en stor del av de midlertidige stillingene i departementet. Dette er stillinger som i sin natur er midlertidige. Ansatte i disse stillingene rekrutteres fra andre offentlige etater/departementer for en begrenset tid, og har permisjon fra egen etat mens de er spesialutsendinger.

Tiltak:

Utenriksdepartementet legger vekt på å begrense bruken av reelle midlertidige stillinger. Man vil arbeide videre for å oppnå bedre kjønnsbalanse under rekruttering til spesialutsendingsstillinger.

Tiltak – Mangfold

UD har utarbeidet en egen tiltaksplan for rekruttering av personer med minoritetsbakgrunn og ned-satt funksjonsevne. I eksterne kunngjøringer, som til aspirantopptaket, oppfordres eksplisitt kandidater som kan bidra til mangfold til å søke. I den elektroniske søknadsprosessen kan søkerne velge å synliggjøre sin bakgrunn gjennom avkryssing. Det legges vekt på å innkalle kvalifiserte søkere med ikke-vestlig bakgrunn eller redusert funksjonsevne til intervju. UD sitt nye rekrutteringsverktøy (Jobb Norge) er universelt utformet og tilrettelagt på en slik måte at blinde og svaksynte på lik linje med funksjonsfriske kan benytte seg av verktøyet.

UD tok i juni 2012 initiativ til og gjennomførte et seminar for å motivere ungdom i innvandremiljøer til å søke karrierer i departementene og sentralforvaltningen. Målgruppen var ungdom og elever i videregående skole og studenter i startfasen; med særlig fokus på de med innvandrerbakgrunn. Hensikten var å motivere til valg av studier som kan kvalifisere til stillinger i statsforvaltningen, herunder departementene. Det legges opp til et tilsvarende arrangement i 2013. I samtaler med potensielle søkere trekkes mangfoldsmålsettingen aktivt frem.

I henhold til tiltaksplanen arbeides det med å bevisstgjøre ledere i hele organisasjonen på mangfoldsmåling og behovet for å mobilisere kandidater som kan bidra til mangfold. UD samarbeider med Ambisjoner.no, tankesmien Minotenk, Mangfold i fokus i akademia (MIFA), Karrieresenteret ved UiO og øvrige departementer.

Som IA-bedrift har UD som mål å rekruttere nye ansatte og/eller vikarer med nedsatt funksjonsevne, samt tilrettelegging av arbeidsplassen. I regi av FAD deltar UD i et traineeprogram for personer med nedsatt funksjonsevne og rekrutterer våren 2013 en medarbeider med nedsatt funksjonsevne i et 18 måneders engasjement. UD følger ellers intensjonen og reglene i IA-avtalen og samarbeider med BHT og NAV fra sak til sak. På individnivå arbeides det med å følge opp hver enkelt medarbeider på best mulig måte ut fra den funksjonsevne de har.

Et viktig hensyn bak prosjekt «Nytt UD» er å sørge for at UD skal kunne tilby et bygg med universell utforming.

Kompetanseutvikling/lederutvikling etc.

Kompetanseutvikling foregår først og fremst gjennom læring i det daglige arbeidet i utenriktjenesten. Det er tilrettelagt for målrettet og systematisk utvikling av medarbeidernes kompetanse i takt med tjenestens behov.

Leders ivaretagelse av arbeidsgiveransvaret er sentralt i departementets helhetlige og systematiske lederutvikling. Styringssignalene fra politisk og administrativ ledelse står sentralt i arbeidet. Ivaretagelse av arbeidsgiveransvaret står sentralt i stillings- og resultatkravene til departementets toppledere og samtlige stasjonssjefer.

Ivaretagelse av arbeidsgiverrollen, herunder arbeidet med å fremme likestilling og hindre diskriminering, er ett av tre hovedfokusområder i dette omfattende lederutviklingsstilbudet tilrettelagt av arbeidsgiver. Topplederne vurderes, utvikles og belønnes basert på evne og vilje til å ivareta arbeidsgiveransvar.

I 2012 deltok 1100 ansatte på interne kurs i departementet. Kvinner deltar på flere kurs enn menn. Denne trenden er økende. Nær to tredeler av kursdeltakerne i 2012 var kvinner (65 %), til tross for at det er ansatt omtrent like mange kvinner som menn i tjenesten.

Flere kvinner enn menn deltok også i departementets coaching- og mentorprogrammer. Det var 14 deltakere på mentorprogrammet 2012/2013 (7 adepter og 7 mentorer). Blant mentorene var det ca 70% menn og blant adeptene ca 70% kvinner.

I tillegg til de driftsintegrerte kompetanse- og lederutviklingstiltakene, deltok 110 ledere (56 % kvinner og 44 % menn) på ulike lederutviklingsprogram i regi av utenriktjenestens kompetansesenter i 2012.

Fra UD's stipendordning for videreutdanning ble det i 2012 bevilget ca. 400.000 kroner i studie-stipend til 15 personer (9 kvinner og 6 menn).

Seniorpolitikk i utenriktjenesten

Gjennom IA-avtalen har UD som ett av tre delmål å opprettholde UD's høye pensjoneringsalder, samt gjøre ledere bevisste på positiv holdning og praksis til seniorer. En viktig faktor for å stå lenger i arbeid er anledningen til å få brukt sin kompetanse, bli sett og verdsatt av nærmeste leder, og det å få klare signaler fra virksomheten om at man er ønsket. Når det gjelder seniorpolitikk fortsetter UD å oppfordre til å stå i stilling så lenge vedkommende selv ønsker uten å se hen til alder. Ambasadører og generalkonsuler må imidlertid avslutte tjenestegjøring som stasjonssjef ved fylte 68 år. Disse velger imidlertid ofte å vende tilbake til departementet for å utføre hjemmetjeneste enda et par års tid.

Gjennomsnittlig pensjoneringsalder:

- 2009: 65,4 år
- 2010: 65,5 år
- 2011: 66,9 år
- 2012: 66,8 år

Mange av utenriktjenestens medarbeidere har et livslangt karriereløp, og det skal legges vekt på en best mulig utnyttelse av tilgjengelig kompetanse hos medarbeidere i alle livsfaser ved rekruttering og forflytting. Seniorpolitikk i UD er ikke avgrenset til å gjelde en bestemt aldersgruppe, men fokuserer på det som generelt kjennetegner senioren, f.eks. omfattende erfaring, kompetanse og nettverk. I arbeidet med revisjon av personalpolitikken (2012) er omtale av seniorer og seniorpolitikk integrert i kapitlene om kompetanse og rekruttering.

Motvirke trakassering

Et av utenriktjenestens strategiske mål er å ha et godt og sikkert arbeidsmiljø, preget av arbeids glede. Ett av de tilhørende operative tiltak er at leder skal tilrettelegge for et inkluderende arbeidsmiljø med *nulltoleranse for mobbing*.

Dette følges bla. opp ved bruk av jevnlig arbeidsmiljøundersøkelser. Undersøkelser er gjennomført i hele tjenesten i 2006, 2008 og 2010 og i 2013.

Undersøkelsene viser at forskjellbehandling – ut fra kjønn eller alder – oppleves å forekomme sjelden i tjenesten, men vil bli fulgt opp lokalt. Departementet har imidlertid fortsatt utfordringer knyttet til mobbing/trakassering i tjenesten. En rekke tiltak for å motvirke dette er gjennomført. Bl.a. er tidligere utarbeidede rutiner for varsling av kritikkverdige forhold revidert. Departementet har i tillegg til interne varslingsrutiner også en ekstern varslingskanal. Rutiner for håndtering av utilbørlig atferd er under revisjon. Siden 2012 gis alle ledere en obligatorisk opplæring i HMS tilpasset Utenriktstjenesten. I tillegg er samtlige avdelingsledere i departementet tilbudt kurs i konflikthåndtering og varsling.

Som en oppfølging av siste arbeidsmiljøundersøkelse er følgende tiltak under vurdering:

- Tematikk rundt mobbing/trakassering vektlegges særskilt i lederopplæringen
- Systematisk arbeid med tematikken i egne avdelinger
- Varslingssystemene i tjenesten må gjøres bedre kjent
- Arbeidsmiljø som tema i medarbeidersamtaler og styringsdialog ute og hjemme
- Manglende håndtering av mobbesaker eller mobbende/trakasserende atferd skal få konsekvenser, også for ledere.

NORAD

Likestillingsredegjørelse

		Ansatte	Kjønnsbalanse		Lønn pr md. (fast ans.)	
			Pst menn	Pst kvinner	Menn	Kvinner
Totalt NORAD	2012	229	33	67	49 044	45 948
	2011	228	39	61	45 667	41 608
Ledelse	2012	11	64	36	73 383	78 529
	2011	11	64	36	70 508	66 608
Mellomledelse	2012	25	30	70	55 257	56 055
	2011	23	65	35	51 217	50 333
Seniorrådgivere	2012	118	36	64	47 704	44 756
	2011	115	42	58	47 358	43 233
Rådgivere	2012	46	28	72	38 782	36 269
	2011	52	29	71	37 992	36 725
Konsulenter	2012	29	24	76	33 315	37 013
	2011	27	41	59	32 592	34 267

I forbindelse med rekrutteringer legger Norad vekt på kompetanse og egnethet, samtidig som det søkes bredde i alderssammensetning, kjønn og etnisk bakgrunn. Hvis det er kvalifiserte søkere med minoritetsbakgrunn, innkalles minimum én av disse til intervju. I 2012 hadde 13 nytilsatte minoritetsbakgrunn. Norad innkaller kvalifiserte søkere med kjent, nedsatt funksjonsevne til intervju. Norad hadde i 2012 kun en søker som oppga å ha nedsatt funksjonsevne. Vedkommende var imidlertid ikke kvalifisert. Det ble derfor ikke rekruttert personer med nedsatt funksjonsevne i 2012.

Ved utgangen av 2012 var kvinneandelen i Norad 67 prosent. I 2012 var 77 prosent av de som ble tilsatt kvinner. Det ble i 2012 ansatt tre mellomledere hvorav to var kvinner. Det ble ikke utlyst stillinger på avdelingsdirektørnivå i 2012. I tillegg ble det ansatt flere kvinner innen tradisjonelt mannsdominerte fagfelt som energi og petroleum. Gjennomsnittsalderen blant Norads medarbeidere var i 2012 48,3 år, mens gjennomsnittsalderen for nytilsatte var 38,6 år. Norad har også i 2012 identifisert og lyst ut stillinger for nyutdannede uten lang arbeidserfaring, noe som bidrar til

større mangfold både med hensyn til alder og etnisk bakgrunn.

Oppfølging av avtalen om inkluderende arbeidsliv:

Norads handlingsplan for et mer inkluderende arbeidsliv 2010 -2013 har tre delmål: Reduksjon av sykefraværet fra 6,3 prosent til 5,5 prosent,

arbeid for rekruttering av personer med nedsatt funksjonsevne og opprettholdelse av høy avgangsalder.

Sykefraværet har blitt gradvis redusert fra 6,3 prosent i 2010 til 5,7 prosent i 2012. Gjennomsnittlig avgangsalder ved avtalefestet pensjon eller alderspensjon har økt ytterligere fra 2011, og var i 2012 på 67,2 år.

FREDSKORPSET

Tilstandsrapport (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (fast ans.)				
		Ansatte	Pst menn	Pst kvinner	Menn	Kvinner			
Totalt Fredskorpset	2012	35	34	66	44 619	42 064			
	2011	35	40	60	40 976	40 013			
Ledelse (Direktør)	2012	1	0	100		85 733			
	2011	1	0	100		80 025			
Avd. direktører	2012	2	50	50	64 850	66 625			
	2011	2	50	50	61 375	63 167			
Teamledere	2011	5	20	80	44 725	45 302			
	2012	6	67	33	39 666	43 537			
Seniorrådg./ rådgivere	2012	20	40	60	44 113	38 404			
	2011	16	56	44	41 051	36 392			
F.kons/konsulenter	2012	7	29	71	36 475	34 611			
	2011	8	38	62	34 886	33 835			
Sekretærer/f. sekretærer	2012	0	-	-	-	-			
	2011	1	0	100	-	30 592			
Deltid		Midlertidig ansettelse		Foreldrepermisjon		Legemeldt sykefravær			
		Vikarer		Engasjement					
M%	K%	M%	K%	M%	K%	M%	K%		
0	0	0 %	5,5 %	2,8 %	2,8 %	44 %	56 %	0,3 %	2,15 %

Fredskorpset som arbeidsgiver

Fredskorpset har som personalpolitisk mål å bidra til et inkluderende arbeidsliv gjennom å være en god og attraktiv arbeidsgiver for en stabil stab bestående av ansatte med variasjon i alder, kjønn, funksjonsevne og etnisk bakgrunn, og som har høy kompetanse og høy motivasjon.

Tilstandsrapporten viser relativt god kjønnsfordeling i alle stillingskategorier. Det er imidler-

tid et mål å forbedre kjønnsbalansen i staben totalt, og ny rekrutteringsstrategi som skal utarbeides i 2013 vil ha dette som særlig fokus. Etter målrettet rekruttering over flere år er det også relativt god fordeling på etnisk bakgrunn, også her i alle stillingskategorier.

I alle stillingsutlysninger presiseres Fredskorpsets mangfoldspolicy («Fredskorpset er opp tatt av mangfold og vi oppfordrer kvalifiserte kandidater til å søke uansett alder, kjønn, funksjons-

hemming, nasjonal eller etnisk bakgrunn«), og det påses ved innkalling til intervjuer på alle nivåer at kvalifiserte kandidater av begge kjønn og personer med flerkulturell bakgrunn innkalles.

For ansatte med midlertidig eller varig nedsatt funksjonsevne tilrettelegges både arbeidsoppgaver og fysisk arbeidsplass. I henhold til

plan for IA-arbeidet, tas det hvert annet år inn minst en arbeidstaker med nedsatt funksjonsevne eller med behov for innføring i norsk arbeidsliv for arbeidstrening/funksjonskartlegging via NAV.

16 Omtale av lederes ansettelsesvilkår i statlige foretak under Utenriksdepartementet

Statens investeringsfond for næringsvirksomhet i utviklingsland (Norfund)

Daglig leder, Kjell Roland, har i perioden 01.01.12 – 31.12.12 mottatt kr 2 982 835 i godtgjørelse fordelt med kr 2 177 596 i lønn, kr 711 286 i pensjon og kr 93 953 i andre ytelser. Dette inkluderer lønn for ikke benyttede ferieuker.

Norfund har etablert en pensjonsordning for alle ansatte. Full opptjeningstid er 30 år og utgjør

70 pst. av lønn opp til 12 G. Pensjonsordningen tilfredsstiller kravene i lov om obligatorisk tjenestepensjon. Daglig leder har pensjonsalder ved 65 år. Norfund har en generell ordning hvor det opptjenes rettigheter utover 12 G. Ordningen utgjør 66 pst. av lønn utover 12 G med en pensjonsalder på 67 år. Denne ordningen ble lukket for nye medlemmer i 2012. Daglig leder har ingen etterlønsavtale utover oppsigelsestid på 3 måneder. Han har heller ingen avtale om bonusordning.

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2013–2014) om statsbudsjettet for år 2014 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et
framlagt forslag.

Forslag

Under Utenriksdepartementet føres det i Prop. 1 S (2013–2014) statsbudsjettet for budsjettåret 2014 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 100–172, 3100

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten			
100	Utenriksdepartementet		
	01 Driftsutgifter	1 822 566 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	12 650 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	16 987 000	
	70 Erstatning av skader på utenlandske ambassader	939 000	
	71 Diverse tilskudd	25 109 000	
	72 Hjelp til norske borgere i utlandet	159 000	
	90 Lån til norske borgere i utlandet	360 000	1 878 770 000
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon		
	01 Driftsutgifter	47 524 000	47 524 000
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet		
	01 Driftsutgifter	9 179 000	9 179 000
	Sum Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten		1 935 473 000
Programkategori 02.10 Utenriksformål			
115	Kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	27 954 000	
	70 Tilskudd til kultur-, norgesfremme- og informasjonsformål, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	71 758 000	99 712 000
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner		
	70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner	1 195 697 000	1 195 697 000
117	EØS- finansieringsordningene		
	75 EØS-finansieringsordningen 2009-2014, <i>kan overføres</i>	1 790 000 000	
	76 Den norske finansieringsordningen 2009-2014, <i>kan overføres</i>	1 520 000 000	3 310 000 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
118	Nordområdetiltak mv.		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	30 841 000	
	70 Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	341 905 000	
	71 Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv., <i>kan overføres</i>	58 750 000	
	76 Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, <i>kan overføres</i>	36 248 000	467 744 000
119	Globale sikkerhetstiltak mv.		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	2 000 000	
	70 Globale sikkerhetstiltak mv., <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	5 000 000	7 000 000
	Sum Programkategori 02.10 Utenriksformål		5 080 153 000
	Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen		
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen		
	01 Driftsutgifter	1 257 596 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	23 200 000	1 280 796 000
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)		
	01 Driftsutgifter	233 550 000	233 550 000
144	Fredskorpset		
	01 Driftsutgifter	44 950 000	44 950 000
	Sum Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen		1 559 296 000
	Programkategori 03.10 Bilateral bistand		
150	Bistand til Afrika		
	78 Regionbevilgning for Afrika, <i>kan overføres</i>	2 220 900 000	2 220 900 000
151	Bistand til Asia		
	72 Bistand til Afghanistan og Pakistan, <i>kan overføres</i>	599 500 000	
	73 Regionale tiltak og strategiske partnerskap – Asia, <i>kan overføres</i>	50 000 000	
	78 Regionbevilgning for Asia, <i>kan overføres</i>	285 000 000	934 500 000
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika		
	78 Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, <i>kan overføres</i>	540 000 000	540 000 000
153	Bistand til Latin-Amerika		
	78 Regionbevilgning for Latin-Amerika, <i>kan overføres</i>	225 500 000	225 500 000
	Sum Programkategori 03.10 Bilateral bistand		3 920 900 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Programkategori 03.20 Globale ordninger			
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling		
01	Driftsutgifter	33 500 000	
70	Sivilt samfunn, <i>kan overføres</i>	1 467 000 000	
71	Tilskudd til opplysningsarbeid, <i>kan overføres</i>	101 000 000	
72	Demokratistøtte/partier, <i>kan overføres</i>	8 000 000	
73	Kultur, <i>kan overføres</i>	109 000 000	
75	Internasjonale organisasjoner og nettverk, <i>kan overføres</i>	182 500 000	
77	Uttekslingsordninger gjennom Fredskorpset, <i>kan overføres</i>	160 000 000	2 061 000 000
161	Næringsutvikling		
70	Næringsutvikling, <i>kan overføres</i>	204 000 000	
75	NORFUND – tapsavsetting	295 000 000	
95	NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	885 000 000	1 384 000 000
162	Overgangsbistand (gap)		
70	Overgangsbistand (gap), <i>kan overføres</i>	286 000 000	286 000 000
163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter		
70	Naturkatastrofer, <i>kan overføres</i>	517 500 000	
71	Humanitær bistand, <i>kan overføres</i>	2 394 600 000	
72	Menneskerettigheter, <i>kan overføres</i>	348 300 000	3 260 400 000
164	Fred, forsoning og demokrati		
70	Fred, forsoning og demokratiltak, <i>kan overføres</i>	655 900 000	
71	ODA-godkjente land på Balkan, <i>kan overføres</i>	375 000 000	
72	Utvikling og nedrustning, <i>kan overføres</i>	188 000 000	
73	Andre ODA-godkjente OSSE-land, <i>kan overføres</i>	335 500 000	1 554 400 000
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering		
01	Driftsutgifter	138 000 000	
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	190 000 000	
70	Forskning og høyere utdanning, <i>kan overføres</i>	333 000 000	
71	Faglig samarbeid, <i>kan overføres</i>	415 900 000	1 076 900 000
166	Miljø og bærekraftig utvikling mv.		
01	Driftsutgifter	71 900 000	
70	Ymse tilskudd, <i>kan overføres</i>	5 000 000	
71	Internasjonale prosesser og konvensjoner mv., <i>kan overføres</i>	33 000 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	72	Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling, <i>kan overføres</i>	208 500 000	
	73	Klima- og skogsatsingen, <i>kan overføres</i>	2 912 500 000	
	74	Fornybar energi, <i>kan overføres</i>	1 464 000 000	4 694 900 000
167		Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)		
	21	Spesielle driftsutgifter	1 564 419 000	1 564 419 000
168		Kvinner og likestilling		
	70	Kvinner og likestilling, <i>kan overføres</i>	313 500 000	313 500 000
169		Globale helse- og vaksineinitiativ		
	70	Vaksine og helse, <i>kan overføres</i>	1 885 000 000	
	71	Andre helse- og aidstiltak, <i>kan overføres</i>	380 000 000	
	72	Det globale fond for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM), <i>kan overføres</i>	500 000 000	2 765 000 000
		Sum Programkategori 03.20 Globale ordninger		18 960 519 000
		Programkategori 03.30 Multilateral bistand		
170		FN-organisasjoner mv.		
	70	FNs utviklingsprogram (UNDP)	760 000 000	
	71	FNs befolkningsfond (UNFPA)	431 000 000	
	72	FNs barnefond (UNICEF)	1 020 000 000	
	73	Verdens matvareprogram (WFP), <i>kan overføres</i>	195 000 000	
	74	FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR)	300 000 000	
	75	FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)	150 000 000	
	76	Tilleggsmidler via FN-systemet mv., <i>kan overføres</i>	882 800 000	
	77	FNs aidsprogram (UNAIDS), <i>kan overføres</i>	175 000 000	
	78	Bidrag andre FN-organisasjoner mv., <i>kan overføres</i>	311 000 000	
	79	Ekspertes, juniorekspertes og FNs fredskorps, <i>kan overføres</i>	77 000 000	
	81	Tilskudd til internasjonal landbruksforskning, <i>kan overføres</i>	150 000 000	
	82	FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), <i>kan overføres</i>	95 000 000	4 546 800 000
171		Multilaterale finansinstitusjoner		
	70	Verdensbanken, <i>kan overføres</i>	871 000 000	
	71	Regionale banker og fond, <i>kan overføres</i>	854 000 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner
72	Samfinansiering via finansinstitusjoner, <i>kan overføres</i>	559 500 000	2 284 500 000
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak		
70	Gjeldsslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, <i>kan overføres</i>	250 000 000	250 000 000
	Sum Programkategori 03.30 Multilateral bistand		7 081 300 000
	Sum departementets utgifter		38 537 641 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
	Diverse inntekter		
3100	Utenriksdepartementet		
01	Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene	15 420 000	
02	Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene	110 021 000	
05	Refusjon spesialutsendinger mv.	7 068 000	
90	Tilbakebetaling av nødlån fra utlandet	318 000	132 827 000
	Sum diverse inntekter		132 827 000
	Sum departementets inntekter		132 827 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

1. Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2014 kan:

overskride bevilgningen under	mot tilsvarende merinntekter under
kap. 100 post 01	kap. 3100 postene 02 og 05
kap. 140 post 01	kap. 3140 post 05

2. overskride bevilgningen under kap. 166 Miljø og bærekraftig utvikling mv., post 70 Ymse tilskudd, mot tilsvarende inntekter under kap. 3166 Miljø og bærekraftig utvikling mv., post 01 Salgsinntekter fra salg av bistandseiendommer som er finansiert over bistandsbudsjettet, og som ikke er avskrevet i forhold til innlemmelse i husleieordningen. Ubenyttede inntekter fra slikt salg kan tas med ved beregning av overførbart beløp under kap. 166 Miljø og bærekraftig utvikling mv., post 70 Ymse tilskudd.

III

Omdisponeringsfullmakt

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2014 kan omdisponere inntil 2 mill. kroner per tiltak fra kap. 166 Miljø og bærekraftig utvikling mv., post 70 Ymse tilskudd, til øvrige ODA-godkjente bevilgninger. Beslutning om bruk av midler utover dette og inntil 6 mill. kroner treffes av Kongen.

IV

Fullmakt til overskridelse

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2014 kan overskride bevilgningen under kap. 100 Utenriksdepartementet, post 90 Lån til norske borgere i utlandet, ved behov for bistand fra aktu-

elle transportselskaper ved evakuering av norske borgere i kriserammede land. Fullmakten gjelder i de tilfeller og på de betingelser som gjelder for denne typen bistand.

V

Agio/Disagio

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2014 gis fullmakt til å utgiftsføre/inntektsføre uten bevilgning kursgevinst og -tap som følge av justering av midlene ved utenriksstasjonene

under kap. 100/3100 Utenriksdepartementet og kap. 140/3140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen, post 89 Agio/Disagio.

VI

Bruk av opptjente rentemidler

Stortinget samtykker i at opptjente renter på tilskudd som er utbetalt fra Norge til tematisk støtte, multi-bi-prosjekter, samarbeidsprosjekter, stat-til-stat-bistand, støtte til internasjonale og

lokale ikke-statlige aktører, kan benyttes til tiltak som avtales mellom Utenriksdepartementet og den enkelte mottaker.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

VII

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2014 kan gi tilsagn om:

1. støtte utover gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
117		EØS-finansieringsordningene	
	75	EØS-finansieringsordningen 2009-2014	3 738,5 mill. kroner
	76	Den norske finansieringsordningen 2009-2014	3 209,2 mill. kroner
161		Næringsutvikling	
	70	Næringsutvikling	20,0 mill. kroner
165		Forskning, kompetanseheving og evaluering	
	45	Større utstysanskaffelser og vedlikehold	287,0 mill. kroner
166		Miljø og bærekraftig utvikling mv.	
	73	Klima- og skogsatsingen	1720,0 mill. kroner
	74	Fornybar energi	10,0 mill. kroner

2. tilskudd til utvikling av en vaksine mot pneumokokkbakterien innenfor initiativet Advance Market Commitments for Vaccines (AMC) med inntil USD 57 mill. i perioden 2009-2017 over kap. 169 Globale helse- og vaksineinitiativ. 3. tilskudd til International Finance Facility for Immunisation II (IFFIm II) med inntil 1 500 mill. kroner i perioden 2010-2020 over kap. 169 Globale helse- og vaksineinitiativ, samt fravike stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetaling av tilskudd før det er behov for å dekke	de aktuelle utgiftene og bruke tilskudd som sikkerhet for lån. 4. tilskudd til den globale vaksinealliansen GAVI med inntil 2 689,9 mill. kroner i perioden 2013-2015 over kap. 169 Globale helse- og vaksineinitiativ. 5. tilskudd til Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM) med inntil 1 700 mill. kroner samlet i perioden 2014-2016 over kap. 169 Globale helse- og vaksineinitiativ.

VIII

Garantifullmakter

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2014 kan:

1. gi garantier innenfor en ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar for inntil 50 mill. kroner for å minske norske importørers risiko ved direkte import fra utviklingsland, jf. kap. 161 Næringsutvikling.	2. inngå garantier for perioden 2013-2018 for avtaler om kjøp av prevensjonsimplantater til bruk i utviklingsland, innenfor en ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar for inntil 140 mill. USD. Prevensjonsimplantatene skal være godkjent av Verdens helseorganisasjon (WHO), og avtalene skal være inngått med det formål å oppnå prisreduksjoner.

IX

Dekning av forsikringstilfelle

Stortinget samtykker i at Kongen i 2014 kan inngå avtaler om forsikringsansvar for utstillinger ved visningsinstitusjoner i utlandet innenfor en total-

ramme på inntil 2 500 mill. kroner. Forsikringsansvaret omfatter tap og skade under transport, lagring og i visningsperioden.

X

Toårige budsjettvedtak

Stortinget samtykker i at Norge kan slutte seg til toårige budsjettvedtak i FAO, WHO, ILO, UNIDO, OECD, WTO, IAEA, IEA, Havbunnsmyndigheten,

Den internasjonale havrettsdomstolen, Rwandadomstolen, Jugoslaviadomstolen og for regulært bidrag til FN.

Andre fullmakter

XI

Ettergivelse av fordringer

Stortinget samtykker i at Kongen i 2014 kan:

1. ettergi statlige fordringer på utviklingsland i samsvar med kriteriene i handlingsplanen av 2004 Om gjeldslette for utvikling for inntil 500 mill. kroner under Garantiinstituttet for Eksportkreditts gamle portefølje (gammel alminnelig ordning og den gamle særordningen for utviklingsland). Fordringene verdsettes til faktisk utestående beløp på ettergivelsestidspunktet.
2. ettergi statlige fordringer på Sudan som stammer fra den norske skipseksportkampanjen

(1976-1980) for inntil 970 mill. kroner under Garanti-instituttet for Eksportkreditts gamle portefølje (gammel alminnelig ordning og den gamle særordningen for utviklingsland). Fordringene verdsettes til faktisk utestående beløp, inklusive påløpte renter, på ettergivelsestidspunktet. Gjeldsettergivelsen gjennomføres uten bevilgning over bistandsbudsjettet og uten å belaste den norske gjeldsplanens ramme.

XII

Utbetaling av tilskudd

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2014 gis unntak fra bestemmelsene i stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetaling av gitte bevilgninger på følgende måte:

1. Utbetalinger av norske medlemskapskontingenter, pliktige bidrag og andre bidrag til internasjonale organisasjoner Norge er medlem av, kan foretas i henhold til regelverket til den enkelte organisasjon.
2. Utbetalinger av tilskudd til utviklingsformål kan foretas en gang i året dersom avtaler om

- samfinansiering med andre givere innenfor utviklingssamarbeidet tilsier det.
3. Eventuelle utbetalinger av regjeringens gave til TV-aksjoner kan i sin helhet utbetales som et engangsbeløp.
 4. Utbetaling av tilskudd til Brasils Amazonasfond (FundoAmazonia) i henhold til avtale med den brasilianske utviklingsbanken (BNDES) som fondsforvalter.

XIII

Bruk av gjeldsbrev og raskere trekk på gjeldsbrev

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2014 kan fravike bevilgningsreglementet § 3 annet ledd ved utstedelse av gjeldsbrev i forbindelse med kapitalpåfyllinger under Det internasjonale utviklingsfondet, Det asiatiske utviklingsfondet,

Det afrikanske utviklingsfondet og Den globale miljøfasiliteten, samt ved overføring av midler til Den brasilianske utviklingsbanken vedrørende klima- og skogsatsingen i Brasil.

XIV

Deltakelse i kapitaløkninger i internasjonale utviklingsbanker og fond

Stortinget samtykker i at:

1. Norge i forbindelse med den femte kapitaløkningen i Den asiatiske utviklingsbanken bidrar med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen USD 11 617 150. Innbetalingen foretas i løpet av årene 2010 – 2014, og belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
2. Norge deltar i den sjettede generelle kapitaløkningen i Den afrikanske utviklingsbanken med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen SDR 30 340 000. Innbetalingen foretas i løpet av årene 2011-2018, og belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
3. Norge deltar i den niende kapitaløkningen i Den interamerikanske utviklingsbanken med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen USD 2 907 287. Innbetalingen foretas i løpet av årene 2011-2015, og belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
4. Norge deltar i den fjerde kapitaløkningen i Den internasjonale bank for rekonstruksjon og utvikling (IBRD) med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen USD 20 476 585. Innbetalingen foretas i løpet av årene 2011-2015, og belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 70 Verdensbanken.
5. Norge deltar i den 13. kapitalpåfyllingen av Det afrikanske utviklingsfondet (AfDF-13) med en andel på 1 766 mill. kroner for perioden 2014-2016, innbetalt i tre like årlige bidrag. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
6. Norge deltar i den 17. kapitalpåfyllingen av Det internasjonale utviklingsfondet (IDA-17) med en andel på 2 508 mill. kroner for perioden 2014-2016, innbetalt i tre like årlige bidrag. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 70 Verdensbanken.
7. i forbindelse med endring av stemmefordelingen i Den internasjonale bank for rekonstruksjon og utvikling (IBRD) foretas det en justering av aksjeandelene til medlemslandene gjennom en selektiv kapitaløkning. Norge deltar i den åttende selektive kapitaløkningen i forbindelse med endring av stemmevekten i Den internasjonale bank for rekonstruksjon og utvikling (IBRD) med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen USD 4 393 527. Innbetalingen foretas i løpet av årene 2011-2014, og belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 70 Verdensbanken.
8. i forbindelse med formalisering av Sør-Sudans medlemskap i Afrikabanken foretas en selektiv kapitaløkning i Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB) på inntil 96 600 UA årlig i perioden 2014-2021 og en økning i den norske statsgarantien i AfDB med inntil 12 107 200 UA.

XV

Klima- og skogsatsingen

Stortinget samtykker i at klima- og skoginitiativet videreføres på minst dagens bevilgningsnivå fram til 2020 basert på føringene i klimameldingen.

Vedlegg 1

Tusenårsmålene og status for måloppnåelse

FNs tusenårserklæring og de åtte tusenårsmålene har preget den internasjonale utviklingsagendaen i over ti år. Med bare to år igjen til tidsfristen for å nå målene, er debatten på alvor i gang om hvordan den internasjonale utviklingsagendaen etter 2015 skal se ut. FNs Generalsekretærs høynivåpanel for post-2015-arbeidet har stor innvirkning på utformingen av denne agendaen. Tusenårsmåls-satsingen preges av at man nå har et betydelig tilfang av kunnskap og erfaringer om hva som bidrar til framgang, og hva som er de største hindringene.

Mens økonomisk vekst kombinert med økt prioritering av de ulike tusenårsmålssektorene i nasjonale budsjetter har bidradd til en positiv utvikling i veldig mange land, er krig og konflikt den viktigste hindringen til at tusenårsmålene kan nås. Ingen sårbare stater har så langt nådd et eneste mål.

Målbarhet og mulighetene til å etterprøve hvorvidt økt innsats faktisk gir resultater er viktig i tusenårsmålsammenheng. Veien mot oppnåelse i de åtte målene vurderes gjennom 21 delmål og 60 indikatorer. Status i 1990 danner grunnlaget for å måle fremgang. Tabell 1 under viser de åtte målene, samt utvalgte målsetninger og status for måloppnåelse for disse. Alle tall er hentet fra *FNs Millennium Development Goals Report 2013*. For enkelte indikatorer er tilgangen på data ufullstendig og det vil være et naturlig tidsgap mellom innsamling og analyse av dataene. Noen indikatorer har data for inneværende år, men for de fleste andre har man kun data for opp til 2011. FN arbeider kontinuerlig for å forbedre indikatorene, så vel som datagrunnlaget. Likevel vil det være begrenset hva man kan rapportere av endring fra ett år til det neste, og et flerårig perspektiv legges derfor til grunn.

I utviklingsland er andelen mennesker som lever for under \$ 1,25 pr dag redusert fra 47 pst. i 1990 til 22 pst. i 2010. Det er 700 millioner færre mennesker som lever i ekstrem fattigdom i 2010 enn i 1990. Over 2 milliarder mennesker har fått tilgang til forbedrede drikkevannskilder og betydelig innsats er gjort i kampen mot malaria og tuberkulose. På ti år har 200 millioner slumbeboere fått

bedret vann- og sanitære forhold, og mer anstendige boforhold. Dette er gjennomgående for hele verden. Lavere gjeldsbyrde og bedre handelssklima øker utviklingslands mulighet til å delta i globale verdikjeder. Gjeld som andel av eksportinntekter var på 3,1 pst i 2011, ned fra 12 pst i 2000. Tollfri markedstilgang økte i 2011 og utgjør nå 80 pst av utviklingslands eksport. Gjennomsnittlige tolltariffer er nå det laveste man har sett siden 1990. Andel mennesker som er underernært på grunn av sult har gått ned fra 23,2 pst i 2010 til 14,9 pst i 2012 og betyr at målet om å halvere mennesker som lever på sultegrensen vil nås. Men likevel; ett av åtte mennesker i verden i dag sulter.

FNs tusenårsmålrapport for 2013 viser en god framgang på de fleste områder. To år før forventet, og med mindre enn 1000 dager igjen til fristen er flere viktige 2015-delmål oppnådd og andre delmål godt innenfor rekkevidde. Samtidig er det klart at de fleste målene ikke vil nås globalt sett.

Tusenårs mål 1 om å halvere ekstrem fattigdom regnes for nådd hele fem år før tiden, til tross for den globale finanskrisen og høye og ustabile matvarepriser og høye energipriser. Fra 1990 til 2010 ble andelen av befolkningen som lever for mindre enn 1,25 dollar redusert fra 46 pst. til 22 pst. Dette betyr at det er 700 millioner færre mennesker som lever i ekstrem fattigdom i 2010 enn i 1990. Anslag viser at andelen kan reduseres ytterligere, til 15 pst innen 2015 – hele 8 pst poeng lavere enn det som var satt som mål. Den betydelige reduksjonen på globalt nivå skjuler imidlertid store regionale forskjeller. En svært positiv utvikling har funnet sted i deler av Sør- og Øst-Asia, der andelen fattige er kraftig redusert. Kina er ledende, hvor ekstrem fattigdom har gått fra 60 pst. i 1990 til 12 pst. i 2010, og henger i stor grad sammen med sterk økonomisk vekst. God økonomisk vekst i en rekke afrikanske land kombinert med økt satsing på blant annet sosiale tjenester, gjør at man også i Afrika begynner å se en klar nedgang i ekstrem fattigdom, men andelen her har kun gått ned med 8 pst. siden 1990.

Til tross for en enorm forbedring globalt lever fremdeles 1,2 milliarder mennesker i ekstrem

fattigdom. I Afrika sør for Sahara lever nesten halvparten av befolkningen for mindre enn 1,25 USD. Denne regionen er også den eneste hvor man har sett at antall mennesker som lever i ekstrem fattigdom øker, fra 290 millioner mennesker i 1990 til 414 millioner i 2010. Mens trenden er at ekstrem fattigdom går ned, har utviklingen mot en halvering av andelen mennesker som lever under sultegrensen stagnert på rundt 16 pst de siste ti årene, ned fra 20 pst i 1990. Andelen underernærte barn under fem år er redusert fra 30 pst i 1990 til 18 pst i 2010. Høye og ustabile globale matpriser siden 2008 har bidradd til at antall mennesker som lider av sult har økt, fra rundt 850 millioner i 2005-07 til over anslagsvis 950 millioner i 2010-2011. I følge nye estimater har 870 millioner mennesker, hvorav 850 millioner er i fattige land, eller en av åtte i verden, ikke anledning til å få nok mat på daglig basis. Mens dette antallet er svimlende høyt, har likevel andelen av underernærte mennesker gått fra 23,2 pst. i 1990 til 14,9 pst i 2012. Dette viser at målsettingen om å halvere andelen av mennesker som sulter innen 2015 på god vei vil oppfylles. Økningen i matvareprisene på 2007-09 ga ikke de forventede negative utslag som man fryktet. Finanskrisen de siste årene har gjort den økonomiske situasjonen for fattige verre og hemmer utviklingen mot å utrydde sult.

Et lite diskutert delmål under *tusenårs mål 1 om å utrydde ekstrem fattigdom*, er målet om full sysselsetting og anstendig arbeid for alle. Mens mange utviklingsland har kommet godt ut av den globale økonomiske krisen og opplever fortsatt betydelig økonomisk vekst, har denne veksten foreløpig ikke hatt en merkbar effekt på sysselsetting. Andelen av befolkningen i utviklingsland som er i arbeid har holdt seg stabil de siste ti årene, men nedgangen i den globale økonomiske veksten i 2012 har ført til en mindre nedgang i sysselsettingen fra 61,3 i 2007 til 60,3 i 2012. I følge den internasjonale arbeidslivsorganisasjonen (ILO) har en av fem av verdens arbeidere en inntekt som er lavere enn den globale fattigdomsgrensen på 1,25 dollar om dagen.

Til tross for en positiv utvikling, er *tusenårs mål 2 om å sikre full grunnskoleutdanning for alle barn* innen 2015 ikke oppnåelig. Antall barn som fikk tilgang til grunnutdanning har økt med over 45 millioner i perioden 1999-2011. 90 pst av alle barn i utviklingsland går på skole i dag. Afrika Sør for Sahara er det området det skjer mest når det gjelder skoletilgang, med en økning fra 53 pst i 1990 til 77 pst i 2011. De viktigste årsakene til at målsettingen ikke nåes er fattigdom og krig og konflikt som direkte hindrer skolegang for mange

barn. Diskriminering av sårbare grupper er også utbredt. Man regner med at opp til 90 pst av funksjonshemmede barn i utviklingsland ikke går på skole. Likeledes ser man at barn som er ekstremt fattige, bor på landsbygda, er jenter, eller tilhører en språklig eller etnisk minoritet i de fleste land har dårligere tilgang til utdanning enn gjennomsnittet. Det er også store utfordringer knyttet til læring og kvalitet på det skoletilbudet som gis, og det trengs nesten 2 millioner nye lærere innen 2015 dersom man skal kunne nå målet om grunnskoleutdanning for alle. En av fire som skrives inn i skolen vil mest sannsynlig slutte på av skolen før de har nådd første grad.

Målsetting 3 om å Fremme likestilling og styrke kvinners stilling viser fremgang. Spesielt innen utdanning er det gode fremskritt. I utviklingsland er det nå 98 jenter per 100 gutter som går på grunnskolen, opp fra 91 per 100 i 1999. Det er en positiv utvikling for andelen kvinnelige representanter i nasjonalforsamlinger. I utviklingslandene samlet er andelen kvinner i nasjonalforsamlinger steget fra 12 pst. i år 2000 til 20 pst. i 2013. Latin-Amerika og Karibia ligger i tet med 24,5 pst, etterfulgt av Afrika Sør for Sahara med 20 pst. Finanskrisen har ført til dårligere arbeidsvilkår og inntekt for de fattigste, og kvinner har vært hardt rammet ettersom de ofte har lavere jobbsikkerhet enn menn. Det er fortsatt langt fram til lik deltakelse for kvinner og menn i samfunnslivet, og likestillingsagendaen er under angrep fra flere hold. Kvinners adgang til lønnet arbeid er en god indikasjon på kvinners integrasjon. Når kvinner får lønn, blir de mer selvstendige i husholdningen, får økt autonomi og kan ta egne valg.

Det er en positiv utvikling når det gjelder *tusenårs mål 4 om å redusere barnedødelighet*. Siden 1990 er barnedødeligheten redusert med 41 pst. og 14 000 færre barn dør hver dag. Fremdeles døde 6,9 millioner barn under fem år i 2011, oftest av sykdommer som lett kan helbredes. I Afrika dør en av ni barn før de er fem år, 16 ganger høyere enn gjennomsnittet for utviklingsland generelt. Målsettingen om en 2/3-dels reduksjon kan nås forutsatt en opptrappet innsats på dette området. I utviklingslandene samlet er raten redusert fra 97 til 57 per 1000 levendefødte fra 1990 til 2011. Den største fremgangen har kommet i noen av verdens fattigste land: Bangladesh, Eritrea, Liberia, Laos, Malawi, Mosambik og Nepal, hvor den årlige nedgangen har vært 4,5 pst. eller høyere. Situasjonen forblir spesielt alvorlig i Afrika sør for Sahara, der tallet ennå ligger på hele 109 per 1 000. Med unntak av Afghanistan ligger alle de 31 landene der barnedødeligheten for barn

under fem år er over 100 per 1 000 i Afrika sør for Sahara. Fire sykdommer – luftveisinfeksjoner, diaré, malaria og aids – utgjorde 43 pst. av alle dødsfall blant barn under fem år. Mange av disse kunne vært berget gjennom lavkosttiltak som antibiotika, hydrering, vaksiner, myggnett og medisiner mot malaria. Omfattende vaksinekampanjer mot meslinger har gitt svært gode resultater. Mens 70 pst. av ettåringer fikk vaksine mot meslinger i år 2000, fikk 83 pst. det i 2011. Dersom målet skal nås må det settes inn en konsentrert innsats mot de land og regioner hvor flest barn dør. India og Nigeria til sammen står for mer enn en tredjedel av alle dødsfall av barn under fem år, mens land som Sierra Leone og Somalia har en dødelighet på hele 180 per 1000 levende fødte. Av 49 land i Afrika sør for Sahara vil bare åtte, dvs. Botswana, Kapp Verde, Etiopia, Liberia, Madagaskar, Mali, Nigeria og Rwanda nå MDG-målet dersom dagens utvikling fortsetter.

Målsetning 5 om å bedre gravide og fødende kvinners helse vil ikke nås, men nye beregninger viser at det skjer en betydelig framgang. Mødre dødeligheten i utviklingsland er nesten halvert, fra 440 i 1990 til 240 dødsfall i 2010 per 100 000 levende fødte. En tredjedel av dødsfall i forbindelse med fødsel skyldes blødninger, og de fleste av disse kunne vært unngått eller behandlet med helsepersonell til stede. Andelen kvinner som hadde kvalifisert helsepersonell til stede ved fødsel steg fra 53 pst. til 65 pst. i perioden fra 1990 til 2011, men fremdeles ble 46 millioner barn født i 2011 uten kvalifisert helsepersonell til stede. Forskjellene i verden er store. Det er tilnærmet full tilstedeværelse av helsepersonell i sentral og sør-øst Asia og bare 50 pst i Sør-Asia og Afrika sør for Sahara.

Det har vært en viss økning i andelen kvinner som bruker prevensjonsmidler, men det er store regionale forskjeller med kun 22 pst. i Afrika sør for Sahara, sammenlignet med 84 pst. i Øst-Asia. Etter en viss reduksjonen av tenåringssvangerskap i perioden 1990 til 2000, har denne utviklingen blitt svakere på 2000-tallet. Afrika sør for Sahara har de høyeste fødselsratene blant kvinner mellom 15 og 19 år, og det er liten endring å spore de siste 20 årene.

Det er nære koblinger mellom innsatsen for redusert barne- og mødre dødelighet og innsatsen under *tusenårs mål 6 – bekjempe hiv/aids, malaria og andre dødelige sykdommer*. Mens antall mennesker som lever med hiv har økt fra åtte til 34 millioner i perioden 1990 til 2011, har det siden 2001 vært en klar nedgang i antall mennesker som blir smittet. 2,5 millioner mennesker ble smittet i 2011, og de fleste (1,8 mill) av disse i

Afrika sør for Sahara. Tilgang til behandling har økt raskt siden 2004, og ved utgangen av 2011 hadde over fem millioner mennesker tilgang til antiretroviral behandling, en økning på nær 2 millioner i forhold til utgangen av 2008. Men bare 55 pst av de som lever med HIV i utviklingsland har tilgang til slik behandling. Det er også gjort store framskritt i kampen mot malaria. Globalt ble antallet som dør av malaria redusert med 25 pst i perioden 2000 til 2010. En av de mest effektive metodene for å unngå smitte er å sove under myggnett, og i 2012 ble det delt ut eller solgt 66 millioner myggnett i Afrika Sør for Sahara, men det var bare halvparten av hva som ble delt ut i 2010. Tilfeller av død som følge av tuberkulose er også på vei ned i alle regioner, som et resultat av bedre behandlingsmuligheter.

Det ligger ikke an til at *tusenårs mål 7 om å sikre en bærekraftig utvikling vil nås*. Avskoging ser ut til å avta noe, men er fortsatt et stort problem. Over det siste tiåret gikk omtrent 13 millioner hektar skog tapt årlig, sammenlignet med 16 millioner hektar årlig på 1990-tallet. Det er i Sør-Amerika og Afrika at skogdekket forsvinner raskest, med henholdsvis 3,6 millioner og 3,4 millioner hektar dyrket mark per år fram til 2010, mens det takket være storskala treplanting i Kina, India og Vietnam har vært en økning i skogdekket på nesten 4 millioner hektar årlig i disse landene. Biodiversitet går tapt, og 17 000 arter trues av utryddelse. CO₂-utslipp i verden har økt med 46 pst siden 1990. Utslipp fra utviklingsland har økt fra sju til 18 milliarder metriske tonn i perioden 1990-2010, mens utslipp fra utviklede land har gått noe ned fra 15 til 14 milliarder metriske tonn. Overutnytting av fisk er fortsatt et alvorlig problem, men den globale fangsten har sunket fra 86,3 millioner tonn i 1996, da den var høyest, til 79,5 millioner tonn i 2008. Andelen overbeskattede fiskeslag har de siste 10 årene ligget på rundt 29 pst. Mer av verdens land og marine områder er nå beskyttet. Og i utviklingsland har disse områdene økt fra 8,6 pst i 1990 til 14,9 pst i 2012.

Delmålet under tusenårs mål 7 om å halvere andelen mennesker uten tilgang til trygt drikkevann er nådd og vil mer enn oppnås innen 2015. 99 pst. av verdens befolkning, og 87 pst. av mennesker i utviklingsland har tilgang til bedre drikkevannskilder, og tilsvarende for delmålet om å redusere andelen av utviklingslandenes urbane befolkning som bor i slum, som er gått ned fra 39 pst. i 2000 til 33 pst. i 2012. Det absolutte tallet har likevel steget fra 650 millioner i 2000 til 863 millioner mennesker i 2012.

Det åttende tusenårsålet innebærer at det skal tas hensyn til de særlige behovene til de minst utviklede landene. Her er det gjort en viss fremgang, med betydelige reduksjoner i toll- og avgifter for eksportvarer til industrialiserte land. De minst utviklede landene kommer likevel dårlig ut når det gjelder andelen av den samlede, tollfrie eksporten til industriland. For utviklingsland som helhet var det en reell nedgang på 4 pst. i bistand fra 2011 til 2012 og dette skyl-

des global finanskriser Dette er første gang ODA har falt. Rundt en tredjedel av bistanden går til de minst utviklede landene. Kun 5 land, deriblant Norge, ga mer enn 0,7 pst. av BNI i bistand, slik FN anbefaler. Utviklingslandenes gjeldsbyrde målt i andel av eksportinntekt har gjennomgående falt de siste årene, men har stått i ro det siste året, noe som forklares med sviktende eksportinntekter, til tross for at gjeldsbyrden generelt går ned.

Tabell 1.1 Tusenårsmålene og status for måloppnåelse

<i>Mål og utvalgte målsetninger</i>	<i>Utvalgte indikatorer og status for måloppnåelse (utviklingsland)</i>
<i>Mål 1: Utrydde ekstrem fattigdom og sult</i>	
– Målsetning 1a: Halvere (fra 1990 til 2015) andelen mennesker med inntekt under én dollar per dag	– Andel av befolkningen som har mindre enn 1,25 dollar å leve av per dag: 1990: 47 pst.; 2010: 22 pst.
– Målsetning 1c: Halvere andelen mennesker som sulter	– Andel av befolkningen som lever under sultegrensen: 1990-92: 23,2 pst.; 2010-12: 14,9 pst. – Andel barn under fem som er undervektige: 1990: 31 pst.; 2005: 27 pst.; 2011: 16 pst.
<i>Mål 2: Oppnå allmenn grunnskoleutdanning</i>	
– Målsetning 2a: Sikre full grunnskoleutdanning for alle barn, både jenter og gutter	– Andel barn i aldersgruppen som går på skole: 1990: 80 pst.; 2011: 90 pst.
<i>Mål 3: Fremme likestilling og styrke kvinners stilling</i>	
– Målsetning 3a: Fjerne forskjellene mellom andelen gutter og jenter i grunnskole og videregående skole, fortrinnsvis innen 2005, og på alle skoletrinn innen 2015	– Andel jenter i forhold til gutter i grunnskole: 1990: 81 pst.; 2011: 97 pst. I videregående skole: 1990: 76 pst.; 2011: 96 pst. I høyere utdanning: 1990: 68 pst.; 2011: 98 pst. – Andel kvinnelige parlamentarikere i nasjonalfor-samlingen: 2000: 12 pst.; 2013: 20 pst.
<i>Mål 4: Redusere dødeligheten blant barn</i>	
– Målsetning 4a: Redusere dødeligheten blant barn under fem år med to tredeler, mellom 1990 og 2015	– Dødelighet blant barn under fem år (per tusen levendefødte): 1990: 97; 2011: 57 – Antall ettåringer vaksinert mot meslinger: 2000: 70 pst.; 2011: 83 pst.
<i>Mål 5: Bedre gravide og fødende kvinners helse</i>	
– Målsetning 5a: Redusere dødeligheten blant gravide og fødende kvinner med tre firedeler	– Dødelighet blant gravide og fødende kvinner (per 100 000 fødsler): 1990: 440; 2010: 240
<i>Mål 6: Bekjempe hiv og aids, malaria og andre sykdommer</i>	
– Målsetning 6a: Ha stanset og begynt å reversere spredningen av HIV og AIDS	– Antall HIV-smittede: 1990: 7,3 millioner; 2011: 34 millioner – Barn som har mistet en eller begge foreldre pga AIDS (hele verden): 1990: 0,9 millioner; 2011: 17,3 millioner
– Målsetning 6b: Tilgang til behandling for HIV/AIDS for alle med behov for det, innen 2010	– Andel HIV-smittede med behov for behandling som mottar retrovirale, medisiner: 2009: 40 pst.; 2011: 55 pst.
– Målsetning 6c: Ha stanset og begynt å reversere forekomsten av malaria og andre alvorlige sykdommer innen 2015	– Andel tuberkulosedødsfall (per 100 000 innbyggere, unntatt HIV-smittede): 1990: 37; 2010: 18

Tabell 1.1 Tusenårsmålene og status for måloppnåelse

<i>Mål og utvalgte målsetninger</i>	<i>Utvalgte indikatorer og status for måloppnåelse (utviklingsland)</i>
<i>Mål 7: Sikre en miljømessig bærekraftig utvikling</i>	–
– Målsetning 7a: Innarbeide prinsippene for bærekraftig utvikling i landenes politikk og program mer og reversere tapet av naturressurser	– Landareal dekket av skog globalt: 1990: 31 pst; 2010: 29 pst. – Utslipp av karbondioksid globalt (tonn): 1990: 21,8 mrd; 2010: 31,7 mrd
– Målsetning 7c: Halvere andelen mennesker uten bærekraftig tilgang til sikkert drikkevann og grunnleggende sanitære forhold	– Andel av befolkningen med bærekraftig tilgang til en forbedret vannkilde (globalt): 1990: 76 pst.; 2011: 89 pst. – Andel av befolkningen med tilgang til forbedrede sanitære forhold: 1990: 42 pst.; 2012: 64 pst.
– Målsetning 7d: Oppnå betydelig bedring i leveforholdene for minst 100 millioner mennesker som lever i slumområder (innen 2020)	– Andel av bybefolkningen som lever i slumområder: – 1990: 46 pst.; 2000: 39 pst.; 2012: 33 pst.
<i>Mål 8: Utvikle et globalt partnerskap for utvikling</i>	–
– Målsetning 8a: Videreutvikle et åpent, regelbasert og ikke-diskriminerende handelssystem	– Andel av industrilandenenes totale import (unntatt våpen) som innføres toll- og avgiftsfritt fra utviklingsland: 1998: 54 pst.; 2011: 80 pst. Fra MUL: 1998: 78 pst.; 2011: 83 pst.
– Målsetning 8b: Ta hensyn til de særlige behovene til de minst utviklede landene	
– Målsetning 8d: Treffe omfattende nasjonale og internasjonale tiltak for å løse utviklingslandenes gjeldsproblemer for å gjøre gjelden håndterbar på lengre sikt	– Gjeldsbetjeningsrate i prosent av eksport av varer og tjenester: 2000: 11,9 pst.; 2011: 3,1 pst.
– Målsetning 8f: Gjøre ny teknologi, særlig informasjons- og kommunikasjonsteknologi, tilgjengelig i samarbeid med privat sektor	– Mobilabonnementer per 100 innbyggere: 2011: 68 – Internettbrukere per 100 innbyggere: 2003: 5 pst.; 2011: 39 pst.

Alle tall er hentet fra FNs Millennium Development Goals Report 2013

Kilde: Millennium Development Goal Report 2013.

Kriteriet for ekstrem fattigdom ble i 1990 bestemt til en inntekt under USD 1 om dagen med utgangspunkt i prisnivået i 1985. Dette målet har

siden blitt justert. F.o.m. MDG Report 2009 er det andelen som lever på under USD 1,25 om dagen som legges til grunn.

Vedlegg 2

Bilateral bistand i 2012

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall>

Kapittel	Post	Land										Andre land/pestifisert	Afrika totalt	
		Tanzania	Mozambik	Sør-Sudan	Malawi	Uganda	Zambia	Etiopia	Somalia	Liberia	Sudan			
150 - Bistand til Afrika	78 - Regionbevilgning for Afrika	283 534	339 956	183 717	297 942	186 161	159 050	150 552	13 100	172 156	42 326	619 159	2 447 663	4 000
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika													
160 - Sivilt samfunn og demokratutvikling	70 - Sivilt samfunn	37 870	29 991	36 567	47 794	76 046	60 415	57 429	19 169	4 348	14 196	311 517	695 282	
	72 - Demokratistøtte/partier	555									-68	168	655	
	73 - Kultur	1 584	3 571		4 000	682					29	21 592	31 458	
	75 - Internasjonale organisasjoner og nettverk	15 673	1 208		16 455	13 196	6 230	4 813	97	431	2 778	28 235	89 119	16 675
	77 - Uvekslingsordninger gjennom Fredskompset	6 127	4 200	2 280	11 276	7 884	3 423	804			4 302	50 349	86 442	
161 - Næringsutvikling	70 - Næringsutvikling													
	95 - NORFUND - grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland													
	70 - Overgangsbiestand (GAP)		53 145					39 141			3 000	140 397	235 683	
162 - Overgangsbiestand (GAP)	70 - Overgangsbiestand (GAP)		10 000					5 000	58 543		5 000	78 000	156 543	
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70 - Naturkatastrofer		4 348	118 500	5 000	4 000		-268	27 700	17 847	94 500	453 823	725 451	
	71 - Humanitær bistand													
	72 - Menneskerettigheter													
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Fred, forskning og demokrati	2 419		17 173	3 363			3 870	44 043		9 168	46 826	126 862	
	72 - Utvikling og nedrustning			1 699									6 458	8 157
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	1 - Driftsutgifter	2 127	2 379	702	1 031	2 388	672	1 403		1 261	76	5 714	17 754	
	70 - Forskning og høyere utdanning	13 849	3 033	1 447	5 534	11 662	4 981	4 179			10 655	46 588	101 929	
	71 - Faglig samarbeid	0	502	2 663	0	819	0	0	0	826	0	39 826	44 637	
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	71 - Internasjonale prosesser og konvensjoner									78		3 063	3 140	
	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling											10 032	10 032	
	73 - Klima- og skogsatsingen	69 085								3 630		167 326	240 041	
167 - Flykningerett i Norge, godkjent som ODA	21 - Spesielle driftsutgifter								900			0	900	
168 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling	2 287	15 771		10 000	21 000	1 866			602	3 628	25 385	80 539	
169 - Globale helse- og vaksineinitiativ	70 - Vaksine og helse	44 518			2 909							64 900	112 327	
170 - FN-organisasjoner mv.	79 - Eksperteser, Junioeksperteser og FNs fredskorps		4 212							3 433	870	1 843	4 263	9 665
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner												22 688	22 688
172 - Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	70 - Gjeldslette, betalingsbalansstøtte og kapasitetsbygging												47 964	47 964
51 - Riksrevisjonen	1 - Riksrevisjonen				1 922	826	2 559						3 055	8 362
530 - Tilbakeføringer	92 - Tilbakeføringer	-674	-122		-2 474	-2 114	-3 538				-174	-9 536	-18 632	
Totalt		538 555	500 717	427 893	403 803	305 678	301 927	227 678	203 641	202 772	193 702	2 251 477	5 557 843	

Figur 2.1 Bilateral bistand til største mottakerland i Afrika fordelt på kapittel og post, 2012¹ (NOK 1 000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor tilskudd.

Kapittel	Post	Afghanistan		Vietnam		Nepal		India		Pakistan		Kina		Myanmar (Burma)		Sri Lanka		Bangladesh		Indonesia		Andre land/utfordrere		Asia totalt		
		2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	
151 - Bistand til Asia		518 409		29 913	162 654																					
	72 - Bistand til Afghanistan og Pakistan	0	29 913	162 654																						
	78 - Regionbevilgning for Asia	17 447	21 304	39 779	14 168	7 001	13 215	5 648	21 233	8 494	12 708	54 109	215 106													
	70 - Svilt samfunn																									
	72 - Demokratistøtte/partier																									
	73 - Kultur																									
	75 - Internasjonale organisasjoner og nettverk																									
	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset																									
	70 - Næringsutvikling																									
	95 - NORFUND - grunnfonds-kapital ved investeringer i utviklingsland																									
	70 - Naturkatastrofer																									
	70 - Overgangsbi-stand (GAP)																									
	70 - Naturskatstrofer																									
	71 - Humanitær bistand																									
	72 - Menneskerettigheter																									
	70 - Fred, forskning og demokrati																									
	72 - Utvikling og nedrustning																									
	73 - Andre ODA-godkjente OSSE-land																									
	1 - Driftsutgifter																									
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering																										
	70 - Forskning og høyere utdanning																									
	71 - Faglig samarbeid																									
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.																										
	71 - Internasjonale prosesser og konvensjoner																									
	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling																									
	73 - Klima- og skogsøstingen																									
167 - Flyktningetiltak i Norge, godkjent som ODA																										
168 - Kvinne og likestilling																										
169 - Globale helse- og vaksineinitiativ																										
170 - FN-organisasjoner mv.																										
171 - Multilaterale finansinstitusjoner																										
51 - Riksrevisjonen																										
530 - Tilbakeføring																										
530 - Tilbakeføring																										
Totalt		734 863	270 027	236 262	215 946	175 828	141 420	140 433	115 876	96 348	82 560	443 820	2 653 364													

Figur 2.2 Bilateral bistand til største mottakerland i Asia etter kapittel og post, 2012¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall>

Kapittel	Post	Faste		Lønnon		Syke		Jakt		Jokden		Jern		Andre bruk/leipstikk		Makten dele	
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	438 063	3 952	8 636	160	6 000								24 856	481 666		
160 - Sivilt samfunn og demokratutvikling	70 - Sivilt samfunn	37 180	6 302	1 468	224									2 334	4 616	52 124	
	72 - Demokratistøtte/parter	588	375												933		
	73 - Kultur	10 777	575		1 700									847	13 899		
	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	260													260		
161 - Næringsutvikling	70 - Næringsutvikling		209												209		
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	71 - Humanitær bistand	95 975	70 700	4 664	8 000	10 000								92 288	364 127		
	72 - Menneskerettigheter	985	411	15	700									10 635	12 746		
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Fred, forskning og demokrattillak	21 650	7 200	5 100	939									57 692	92 981		
	72 - Utvikling og nedrustning													3 253	3 253		
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	1 - Driftsutgifter	1 619													1 619		
	70 - Forskning og høyere utdanning	5 280			115										5 395		
	71 - Faglig samarbeid	0													0		
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling				44										44		
167 - Flyktningetiltak i Norge, godkjent som ODA	21 - Spesielle driftsutgifter		15	23 039											23 054		
168 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling	7 380	2 000	3 414	5 320									3 011	21 125		
170 - FN-organisasjoner mv.	79 - Ekspert, juniorer og FNs fredskorps	4 594	800		116	682	1 093							1 623	8 909		
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner													6 000	6 000		
530 - Tilbakeføringer	92 - Tilbakeføringer	-4	50												-54		
Totalt		623 332	88 401	77 762	46 544	17 317	16 682	13 428	204 822	1 088 289							

Figur 2.3 Bilateral bistand til Midtøsten etter kapittel og post, 2012¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall>

Kapittel	Post	Brasil	Chile	Haiti	Nicaragua	Colombia	Guatemala	Bolivia	Paraguay	Chya	Honduras	Andre brukspesifisert	Latinameriske totalt
153 - Bistand til Latin-Amerika	78- Regionbevilgning for Latin-Amerika	38922	9 997	32 737	19 265	-63	1 059					84 766	186 703
160 - Svilt samfunn og demokratisk utvikling	70- Svilt samfunn	13 519	1 077	4 883	33 883	9 532	20 074	28 208	17 324	4 206	8 877	44 683	186 227
	72- Demokratiserte partier											911	911
	73- Kultur	2 760		3 700	3 200				1 067			1 300	12 027
161 - Næringsutvikling	77- Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	3 465	-29	540	4 153	1 680	2 796	1 324	2 043			2 188	18 150
	70- Næringsutvikling			2 556	44	-350			1 982			829	5 061
165 - Overgangsbistand (GAP)	95- NORLIND - grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	821 434	186 809		-1 293				6 510			51 389	1 081 740
166 - Nødhjelp, humanitærbiestand og menneskerettigheter	70- Overgangsbistand (GAP)			65 000									65 000
	70- Naturkatastrofer			20 822		3 000				18 000		3 175	44 997
	71- Humanitærbiestand	2 053			38 000							8 114	48 167
164 - Fred, forskning og demokrati	70- Fæd. forskning og demokrati tiltak	983	255	-48					320			1 986	2 513
	72- Utvikling og nedrustning			5 000	33 734				1 063			5 578	61 938
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	1- Driftsutgifter	750		387	246		259	670			25	1 317	3 654
	70- Forskning og høyere utdanning	240		1 080	127	250	1 101	138				4 949	7 865
	71- Faglig samarbeid	1 008		0	0	0	850			0		2 700	2 128
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	71- Internasjonale prosesser og konvensjoner								2 500			939	939
	73- Klima- og skogsatsingen	363 000										2 281	368 181
167 - Flyktningetiltak i Norge, soddjent som ODA	21- Spesielle driftsutgifter		15										15
168 - Kvinner og likestilling	70- Kvinner og likestilling			12 126			5 211			499		4 820	22 656
170 - FN-organisasjoner mv.	70- Ekspertej, jurnaleksperte og FN's fredskorps		35	2 158								4 284	6 477
530 - Tilbakeføringer	92- Tilbakeføringer				-23	-21	-31						-76
Totalt		1 248 124	1 888 162	1 293 338	891 138	86 050	51 078	31 710	29 974	27 138	25 793	224 632	2 131 137

Figur 2.4 Bilateral bistand til største mottakerland i Latin-Amerika etter kapittel og post, 2011¹ (NOK 1000)

1 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall>

Kapittel	Post	Afrika	Asia	Amerika	Middelen	Europa	Oseania	Totalt
150- Bistand til Afrika	78- Regionbevilgning for Afrika	2 447 653						2 447 653
151- Bistand til Asia	72- Bistand til Afghanistan og Pakistan		578 448					578 448
152- Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78- Regionbevilgning for Asia	0	352 352		0			352 352
153- Bistand til Latin-Amerika	78- Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	4 000			481 666			485 666
160- Sivilt samfunn og demokratisk utvikling	78- Regionbevilgning for Latin-Amerika			186 703				186 703
161- Næringsutvikling	70- Svilt samfunn	695 282	215 106	186 227	52 124	5 454	9 095	1 163 288
	72- Demokratistøtte/partier	655	-513	911	933	899		2 885
	73- Kultur	31 458	37 507	12 027	13 899			94 891
	75- Internasjonale organisasjoner og nettverk	16 675	15 878					32 553
	77- Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	89 119	31 487	18 150	260	271		139 286
	70- Næringsutvikling	86 442	122 519	5 061	209			214 231
	95- NORRUND- grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	234 772	54 552	1 081 740		0		1 371 065
162- Overgangsbistand (GAP)	70- Overgangsbistand (GAP)	235 683	64 629	65 000				365 311
163- Nothjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70- Naturkatastrofer	156 543	79 956	44 997				281 496
	71- Humanitær bistand	725 451	279 686	48 167	364 127	10 219		1 427 650
	72- Menneskerettigheter	2 446	6 019	2 513	12 746	2 529		26 253
164- Fred, forskning og demokrati	70- Fred, forskning og demokrattiltak	126 862	142 647	61 958	92 981	403		424 851
	71- ODA-spødikjente land på Balkan					491 632		491 632
	72- Utvikling og nedrustning	8 157	1 930	5 843	3 253			19 183
	73- Andre ODA-spødikjente OSSE-land	156 831			147 078			303 908
165- Forskning, kompetanseheving og evaluering	1- Driftsutgifter	17 754	10 240	3 654	1 619	809		34 075
	70- Forskning og høyere utdanning	101 929	84 225	7 865	5 395	2 112		201 526
166- Miljø og bærekraftig utvikling mv.	71- Følgelig samarbeid	44 637	184 252	2 128	0			231 016
	72- Internasjonale miljøprosesser og konvensjoner	3 140	303	939				4 382
	73- Klima- og skogsstøtting	10 032	5 368		44	2 778		18 222
	21- Spesielle driftsutgifter	240 041	87 560	368 181				695 783
167- Ryktningstiltak i Norge godkjent som ODA	70- Korriger og likestilling	900	10 922	15	23 054	30		34 922
168- Globale helse- og vaksineinitiativ	70- Korriger og likestilling	80 539	74 120	22 666	21 125			198 441
170- FN-organisasjoner mv.	70- Vaksiner og helse	112 327	41 988					154 315
171- Multilaterale finansinstitusjoner	76- Tilleggsmidler via FN-systemet mv.		6 500					6 500
172- Gjeldslette og gjeldsretnede tiltak	79- Ekspert, juniorer og FN's fredskorps	25 014	6 134	6 477	8 909	2 942		49 476
530- Tilbakeføringer	72- Samfinansiering via finansinstitusjoner	22 638	20 000		6 000			48 638
	70- Gjeldslette og gjeldsretnede tiltak	47 964						47 964
	1- Riksrevisjonen	8 362	1 234			945		10 541
	92- Tilbakeføringer	-18 632	-18 496	-76	-54	-3 286		-40 543
Totalt		5 557 843	2 131 137	2 131 137	1 088 289	664 814	9 095	12 104 562

Figur 2.5 Bilateral bistand til hovedregionene fordelt på kapittel og post, 2012¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall>

Vedlegg 3

Bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og stiftelser

Det vises til Norads hjemmesider, norad.no/statistikk for ytterligere statistikk

Kapittel	Post	Norges Røde kors		Kjærestehjelp		Norsk Folkehjelp		Redd barna Norge	Dagbl.	Regionfondet	CAFÉ Norge	Misa-løsningen	Utlånsgaranter	Totalt norske org.		
		Etkantstipend	Kjærestehjelp	Norsk Folkehjelp	Redd barna Norge	Regionfondet	CAFÉ Norge							Misa-løsningen	Utlånsgaranter	Samt andre norske org.
150- Bistand til Afrika	78- Regionbevilgning for Afrika	10 000	33 528	73 370	30 483	14 029	11 000				9 300			29 378	30 698	241 786
151- Bistand til Asia	72- Bistand til Afghanistan og Pakistan		12 880	33 000											23 708	69 588
152- Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78- Regionbevilgning for Asia		9 625		5 000										2 872	2 872
153- Bistand til Latin-Amerika	78- Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika			9 997					29 987						2 000	16 625
160- Sivilt samfunn og demokratisk utvikling	1- Driftsutgifter			210											130	40 114
	70- Svilt samfunn	60 000	17 000	161 269	114 580	136 800	148 494	68 422	46 332	78 944	39 815				3 238	3 448
	71- Tilskudd til frivillige organisasjoners opplysningsarbeid	1 573	1 400	2 000	2 300	1 579	882	1 700		750	2 117				73 423	87 724
	72- Demokratistøtte/partier														2 885	2 885
	73- Kultur			5 458											18 165	18 165
161- Næringsutvikling	77- Uvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	2 210													829	42 466
	70- Næringsutvikling														27 531	28 281
	95- NORFUND- grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland														4 198	4 198
162- Overgangsbi-stand (GAP)	70- Overgangsbi-stand (GAP)		46 400	20 532	6 000		3 500			11 000					23 785	168 072
163- Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70- Naturlig katastrofer	114 862	-1 160	24 584						6 000					126 486	1 102 711
	71- Humanitær bistand	393 392	349 078	59 284	151 387	16 840				6 243					38 368	39 454
	72- Menneskerettigheter			1 086												
164- Fred, forskning og demokrati	70- Fred, forskning og demokrati		22 830	13 973	26 220					1 981					72 840	137 844
	71- ODA-godkjente land på Balkan			2 522	16 044	5 006				11 294					36 380	71 246
	72- Utvikling og nedrustning														3 860	4 313
165- Forskning, kompetanseheving og evaluering	1- Driftsutgifter		453	198						2 500					3 868	3 868
	70- Forskning og høyere utdanning		5 700	9 050											43 628	61 076
	71- Faglig samarbeid			1 360	1 986										19 026	19 026
166- Miljø og bærekraftig utvikling mv.	71- Internasjonale prosesser og konvensjoner														61 390	64 736
	72- Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling														1 340	1 340
168- Kvinner og likestilling	73- Klima- og skogsatsingen														700	14 034
530- Tilbakeføringer	70- Kvinner og likestilling														3 987	24 244
Grand Total	92- Tilbakeføringer	-262	-174	-1 522		620	-23								1 235	1 855
		587 476	5 009 101	4 073 321	354 000	1 748 874	1 633 853	114 467	100 551	79 694	73 444	1 154 940	3 711 530			

Figur 3.1 Bistand forvaltet av norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser fordelt på kapittel og post, 2012¹ (NOK 1000)

1 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 4

Bistand gjennom ikke-norske frivillige organisasjoner og stiftelser

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall>

Kapittel	Post	Generasjon Fanning Unit (ZAM)										Wikenorsk.org makt	
		Henry Dunant Centre for Humanitarian Dialogue	IFPRI - International Panel of Experts Federation	Agriplan Foundation	ACTED - Agency for Technical Cooperation and Development	DfC/CAF - Danish Committee for Aid to African Peoples	SDI - Sivilnorsk Divisjon International	Right to Play	ICRC - International Committee of Red Cross	UN Foundation	Samtidsnorske.org		
150 - Bistand til Afrika	78 - Regionbevilgning for Afrika	66 987		14 460	34 988	31 676		4 898				279 321	346 308
151 - Bistand til Asia	72 - Bistand til Afghanistan og Pakistan											24 879	110 882
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Asia		3 011									77 023	77 023
153 - Bistand til Latin-Amerika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika											20 936	23 946
160 - Siviltt samfunn og demokratisk utvikling	78 - Regionbevilgning for Latin-Amerika							17 500				84 465	84 465
	70 - Siviltt samfunn											2 705	20 205
	73 - Kultur		1 800									46 141	47 941
	75 - Internasjonale organisasjoner og nettverk		40 000									113 285	153 285
	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset											29 903	29 903
161 - Næringsutvikling	70 - Næringsutvikling											23 111	23 111
162 - Overgangsassistans (GAP)	95 - NORFUND - grunnfonds-kapital ved investeringer i utviklingsland							3 000				-7 999	-7 999
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70 - Overgangsassistans (GAP)		2 000	4 600								55 446	58 446
	70 - Naturkatastrofer							4 644	30 000			21 227	27 827
	71 - Humanitær bistand											126 618	161 262
	72 - Menneskerettigheter											66 326	66 326
164 - Fred, forsoning og demokrati	70 - Fred, forsoning og demokrati		56 223									242 820	299 043
	71 - ODA-podkjente land på Balkan											106 003	106 003
	72 - Utvikling og medlemskap											13 946	13 946
	73 - Andre ODA-podkjente OSSE-land		16 002									37 487	53 489
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	1 - Driftsutgifter											7 079	7 079
	70 - Forskning og høyere utdanning											19 100	19 100
	71 - Følelses samarbeid											36 550	36 550
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	71 - Internasjonale prosesser og konvensjoner		916									5 325	6 241
	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling										6 500	26 594	43 654
	73 - Klima- og skogsatsingen				10 560							208 991	208 991
168 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling											141 077	175 620
169 - Globale helse- og vaksineinitiativ	70 - Vaksine og helse		12 124	2 419								23 500	41 516
170 - FN-organisasjoner mv.	76 - Tilleggsmidler via FN-systemet mv.											1 000	1 000
	79 - Ekspertiser, jubileumsprosjekter og FN-fredskorps											67	67
550 - Tilbakemeldinger	92 - Tilbakemeldinger											-477	-477
Totalt		66 987	53 040	39 692	39 568	31 676	30 560	30 041	30 000	30 000	30 000	1 850 405	2 258 193

Figur 4.1 Bistand forvaltet av ikke-norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser¹ fordelt på kapittel og post, 2012² (NOK 1000)

- 1 Internasjonale, regionale og lokale NGOer
- 2 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 5

Bistand gjennom multilaterale organisasjoner

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall>

Kapittel	Post	Verdensgruppen				FN-UN-utviklingsprogrammer				Andre multilaterale organisasjoner				Sum resterte multilaterale og multilaterale organisasjoners totale	
		UNDP	UNICEF	UNFPA	WFP	UNICEF	UNICEF	UNICEF	UNICEF	UNICEF	UNICEF	UNICEF	UNICEF	UNICEF	UNICEF
150 - Bistand til Afrika	78 - Regionbevilgning for Afrika	94 812	134 677	59 414	46 500	46 027								183 642	565 072
151 - Bistand til Asia	72 - Bistand til Afghanistan og Pakistan	330 000	31 570											8 734	370 304
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	9 148	64 668	5 303										30 157	109 276
153 - Bistand til Latin-Amerika	78 - Regionbevilgning for Latin-Amerika	306 295	8 750	5 000										14 899	49 521
160 - Sivil samfunn og demokratiutvikling	73 - Kultur		32 333											12 837	45 171
	75 - Internasjonale organisasjoner og nettverk													5 759	5 759
	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset													1 000	1 000
161 - Næringsutvikling	70 - Næringsutvikling	15 675												1 397	1 397
162 - Overgangsassistans (GAP)	70 - Overgangsassistans (GAP)	2 400	54 037	18 000										40 044	55 719
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70 - Naturkatastrofer	6 000	30 000	26 000	20 000									73 800	148 237
	71 - Humanitær bistand	1 000	201 886	47 000	120 297									131 273	282 073
	72 - Menneskerettigheter	180	1 500											345 000	224 266
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Fred, forskning og demokrati	23 777												80 007	81 687
	71 - ODA-godkjente land på Balkan	7 720												73 999	97 717
	72 - Utvikling og nedrustning	3 700												71 643	79 582
	73 - Andre ODA-godkjente OSSE-land	5 500	1 184		505									36 095	39 795
165 - Forskning, kompetansheving og evaluering	1 - Diftsutgifter	427	16											2 231	2 674
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	71 - Faglig samarbeid	23 620	27 355											66 156	73 346
	71 - Internasjonale prosesser og konvensjoner	2 648												68 862	119 837
	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling	40 600	15 000											25 064	80 664
	73 - Klimne- og skogsatsingen	911 486	257 521											158 650	1 327 657
168 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling	8 000	8 718											75 727	99 976
169 - Globale helse- og vaksineinitiativ	70 - Vaksine og helse	83 763												58 291	171 971
	71 - Andre helse- og aidsfelt		123 794	606 218										130 000	130 000
	72 - Det globale fond for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM)				450 000										450 000
170 - FN-organisasjoner mv.	70 - FNs utviklingspro		815 000											15 000	830 000
	71 - FNs befolkningsprogram (UNFPA)				372 000										372 000
	72 - FNs barnefond (UNICEF)			1 070 000											1 070 000
	73 - Verdens matvareprogram (WFP)													145 000	145 000
	74 - FNs høykommissar for flyktninger (UNHCR)				290 000										290 000
	75 - FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)														150 000
	76 - Tilleggsmidler via FN-systemet mv.		110 700											283 500	434 718
	77 - FNs aidsprogram (UNAIDS)													168 493	168 493
	78 - Bidrag andre FN-organisasjoner mv.													17 828	267 113
	79 - Eksperte, junorskoper og FNs freds-korps	3 123	16 647	9 279	4 123									32 248	68 044
	81 - Tilskudd til internasjonal landbruksforskning													110 000	110 000
	82 - FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women)													85 000	85 000
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	70 - Verdensbanken	809 780												234 404	809 780
	71 - Regionale banker og fond	437 245		500 000										32 388	469 634
	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner	189 971			47 964									26 855	264 790
172 - Gjeldsbrette og gjeldrelaterte tiltak	70 - Gjeldsbrette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging		-1 262											-710	-710
530 - Tilskudd	92 - Tilskudd														
Totalt		3 273 364	1 851 081	1 366 074	481 425	450 000	446 743	413 800	413 800	413 800	413 800	413 800	413 800	391 667	3 426 064

Figur 5.1 Bistand gjennom multilaterale organisasjoner fordelt på kapittel og post, 2012¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 6

Bilateral bistand fordelt på sektorer

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall>

	Basil	Afghanistan	Pakistan	Tanzania	Mozambik	Sør-Sudan	Malawi	Uganda	Zambia	Yemen	Andelen/Andeprosent	Totalt/bilateral bistand
DAC Hovedsektorer												
111 - Education, level unspecified	2 702	655	20 400	2 641	10 408	704	3 915	594	526	241 495	594	284 040
112 - Basic education	2 500	20 667	16 445	2 383	6 058	11 005	6 025	34 949	12 569	160	943 732	1 056 492
113 - Secondary education	1 000				1 584		2 691	1 385			38 110	44 770
114 - Post-secondary education	240	3 350	3 513	31 209	535	5 647	3 273	10 502	4 563	1 437	175 385	238 055
121 - Health, general		1 905	47 055	25 914	6 934		81 778	3 991	5 504	5 243	272 151	450 475
122 - Basic health		936	5 586	48 667	2 497	41 000	73 478	2 010	5 960		163 883	344 017
130 - Population policies/programmes and reproductive health		1 185	3 845	7 102	3 289		10 515	6 837	1 732		408 291	442 795
140 - Water and sanitation	223	33 166	8	10 610	1 000		305	305	33 495		87 902	166 998
151 - Government and civil society, general	32 796	44 430	104 088	58 218	69 197	121 713	55 083	91 127	55 721	14 483	1 918 933	2 565 740
152 - Conflict prevention and resolution, peace and security	3 036	41 784	32 975	1 137	7 989	56 034	4 985	542	6 500		1 138 523	1 293 504
160 - Other social infrastructure and services												
210 - Transport and storage	216	3 800	25 649	2 409	12 798	2 039	17 419	10 006	5 925	6 200	316 406	402 867
210 - Transport and storage				4 165					446	231	8 610	13 452
220 - Communications				501				525	534	1 293	9 467	12 320
230 - Energy, generation and supply	821 434		35 460	12 650	74 592	23 125	83 312	13 358	824	1 194 198	2 258 953	
240 - Banking and financial services				1 114	38 852	2 609		1 206	-1 757	90 340	9 982	142 346
250 - Business and other services				385	354	352		47		411	102 046	103 500
311 - Agriculture	2 224	13 750	15 000	21 157	73 167		95 635	5 211	119 607		211 411	557 161
312 - Forestry	364 221			968	4 961			1 526	290	41	1 538 211	1 910 219
313 - Fishing	1 073			45	58 460			224		6 498	105 949	170 248
321 - Industry				52 074	84	2 065		5 738		10 177	83 943	154 081
322 - Mineral resources/mining				3 304	825	23 206		26 651		4 823	146 888	204 646
323 - Construction											74	74
331 - Trade policy and regulations and trade-related adjustments							160		3 100		100 628	103 888
332 - Tourism				0				93			6 549	6 456
410 - General environmental protection	12 822		84 031	2 104	21 362	7 064	2 044	2 044	51 271	612 793	793 491	
430 - Other multisector	2 635	467 641	3 550	16 175	47	15 483	375	413	540	31 291	491 149	1 029 300
510 - General budget support			297 550	150 000	135 000				70 000		0	652 550
520 - Developmental food aid / Food security assistance							25 000	2 000			0	27 000
600 - Action relating to debt												
720 - Emergency response		79 911	5 382									123 074
730 - Reconstruction relief and rehabilitation		7 000	5 000			109 500	5 000			-22	1 421 908	1 621 678
740 - Disaster prevention and preparedness		3 500					-163				106 738	118 575
950 - Refugees in donor countries		10 787				4 000	5 000	1 724		2 967	191 519	208 710
998 - Unallocated/unspecified	1 002	397	1 459	1 726	393	59		280	350	1 887	1 308 096	1 318 883
Totalt	12 448 124	734 863	623 332	536 555	500 717	427 893	403 803	305 678	301 927	270 027	13 808 184	19 163 103

Figur 6.1 Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer, 2012¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 7**Bistand som andel av BNI i OECD/DAC-land 2012**

	2012
Luxembourg	1,00 %
Sverige	0,99 %
Norge	0,93 %
Danmark	0,84 %
Nederland	0,71 %
Storbritannia	0,56 %
Finland	0,53 %
Irland	0,48 %
Belgia	0,47 %
Frankrike	0,46 %
Sveits	0,45 %
Tyskland	0,38 %
Australia	0,36 %
Canada	0,32 %
New Zealand	0,28 %
Østerrike	0,28 %
Portugal	0,27 %
Island	0,22 %
USA	0,19 %
Japan	0,17 %
Spania	0,15 %
Korea	0,14 %
Italia	0,13 %
Hellas	0,13 %
Gjennomsnitt OECD/DAC	0,29 %

Kilde: OECD/DAC

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Opplysninger om abonnement, løssalg og
pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Trykk: 07 Oslo AS – 10/2013

